

Jean d'Ormesson

Vama mării

Jean d'Ormesson, membru al Academiei Franceze, fost elev al Școlii Normale Superioare, titular al unei agregatii în filosofie, este autorul unor opere în care ficțiunea se împletește adesea cu autobiografia: *Dinspre Jean, La revedere și mulțumesc! Hoinarul cu umbrela plină de găuri*; al unei biografii consacrate lui Chateaubriand (*Ultimul meu vis va fi pentru dumneata*); și al unor romane: *Iubirea e o plăcere, O iubire zadarnică, Gloria Imperiului, Din voia Domnului* – cel din urmă sursă de inspirație pentru un film în șase episoade, ce constituie unul dintre succesele memorabile ale televiziunii, – *Dumnezeu, viața și opera sa și Povestea Jidovului rătăcitor*.

Lui A

Zum Sellen gehören. Zum Schauen bestellt. Dem Turme geschworen.

GOETHE

Gefällt mir die Welt.

Im empivsa que lieinos acometiclo es tăn vasta que abarca ahora lo se el mundo entero.

BORGES

Suntem în negândibil, dar cu repere orbitoare.

CHAR

PROLOG

Și tu inimă de ce nu bați

Ca un străjer melancolic

Veghez întunericul și moartea

APOLINAIRE

Mor în ziua de 26 iunie, cu puțin înainte de amiază, mi s-a întâmplat un lucru pe care nu am cum să-l uit vreodată: am murit de-adevăratelea. Viața e nedreaptă. Moartea la fel. Eu am fost norocos. Totul s-a petrecut destul de repede. Mi-a cedat inima. Aș fi putut să mă aleg cu vreo rană. Nici vorbă. Am căzut ca secerat, fără nici cea mai mică urmă de zgârietu-ră, în brațele Mariei, chiar în față la Vama Mării, care are o vedere atât de frumoasă spre Palatul Dogilor și spre semeața clopotniță de la Sân (*ilorgio Maggiore*). Încercasem de

mai multe ori să dau uneia dintre cărțile mele titlul *Vama Mării*. Nu facem întotdeauna ceea ce vrem. Vama Mării a refuzat să intre în viața mea. A intrat însă în moartea mea.

Ființa în brațele căreia mori e la fel de importantă ca ființa din care te naști, eram mulțumit că mor în față la Vama Mării. Eram mulțumit mai ales că mor lângă Maria. În brațele Mariei fusesem o ființă vie. Tot în brațele ei mi-a fost dat să mor. A stat multă vreme cu mine lângă Vama Mării și, la fel ca înainte, îmi lăsam capul să cadă pe genunchii ei. Șiroaie de lacrimi curgeau din ochii săi, pe care îi iubisem atât de mult fiindcă erau de un albastru intens. Stăteam neclintit. Nu scoteam o vorbă. N-am spus niciodată mare lucru. Dar acum nu mai spuneam absolut nimic. Lia îmi săruta buzele fără viață, care nu mai răspundeau la sărutări, și plângea în tăcere. Eu nu mai eram nicăieri – sau poate că eram deja peste tot.

A doua zi a avut o idee genială, iar eu m-am străduit din răputeri, mă tem însă că degeaba, ca ea să mă știe fericit și să-i mulțumesc pentru toate: am parcurs din nou împreună, eu deja în sicriu, ea tot timpul scăldată în lacrimi, întreaga splendoare de pe Marele Canal. Era foarte bine. Soarele strălucea pe suprafața marmurei și a apei, pe fațadele ocru și roz. Palatele, muzeele, piețele de pește, terasele hotelurilor, stâlpii mari în albastru și roșu, de care se leagă gondolele, podul Accademia și podul Rialto, toate se perindau prin fața noastră.

Îngerii ne zâmbeau de pe frontonul bisericilor. La fel și câteva fete, în timp ce savurau un *gelato*. Tot ceea ce iubisem mă însoțea la gară pentru cea din urmă călătorie. Existau multă frumusețe și multe amintiri. Planuri, eșecuri, speranțe, ambiții, bătălii câștigate și pierdute. Pasiuni și visuri. Logodna dogelui cu Adriatica la bordul navei *Bueiilanr*. Bragadin jupuit de turci. Sărutările și moartea Biancăi (appel lo. Lectură, undeva departe, de către un evreu de geniu cu ochi de odaliscă și suferind de astm de fân, din *Pietrele Veneției* de Ruskin. Lrau Morand și Visconti, Commynes și Casanova, Henri de Régnier ascuns în spatele mustăților lungi și Byron cu piciorul strâmb. Și Goethe, și Vivaldi, căruia i se spunea preotul roșu, și Wagner, și toți ceilalți. Și, bineînțeles, Chateaubriand. Se vedeau plăci de marmură împrăștiate pe ziduri, flacăra numelui meu în inima Mariei, fete suedeze înalte, arse de soare sub rochiile scurte, în culori deschise, și mulți îndrăgostiți care se țineau de mână, fără a ști

prea bine ce să spună în fața acestor lucruri atât de vechi din care se năștea atâta fericire. Am simțit dorința, e adevărat, să mai trăiesc un pic. Fiindcă lumea era frumoasă și te îndemna să mai zăbovești în preajma ei.

Iubisem cu patimă scurta mea trecere pe acest Pământ, soarele, speranța, apa șuvoind peste pietre, depanarea zilelor, plăcerea de a nu face nimic, tălăngile caprelor ce treceau în cârd pe lângă căsuța albă din Symi, unde locuisem cu Maria, tăcerea și cuvintele, ideea de a nu mă fi născut niciodată, îndrăgită de atâția gânditori, m-a umplut întotdeauna de groază. Har Domnului, mă născusem. Îmi luasem locul meu în timp și, încălțat cu espadrile, umblasem, cu Maria de mână, încolo și-ncoace, cu nările fremătând, cu inima ușoară, fără vreun sentiment de amărăciune sau remușcare, pe dealuri și pe plaje, de-a lungul marilor fluvii traversate înaintea noastră de cuceritori, de pelerini, de negustori de pânzeturi sau de coloniale, de îndrăgostiții fugari, precum și prin acele orașele italiene unde erau atâtea arcade și atât de puține trotuare. Mă oprisem prin bistrouri, mă așezasem o clipă pe parapetele podurilor, stătusem pe pajiști ce dominau lacurile pentru a scăpa de apăsarea gândurilor. Am petrecut multă vreme fără să mă gândesc la ceva. Am iubit aproape totul din această afurisită existență. Atât golurile cât și plinurile sale. Viața îmi dăruise atât de mult, cu așa de multe surprize și cu atâta generozitate, încât nu mă mai temeam de moarte, care era sfârșitul ei. Fusesem încântat că am venit pe lume, nu eram supărat că plec. Din comoditate, din egoism, ideea de a înceta să mai trăiesc pentru a trece în sfârșit la altceva nu-mi displăcea defel. Dar mai era și Maria.

Tocmai lacrimile Mariei m-au făcut să stau în cumpănă deasupra Marelui Canal, în loc să pornesc în zbor întins spre ceea ce tânjeam deja, cu puțină nerăbdare și curiozitate. Mai deslușeam încă Vama Mării, La Salute, Madonna dell'Orto unde se afla un Tintoretto atât de frumos, San Giovanni e Paolo cu statuia de bronz a bătrânului ofițeraș căruia i se spunea Colleoni, San Giacomo dell'Orio, unde mergeam adesea să ne plimbăm împreună, San Nicolò dei Mendicoli, deopotrivă jalnică și superbă între cele trei canale și, jos, jos de tot, în gondola sa neagră devenită deodată minuscule, o zăream pe Maria plângându-l întruna pe cel ce fusesem eu. Chiar acolo, deja destul de sus, în clipa în care eram gata să plec cu adevărat spre noi aventuri, ce nu au nume în nicio limbă, și să mă desprind astfel pentru totdeauna de imaginile și

visurile pe care le iubisem peste măsură, acolo m-am întâlnit din întâmplare cu A.

ZIUA ÎNTÂI

Înțeleptul se minunează de orice.

GIDli

Întâlnirea cu A

A venea nu știu de unde. Și cred că venea de undeva de hăt departe. Sosea pe Pământ chiar în momentul în care eu îl părăseam. Era un spirit naiv și totodată fermecător. Îmi e cu neputință, bineînțeles, să vi-l descriu cât de cât, de vreme ce spiritele, după cum știți, nu au nici cea mai mică formă ori culoare. Ele plutesc, zboară, se deplasează în voie, se transformă continuu, sunt pretutindeni în același timp. Și comunică între ele fără a avea nevoie de limbaj. Era un adevărat noroc. Ne-am înțeles din prima clipă.

— Unde mă aflu? mă întrebă răstit.

— Foarte aproape de Pământ, i-am răspuns.

— Pământ? Ce e Pământul?

— O planetă, l-am lămurit eu.

— A! noi suntem deosebit de interesate de planete, de stele, de tot ceea ce se rotește pe cer, precum și de galaxii.

— La fel și noi, i-am spus eu hotărât. Se pare că dumneata vii dintr-o galaxie îndepărtată.

— Vin de pe planeta Urql, mă lămuri el. E centrul universului. Eu sunt plecat în misiune. Mie tocmai galaxia voastră mi s-a părut îndepărtată.

— Se pare că, am adăugat cu pe un ton cât mai împăciuitor eu puțință, galaxiile se îndepărtează unele de altele cu o viteză amețitoare.

— Să nu vorbim despre asta, îmi spuse el. E curată nebunie. Dacă aș fi zăbovit câteva clipe, n-aș fi ajuns niciodată.

Transcriu aici, în limba noastră, mesajul negrăit al lui A care, de altfel, nu se numea A. Spiritele au nume, așa cum aflăm din Biblie, din *Popol-Vuh*, din povestea lui Ghilgameș și din *O Mie și Una de Nopti*.

Dar e vorba de nume complicate. Numele lui A era interminabil și nu semăna cu nimic cunoscut. Am hotărât să-i spun A, el a hotărât să-mi spună O și astfel am devenit unul pentru celălalt alfa și omega.

Am aflat multe lucruri interesante de la noul meu prieten. Pentru câteva clipe câte au reușit să-mi abată atenția de la lacrimile Mariei și de la ținta călătoriei pe care abia o începusem. A mi-a mărturisit că este om de știință și că i se încredințase, de către confrății săi, ancheta privind problema, atât de stânjenitoare, a pluralității lumilor și a existenței posibile și în altă parte decât pe planeta Urql. M-a încredințat că opiniile din jurul său erau destul de împărțite și că multe spirite cumsecade aveau credința neșămutată că nu există gândire decât pe planeta lor.

— E de-a dreptul amuzant, am spus eu. Aceeași discuție o avem și noi. Mulți își închipuie că nu există viață decât pe Pământ. Iar alții susțin cu strășnicie că există viață și în altă parte. Pentru a împăca opiniile și a rezolva astfel problema, emitem în univers unde la intervale fixe.

— A! ce nostim! Același lucru îl facem și noi. Dar nu e într-un totu sigur că voi ați putea înțelege ceva din ceea ce vă trimitem, și nici că noi am putea înțelege ceea ce emiteți voi. Mă tem că nu cumva concepțiile noastre să fie cu totul diferite. Și ideile. Și simțurile. Sau ceea ce, la noi, ține loc de simțuri. Știu foarte bine ce este gândirea, de vreme ce eu sunt spirit. Dar îmi e tare greu să înțeleg ceea ce voi numiți viață. Dumneata ești în viață? Ești viu?

— Nu, i-am răspuns. Din moment ce sunt mort.

Moartea era pentru A la fel de obscură ca și viața. Nu cunoștea viața. Nu cunoștea moartea. Eu nu știam nimic despre Urql. El nu știa nimic despre lumea noastră și nici despre locuitorii săi. Am înțeles destul de repede că avea de învățat totul pe acest Pământ unde era nou-venit.

— Ce planuri ai? I-am întrebat.

— Acum că sunt aici, îmi spuse el, mi-ar plăcea să stau câtva timp să cercetez planeta voastră. Tot ceea ce mi-ai dat să înțeleg mă face să cred că Pământul vostru este locul ideal pentru a duce la bun sfârșit ancheta mea privind lumile necunoscute. Simt că o faimă universală m-ar putea aștepta la întoarcerea mea pe Urql. Închipuie-ți uimirea concetățenilor mei în fața unui univers atât de straniu și de neverosimil ca acesta în care locuiți voi. Dacă aș putea îndrăzni, aș...

S-a întrerupt deodată, neîndrăznind să continue. Am lăsat să cadă o mână prietenoasă pe umărul său absent și l-am încurajat cum am putut mai bine.

— Spune ceea ce vrei să spui. Nu-ți fie teamă. Poți vorbi pe șleau.

— Ei bine, dacă aș putea îndrăzni, dumneata îmi ești atât de simpatic, îmi pari atât de sclipitor...

Talentul oamenilor de pe Urql și luciditatea lor începeau să mă impresioneze.

— ... te-aș ruga să accepți să-mi fii călăuză și interpret și să mă ajuți să întocmesc raportul pe care trebuie să-l prezint la întoarcerea mea pe Urql.

Ideea de a mai rămâne câtva timp pe Pământ, unde trăia Maria, m-a umplut brusc de bucurie. Dar amintirea morții mele mi-a tăiat avântul în aceeași clipă. Am încercat să-i explic lui A că, în ciuda atracției pe care o simțeam la rândul meu pentru el, și cu toată stima pe care mi-o inspira aprecierea sa, calitatea mea de defunct îmi interzicea să întârzii pe planeta unde destinele noastre contrare tocmai se încrucișaseră, și mă obliga să plec.

— O! doar câteva clipe. Totul va decurge cât mai repede cu putință. Cum vrei dumneata să mă descurc de unul singur pe acest Pământ unde totul pare să fie atât de dificil? Fii bun cu un spirit rătăcit în spațiu și arată-i tot ceea ce nu știe.

La punctul la care ajunsesem, era un mare câștig să-mi sporesc meritele și să fac bine în jurul meu. Maria îmi spusese, nu o dată, că sunt egoist. Pretindea – pe nedrept – că eu mă gândeam doar la mine. M-am întrebat, într-o fracțiune de secundă, dacă binele făcut spiritelor era asimilat de instanța supremă cu binele făcut oamenilor. Apoi mi-am zis că, în orice caz, nu mi s-ar putea reproșa faptul că ajutăm pur și simplu un spirit să adune informații despre acest Pământ unde trăisem. Așadar am acceptat propunerea:

— Trei zile, i-am spus lui A pe un ton cât se poate de ferm. Îți acord trei zile. O să fiu ghidul dumitale, îți voi da toate explicațiile privind viața, natura, istoria. Trei zile. Niciuna în plus. După care, trebuie să plec.

— Dar ce înseamnă asta, o zi? întrebă A.

Am înțeles îndată că viața mea după moarte n-avea să fie deloc comodă.

— Ei bine... am început eu suspinând, lumea...

Și am continuat să-i explic, plutind deasupra Veneției și a ilustrei sale lagune, cu Adriatica de o parte și Alpii de cealaltă parte – și eram încântat pentru A de frumusețea spectacolului – să-i explic așadar ce însemna acea lume nouă în care abia sosise.

II

Pământul prezentat unui spirit venit de pe altă planetă

— Cred că lucrul cel mai simplu, i-am spus eu lui A în timp ce ne aflam deasupra Arsenalului și a leilor săi de piatră, ar fi ca dumneata să-mi pui întrebări.

— Nu cred, răspunse A. Nu se pot pune întrebări decât în legătură cu un sistem despre care știi deja ceva. Lucrul pe care nu-l cunoști deloc, nu-l înțelege deloc. Dumneata nici n-ai ști măcar ce să întrebi dacă te-ai pomeni pe planeta noastră. Eu nu știu ce întrebări să-ți pun aici, pe Pământul dumitale. Mai bine explică-mi cum se petrec lucrurile aici.

Am precizat mai întâi că neștiința mea era pe măsura bunăvoinței mele, că ea căpăta dimensiunile unei enciclopedii și că riscurile de eroare în explicațiile mele depășeau orice limite. Apoi am spus că Pământul e rotund, fapt ce nu l-a surprins peste măsură, sau că aduce cu un pepene galben, că se rotește în jurul Soarelui într-un an iar în jurul axei sale într-o zi, că Luna se rotește în jurul Pământului cam într-o lună de zile. Și că pe Pământ există viață. Viața l-a uimit din cale-afară.

— Tot ce mi-ai povestit despre mișcările Pământului, Soarelui, Lunii, pot înțelege. Totul se cam mișcă peste tot, sus, în spații, în cea mai mare parte a timpului foarte repede și, câteodată, în cerc sau aproape în cerc. Cercul este pentru orice spirit imaginea simplității și a perfecțiunii. Lucrul pe care nu îl înțeleg este viața.

O clipă am stat în cumpănă. Situația mea devenise dificilă mult mai repede decât mă așteptasem.

— Îți cam dai seama ce este timpul? l-am întrebat.

— Îl ghicesc oarecum, mărturisi el. Am răsuflat ușurat. Mai era o șansă.

— Sigur că da, reluă el. La voi, pe Pământ aș putea fi peste tot în același timp, însă a durat destul de mult ca să ajung de pe Urql până aici.

— Bravo! aici e miezul problemei. La noi, lucrurile nu sunt date toate în același timp. Ele vin și se duc unele după altele, iar noi suntem purtați de un flux invizibil și totuși invincibil, pe care natură sau poate Providența l-a împărțit în zile și nopți, în luni datorită Lunii, în anotimpuri, în ani, și în care noi introducem, în chip de repere pentru rațiunea și memoria noastră, perioade și

ritmuri, săptămâni, ore, orologii, sărbători, efecte și cauze, speranțe și amintiri.

Dacă n-ai fi știut ce este timpul, aș fi fost într-o mare încurcătură: n-aș fi știut ce să-ți spun. Nimic nu e mai simplu decât timpul atâta vreme cât prea puțin îți pasă de el. Nimic nu poate fi mai greu de explicat de îndată ce începe să te preocupe. Acest mister ce țâșnește dintr-un izvor nesecat, această evidență în formă de abis, de labirint, de paradox, este începutul și centrul a tot ce există. Și acolo unde există timp, există istorie.

M-a întrerupt brusc. Înțelegea ce este timpul. Nu știa ce este istoria, care este viață în amestec cu timpul.

Istoria, am explicat eu, se manifestă atunci când lucrurile se schimbă odată cu timpul.

Fiindcă, la voi, lucrurile se schimbă?

Numai asta fac. Și totuși rămân aceleași. Rămân aceleași și se schimbă. Sunt imprevizibile și cu toate acestea necesare.

Mă ascultă cu neîncredere. Mă încurcam deja în vorbe. Am avut sentimentul neplăcut că în ochii lui eram un smintit sau un idiot.

Ciudată mai e lumea dumitale... îngâna el cu stupoare. Ciudată mai e lumea dumitale...

M-am apucat să-i povestesc, cam în linii mari – ceea ce ne-a luat mul! timp – nesfârșita poveste a timpului. Pluteam deasupra Greciei, Persiei, Chinei, Indiilor, și mă străduiam să-i explic, cât de cât, că din *Bing Bang* – știa și el – apăruse materia, că din materie apăruse viața și că din viață apăruse gândirea. Și că acest drum atât de lung dusesse până la mine. Toate acestea îi ațâțau curiozitatea și-l amuzau grozav.

— E atât de nostim! îmi spuse el. Și atât de greu de crezut.

Am fost de aceeași părere, anume că viața e plină de neprevăzut și de imaginație.

— Și moartea? întrebă el.

— Este contrarul vieții și, totodată, același lucru, bineînțeles. Moartea e nedespărțită de viață. Viața e legată de moarte. Tot ce e viu va muri. Tot ce e mort a fost viu. Am trăit doar ca să mor și am ajuns să fiu mort fiindcă eram o ființă vie. Numai cei vii mor. Dar viața merge mai departe. Ceea ce e viu dispăre iar viața continuă.

Mă credea doar pe jumătate. Găsea că sunt nemaipomenit. Se gândea că

născocesc totul pentru a-l distra, că-i îndrug verzi și uscate.

— Așadar, dumneata, dumneata erai viu?

— Exact cum ți-am spus: eram viu. Viața a țâșnit în mine sau, mai degrabă, eu am țâșnit în viață. Am luat parte la această aventură a cărei lege este moartea și pe care o numim viață.

— Ce oroare! exclamă el.

— Să nu cumva să crezi asta, i-am spus eu atunci, undeva destul de sus, între Indus și Gange. Nu există ceva la care cei vii să țină mai mult ca la viață.

— Iar dumneata ești mort? continuă el.

— Sunt mort, i-am răspuns. Tocmai de aceea am cinstea și avantajul de a discuta cu dumneata. Dacă acum aș fi viu, aș fi împotmolit într-un corp, prizonier al spațiului și al timpului, închis în această lume ce se întinde sub ochii noștri...

— Sub ochii noștri?

— E un fel de a spune. Iartă-mă. Puterea obișnuinței... Îmi face atâta plăcere compania dumitale încât mi se întâmplă să uit că sunt mort. Când eram viu, aveam piele, gură, urechi, nas. Aveam și ochi.

— Ochi... murmură A. De necrezut!

— Tot calabalâcul acesta surprinzător și fragil era destul de comod pentru a vedea, pentru a auzi și pentru o mulțime de alte lucruri despre care îți voi vorbi poate într-o zi și care erau adesea agreabile. Mulți dintre cei vii consideră că a trăi este o îndatorire fără seamăn. Ei nu ar schimba-o cu nimic altceva. Cât timp eram viu însă, nu-mi era îngăduit să stau de vorbă cu dumneata. Tare mult îmi plăcea să fiu în viață. Cei vii au mult noroc și o sumedenie de avantaje. Dar nu le e îngăduit să comunice direct, de la gând la gând sau de la spirit la spirit.

— Mi-e din cale-afară de greu să-ți urmăresc firul vorbei și să mă descurc în cele ce-mi spui. Lumea spiritelor e atât de simplă. Lumea vieții e atât de complicată. Multe lucruri de pe Pământul vostru mi se par încă destul de obscure. Îmi închipui viața, după cele ce-mi spui, ca un fel de masă gelatinoasă și mai stânjenitoare decât orice altceva. Oare cum e organizată? Cum poate să acționeze? Iar cei vii, de exemplu, cum se deosebesc ei de viață? Seamănă toți între ei, sau se deosebesc unii de ceilalți?

Deodată, m-am văzut pe marginea prăpastiei. Oare trebuia să mă

Încumet la o expunere generală despre istoria vieții și a evoluției? Mi se părea încă prematur să vorbesc de Darwin, de Crick, de Watson și de alți câțiva despre care nu știam aproape nimic, în fața unui spirit venit nu se știe de unde, pe care îl întâlnisem din întâmplare și pe care nu-l cunoșteam mai deloc. M-am descurcat cum am putut.

— Există în sânul vieții, care este o forță puternică și oarecum colectivă, singularități autonome ce funcționează prin ele însele – sau care cred, mai mult sau mai puțin, că funcționează prin ele însele. Avem pentru ele un nume: le spunem indivizi. La urma urmelor, dumneata ești un spirit singular în sânul gândirii universale. La fel eram și eu: o ființă vie în sânul vieții.

Asta înseamnă că indivizii mor și că viața continuă? Exact cum ai spus, am murmurat eu la sfârșitul puterilor, căci nu trecuse mult timp de când ajunsesem spirit și încercarea nu fusese deloc ușoară. Lumea nu a pierdut nimic când am încetat eu din viață. Sau dacă da, nu cine știe ce. Viața supraviețuiește celor vii. Oboseala mea bruscă nu a scăpat neobservată de A.

— De vreme ce gândirea e un efect al vieții, viața un efect al materiei și materia un efect al *Mg Bangiiliă*, înseamnă că ai străbătut un drum al dracului de lung.

— Un drum al dracului de lung, am întărit eu.

— Ai isprăvit o treabă cât se poate de serioasă.

— Prin persoane intermediare, am precizat eu cu modestie.

— Viața fiecăruia dintre cei vii e la fel de obositoare ca viața în general?

— Ceva mai puțin, am recunoscut eu. Trebuie să te școli în fiecare dimineață.

— A! spuse el după un moment de tăcere. Atunci trebuie să fii mulțumit că ești mort.

A fost rândul meu să tac.

— O iubeam pe Maria, i-am mărturisit eu.

III

Amintirea Mariei

— Cine e Maria? mă întrebă A.

— O femeie, i-am răspuns.

— O femeie?

— Da, am încuviințat eu. În sfârșit, o ființă umană. Un om.

— Un om?

— Pământul e populat cu oameni. Iar oamenii stăpânesc creația. Ei sunt măsura tuturor lucrurilor. Ei au o idee despre infinit. Sunt lacuți după chipul absolutului. Oamenii sunt deseori siguri că nu există nimic deasupra oamenilor. Există chiar filosofi care au gândit și scris că nu ar exista univers dacă nu ar exista om. Ei susțin că omul este cauza universului și nu universul cauza omului. Omul a inventat știința, morala, pictura, sculptura, Bursa, statul, socialismul, teatrul, muzica, calamburul și golful. Dumneata n-ai auzit niciodată vorbindu-se, acolo pe Urql, de acest centru al tuturor lucrurilor, de această capodoperă care este omul?

Nu, era cât se poate de ciudat, ba chiar și puțin jignitor, nimeni de pe Urql nu avea nici cea mai vagă idee despre ceea ce putea fi pur și simplu un om.

— E o ființă vie, i-am spus eu. Și din cel mai bun aluat. E specia cea mai rară. E genul cel mai rafinat. Noi îl numim genul uman. Ne preocupă enorm. Și, cred, din ce în ce mai mult.

— Dumneata erai un om? Întrebă A.

Am luat un aer modest și am adoptat un ton cât mai simplu cu putință.

— Da, i-am răspuns, eram un om.

— Bravo! spuse el.

M-am înclinat, fără niciun cuvânt.

— Și Maria e un om?

— Nu. Maria e o femeie.

— Dar femeile sunt oameni?

— Da, într-un fel. Da și nu. Vezi cam cum sunt oamenii?

— Cu aproximație, spuse A. Încerc. Fac ce pot.

— O jumătate dintre ei sunt femei.

— Care jumătate? Întrebă A.

— Nu în acest sens, i-am răspuns. Un om din doi este o femeie. Jumătate dintre oameni sunt femei și toate femeile sunt oameni. Acestea sunt capeanele limbajului. Toate limbile sunt pline de capeane. Și cu asta nu am spus totul. Chiar limbile însele sunt capeane. Ele îi amuză copios pe filosofi, pe poeți și pe gramatici. Lumea e o capeană ce îmbracă forma limbajului.

— Ceea ce e delicios mai cu seamă, îmi spuse el, e faptul că te poți lipsi de limbaj.

M-am declarat întru totul de acord cu el. Toată lumea visează să poată vorbi fără a fi stânjenit de cuvinte. I-am zugrăvit în câteva fraze situația oamenilor, nevoiți, pentru a se înțelege, să se supună limbajului și varietăților sale.

— Trebuie să înțeleg, spuse el, că pe Pământ aveți mai multe limbi diferite?

— Cu miile, i-am răspuns. Limbile se comportă ca și oamenii: se nasc, mor, se transformă. Cea mai mare parte dintre ele fac distincție între trecut și viitor, singular și plural, masculin și feminin. Și în mai multe dintre ele, femeile sunt și bărbați.

— De ce e totul atât de complicat pe Pământ?

— Fiindcă există timpul, viața, istoria și oamenii, mereu stăpâniți de pasiuni. Și, mai ales, fiindcă există sexul. Sexul ocupă el singur un loc enorm în lumea noastră. Și el este deosebit de complicat. În mare parte, el este farmecul planetei. Și obscuritatea ei.

— Scumpul meu O, declară A cu un aer de solemnitate, spiritele nu au sex.

— Știu, i-am răspuns. Ba cred chiar că-mi amintesc că sunt niște oameni care s-au aplecat odinioară asupra acestei probleme.

— Scumpul meu O, reluă A, nu înțeleg nimic despre sex.

— Nici eu, i-am răspuns. Nimeni nu înțelege nimic despre sex.

— Știi cumva, din întâmplare, de ce există sexe?

— Toată lumea știe, am răspuns eu. Pentru a asigura reproducerea indivizilor, toți sortiți morții, fără excepție. Există sex numai fiindcă există moarte. Moartea este cheia sexului. Iar sexul este aliatul și dușmanul morții. Sunt rivali asociați. Moartea nu contenește niciodată să învingă sexul. Iar sexul nu contenește niciodată să învingă moartea. Și pentru ca nimeni să nu scape iar moartea să dea înapoi în fața lui, sexul este pe cât de liniștit pe atât de violent, pe cât de simplu pe atât de complicat, pe cât de liber pe atât de necesar, pe cât de puternic pe atât de răspândit printre mijloacele de plăcere.

— Cu câtă patimă vorbești! îmi spuse A. Ascultându-te pe dumneata, ai zice că nu există altceva pe Pământ.

— Când iubirea se împletește cu sexul, am reluat eu, nu există nimic altceva. Plăcerea dragostei e plăcerea prin excelență. Iar plăcerea este una dintre cheile – unii spun că e prima – acestei lumi în care pătrunzi dumneata.

A, bineînțeles, nu știa nimic despre plăcere. Era doar un spirit. Dacă ar fi putut cunoaște plăcerea, ar fi detestat-o, așa cum detesta deja istoria, limbajul și sexul. Chiar și numai ideea unei plăceri care trecea prin corp îl umplea de indignare. Pentru a nu-i tulbura prea mult primele ceasuri în această lume, am lăsat plăcerea la o parte și i-am vorbit de Maria, care pentru mine era plăcerea – și mult mai mult decât plăcerea.

— Partea bună a lucrurilor în ceea ce privește bărbații – ca și femeile –, este faptul că îi poți descrie. Fiindcă toți au un corp.

— Un corp... mormăi el, un corp...

— Un corp, am întărit eu. Da. Un corp. Bărbații sunt înainte de toate un corp. Și femeile așijderea. Maria are ochii albaștri, părul negru ca pana corbului, buzele roșii, pielea foarte delicată. E zveltă fără să fie subțire. E înaltă fără să fie corpolentă. Când o vezi, o placi imediat. Când o placi, vrei s-o mai vezi. E frumoasă ca o operă de artă.

A, bineînțeles, nu știa nimic despre artă.

— E vorba de iubire, am continuat eu, pentru a merge ceva mai repede.

A cunoștea iubirea, fiindcă iubirea și timpul se află în centrul universului și fiindcă nu ar exista stele, și nici planete care să se rotească în jurul lor, nici găuri negre cu iz de crimă, nici galaxii tot timpul în mișcare, dacă nu ar exista timpul și dacă nu ar exista iubirea. Numai ideea despre Maria l-a încântat pe prietenul meu A.

— E prima imagine, îmi spuse el, pe care mi-o fac despre un om.

— E ultima imagine, am adăugat eu, pe care o păstrez despre lume. Am discutat mult despre Maria.

Să mergem să o vedem, îmi propuse A. Aceasta'era dorința mea cea mai scumpă. Mi-a zvâcnit inima în piept, dacă îndrăznesc să vorbesc astfel.

— O iubesc pe Maria, i-am spus. Iubirea, care mișcă soarele și celelalte stele, își face loc uneori și între două ființe umane. Acestea nu mai vor să trăiască una fără cealaltă, își petrec timpul căutându-se întruna. Ceea ce m-a făcut să sufăr cel mai mult atunci când viața s-a despărțit de mine, a fost faptul că a trebuit să mă despart de Maria.

Spre deosebire de limbaj și de sex, iubirea dintre oameni i-a plăcut mult prietenului meu A. Ea îi amintea, îmi închipui eu, de legile gravitației și de atracția universală.

Sexul, am precizat eu cu onestitate, e legat de iubire. Există, la oameni, nenumărate exemple de sex fără iubire. Dar, în afara iubirii mistice, pe care, probabil, o cunoști și dumneata, și a iubirii părinților pentru copii, sau a copiilor pentru părinți, sau pentru frații și surorile lor, iubire fără sex nu întâlnești decât la teatru și în câteva romane pe care nimeni nu le mai citește.

A trebuit să încerc imediat, și nu era deloc ușor, să-i explic ce este teatrul și ce este un roman. I-am spus că, deseori, pentru a se distra, pentru a-și aminti, pentru a ajunge cât mai sus, pentru a se înfricoșa, oamenii se jucau cu ei înșiși și cu destinul lor și adăugau astfel o viață visată, pe care o numeau literatură, acelui vis care era viața lor și căreia îi spuneau realitate, Există multă iubire în realitate și mult mai multă în literatură.

— Mi-ar fi plăcut, spuse A cu un aer visător, să fiu un erou de roman.

— Dar dumneata chiar ești, l-am asigurat eu.

El râse cu poftă, bătu din aripi și se întoarse către mine.

— Aș vrea să-mi spui „tu”, ce zici?

Înțelegea destul de repede. Gramatica, cel puțin, nu mai avea deja niciun secret pentru el, care abia sosise, după o lungă călătorie, din acele ținuturi atât de îndepărtate.

IV

De ce există totuși ceva în loc de nimic?

Chiar pentru un spirit atât de înzestrat cum este A, trei zile pentru a înțelege lumea și tot ceea ce o alcătuiește, nu era mult. Am încheiat într-un timp record turul planetei, survolând Pacificul și întinderile Lumii noi înainte de a ne întoarce deasupra Atlanticului și deasupra bătrânei noastre Europe, ofilite și fermecătoare. Trecând pe deasupra Olimpului și insulelor din Marea Egee, având Egiptul cu piramidele sale jos în dreapta, Pontul Euxin în fața noastră, căruia i se spune și Marea Neagră, continuând deasupra Caucazului, a Persiei, am mai jucat puțin, față de A, nu atât de bine îmi închipui, rolul lui Aristotel față de tânărul Alexandru sau cel al lui Chiron față de Ahile, de Iason și de Hercule. N-am fost niciodată dușmanul unei umbre de pedantism și eram chiar mândru

de discipolul meu venit din depărtări. I-am explicat în puține cuvinte, sau mai degrabă fără niciun cuvânt, ceea ce mă ajută mult, nașterea istoriei cu Herodot sau Tucidide și cea a filosofiei cu Heraclit care se scălda în fluvii continuu primenite și susținea că totul se schimbă, cu Parmenide care, atașat de Ființa imuabilă și unică, gândea că totul rămâne același, și cu Platou, care avea mai mult geniu și mai multe idei decât toți oamenii dinaintea lui, ca și decât toți cei de după el. Îmi înțelegea tăcerea. Reținea fără greutate tot ceea ce nu spuneam. Iar lucrurile pe care nu le știa încă le ghicea, le găsea în el însuși, el care știa mai mult decât mine despre ceea ce nu știa. Nimic nu putea fi mai distractiv și mai vesel decât moartea în compania lui A. Curând, oceanele, atmosfera, aerul pe care îl respiră oamenii și sentimentele pe care le trăiesc, Cristofor Columb și Magellan, Xenofon și Pascal, Qinshi Huangdi și zidul său care se vede de la mare depărtare, tutunul, sifilisul, rolul Sfintei Biserici catolice și romane și al Inchiziției, suferința și dragostea fizică, motorul cu explozie și regimul musonic, Zoharul și bimetalismul n-au mai avut niciun secret pentru el. Din când în când, se împiedica de ceva neverosimil și atunci îmi puneă întrebări.

Iartă-mă, îmi spunea el, dar tot ce-mi povestești e atât de surprinzător încât mi-e tare greu să-ți dau crezare. Mă tem că, odată întors pe Urql, ai mei m-ar putea acuza că am născocit eu această lume ale cărei taine mi le descrii și care mă umple de mirare. Pentru mine, trebuie să mărturisesc, Pământul oamenilor e un motiv de stupefacție.

Și lumea ta trebuie să fie surprinzătoare. Ceilalți sunt întotdeauna surprinzători. Dar mai surprinzător decât orice e fiecare în sine. Tot ceea ce există e surprinzător. Singurul motiv de stupefacție este faptul că există ceva în loc de nimic. (*V/r uliqiuid polius nilu?*)

Ce înseamnă asta? mă întreba el.

E în limba latină, îi răspundeam eu. Și astfel continuam cu latină, cu greacă, cu sanscrita și ebraică. Cu I, Leibniz și Heidegger. Cu Spinoza și Kant. Abordam cunoașterea genului prim și a formelor a priori ale sensibilității. Treceam apoi la pace, la război, la progres, atât de îndoielnic și totuși atât de probabil, de la perindarea oamenilor, la bani, la bănci, la asigurări, la comerț și la navele răspândite pe toate mările lumii, căutând mirodenii, comori pline de taine și sclavi de vânzare. La toate cotiturile drumului ne trezeam în fața altor

drumuri. Și la toate ocolurile unei istorisiri care nu era decât tăcere, ne poticneam de istoria și de pasiunile oamenilor. Istoria îl făcea să se minuneze. Pasiunile îl înspăimântau. Aurul îl miră din cale-afară.

— E un metal, îi explicam eu.

— Ca și celelalte?

— A! nu, îl asiguram eu. Aurul e un simbol, o legendă, un mit – și o aprigă realitate, li o nevoie și un vis. O scară. O obsesie. Într-un fel, e una dintre cheile sistemului. Aurul iarăși gramatica – este un alt nume al banilor. Și un filosof german, care avea mult talent, poate că și geniu, iar discipoli cu milioanele și zecile de milioane, a rescris întreaga istorie numai din punct de vedere al banilor.

— Credeam – să fi visat oare?

— Că cheia sistemului era în primul rând sexul apoi plăcerea, nu-i așa?

— Cheia e sexul. E plăcerea. Sunt banii. E și gândirea. E oarecum tot ce vrei. Cheia sistemului este viața. Iar viața e multiplă. Se lasă prinsă de toate capetele. Mereu asemănătoare cu ea însăși și mereu diferită, e la fel de diversă ca și stelele de pe cer. Există multe chei pentru a deschide sistemul. Sau pentru a încerca să-l deschizi. Căci nu e imposibil că cheia sistemului să constea în faptul că sistemul nu are cheie.

— Văd prea bine că lumea e un sistem imens. Sau un cod, dacă preferi. Pentru a pregăti raportul pe care trebuie să-l fac pentru locuitorii de pe Urql, ridic, datorită câte, unul sau altul dintre colțurile vălului și zăresc, iei sau colo, câteva pete dintr-o lumină care mi se pare mai degrabă întunecată. Îmi lipsește tocmai codul pentru a ajunge în sfârșit la înțelegerea acestui mister pe care voi îl numiți evidență.

Nimic nu e mai evident, pentru noi oamenii, decât această lume în care trăim. Pentru noi e o mare bătaie de cap să concepem infinitul, eternitatea, tărâmurile îndepărtate, tot ce se petrece în afara timpului și care ție ți se pare atât de simplu. Tocmai ceea ce ți se pare ție obscur, nouă ni se pare limpede ca lumina zilei. Timpul curge de la sine. Spațiul e prostia întruchipată. Banii pun multe probleme fiecăruia dintre noi, dar suntem familiarizați cu ei: ne dau ceea ce ne dorim fiindcă ei sunt, sub soare, instrumentul puterii și măsura dorințelor noastre.

— Tot ce vi se pare atât de evident mie mi se pare culmea arbitrarului.

Simt că există undeva ceva care îmi lipsește.

Lumea e un joc gen puzzle, am precizat eu.

— Probabil că în acest joc există o piesă de care nu mi-ai vorbit. Departe, sub noi, Himalaya strălucea cu crestele sale înzăpezite.

Ascundea, în văile sale, călugări, alpiniști, negustori, îndrăgostiți. Am reflectat o clipă.

Poate fiindcă suntem liberi, am reluat eu. Sau credem că suntem. Lumea e supusă, de la un capăt la celălalt, unor legi a căror necesitate e implacabilă, și cu toate acestea ceva în noi ne șoptește că suntem liberi.

— Liberi?

— În fiecare tracțiune de timp facem ceea ce vrem. Spunem ceea ce vrem. Scriem ceea ce vrem. Ne făurim propriul destin. Suntem mânați de pasiuni, de sex, de ambiție, de setea de aur și de putere. Ne avântăm într-un viitor pe care credem că-l modelăm după placul nostru. După capriciile noastre. După poftele și capacitățile noastre. Iar când privim în urma noastră, tot ce am scris, tot ce am spus, tot ce am făcut ni se arată ca fiind necesar, imuabil, fixat pentru totdeauna, dincolo de veacuri, în ghețurile eternității.

— A! al făcu el. Și rămase multă vreme tăcut. Lumea, reluă el după o tăcere care părea că nu se mai termină, e o aventură ciudată. Nu trebuie ca amintirea ei să se piardă vreodată. Trecem la lucru! O să mă ajuți.

Iarăși! am protestat eu. Mă lasă nervii. Sunt mort. Nu exagera, îmi închipuiam că moartea e sută la sută odihnă. Deja, în viață, egoismul, lenevia și alte câteva virtuți minore pe care le cultivăm cu o deosebită plăcere, constituiau o mare parte din farmecul meu. Și din farmecul existenței. Mi-ar plăcea să dorm un pic în lințoliul meu, fără a trebui să mă ocup de ceilalți.

Gândește-te la glorie! mă îndemnă el.

— Care glorie? Uu vise/, la uitare.

— Gloria pe care o dă planeta Urql bunilor ei slujitori! Lu nu mă simt în stare să redactez fără tine raportul despre Pământ pe care trebuie să-l prezint la întoarcerea mea. Tu, care vorbești despre Herodot, despre Tucidide, despre Platon, tu știi să scrii, îmi închipui?

— Să scriu? O, Doamne! Trăgeam nădejde că cel puțin moartea mă va scuti de scris. Sunt de acord să mă plimb cu tine câteva ceasuri prin ceea ce a fost lumea. Scrisul mă doboară.

Am impresia că n-ai făcut mare scofală în viață. Așa că, în moarte, vei fi istoricul Pământului povestit pentru oamenii de pe Urql. O sarcină importantă pentru A. O sarcină importantă pentru O.

Și, cu o mișcare bruscă, mă strânse la piept.

Iată cum, într-un târziu, împins de un spirit plin de ardoare și neastâmpăr, am devenit, împotriva voinței mele, scriitor în împărăția morților, pentru nemurire.

V

Pământul e un corp rotund în spațiu și în timp

Lucrul cel mai greu era începutul. Să începi e totdeauna o piatră de încercare. Mai ales când e vorba de totalitatea existenței oamenilor: nu știi niciodată de unde să pornești și cum să abordezi problema, l-am propus lui A o introducere plină de solemnitate și cât se poate de generală la orice studiu privitor la această lume. Ha începea cu următoarele cuvinte:

„Oamenii locuiesc în timp. Ei locuiesc de asemenea în spațiu și pe un corp mai mult sau mai puțin rotund care face obiectul prezentului raport, înaintat cu tot respectul către autoritățile de pe Urql...”

— Elimină ultimele cuvinte, spuse tăios A. Au deja tendința să cam exagereze și să-și dea prea multă importanță.

— A! și ei? am exclamat eu.

Și am tăiat cu o linie ultimele cuvinte înainte de a merge mai departe.

„Oamenii locuiesc în timp. Ei locuiesc de asemenea în spațiu și pe un corp mai mult sau mai puțin rotund care face obiectul prezentului raport și pe care ei îl numesc Pământ. În mod cu totul ciudat, Pământul nu e doar pământul. E format din pământ și mai ales din apă.”

— Iarăși gramatica, mormăi A.

— Da, începe gramatica, am confirmat eu. Și majusculele. Și metonimia, în curând și tropul, hipalaga, sinecdoca, antonomaza, catahreza, silepsa, anacolutul. Întreaga teorie a limbajului și a figurilor de stil. Și acea oroare sacră în fața ideilor și a cuvintelor.

— Cuvintele, șușoti el cu un glas abia auzit, vă stânjenesc mult probabil în exprimarea ideilor.

— Nu e sigur, i-am răspuns. Dacă nu am avea cuvinte, am avea oare

idei?

— Ia te uită, ce idee! exclamă A. Nu știam nimic despre cuvinte: am oare aerul că aș duce lipsă de idei?

Am tăcut pe moment, pentru a reflecta în tăcere.

— Las-o încurcată, hotărî A. Mergi mai departe.

— „El e înconjurat de aer pe care oamenii îl respiră. Atunci când încetează să mai respire, ei mor. Mor și atunci când e frig, când e cald, când se lovesc ceva mai tare, când le este foame sau sete, când ceva nu merge, când îi copleșește tristețea sau când a venit momentul uzurii, decrepitudinii și ramolirii. Oamenii sunt deosebit de fragili și, mai ales spre sfârșit, își petrec o bună parte din viață pregătindu-se să moară.”

A stătea mut, fără a schița nici cel mai mic gest, parcă absent, cu ochii fixați în gol.

— Ce zici, merge? I-am întrebat.

— În fine... răspunse el.

— Crezi că cei de acolo, de pe Urql, nu vor înțelege? Nu e destul de clar’?

— Vrei să-ți spun ceva? murmură, simțindu-se și el la capătul puterilor. Oamenii tăi par mai degrabă o glumă proastă. Această gândire infinită închisă în corpuri finite... această imagine a absolutului guvernată de gaze și de lichide, de câteva grade în plus sau în minus pe o scară a temperaturilor, de lovituri în cap sau de lovituri în inimă... Recunoaște și tu... Vor crede că îmi bat joc de ei.

— O luăm de la capăt, i-am propus eu. „Pământul e un corp rotund în spațiu și timp...”

— Asta merge? I-am întrebat.

— Da, merge, răspunse A. Cu toate că...

— Cu toate că ce?

— Cu toate că spațiul și timpul pun deja destule probleme și că... Am presimțit atunci momentul în care zăpăcitul căzut de pe Urql avea să-mi vorbească de Einstein, de relativitatea restrânsă sau generalizată și de continuumul spațiu-timp. Am făcut în așa fel încât i-am tăiat-o scurt.

— Puțină răbdare, i-am spus.

„Pământul e locuit de diferite creaturi cu nume aproape fără număr, dintre care cea mai reușită, cea mai ambițioasă și cea mai complicată se

numește om. Omul nu a existat dintotdeauna. Și nici Pământul. Pământul e mai vechi decât omul. Nimeni nu știe foarte bine cum s-a născut Pământul și cu atât mai puțin de ce. Iar omul s-a născut din Pământ, nimeni nu știe foarte bine cum, și cu atât mai puțin de ce.”

— Ei bine, îmi spuse A, iată în sfârșit ceva clar.

— Mulțumesc mult, am răspuns eu.

Încurajat de A, cu inima ușurată de a-l vedea îndepărtându-se pe Marele Albert cu vrăjitoriile sale, am continuat redactarea documentului menit să-i tulbure pe oamenii de pe planeta Urql.

— „Oamenii își urmează unii altora prin jocul vieții și al morții. Moartea se naște din viață iar viața se naște din iubire. Iubirea este ceea ce se petrece între două ființe care se iubesc. Nu există viață la oameni, și nu există moarte la oameni, și nu există iubire la oameni decât fiindcă oamenii au un corp. Corpul le asigură locul în spațiu și în timp.”

— E de-a dreptul dezgustător, murmură A. Mi-aș dori că raportul meu să nu cadă, de la bun început, în pornografie.

— „Iubirea este cheia lumii așa cum este și cheia universului. Nu ar exista copii dacă nu ar exista iubire, și nu ar exista lume dacă nu ar exista copii. Copiii se schimbă pentru a deveni oameni în interiorul vieții lor, după cum bacteriile, algele, peștii, primatele s-au schimbat pentru a deveni oameni în interiorul istoriei. Istoria i-a modelat pe oameni într-o continuitate care nu era decât schimbare. Până la o catastrofă finală, despre care nu știm încă nimic, fiindcă timpurile n-au sosit încă iar noi nu suntem în stare să inventăm decât trecutul, regula lumii este aceea că totul se schimbă și că totul continuă.”

E foarte bine, îmi spuse A. E bine scris. Mă înclinai cu discreție. Hotărât lucru, A judeca bine. Gustul său era sigur.

Te imbarci în cuvintele tale ca pe un vas de război și te lași dus în voia lor. Poate că e puțin abstract, ce zici? Crezi că oamenii mei de pe Urql îl vor citi până la capăt?

— Îl vor citi, l-am asigurat eu, fiindcă raportul tău despre Pământ... Raportul nostru, preciza A, cu multă curtoazie.

pentru că raportul despre Pământ redactat de A și O, de A, spirit de pe Urql, și de O, mort de pe Pământ, este originea și modelul tuturor romanelor de aventuri. Ascultă urmarea.

„Corpurile suferă. Și gândesc. Și poate nu gândesc decât pentru că suferă și că mor. Suferința oamenilor este o carte care nu se mai termină. Și, confuză, șovăitoare, împleticită, mereu învinsă și totuși triumfătoare, gândirea oamenilor e un roman fără sfârșit. Sângele din corpuri curge în el din plin. Moartea e prezentă peste tot. Fericirea și speranța, așteptarea a ceva care nu va veni poate niciodată, o aspirație obscură la un inefabil îndepărtat constituie resortul și sufletul lor. Pământul este împărăția contradicției. Corpurile și spiritele lor servesc drept câmp de bătălie pentru durere și speranță. Fiindcă sunt spirite, oamenii sunt locuiți de gândire, de amintire, de imaginație, de conștiință. Dar fiindcă sunt corpuri, ei sunt locuiți de elanuri obscure numite pasiuni. Pasiunile constituie fericirea și nenorocirea oamenilor.”

— Vreau exemple! exclamă A. Exemple! Sunt sătul de istorie. Aș vrea acum istorisiri.

— Dorești exemple? I-am întrebat eu. Istorisiri? Vei avea câte vrei. Cu nemiluita! Așadar, să facem loc lucrărilor practice și științelor aplicate!

Și, coborând vertiginos, ne-am dus s-o vedem pe Maria.

VI

Maria doarme

Maria dormea. Era vară. Aproape goală, foarte palidă, cu capul sprijinit pe un braț, cu părul lung și negru ciufulit, cu buzele întredeschise, dormea pe patul în care dormiserăm împreună. Sânul i se ridica ușor, la intervale regulate. Am rămas mult timp ținut locului, neclintit, fără un cuvânt, visând că mă visează. Ochii mi se umpleau de lacrimi. Aș fi vrut să mai trăiesc, să o strâng la piept și să dorm în brațele ei. Ca la Veneția, înainte de ziua de 26 a ultimei mele luni de iunie. Ca înainte de Vama Mării și de căderea mea în eternitate.

— Privește, i-am spus lui A. Lumea e frumoasă.

A s-a aplecat înainte și a privit-o pe Maria cu multă atenție. Urmă un moment destul de lung. Apoi se întoarse spre mine.

— E ceva foarte curios, îmi spuse el.

Curios nu era nicidecum cuvântul care mi-ar fi trecut prin minte în fața corpului Mariei întins pe pat. Dar, în sfârșit, Maria era prima femeie – și de altminteri singura ființă umană – pe care A a văzut-o vreodată. Nu era deloc imposibil ca paloarea ei, nasul ei foarte drept, urechile ei pe care le adoram,

umerii și gâtul ei despre care prefer să nu spun nimic, cele cinci degete subțiri și lungi la extremitatea fiecărei mâini, sânul ei rotund și plin pe care îl mângâiasem atâta, picioarele ei interminabile și care atârnau până la dușumea, să fi avut cu ce să surprindă un spirit venit de pe Urql.

— E o femeie, i-am șoptit eu.

— Ce face? întrebă A.

— Doarme, am murmurat eu cu glas stins. Somnul l-a cufundat pe A în abisuri de perplexitate.

— Somnul, i-am șoptit eu, este o absență în prezență, un leșin, o tăcere, un iei de experiență a morții, și el e necesar vieții.

Fire de moartă.

Căror coridoare

Le ești tu poartă

În somn să te-mpresoare?

Dispari nu știu unde, de cealaltă parte a nu știu ce, uiți, visezi, renaști aproape nou. Nimic nu are mai mult farmec pe lume decât această retragere din lume. Oamenii își petrec dormind o pătrime frumușică din viața lor. Și uneori aproape o treime. Pe vremea când eram viu, cred însă că acesta era un record, nu eram prea departe de jumătate.

— De vreme ce mă asiguri că oamenii își petrec cea mai mare parte a timpului dormind, va trebui, îmi închipui, că raportul să se concentreze asupra somnului, nu?

— Aici te înșeli, am răspuns eu. Oamenii sunt o mașină de dormit așa cum sunt o mașină de respirat, de mâncat și de băut, de urinat și defecat, și, accidental, de transpirat, de căscat, de râgâit, de bășit. Și, bineînțeles, de copulat.

— Nu mai spune! făcu A.

Însă ar fi o mare greșală să-i lăsăm pe cei de pe Urql să creadă că oamenii de aici nu știu să facă nimic altceva. În decursul istoriei lor, oamenii au inventat multe alte lucruri. Și se încăpățânează, în timpul vieții lor, să nascocască multe altele. O bună parte a lumii e invenția omului.

— O să vedem, zise A.

Și, spre surprinderea mea, și aproape în ciuda emoției mele, s-a așezat pe marginea patului în care dormea Maria. Spiritele, har Domnului, cântăresc

mai puțin decât o adiere, decât o frunză, decât o pasăre. Maria nu s-a trezit din somn. A făcut un gest cu mâna. A scos un suspin. I-am aruncat lui A o privire furioasă. Învăța foarte repede – și poate puțin prea repede. Cel puțin prin siguranța de sine, prin aerul său autoritar, prin necuviință, el începea să semene cu acei oameni despre care, cu câteva ceasuri în urmă, nu știa încă nimic.

— Dă-mi ceva de scris, spuse el.

I-am întins creionul folosit de Maria pentru a-și accentua sprâncenele cu o linie discretă și închisă.

— Bine, spuse el. Atunci, ce fac ei?

— Care ei? I-am întrebat.

— Păi, oamenii! exclamă el.

— Fac războaie, i-am răspuns eu începând să număr pe degete. Merg la pescuit. Joacă fotbal. Cântă în jurul focului și scriu, într-o limbă sau alta, *Die Lorelei*, *The Imporvince of Being Earnest*, *Mandhhârala* și *Bhagavnd-Gltă*, *Visul din pavilionul roșu*, (*Senji Monogalari*, *Don Quijote de la Mancía*, *Prietena mea Nane* și, în primul rând și înainte de toate, *Iliada* și *Odiseea*.

— Nu așa de repede, spuse A. Știu ce este pescuitul. Războiul de asemenea. Va trebui să faci rost de regulile jocului de fotbal: le vom anexa la raportul nostru despre lume. Va trebui mai cu seamă să-mi rezumi în câteva pagini esențialul din *Iliada* și *Odiseea*, a căror importanță, datorită tonului tău, nu avea cum să-mi scape.

H doar un exemplu, am precizat eu. Iar în literatură cel puțin, rezumatele nu fac doi bani. Esențialul se află în detalii, în cuvinte, în muzică lor, aproape și în literele din care sunt formate, în accentele de pe litere, în virgulele și în punctele care le despart unele de celelalte. Oricum, nicicând nu vom putea face în trei zile înconjurul istoriei oamenilor.

— Va trebui, totuși, îmi spuse el. Să mergem ceva mai repede.

— Am o idee, am adăugat eu.

— Da?

Avantajul, cu spiritele, este acela de a se afla peste tot în același timp. Ele se deplasează în voia lor în spațiu și timp. Acolo unde romancierii noștri dau chix, trambalându-ne anevoie și de cele mai multe ori fără succes prin mințile și inimile de mâine și de ieri, spiritele reușesc în modul cel mai firesc cu

putință.

— Vom proceda prin sondaje, i-am spus eu cuprins de un entuziasm care m-a mirat și pe mine. E comod. E modern. Vom putea face salturi înainte. Vom putea privi în urmă. Vom face să se perinde prin fața noastră evenimentele și oamenii. Și, pentru fiecare – căderea Imperiului Roman, Michelangelo, prietena mea Nane sau Platou –, cu raportul în adâncul inimii, vom consemna cauzele, efectele, motivele și scopurile.

— Mai bine mor, zise A.

— Cum adică, mai bine mori? E musai, pentru a înțelege lumea, să...

— În orice caz, nu așa. E de-a dreptul caraghios.

— Asta e istoria lumii, i-am spus. Altceva nu există.

— Dar Maria? spuse el.

— Maria?

— Da, Maria. Dacă ne-am ocupa mai degrabă de Maria? Și de tine, bineînțeles.

— Crezi că pentru raport...?

— Formidabil, spuse el. Ce poate fi mai nimerit? O felie de viață. Un caz. Un exemplu luat pe viu. Poate, îndrăznesc să sper, mai puțin plictisitor decât pocinogul tău. Iar la o adică, ne-am putea întoarce oricând la Michelangelo.

Și la Platon, am spus eu, rugător.

La Platon, la Michelangelo, la Tucidide, la Kant. La cine vrei tu. Cu toți aceștia, și cu line...

O! Cu mine... am exclamat eu roșind și săltând de pe un picior pe celălalt.

Ba da, ba da. Țin neapărat: cu tine. Cu ceilalți și cu tine, mi se pare că locuitorii de pe Urql ar trebui să înceapă să-și facă cât de cât o idee despre ceea ce se petrece pe Pământ.

VII

O umbrelă pe strada Dragonului

Maria îmi făcea botezul apei. La câteva săptămâni, la câteva luni după ziua de pomină 26 iunie, se întorsese la Vama Mării, învăluită în negură și, după ce m-a păstrat câțva timp în preajma ei, la Paris, într-un pocal de alabastru, care devenea stânjenitor, acum îmi împrăștia cenușa în laguna

Veneției. Era o idee frumoasă. Lăsând să cadă în apa mării ce mai rămânea din mine, că se gândea la noi doi și la mine. Iar eu mă gândeam la ea și la noi doi. Lucrurile începeau deja să se complice. Timpul trecea, ca întotdeauna. Totul se schimbă odată cu el. Ea venise împreună cu Rodolphe, iar eu eram de față, împreună cu A, care se deplasa în voie, de vreme ce era un spirit, în spațiu și în timp.

Rodolphe era prietenul meu. I-a plăcut mult lui A. Era și prietenul Mariei. Eu și A eram atenți la gesturile Mariei în timp ce se desprindea de viața mea și de o parte din viața ei. Soarele asfințea. Adriatica puneă stăpânire pe mine sub privirile lui Rodolphe, ale unui spirit venit de pe Urql, sub propriile mele priviri de ins deja mort și transformat în amintire și ale unui grup de japonezi care făceau fotografii. Și n-am mai fost decât o durere în inima Mariei.

A se simțea ca la el acasă între biserică La Salute și Palatul Dogilor. Vama Mării era primul monument care îl întâmpina pe acest Pământ iar Maria era prima femeie pe care o zărise vreodată. O urmărea cu atenție, clătina din cap, (acea mici însemnări, râdea mocnit, mă potopea cu ghionturi. Se distra copios, se și speria puțin, de ideile Mariei, ale lui Rodolphe – și ale mele.

— Explică-mi, mă ruga el. Explică-mi.

Eu îi vorbeam de tăcere, de uitare, de absență. Îi vorbeam de orgoliu, de tristețe, de gelozie, de ură, care ar fi cu neputință de inventat dacă nu le-am cunoaște deja. Îi vorbeam de amintire. Îi vorbeam de speranță. Toate acestea, care i se păreau o nebunie, erau cât se poate de reale pe planeta unde trăiesc oameni și pe care debarcase el. Toate acestea existau la noi și nu existau decât la noi. Melancolia și așteptarea sunt specialități ale acestei provincii îndepărtate pe care o numim lume.

— Oamenii trăiesc într-o lume infinit de complicată, ale cărei elemente sunt în număr limitat, dar în care combinațiile de efecte și de cauze formează o junglă de nedescâlcit, o pădure din care nimeni nu iese și în care totul trimite neîncetat la altceva. Din când în când, se mai opresc. Se întind la soare. Privesc marea sau cerul. Se lasă cuprinși de un fel de pace. Găsesc pe cine să iubească. Își închipuie că totul va fi frumos și că totul va fi simplu.

— Simplu? murmură A.

— Prima dată când am văzut-o pe Maria ploua cu găleata. Avuseseră loc mai multe războaie în șir. Galul nu mai era rege pe câmpul de bătaie. Te

deplasai foarte repede. Cinematograful își lua avânt. Televiziunea amenința viața de familie și conversația. Pilula se strecură între un sex și celălalt. Era o epocă a lumii printre alte epoci. Asta se întâmpla la Paris, pe strada Dragonului.

— Vom merge acolo?

— Vom merge, am răspuns eu. Vom merge oriunde vei dori. Bineînțeles, în interiorul istoriei. Și în interiorul acestei lumi din care niciunul dintre cei vii nu are dreptul să iasă și pentru care îți dau modul de folosire. Fiindcă oamenii, pentru a supraviețui, trebuie să se hrănească în continuare, în ciuda multor schimbări care sunt tot atâtea progrese cât și dezastre, o dată sau de două ori pe zi și, uneori, de trei sau patru...

— Ce plictiseală! exclamă el.

— Ba e un adevărat deliciu, i-am răspuns, tocmai ieșea dintr-un restaurant coreean sau chinezesc în momentul în care eu treceam pe acolo sub o umbrelă mare.

— O umbrelă...? întrebă A. Ce mai e și asta?

— Ploaia, dragul meu A, este apă ce cade din cer pe pământ cu picături mari și udă părul și pielea. Femeile se feresc mult de ea fiindcă le strică coafura. Umbrelele le protejează. Maria șovăia sub portic, acoperindu-și capul cu jurnalul de dimineață.

— Îmi permiteți? am intrat eu în vorbă în timp ce ridicam deasupra ei, în chip de baldachin sau de umbrelă de soare pentru o zeiță primitivă, umbrela mea din mătase neagră.

Ea m-a privit zâmbind.

— De ce nu? mi-a răspuns. Mulțumesc mult. Orice e preferabil veștilor zilei.

Și am mers astfel amândoi, pe același drum, unul lângă altul, sub aceeași umbrelă, până la una dintre acele cafenele de pe Saint-Germaindes-Pres, unde se întâlneau de la război încoace, pentru a se ascunde ori a ieși în lume, filosofi, actrițele, editorii și îndrăgostiții. Noi nu eram editori. Ea nu era actriță. Eu nu eram filosof. Trebuia să ne situăm sub rubrica îndrăgostiților. Cel mai simplu era totuși să ne îndrăgostim unul de celălalt. Am depus mult zel și ardoare în acest sens. Și am reușit.

— Ceea ce mă tulbură cel mai mult... încep A.

— Ce te tulbură? am reluat eu.

— Ceea ce mă tulbură, îmi spuse A, e umbrela ta. Noi, pe Urql, nu cunoaștem nici umbrelă, nici ploaia și nici apă aceasta care curge pe pământul vostru sub formă de mări și fluvii. Pot înțelege războaiele, viteza, nașterile, pilulă, imaginile pe un ecran, cafenelele și iubirea despre care vorbești atât de des. Fiindcă tu îmi placi mult iar poveștile tale mă amuză...

— Nu sunt povești, am replicat. Sunt realitatea însăși.

— E același lucru, îmi spuse el, la o adică pot înțelege că tu îi placi Mariei și că Maria îți place. Însă, nici solidă nici gazoasă, rezistentă și subtilă, transparentă, maleabilă, gata să ia toate formele iară a avea vreuna, apa mă uimește pur și simplu. Ploaia care cade din cer ca o răzbunare divină, ca o binecuvântare, mă cufundă într-o meditație unde se amestecă surpriza, spaima, mirarea. Umbrela mă lasă cu gura căscată. Văd în ea atât geniul cât și absurditatea oamenilor.

— E doar mătase întinsă cu balene pe un mâner de lemn.

— E un adevărat miracol, îmi spuse el. Nu-ți dai seama? Și totodată ceva de-a dreptul caraghios. Îmi face impresia că toată lumea ta e în această umbrelă. De ce la voi exista umbrele când poate să nu existe nimic? Oare totul, în viață, e atât de puțin probabil și tot așa de neliniștitor că umbrela pe care o plimbi, a doua zi după marile războaie, sub domnia sexului, a vitezei, a banilor, și sub ploaia ce se cerne de sus pe capul Mariei, în strada Dragonului?

— La fel de puțin probabil, la fel de neliniștitor, ba chiar și mai mult, i-am răspuns eu. Trăim în natură, cu legile sale imuabile, precum și în detalii și în accidente. Hazardul se amestecă neîncetat în înlănțuirea necesară a cauzelor și a efectelor, fiind deopotrivă contrarul și rezultatul lor. Iar libertatea noastră, despre care cred că ți-am spus deja câteva cuvinte în treacăt, le pune capac la toate. Putem, în orice clipă, merge la stânga sau la dreapta, să ne răzgândim, să continuăm sau să punem capăt dintr-odată trecerii noastre fără rost prin acest păienjenish de farmece și absurdități riguroase pe care îl numim lume. Viața oamenilor e întortocheată. Pornește în toate direcțiile. E o hara-babură de nedescris, guvernată totuși de legi. Pe drumul atât de scurt dintre strada Dragonului și Saint-Germain-des-Pres, numai gândurile Mariei ar putea umple un volum. Ele presupun o întreagă lume ce trimite, din aproape în aproape, la ansamblul creației. Ceea ce simțeam eu însumi se ciocnea și se combină, prin gesturi și limbaj, cu ceea ce simțea Maria, iar cuplul pe care îl formăm amândoi

era deja diferit de suma diferențelor noastre. Adaugă la toate acestea strada, bulevardul, cafeneaua, tot ceea ce se petrecea atunci, tot ceea ce se petrecuse în vremurile trecute și tot ceea ce se va petrece înainte de ruină și distrugerea lor, adaugă Parisul din jurul nostru și toate cercurile concentrice al căror ansamblu formează planeta pe care este obiectul anchetei tale, și atunci vei avea o idee, în spațiu și timp, despre ceea ce atârna deasupra noastră, deasupra Mariei și deasupra mea, din momentul întâlnirii noastre sub umbrela mea neagră până în momentul în care un chelner, cu papion și păr ondulat, care avea și el o familie, o poveste, un trecut, un viitor și această putere asupra lumii pe care o numim libertate, și poate și o umbrelă, a venit să ne întrebe ce dorim să bem.

— E înspăimântător, îmi spuse A.

— Lumea e înspăimântătoare. Viața e înspăimântătoare. Prodigiosul avantaj al povestirilor față de viață, ține de faptul că ele își aleg o linie, o temă, un traseu și că lasă tot restul să cadă în neant. De aceea, în ochii tăi, lumea capătă chipul Mariei. Ea este firul nostru unic, fiindcă așa ai dorit, în labirintul lumii. Nu aș vrea să mă laud, însă, pentru a-ți simplifica viața, eu îți simplific viața. Nu știu ce te-ai face dacă nu aș fi aici. Torrentul istoriei te-ar fi luat deja cu el și te-ai întoarce pe Urql, buimăcit, derutat, înecat sub vălul fenomenelor, neînțelegând nimic din această lume unde totul se petrece în același timp în atâtea conștiințe care sunt tot atâtea speranțe printre atâtea evenimente, mașini și obiecte, și unde un viitor plin de teroare, care lasă mereu totul larg deschis, continuă să fie măcinat de un trecut încremenit, înmagazinat pe veci în cine știe ce amintire, și în care nimic nu mai e posibil.

— Ce noroc că am dat peste tine acolo sus, la Vama Mării! Văd prea bine că lumea nu e bună decât să faci din ea o povestire.

— A! am exclamat eu, nici de data asta să nu crezi că așa stau lucrurile. Nu e nimic mai delicios decât lumea în care am trăit, în care Maria continuă să trăiască și în care tu ai nimerit venind de unde ai venit. N-ai vrea, în timp ce Maria, cu pocalul de alabastru sub braț și cu Rodolphe, se îndreaptă, pe Riva degli Schiavoni, spre pensiunea Bucintoro unde, pentru o mulțime de motive care ar lua mult timp să le pomenesc, se va instala împreună cu el și cu amintirea mea, să lăsăm deocamdată viitorul pentru a ne întoarce la trecut și să-ți povestesc puțin din ceea ce am trăit cu ea?

— Bineînțeles, încuviință A, doar pentru asta mă aflu aici.

Și, strângându-și aripile pentru a mă asculta ceva mai în largul său, mi-a făcut semn că pot începe.

VIII

Numai Pământul

— M-am plimbat mult cu Maria în lumea asta care te surprinde. Mi se părea cât se poate de simplă. Familiară. Evidentă. Există o țară mică de care eram legat prin părinții mei, prin obiceiurile mele, prin educația mea și prin umbrele mele: țara aceasta era Franța. Franța are o istorie lungă. Îi datoram mult. Mă confundam cu ea. Eram viu. Eram un om. De asemenea, eram francez.

Franța e o țară cu câmpii, cu fluvii, cu munți, cu sate, cu brânzeturi și cu vinuri. Și, de asemenea, cu o limbă care mi se părea foarte potrivită pentru a exprima idei, sentimente, pasiuni și care, nu de puține ori, mă fermeca. Mulți, înaintea mea, se serviseră de ea cu mare succes. Ei se numeau Rabelais, Montaigne, Pascal, Corneille și Racine, Chateaubriand, Stendhal, Mérimée și Flaubert, Barrés și Aragon. Pe lângă ei, Saint-Simon, și Hugo, și Balzac, și Proust. Mă tem că va trebui să înveți toate aceste nume și ele să figureze în raport. Fiindcă, pentru a-i înțelege cât de cât pe acești oameni despre care îți vorbesc și care îți stârnesc interesul, aceștia sunt mai importanți decât tot restul luați împreună. Fiecare dintre ei încerca să povestească câte ceva din această lume și din această viață pe care eu mă chinuiesc să ți-o explic, îi citeam cu frenezie. Și cu disperare. Fiindcă mă descurajau. E inutil să-ți vorbesc de acea lume despre care au vorbit ei. Nici chiar astăzi nu mă simt în stare să-ți prezint această planetă așa cum ți-ar fi prezentat-o ei, dacă ai fi avut norocul să dai peste unul dintre ei în loc să dai peste mine. Îmi închipui gloria ta la întoarcerea pe Urql cu un raport pregătit de Montaigne, de Flaubert sau de Proust...

Mă încerca o emoție atât de puternică încât a trebuit să mă întrerup câteva clipe și să mă sprijin de A.

— Liniștește-te, îmi spuse el trecându-și un braț peste umerii mei. Totul merge bine. Raportul avansează. Am impresia chiar că e pe calea cea bună.

— Nu știu ce să zic, i-am răspuns cu un glas ușor sugrumat. Nu știu.

Franța e o țară Inimioasă, cu orașe ilustre, pline de case și de crime. Cel mai mare se numește Paris și toată lumea îl cunoaște.

— Nu și pe planeta Urql, zise A.

— Nu și pe planeta Urql, desigur, dar peste tot pe acest Pământ. Toți copiii din lume îl cunosc pe Hugo și cunosc Parisul, era un mare noroc, pe vremea mea, să fii născut la Paris și să fi fost crescut în limba lui Hugo. Cei care se născuseră în Sudan, în Kerala, în Chaco, în Celebes, aveau mai puține șanse decât mine să câștige ceva la cazinoul vieții, în care abia dacă intrau. Chiar și numai locul nașterii, precum și epoca, sănătatea, familia, averea, talentul bineînțeles, introduc multe diferențe între copiii acestui Pământ. Nu e sigur că unii ar fi mai fericiți decât alții. Însă câțiva de pe această planetă sunt în măsură să facă lucruri pe care majoritatea celorlalți nici măcar nu și le pot închipui, eu mă număram printre cei puțini care aveau ce mânca, ce bea, ce citi, posibilitatea de a mă plimba. M-am plimbat mult prin lume.

Am străbătut toate țările pe care ți le-am arătat adineauri și pe care le-ai văzut de foarte sus. N-am putut ieși din timpul meu, însă mi-am petrecut timpul ieșind în spațiul unde mă aruncaseră hazardul și necesitatea, care nu sunt decât două aspecte ale aceleiași realități care pentru noi rămâne inaccesibilă și două nume pe care știința noastră le dă ignoranței noastre. Timpul este forma neputinței noastre, spațiul este forma puterii noastre. Puterea aceasta mi-a fost acordată. *E* un avantaj imens. Am avut dreptul să transform, plimbându-mă unde doream și văzând urmele pe care oamenii le-au lăsat asupra lumii, servitutea în libertate și fatalitatea în destin.

— Toate acestea nu te-au dus prea departe. N-ai ieșit niciodată de pe această planetă unde sunteți închiși cu toții. Mi se pare că, pe Pământul vostru, orice seamănă întotdeauna cu orice.

— Ai dreptate, i-am răspuns. Timp de câteva milioane de ani, Pământul a fost o închisoare pentru cei care îl locuiau. Nu e deloc imposibil ca, în veacurile ce vor veni, sau peste milenii, să reușim și noi, ca și tine, să ieșim de pe planeta noastră și din galaxia noastră și să pornim spre depărtări ce vor fi într-adevăr altceva. Cred că nimic nu e imposibil pentru puterea spiritului și pentru resursele oamenilor. În ceea ce mă privește, eu m-am mulțumit cu lumea aceasta în care ai nimerit tu, iar deviza mea este aceasta: Numai Pământul. Numai Pământul, pentru noi, era deja aproape totul. Am iubit tare mult

Pământul. M-am plimbat pe el cu Maria așa cum mă plimb și cu tine.

— Era mai bine? Întrebă A.

Am șovăit o clipă. Da, am răspuns, era mai bine.

Mi s-a părut deodată că simțea deja atingerile unuia dintre acele sentimente sufletești ce nu aparțin decât oamenilor.

— Și unde mergeați? mă întrebă el pe un ton cam repezit. Aproape peste tot, am răspuns eu. În Egipt, în Mexic. În Peru. În India. În insulele grecești. Dar mai ales în Italia.

E vorba de cizmă? Întrebă el. Acolo unde nu sunt trotuare?

Da, aceea e cizmă, i-am răspuns. Și nu sunt trotuare. Dar există biserici, palate, statui, tablouri, precum și poduri, și piețe a căror armonie e plină de taină, care au dat un sens și un conținut acestei idei de frumusețe despre care vorbea deja bătrânul Platou și la care popoarele cam de pretutindeni, și mai ales popoarele grecei, visaseră dintotdeauna. Oamenii care se instalaseră aici, pe malurile Tibrului, ale Brentei, pe Arno, între Adriatica și Marea Tireniană, aveau nenumărate talente, și mai ales geniu. Și, timp de veacuri, și zeci de veacuri, în mijlocul măcelurilor și ale celor mai crunte nedreptăți, ei au făcut mai demnă de trăit viața pe care o trăim. A existat Michelangelo...

Iarăși! izbucni A. Îl știu: a Scăpat pensula pe jos și i-a ridicat-o un papă. Sau poate un împărat.

— Bravo! I-am felicitat eu. Știi deja aproape totul. Multă vreme istoria lumii s-a jucat în acest colțișor al Mediteranei, înțesat de arhitecți și de căpitani vestiți, unde se acumulaseră un sfert sau o treime din toate bogățiile lumii.

— 1527: asediul Romei.

— Și de către cine, rogu-te?

— De către imperialii lui Carol Quintul.

— Excelent, i-am spus. Raportul întocmit de A și O despre planeta numită Pământ înaintează cu pași de uriaș. Va fi de-ajuns să adaugi că trupele lui Carol Quintul, ajunse în fața Orașului Etern, plin până la refuz de capodopere și de mai multe comori decât avea peștera lui Aii Baba, erau comandate de conetabilul de Bourbon, care strânsese sub ordinele sale o trupă de lanscheneți, de mercenari adunați cam de peste tot și de aventurieri sclerați, cărora le sucise mințile cu visuri de pradă în țara soarelui, a papei și a curtezanelor, și care se prinseseră cu legământ să-l urmeze „până și-n țara

dracilor”, pentru că spiritele cele mai distinse de pe planeta Urql să te considere un maestru și să te întâmpine cu aclamații la întoarcerea ta.

— Îți mulțumesc, spuse A. Ești foarte drăguț. Ești ca un frate. Dacă o să vii vreodată pe Urql...

— Atenție! I-am avertizat eu. Tocmai aici se complică totul. Dacă vrei să înțelegi ceva din ceea ce fac oamenii...

— Trebuie neapărat, îmi spuse el. Sigur că vreau.

— Atunci, vei avea nevoie de multă memorie și va trebui să fii foarte atent. Odată cu conetabilul de Bombon în fruntea lanscheneților la porțile Romei lui Clement al VII-lea, care aparține spiței de Medici, cu bogății fără număr, și care este primul din lunga scrie, neîntreruptă până la Ioan-Paul al II-lea, a papilor veniți din Italia și de nicăieri altundeva, îți prinzi degetele într-un angrenaj din care nu vei mai scăpa și care îți va mânca până și sufletul.

— Ce angrenaj? întrebă el.

— Istoria însăși, i-am răspuns.

IX

Asediul Romei

Avantajul, cu istoria, este că poți începe unde vrei. Nu există niciodată început, nu există niciodată sfârșit. În istorie, oriunde duce întotdeauna oriunde. Chiar și fără a vorbi de Medici, de Florența și de comorile sale, de pictorii săi, de sculptorii săi, de geniile sale de orice fel, din care fiecare formează o lume și ar umple o viață întreagă, Clement al VII-lea, el singur, te va duce destul de departe. Te va face să urci pe firul istoriei, până la întâiul Clement, care intervine în jurul anului 96, potrivit Sfântului Irineu și lui Eusebiu de Cezareea, în treburile încâlcite ale Bisericii din Corint, până la originile papalității, până la Clei, până la Lin, până la Sfântul Petru bineînțeles, unul dintre apostolii acestui Hristos care este, laolaltă, mai mult decât un om și cel mai om dintre oameni și despre care îți voi vorbi altă dată, când vom avea timp pentru asta. Cu el vei coborî pe același fir al istoriei către noi, până la Paul al VI-lea, la Ioan al XXIII-lea, la Ioan-Paul I, la Ioan-Paul al II-lea, acel papă cu vocea aspră, venit din Polonia supusă comunismului și primul datorită căruia comunismul a trebuit să bată în retragere.

— Comunismul...? întrebă A.

— Mai târziu; Mai târziu. Hristos. Comunismul. Îți voi explica mai târziu. Nu poți face totul în același timp. Și nu mă întrerupe mereu. N-am putea termina niciodată astfel. Cunoști deja umbrelele, Vama Mării, *Iliada* și *Odiseea*, penelul lui Michelangelo și strada Dragonului. Iată că ai intrat, fără să-ți dai seama, în formidabilul labirint al Bisericii catolice și romane și al papalității, care, alături de împărăția Cerului în China, este cea mai veche și cu durata cea mai lungă dintre toate instituțiile create vreodată de oameni. Nu-ți va fi ușor să ieși din ea. E ca un ghem de ață interminabil din care tocmai ai tras primul fir. Și astfel pe capul tău vor cădea tone de lână și de mătase. Există un Clement al IV-lea, care se numește Gui Foulques le Gros și care s-a născut la Saint-Gilles, în departamentul Gard. Există un Clement al V-lea, care se numește Bertrand de Got și care s-a născut în Gironde. Există un Clement al VI-lea, care se numește Picrrc Roger și care s-a născut aproape de Limoges înainte de a ajunge arhiepiscop de Sens, apoi de Roucn, și, în sfârșit, papă la Avignon. Îi place fastul și e cheltuitor, cumpără Avignonul, poartă negocieri cu împăratul Germaniei și cu regele Angliei, câștigă, la Roma, împotriva lui Cola de Rienzo, un fiu de cârciumar mânat în revoluție de disprețul său față de cei mari și celebrat de Petrarca în chip de succesor al lui Brulus, obține supunerea lui Guillaume d'Occam, franciscan nominalist, profesor la Oxford, celebru pentru briciul său...

— Ce brici? întrebă A.

— Habar n-am, i-am răspuns. Toată lumea a auzit vorbindu-se de briciul lui Occam, dar nimeni nu știe ce este... care, separând în mod radical rațiunea de credință, nu-i recunoștea papei nicio putere temporală, și, în toiul ciumei negre, o boală urâtă ce făcea ravagii pe atunci, le ia apărarea evreilor pe care populațiile îi consideră, cam peste tot, vinovați de răspândirea molimei. Cu vreo sută de ani înainte de al nostru, există chiar, la Avignon, un alt și cel dintâi Clement al VII-lea. Se numește Robert de Geneve și e un antipapă, împotrivindu-se lui Urban al VI-lea. El marchează începutul marii schisme din Occident, care avea să dureze treizeci și nouă de ani, din 1378 până în 1417.

— Ajutor! strigă A. Un Clement, mai treacă-meargă, dar șapte...

— Ai puțină răbdare, l-am liniștit eu. Suntem la capătul tunelului. Clement al VII-lea care ne interesează pe noi, un adevărat papă de data aceasta, și care locuiește la Roma, cum e și firesc, este vărul lui Leon al X-lea,

al doilea fiu al lui Lorenzo Magnificul, cardinal la treisprezece ani, papă în 1513, care...

— Cred că e suficient, îmi spuse A. Te scutesc de Leon al X-lea.

— Cum dorești, i-am răspuns eu pe un ton cam sec. Mă gândeam că cel mai maiestuos dintre papii Renașterii – căruia îi va succeda ultimul, pentru multă vreme, dintre papii neitalieni, un flămând, dușman al luxului, care se numea Adrian – ți-ar fi putut trezi interesul. Văd bine că nu e cazul. Nu prea ai cap pentru așa ceva. Nu face nimic. Hai să ne grăbim. Să dăm bice. Să nu ne întindem. Să reținem doar esențialul. Și cu atât mai rău pentru raport, despre care încep să mă întreb, dar nu e vina mea, dacă nu va fi îngrozitor de incomplet și cam dezamăgitor pentru locuitorii de pe Urql care vor căuta zadarnic în el numele lui Leon al X-lea. Clement al VII-lea este arhiepiscop de Florența înainte de a fi ales papă pe 18 noiembrie 1523. El este cel care, refuzând să recunoască divorțul lui Henric al VIII-lea, va fi mai târziu la originea schismei Bisericii din Anglia.

— E un lucru important? întrebă A.

— Tot ce are legătură cu religia este întotdeauna important iar ideea pe care oamenii și-o fac despre Dumnezeu a costat tot atâta sânge cât și ideea pe care și-o fac despre ei înșiși și despre fericirea lor viitoare. Și am impresia că englezii sunt cu mult mai englezi decât sunt francezii francezi sau italienii italieni. Până una alta, cu Francisc I, cu regele Angliei, cu prinții din Italia, el constituie Sfânta Ligă împotriva împăratului Carol Quintul. Imperialii pun stăpânire pe Roma în mai 1527...

— Același refren! exclamă A. Asediul Romei: 1527.

— Da, asediul Romei: 1527... distrug orașul de la un capăt la celălalt și-l țin pe papă prizonier timp de șapte luni în castelul Sant'Angelo, fostul mausoleu al lui Hadrian...

— Încă un papă? întrebă A.

— Nu, am răspuns eu. Un împărat. Un roman. Un succesor al lui Cezar și al lui Augustus. Unul dintre stăpânii aceluiași imperiu care, veacuri și veacuri de-a rândul, se va confunda cu lumea însăși. Transformat în fortăreață, mormântul său, pe malurile Tibrului, este încununat cu un înger de bronz care-și pune sabia în teacă pentru a arăta astfel, în fața Orașului Etern, sfârșitul acelor epidemii de ciumă care, deja în secolul al VI-lea, sub Sfântul Grigorie cel Mare,

întemeietorul creștinătății medievale, poate cel mai mare dintre papii tuturor timpurilor, care a dat numele cântului gregorian...

— Gata, oprește-te, îmi spuse A.

— ... și, mai ales, către mijlocul secolului al XIV-lea, au ucis în Europa un locuitor din doi.

Vei fi fericit să afli, și să menționezi în raport, că îngerul pacificator din vârful fostului mausoleu al lui Hadrian joacă același rol istoric ca și biserica La Salute, de la Veneția, din spate de la Vama Mării, unde ne-am întâlnit. În 1631, din ordinul Serenissimei, înălțarea bisericii Santa Maria della Salute – sau a Sănătății – de către un discipol al lui Palladio care se numește Longhena și care așază construcția pe un milion și jumătate de stâlpi de lemn, celebrează sfârșitul ultimei ofensive a ciumei la Veneția.

— Un caz fericit, îmi spuse A.

L-am privit pieziș. M-am întrebat o clipă dacă nu cumva își bătea joc de mine. Dar ideea de a-ți bate joc de istorie mi s-a părut atât de absurdă din partea unui spirit venit de pe Urql pentru a cerceta Pământul încât am hotărât să merg mai departe ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Asediul Romei din 1527 marchează deopotrivă prăbușirea și triumful Renașterii italiene. Numeroși istorici, dintre care ultimul la această dată este André Chastel...

— Îmi vei da numele său, îmi spuse A, cu ortografia exactă, cu datele vieții sale terestre și cu o bibliografie cât mai completă cu putință.

— ... au subliniat importanța, mai puțin pentru istoria militară cât pentru istoria artelor, căderii capitalei lumii occidentale: catastrofa avea să îndepărteze de malurile Tibrului și să trimită către o serie întreagă de orașe de importanță medie în plină dezvoltare, uneori deja cu o mare strălucire, în Toscana, în Umbria, în câmpiile Lombardiei, pictori, sculptori, arhitecți, giuvaierii chemați să răspândească cam peste tot splendorile și geniul Renașterii italiene. Astfel, în această lume cercetată de raportul pe care îl cer oamenii de pe Urql, binele se ivește din rău, după cum răul se ivește din bine.

— Așteaptă puțin, îmi spuse A. Vreau să notez.

— Dacă n-ar trebui să cunoști, în orele care rămân din cele trei zile de care dispui, decât un singur oraș de pe Pământ, tocmai spre Roma aș vrea să te îndemn, fără cea mai mică ezitare. Roma e ca un rezumat al istoriei

universale. Ea se naște în sânul legendelor – Romulus și Remus, incinta Palatinului, șirul regilor etrusci –, contestate în veacul trecut de critică textelor, confirmate în schimb astăzi de arheologie care contrazice astfel filologia. Ea crește încet-încet până ajunge să domine lumea cunoscută și, timp de câteva mii de ani, domnește asupra universului care se învâрте, în acele vremuri, în jurul centrului armelor, bogățiilor, spiritelor și legilor: Mediterana. Timp de aproape încă o mie de ani, ea se întoarce la neant și, trecând de la mai bine de un milion la treizeci sau patruzeci de mii de locuitori, Roma nu mai e decât cochilia goală a splendorii sale apuse. Până când Renașterea și geniul papilor săi o ridică din nou, cu multă cutezanță și răbdare, în primul rang al cetăților în care istoria se făurește cu eforturile îndârjite ale căpitanilor, juriștilor, arhitecților, scriitorilor.

Roma n-a fost cucerită deseori de dușmanii săi. Înfrângerile Romei se pot număra pe degetele de la ambele mâini. Carol Quintul o cucerește în 1527...

— Asediul... intervine A. Da, am încuviințat eu, iar Napoleon și Hitler ocupă Orașul Etern în cei câțiva ani când Europa este franceză înainte de a deveni germană, însă nici Hanibal, nici Attila, nici Frederic al II-lea de Hohenstaufen, niciunul dintre ceilalți stăpâni ai acestei formidabile construcții care se intitulează cu mândrie Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, nu izbutesc să cucerească cele șapte coline străjuite de Capitoliu. De-a lungul istoriei Orașului Etern, doar galii, normanzii, Alaric și barbarii care se precipită în urma sa, Carol Quintul, cei doi Napoleon – cel mare și nepotul său și fuhrerul Adolf fi i îi or își vor vedea trupele stabilindu-și tabăra la poalele Capitoliului.

Toate legendele și anecdotele care însoțesc întotdeauna aceste asalturi – de la gâștele Capitoliului și acel *Vae viclis* al galilor lui Brennus până la grațierea fragilă și emoționantă a regelui Romei, de la focul sacru stins în 410 de Alaric și vizigoții săi până la distrugerea bisericii San Clemente, la doi pași de Colosseum, în 1084, de către normanzii lui Robert Guiscard, chemați în ajutor împotriva lui Henric al IV-lea al Germaniei de către papa Grigore al VII-lea ar umple mult mai multe volume decât ar putea parcurge toți savanții de pe planeta Urql. Numai asediul Romei din 1527...

— Sincer vorbind, intervine A, asediul acesta începe să...

— Asta e istoria, i-am răspuns, ne-arține cu sufletul la gură luni și ani întregi. Va trebui să ne mulțumim doar cu consemnarea în raport a numelui

acelui general care comanda, sub meterezele Romei, trupele lui Carol Quintul. Însă pariez că, sub această avalanșă de războinici și papi, l-ai și uitat.

— Mă iei drept un idiot? Era conetabilul de Bourbon.

— De data asta, da, jos pălăria! Însă acest conetabil de Bourbon... Ehehei, ce mai poveste! E ca sentimentele Mariei sub umbrelă de mătase neagră pe strada Dragonului. Ne trimite la lumea întreagă. La douăzeci și patru de ani, primește sabia de conetabil din mâinile regelui Franței. Are douăzeci și cinci de ani la bătălia de la Marignan, unde dă dovadă de un curaj devenit imediat legendar. Conte de Montpensier, de Forez, de Mercoeur și de Clermont, prinț d'Auvergne, prinț de sânge, stăpânind imense domenii, el obține, la câteva zile după bătălia de la Marignan, titlul de vicerege de Milano. „Dacă aş avea un astfel de supus, îi mărturiseşte Francisc I lui Ilenric al VIII-lea de Anglia, puțin după campania de la Drap d'or, nu i-aş lăsa mult timp capul pe umeri.” Nu e imposibil ca Louisc de Savoie, mama lui Francisc I, să se fi îndrăgostit de el și ca el să se fi încăpățânat în a-i respinge avansurile. Deposedat de bunuri dintr-un motiv sau altul, el trece în slujba lui Carol Quintul, care este dușmanul lui Francisc I, iar regele vopsește în galben – culoarea trădării ușa din lemn masiv a locuinței sale de la Paris. În scara unei bătălii căreia nu-i mai pomenesc numele, dă, spre nefericirea sa, peste Bayard, cavalerul model, fără teamă și prihană, în ultimele clipe ale vieții. Plin de sânge, rezemat de un arbore, Bayard, înainte de a-și da duhul, îl mustră pe conetabilul renegai pentru purtarea sa rușinoasă, glorificând totodată ideea de patrie. I” sle o imagine care i-a legănat multă vreme pe copiii din țara mea, la fel ca și vasul de Soissons, pantalonul îmbrăcat pe dos de regele Dagobert, panașul alb al lui Ilenric al IV-lea, „Stalul sunt eu” al lui Ludovic al XIV-lea, Danton strigând de la tribună Convenției naționale: „îndrăzneală, tot îndrăzneală, mereu îndrăzneală!” și soldații de la Verdun sub obuzele Kaiscrului.

— Nu sunt locuri comune? mă întrebă A.

— Poate că da, i-am răspuns eu. Dar sunt în primul rând imagini, povestiri și probabil deja niște schițe de romane. La trei ani de la întâlnirea cu Bayard în clipa morții, în momentul în care se avântă pe scară pe care tocmai a ridicat-o pe fortificații, conetabilul de Bourbon este ucis, la rândul său, sub zidurile Romei, înainte de căderea și distrugerea orașului, de un foc de arcebuză tras de sus de pe metereze. Și acel foc de arcebuză, cine să-l fi tras

oare în dimineața aceea frumoasă a anului 1527? Pariez pe ce vrei că n-ai să ghicești.

— Nu mor după ghicitori, îmi spuse A cu un glas iritat.

— Era vorba, potrivit Memoriilor sale, de un aventurier de geniu, un prieten al papei Clement al VII-lea și al lui Francisc I, un uriaș de seamă celor mai mari, care era sculptor, orfevrier, scriitor și soldat și căruia fiecare poate să-i vadă, chiar și astăzi, la Florența, în Loggia dei Lanzi, din Piazza della Signoria, la doi pași de Uffizi, faimoasa statuie de bronz care-l reprezintă pe Perscu ținând capul Meduzei. Purta frumosul nume de Benvenuto Cellini.

— Cu doi /? întrebă A.

— Cu doi /, i-am răspuns. Avea, trebuie s-o spunem, tot atâta imaginație pe cât avea geniu și mințea cu nerușinare. Tot un francez, Philibert de Chalon, prinț de Orange, îi ia locul conetabilului nostru în fruntea armatelor imperiale asediind Roma, cucerește castelul Sant'Angelo, îi impune lui Clement al VI-lea condiții dintre cele mai aspre și-l lasă lanscheneții să devasteze capitala universului de la un capăt la celălalt. Astfel, de trei ori în mai puțin de două milenii, cu tot găgâitul găștelor, cu toate fulgerele papilor și cu toate bravadele orfevrierilor cățărați pe metereze, oameni din țara mea...

— Vrei să mi-o amintești? murmură A.

— Franța, i-am amintit eu, acolo, către apus, acolo unde soarele apune pe vechiul continent, au devastat Roma: Brennus cu galii săi, Robert (i)uiscard cu normanzii săi, Philibert de Chalon cu lanscheneții săi cu accent germanic. Fi au distrus Roma cu mai mult succes și mai multă convingere decât toți vandalii și toți vizigoții care visau mai ales să se integreze într-un imperiu a cărui măreție îi fascina și la bogățiile căruia jinduiau.

Uf! făcu A. Ce-ar fi să mergem să bem ceva? Devenea om, din ce în ce mai mult.

X

Când vom pleca de aici?

— Ai dreptate, i-am spus lui A. Toate aceste întâmplări cu lanscheneți, cu sculptori și pictori, cu papi, cu conetabili, nu ne interesau defel. Fiu și Maria plecam. Întorceam spatele istorici. Ne astupam urechile. Nu mai voiam să știm de nimic. Păraseam marile orașe pe care le-ai survolat cu agitația lor cu tot. Lăram sătui de aglomerație, de zgomot, de oboseală, de plictiseală și de

gesturile monotone ale vieții de zi cu zi. Eram sătui de muncă, de ploaie, de goana după bani, de fleacurile pe care lumea le repeta întruna, la adăpostul modelor și al intrigilor, fără să obosească vreodată. Noi aveam chef de altceva. Aveam chef de alte locuri. Aveam în noi mari plecări neostoite. Voiam să ne schimbăm viața. Oamenii își petrec viața tot voind să-și schimbe viața. Trăiesc întotdeauna cu o speranță. Cu speranța fericirii atunci când nu o au. Cu speranța noului atunci când o au. Nu puteam, așa cum faci tu, să ne avântăm în spațiu, în drum spre alte lumi. Noi rămâneam tot în lumea noastră. Ne îndreptam către Sud. Către sudul Franței. Către soare. Am iubit mult soarele. Strălucea cu mii de scânteieri ce răspândeau pacea. El mă scăpa de tumultul, de complicațiile, de bâiguicliile istorici. Îmi reda liniștea. Mă reda mic însumi.

O, Soare, Soare! Vinci clară! Tu, Soare, care moartea-ascunzi Sub cort de aur bleu spre seară. Când flori țin sfat sub pomii scunzi; Prin insondabile delicii, Tu, mai semeț ca toți complicii, Și din pândaci cel mai perfect, Tu cruți simțirea de știință. Că lumea e doar un defect Care pătează Neființa!

Tu, mare Soare, ce trezești Ființa, și-o-nsoțești cu focuri, Tu, care-n somn o zăvorăști Pictând amăgitoare locuri. Iscau de vesele stafii Prin care, sclav privirii vii, Obscurul suflet îl înflăcări, Mereu minciuna mi-a plăcuti Ce-o răspândești peste-ahsolut, O, rege-al umbrei tors din flăcări!

(trad.: Ștefan Aug. Doinaș)

Ce e asta? întrebă A ridicând o sprânceană.

— E un poem, i-am răspuns. E vorba de poezie.

Poezia nu-i spunea absolut nimic lui A. Trăia în poezie, ți-era îngăduit să susții că se confunda cu poezia, dar poezia oamenilor, adică în primul rând poezia cuvintelor, îi era cu totul străină.

— E vorba de cuvinte, am reluat eu. Și de nimic altceva. E un limbaj, însă ales cu grijă, pus într-o anumită ordine, supus unor reguli variabile, aparent arbitrare dar întotdeauna riguroase – și cel mai elevat dintre toate.

Tu, Sfânt LIMBAJ, Onoare pură A Oamenilor! Ești în gură. Discurs profetic și gătit. Verigi frumoase-având captură Zeul în carne rătăcit.

Iluminare, profunzime! Iată augusta înțelepciune Răsună-n Glasul unei guri Care se știe noima lui a Nu mai a vocea nimănuia Cât zvon de valuri și păduri!

(trad.: Ștefan Aug. Doinaș)

— Nuc prea rău, îmi spuse el. Arată-mi cum faceți. Va trebui să menționăm în raport că oamenilor li se întâmplă să se servească de cuvinte ca de un fel de muzică ce ar produce un sens, dar în care sensul, te rog să mă oprești dacă mă înșel, mi se pare foarte departe de a reprezenta totul.

I-am vorbit de Ronsard, de Racine, de Shakespeare și de Goethe, de Baudelaire, de Verlaine, de Heine, de Apollinaire. L-am spus că există poeme care reușesc să învingă timpul și să treacă de la o epocă la alta în memoria tinerilor.

*Îți las aceste versuri, iar dacă al meu nume, Corabie purtată de vânturi
primitoare, Ajunge-va odată la (armuri viitoare, însuflețind pe oameni c-un vis
din altă lume,*

*Să-ți fie amintirea, un basm de altădată. Un cântec spus pe-o veche și
ostenită strună, Cu stihurile mele-nălțându-se-mpreună, În tainice inele
frățește-ncătușată.*

(trad.: Al. Ilodoș)

— E destul de bine, spuse A.

— Destul de bine, zici? Cum mă vezi și cum te văd.

— E scris de tine? mă întrebă apoi.

Mărturisesc că am stat în cumpănă. Nu mi-ar fi displăcut deloc, măcar și cu prețul unei imposturi și uzurpări de nume, să strălucesc o clipă în ochii lui A, care uneori mi se părea că mă tratează cu o oarecare dezinvoltură. Visul unei glorii postume a trecut în trombă peste mine. Dar nu prea se cădea ca un mort să mintă un spirit. Mai ales dacă minciuna risca să fie consemnată pentru totdeauna într-un raport menit să circule, veacuri și veacuri la rând, prin galaxii îndepărtate.

— Nu, nu e scris de mine, am răspuns în cele din urmă.

— A! îmi mărturisi el imediat cu simplitate, atunci când vorbești tu, e ceva mai curând banal și prea puțin demn de interes. Însă de îndată ce prin gura ta vorbește un poet, aproape că mi-aș dori să mă transform în om.

M-am abținut să-i vorbesc cu prea multă căldură despre această dovadă de fraternitate care îmi făcea cinste. Apoi păstră o clipă de tăcere.

— Mă întreb, reluă el, de unde vine acest simțământ de fericire pe care îl încerc ascultându-ți poemele.

— E ceva tainic, i-am răspuns eu.

I-am vorbit de sunetele lungi, de sunetele scurte, de dactili, de spondei, de picioare, de rime, de cezuri, de emistihuri, de ritm. Am adăugat că poezia nu se adevărește decât prin ea însăși. Ca și adevărul, ea nu are alt judecător decât propria ei strălucire. Nu e tăcută pentru a fi explicată, e tăcută pentru a fi citită și recitată. E tăcută pentru a suti mințile și a răvăși inimile, pentru a te îmbăta de fericire. E o otravă delicioasă și o beție a sufletului. Montagnes russes și leagăn al literaturii.

— Într-adevăr, mărturisi el, aproape că simt o ușoară amețeală de-atâta legănare pe aceste valuri de armonie.

— Totuși să nu cumva să-ți închipui că există ceva mecanic în aceste stări de entuziasm atât de bine aranjate. Nici alexandrinii, nici octosilabici, nici picioarele, nici rima nu sunt neapărat necesare plăcerii pe care o simți. Ceea ce constituie poezia este un echilibru tainic între fond și formă – care de altfel nici nu se pot distinge –, este...

— Atunci, mă întrerupse el oarecum nerăbdător, să nu le distingem.

este preaplinul trăirii acumulate sub cuvinte, e culoarea și greutatea lor, e sensul și sunetul lor, e surpriza împletită cu așteptarea, e poate chiar ceea ce nu e spus mai mult decât ceea ce e spus.

Așa cum mi-o descrii tu și așa cum o înțeleg eu, poezia mi se pare cu mult superioară prozei insipide de care văd că te folosești fără nicio noimă. Oare, în raportul nostru, nu am putea renunța la proză în schimbul aceslei poezii care ar putea trezi pe Urql sentimente de uimire și poate chiar de plăcere?

Poezia, am continuat eu, e o ceremonie. E un joc, o pasiune, o exigență de rigoare, un elan spre altceva. Ea cere mult efort și puțină solemnitate. Noi nu o folosim în relațiile noastre zilnice cu ceilalți oameni, pentru a ne orienta pe stradă, pentru a ne calcula aurul, pentru a pregăti un raport, pentru a da instrucțiuni sau informații de genul celor care, mulțumită ție, vor lua drumul planetei Urql. Noi recurgem la ea pentru a glorifica stările de tristețe și mai ales iubirea.

Din nou iubirea! spuse el. E cam obositor. Și mereu alte și alte cuvinte. Între noi fie zis, la voi pe Pământ, mai faceți altceva decât dragoste? Și altceva decât cuvinte?

— Multe alte lucruri, l-am încredințat eu. Și poate că mult prea multe. Îți

voi vorbi de poduri, de fortărețe, de mașini, de tunuri, de navele maritime pe care le-ai zărit deja, de ruletele de cazinou și de mașinile de cusut. Însă poezia, care nu e nicidecum la îndemâna muritorilor și care pe mine mă depășește de departe, nu e nimic altceva decât iubirea exprimată prin cuvinte. Poezia e o artă și eu ți-am arătat deja că iubirea e sufletul artei. Muzica e iubire, pictura e iubire. Și poezia este mai întâi iubire. Iubire împletită deseori cu tristețe, cu regret, cu melancolie. Puțină tristețe și iubire purtate de cuvinte.

*Cum trandafiru-n mai pe ram se vede în prima tinerețe, -nprima-i floare,
Că-i cerul chiar gelos de-a lui culoare în zori, când roita pieuru-și repede,*

*În frunza-i grațioasei, iubitoare, Că-mbălsămează încă mult ai crede, Ci-n
ploaia, și-n arșița ce excede Petală eu petală grabnic moare.*

*Așa din juna-ți primă noutate Când lumea te-admira cu voluptate, Cenușă
zaci, de Parcă, rea ucisă.*

*Un vas de lapte, flori și lacrimi, (ie Prinos ți-aduc la groapa ta închisă, Ca
roze trupul, viu și mort, să-ți fie.*

(trad.: Alexandru Rally)

— A! bineînțeles... îmi spuse A. Mi se pare chiar că pe Urql...

— Da, da, am întărit eu, chiar pe Urql...

*Ei au atâta greață în suflet cuibărită Pentru a. Noastră soartă și vină
infernă; Ei au, firi visătoare, din alt azur ivită, Dorința neștiută de moarte
matinală...*

*Când vom purcede oare la voi, porumbe sfinte? Spre tinereți pierdute,
lângă copiii morți, La dragele iubiri în noi supând morminte Și licărind întruna
că tot atâtea nopți?*

*La cer de frășinei, sălaș de izbăvire, A celor dragi și-absenți, făpturi
neprihănite, A spiritelor sărutare, a sufletelor privire, Când vom purcede oare la
voi, porumbe sfinte?*

A asculta mut, cu aripile strânse.

— Cam prea multă elocință pentru gustul meu, spuse el. Și poate puțin bombastic.

Dar mi-a mărturisit cu aceeași vivacitate că lumea i se părea dintr-odată mai puțin nedemnă de spațiile infinite pe care le străbătuse. Umbrelele dispăreau una câte una. Asediul Romei se estompă. Șirul papilor Clement rămânea în urmă. Conetabilul de Bourbon se îndepărta în tăcere. Iar oamenii îl

surprindeau în mod plăcut.

— Sunt cânturi, am reluat eu, ale iubirii și ale morții. Oamenii se tem de moarte, însă ci izbutesc s-o învingă prin iubire și prin cuvinte.

— Am impresia, îmi spuse el, că ci nu sunt cu adevărat mari decât renunțând la acest Pământ la care țin atât de mult. Tu ai mare noroc că ai încheiat-o cu viața. Oamenii nu scapă de ridicol fiindcă trebuie să-ți mărturisesc că, în viața de care vorbești, mi se pare că sunt ridicoli mult mai des decât s-ar cuveni decât dacă aspiră la moarte, care este a doua și singura naștere adevărată.

lui nu cred asta, i-am răspuns. Pentru toți cei care au cunoscut suferința și viața, a fi mort este, bineînțeles, un imens avantaj. Dar nici viața înainte de moarte nu era un lucru tocmai rău. Și viața poate fi frumoasă. Să nu plecăm imediat. Să mai întârziem puțin pe acest Pământ demn de dispreț și cu minunății dezagreabile.

Cu picioarele goale, cu părul răzlețit,

Stând jos, desculță-n tină, sub trestii unduite;

În trecere pe-acolo, o zână am-întâlnit.

N-ai vrea să vii, i-am spus, prin lanuri înverzite?

A ridicat spre mine o sfioasă, privire Zălog al frumuseții ce-ți cade la. Picioare. Nu vrei, i-am spus, ca-n luna de iubire, Sub arborii umbroși să. Facem o plimbare?

Ștergându-și picioarele de iarba foșnitoare. Și ațintindu-și spre mine fulgerul privirii Frumoasa sprintară rămase gânditoare. O, ce triluri de păsări în inima pădurii!

Apa scâlda țărmul, o, mângâiere lină! Când a pornit spre mine, prin verdele stufig, Frumoasa fericită, fricoasă și felină, Cu părul dus pe ochi și zâmbetul pieziș.

— Mi-ar plăcea să pariez, prietene, îmi spuse el râzând cu un aer puțin forțat, că te gândești, bietul de tine, la Maria.

— Bineînțeles, am replicat eu. Atunci când mă gândesc la viață, nu mă gândesc nici la Galilci, nici la Benvenuto Cellini, nici la mecanica fluidelor, nici la bătălia de la Farsala, nici la reproducerea fangroamelor vasculare, nici la vreunul din acele mecanisme pe care am încercat să ți le descriu pentru a te ajuta să înțelegi lumea asta. Când mă gândesc la viață, dragul meu A, îmi pasă

prea puțin de lume. Când mă gândesc la viață, la Maria mă gândesc. Înainte de a pleca de-adevăratelea și de a da peste tine deasupra Vămii...

— Pentru asta mă felicit în fiecare zi, deși ești un fluieră-vânl.

— La fel și eu, i-am răspuns, cu toate că nu sunt poet.

— Nu trebuie să tesuperi, îmi spuse el. Sunt gata să cred că nu ești mai rău decât ceilalți. Iar proza ta e cât se poate de bună. La oferă informații foarte utile despre lume și oameni. Va avea, sunt sigur, un răsunet enorm pe planeta Urql.

— Mă bucur foarte mult, am spus eu. Mă și văd pe planeta Urql primit cu aclamații... plecăm cu Maria, departe de strada Dragonului și de umbrelele sale. Toată viața mea am visat să plec. Și să plec undeva departe. Mai puțin în căutarea a altceva decât în căutarea mea însumi. Existența noastră e plină de lucruri fermecătoare și, câteodată, de delicii. Dar ni se întâmplă să ni se pară la fel de absurdă ca și ție. De la nașterea mea până la moarte, atât la bucurie cât și la tristețe, am fost continuu urmărit de un refren pe care spiritele nu îl cunosc și care Țe este propriu oamenilor, uluiți de faptul că sunt aruncați fără voia lor, pentru a înfrunta binele și răul, în spațiu și timp: era melodia numită la ce bun. Demonul meu cel mai apropiat purta numele la ce bun. La ce bun să te agiți? La ce bun să trăiești? Ba chiar, uneori, și asta era cea mai rea și mai crudă melodie, la ce bun să iubești și la ce bun să fii fericit? Numai *deparlele poate* lupta cu la ce bun. Erau drumurile, insulele, plajele, orașelele necunoscute în care ajungeam seara. Erau tot atâtea antidoturi pentru otravă numită la ce bun. Lumea era frumoasă. Era la fel de frumoasă ca Maria care, în ochii mei, era simbolul și imaginea lumii. Lumea se confunda cu ea. Am fost să mă plimb cu Maria pe această planetă pe care, peste câteva zile, o vei prezenta oamenilor de pe Urql.

Fugeam de istoric, tot timpul în acțiune și căutând să ne prindă în mrejele ei. Istoria ne ajungea însă din urmă. Ne-am petrecut timpul lăsându-ne ajunși din urmă de timpul ce trecea. Erau războaie, ruine, revoluții, taifunuri. Erau și ziare care ne țineau la curent. Erau nenorociri și crime cam peste tot, incendii, acte de trădare, copii care mureau. Din când în când, pentru a încerca să supraviețuiești, trebuie să întorci spatele istorici. Alungăm nefericirea celorlalți pentru a ne găsi propria fericire. Eram, unul pentru celălalt, un teatru destul de mare.

*//; serile când lampa ne lumina plătând Sau pe balcon în roze amurguri
visătoare, Ce dulce-(i era sânul și sufletul ce blând! Ne-am spus adesea lucruri
în veci nepieritoare în serile când. Lampa ne lumina plătând!*

*Cât de frumos e-apusul în serile senine! Ce adâncime-n spațiu și-n suflet
ce delir! Crăiasă-ntre iubite, când m-ap/ecam spre tine, A sângelui mireasmă
visam să ți-o respir. Cât de frumos e-apusul în serile senine!*

*Pe nesimțite noaptea prindea să crească, lin Și ochii mei privirea cereau
să. Ți-o ghicească Și îți sorbeam suflarea, o, farmec! O, venin! Și-ți adormeam
piciorul în mâna mea frățească. Pe nesimțite noaptea prindea să crească lin.*

(trad.: Al. Philippide)

Mergeam cu Maria pe plajele pustii, pe malurile marilor fluvii, prin piefe
luminate, seara, de lumina lunii. Lumea se închidea în jurul nostru: în jurul
Mariei și în jurul meu.

— Nu prea înțeleg, îmi spuse A, avantajul, la voi pe Pământ, de a fi doi în
loc să fii unul. Mi se pare că istoria, de care voiai să fugi atâta, începe îndată ce
sunt doi.

— E întru totul adevărat, i-am răspuns. Am remarcat deja că ești foarte
inteligent și că înfelegi repede ce se petrece pe această planetă despre care nu
știai nimic cu câteva ceasuri în urmă. Am să-ți povestesc, dacă vom avea timp,
cum a început istoria, întâi și-ntâi, cu Adam și Eva, pe care îi imităm întruna de
la începutul începutului, și care, cu multă, foarte multă vreme în urmă, nu erau
nimic altceva decât imaginea noastră primitivă, a mea și a Mariei.

— Cât timp e de-atunci? întrebă A.

— Câteva milioane de ani. Poate trei. Poate cinci.

— E mult? reluă A.

— Pentru noi e mult, i-am răspuns. Se întâmplă rar ca oamenii să trăiască
mai mult de o sută de ani. Mulți dintre ei mor la șaizeci de ani, la cincizeci, la
treizeci. Fără să mai vorbim de soldați, a căror soartă este să fie uciși cât mai
repede posibil, sau de copiii de vârstă fragedă care mult timp n-au fost decât
morți potențiali, o bună parte din marile genii, dintre pictori, dintre profeți,
dintre matematicieni, dintre regi au murit în jurul vârstei de treizeci de ani.

— Nu uita să-mi dai numele lor, îmi spuse A.

— Ți le voi da, l-am asigurat eu. Te rog să-mi amintești de Pico de la
Mirándola, de (îalois, de Cilorgionc, de Alexandru, de Iisus.

— Pico de la Mirándola, repetă A, închizând ochii de atâta concentrare, (ialois, Cilorgionc, Alexandru. Și Iisus.

— Însă trei milioane de ani e extrem de puțin pentru viață și mai cu seamă pentru Pământ. Viața arc probabil înjur de patru miliarde de ani. Iar Pământul, cinci miliarde. Trebuie să reții, în vederea raportului...

— Notez totul, răspuns răstit A, notez totul.

— ... că un miliard înseamnă o mie de milioane. Și, dincolo de acest Pământ pe care ai venit în vizită, bătrânul Univers, de care aparții ca și mine, căci chiar spiritele pure sunt legate de ceea ce este și ar fi putut să nu fie, are cincisprezece miliarde de ani.

— Nu știu cine e Adam și nici cine e Eva. Îmi închipui însă că necazurile au început cu ci și prin ci, și că din ci s-au născut conetabilii și umbrelele. Tare mă tem că Maria a fost pentru tine încununarea multor necazuri pe care, Dumnezeu știe de ce, poate fiindcă ești bolnav? Poate pentru a o face pe viteazul? Le deghizai cu grijă în momente de fericire. Degeaba îmi frământ mintea în fel și chip, tot nu pot ghici ce lăceați împreună. Poate vorbeai cu ea, așa cum vorbești cu mine, de soarta lumii și a oamenilor?

— Nicidecum, i-am răspuns. Nu vorbeam. Sau vorbeam prea puțin. O sărutam.

— Sărută-mă și pe mine, îmi spuse A, cu o oarecare bruschețe.

— Nici vorbă, i-am răspuns. Ar însemna să nu fiu în toate mințile. Un mort nu sărută un spirit. Pe Maria, da, o sărutam. Fiindcă era vie. Fiindcă și cu eram viu.

— Va trebui, pentru raport, să...

— Nu-mi pasă de raportul tău. Descurcă-te cum crezi de cuviință. Cu fizicul tău de înger, probabil că vei putea găsi un muritor încă viu pe care să-l poți săruta pentru a-ți îmbunătăți raportul. Eu pe Maria o sărutam. Am sărutat-o mult de tot. O luăm în brațe, o strângeam la piept. Și lucrul cel mai greu de îndurat în moarte este că nu pot s-o mai strâng la piept și că alții o strâng în brațe în locul meu.

— Rodolphe? Întrebă A.

— Nu știu. Lasă-mă în pace. Pentru raportul nostru, Rodolphe nu prezintă nici cel mai mic interes. Am îmbrățișat-o pe Maria în acele orașe din Italia pe care l-ai văzut perindându-se sub ochii noștri. La Roma, la Sienna, la Florența,

la Veneția. Pe terasa de la Pienza, de unde vederea se deschide, dincolo de măslini, până la Montepulciano. La Todi, unde scările acelea mari urcă din piață spre o biserică și spre un vechi palat. Am îmbrățișat-o pe Maria întinși amândoi pe nisipul acelor insule grecești pe care le-am survolat cu tine. Aveau nume parcă tăcute pentru iubire: Skyros, Skiathos, Skopelos, Amorgos, Kalymnos, Symi, Kouphonissia, Skinoussa... Când treceam deasupra lor, îți vorbeam de Aristotel, de Tucidide, de Xenofon, de Herodot. Dar nu mă gândeam decât la Maria. Și la săruturile noastre pe nisipul acoperit apoi de apa mării.

— Ce idee! se miră A. Mă tem că cei de pe Urql vor râde copios de tine. Și, cu acest prilej, poate și de mine. Și trebuie să-ți mărturisesc, dragul meu O, că, în această lume atât de tragică și de plină de lucruri nemaipomenite ce vorbesc de eternitate, săruturile tale mă umplu de consternare.

— Asta fiindcă, dragul meu A, tu nu știi, bietul de tine, ce e un sărut. E cea mai fericită invenție realizată de sărmanele noastre trupuri pentru a încerca, după puterile lor, să-și uite nefericirea și să se înalțe spre iubire. Pictorii, muzicienii, poeții, sculptorii...

— În ceea ce-i privește pe aceștia, spuse A, fiindcă ei știu că viața nu e decât o imagine degradată și provizorie a morții, voi avea grijă ca populațiile de pe Urql să le cinstească memoria.

— Fii bine, trebuie să știi că ei nu au conținut o clipă, în această lume pe care cauți să o înțelegi și la care se referă raportul tău, să viseze la iubire, care este o forță la fel de obscură și de irezistibilă ca și necesitatea sau timpul. Două visuri îi stăpânesc pe oameni: religia și iubirea. Religia domnește asupra morții. Iar iubirea, asupra vieții. Oricât de departe ai urca pe firul istoriei acestor oameni, vei găsi mereu urme ale imaginii pe care și-o fac despre zeii lor și despre viitorul lor necunoscut. Și despre urmele pasiunilor lor, dintre care cea mai puternică este iubirea. Fiindcă eram om, pe vremea când eram în viață, cu și Maria ne-am ocupat mult de iubire. Și am plecat împreună. Ne-am plimbat prin această lume pe care vrei să o cunoști.

— M-aș fi plimbat și eu cu voi, zise A.

— N-am fi vrut să fim cu noi, i-am răspuns. Voiam să fim numai noi doi. Plecăm tocmai pentru a fi singuri. Pentru a ieși din lumea aceasta în care tu vrei să intri. Atunci când plecam singuri, doar noi doi, la Veneția, la Todi, în Granada și Symi, în toată Mediterana, nu mergeam niciunde, plecam spre

nicăieri. Nicăieri – era cel mai bine. Și voiam să fim singuri de fiecare dată în acel nicăieri de vis. Existau totuși, e-adevărat, în iubirea și singurătatea noastră, o sumedenie de arhitecți și de sfinți, de grădinari și de pictori: ei făcuseră această lume unde rătăceam noi. Eram singuri, în doi, printre chiparoși, măslini și turle. Și umbre nevăzute ne însoțeau pașii.

Toți avem, firește, un trecut împovărat. Eu aveam un tată și o mamă, o meserie, prieteni, amintiri, ambiții. Maria avea și ea un tată, o mamă, o bunică, o pisică, temeri și speranțe.

— O să-mi vorbești de asta, nu-i așa? spuse A. Ar trebui, în vederea raportului, să știu aproape tot despre meseria ta, prietenii tăi, despre familiile amândurora și despre pisica Mariei.

— Am să-ți vorbesc, l-am asigurat eu. Mă tem că nu va fi chiar atât de ușor, și nu știu prea bine cum să fac pentru a-ți prezenta în trei zile filosofia lui Aristotel și pisica Mariei. Pisica se numea Foutinou. Sistemul lui Aristotel e ceva mai complicat. În ce te privește, tu vrei să înveți totul. Cât despre noi, noi voiam să uităm totul. Însă cunoașterea și uitarea sunt amestecate pe acest Pământ precum plinul și golul, negrul și albul, iubirea și ura. Străzile, piețele, bisericile unde ne ascundeam, toate erau făcute din istorie. Mările pe care navigăm, nisipul plajelor pe care dormeam văzuseră perindându-se, veac după veac, pelerini și cuceritori. Niciun om nu este o insulă și suntem cu toții legați de lume cu legături fără de număr. „*Never send to know for whom the bell tolls: it tolls for thee.*”.

— Asta ce mai e? întrebă A.

— E în engleză, i-am răspuns. O altă limbă decât latină, și care astăzi se vorbește cam pe toată planeta.

— Mai mult decât franceza lui Ronsard și a lui Victor Hugo?

— Da, i-am răspuns eu. Mai mult. „Nu întreba niciodată pentru cine bate clopotul: pentru tine bate.”

— Dacă îmi amintesc bine, spuse A, Anglia e o insulă.

— Da, e o insulă, am confirmat eu. Dar chiar și oamenii de pe insule au legături cu lumea. Căci nimeni nu se poate lipsi de legături: nici călătorii, nici englezii, nici pustnicii, nici iubiții, nici Maria și nici eu. Aceste legături ne formează și ne împovărează totodată. Toți suntem ca John Donne, pentru care clopotul sună întruna, și toți avem, cuibărit într-un ungher al minții și al inimii,

visul unui Robinson, aruncat de soartă pe niște maluri pustii, și care nu ar depinde de nimeni. Toți suntem aidoma porumbelului lui Kant care-și închipuia că ar zbura și mai bine dacă nu l-ar stânjeni aerul. Eu și Maria ne foloseam de istorie, apoi ne descotoroseam de ea pentru a rămâne singuri, doar noi doi.

— Înțeleg cum vine asta, zise A. Lumea respiră. Bate ca o inimă. Se deschide și se închide.

— Se deschide, se închide; urcă, coboară; înaintează, se retrage; merge într-un sens și-n celălalt. Lumea e în primul rând domnia contradicției și a confuziei. Trebuie să afli că despre ea se poate spune orice. Poate că nu există decât un lucru care să meargă mereu în același sens și despre care să nu se poată spune nimic: acesta e timpul. Totul se mișcă, totul se schimbă, totul se transformă, numai lumea rămâne aceeași. Numai timpul durează. Timpul e o catastrofă născută din eternitate și e simplu, ca și ea. Și inexprimabil ca și ea. Tot restul, sub soare, și mai întâi oamenii, gândurile lor, faimoasa lor psihologie, operele lor, iubirile lor, toate acestea reprezintă o mașină formidabilă, fără cap și coadă, cu care nu știi cum să te porți, despre care se poate spune orice și în care spiritul oamenilor, și al fiecărui om în particular, încearcă, dar mereu zadarnic, să introducă puțină ordine. Ceea ce e nemaipomenit la noi, caută să înțelegi bine acest lucru și însemnează-l cu litere de foc pe tablele visului, este faptul că, aruncați de Dumnezeu știe cine într-o suburbie îndepărtată și neînsemnată a universului înstelat, oamenii sunt aproape nimic...

— Într-adevăr, zise A.

— ... și că Lumea, și Universul, și Soarele, și toate galaxiile până la Urql și dincolo de ea, se învârt totuși în jurul lor. Și în jurul a fiecare dintre ei.

— Ca să vezi! făcu A.

— Au existat, în lume și în istorie, milioane și milioane și miliarde de Maria. Și au existat milioane și miliarde de acest eu care sunt. Un miracol mai mare decât miracolul umbrelei care te-a mirat atât de mult este faptul că în întregul univers, din totdeauna și pentru totdeauna, nu există totuși decât un singur eu. Niciodată nu a existat altul. Și niciodată nu va exista altul. Și acesta sunt eu. Sau eram eu.

— Tocmai notez, zise A: singurul eu ești tu.

— Însă fiecare tu e de asemenea un eu. Acesta e temeiul oricărei morale

și a oricărei metafizici.

— Voi încerca, murmură atunci A, care părea la capătul puterilor, să explic aceste taine celor care m-au trimis în acest palat al oglinzilor pe care voi îl numiți lume.

— Fiecare dintre acești oameni pe care aspiți să-i cunoști pentru a le vorbi despre ei celor de pe Urql e mai întâi ceva unic și cu neputință de înlocuit vreodată: fiecare e în primul rând el însuși. Și fiecare dintre acești el însuși este tot un eu însumi: puțină conștiință și puțină libertate. Toți și fiecare suntem în centrul lumii noastre. Toți și fiecare suntem în centrul universului pe care l-ai străbătut până aici.

— A! A! exclamă A.

— Așadar plecam, dragul meu A. Lumea se învârtea în jurul nostru și în jurul iubirii noastre. Aceasta era fericirea. Chiar și în interiorul unei lumi pe care nimeni nu o părăsește vreodată, a pleca e o mare fericire. Mi-a plăcut nespus de mult să plec. Am iubit nespus de mult lumea. Am iubit nespus de mult viața. Am iubit nespus de mult femeile, drumurile, peisajele. Am iubit nespus de mult plăcerea. Am iubit nespus de mult iubirea.

Iubeam, Sire, iubeam, voiam să fiu iubit.

— Dar că, mă întrebă A, ca teiubea?

— Parcă poți să știi? am răspuns eu. Se pare că da.

— Stau și mă-ntreb, zise A eu un aer visător. Dacă aș fi fost om, și dacă aș fi fost femeie, oare aș fi iubit un tip ca tine? L-aș fi fost oare fidel?

— Am întrebat-o, i-am spus eu.

— Ei, și? reluă el.

— Și ce?

— Ți-a răspuns la întrebare?

— Da, i-am spus. Mi-a răspuns.

— Și ce ți-a răspuns?

— Mi-a șoptit ceva ce aducea cu o melodic.

— Cât de enervant poți să fii! îmi spuse el. Batem pasul pe loc. S-ar zice că o faci dinadins, că tragi de timp anume. Ce ți-a șoptit? Ce melodic? Va trebui totuși, vrei nu vrei, ca aceste lucruri să figureze în raport.

— Nu putem merge tot timpul la galop, i-am spus eu atunci. Lasă-mă puțin să-mi trag sufletul. Cel mai greu se urnesc amintirile. Era ceva de genul:

Am hotărât să rămân credincioasă Pur și simplu de dragul timpului Ca să pot spune că e frumoasă Viața în cuibul iubitului

XI

Ștergem tot și o luăm de la capăt

Dragul meu O, începu A, ceea ce-mi povestești despre tine rămâne pentru mine tot atât de neclar ca și ceea ce-mi povestești despre lume. Cuvintele pe care Ic înșirui cu atâta bunăvoință pentru a-mi explica Pământul cred că ar putea tot atât de bine lăsa locul altora și că în relatările tale există ceva arbitrar.

Ceva arbitrar? am exclamat eu.

Ceva accidental, permutabil, obositor, inutil. Nu sunt prea surprins de melancolia care pare să pună stăpânire pe ține uneori: s-ar spune că viața e tăcută doar din întâmplări.

Așa e viața, i-am spus. Așa e istoria. Dacă vom putea duce la bun sfârșit raportul nostru pentru planeta Urql, el va face parte pentru totdeauna din istoria acestei lumi în care hazardul și libertatea sunt numele temporare ale necesității. Istoria e necesară, imuabilă, rațională de la un capăt la celălalt și logică. Nici nu se pune problema, pentru ea, să fie altfel decât este. H accidentală, întâmplătoare și inutilă.

Te compătimesc, îmi spuse el. Urâtă treabă e viața: să te piși împotriva vântului. Îmi tot spui că Roma a fost cucerită, nu mai știu exact când...

1527, i-am amintit eu.

A! Da, c-adevărat, 1527... de lanschencți sub comanda unui francez și că totdeauna ți-a plăcut să fii în altă parte decât acolo unde ești. Toate acestea, sunt de acord cu tine, trezesc un interes deosebit. Dar te-ai putea lipsi de ele fără probleme. Oare lumea nu ar mai fi tot lume fără Clement al V-lea sau al VI-lea – sau chiar fără Clement al VII-lea, de care faci atâta caz? Ceea ce lipsește cel mai mult povestirii tale este necesitatea. De ce există ceva în loc de nimic? Dar și: de ce acest lucru sau acela în loc de altceva? Nu înțeleg aproape nimic referitor la conetabilul de Bombon, la Benvenuto Cellini, la Maria și la tine.

— Nu mi-ar plăcea deloc că șederea ta pe acest Pământ, pe unde am trecut cu însumi, să fie până la urmă un eșec. Trebuie să-ți intre bine în minte că aici totul e inutil și că totul e necesar. Umbrelele și Maria, regulile jocului de

fotbal ca și Clement al VII-lea și Benvenuto Cellini. Totul se șterge și se reia de la capăt.

— O luăm de la capăt, îmi spuse el cu un aer de oboseală amestecată cu resemnare.

— O iau de la capăt, i-am spus eu. Există, în spațiu și în timp, ceva care se numește lume. Și există, în această lume, ceva care se numește viață. Și există, în această viață, ceva care se numește istorie. Și în istorie, exist eu.

Am fost, în zilele vieții mele, un om printre oameni. E o șansă nemaîntâlnită și o aventură inegalabilă. Aș fi putut să nu fiu, să nu știu nimic despre lume, să nu știu nimic despre oameni. N-a fost deloc așa. Aveam ochi ca să văd, urechi ca să aud, o limbă ca să vorbesc și mai multe alte instrumente ca să fac destule lucruri despre care vom vorbi la timpul potrivit. Toate acestea lasă să se înțeleagă faptul că există ceva care poate fi numit lume și că există cineva în lume pe care ne este permis să-l numim eu. Sau poate că exist cu și lumea în jurul meu.

Mulți filosofi au gândit că lumea și viața nu sunt nimic altceva decât un vis. Un filosof francez, pe nume Descartes, a început, ca și tine, să se îndoiască de evidența a ceea ce parc atât de evident.

— E cunoscut acest Descartes? E important acest Descartes al tău? Te întreb în vederea raportului.

— Foarte cunoscut. Foarte important.

— Trebuie să înțeleg oare, insistă el, în timp ce mâzgălea numele lui Descartes în palma absentă a mâinii sale absente, precum Charlot scria pe mâneca hainei, că filosofii francezi sunt cei mai importanți?

— Nu, am răspuns eu. Cei mai importanți, cei mai seducători, cei care au lansat cele mai multe idei în aerul pur al Eladei, sunt grecii. Apoi germanii, care toți sunt filosofi, muzicieni și soldați. Dar și chinezii. Chinezii au tenul galben și sunt foarte numeroși. Au avut un filosof cu numele de Confucius, și încă unul cu numele de Lao Zi, care a scris o carte numită *Dao dejing*. Au inventat praful de pușcă, busola, porțelanul imitând jadul, mătasea, focul de artificii. Și mănâncă orez.

Un filosof chinez care visează un fluture se întreabă, când se trezește, dacă nu e un fluture care visează un filosof. Nimeni nu poate dovedi că ceea ce numim real nu e altceva decât un vis de o coerență fără cusur. Nu e deloc

imposibil ca tu să te afli încă pe planeta Urql, iar conetabilul de Bourbon și Benvenuto Cellini, presupusul său ucigaș, și toate umbrelele de pe strada Dragonului, și Maria, și chiar eu, care vorbesc acum cu tine, să nu fim nimic altceva decât propriul tău vis.

— E posibil să mă visezi, îmi spuse A. Dar ceea ce este tulburător e să te visez și eu. Și se poate să te visez, dar atunci mi se pare că și tu mă visezi pe mine.

— Nimic mai adevărat, i-am spus. Ai merita să fii german. Sau chinez. Sau poate chiar grec. Există între spirite... Și te rog să-mi dai voie să mă număr printre ele de când am murit un...

— Te rog, spuse A.

— Mulțumesc mult, i-am spus, un fel de dialog și de corespondență care conferă lumii consistență și realitate: ar fi cel puțin surprinzător că atâta lume să viseze în același timp și să poală încerca să se înțeleagă schimbând atâtea visuri. Sau, în acest caz, o rețea de visuri atât de bine coordonate ar merita cu siguranță numele de realitate. Dar mai e și altceva...

— Altceva? Întrebă A reținându-și un căscat. Și ce anume?

— E vorba de suferință. În fața unei mari fericiri sau confrunțați cu multă frumusețe, oamenii se freacă la ochi și se întreabă dacă nu cumva visează. „Visez oare?” se-ntreabă ei cu mirare în romanele proaste. Ba chiar, uneori: „Am visat oare?”

— „Am visat oare?”, făcu A.

— Da: „Am visat oare?” Și își trec mâna peste frunte, muți de uimire. Nu se întreabă niciodată dacă suferința e un vis. Suferința e prezentă. Ră nu lasă nici cel mai mic loc jocurilor neînsemnate ale spiritului și nici subtilităților metafizicii. În lumea asta, suferința este lucrul cel mai absurd cu putință. Ha este, de asemenea, ceea ce ne îngăduie cel mai puțin să ne îndoim de realitatea sa și să reflectăm asupra absurdității sale. Oricând e posibil să ne întrebăm dacă, da sau nu, suntem fericiți. E deosebit de greu să negi un cancer, sau o scleroză în plăci, sau un glonț în piept, sau un picior desprins de corp. Cu cât plăcerea e mai mare, cu atât lumea e mai ușoară. Cu cât suferința e mai grea, cu atât lumea e mai solidă. Lumea există, și noi de asemenea, fiindcă suferim.

— Asta e o veste bună, zise A.

— Într-adevăr? am întrebat eu.

— Excelentă veste. În tot ceea ce îmi povesteai despre Michelangelo și despre strada Dragonului, chiar și în poemele tale, care nu erau neplăcute, era ceva... cum să spun? Ceva arbitrar și vag. Și acum văd dintr-o privire, cu plăcere și claritate, cum durerea și lacrimile vă fac să prindeți rădăcini aici, pe Pământul vostru. Iată în sfârșit ceva serios după atâta frivolitate. Cred că suferința le va plăcea mult celor de pe Urql.

— Nu pot decât să mă bucur, i-am răspuns.

— Îmi închipui că suferința nu cruță niciodată pe nimeni, așa e?

— Pe nimeni, am confirmat eu. Toată lumea moare. Și să mori nu e un lucru vesel.

— A, bun! făcu el.

Suferința, durerea, nefericirea sunt totuși, dacă privești cu atenție, inegal împărțite între locuitorii acestui Pământ, care riscă să pară în ochii frumoaselor sullete de pe Urql drept un model de nedreptate. Există oameni a căror viață e mai ușoară și mai plăcută decât a altora.

— Poate pentru că, îmi spuse el, meritele lor le-au adus fericire, nu?

— Nici pe departe, am răspuns eu. În împărțirea suferințelor și a plăcerilor domnește o dezordine desăvârșită. Există oameni despre care se poate presupune că au o viață fericită și oameni a căror viață e doar un convoi nesfârșit de suferințe. Și nu există vreo justificare aparentă pentru această inegalitate a destinelor. Dar există și filosofi...

— Iarăși! exclamă A.

Ei sunt sarea Pământului, i-am răspuns. Ei reflectează ca și tine la tot ceea ce nu înțeleg... Și nu înțeleg mai nimic... care susțin că echilibrul se restabilește de la sine în viață și că cei care au mari suferințe au de asemenea mari bucurii, pe când pentru cei ce par a nu cunoaște decât fericirea totul e de nesuportat. Lumea e obscură nu numai pentru spirite. Nimic nu e mai greu, chiar pentru un om, decât să-i înțeleagă pe ceilalți oameni. Și poate, de altminteri, să se înțeleagă pe sine însuși. Oamenii sunt pentru ci înșiși un fel de îndatorire lară sfârșit: ci stăpânesc lumea și nu se înțeleg pe ci înșiși.

— La te uită! murmură A, un lucru amuzant.

— Amuzant? Am spus eu.

— În fine... mai puțin conslernant ca de obicei. Am impresia - oare mă

înșel?

— .

— A! bravo! I-am felicitat eu.

— ... că spui mai puține prostii când vorbești de suferință decât atunci când vorbești de iubire. Oare iubirea, prin natura ei, poate să vă prostească în așa hal pe tine și pe ceilalți oameni? Bineînțeles, după cum mi-am dat imediat seama, tu nu contenești niciodată să înșiri prostii de tot felul. Dar acestea mi se par mai puțin grave atunci când lucrurile merg foarte prost decât atunci când ele merg cât se poate de bine.

Mi-am exprimat gratitudinea față de A în termeni aleși cu grijă, l-am arătat, pe scurt, că se întâlnea în mod spontan cu înțelepciunea națiunilor, care vorbește limpede de prostul fericit și de darul dumnezeiesc al lacrimilor.

Bine, zise atunci A. Lucrurile devin ceva mai clare. După elucubrațiile cu toți acești papi Clement...

— Dar asta e istoria! am protestat eu.

— Cu atât mai rău pentru ea, continuă el. Nu are nici cap, nici coadă.

— Nu e așa de sigur, am adăugat.

— ... și, după neroziile tale despre Maria, despre tine și despre plecările voastre spre Sud, care sfidau bunul-simț, suferința ta mă încălzește la inimă. Mă bucur că-i văd în sfârșit pe oameni buni de ceva care să nu fie de o neînsemnătate și de o frivolitate revoltătoare. Suferiți tot timpul?

— Nu! Bineînțeles că nu. Ți-am explicat deja că viața e plină de lucruri plăcute și că cea mai mare parte a oamenilor țin la ea ca la lumina ochilor – și deseori mai mult ca la orice.

Și ce faceți între două suferințe? Cu ce se ocupă oamenii atunci când nu suferă? Și când nu dorm? Îmi închipui că nu toți pot să fie papi, filosofi, conetabili, lanschenți sau negustori de umbrele! Îmi închipui că obsesia de a pleca spre Sud, pentru a pune stăpânire pe Roma sau pentru a se plimba la soare, nu este principalul mobil al activităților lor, nu-i așa?

— Nu, nu este, i-am răspuns. Oamenii muncesc. În aceeași măsură ca aurul, sau iubirea, sau politica, sau somnul, sau râsul, sau plictiseala, sau tot ce vrei tu, și care alimentează atâtea sisteme, dorind mereu și nereușind niciodată să rezume universul, munca este specificul omului.

— Iată ceva nou, spuse el. Și de ce muncesc?

— Muncesc pentru a trăi. Pentru a mânca. Pentru a câștiga bani. Pentru a avea un loc în lume.

— Ce lucru ciudat, spuse el. Și ce plictiseală să fii om! Tu muncești?

— Eu nu mai muncesc, i-am răspuns eu cu o umbră de umor în glas. Sau n-ar trebui să mai muncesc. Sunt mort.

— Cu atât mai bine pentru tine, îmi spuse atunci. Hotărât lucru, văd din ce în ce mai multe avantaje să pleci din această viață atât de plină de corvezi. Dar înainte de a muri și de a teântâlni ieri cu mine, munceai?

— Bineînțeles, i-am răspuns. Ieri, da, munceam.

— Și ce tăceai, mă rog?

— Același lucru, am răspuns.

— Același lucru, dar ce?

— Același lucru ca și astăzi, i-am răspuns. Făceam ceea ce mă pui să fac de la întâlnirea noastră la Vama Mării.

— Dar nu faci absolut nimic! spuse el. Sau aproape nimic: vorbești, așezi cuvintele unele după altele, înșiri idei la voia întâmplării, apoi le transformi în fraze.

— Exact asta făceam, i-am explicat eu, când eram viu, înainte de a mă apuca din nou, după moarte, pentru a-ți da o mână de ajutor.

— Asta e muncă? mă întrebă el.

— Da, e muncă, am răspuns eu. Ceva mai specială. Cere eforturi, pretinde sacrificii, produce plăcere, aduce bani. Și nu e imposibil să țină întrucâtva de har. E o meserie. E o artă. E aproape o vocație.

— Cei ce luptă în război sunt soldați. Cei ce navighează sunt marinari. Cum se numesc, la voi, cei ce fac ceea ce tăceai tu?

— Fiindcă se vede limpede că scriu pentru a lăsa o urmă a ceea ce spun și a ideilor pe care le au, fiindcă se vede limpede că își petrec timpul scriind cum scriu eu în acest moment pentru oamenii de pe Urql, sunt considerați scriitori.

— Și crezi că e un lucru bun, pe acest Pământ de unde vii și pentru istoria oamenilor, că ai fost scriitor?

— A! am răspuns eu, depinde. A scrie e o artă ușoară și în întregime de execuție.

XII

A se simte vexat

— Ei bine, acum când știm – lucru de-a dreptul comic – că pe acest Pământ există oameni și cum arată ei, să încercăm să descoperim, pentru a consemna acest lucru în raport, ce fac ci cu timpul de care dispun. Se parc, dacă îmi amintesc bine, căci mi se cam învârtește capul în fața acestei avalanșe de lucruri neverosimile și de contradicții, că timpul lor e măsurat?

— Timpul durează, dar și trece. Ființele și lucrurile se duc și nu se mai întorc, se schimbă, dispar, luate de timp.

— Unde se duc? întrebă A.

— Nimeni nu știe unde, i-am răspuns. În trecut, în amintire, în moarte, în uitare. Singurul lucru care dăinuie în acest timp ce se scurge, e timpul însuși, care nu e nimic, care e totul și care nu are altă formă decât ființele pe care le înghite.

— Sincer să fiu, îmi spuse A, mi-e tare greu să înțeleg aiurelile pe care mi le debitezi. Oare oamenii le înțeleg?

— Ei nici măcar nu-și pun această întrebare, l-am asigurat eu. Ei trăiesc în timp ca peștii în apă.

— Ce coșmar și viața asta iluzorie, zise el, în care singura voastră libertate este să cercetați o închisoare ale cărei reguli vă scapă! Și timpul nu se oprește niciodată?

— Nu se oprește niciodată asupra vieții care nu există decât în timp și care e legată de el prin legături indisolubile și prin însăși ființa sa. Dar se oprește asupra fiecăruia dintre noi. Oamenii intră în timp prin naștere și ies din el prin moarte; exact acest crâmpei de timp constituie viața lor – iar viața fiecărui om nu e decât o fracțiune minusculă din marea viață a lumii. Oamenii sunt duși de un timp pe care îl poartă totuși în ei și care circulă în sângele și în gândurile lor. Sunt uciși de ceva care tace parte din ei înșiși.

— Cu atât mai bine pentru ci, spuse el.

— Cu atât mai bine pentru ei?

— Îți poți imagina oroarea de a rămâne veșnic închis în timp? Nu mă feresc mai puțin de timp, trebuie să recunosc, decât mă feresc de sex sau de corpuri. Bănuiesc că toate lucrurile pe care mi l-ai povestești despre viață și despre oameni și în care mi-e atât de greu să cred, se află deja în germene în

acest mecanism de dispariție și de moarte.

— Ai dreptate, i-am mărturisit lui A. Timpul se opune veșniciei precum umbră se opune soarelui. Timpul este locul accidentului, al întâmplării, al efemerului, al morții. Liste locul schimbării, liste locul întâlnirilor, liste locul istorici și al cuvântului fiindcă este locul vieții. Eternitatea este locul imuabilului, al tăcerii și al necesității. Tu ești mereu asemănător ție însuși, n-ai vorbit niciodată decât cu mine, pe care m-ai întâlnit îndată ce ai căzut în timp deasupra Vămii Mării, iar viața oamenilor nu-ți poate apărea decât ca o culme a arbitrarului.

— Papii Clement... interveni el.

— Papii Clement și tot restul, și marea, și soarele, și Orașul Etern care până la urmă tot va muri, și umbrelele de pe strada Dragonului, și chiar eu care vorbesc cu tine acum, am fi putut să nu fim. Suntem accidente ivite din alte accidente în domnia arbitrarului. Am intra în timpul care ne-a lăieul să existăm. Tu nu ești. Fiindcă tu ești veșnic. Acolo unde există timp, nu există nimic veșnic. Și acolo unde domnește eternul, nu există nici timp, nici viață. Timpul și eternitatea sunt aidoma acelor personaje care, cu fiecare oră ce trece, ies rând pe rând, dar mereu separat, pentru a lovi într-un clopot de bronz, pe ușa orologiilor monumentale din cetățile noastre medievale. În interiorul timpului, atunci când este ora douăsprezece ziua nu poate fi ora două, iar când este ora patru nu poate fi ora douăsprezece noaptea. În același mod, dar cu o treaptă mai sus, nu poate exista timp acolo unde există eternitate și nu poate exista eternitate acolo unde există timp. Și totuși...

— Și totuși?

— Și totuși, s-ar spune că timpul are amintirea eternității. Există în timp un fel de savoare, un fel de parfum al eternității. Un parfum trecut, dispărut, care dăinuie în amintire, în melancolie, în patimile iubirii și în seară ce coboară pe mare sau pe culmea munților. Atunci când îți vorbesc de timpul oamenilor, tu nu înțelegi absolut nimic, și acest lucru e cât se poate de firesc de vreme ce oamenii înșiși, care sunt cufundați în el, nu înțeleg nici ei nimic. Dar atunci când îmi vorbești de eternitate, ceva în mine se tulbură, se emoționează. Poate că timpul nu e nimic altceva decât eternitate degradată. „Lumina e umbra lui Dumnezeu”, spunea un filosof a cărui viață s-a încheiat pe rug. Timpul este umbră, eternitatea e soare. Dar ca să existe umbră, trebuie să existe soare.

foți oamenii cred, ca tine, că există eternitate în spatele timpului, o imobilitate ascunsă în spatele trecerii efemerului și ceva esențial în spatele accidentalului?

Nicidecum, am răspuns. Mulți oameni, și dintre cei mai buni, dintre cei mai vestiți, dintre cei mai mari, sunt convinși că timpul nu are nevoie să se sprijine pe eternitate. Li cred că timpul și viața s-au ivit din hazard și că necesitatea a luat locul neantului. Ivi cred că eternitatea e inutilă pentru a explica timpul și că necesitatea se află în inima realului.

Așadar, ei nu-și pun niciodată întrebări cu privire la necesitatea a ceea ce trece la voi drept necesitate? De ce ar exista ceva necesar în această necesitate care nu e făcută decât din hazarduri, din întâlniri, din accidente și din timp trecător? De ce efectul ar trebui să urmeze cauzei și de ce sumă unghiurilor de la triunghiurile voastre euclidiene ar fi dintotdeauna egală cu două unghiuri drepte? De ce, în toate triunghiurile voastre dreptunghice, pătratul ipotenuzei ar fi, dintotdeauna și pentru totdeauna, egal eu pătratul celorlalte două laturi? De ce ați ști voi dinainte că soarele va răsări și că voi veți muri? Necesitatea e cu totul altceva decât o repetiție cu care v-ați obișnuit. Nu din simplul motiv că nisare în fiecare dimineață va răsări soarele mâine-dimineață pe Pământul vostru. Nu din simplul și firavul motiv că toți oamenii dintr-un trecut a cărui rumoare continuă să vă urmărească au murit până la urmă veți muri și voi. Bănuiești, nu-i așa? că în spatele necesității voastre există ceva mult mai puternic decât toate constatările de rutină. Și că necesitatea care se desfășoară în timp își are rădăcinile în afara timpului. Soarele răsare, iar oamenii mor fiindcă necesitatea e o ordine imuabilă. Iar necesitatea e o ordine imuabilă fiindcă este reflectarea unei puteri necunoscute, ascunsă tuturor muritorilor, altfel necesară decât necesitatea voastră de tinichea și de substituție, menită să dispară în același timp cu un univers căruia eternitatea îi este pe veci interzisă fiindcă e înscris în timp.

— Ei bine, i-am zis lui A, așa da, tiradă! Tu, când îți iei avânt... Mi se pare că rolurile se inversează și că ajung, cum se și cuvine, elevul elevului meu.

— În ceea ce privește timpul și viața, cu rămân discipolul tău, îmi spuse A. Știi că nu pricep o iotă. Trebuie să mă înveți totul. Nu știu nimic despre Pământul vostru, atât de înțesat de taine pe care voi le numiți evidențe. Nimic, în afară de faptul că el nu a putut să se ivească din neant așa, din întâmplare

sau din distracție, că timpul nu e cauza lui însuși și că istoria oamenilor nu e centrul universului.

— Ai! ai! ai! am exclamat eu. Vorbești că bătrânii din vremuri apuse.

— Eu nu fac mare diferență între bătrâni și tineri, nici între veacuri trecute și veacuri ce stau să vină...

— Asta fiindcă nu știi nimic despre unul dintre resorturile cele mai puternice ale oamenilor – și mai ales ale oamenilor de astăzi: progresul. De câteva secole încoace, cea mai mare parte a spiritelor distinse ale acestei lumi susțin exact inversul a ceea ce ai spus adineauri. Ei sunt convinși că omul este centrul a toate: e ceea ce ei numesc umanism. Și sunt convinși că hazardul și necesitatea se află la originea istoriei, a vieții, a timpului și a întregului univers.

— E absurd, spuse A.

— Și ei recunosc acest lucru, am adăugat eu. Dar ci afirmă că e și mai absurd să-ți imaginezi că ceva necunoscut, despre care e eu neputință să spui ceva, a creat lucrurile cunoscute, despre care cel puțin e îngăduit să vorbești – și nimeni nu se abține de la acest lucru. Ei spun că, a pune pe scama misterului, despre care nimeni nu știe nimic, întreaga povară a absurdului este o soluție prea facilă. Ei preferă o viață, un timp, o istorie care sunt greu de înțeles, dar care au meritul de a exista, unei eternități care este perfecțiunea însăși, dar al cărei singur defect este faptul că nu există. Și, pentru a spune totul în câteva cuvinte, ei preferă ceea ce există față de ceea ce nu există, preferă absurdul și nu misterul.

— Dar eu, spuse atunci A, crezi așadar că eu exist?

— Ei bine... am început eu, puțin încurcat.

— Cum, ei bine? E da sau nu?

— Greu de răspuns, am continuat eu. Și poate imposibil. E limpede că de-acum încolo există pentru mine – și poate chiar pentru alții, pentru oamenii de pe Urql de pildă – ceva sau cineva care poartă numele de A. Nu e întru totul exclus să existe câțiva care, chiar în acest moment, să-și îndrepte gândul către A și să urmărească, cel puțin în minte, călătoria sa spre Pământul nostru, aventurile sale în această lume și întâlnirea sa cu mine, care de bună scamă că exist din moment ce scriu acest raport. În amintirea oamenilor, și în imaginația lor, A începe să se bucure, nefiind la fel de celebru bineînțeles, de același statut ca și Arsene Lupin, ca și Ajax, ca și Aida, ca și Ahasvérus, ca și Athos și

Aramis și, desigur, d'Artagnan, ca și Adolphe și Aurélien, ca și prințul André și Gustave Aschenbach, ca și Céleste Albarct sau Albertino dispăruta, ca și Atala, Amélie sau prințul Aben-Hamet, ca și Amibrtas și regele Arthur, ca și Alice și oglinda ci sau contesa Almaviva, ca și Daniel d'Arthez și Amedeo Fleurissoirc, ca și doamna Angot sau doamna Arnoux, ca și Amadis de Gaula și ducesa de Amalfi sau Alexandru cel Mare, sau chiar ca Aladin și lampa sa minunată sau ca Aii Baba și cei patruzeci de hoți, ca și Angélique.

— Sau Andromaca? interveni A. Sau Ahile, poate?

— Bravo! I-am felicitat eu. Câtă cultură! Și ce repede înveți! Până la urmă ajungi să te întrebi dacă n-ar lipsi ceva în cazul în care A nu și-ar ocupa locul alături de Aurora de Kocnigsmark și de lady Brctt Ashley sub trăsăturile Avei Gardner. Nu ar fi deloc înțelept, în acest caz, să văd în tine un neant pur și simplu.

Mulțumesc mult, spuse A. Și, spunând asta, avea aerul bosumflat al unui școlar care, în ciuda strădaniei și a eforturilor sale laudabile, se întâmplă să fie tratat cu oarecare dezinvoltură.

— Dacă a exista constă, în schimb, în a avea un loc în timp și în istoria oamenilor, e la fel de limpede că tu nu exiști. Tot din același motiv: fiindcă tu ești veșnic și fiindcă pentru noi nu există decât ceea ce se ivește în timp și dispare odată cu timpul. Nu e deloc surprinzător că tu preferi eternitatea timpului și că o discerni în spatele acestuia. Fără eternitate, te cufunzi în neant. Dacă nu ești necesar, devii inutil. Niciun muritor nu te-a întâlnit vreodată și cu a trebuit să mor pentru a putea sta de vorbă împreună. Ba chiar trebuie să-ți mărturisesc că, dacă aș mai fi în viață, e sigur că m-aș îndoi de tine.

— Nimeni nu se va mai îndoi de mine atunci când, mulțumită ție în mare parte, milioane de cititori se vor repezi să citească raportul nostru.

— Chiar așa de mulți? am întrebat eu. Înseamnă că se citește mult pe planeta Urql.

— Pe planeta Urql, spuse el, și la voi, pe Pământ.

— Cum adică, la noi pe Pământ?

— Sigur că da, spuse el. Mi-ar fi greu să cred că discuțiile noastre despre oameni nu-i interesează pe oameni.

— Ca să fiu sincer, am murmurat eu, nu mi-ar plăcea nicidecum să raportul să fie cunoscut pe Pământ...

— Acum văd eu despre ce e vorba, spuse el. Pământul și oamenii nu seamănă nici pe departe cu povestirile tale extravagante. Mă gândeam cu că, oricât de ciudată ar fi, lumea ta nu putea fi atât de neverosimilă. Ți-ai bătut joc de mine, mi-ai povestit ce ți-a trăsii prin minte. Și acum nu vrei ca aceste nerozii să circule printre semenii tăi.

— Nici vorbă de așa ceva, am replicat eu. Pământul este așa cum ți-am spus, sau pe aproape, și oamenii de asemenea. Sunt sigur că se vor recunoaște în portretele în care îi zugrăvesc și în ceea ce povestesc despre ei. Ceea ce șchioapătă în această poveste ești tocmai tu. Nimănui de pe Pământ nu-i va veni să creadă că a fost de-ajuns să mor pentru a întâlni, la Veneția, deasupra Vămii Mării, un spirit care se numea A și care semăna cu tine.

— Și de ce nu, mă rog? vru să știe A. Cei de pe Urql, de pildă, nu se vor îndoi nicio clipă că eu m-am întâlnii la Veneția cu un... Dar ia spune, acum că mi-a venit ideea, oare Veneția, orașul de marmură și apă, orașul de neînchipuit, atât de cărămiziu, cu canalele sale, Veneția există, cel puțin?

— Lumea există, am răspuns eu. Și Veneția există, li un oraș construit pe apă, de o frumusețe care te taie la inimă și care-i îndeamnă pe oameni la visare. Ai văzut Veneția, îți amintești?

— A! nu se știe niciodată... La urma urmei, ceea ce mi-ai spus lu ar putea fi foarte bine un vis, un miraj, o năzărire, o halucinație...

— Ba nu, nici vorbă! am protestat. N-ai de ce să intri în panică. Veneția nu e mai puțin adevărată decât tot restul pe acest Pământ, fie nu e un miraj mai mult decât tinerețea noastră dispărută, sau asasinarea lui Iuliu Cezar, sau Regatele războinice în Imperiul de Mijloc. Avem dovezi cu milioanele – tablouri, Memorii, relatări de călătorie, fotografii făcute de turiști, hărți și planuri...

— Privind existența Veneției.

— Bine, atunci cei de pe Urql vor crede cu siguranță că eu am întâlnit la Veneția, cel mai puțin probabil dintre toate orașele, un mort care îți semăna și care purta numele de O. Și cei de pe Pământ pot foarte bine să creadă că tu ai întâlnit la Veneția un spirit care se numea A. Un mort – sau un viu – abia dacă e ceva mai demn de crezut decât un spirit veșnic.

— Nu-i cunoști, i-am spus eu. Nu se încred în nimic.

— Oare știu ei, cei de pe Pământ, ce se întâmplă după moarte?

— Nu, am confirmat eu, nu știu acest lucru. Ei știu o sumedenie de

lucruri. Despre precesiunea echinocțiilor, despre structura în dublă elice a moleculei de acid dezoxiribonucleic, despre *Fulgura lanternaria*, despre reginele Palmyrci, despre proprietățile cuarțului, despre originile limbii toharice. Ei cunosc muzica și geometria. Practică vânătoarea cu gonaci și se dedică unei sumedenii de năravuri și de plăceri interzise. Au inventat patiseria, violoncelul, informatică, arta de a servi masa, contabilitatea în partidă dublă, montgolfierul, rugbiul, relativitatea restrânsă și generalizată. Au descifrat limba maya și linearul B. Dar nu știu ce se întâmplă după moarte. Unii își imaginează că moartea e un fel de naștere și că ea se deschide spre adevărata viață, în raport cu care viața pe Pământ e doar o imagine deformată și o caricatură; alții cred că numai viața e viață și că moartea e sfârșitul a toate. Și unii și ceilalți ascund o moarte despre care nu știu nimic sub o viață despre care nu știu mare lucru. Nici unii, nici ceilalți nu se vor îmbulzi să citească un raport conceput în primul rând pentru oamenii de pe Urql.

— N-ai decât să faci cum vrei, îmi spuse el pe un ton înțepat. Mă gândeam că oamenii ar fi fost fericiți să știe ceva mai multe lucruri despre un spirit venit de atât de departe.

— Mă tem, i-am spus atunci cu blândețe, că una dintre patimile cele mai răspândite la oamenii pe care îi studiezi e pe cale să pună stăpânire pe tine.

— A, da? tăcu el. Și care, mă rog?

— Vanitatea, l-am informat eu. Amintește-ți că raportul nu e menit să prezinte oamenilor un spirit venit de pe Urql, ci să-i facă pe oameni cunoscuți confrăților tăi, spiritele de pe Urql. Iar gloria care te așteaptă pe Urql ar trebui, ca și pe mine, să te satisfacă întru totul.

— Foarte bine, spuse A. Să nu mai vorbim de asta. Vom continua să explorăm această lume care nu va ști nimic despre mine. Unde rămăsesem?

— Mă întrebai ce pot face oamenii, care aparțin timpului, cu timpul, care aparține oamenilor.

— Și ce fac? întrebă A. Ce fac oamenii cu acest timp care este al lor? Ce face timpul cu acești oameni care sunt ai săi?

— Fac povestiri, i-am răspuns eu. Destine. Romane.

XIII

Așa trăiesc oamenii?

Trecuseră deja câteva ore, dacă e să socotim precum cei vii, de când eram în conversație cu A și mă străduiam cât de cât să-i dau o idee despre ceea ce sunteți și în ce vă puneți speranțele. Mi-ar plăcea tare mult să scriu aici că seara se așternea peste lume. Mi-ar plăcea să pot scrie – sfântă odihnă!

— Că ne urăm noapte bună și că ne despărțeam astfel pentru a merge la culcare. Însă spiritele, neavând ochi, n-au cum să-i închidă, și, de altminteri, seara nu se așterne niciodată peste o lume care își urmează cursul la nesfârșit înainte de a sfârși o dată pentru totdeauna. Seara se lasă, ba ici, ba colo, dar există mereu lumină și mișcare undeva. Noaptea, somnul, visele îl impresionau puternic pe A. Cred că-l înspăimântau. Mă trăgea repede spre lumină și spre activitate. Agitația oamenilor îl fascină.

— Dar ce fac oamenii? mă întreba el.

Mi-era greu să-i răspund. Într-adevăr: ce făceau? Încercasem, după puterile mele, să-i arăt că există spațiul, unde lucrurile coexistă, și că există timpul, unde lucrurile se succedă și se exclud unele pe celelalte. Acest lucru i se părea ciudat, neverosimil, urmărit în zadar, dar până la urmă acceptabil. Ceea ce nu-i spuseseam, sau o făcusem doar în treacăt, fiindcă era mult mai greu de imaginat și de explicat, e faptul că oamenii gândesc.

— Fiindcă oamenii gândesc? voia să știe A.

Da, desigur, oamenii gândeau. Ba chiar gândirea făcea din ei oameni. Mâna, mersul în picioare, dar mai ales gândirea. Lumea, deși atât de simplă, era îngrozitor de complicată. Materia era plină de secrete pe care viața cea mai elaborată nu izbutea să le pătrundă.

Îndepărtarea galaxiilor și mișcarea planetelor, natura luminii, compoziția aerului și a apei, structura celei mai mici pietricele și a celui mai mic fir de pai ridicau probleme nenumărate și uneori de nerezolvat. Acestea erau doar că jocurile de copii și ca roua dimineții în comparație cu ceea ce se petrecea în mintea unui prost al satului, alcoolic și bolnav de gușă. Oamenii râdeau, cântau, sperau, își aminteau, se plictiseau și iubeau. Oamenii gândeau.

— Vai de capul meu! se plângea A. Lumea mă amețește.

Munții, pădurile, plajele de-a lungul mării, râurile și fluviile, deșerturile și lacurile îl umpleau de o fericire amestecată cu puțină spaimă. Nu înțelegea prea bine de ce anumite forme și anumite culori prevalau față de altele. Dar, din când în când, în fața frumuseții acestei lumi, era cuprins de entuziasm.

Configurația coastelor, insulele în mijlocul valurilor, înconjurate de apă foarte limpede, piscurile munților acoperite de zăpadă, văile pline de verdeață și dunele deșertului, câteva orașe de asemenea, ridicate în preajma mării, sau la poalele unui munte, sau la cotiturile unui fluviu, și în primul rând Veneția, bineînțeles, dar și Todì și visurile lui Bramante, sau Gubbio și Urbino, sau Fatehpur Sikri, atât de repede părăsit fiindcă nu avea apă, sau Udaipur pe malul lacului său, sau Rio de Janeiro cu Căpățâna de Zahăr și al său Corcovado, sau Cornul de aur de la Istanbul, toate acestea îl făceau să iubească spațiul și timpul, precum și geniul oamenilor. Aș fi gata să jur că, nu o dată, sub calmul său aparent, în spatele flegmei sale aproape britanice – dacă ne e îngăduit să atribuim unui spirit venit de pe Urql preținsele calități, întotdeauna cam îndoielnice, ale cutărui sau cutărui grup național – a simțit ceva care, dincolo de stupoare, aducea cu starea de minunare. Lucruri mărunte și imense – o pânză de păianjen, un trandafir de nisip, un cristal de zăpadă sub soare, culorile aripilor unui fluture din Amazonia, seara așternându-se peste insulele Mării Egee, peste Symi, peste Kalymnos sau peste Castellorizo, mișunarea stelelor în direcția planetei Urql, pe care ochii oamenilor nu o puteau distinge din cauza distanței – toate îi trezeau sentimente pe care nu le mai încercase niciodată. Oamenii îl înspăimântau.

Corpurile îl înspăimântau. Sexul îl înspăimânta. Timpul îl înspăimânta sub acea formă palpitantă, necesară și absurdă pe care o numim istorie. Dar mai ales gândirea îl cufundă în abisuri de tristețe și de neîncredere.

— E foarte ciudat, îi spuneam eu, de vreme ce tu însuși ești un spirit și nu ești decât gândire.

Însă gândirea, la A, se confunda cu necesitatea, cu coerența, cu absolutul. Ceea ce îl scotea de-a dreptul din sărite era contradicția. Lucrurile vagi. Încertitudinea. El nu ar fi putut cânta:

Încertitudine, oi voluptatea mea...

Gândirea sa se desfășura într-o sferă perfect rotundă și perfect închisă, având dimensiunile infinitului și care niciodată nu înceta să coincidă cu ea însăși. Avea sentimentul, mi se parc, și aceasta era o adevărată suferință, că, din păcate, gândirea oamenilor arc pierderi întruna și peste tot. Minciuna, schimbarea, efemerul, accidentalul îl indispuneau la culme. Lucrul care îi plăcea cel mai mult la noi era matematica, ale cărei fundamente i se păreau

totuși nesigure. Detesta arbitrarul, care este legea timpului și a oamenilor.

— În fond, ar trebui să recunoști, îi spuneam eu, că ceea ce nu-ți place este libertatea.

Pretindea că singură libertate care există se numește necesitate. În rest, era vorba de sughițuri, de amăgiri, de schimonoseli, de păcăleli. Gândirea pe Pământ i se părea un câmp de bătălie unde domnea dezordinea. Deplângea faptul că lumea vizibilă era dublată de la un capăt la celălalt de lumea invizibilă a gândirii și a pasiunilor, a cărei profuziune lăsa mult în urmă multitudinea boabelor de nisip pe toate plajele planetei, a picăturilor de apă în mare și a stelelor pe cer.

— Noi înșine crcăm această dezordine, îi spuneam eu, și trăim datorită ei. Ea este onoarea noastră și fericirea noastră. Pasiunile suntem noi; ideile suntem noi; contradicțiile suntem noi. Mergem din greșeală în greșeală și tocmai din această cascadă de eșecuri se naște adevărul nostru.

— O adevărată oroare! exclamă el.

— Măreția oamenilor, îi explicam eu, nu provine dintr-un adevăr care ne va scăpa în vecii vecilor. Ea provine din eforturile noastre în vederea acestui adevăr necunoscut: *obv oarț Trj tyrvv eiC, xftv exA, rjseiv ixiov*.

— Ce mai e și asta? se miră el.

— E în limba greacă, îi explicam. Trebuie să mergi spre adevăr din toată inima. Ceea ce aparține oamenilor nu e adevărul, e drumul spre adevăr și efortul de a ajunge la adevăr. Am putea spune oarecum că, de vreme ce suntem în timp, care macină și distruge totul, adevărul nu ne plivește. Adevărul nu are nicio legătură cu noi. Nu e problema noastră. Ceea ce Ic este propriu oamenilor, ceea ce constituie măreția lor, e tocmai șirul greșelilor lor în căutarea adevărului.

— Vrei să spui cumva că vă sunt mai dragi greșelile decât adevărul?

M-am scărpinat la coala. Nu ne sunt mai dragi, i-am explicat. Dar ne sunt mai apropiate. Noi nu suntem decât încercări repetate, tatonări, dus-întors, căutări. Adevărul nostru e moartea. Iar viața noastră e tăcută din greșeli, de vreme ce că se deslașoară într-o istorie în care nimic nu e niciodată dobândit pentru totdeauna și în care totul se transformă. Toată frumusețea lumii se află în ceea ce e trecător, în diversitate, în contradicție, lui se allă în libertate, care constă de cele mai multe ori în a fi liber să greșești și să spui ce-ți trece prin

mințe. Și atunci, asta e viața? mă întrebă el.

Nu știu, i-am răspuns. Chiar și eu, din moment ce sunt un om, sau mai degrabă am fost un om, spun ce-mi trece prin mințe, fu însumi se poate să greșesc. Mă tem că cu însumi, mai mult ca oricine, merg din greșeală în greșeală.

*Avea inima de porumbel l'e canapeaua din bordel Mu-niindeam lângă ea.
Pe divan lubiâl în suglîi (urî de pian De-așa viață au oamenii parte Purtați de
săruturi departe Ca sori scăpătați în noapte.*

XIV

Sorii scăpătați în noapte

— Oare trebuie să consemnăm în raport, întrebă A fluturând creionul între arătător și degetul mijlociu, faptul că, purtați de săruturi cu înfățișare de soare, oamenilor le place să se întindă, în sunetele pianului mecanic, pe canapele de bordel, lângă inimi de porumbițe?

— Nu cred, i-am răspuns. Nu telăsa dus atât de departe. Geniul lui Aragón...

— Oare pe acesta îl cunosc cumva? întrebă A.

— Ar trebui să-l cunoști, l-am sfătuit eu. În vederea raportului.

O! grădina mea de apă rece și de umbră

Dansul meu de ființă, inima mea sumbră

Cerul meu cu stele în număr infinit

Barca mea departe dulce la vâslit.

Sau:

Sunt beat de-asurzitoare tăcere, a iubirii

Sau:

Acum la schit Raneé urmează să dispară

Neprețuit la noi e în acel moment

Și în privirea cu care iubita și-o-mpresoară,

Necazurilor toate fiindu-le comoară

Că foc furat din ceruri veșnic făcând pară.

— Ăla! făcu A.

— Nu-i așa? am întărit eu... nu trebuie să te păcălească. Oamenii se întind prea puțin lângă inimi de porumbițe. Ei sunt mai degrabă croitori,

arhitecți, astronomi, bucătari. Sunt soldați și preoți. Sunt ambițioși, avari, bărbieri, măcinați de remușcări, însetați de plăceri, gata de multe sacrificii și de multe crime, dansatoare, medici, exploratori și notari. Sunt și vânători, orgolioși, piloți, modești, profesori de muzică, arhivișli-paleografi, înclinați spre umor și spre sinucidere, plini de contradicții și de extravagante, îndrăgostiți și mistici. Sunt mânați de un imbold, mereu diferit și mereu cam același, care îi deosebește de arbori, de pietre, de licorni, de găurile negre.

Și care îi precipită spre mănăstiri.

— Exact cum ai spus, am con Urmat eu. Dar nu întotdeauna. Nu de fiecare dată. Câteodată însă, ba chiar destul de des, în vremuri apuse. Toți oamenii se aseamănă și totodată sunt foarte diferiți. Aproape toți, ca și maimuțele, care și ele seamănă cu câinii, cu pisicile, cu vițelii, cu caprele, au un cap, un gât, un trunchi, două brațe care se termină cu două mâini și două picioare care se termină cu două tălpi.

Ca și Maria? întrebă el.

— Ca și Maria. Nu ascundem acest lucru prea mult timp: de cele mai multe ori nu prea reușim. Însă unora le plac banii, alții îi detestă. Unii vor ca totul să se schimbe, alții ca totul să rămână la fel. Unii sunt de o parte, alții de partea cealaltă. Iar ceea ce lipsește cel mai puțin, în lume, sunt tocmai părțile. În Europa, în Asia, în America, cam peste tot, întâlnești oameni, știi deja acest lucru, care cred că nu există nimic, dar absolut nimic, în afară de materie, dincolo de acest Pământ și de viața de pe el. Iar alții cred nestrămutat că există zei sau un Dumnezeu și că există viață după moarte. Mai ales aceștia se închină în mănăstiri. Sunt cunoscuți sub numele de călugări, de bonzi, de călugărițe, de vestale, de lama. Rance a nimerit într-o mănăstire cu regim destul de sever, căreia i-a fixat regulile și care se numește La Trappe.

— Pe vremea lui Aragon?

— Nicidecum. Cu trei secole mai devreme.

— Nu e mare lucru, observă A.

— Nu e mare lucru pentru tine. Pentru oameni e o veșnicie. Trebuie să-ți spun că raportul nostru poate fi conceput după două metode diferite. Și poate că va trebui să aibă două părți, sau poate chiar două volume, pentru a rezuma astfel lumea în totalitatea sa.

— Două volume! exclamă A.

— Cel puțin, am adăugat eu. Lumea poate fi văzută mai întâi în diversitatea sa la un moment dat. Asta e deja mult. Li o muncă lară sfârșit. Ea poate fi de asemenea reconstruită, prin intermediul istorici și timpului, în varietatea stărilor sale succesive. Și asta e o muncă și mai mare. Cu primul sistem, încerci să obții o fotografie instantanee a tot ceea ce se petrece într-un singur moment. Cu al doilea sistem, poți reconstitui o evoluție în cadrul unei continuități, alcătuită din schimbări care se nasc continuu unele din altele.

Și unul și celălalt demers sunt deopotrivă iluzorii și sortite dinainte eșecului. Nimeni – nici măcar tu – nu va reuși vreodată să surprindă dintr-o singură privire formidabilă împletitură a instantaneității lumii. Și nimeni, bineînțeles, nu poate reînvia totalitatea unui trecut care a fost cândva un prezent, dar pe care trecerea timpului l-a transformat în uitare sau, în cel mai bun caz, în amintire. Deja, în spațiu, e cu neputință să știi în amănunt ce se petrece la Beijing, la Moscova, la Chicago, la Roma. Ba chiar e imposibil să faci analiza, mergând până la epuizarea realului, situației unui cartier, a unei case, a unei camere, oricât de mică ar fi – chiar și goală. Vidul nostru este întotdeauna foarte plin. Realitatea depășește descrierea sa din toate părțile. Însă spațiul, care conservă totul, este și mai maniabil decât timpul, în care totul se împrășteie și se pierde.

În timp, istoricul, arheologul, savantul nu adună laolaltă decât frânturi dintr-un trecut dispărut. Ei restituie planul unei bătălii, culorile unui veșmânt, forma unui palat, termenii unui tratat, focul stins al unei pasiuni care a fost cândva arzătoare. Ii nu sunt în stare să ne redea aspectul, ritmul, savoarea unui prezenț dispărut pentru totdeauna și înghițit de trecut. Asta înseamnă că, despre lumea în ansamblul ei, cu tot ajutorul meu neprecupețit, nu vei ști niciodată nimic. Raportul, îmi pare rău că trebuie să-ți dau această veste, nu va depăși stadiul unei bâlbâieli lacunare despre o realitate care nu poate fi tratată ca infinită, dar ale cărei combinații, în număr indefinit, desfid orice inventar posibil. Aș putea doar să-ți șoptesc câteva cuvinte rătăcite în legătură cu ceea ce se petrecea la Paris, la umbra unui mare rege protejat de un cardinal, pe vremea lui Rance, căruia Aragon avea să-i cânte gloria trei veacuri mai târziu, în ciuda atâtor divergențe care ar fi mai mult decât suficiente pentru a umple douăsprezece rapoarte, dar cu prețul unei ambiguități unde s-ar amesteca societatea, istoria și metafizica.

— Ai putea să nu mă mai descurajezi tot timpul, ce zici? Și să nu mai ridici atâta în slăvi măreția acestui Pământ care e doar un minuscul detaliu și cam ridicol al universului pe care l-am străbătut până la tine. Mai bine dă-mi câteva amănunte despre Rance și despre Aragon. De vreme ce se pare că ții la ci, mi-ar plăcea ca, cel puțin, să-i citez în raport.

— Am și tacul-o deja, i-am spus eu.

— Și explică-mi, cu aceeași ocazie, două sau trei lucruri care îmi scapă. Ce anume îi poate despărți pe oameni unii de alții, cum ar fi, de pildă, Aragon și Rance? Și de ce Aragon, care pare atât de departe de el, se crede obligat să vorbească de Rance?

— Oamenii, dragul meu A, își petrec timpul reflectând, deseori la nimic, și vorbindu-și unii altora și, de asemenea, vorbind unii despre alții. Dincolo de coline și de văi, de fluvii, de oceane, de păduri și de flori, lumea e plină de gânduri, de cuvinte și de vise. Un fel de vâl, de negură acoperă întregul Pământ. E un înveliș invizibil constituit în întregime din spirit. Ai putea găsi aici munți de știință și un abis de uitare care trebuie, la rândul său, să figureze undeva. Ceea ce oamenii uită, ceea ce ei ascund, ceea ce n-au știut niciodată continuă să existe undeva. Crimele nepedepsite, iubirile tănuite, copiii care ar fi putut să se nască și care nu s-au născut niciodată, secretele abia șușotite la adăpostul nopții, ceea ce nu s-a spus niciodată și poate abia a fost gândit, plutește în jurul acestei lumi. Oamenii sunt animale, dragul meu A, sunt mașini, sunt grămezi de atomi și de tină. Dar ci sunt și spirite.

— De-adevăratelea? întrebă A. Așa ca mine?

— Bineînțeles că nu. Nu ca tine. Sunt legați de sol, purtați de timp, au rădăcini adânci, sunt măcinați de griji, stăpâniți de dorințe. Însă comunică între ei și vorbesc așa cum vorbim și noi.

— Am observat deja, zise A, că oamenii vorbesc mult.

— Vorbesc, scriu, vorbesc despre ceea ce s-a scris și scriu în continuare despre ceea ce s-a spus deja. Lumea e un spectacol, este și o glosă, și comentariul unui comentariu. Lumea e o poveste, dar și un limbaj. Și, cel puțin în aceeași măsură în care este un limbaj despre lume, vorbirea oamenilor este și un limbaj despre limbaj. Ceea ce le permite să exprime, la nesfârșit, opinii care diferă unele de altele și să se deosebească între ei în timp ce spun același lucru. „Lumea”, scrie un mare filosof...

— Numele lui? Întrebă A ridicând creionul.

— E prea complicat, i-am răspuns. Începe cu un *W* urmat de un */*, apoi doi *t* - *tț* - urmați de un *g*, apoi un *e* și un *n* - *en* -, și în sfârșit *stein*, care e singurul lucru ce se poate rosti din numele său. „Lumea este tot ceea ce se întâmplă, lumea este ansamblul faptelor și nu al lucrurilor.” Însă asta nu e totul. Lumea este, de asemenea, ansamblul a tot ceea ce nu se întâmplă și care totuși există în lume: idei, cuvinte, uitări, tăceri, credințe și secrete. Raneé crede în cer și Aragón nu crede. Dar...

— Dar Raneé vorbește de Aragón și Aragón de Raneé.

— O! dragă A! am exclamat eu. Știi bine că oamenii sunt purtați de timp...

— Uitasem, mărturisi A.

— ... și că numai Aragón a putut vorbi de Raneé. Dar dacă e adevărat că Raneé a avut asupra lui Aragón o influență evidentă, de vreme ce există versuri de Aragón

Acum la schit Raneé urmează să dispară care ne vorbesc de Raneé, nu e într-un totuș greșit să spunem, în măsura în care oamenii sunt spirite și comunică între ei dincolo de spațiu și de timp, că Aragón, într-un sens, are o influență asupra lui Raneé: Raneé, după Aragón, nu mai este, în amintirea oamenilor, cel care era înainte de Aragón.

— Și de ce Aragón, din sumedenia de amintiri ale istorici de care tu nu te mai satureai vorbind, l-a ales pe Raneé care, în multe privințe, dacă am înțeles bine ce povesteai, era la mare distanță de el?

— Fiindcă oamenilor, ca și ție, le plac mult povestirile. Adineauri îmi cereai și tu. Ei cer povestiri dintotdeauna. Și, îmi place să cred, pentru totdeauna. Miturile, legendele, poveștile de iubire și de moarte încep să-i captiveze exact din clipa în care au devenit oameni. Astfel încât te poți întreba pe bună dreptate dacă acești oameni care nascocesc povești, n-au fost mai degrabă ei înșiși nascociți de povești. Iar povestea lui Raneé e atât de frumoasă încât, ca și povestea lui Ulise, sau a lui Rama, sau a lui Alexandru cel Mare, sau a lui Sindbad Marinarul, sau a lui Tristan și Isolda, a fost reluată la nesfârșit de cei ce i-au urmat.

— Povestește-mi-o, spuse A.

— Chiar vrei să ți-o povestesc? I-am întrebat eu.

— Da, vreau. Nu pentru mine. Pentru raport.

— Ei bine, am început eu, a fost odată un mare rege care domnea peste un frumos regat. Regatul se numea Franța și, cu bogăția și mulțimea locuitorilor săi, el domina toate țările vecine: Spania, Anglia, Țările de Jos, Savoia și teritoriile Imperiului. Aici oamenii se deosebeau între ei și erau clasăți după regulile riguroase care țin de culturi și le constituie pe acestea. Existau nobili, preoți și poporul de rând. Sarcina nobililor, în preajma regelui, fusese, cândva, aceea de a-i apăra de dușmani pe cei care se puseseră sub protecția lor și de a participa la război riscându-și viața. Acești privilegiați, reduși deseori la o condiție de inutilitate, din care se iveau, ici-colo, genii scilicet precum Turenne, Marele Conde, Saint-Simon, Maurice de Saxa, La Rochefoucauld, sau, prin alte părți, prințul Eugene, ajunseseră, cu timpul, mari seniori, curtezani, mareșali, duci și pairi. Ei dețineau pământurile, averea și puterea.

— Nu înțeleg totul, interveni A, dar nu face nimic, continuă.

— Preoții îl slujeau pe Dumnezeu și constituiau Biserica, ea însăși foarte puternică și foarte bogată. Cei care o conduceau erau egali celor mai puternici și, în biserici, unde se aduna mulțimea credincioșilor, dădeau lecții publice la adresa suveranului. Preoții de la țară erau la fel de săraci ca și oițele lor, însă ci cunoșteau latină, adeseori greacă, știau să citească, să scrie și să socotească. Veacuri de-a rândul, Biserica se confundase cu cunoașterea, cu educația, cu filologia clasică, căreia îi asigurase supraviețuirea. Pe vremea lui Ranc, relații ambigue de complicitate și de rivalitate legau Biserica de ambițiile unui spirit pe cale de emancipare. Cel mai mare nume al Bisericii din vremea aceea era în același timp și unul din cele mai mari ale acelei literaturi franceze despre care ți-am vorbit deja în mai multe rânduri.

— Mereu am impresia că e singurul lucru care te interesează. Ai această mânie, nu?

— În sfârșit... am răspuns eu. Într-o oarecare măsură, ca toată lumea. Chiar și ție, o să vezi, când raportul va fi gata, îți vor plăcea cuvintele și combinațiile dintre ele. Numele era cel al lui Bossuet care se folosea, pentru a domni asupra sufletelor, de toate resursele limbii și ale retoricii: „Chiar din scara asta vei fi cu mine în casa Tatălui meu. În casa Tatălui meu: ce adăpost! Cu mine: ce companie! Chiar din seara asta: ce promptitudine!” Sub nobili și preoți, de care îl despărțea o clasă intermediară de burghezi, de notari, de

medici, de bancheri, de avocați, de parlamentari care uneori izbuteau, cu multe eforturi și multă pricepere, să se cațere până în vârful nobilimii, se alfa poporul, format din țărani, din meseriași, din comercianți, din servitori, din trudituri. Fiindcă era sărac și neștiutor de carte, poporul nu conta. Însă muncea.

— Munca... interveni A.

— Munca, am întărit eu. Femeile, pe vremea aceea, și asta de veacuri, poate chiar de milenii, erau supuse bărbaților. Li se întâmpla să se distingă prin inteligența și caracterul lor și astfel să ocupe funcții de autoritate, ajungând chiar până în vârful statului. Dar ceea ce le deosebea mai cu seamă era frumusețea lor. Existau, la curtea Franței, femei ajunse celebre prin frumusețea lor în lumea întreagă, adică – China și Indiile fiind prea departe, iar Africa necunoscută – în toată Europa. Una dintre femeile cele mai frumoase, și cele mai cunoscute prin frumusețea lor, de la curtea marelui rege era ducesa de Montbazon.

De la fragedă vârstă, Marie de Brctagne zdrobise inimile bărbaților. Impunea prin frumusețe, grație, farmec și prestanță. A fost mai întâi o copilă fermecătoare, la care cei din familie se uitau ca la o minune. Curând, reputația sa avea să atingă, din aproape în aproape, cercuri tot mai largi. Regele, curtea, toți cei ce o vedeau nu mai puteau uita impresia lăsată de trecerea ei și de plivirea cu care te întâmpina. Căsătoria sa cu Hercule de Rohan, duce de Montbazon, unul dintre cei mai mari seniori de la curte, i-a tăcut nefericiți, cel puțin pentru o vreme, căci, așa cum începi să-ți dai seama, nu e nimic pe lumea asta care să nu se termine odată și-odată, pe toți cei care, de-a dreptul subjugăți, visaseră la frumusețea ei. Numele său începu să fie cunoscut dincolo de cercul familiar. Se vorbea de frumusețea ei până și în suburbiile capitalei sau prin castelele și orașele de provincie și astfel a ajuns eroina unui cântec popular care se mai cânta încă la trei veacuri de la moartea ei:

Erau zece fete într-o poiană, Zece fete de măritat. Era acolo Dine, era Chine, Era Claudine, era și Marține, A! A! A!

Catherinette și Caterina,

Și frumoasa Suzon,

Ducesă de Montbazon,

Mai era și Celimene

Și frumoasa du Mâine...

Când fiul regelui trecu întâmplător...

Într-o bună zi, după mulți alții, prinți și căpitani, poeți, donjuani cărora le sucise mințile și cărora le dăduse uneori speranțe, s-a întâmplat să apară și Rance. 1 s-a dăruit cu patimă.

Oamenii nu vorbesc numai unii despre alții. Ei se întâlnesc și vorbesc și unii cu alții. Nicio aventură umană, așa cum ți-am explicat, nu e o aventură solitară. Oamenii sunt legați între ei cu nenumărate legături, începând de la credință la interes, trecând prin nebunie, prietenie, curiozitate, război. Niciuna nu e însă atât de puternică precum iubirea, care pune stăpânire deopotrivă pe inimi și pe trupuri. Rance, ca mulți alții, se îndrăgosti de ducesa de Montbazon. Iar aceasta, printr-un noroc nemaipomenit, se îndrăgosti de Rance. În zadar încearcă să se apere și să lupte cu ei înșiși, nu există vreun lucru, dragul meu A, la care oamenii să țină atât de mult ca la iubire. Mai mult ca la aur? Întrebă A.

— Da, cred că da, am spus eu. (ied că oamenii țin la iubire mai mult decât la aur.

— Dar femeile? Întrebă A. Și ele țin atât de mult la iubire?

— Ea fel și ele, am răspuns. Poate chiar mult mai mult. Se povestește că un înțelept grec, cu numele de Tiresias, obținuse consimțământul zeilor pentru a se transforma în femeie, fi a arătat că, în actul de dragoste, femeile simt de nouă oii mai multă plăcere decât bărbații.

— Ca să vezi! zise A. Mai sunt și alte secrete de iubire pentru raport? Alte maxime bine aduse din condei?

Nu va trebui să vorbim prea mult despre iubire în raport fiindcă, spre deosebire de șah, de navigația cu pânze, sau de matematică, despre iubire se poate spune orice și contrariul a orice. Raportul nostru destinat spiritelor de pe Urql va trebui să se inspire din toate rigorile științei. Ori nimic nu e mai vag decât iubirea. Și mai puțin științific. Ea e tăcută doar din amănunte, din accidente, din paradoxuri, din surprize. Și din tăcere. Rance era un libertin seducător și talentat. Se hărăzea Bisericii, dar nu credea în mare lucru. Îi plăceau jocurile de noroc, mergea la vânătoare, avea mare trecere la femei. Una din tragediile iubirii ține de faptul că aceasta e contrară oricărei morale, oricărei justiții distributive și că e cumulativă. Așa cum banul trage la ban, iubirea trage la iubire. Doamna de Montbazon și Rance făcuseră deja, fiecare în

parte, multe ravagii. S-au aruncat unul în brațele celuilalt. Au urmat zile și nopți de delir.

— Iată-ne ajunși la subiect, zise A.

— Dragul meu A, am continuat eu, nu există vreun raport despre oameni care, într-un moment sau altul, să nu ajungă la iubire. Va trebui să te obișnuiești, deși îți face silă. Și cu toată scârba pe care mi-o provoacă mie însumi cancanurile întâlnite la tot pasul în romanele noastre. Doamna de Montbazon și Rancc au fost foarte fericiți unul în brațele celuilalt și și-au spus atâtea lucruri...

— Parcă le și aud: revoltătoare.

— ... fermecătoare, dragul meu A, delicioase și foarte drăgăstoase, lucruri pe care iubiții și le spun cu glas șoptit, de când există bărbați și femei pentru a vorbi și a asculta și atâta timp cât vor exista de aici înainte. Într-o zi, Rancc, care era un bărbat ca și alții și îi plăcea să se distreze, s-a dezlipit de Doamna de Montbazon pentru a merge câteva zile la vânătoare. Mărturisesc că nu știu nimic despre ultimele cuvinte pe care le-au schimbat între ei. E firesc să presupunem că s-au despărțit într-o avalanșă de sărutări. Ne putem închipui, de asemenea, că ci i s-a părut a fi prea vesel la gândul că pleacă și i-a purtat pică pentru asta. Sau că în momentul plecării a simțit ceva care aducea cu un sentiment de ușurare, fiindcă bărbații care iubesc femeile sunt adesea ispitiți să le părăsească numai și numai pentru fericirea de a le regăsi.

— Nu cumva îți bați joc de mine? interveni A.

— Ce-ar fi să nu mai crezi că îmi bat joc de tine în timp ce cu îți explic cât mai simplu cu putință în ce constă viața oamenilor? Oare ce vină am cu că ți se pare neverosimilă? Rancc a plecat nu mai știu unde. Doamna de Montbazon s-a ales cu o răceală plimbându-se scară pe malul lacului, dacă nu cumva s-a îmbolnăvit de scarlatină, sau de rujeolă, sau de variolă: s-a stins în trei zile. Rancc s-a întors de la vânătoare. Pentru a i se ierta absența și fiindcă ardea de nerăbdare să-și strângă iubirea la piept, s-a avântat spre ea cu vivacitatea și veselia sa obișnuită. Ți-l poți închipui repezindu-se, cu cizmele pline de noroi și sabia la șold, în casa plină de mobilă frumoasă și de tablouri pictate de maeștri?

— Da, da, zise A, mi-l închipui foarte bine.

— Primul lucru de care dădu cu ochii a fost trupul amantei sale, întins

într-un sicriu. Dar sicriul era prea mic pentru cea care fusese ducesa de Montbazon. A trebuit să-i fie tăiat capul și așezat pe piept, în dreptul sânilor.

— Ia te uită! făcu A.

— Deznădejdea lui Raneé a fost atunci pe măsura iubirii sale pătimase.

„A înălțat cuvinte de rugă către noapte și lună. A cunoscut fiorii spaimei și tresăririle cutremurătoare ale așteptării. Doamna de Montbazon intrase în împărăția infidelității veșnice.”

— Ghicesc cine e, spuse A: Aragón.

— Nicidecum, l-am contrazis cu: Chateaubriand.

— Încă unul, suspină el.

— Și nu dintre cei mai mici, am adăugat eu. Chateaubriand...

— La să auzim, îmi spuse A.

Și se pregăti să mă asculte cu luarc-aminte.

— În niciun caz, am spus eu. Ar dura prea mult. Dacă m-aș apuca să-ți vorbesc despre vicontele de Chateaubriand, gentilom al Vechiului Regim, emigrat în timpul Terorii, liberal sub Carol al X-lea, apărător al pisicilor, al libertății, al presei și al monarhici legitime, simbol al tuturor valorilor și un ghem de contradicții, mereu împotriva curentului și copleșit de onoruri, ambasador, pair al Franței, ministru al Afacerilor lixterne, mincinos, visător, fanfaron, fermecător, epicureu cu imaginație catolică, teoretician al fidelității, practician al seducției, stâlp al familiei și al tradiției, îngăduitor cu seraiul, îndrăgostit de sora sa Lucile, amantul Paulinci, al Delphinci, al lui Natalie, al Julicttci, al Cordelici, al lui 1 Ioríense și al atâtor altora, model pentru 1 lugo, pentru Barres, pentru Aragón, pentru tot ceea ce lă seamănă în privința geniului și a gloriei, creator al romantismului, al progresismului conservator, al melancolici moderne, renovator al ruinelor, al naturii, al catedralei gotice și al patimilor iubirii, înseamnă că lumea întreagă ar trebui să se perinde sub ochii noștri.

— Mă întreb, zise A, dacă nu cumva oricare dintre acești oameni despre care îmi vorbești neobosit n-ar face să se perinde lumea întreagă pe sub ochii noștri, nu-i așa? Am impresia, dacă te înțeleg bine, că întreg universul, cu legile și visurile sale, se reflectă în fiecare dintre ei.

— Nimic mai adevărat, am recunoscut eu. Însă există bărbați – și femei – care au darul de a face lumea mai mare și mai veselă. O lume țără mare și fără

păduri nu prea mi-ar plăcea. Fără Maria, fără Chateaubriand, lumea mi-ar plăcea și mai puțin. Dar cu ei în preajma ta, e un noroc nesperat să poți petrece câteva anotimpuri, primăveri pline de farmec, toamne delicioase, pe această planetă care ție ți se pare departe și care, în schimb, îi e atât de familiară ultimului dintre cretinii noștri, fie el savant sau neînvățat, bogat sau sărac, neputincios sau puternic. Chateaubriand era un scriitor catolic. Vvv credea, ca și Mauriac, ca și Bloy, ca și Bossuet, ca și Fericitul Augustin, că Iisus I Iristos, născut dintr-o fecioară cu numele de Maria, mort pe cruce pe vremea împăratului Tiberiu, era fiul lui Dumnezeu.

— Nu merge așa de repede. Problema asta mă interesează. Sunt mulți cei ce cred că Iisus era fiul lui Dumnezeu?

— Sunt mulți, l-am asigurat eu. Nu toți. Dar mulți. Și, secole de-a rândul, ei au deținut un loc important și au constituit o familie ai cărei membri erau uniți între ei prin fraternitate, prin obișnuință, prin iubire – și uneori prin ură. Chateaubriand avea un confesor care se numea abatele Seguili. Acesta avea o pisică galbenă, o sutană veche și lungă căreia îi ridica poalele când trebuia să meargă pe la săraci, convingeri nestrămutate și o mare influență asupra celui mai mare scriitor din prima jumătate a veacului al XIX-lea. El l-a statui pe Chateaubriand, căruia îi cunoștea bine trecutul, slăbiciunile, tentațiile, să consacre o lucrare abatelui de Rancò, care se retrăsese într-o mănăstire pentru a da uitării nefericirea care îl lovise și iubirea sa vinovată. Ideea nu era rea. Abatele de Rancò avea o amantă: Doamna de Montbazon. Vicontele de Chateaubriand avea o soție, Celeste, și o amantă: Juliette Récamier, cea mai frumoasă lăptură a vremii sale. Fă le sucise mințile și le zdrobise inimile lui Lucien Bonaparte, lui Benjamin Constant, prințului Prusiei, lui Wellington. Nu iubise niciodată decât pe René. Aragon, care, mai târziu, avea să calce pe urmele lui Chateaubriand și să vorbească și el de Rancò, despre care vorbim noi înșine în raportul destinat oamenilor de pe planeta Urql, avea și el o amantă: Fisa Triolet. Se născuse la Moscova și scria romane. Vezi, așadar, cum ideile – ca și femeile – sunt ca un fir care îi leagă pe oameni între ei de-a lungul timpului.

— Dar tu, aveai o amantă?

— Da, am răspuns. O cunoști. Ai văzut-o. Fra Maria. Și pentru ea aș fi dat toate ideile din lume. Și Maria, și Elsa, și Juliette, și Marie...

— Iar! mă întrerupse A. Te repeți. Aș dori, dacă ești de acord, că raportul nostru să nu se bâlbâie ca un disc vechi zgâriat.

— Însă nu e vorba de aceeași! am protestat eu. E cealaltă. E prima: Marie de Bretagne, ducesă de Montbazou. Oamenilor li se întâmplă să poarte aceleași nume. Există o mulțime de Marie, o mulțime de Juliette, și o mulțime de Armand, de François, de René și de Jean. Chateaubriand se numea François-René și Raneé, Armand-Jean.

— O mulțime de A? O mulțime de O?

— Să nu te îndoiești de acest lucru. Știi foarte bine că fericirea noastră și tragedia noastră, una dintre tragediile noastre, una dintre fericirile noastre, este faptul că nu suntem singuri pe lume. Și Maria, și Elsa, și Juliette, și Marie, despărțite de secole, de credințe, de cultură, reunite de amintire. Și imaginație, își răspund unele altora prin abatele de Raneé, libertin și călugăr trapist, erudit și monden, care predică îngerește și era un vânător ca nimeni altul, vicontele de Chateaubriand, ambasador și rebel, pair al Franței, prieten al pisicilor, legitimist și vinovat de adulter, sub amenințarea incestului, catolic protejat de femei, și Aragon, suprarealist, director de jurnal, fiu natural al unui prefect de poliție, prieten cu André Breton, cu Eluard, cu Drieu La Rochelle târât de fascism, comunist și poet cu erecții dificile, cântăreț al ochilor Lisei și atras, ceva mai mult, de trupurile tinerilor. Când Aragon – binecuvântat fie-i numele!

— Ne vorbește de Raneé – și lui binecuvântat fie-i numele!

— Și descrie pentru noi, în cuvinte de foc, *acel cap prelins pe un platou de-argint*, el îl citise cu siguranță pe Chateaubriand – binecuvântat fie-i numele!

— Și *Viața lui Raneé* impusă păcătosului de blajinul abate Séguin – binecuvântat fie-i numele!

— Care era victima săracilor și care trăia, sub Ludovic Filip, pe vremea papei Grigore al XVI-lea, pe strada Servandoni, în apropiere de Saint-Sulpice, nu departe de strada Dragonului, între bătrâna pisică galbenă, torcând tot timpul pe un scaun din anticameră, și crucifixul de lemn înnegrit care îi împodobește cabinetul. Iată așadar, dragul meu A, această răspântie atât de populată unde vom adăsta o clipă pentru a admira peisajul și a ne trage sufletul. Putem porni apoi din nou, la alegere, spre sărmanii abatelui Seguin, spre Ludovic Filip, regele burghez, spre papa Grigore al XVI-lea care, între Pius al VIII-lea și Pius al IX-lea...

— O! Doamne, nu! gemu A. Fie-ți milă! Nu către papi!

— ... spre Elsa Triolet, amanta nu numai a lui Aragon, dar și a lui Vladimir Maiakovski, bolșevic și poet, dușman al lumii ca atare, care devine cumnatul său și își pune capăt zilelor în 1930, către Doamna de Montbazon, de o frumusețe impetuoasă și radioasă, amanta nu numai a lui Rancé, dar și a ducelui de Orléans, a prințului de Condé, a contelui de Soissons, a ducelui de Longueville, a ducelui de Guise, a ducelui de Beaufort și a mai multor altora, născută Marie de Bretagne, dintr-o familie ilustră despică care am putea vorbi ore întregi. Întreaga istorie a unei țări, care e de altminteri țara mea, s-ar depăna atunci sub ochii noștri. Numai numele de Bretagne ne-ar face să urcăm până în negura timpurilor, până la Merlin Vrăjitorul și la zâna Viviane din pădurea Broceliande, până la curtea regelui Arthur și la materia de Bretagne, cu Perceval și Regele Pescar și Gucnievrc și Lancelot du Lac, și de acolo până la preotul Jean, la Wolfram von Eschenbach, la Wagner, la Ludovic al II-lea de Bavaria și la Lolă Montes, sau să coborâm până la Versailles cu curtezanii săi, cu cameristele sale, cu abații de curte, cu mușchetarii săi, sau la Tallemant des Réaux pe post de portăreasă în loja palatului: acesta însăilează istorisiri pe scama doamnelor din vremea sa pe care le cunoaște mai bine ca oricine și ne asigură în treacăt că, la cei treizeci și cinci de ani ai săi bătuți pe muchie, Doamna de Montbazon „le eclipsa pe toate celelalte la bal”. Și acolo, la balul de la curte, la Versailles, ca și la Vicna, la Hotburg, pe vremea dublei monarhii – alde Kinsky, alde Lobkowitz, alde Schwarzenberg, alde Starhemberg, dragul meu A, și Klemens Wenzel Nepomuk Lothar, prinț de Metternich-Winneburg, și mareșalul conte Radetzky von Radetz, și Sissi și Mayerhng și baroana Marie Vetsera, ca și la Roma, sub Augustus, sub Traian, sub Hadrian, sub Mare Aureliu, ca și la Florența, sub Medici, ca și la Atena, sub Pericle, ți s-ar fi învârtit capul precum li se învârtea ducelor în fața vicontelui, tinerilor în fața Juliettci, prinților de sânge în fața Doamnei de Montbazon. Încotro să privești? Pe cine să abordezi? Pe cine să urmezi? Pe cine să alegi? Pe cine să incluzi în raportul nostru’?

Printre „toate celelalte” de care vorbește Tallemant des Réaux, printre tinerele femei care, în primele pagini ale *Vieții lui Rancé* comandată de abatele Séguin într-un spirit de penitență, o înconjoară pe irezistibila ducasă de Montbazon, amanta lui Rancé înainte de convertirea și intrarea acestuia în

ordinul călugăresc La Trappe, să ne oprim asupra uneia, aleasă aproape la întâmplare printre atâtea altele: Renée de Rieu, zisă „frumoasa Châteauneuf”. Și ea de o frumusețe încântătoare, a dus una dintre acele vieți despre care ne povestesc vechile cărți. A fost sclipitoare și foarte curtată, aprigă în iubire și nebună de gelozie, căzând pradă tuturor nesăbuițelor. A înfipt pumnalul în primul soț, Châteauneuf, care o înșela. Cel de-al doilea soț, un Castellane, dintr-o veche familie provensală, a fost asasinat de marele prior al Franței. Din fericire, înainte de a-și da sufletul, a mai avut timp să-și înfigă stiletul în pânțelele asasinului. Fleacuri. Platitudini. Blocnotes al vieții. Îmi închipui că fata să o să-ți trezească interesul. Și o să vezi de ce.

Fiica „frumoasei Châteauneuf” moștenise frumusețea mamei. Se numea Mareelle de Castellane. Orașul Marsilia îi servise drept nașă. Acolo, pe malul mării care ne e cea mai dragă, în cetatea marinarilor greci și a ocnașilor Domnului Vincent, îl întâlnește pe ducele de Guise și devine amanta acestuia. „Mareelle de Castellane i-a căzut cu tron”, scrie Chateaubriand în paginile liminare ale vieții de sfânt pe care o scrie spre a-și răscumpăra păcatele și a se înfrupta și mai mult din ele. „Ea însăși s-a lăsat prinsă în mrejele iubirii: paloarea chipului său, parcă întâia nuanță sub albul obrazului, sugera o lire pasională. Prin acest crin dublu abia se întrezăreau trandafirii fetei. Avea ochi albaștri și migdalați, moșteniți de la mama. Dansa cu multă grație și cânta dumnezeiește.” De ce să reproduc aceste cuvinte, îmi vei spune tu...

— Eu nu spun nimic, zise A.

— N-are importanță, i-am răspuns. Știu ce gândești. De ce aș reproduce aici, și de două ori nu o dată, mai întâi în *Viața lui Rânca*, apoi în raportul destinat prin eforturile noastre autorităților de pe planeta Urql, acest portret al uneia dintre femeile care însoțesc anii aventuroși ai reformatorului ordinului La Trappe și care contrastează puternic cu anii săi de maturitate și cu demnitatea de spirit venit din depărtări? Fiindcă, sub trăsăturile și numele amantei ducelui de Guise, vârstnicul Chateaubriand zugrăvește portretul propriei sale amante, de mult dispărută în tumulturile istoriei – iar eu, pe cel al iubitei mele, părăsită, cum știi, din cauza morții mele subite, acolo, în față la Vama Mării. Amanta lui René purta și ea numele ilustru al familiei Castellane. Nu era mai puțin frumoasă decât mama sa din Marsilia, care nici ea nu era mai puțin frumoasă decât mama sa, „frumoasa Châteauneuf”, care la rândul său, în ciuda

a ceea ce povestește Tallemant des Réaux, nu era mai puțin frumoasă decât Doamna de Montbazon. Se numea Cordelia și, având părul negru ca pana corbului și ochii mari, albaștri, semăna cu Maria.

— A ta, de data asta? întrebă A. Am plecat fruntea cu modestie.

— A mea, am confirmat eu.

— Felicitări, spuse A. Însă credeam că amanta Domnului de Chatcaubriand se numea Juliette.

— Acea era alta, i-am spus. Domnului de Chatcaubriand îi plăceau mult femeile. Și multe femei, vai! au mai trecut prin această lume. Pentru a trăi. Și pentru a muri. Dar și mulți bărbați.

— Câți? întrebă A, aplecat asupra carnetului său.

— La ora asta, se presupune că pe acest Pământ s-au perindat în jur de optzeci de miliarde de oameni. Incluzând aici și femeile. Și amantele lui Rene. Cordelia de Castellanc, de care Chatcaubriand e îndrăgostit la nebunie, e una dintre acele optzeci de miliarde de făpturi cu chip uman – sau mai mult sau mai puțin uman. B fiica bancherului Grolâulhe. Este, de asemenea, soția colonelului conte Boniface de Castellanc, descendent îndepărtat al familiei Castellanc din Provența pe vremea familiei de Guise și a lui Rance. Fiindcă orice femeie este fiica cuiva. Și fiindcă cea mai mare parte dintre fete devin soția cuiva. Iar bărbații sunt de asemenea fiii cuiva. Și fiecare dintre bărbați a fost la rândul lui, pe lumea asta, soțul cuiva. În acea vreme, Chatcaubriand este ministrul Afacerilor Externe al regelui Franței, care este nepotul nepotului fiului lui Ludovic al XIV-lea. Li un mare poet catolic în culmea gloriei. Fiica bancherului îl îmbrobodește, îi ia mințile, îl face să turbeze.

— Dar ce li se întâmplă de fapt? întrebă A. E o boală care se ia?

— Asta e regula jocului, i-am spus. Nu era seară de la Dumnezeu în care să nu-i faci o vizită lui Juliette Recamier în micul apartament în care locuia, la câțiva pași de el și la câțiva pași de strada Dragonului, la Abbaye-aux-Bois. Îndată ce s-a lăsat prins în mrejele Cordeliei, începe să o uite și să se îndepărteze de Juliette, care se simte deodată un fel de capodoperă în pericol. Ce face atunci Juliette?

— Varsă lacrimi, îmi spuse A.

— Bravo! Pricepi totul. Psihologia nu mai are niciun secret pentru tine. Inima oamenilor e specialitatea ta. A femeilor de asemenea. Varsă lacrimi. Și

apoi, mai departe? Ce altceva?

— Se omoară.

— Stop! Ești prea grăbit!

— Pleacă.

Ei bine, asta el Pleacă. Pleacă în Italia împreună cu un tânăr și cu un vârstnic, pentru a respecta conveniențele și a stârni gelozia lui Rene. Tânărul se numește Ampère. E lini fizicianului pe cât de celebru pe atât de distrat, care folosește batista pentru a șterge tablă și, în schimb, bagă în buzunar buretele îmbibat cu cretă, E prietenul lui Mérimée, care a scris *Carmen* unde e vorba de Spania -, *Colomba* - unde e vorba de Corsica, *Venus el 'Âile* unde e vorba de fantastic și multe alte lucruri seci, frumoase, vioaie, scrise pe viu și de fiecare dată senzaționale.

— Nu s-ar zice că vă plictisiți, spuse A.

facem ce putem, am răspuns, fanarul Ampère parcă a primit o măciucă în cap în seara în care tatăl său asta se întâmpla pe 1 ianuarie 1X20 și el avea atunci nouăsprezece ani l-a dus în vizită la Juliette. O vîi iubi până la capăt cu o dragoste siașieloare. „La moartea ei, scrie Prosper Mérimée, mi s-a părut că simțea un fel de ușurare.”

Dumnezeule mare! exclamă A.

Aceștia sunt oamenii, am precizat eu. Cel vârstnic era Ballanche. Acesta era un tipograf cucerit de metafizică, pe veci surghiunit din lumea fericirii, și care se gândise, rînd pe rînd, să se preoțească și să se căsătorească, pentru a renunța și la una și la alta. Arc vorba împleticită, gesturi stângace, fața îmbotita, de o urâtenie aproape respingătoare, și, până în ultimele sale clipe, când vă cerc smerit să fie înmormântat la picioarele idolului său, o va iubi pe Juliette fără speranță. Din Chambéry, în Savoia, la doi pași de frontieră, într-o zi îngrozitoare de noiembrie, fără să știe îndrăgostiții săi, cea mai frumoasă femeie a veacului îi trimite amantului său o scrisoare care începe cu „Domnule”. „Am primit răvașul dumitalc din Chambéry, îi răspunde René. Mi-a trezit o suferință cumplită. Cuvântul *Domnule* m-a înlemnit. Vei recunoaște că nu-l meritam...”

— Ce mare mincinos! exclamă A. Și ce mârlan! Văd că ție îți place. Eu, în schimb, îl găsesc de-a dreptul odios.

— E adevărat ce spui, am mărturisit eu. E de neiertat. Și i se iartă totul,

minciunile gogonate, egoismul, orgoliul, rătăcirile, așa cum abatele Séguin îi ierta păcatele. Oamenii, dragul meu A, au inventat minciuna, orgoliul, egoismul, crima, și acest lucru va trebui să-l spunem pentru cei de pe Urql. Au inventat și iertarea. Trăiește o mare iubire, o Chateaubriand, care se află la Reims pentru a participa la acest joc social cu micul său grup de prieteni, este adus la Paris cu trăsura de către un alt îndrăgostit de Doamna Recamier, un ins foarte distins, dușman al lui Napoleon, și un ipocrit fără pereche, de care ne-am putea ocupa săptămâni întregi, și care se numește Montmorency...

— Dar, după cât se vede, interveni A, arc aproape tot atâția bărbați câte femei arc Rene, nu?

Modul de întrebuintare e însă diferit, am precizat eu... și, erodați de viață, măcinați de pasiuni, cuprinși de un sentiment de tandrețe împletit cu milă pentru suferințele lor trecute, René și Juliette se aruncă unul în brațele celuilalt. El a căpătai câteva riduri, ea s-a ales cu lire de păr alb. Și, până la moartea geniului în brațele frumuseții, până la buchetul de verbină depus de Juliette pe pieptul lui René – el nu mai poate face un pas iar ea nu mai poate vedea –, cei doi vor fi mereu împreună.

Jos pălăria! zise A. Și jos cortina!

Lucrurile nu stau tocmai așa, i-am spus. Chiar dacă după viață nu mai este nimic, moartea, pentru oameni, nu e întotdeauna sfârșitul a toate. Se întâmplă ca ceva să continue, să mai freamăte. La câteva zeci de ani după moartea Cordel iei, o altă contesă Grelâulhe și un alt Castellanc – căci, la noi, numele trec, într-un fel sau altul, de la părinți la copii, astfel că mica noastră lume se trage din aceste personaje – aveau să-l fascineze pe Mareel Proust, despre care ți-am vorbit deja...

— Ba mi se pare chiar, mă întrerupse A cu o umbră de iritare, că nu-mi vorbești decât de el.

— Mai mult decât de Aragón sau de Chatcaubriand?

— Cam în aceeași măsură, spuse el. Probabil că există totuși pe acest Pământ și oameni care nu scriu, nu?

— Cât se poate de probabil, l-am asigurat eu. Dar numai de la cei care scriu vei afla ce este lumea... și să-i împrumute trăsăturile lor pentru ducesa de Guermantes și Robert de Saint-Loup, care sunt eroii unei cărți al cărei titlu va trebui să-l notezi și care va trebui să figureze în întregime, cu *Viața lui Raneé și*

Memorii de dincolo de momânt, în anexele raportului nostru.

— Împreună cu regulile jocului de fotbal, îmi aminti A ridicând degetul.

— Și cu *Iliada* și *Odiseea*. Lumea e o mișcare amețitoare, un vârtej, un carusel stricat care atrage întruna victime noi într-o cursă fără sfârșit și unde, sub alte forme și sub alte culori, trec iarăși și iarăși aceleași figuri și aceiași călușei. Ai notat-o în carnețel pe Celeste?

VOI

U9

— E soția lui Rene.

— Pe Lucile?

— E soia lui.

— Pe Juliette?

— E amanta titulară. Noaptea mistică. Sentimentele de tandrețe și jurământe. Ultimul vis va Fi pentru ea.

— Bravo! Amintește-ți, terog, de Doamna nr. 3 și de Doamna nr. 4.

— Delphinc, probabil? Sau...

— Nu. Delphinc e numărul 2.

— Atunci e vorba de Natalie de Noailles și de Cordelia de Castellanc.

— A! în curând, te anunț de pe acum, cu mândrie și lacrimi de bucurie, că vei prezida pe planeta Urql colocvii Chatcaubriand și vei face conferințe, ce se vor bucura de mult succes, despre Vrăjitor și Doamnele sale. Amândouă, dragul meu A, frumoasa Cordelia, care avea atât de puțină inimă, și Natalie de Noailles, care era ducesă de Mouchy și căreia René îi spunea Monche, nu numai că își au locul lor, pentru totdeauna, în catalogul vicontelui, dar ele sunt și amantele unui personaj uimitor la care nu se poate să nu ne trimită, în ciuda abatelui Séguin și a intențiilor sale pioase, *Viața lui Ranci'* care arc parte de păcat cel puțin tot atât cât arc parte de har: el se numește Malhieu Mole. Era fiul unui Prim Președinte ghilotinat în anii Terorii îți voi explica despre ce e vorba. Va fi prefect, consilier de stat, va avea mai multe portofolii de ministru și va fi ministrul Afacerilor Externe. Va li președinte al Consiliului. Va intra la Academia franceză. Va fi unul dintre modelele lui Balzac în *Comedia umană*, liste dușmanul cel mai apropiat al Domnului de Chatcaubriand.

— Nu se va termina niciodată? gemu A.

— Bineînțeles că nu, i-am răspuns. Tocmai aici e toată problema și, de

asemenea, să știi dacă există ceva sau cineva pentru a rezuma, de unul singur, totalitatea a ceea ce nu se termină niciodată. În orice caz, nu bietul nostru raport adresat preaeminenților domni de pe planeta Urql va putea aspira la o asemenea onoare. Te-am prevenit deja că Ic vei întoarce de aici cu un eșantion destul de subțire dintr-un bâlci care nu se mai termină – și despre care teântrebi totuși dacă există –, dintr-o expunere fără limite-și totuși limitată-și dintr-un mister de nepătruns. Mathieu Mole este dublul și contrarul lui René. El împarte cu acesta speranțe și ambiții, amintiri, onoruri – și mai cu scamă două amante. Ei domnesc, și unul și celălalt, alături de Napoleon, de Robespierre, de Wellington, de Byron, pe o întreagă epocă a acestei lumi. Ei sunt asemănători și opuși în măsura în care acest lucru e cu putință.

„Specia noastră se împarte în două părți inegale, scrie Chateaubriand: oamenii morții și iubiți de moarte, turmă aleasă care renaște, oamenii vieții și uitați de viață, multitudine de neant care nu mai renaște.” Chateaubriand este un om al morții. Mole este un om al vieții. El jurase credință dinainte tuturor regimurilor prezente și viitoare. Liberal și conservator, atașat rând pe rând de Imperiu, de Bourboni, de Monarhia din Iulie, ci se va pune în slujba lui Napoleon, a lui Ludovic al XVIII-lea, a lui Ludovic l’îlip, înainte de a ajunge să se încline în fața lui Ludovic Napoleon, devenit Napoleon al III-lea. Conservatismului său oportunist și sceptic se opun perfect ‘fidelitatea dezamăgită și gustul ruinelor vicontelui de Chateaubriand.

„1 Iai, Matineu, vino, vino să le corup”, îi propunea René când erau prieteni în tinerețe și mergeau la plimbare împreună, braț la braț, în Parisul Primului Consul, înspre La Bulte-aux-Lapins, un teren viran semănat cu grâu unde se auzea cântecul ciocârliei și care se întindea între capătul de sus al străzii Miromesnil și parcul părăsit Monceau. Treptat, prietenia lăcuse loc neîncrederii, disprețului reciproc, unui fel de ură de care femeile, firește, biata Mouche cu mintea rătăcită și Cordelia de Castellane, intrigantă și superbă, nu erau deloc străine.

„Mole a reușit, scrie în continuare Chateaubriand, și toți oamenii de teapa lui reușesc: e mediocru, slugarnic cu puterea, arogant cu slăbiciunea; e bogat, are o anticameră la soacră, unde îi insultă pe solicitori, și o anticameră la miniștri, unde se duce să fie insultat.” Iii bine... murmură A, asta o să-i țină de cald. N-o să-ți închipui că Mole avea să lase (ară răspuns un perdaf de acest

gen. Oamenilor Îc place mult să-și adreseze replici unii altora. E o modalitate printre altele de a face să înainteze istoria. O frază bine ticluită din amintirile veșnicului raliat îl atinge pe autorul *Vietji lui raicé în* punctul cel mai sensibil: „Ceea ce m-a impresionat întotdeauna la Domnul de Chateaubriand, este capacitatea sa de a se emoționa fără a simți vreodată ceva.”

— Dumnezeule! exclamă A. Așa trăiesc oamenii?

— Cam așa, i-am răspuns eu. Și sunt purtați de săruturi departe ca sori scăpătați în noapte.

XV

A întinde o cursă

— Ce lume! zise A dezamăgit. Sunt momente, pot să jur, când îmi vine să las totul baltă și să mă întorc pe Urql cu mâinile goale, fără vreo urmă de raport. Voi susține sus și tare că nu am văzut nimic, că nu am găsit nimic și că Pământul nu există. Și voi șterge din inima mea până și numele oamenilor.

— Ar fi o greșeală, i-am răspuns. Un spirit nu ar putea minți și, vis sau realitate, există totuși sub soare ceva ce numim lume. Aceasta e populată de oameni și e lucrul cel mai frumos din tot ce există în univers.

— E mai frumoasă decât Sirius sau Arcturus? Mai frumoasă decât restul Căii Lactee? Mai frumoasă decât găurile negre pe care oamenii nu le pot vedea pentru că lumina nu are destulă forță pentru a reuși să scape din ele? Mă faci să râd, bietul meu O.

— Mult mai frumoasă, i-am răspuns.

— În ciuda durerii și a tristeții, în ciuda masacrelor și a minciunilor, în ciuda amanților care se înșiră la nesfârșit, în ciuda hazardului tâmp, pândit îndată de necesitate, și a ineptțiilor istoriei?

— În ciuda tuturor acestor lucruri, i-am răspuns. Și poate din cauza tuturor acestora. Însă ceea ce consolează cel mai mult în tot acest dezastru al lumii e faptul că lucrul cel mai rău nu e niciodată sigur.

— Dar nici lucrul cel mai bun, îmi închipui.

— Nici cel mai bun, nici cel mai rău. După câte îmi amintesc, la noi oricând puteai descoperi un ticălos sub masca omului cinstit. Dar și un erou sub masca unui asasin. Și mântuirea în înjosire. Totul se răstoarnă, totul se combină, nimic nu e niciodată salvat, nimic nu e niciodată pierdut. Nu din

întâmplare simbolul religiei pentru o bună parte din oameni e un instrument de supliciu. Curajul se împletește cu crima, milă cu violența, iubirea cu minciuna. Și nădejdea cu deznădejdea în fața ororii vieții. Și totul, până în cel mai mic amănunt, cântă gloria universului.

Mă tem că am greșit când am început cu istoria. Ar fi trebuit să încep cu arborii, cu lumina zilei, cu zorii dimineților și cu lăsarea serii, cu apă care te intrigă atât de mult și care e mama și originea și condiția oamenilor. Ar fi trebuit să încep cu fericirea. Aceasta ține mai întâi de lucrurile de toate zilele. Apa, ploaia, marea, zăpada și, firește, soarele, sunt invenții de geniu. Și, pentru orice spirit mai vioi, încă neabrutizat de rutină și lenevie, o avalanșă de surprize. Se luminează de ziuă: e o surpriză. Există Hori: ce surpriză! Arbori, râuri, copii și pisici: ce surpriză! Există ființe de alt sex sau poate mai există de același sex: ce surpriză! Se întâmplă ca, de pildă, corpurile să tacă, o mare liniște să te cuprindă, nicio întrebare să nu te tulbure – și aceasta e tot o surpriză. Oamenii sunt tăcuți în primul rând ca să trăiască și se întâmplă să și reușească. Ei dorm, o adevărată plăcere. Se trezesc lucru și mai plăcut, ies afară din casă și deasupra lor se întinde cerul cu stele ce răsar atunci când soarele asfințește și apun când soarele răsare. Până la urmă te obișnuiești, dar și asta e o surpriză. Uneori începe să plouă. Atunci ei scot umbrela care te-a fascinat peste măsură. Uneori soarele strălucește și, atunci, nu prea știu de ce, poate fiindcă poți merge cu cineva să stai pe o bancă lângă podul de pe râu, soarele puternic are ceva care îi bucură nespus pe îndrăgostiți. Chiparoșii, rațele, pietrele de pe drum, tăcerea, râsetele fac parte din această lume. Există ceva straniu în toate, există noapte în stejari, neprevăzut în întâliri, mister în fiecare fir de iarbă, melancolie în scara ce se așterne peste insule, peste deșert, peste periferiile suprapopulate. Oamenii sunt ca și tine: au sentimentul că au fost aruncați din întâmplare în patria absurdului. Însă există legături de familie ce îi unesc cu absurdul, îl transfigurează pe acesta dinlăuntru, îl fac familiar. Oamenii se simt în lume ca la ci acasă. Nu o pricep aproape deloc și, totodată, se simt foarte legați de ea.

Oamenii merg. Se plimbă. Drumurile lor duc la serviciu, la plăceri, la ființele iubite. Sunt învinși de timp iar ei înving spațiul. Nu știu întotdeauna ce fac, dar viața le este de-ajuns: viața îi preocupă cu totul și îi determină să acționeze asupra lumii. Din multe motive: foamea, setea, frigul, căldura,

somnul, iubirea. La care adaugă de la ei tot felul de invenții: patria, valorile, jocul de șah, calea ferată, colocviile, pictura, onoarea, religia.

S-ar zice că natura a luat mai întâi totul asupra ei. Ea își impune regulile, care sunt aspre și îi constrâng pe oameni. Trebuie să vâneze, să pescuiești, să culegi fructe, să cioplești pietrele, să ridici adăposturi. Trebuie să înveți să fugi ca să supraviețuiești. Pe măsură ce trece timpul, oamenii se simt, încet-încet, din ce în ce mai liberi să-și ia soarta în mâini și să se gândească la altceva. Râd, cântă, desenează bizoni pe pereții grotelor, împodobesc vasele pentru vin, pun măști de aur pe chipul regilor morți, înalță piramide, ridică poduri peste râuri, construiesc grădini suspendate, zidesc citadele în vederea războaielor. Apar astfel socotitori, arhitecți, căpitani, pontifi. Mecanismul e pus în funcțiune, li ceea ce se cheamă progres.

— Acum te cunosc, îmi zise A: în curând ai să-mi vorbești de literatură.

— Asta știu, asta spun. Unii spun că la început a fost acțiunea. „*Am Anfaiig war die Tat*. „Alții susțin că la început a fost cuvântul. „La început a fost cuvântul.” Diferența e mai degrabă neînsemnată. Îndată ce oamenii nu au mai fost la cheremul unor Torțe necunoscute și au contat pe ci înșiși pentru a acționa și a gândi, ci au intrat în lumea cuvintelor. Aceasta este începutul catastrofelor dar și un loc fermecat. S-ar zice că o altă lume ia locul celeilalte. Nu e suficient să spunem că ele, cuvintele, descriu lumea: ele o și reînnoiesc și o constituie. E o altă Facere, este Facerea însăși. Ceea ce vei duce de aici pe planeta Urql, va fi ceva mult mai bun decât lumea: istorisirea sa în cuvinte, crearea sa a doua oară, textul său fără ștersături, mersul său !? uă așteptări, parfumul său fără spini.

— Crezi cu adevărat ce spui? Întrebă A.

— Nu, i-am răspuns, nu cred. Nu cred ce spun. Nu există ceva mai bun decât lumea și tu știi deja ceea ce cred cu despre soarta raportului nostru. Dar vina pentru eșec va fi a mea. Nu va fi vina cuvintelor. Tu n-ai avut norocul să nimerești peste I lomer, peste Shakespeare, peste Balzac, peste autorul celor *O Mie* și *Una de Nopti* sau peste autorul epopeii *Reimăyana*. Ei recreau lumi. Eu, în schimb, nu am puterea să dau viață nici măcar unei buruieni. Ai venit prea târziu, dragul meu A. Și nu te-ai descurcat bine. Au existat totuși pe acest glob despre care le vei vorbi celor de pe Urql mașini de visat ce au lăsat un nume în memoria oaspeților săi. Acestea se numesc cărți. Nu atât de iuți ca rachetele,

nu atât de puternice că tunurile, nu atât de comode ca aurul sau hâilia-monedă, n-ar trebui să ocupe vreun loc în raportul pe care îl pregătim. Îile joacă totuși un rol capital. Au transformat lumea pe care ai venit să o cercetezi. În curând vei ști totul, sau aproape totul, despre cele cincisprezece miliarde de ani ai bătrânului nostru univers, cele cinci miliarde de ani ai Pământului, cele patru miliarde de ani ai vieții, cele trei milioane de ani ai omului... Cu atât mai bine, îmi spuse A.

Cărțile abia ocupă, ca o picătură de apă într-un ocean, câteva mii de ani. În acest timp, atât de scurt, ele au schimbat imaginea pe care oamenii și-o fac despre lume și despre ei înșiși. Îile au schimbat imaginea pe care tu ți-o poți face despre ei.

Raportul va fi (ol o *cutie*? întrebă A.

Da, bineînțeles, am răspuns eu. Raportul va fi o carte. Va fi încă o carte. O carte în plus, vreau să spun. Vreau să spun de asemenea că, din fericire, cărțile n-au dispărui încă.

Îmi plac cărțile, spuse A. Le urez o viață lungă. Sper că vor dăinui pentru totdeauna.

Pentru totdeauna, în niciui caz. Au durat deja destul. Poate vor mai dura. Pentru totdeauna, nici vorbă. Nu voi merge până într-acolo încât să susțin că raportul nostru pentru oamenii de pe Urql are toate șansele să reprezinte buchetul final al unui foc de artificii întins pe trei sau patru milenii și că el va vesti moartea unei arfe care, de la *Vedem ta* la *Educația sentimentală*, la *Amicii*, la *Țăranul de la Paris*, la *Și soarele lăsare*, la */// căutarea timpului pierdut*, a dat naștere la capodopere. Dar nu e deloc imposibil ca marele moment al cărții să fie deja în spatele nostru și că romanul și nuvela, care au cunoscut o mare strălucire în ultimele două secole, să se pregătească în taină pentru a se alătura epopeii, eglogei, fabliauului, elegiei, tragediei, sonetului în cimitirul zeilor morți.

— La spune-mi, murmură A pe un ton atât de blând încât nu i-am sesizat imediat perfidia mascată, după câte îmi aduc aminte, tu însuși, când erai viu, scriai cărți, nu?

Am căzut în capeană cu ochii închiși.

— Am scris mai multe, am răspuns cu umflându-mă în pene. Trebuie să recunosc că unele...

— Despre Veneția, poate? Sau despre Chateaubriand’.” Pari să te descurci mult mai bine decât în rest dacă nu, mă tem, chiar prea bine.

— Despre Chateaubriand, despre Veneția, despre familia mea, despre Maria, despre istoric și despre Dumnezeu, și mi se dă de înțeles că...

Spre marea mea surpriză și, trebuie să mărturisesc, spre nemulțumirea mea, A m-a întrerupt fără rușine și a început să fluiera printre dinți într-un mod destul de neplăcut pentru un spirit de calitate sa.

— Dacă înțeleg bine oamenii așa cum mi-i descrii tu, acest declin pe care îl condamni în cărțile vremii tale riscă să nu fie nimic altceva decât un efect al tristeții pe care o simți tu însuși din cauza mediocrității semenilor tăi.

Lovitura a fost destul de puternică. Nu mai avusesem un moment atât de neplăcut din ziua în care Maria îmi vorbise despre Rodolphe, cam prea insistent după aprecierea mea.

— Doamne, Dumnezeule! am exclamat eu revenindu-mi și încercând să salvez situația în fața mesagerului de pe Urql, potențial purtător de vești proaste, fiecare face ce poate. L cât se poate de posibil ca tu să ai dreptate și ca imaginea pe care o dau cu despre lume să fie pătată și falsificată de propria mea insuficiență. Sper că raportul nostru nu va avea prea mult de suferit din cauza asta.

— Nu-ți face probleme, îmi spuse A punându-mi mâna pe umăr. Sunt lângă tine.

Din când în când, acest spirit reușea să mă impresioneze.

— E adevărat. Ai înțeles destul de repede cum funcționează oamenii. În ceea ce sunt, în ceea ce spun există abisuri, interese, răsturnări de situație, amintiri, uitări, secrete, astfel încât judecățile lor nu pot fi niciodată separate de cel care le exprimă. Un mare senior francez a descoperit marele secret încă de pe vremea lui Raneé. A scris maxime foarte scurte – un joc la modă în saloanele vremii – care, concentrându-se în jurul unei teme unice, constituie un sistem. Temă și sistemul sunt amorul-propriu. „Amorul-propriu este iubirea de sine și iubirea tuturor lucrurilor pentru sine. Nu poți cerceta adâncimea și nici scruta tenebrele abisurilor sale. E nestatornic prin instabilitate, frivolitate, dorință de noutate, descurajare și dezgust; e capricios și îl vezi câteodată acționând cu cea mai mare grabă și prin mijloace de necrezut pentru a obține lucruri care nu sunt nicidecum în folosul său, ba chiar îi sunt dăunătoare, dar la

care nu renunță fiindcă le dorește cu orice preț. E ciudat și deseori depune mult zel în ocupațiile cele mai frivole. Se află în toate stările vieții și în toate condițiile; trăiește peste tot și trăiește din toate, trăiește din nimic; se obișnuiește cu lucrurile și cu lipsa lor; trece chiar în tabăra celor care îi declară război, se strecoară în planurile lor și, lucru admirabil, se urăște pe sine odată cu ele, își roagă pieirca, lucrează el însuși la propria sa ruină; în sfârșit, singura lui grijă e să existe și, chiar și numai pentru asta, consimte să fie propriul său dușman.”

— Ei bine, îmi spuse A, s-ar zice că nu stați pe roze.

— Există, în literatură, genii mult mai mari decât ducele de La Rochefoucauld. Nu concurează în categoria lui Sofocle, a lui Cervantes, a lui Spinoza, a lui Goethe, a lui Shakespeare, a lui Tolstoi. Dar, cu această bănuială a unui secret nemărturisit, îngropat în străfundul unei conștiințe inconștiente, el îniredeschide ușa pe care unul din maeștrii vremii mele, sau poate ceva mai înainte, un medic evreu din Viena imperială deja în declin, înarmat cu instrumente mult mai redutabile decât bietul amor-propriu – visul, inconștientul, refularea, complexul și, mai întâi și înainte de toate, dorința puternică pe care o simt corpurile unele față de celelalte –, o va deschide în lături cu o subtilitate și o brutalitate aproape magice: e vorba de revoluția întreprinsă de dr. Sigmund Freud. Vezi cum se nasc, prin cărți și idei, râuri subterane, genealogii spirituale, linii de forță neprevăzute și fără număr. Precum cea întreprinsă de Darwin, de Karl Marx, de Einstein...

— Știu, zise A, știu asta. Nu mai suport să aud că repeți aceleași lucruri și că mă iei drept un idiot.

— ... revoluția dr. Freud va fi tot opera cărților. Nu sunt sigur, mărturisesc, de valoarea semenilor mei, însă știu bine, dragul meu A, că oamenii acestei epoci sunt copiii cărților.

— Era cărților ia sfârșit. Oamenii epocii tale au încetat să scrie?

— Bineînțeles că nu. Dimpotrivă. Toată lumea scrie mai mult ca oricând. Cărțile înfloresc fiindcă mor. Sau mor fiindcă înfloresc. Suntem îngropați sub imagini, dar și sub cărți. Cultură și Comunicarea au devenit locuri comune de cea mai joasă categorie: li s-au adăugat majuscule și ele s-au schimbat în ministere. În domeniul spiritului, succesul e semn rău. Majusculele de asemenea. Lumea e făcută în așa fel încât triumful unui sistem marchează deja

declinul său. Acum mai mult de patru secole, un economist englez care purta numele de Gresham a inventat o lege în care simplitatea concurează geniul: moneda proastă alungă moneda bună. Cărțile proaste alungă pe cele bune. Te mirai adineauri de ezitarea mea privind publicarea raportului nostru pe acest Pământ. Asta fiindcă o carte nouă în bibliotecile noastre – se spune: *o noutate*, se anunță sus și tare: *Noi a/ari* (îi! se face publicitate, se pleacă în căutarea unor articole de prezentare, sunt luate cu asalt radioul și televiziunea, în cel mai rău caz se vorbește de un *hest-seller* – nu e decât ceva mai multă hârtie în torente de hârtie. Îmi imaginez cu mândrie marea vâlvă pe care o va stârni raportul nostru, cu toate lacunele sale, printre spiritele de pe planeta Urql, prinde confrășii și prietenii tăi, care nu știu nimic despre oameni și nici despre ciudatele lor invenții. Aici, pe acest Pământ, raportul nu ar fi nimic altceva decât o carte în plus printre atâtea alte cărți. Unul dintre acei scriitori cărora le păstrăm numele fiindcă au răvășit cândva sunetele tinerilor, a redactat el însuși, pentru discipolul său care se numea Nathanael și care era pentru el cam ceea ce sunt eu pentru tine, modul de întrebuintare al cărților sale: statul său era să fie aruncate. N-ai vrea, dragul meu A, bietul de tine, cât mai e timp, să mergem amândoi la plimbare și să aruncăm raportul?

— Iar eu, răspunse îndată A, îți poruncesc, Nathanael, să nu arunci absolut nimic și să continui așa cum poți redactarea raportului nostru. Știu bine câte parale faci și câte parale fac oamenii. Însă e neapărat nevoie ca răsunetul jalnicelor voastre aventuri și numele lui Virgiliu și al lui Stevenson, al lui Carpaccio, al lui Ilaydn, al lui Proust și al lui Borges, al lui Einstein, al dr. Frcud...

— Al papilor Clement, am adăugat eu.

— ... al papilor Clement, dacă ții neapărat, și al lui Benvenuto Cellini și al conetabilului de Bourbon...

— Și al meu? am întrebat eu rugător.

— Te rog... zise el.

Și, pe moment, n-am reușit să înțeleg dacă era vorba de un refuz sau de o invitație.

— ... dar și al lui Maynard și al lui Baâf, al lui Heinc, al lui Kipling, al lui Offenbach, al lui Toulet să ajungă până la oamenii de pe Urql, că nu cumva aceștia să-și închipuie că domnesc singuri pește Univers.

XVI

Diligenta beată

— Poate e momentul, sugeră A, să vedem puțin cum stăm, nu?

— Lucrurile s-au schimbat mult din momentul în care lumea îți apărea ca un glob rotund în Univers. În acest glob și în raport a apărut ceva. Să zicem, ca să fim scurți și cuprinzători, cum spun cretinii, că e vorba de gândire. Cu tot ceea ce o alcătuiește și se referă la ea: știința, morala, religia, imaginația, amintirea, speranța sau ironia, metafizică sau artă. Cu tot ceea ce presupune în materie de consecințe și de complicații, de răsturnări de situații, de remușcări și de contradicții. Gândirea, prin definiție, se exercită mai întâi împotriva ei înseși. Se combate pe sine, se respinge, se pune în discuție, progresează în bătaie de joc, nu se încrede în ea însăși, se construiește distrugându-se. Lăptutindeni și nu e nicăieri, dar ea este în primul rând acolo unde nu este. Se neagă și nu se neagă. Îi este interzis și să rămână unde este și să se îndepărteze pentru totdeauna. Nu e posibil să o conștii și să te ridici împotriva ei, căci numai gândirea poate reveni asupra gândirii pentru a o condamna. În ultimă instanță, e greu să vorbești despre gândire căci tot de ea este vorba și tot ea se judecă pe sine. Oamenii se împotrivesc naturii, o cuceresc, o domină; dar ei nu au nicio putere împotriva gândirii, căci ei înșiși sunt gândirea. Pentru oameni, singurul mijloc de a învinge gândirea ar fi să-i ucidă pe toți oamenii – inclusiv pe ucigași. Oamenii, care se cred liberi, sunt prizonieri ai multor închisori. Sunt prizonieri ai spațiului. Sunt prizonieri ai timpului. Sunt prizonieri ai vieții. Sunt prizonieri ai gândirii. Și cea mai crudă dintre toate închisorile, cea mai nesăbuită, cea cu adevărat sublimă, este gândirea. Fiindcă aceasta este în același timp și închisoare și eliberare din închisoare.

— Nu-ți mai bate capul atâta, îmi spuse A. Nu e nevoie, închipuie-ți, să-mi vorbești de gândire. Fiindcă știu ce este.

— Nu, i-am răspuns hotărât, nu știi ce este. Știi doar ce este gândirea triumfătoare a spiritelor, fără obstacole și fără limite. Tu nu știi ce este biata, mizerabila gândire a oamenilor, împotmolită, șovăielnică, pândită la tot pasul de minciună, de eroare, de reaua-eredință, de plictiseală, de hazard, de nebunie. Amenințată de eșec. Și mai amenințată de succes. Cristofor Columb se înșală și descoperă America. Einstein e triumfător și deschide calea către distrugerea planetei de către ea însăși. Lumea, în care logica și necesitatea

domnesc cu o rigoare implacabilă, nu e decât un imens paradox. Atunci când obținem răspunsuri – și știința obține multe – înseamnă că uităm adevărata întrebare. Și atunci când punem adevărata întrebare, nu obținem niciun răspuns.

— Toate acestea vor trebui așternute în scris pentru lămurirea oamenilor de pe planeta Urql.

— Într-un sens, acest lucru s-a și făcut. Într-un alt sens, lucrul e cu neputință. Mă tem că ai devenit deja într-o oarecare măsură om. Fiindcă ai venit pe Pământul nostru, ai văzut-o pe Maria și eu ți-am vorbit despre Benvenuto Cellini și despre umbrelă de pe strada Dragonului, tu înțelegi oarecum ceea ce mă străduiesc să-ți spun cu atâta neîndemânare și atâtea contradicții. Imaginează-ți o clipă ce ar putea reprezenta pentru un spirit mediu de pe Urql convertirea lui Raneé sau relațiile dintre Mole și vicontele de Chateaubriand. El ar vedea lumea că o împletire de mecanisme fără cap și coadă, de o complexitate aiuritoare, căreia niciun locuitor de pe Urql nu ar fi fost în stare să-i imagineze nici cel mai mic angrenaj. Oamenii desenează uneori siluetele imaginare ale unor creaturi venite de pe alte planete și inventează antene, organe aberante, înfățișări stranii sau grotești, pe cât de îndepărtate cu putință de propriul nostru univers, și totuși, bineînțeles – cum s-ar putea altfel?

— Inspirate tot de el. Nimeni, din afara acestei lumi, nu ar putea nici inventa și nici chiar înțelege un om. Pietrele, stâncile, la o adică arborii și algele mării, un spirit exterior ar putea să le studieze și să se inițieze în structura lor și în transformările lor. Numai un om însă – și nu e ușor – ar putea înțelege un om. Tu, datorită mie, datorită întâlnirii noastre în față la Vama Mării, ești deja un om. Îmi datorezi un singur lucru, dragul meu A, dar nu e o nimica toată: faptul că ți-ai găsit loc în această lume în care te-am introdus în momentul în care eu ieșeam din ea.

— Foarte bine, zise A, cu o umbră de nerăbdare. Să scriem atunci.

— „Timp de cincisprezece miliarde de ani...”, am început eu.

— Trebuie să constat, observă A, că urcăm mult dincolo de potop.

— Mult dincolo de potop, am confirmat eu. Potopul, așa cum e relatat el de Biblie și de mai multe tradiții exterioare poporului evreu, dintre care amintim tăblițele de la Ebla și legenda lui Deucalion, a avut loc ieri. Și sper că

nu ai vrea să trimit spiritelor distinse de pe planeta Urql, care s-ar mira de superficialitatea noastră, o descriere pripită și de mântuială, limitată în mod arbitrar la ultimele secunde ale acestui Pământ. Acum reiau. Timp de cincisprezece miliarde de ani, lumea e lăsată în seama ei. După aceea, adică ieri, ea a fost lăsată în scama oamenilor. Epoca primitivă, cea de cincisprezece miliarde de ani, se împarte la rândul său în două perioade inegale. Cea dintâi durează o fracțiune infinitesimală de secundă: e vorba de ceea ce se numește *Big Bang*. Cea de-a doua durează cincisprezece miliarde de ani mai puțin fracțiunea de secundă. Dar lucrul cel mai important este acea fracțiune de secundă. Fiindcă acesta e începutul, începutul începutului începutului începutului, și fiindcă nimeni nu știe nimic și nu poate spune nimic despre el. Ceva de genul: *Pfui...* sau poate mai degrabă: *Top*.

— *Top*, zise A.

— Așa: *Top*. Foarte scurt. Deși acest pac foarte scurt e mult prea lung. Trebuie divizat prin câteva miliarde de miliarde de miliarde. Totul, absolut totul, se joacă în acest spațiu de timp minuscul în care istoria universală se află deja în devenire și în germene: victoria lui Alexandru cel Mare asupra lui Darius la Issos în anul 333 înainte de Hristos și căsătoria sa cu Roxana, fiica satrapului Oxyartes, nașterea lui Iisus la Bethlehem, sub regele Irod și sub împăratul Tiberiu, între un măgar și un bou, nașterea lui Buddha la Kapilavastu, la poalele Mimalayei, cu vreo cinci sute de ani mai devreme, cea a lui Mahomed la Mecca, cu vreo șase sute de ani mai târziu, și redactarea acestui raport destinat oamenilor de pe planeta Urql.

— Nu se poate! se miră A. Toate acestea?

— Acestea și restul, am precizat eu.

— Toate acestea sunt deja conținute în acest *top*, acest spațiu de timp caraghios de scurt?

— Sunt conținute fără a fi conținute. Sunt conținute și nu sunt conținute. Nu sunt încă acolo și totuși sunt acolo. Încoronarea lui Carol cel Mare, întâlnirea mea cu Maria și redactarea acestui raport nu sunt nimic altceva decât rodul dezvoltării acestei prime fracțiuni de secundă. Acestea n-ar fi existat niciodată dacă n-ar fi existat această primă fracțiune de secundă. Ele decurg din ea în mod necesar, cu o rigoare teribilă, și cu toate acestea liber, în cele cincisprezece miliarde de ani care urmează aceluia *top* al nostru sonor și

infinitesimal – fără a mai pune la socoteală miliardele și miliardele de ani care sunt încă în fața noastră.

— Sau poate doar milioanele?

— Sau poate doar milioanele. Nimeni nu știe nimic în această privință pe acest Pământ pe care ai debarcat și de pe care eu mă retrag. Dar, dacă nu va exista o catastrofă provocată de oameni, va fi vorba mai degrabă de miliarde.

— Nu înțeleg mare lucru, mărturisi A. Mă tem că prietenii mei de pe Urql, care călătoresc mai puțin decât mine și despre care se poate presupune că au spiritul mai puțin deschis...

— Desigur, am încuviințat eu, poate cam prea repede și pentru a mă umila în pene.

— ... nu vor înțelege absolut nimic. S-ar zice că e vorba de un castel de cărți pe care niște copii schizofrenici sau autiști s-ar apuca să-l construiască. Sau de ceva în genul unui Meccano uriaș, amenințat de o simplă rafală de vânt.

— Ceea ce vine la lumină, dragul meu A, în această primă fracțiune de secundă...

— E vorba de spațiu, spuse A. Știu. Nu e de glumit cu el. Nu mi-a fost deloc ușor să-l străbat pentru a ajunge până la tine.

— Desigur. Dar și restul. Și în primul rând timpul. Și istoria. Și tot ceea ce are loc prin cauză și efect, prin jocul atât de bine nimerit al cauzei și efectului. Inventarea prafului de pușcă și a busolei de către chinezi, descoperirea Americii de către Cristofor Columb, inventarea roții nu se știe unde și de către cine, inventarea zeroului de către un savant indian, cu numele de Ariabata, care îl transmite arabilor, care îl transmit la rândul lor Europei, sunt descoperiri de geniu. Însă ele au ceva meschin și aproape ridicol alături de îndrăzneată lovitură de teatru care este inventarea cauzei urmată de efectul său. Fiecare efect adaugă ceva, în timp, cauzei care îl precedă. Iar cauza, totuși, e deja plină de efect. Și efectul se află în întregime în cauză. Efectul este în cauză precum stejarul în ghinda care intră sub pământ, precum viitorul copil în sămânța tatălui în pânțele mamei. Încă nu există copil, dar copilul e deja aici. Viitorul nu e încă aici, dar el se află deja cu totul în trecutul care îl precedă, îl determină și îl anunță. Întregul viitor al lumii, toți copiii oamenilor se află deja în fracțiunea de secundă în care se produce *Big Bangui*. Dacă îți dau *Big Bangui*, îți dau lumea întreagă și întreaga succesiune a (impurilor. Singurul

inconvenient este faptul că nu ți-l pot da. Prima secundă a universului este închisă pentru noi și iară îndoială că pe veci. Putem urca în trecut până la paisprezece miliarde de ani și poate până la cincisprezece. Li lucrul cel mai simplu. O nimica toată. Un joc de copil. Dai” în niciun caz până la prima secundă a acestor cincisprezece miliarde de ani. Liste ceea ce fizicienii, astronomii, savanții numesc cu un cuvânt frumos: o *singularitate*. Ca și nașterea lui Aclam și a lăvei, ca și prima psihanaliză, ea scapă jocului pe care îl declanșează în lume și, prin aceasta, scapă cunoașterii. Interzis. *Verhoten. Off Limits. Pericoloso slargersi.*

Singurul lucru pe care îl putem sesiza din această ipoteză destul de probabilă pe care o constituie *Big Bangui*, este acela că Universul, în momentul acela, adică la început, e de mărimea unui vârful de ac. Minuscul. Imperceptibil. Cu mult mai mic decât ceea ce este cel mai mic. De o densitate strivitoare. Cu o temperatură înspăimântătoare de mai multe miliarde de miliarde de miliarde de grade. Și apoi, acesta explodează, face explozie. Se împrăștie. În mai puțin de trei secunde, densitatea scade brusc, temperatura se prăbușește la câteva miliarde de grade, li punctul de plecare. Începe istoria.

Cavalerul de Raneé și Vamă Mării și Maria și umbrelă de pe strada Dragonului, până la ultimul cuvânt din raportul nostru comun sunt deja programate. Sunt deja în cutie. Nu trebuie decât să iasă la lumină, să crească, să se dezvolte și să strălucească cu toate luminile existenței și ale timpului înainte de a se retrage la rândul lor, odată spectacolul terminat, din acest faimos teatru de umbre pe care îl numim realitate. Vor fi etape. Bineînțeles, vor fi etape. La capătul a zece miliarde de ani...

— E ceva, dacă socotesc bine, de ordinul a cinci miliarde de ani înainte de întâlnirea noastră în față la Vama Mării, nu? zise A plecând fruntea de atâta efort.

— Zi cu zi, am răspuns eu. Așadar, acum cinci miliarde de ani apare sub soare obiectul favorit al investigației tale: Pământul. Iată deja un lucru realizat. În Europa cel puțin, s-a crezut multă vreme, în acord cu Biblia, că Pământul avea patru mii de ani la nașterea lui Hristos. Până spre anii 1X30, din rațiuni mai curând religioase, un mare savant precum Cuvier menține în continuare această cifră pe care Buffon, cu o jumătate de secol mai devreme, avusese cutezanța să o ridice la șaptezeci și cinci de mii de ani. Cu șase sau opt secole

Înainte de Hristos, *Upanișadele* indiene erau mai aproape de adevăr: ele dădeau Pământului ceva de ordinul a două miliarde de ani.

Abia s-a ivit Pământul, că evenimentele și încep să se producă destul de repede și, hop, hop, hop, capătă un ritm diabolic: încă un miliard de ani și – cu patru miliarde de ani înaintea noastră – viața scoate nasul afară. Aceasta e a doua revoluție, și o a doua creație, la fel de inexplicabilă ca și prima: e aproape la fel de impresionant să vezi tâșnind viață din materie pe cât este să vezi materie tâșnind din aproape nimic. Cu o pălărie-clac pe cap și cu o baghetă magică sub o amplă capă neagră, iată apărând hazardul și necesitatea sub trăsăturile lui Mandrake, mag al infernului, sau ale lui Robert 1. Houdin, prestidigitator de geniu. Supa primitivă fierbe la foc mic destul de multă vreme, în condiții improbabile, la temperatură potrivită, astfel încât în apele mărilor să poată apărea bacterii, prebionte, alge verzi sau albastre. De la algele verzi la agnalc sau la ciclostomi, care sunt pești lipsiți de maxilare, la megancura monyi, care este un fel de libelulă, la dinozauri și la diplodoci, care nu mai sunt libelule, și la arheopterix care e deja o pasăre dar care probabil nu zboară, totul e ca o plimbare sănătoasă, o rutină cam lungă, o scrie de catastrofe care te fac mai degrabă să câști de plictiseală fiindcă oamenii nu au apărut încă pentru a ne distra cu grimasele și gânguritul lor. Atunci când mamiferele intră în scenă, și mai cu seamă delicioasele primate – lemurienii, tarsienii, chițeanii și prietenii noștri maimuțele –, oamenii bat și ei la ușă. Ei apar în ultimul moment, ieri sau alaltăieri, în cele trei sau patru milioane de ani care au zburat ca săgeata. Cele cincisprezece miliarde de ani care ne despart de nașterea Universului și chiar cele patru miliarde de ani ai vieții s-au scurs deja aproape în întregime, atunci când grupul vesel al oamenilor se instalează în lumea noastră cu bagaje cu tot. Gândirea oamenilor se înalță târziu deasupra lumii. Și acesta e un al treilea mister, la fel de nepătruns ca și primele două: nașterea binelui și a răului, a speranței, a remușcării e la fel de imposibil de înțeles că și nașterea vieții sau nașterea materiei.

— Dragul meu O, încep A, dacă ai de gând să lipești în raportul nostru acest foileton picaresc cu scenariu anemic, în care diligența vieții, mai beată decât toate corăbiile cântate de poeții voștri, condusă cu o viteză infernală de un vizitiu mascat în Zorro, scapă ca prin minune de toate capeanele puse în fața sa de geologic, temperatură, alimentație sau meteoriți pe drumul anevoios

care duce de la materne la gândire, mă tem că nimeni, de pe planeta Urql, nu ne va lua în serios.

— Atunci simplificăm! am exclamat eu. Să simplificăm! „Timp de cincisprezece miliarde de ani, Pământul e lăsat în voia sa – adică în voia naturii ale cărei legi riguroase stăpânesc materia și viața, care s-a născut din materie, care s-a născut din nu se știe ce. La capătul a cincisprezece miliarde de ani, ceva mai mult, ceva mai puțin, Pământul este ocupat de invadatori, veniți din interior și iviți din viață. Aceștia sunt, după cum își spun ei înșiși, oamenii. Omul. *Homo. Uomo. Ilomhiv. Mau. Mensch. Menneske. 'AvopeonoQ. Celovek. Ember. Ren. Uită. Baniadam. Rajoul. Și gândesc.*”

— Mda... mormăi A.

— Ce mai e? am întrebat eu.

— Mă gândesc în această clipă că tu ești o algă plus timp. Ești timp grefat pe algă.

Deoarece căpătasem obiceiul să mă comport ca un om, adică în felul unui spirit, am reflectat o secundă.

— Nimic mai adevărat, i-am răspuns.

— Ce aventură! spuse el.

— Ce roman! am replicat eu.

— Acum când știu că toți sunteți niște alge care au avut șansa să dureze, Chatcaubriand mă impresionează mai puțin. Iar Mole deloc.

— Sau poate, dimpotrivă, te impresionează și mai mult?

— A? crezi? Da, poate... să-mi aduci aminte să mă gândesc la asta.

XVII

Tetrarii și păpușa rusească.

— Lumea e o păpușă rusească. În cadrul marelui roman al Universului există romanul Pământului. În marele roman al Pământului există romanul vieții. În marele roman al vieții există romanul istoriei. În marele roman al istoriei există romanul fiecăruia dintre noi. În romanul fiecăruia dintre noi există nenumărate povestiri. Când ai ajuns deasupra Veneției și m-ai întâlnit tocmai când plecăm, ai văzut atunci orașul și canalele sale, podurile sale, bisericile sale, la un capăt Arsenalul eu leii săi de piatră, San Nicolo dei Mendicoli, atât de întunecată și solitară, la celălalt capăt, piața San Mareo la mijloc, cu

bazilica, campanila și Seara Urișilor în Palazzo Ducale, și cu palatele lombarde sau gotice sau în stil renascentist ori baroc de-a lungul Marelui Canal, și case în număr mare, adesea zugrăvite în roșu, uneori în verde sau galben, sau chiar în albastru precum la Burano, pe care nu mi-ar displăcea să ți-l arăt înainte de a dispărea de-a binelca din această lume unde există culori și casc. În fiecare din aceste case există bărbați și femei care au o viață, gânduri, sentimente, pasiuni. Știi deja în ce măsură aceste pasiuni și aceste gânduri se combină și se împletesc unele cu altele. Ele sunt legate de fiecare cotitură a unei vieți care nu se sfârșește niciodată. Căci Dumnezeu e în detalii – și istoria oamenilor de asemenea.

Pe unul din zidurile de la Sân Mareo, spre Palatul Dogilor, există un grup de porfir roz ce reprezintă patru personaje. Sunt cei doi Augusti și cei doi Cezari ai Imperiului Roman în declin, constrâns la divizare de propriile sale dimensiuni. Eu și Maria ne-am oprit adesea în fața grupului de tetrarhi înbrățișându-se cu gesturi stângace. Ne țineam de mână fiindcă ne iubeam. Îi priveam pe cei patru oameni de piatră, cu robele și spadele lor cu mâner în cioc de vultur, cu sandalele cu șireturi și pălăriile lor caraghioase și găseam că sunt frumoși. Ne făceau să râdem ușor emoționați. Nu știam cine sunt, nu știam nimic despre ei. Tocmai cărțile, firește, ne-au pus la curent cu povestea lor. O legătură subtilă se stabilea între împărații romani a căror imagine o vedeam și cărora nu le cunoșteam nici măcar numele, artistul necunoscut care îi sculptase cu o mie cinci sute de ani în urmă, între toți cei care, mai întâi la Bizanț, apoi la Veneția, îi contemplascră cu admirație, cu plictiseală, din rutină, din plăcere, după o lungă așteptare nerăbdătoare sau pentru a-i imita pur și simplu pe ceilalți, neștiind nimic sau știind totul, și noi doi, cu și Maria care veniscrăm la rândul nostru să cădem în admirație în fața lor.

Multă vreme după aceea, tetrarii de porfir de pe zidul de la Sân Mareo au întruchipat pentru mine toate misterele arici, ale istoriei și ale timpului. Ii aruncau o punte între Veneția și Bizanț, între Imperiul Roman și zilele vieții noastre, între toată frumusețea lumii și dragostea mea pentru Maria. „Îți mai aduci aminte de tetrarhi?” devenise un fel de parolă între Maria și mine. O repetasem râzând sau cu lacrimi în ochi, la Paris, în Grecia, la Ravello, la New York, când soarele strălucea în inimile noastre așa cum strălucea pe Marele Canal sau când iubirea noastră se destrăma cu totul înainte de a renaște din

propria-i cenușă pentru a-mi da prilejul să mor în brațele Mariei.

În aceeași măsură ca Veneția și tetrarhii săi de porfir, Maubcuge, sau Valenciennes, sau Saint-Chely-d'Apeher, sau oricare alt cătun pierdut din Canada sau din New-Mexico, sau acel orășel din Italia care poartă frumosul nume de Borgo Pace, dar care nu are nici peisajul și nici bisericile care fac gloria lui Todi sau a lui Orvicto sau a lui Positano, pot servi drept decor dorințelor, suferințelor și pasiunilor oamenilor. Ceea ce caracterizează Veneția este faptul că aici fiecare piatră e frumoasă și că fiecare colț de canal trimite la ceva, la o amintire, la o imagine, la visuri spulberate. De aceea mă plimbam atât de des aici cu Maria și am avut norocul să și mor, în fața la Vama Mării, și astfel să mă întâlnesc și cu tine. De la Gesuiti, pe drumul spre Abbazia și Madonna delporto, unde porțiuni de tapet verde și alb, împrăștiate cu dezinvoltură ieși și colo, sunt sculptate în marmură, la Gesuati, pe Zattere, de la Fondamenta Nuove la Giudecca și la Isolă di San Giorgio, mergeam alături de Byron, de Casanova, de Thomas Mann și de Visconti, de Henri de Régnier și de Paul Morand. Erau prietenii noștri despre care, spre deosebire de tetrarhi, știam aproape totul, ce veniseră să facă la Veneția și pe cine iubiseră, ce scriseseră și cum își sfârșiseră zilele, ceea ce nu-i împiedica, așa cum bănuiești și tu, să fie mereu cu noi, mai credincioși și mai prezenți decât atâția oameni în viață de care prea puțin ne păsa. Noi eram noi și ei erau ei. Veneția nu ar fi fost Veneția dacă ei nu ar fi vorbit despre podurile sale, despre picturile sale, despre închisorile sale, despre gondolele sale cu atâta amuzament și atâta subtilitate:

Căci sinuoasă și delicată Că și opera fuselor sale, Veneția e precum o agată Cu venele în chip de canale iar ei n-ar fi fost ei, sufletul a ceea ce erau le-ar fi lipsit pe veci, dacă nu ar fi iubit Veneția și nu ar fi tăcut-o să retrăiască în ceea ce scriau. Wagner – pe care îl regăseam la Ravello, în vila Rùtolo, unde mai dăinuia și amintirea lui Styron și a celei mai frumoase dintre cărțile sale, Prada flăcărilor, care îl întruchipează pe Ravello sub numele de Sambuco – scrisese Parsifal în acel palat de pe Marele Canal în fața căruia treceam de atâtea ori în gondolă sau pe vaporetto și pe care îl contemplam în tăcere. Chateaubriand – îl regăseam peste tot – venise de trei ori la Veneția unde descinsese la hanul Leul de Aur, apoi la hotelul Europa, la intrarea Marelui Canal, față în față cu La Salute și cu Vama Mării. Și de fiecare dată, dragul meu A, se lasă cu o comedie bufă și un roman de aventuri.

— Iată cine ne lipsea, mormăi A.

— Totdeauna ne lipsește, i-am răspuns eu. Așa cum ne lipsesc toți cei pe care îi iubim și care, spre deosebire de tot ceea ce ne trage în jos, se încăpățânează cu cea mai mare bucurie să ne tragă spre înălțimi. Unii trăiesc cu Biblia, cu Homer, cu Hadrian sau cu mare Aureliu, cu Virgiliu sau Horațiu, cu Fericitul Augustin. Alții cu Montaigne, cu Pascal, cu Shakespeare sau Mozart, cu Verlaine sau Carpaccio căruia ne duceam să-i vedem, eu și Maria, *Visul Sfintei Ursula* la Accademia sau *Viața Sfântului Ieronim* la Sân Giorgio degli Schiavoni, cu acea fugă a călugărilor că un stol de vrăbii în alb și negru în fața unui leu mai degrabă placid și faimosul caniș al Fericitului Augustin, tare mirat de lumina mistică revărsându-se din cer pe fereastră. Mulți dintre ei nu trăiesc cu nimeni și rămân închiși în grădina lor minusculă, fără a arunca vreo privire spre câmpia de toamnă sau de primăvară care se înveșmântează în atâtea culori diferite, și nici spre orașele din jur unde se petrec atâtea lucruri. E un mare privilegiu să poți parcurge o bucată de drum cu ceea ce era atât de bun, de vesel, de viu printre cei care au murit. Am trăit mult cu prietenul – și dușmanul, și totuși mereu prietenul – lui Mole, lui Joubert, lui Fontanes, al atâtor alora, cu amantul credincios și necredincios al Juliettei Recamier. Am râs mult împreună cu el – așa cum am râs cu Rabelais, cu Cervantes, cu Proust. Trebuie să știi, scumpul meu A, că viața oamenilor e sinistră, plină de suferințe și de lacrimi, întunecată de absență, de moarte, de tristețe, de boală, de trădare și de minciună. Și că e înnebunitor de veselă. Atunci când Chateaubriand, venind de la Paris cu una din acele frumoase și spațioase trăsură numite, cu un cuvânt atât de frumos, „*somnoroase*”, sosește la Veneția pentru prima dată, în miezul verii lui 1806 – a făcut zece zile din Place de la Concorde până la hanul Leul de Aur –, mintea sa e frământată de o mare problemă care nu-i mai dă pace.

— O carte! exclamă A.

— Nici pe departe. Se scarpină la ceafă.

— 1806? Probabil politica, Franța, relațiile sale cu împăratul?

— Bine gândit! *Complimenti*, dragul meu A! *E tanti auguri!* Dar tot nu e asta.

— Atunci, e poveste de dragoste.

— E o poveste de dragoste. Chateaubriand, ca tine și ca mine, e îndrăgostit lulea de o doamnă.

— Eu n-am fost niciodată îndrăgostit lulea de o doamnă, murmură A.

— Iartă-mă, i-am spus eu. Chateaubriand e îndrăgostit de acea doamnă care, înainte de Cordelia de Castellane, va începe să-l îndepărteze încetâncet de Mathieu Mole: ea se numește Natalie de Noailles.

— Da, da, zise A. Știu. E foarte frumoasă.

— Nu cred, am răspuns eu, dar nu face nimic. El o iubește. Sau crede că o iubește. Atunci când pornește spre Veneția sub diferite pretexte – să se imbarce pentru o călătorie în Grecia, să adune imagini pentru cartea sa consacrată martirilor, să meargă să se roage la locurile pătimirii lui Hristos –, el nu se gândește la nimic altceva decât la Natalie de Noailles. Algele, diplodocii, primatele, simienii, miliardele de ani ai Pământului înainte de primul surâs conduc la imaginea, atât de vie încât devine vagă și aproape dureroasă, lui Natalie de Noailles în spiritul, sau memoria, sau inima, nu se știe prea bine, vicontelui de Chateaubriand. Dar fiindcă lumea e o păpușă rusească și pentru că, de fiecare dată, putem urca spre un ansamblu mai cuprinzător sau putem coborî spre un detaliu de mai mică importanță, iubirea lui René pentru Natalie e la rândul său un univers cu o arhitectură debordantă și cu nenumărate aventuri, fă ne trimite la Imperiu, la Napoleon, la Revoluția Franceză, la Teroare, care îl trimite la eșafod pe marchizul de Laborde, tatăl lui Natalie; la Londra, unde se refugiază viconte de Noailles, care este și prinț de Poix, care va fi duce de Mouchy, și care e soțul lui Natalie; la peisajele toropite de soare ale Greciei și ale Țării Sfinte spre care Chateaubriand pleacă în pelerinaj, cu Natalie în inimă; la Andaluzia, fiica islamului, unde, nouă Penclopă a unui Ulisc catolic, legitimist și vinovat de adulter, Natalie își petrece timpul desenând coloanele moscheii de la Cordoba sau Curtea Leilor și Sala celor Două-Surori de la Alhambra din Granada, așteptând întoarcerea navigatorului îndrăgostit care, mistuind clipele sub pânza nerăbdătoare a corăbiei, se roagă la luceafăr pentru a-i trimite vânturi prielnice și glorie spre a avea parte de mai multă iubire.

— E de tine, cumva? întrebă A.

— Nu, i-am răspuns. E de Chateaubriand.

— Exact ce credeam și eu, zise A.

— Oricare din aceste episoade poate li reluat și schimbat la rândul său într-un continent de explorat, într-un ocean de străbătut de la un capăt la celălalt. Lumea e finită, strict limitată în spațiu și timp, minusculă într-un sens –

și totuși inepuizabilă. Atunci când Teroarea ia sfârșit iar Natalie de Noailles, eliberată din închisoarea sa prin căderea lui Robespierre, poate în fine să meargă la Londra pentru a-și regăsi soțul pe care îl iubește cu o dragoste pasionată și naivă, acesta căzuse în mrejele și în brațele unei femei care strălucise în societatea londoneză a ultimilor ani ai veacului al XVIII-lea și care era amanta prințului de Galles.

— Din nou aceeași poveste, zise A.

— Soțul lui Natalie avea un singur gând: să se descotorosească de soția sa care îl stânjenea în noua sa iubire. El îl rugă pe unul dintre prietenii săi, care se numea Vintimille, să se ocupe de Natalie. Vintimille s-a achitat de sarcina sa cu atâta zel încât s-a îndrăgostit nebunește de Doamna de Noailles. Însă Natalie de Noailles, care avea multă afecțiune pentru curtezanul său exaltat, refuza să i se dăruiască din fidelitate pentru soțul său despre ale cărui intrigi nu știa nimic și de care era încă îndrăgostită. Nefiind în stare să mai păstreze secretul, Vintimille se aruncă la picioarele ei și îi dezvălui, printre lacrimi, farsa cumplită pusă la cale de Noailles. Aceasta a fost o lovitură groaznică pentru Natalie căreia suferințele detenției și ale despărțirii îi slăbiseră deja mintea și inimă. Era pe vremea Directoratului. Femeile își arătau sânii în rochii transparente.

— Asta nu mă miră, zise A.

— De pe culmile tristeții s-a aruncat în vârtejul plăcerilor. A început să-și urască soțul pe care îl iubise atât de mult. I s-a dăruit lui Vintimille disprețuindu-l în același timp. Își disprețuia soțul, își disprețuia amantul, disprețuia bărbatul – și îi iubea totodată. Disprețul e o armă ucigătoare. În cele din urmă Vintimille părăsi Franța și-și află sfârșitul înecat în apele golfului Neapolc. Iar Natalie începu să dea cele dintâi semne ale nebunicii care avea să o răpună. Ți-aduci aminte de Mole?

Numai la el mă gândesc, zise A.

Mole o descrie cam în acea perioadă când, din cauza nenorocirilor prin care trecuse vezi cum se țese viața și se potrivesc lucrurile?

— Voia cu tot dinadinsul să placă bărbaților și să obțină dovezi din ce în ce mai fervente ale admirației și afecțiunii lor: „lira Armida...”

Armida? întrebă A.

Da, o zeiță. Sau o eroină. A lui Ariosto sau a lui Tasso, nu mai știu.

Oricum, o femeie care place la nebunie. „Era Armida. De vorbea sau de cânta, farmecul vocii sale era irezistibil. Cochetăria sa era aproape de mânia. Nu puica îndura ca privirile unui bărbat să se oprească asupra ei cu indiferență. Am surprins-o de mai multe ori, în timpul mesei, cercetând cu îngrijorare pe chipul feciorilor care ne serveau impresia pe care o producea asupra lor.” ‘Ibernai de această femeie rănită de moarte se îndrăgostește Chateaubriand. Mereu înșelată de dovezi de admirație și de fidelitate, mereu preocupată de a-și recăpăta puterea asupra bărbaților atât de puternic zdruncinată de trădarea soțului, i se va dăruia în Granada dacă ci va veni s-o întâlnească aici la sfârșitul pelerinajului său în Grecia și în Țara Sfântă. Îți poți închipui starea de exaltare a lui Rene când sosește cu soția sa la hanul Leul de Aur, la Veneția, de unde, via Mestre și Trieste, se îmbarcă pentru o călătorie în Orient și la Golgota, însă cu Granada în inimă?

— Da, da, răspunse A, îmi închipui foarte bine.

Mi s-a părut că simt în tonul lui A o umbră de nerăbdare.

— Acum am să-ți spun adevărul curat: prea puțin îmi pasă de Chateaubriand.

— Într-adevăr? întrebă A înclinând fruntea cu o mișcare fermecătoare.

— Îmi place mult, desigur, fiindcă a scris lucruri impresionante, care te reconfortează când le citești: „Omul nu are nevoie să călătorească pentru a câștiga în măreție.” Sau următoarele...

— Nu știu dacă am câștigat în măreție, zise A, însă am călătorit mult.

— Țin să-ți spun că un alt scriitor francez, cu numele de Celine, consideră călătoria drept „o mică amețeală pentru căcăcioși”.

— Mulțumesc mult, zise A.

— ... sau următoarele, și de data asta vei recunoaște și tu că autorul *Memoriilor de dincolo de, mormânt* merită pur și simplu calificativul de vrăjitor: „Trebuie să-ți economisești disprețul datorită marelui număr al celor care au această nevoie.” însă cu mă gândesc în continuare la raport și acest epicureu catolic ne ajută doar să înțelegem cum se descurcă algele înzestrate cu timp în această lume și cum merge viața. E clar ca bună ziua. Veneția a fost o decepție. „Această Veneție, dacă nu mă înșel, îi scriu René unui prieten despre care nu ți-aș putea vorbi și despre care nu-ți voi vorbi defel fiindcă nu avem decât trei zile pentru a redacta raportul, v-ar dispăcea la fel de mult ca și mic.

E un oraș împotriva naturii. Nu poți face un pas fără să fii nevoit să urci într-o barcă, sau ești nevoit să teânvârti prin pasaje înguste semănând mai degrabă a coridoare decât a străzi. Doar Piața San Mareo, ca ansamblu mai mult decât prin frumusețea monumentelor, este de-a dreptul remarcabilă și își merită remimele. Arhitectura Veneției, aproape în întregime de Palladio, e cât se poate de capricioasă și de variată. Aproape întotdeauna există două sau chiar trei palate construite unele peste celelalte. Rămân câteva tablouri bune, de Paolo Veronese, de fratele său, de Tintoretto, de Bassano și de Tiziano.”

Judecata strălucește, mă tem, pentru memoria marelui om, prin ignoranță și superficialitate. El amintește de paginile irezistibile ale unui călător francez de mare renume – înainte de o anumită dată, călătorii, mai ales francezi, sunt întotdeauna de mare renume –, președintele de Brosse, care, cu o jumătate de secol mai devreme, părăsise parlamentul de la Dijon pentru a coborî spre Italia și a trimite de acolo cărți poștale prietenilor săi rămași în Franța. După ce a vorbit despre pictura de la Florența ca despre „lucrări foarte urâte în cea mai mare parte”, președintele de Brosse, căruia nu-i place decât barocul, ne-a lăsat o descriere celebră a bazilicii San Mareo, care anunță deja pe cea a lui René: „V-ați închipuit că e vorba de un loc admirabil, dar vă înșelați amarnic: e o biserică în genul celor grecești, joasă, în care lumina nu pătrunde, de un gust sărăcăcios, atât pe dinăuntru cât și pe dinafară... N-ai putea vedea ceva de un aspect atât de mizer ca aceste mozaicuri... pavimentul este și el în întregime din mozaic. Totul este atât de bine îmbinat încât, deși pardoseala este adâncită în uncie locuri și destul de ridicată în altele, nicio pietricică nu s-a desprins și nu a ieșit în afară: pe scurt, acesta este iară îndoială locul cel mai frumos din lume pentru a juca sfâricaza.”

— Asta e deja ceva, zise A. Nu mi-ar dispăcea să fiu primul spirit venit de pe Urql pentru a juca sfâricaza cu președintele de Brosse, de la parlamentul din Dijon, în bazilica San Mareo.

— Li o adevărată plăcere, i-am mărturisii eu, să te vad devenind, puțin câte puțin, atât de asemănător cu noi ceștialți. Dar oare nu vom prefera până la urmă tuturor acestor oameni talentați care se înșală cu atâta entuziasm pe bună Doamnă de Chatcaubriand, atât de naivă, atât de simplă, și pe care o fac să sufere în tăcere Paulinc, Nalalie, Juliette, C'ordelia și toate celelalte Doamne? Celeste, aminti A.

Celeste, într-adevăr, care numai ea ar merita să-i consacrăm jumătate din raport.

Nici vorbă, spuse scurt A. În ultimă instanță, o notă în josul paginii.

Biata Celeste, despre care Victor Ilugo va scrie, cu o umbră de nedreptate: „Doamna de Chatcaubriand era foarte bună, ceea ce nu o împiedica să fie și foarte răutăcioasă, Ea avea acea bunătate oficială care nu dăunează cu nimic răutății în familie.” De la Veneția, că îi trimite câteva rânduri prietenului său Joubert, retras în locuința sa de la Viliencuve-sur-Yonne, printre bulucii de viță-de-vie și flori, unde, în timp ce citește mergând cu pași mărunți fiindcă e tot timpul suferind, smulge din cărți paginile care nu-i plac: „Îți scriu aceste rânduri de la bordul Leului de Aur, fiindcă aici casele nu sunt decât nave la ancoră. Vezi de toate la Veneția, în afară de pământ. Există totuși aici un colțisor numit Piața San Mareo, unde locuitorii vin să se usuce scara.”

— Destul de amuzant, zise A.

— Tot amuzant este și faptul că, în momentul îmbarcării sale cu destinația Grecia, Turcia, mormântul lui Hristos – și a iubirilor necredincioase –, poetul catolic a găsit pe cineva căruia să-i încredințeze soția. E vorba de... Ghicește!

— Mole! țâșni A.

— Nici asta n-ar fi fost o alegere proastă. Dar nu, nu e vorba de Mole. E vorba de metafizicianul gângav cu fața îmbotită care, cu cincisprezece sau douăzeci de ani mai târziu, va petrece câteva luni la Roma unde l-ai întâlnit deja, căci pentru tine nu contează nici timpul nici istoria: e vorba de Ballanche.

— Credeam că Ballanche era îndrăgostit de Juliette, nu?

— În lumea în care trăiesc oamenii, dragul meu A, și acesta este încă unul dintre secretele sale, poți fi în același timp îndrăgostit de Juliette și prieten cu Celeste. Poți fi căpitan și bețiv, curelar și ciung, asasin și orfevrier, inteligent și idiot. Ballanche era prietenul Doamnei de Chatcaubriand și, în timp ce Rene străbătea mările, cu chipul lui Natal ie întipărit în minte și în inimă, el s-a ocupat mai mult sau mai puțin de văduva provizorie. Au citit amândoi, în *Mercure de France*, o scrisoare pe care Chatcaubriand reușise să o trimită acestui jurnal. Era precedată de o notiță de cinci rânduri, atent cizelată de redacție: „Sperăm să le facem plăcere cititorilor jurnalului *Mercure* dându-le vești de la un călător...”

— De renume, suflă A.

— De renume, bineînțeles, care trezește un viu interes atât pentru prietenii literelor cât și pentru cei ai religiei.”

— Mi se parc, murmură A cu o voce lină, că încep să înțeleg, datorită lui Chatcaubriand și ție însuși, cum funcționează oamenii.

— Atunci, cu atât mai bine! i-am răspuns. Raportul înaintează cu pași mici.

Trebuie să mai știi însă că în timpul călătoriei pe mare a Domnului de Chatcaubriand, atras și obsedat de Doamna de Noailles, mulți oameni se omoară în Europa. E vorba de Aucrstaedt și Eylau, și de gloria împăratului, și deja, în depărtare, de înfrângerile și de prăbușirea sa. Spania, unde Natalic așteaptă întoarcerea călătorului desenând curți și coloane și flirtând vag cu mari seniori portughezi sau cu colonei scoțieni, e amenințată deja de un război ale cărui orori și flăcări vor fi pictate de Goya. Iar în Germaniile fărâmițate, Hegel definitivează *Fenomenologia spiritului*, care este un fel de raport, inferior raportului nostru bineînțeles, și destinat numai oamenilor. Și în fiecare palat și în fiecare colibă din fiecare oraș și din fiecare sat, se aprind și se dezlănțuie pasiunile oamenilor.

— Mă tem, observă A, că raportul să nu facă pași înapoi pe măsură ce merge înainte.

— Asta fiindcă lumea, i-am explicat eu, e o prăpastie fără fund, o pânză a Penelopei, o căutare a Graalului fără Graal.

— Și o păpușă rusească, completă A.

XVIII

Ursa-Mare îl purtam astfel pe A prin lume și printre oameni pentru a da substanță raportului și a-l face să progreseze. Din când în când, mărturisesc, vedeam negru înaintea ochilor, îmi smulgeam părul din cap. În ce bucluc mă băgasem din nou? Mult timp lumea mi se păruse complicată. Obscură. Adesea aproape ostilă. Modul său de întrebuițare îmi scăpa. Îmi petreceam vremea frământându-mă în fel și chip, fără să știu încotro să apuc. Aveam impresia că sunt zăvorât într-o lume închisă în care, printr-un cumplit paradox, nu izbuteam să pătrund. Locul meu nu era nicăieri. Nu puteam nici să intru, nici să ies. Atunci, intri sau ieși? Nu știam, mă fâstâceam, mă lăsam când pe un picior,

când pe celălalt. Un vârtej de eșecuri și de ispite se abătea peste inima mea. Tânjeam după odihnă. În momentul în care viața mea se simplifică în sfârșit, de vreme ce murisem, iată că porneam din nou în una dintre acele aventuri la care, în timpul vieții, jurasem să renunț pentru totdeauna. În timp ce pluteam, alături de A, deasupra Dunării și a Rinului, deasupra fluviului Congo și a Nilului, deasupra Amazonului și a Orinocoului, având sub ochi marile orașe în care se îngrămădeau oamenii, între Alpi și Himalaya, de-a lungul Munților Stâncoși sau de-a lungul Anzilor, cu gândul la marea lucrare care îmi ocupă acum moartea, căutam să-mi aduc aminte cum era viața.

Îmi aminteam că era frumoasă. Era bună. Era frumoasă. „*fvie es auch sei, clas Leben ist gut. U* După câte mi se spusese, viața nu începea bine. În sânge și țipete. Și nici nu se sfârșea mai bine. În spaimă și moarte. Femeile sufereau pentru a da viață. Trupurile care o primeau, ca și cele care o dădeau, erau mașini de durere. Și viața era frumoasă.

În fiecare clipă, la fiecare cuvânt, îmi reveneau imagini din viața mea alături de Maria. Aș fi vrut să le adun laolaltă, să le leg în buchete și să i le încredințez lui A pentru a-l duce cu el în pajiștile verzi de pe planeta Urql.

— Oare sunt verzi? Îl întrebam eu.

— Eu credeam, îmi răspundea el cu un zâmbet prietenos, că nu vorbim de planeta Urql și nici de mine, ci doar de acest Pământ și de oamenii care locuiesc pe el, nu-i așa?

— Ai dreptate, recunoșteam eu. Nu există nimic altceva. Universul este periferia oamenilor iar tu nu exiști decât prin mine.

Mă împotriveam din răspuțeri uitării. Efortul mă aducea în pragul disperării. „M-am născut...”, începeam eu. Și viața mi se depăna în folosul oamenilor de pe Urql. Îi povesteam despre copilăria mea, despre prima mea îmbolnăvire de scarlatină, despre prima mea emoție în fața unei fete, fiica unui croitor, care purta o rochie roșie cu fundă într-o parte, despre prima mea compunere având ca subiect o plimbare la țară care mă tulburase atât de mult...

— Plimbarea? voia să știe A.

— Nu, precizam eu, compunerea... Încât a trebuit să stau la pal și să vină medicul, despre studiile mele la un liceu din spatele Panteonului, unde o mână de viitoare genii erau hrănite cu Platon, cu Virgiliu și cu Ilorațiu, cu Montaigne,

cu Henri Ileana, cu Ilegel și cu Marx, despre concursul de admitere la o școală unde mitologia se împletea la fiecare pas cu realitatea și unde câteva infirmiere în bluze albe pândeau momentele de leșin ale filologilor și ale gramaticienilor aruncați de întâmplare, de necesitate sau de destin în întunericul de afară.

A căsca întruna și nota de zor.

— Nimic nu e mai excitant și mai obositor totodată decât biografiile. Toate viețile se aseamănă între ele. Încep cu nașterea și se termină cu moartea. E dezgustător de banal. Mereu același lucru. Zeii înșiși pleacă, într-un fel sau altul, precum și cei care îi întruchipează, îi propovăduiesc, îi prevestesc: Adonis la vânătoare, Atys sub loviturile zeiței Cybela care îl va transforma în pin, Ioan Botezătorul la curtea lui Irod care poruncește să i se taie capul pentru a face pe placul Salomei, Hristos la Golgota, Buddha undeva spre Kucinagara, Mahomed la Medina. Dar între naștere și moarte se strecoară o scurtă și lungă surpriză, mereu asemănătoare cu că însăși și totuși mereu nouă. Și dincolo de istoria fiecăruia, ca și dincolo de istoria zeilor și a profeților lor în această lume, există ceva imens, ceva care e mult mai mare decât viața.

În viața mea conta doar prezența Mariei. Cervantes și Shakespeare păleau în fața acesteia. Au existat milioane de Maria pe acest Pământ. Dar în viața mea nu exista decât una, și tot una va figura și în raport: ea, Maria. Ceea ce depășește acest Pământ, unde toate se aseamănă mereu și unde nu numai copiii trebuie crescuți, e doar ideea pe care oamenii și-o fac despre ei înșiși și despre propria lor înălțare. Iar înălțarea mea proprie purta numele de Maria.

Maria – după cum ai văzut-o – avea un metru și șaptezeci și patru, părul negru, ochii de un albastru intens, tatăl său era marinar, mama era bretonă. Am uitat măsura taliei și măsura bustului. Dar și aici stătea bine. Ne plimbăm prin ploaie. Mergeam cu mașina. Ne aruncăm în apa mării. E ceea ce oamenii numesc plăcerea de a trăi. Ne ridicam de la masă unde, potrivit unor rituri derizorii dar de o importanță extremă, și aproape universale în diversitatea lor, care se numesc bunele uzanțe... E foarte nostim, observă A.

Nostimi sunt oamenii înșiși, i-am răspuns eu, petreceam o oră, sau ceva mai puțin, sau uneori ceva mai mult, pentru a ne potoli foamea, și mergeam la cinematograful. Mergeam la cinema fiindcă trăiam în epoca deschisă de frații Lumiere, de Melies, continuată de Hollywood, de Chaplin, de Orson Welles. La o

altă epocă și într-un alt loc, am fi asistat la cursele de care în incinta circului, la turniruri unde crainicii ar fi fluturat flamuri și l-ar lî salutat pe învingător cu sunete de goarnă, la buzkași în deșert, la jocuri de pelotă a căror miză era moartea, la întreceri de gondole între bazinul San Mareo și podul Rialto. Însă noi trăiam în mari orașe, pe vremea mașinismului, a culturii de masă și a dezvoltării impetuoase a imaginilor: mergeam la cinema.

Era o oază în inima furnicarului uman, era deodată întunericul, pacea sufletească, plecarea, fericirea. Aproape că nu scoteam o vorbă, ne țineam de mână. Lumea era acolo cu noi, ne confundam cu ea și că ne purta pe aripile sale. Ava Gardncr sau Humphrcy Bogart erau doar pretexte de care ne agățăm visurile. Timpul se scursese. Se scurgea. Avea să se scurgă în continuare. Clocotea în noi. Noi eram doar amintiri cu care nu aveam ce face. Eram numai speranță. La cinematografele Agricultori, Ursuline, prin săli întunecoase din inima orașului, sorbeam puțină lume îmbuteliată pentru noi. Alții au avut războiul, jazzul, credința, tuberculoza, revoluția, pământul sau vița-de-vie, marea, opera, cercetarea ruinelor Antichității clasice, calul, Orientul pustiu sau suprapopulat, orice, câte puțin din toate. Noi aveam cinematograful, Italia, automobilul, cărțile. Între Ben-Hur, tragicii greci, papii Clement și noi, nu exista decât consistența timpului, a ocaziei și a cuvintelor. De când oamenii sunt oameni, ci nu s-au schimbat niciodată. Ei se schimbă. Rămân aceiași. Totul se mișcă. Totul rămâne asemănător. Acesta e secretul lumii.

— Da, dar, totuși, îngână A, între alge și tine...

— Ai dreptate, am consimțit eu. Decorul se transformă, lucrurile se modifică. Dar încet, atât de încet... Între Avraam și Ilomer, între Zoroastru și Maria, există doar nuanțe. Trec sub tăcere, arunc în întuneric toate aceste miliarde de ani în timpul cărora lumea abia există de vreme ce nu există nimeni pentru a o gândi, după cum socotesc că nu reprezintă nimic întreg spațiul infinit pe care l-ai străbătut venind încoace. Îți vorbesc doar despre oameni: un lâr de praf, un suspin, o lacrimă în ocean – și cu toate acestea aproape totul. Ai vrea să-ți spun câteva cuvinte despre căderea Constantinopolului, despre evenimentele de la Sorbona din cursul lunii mai 1968, despre moartea lui Boethius, despre înmormântarea lui Alaric? Am să-ți vorbesc despre Maria.

Maria avea o pisică, o bunică, prieteni. Multă vreme am fost singuri, doar

noi doi. Eu nu trăiam cu aer: aerul nu le ține oamenilor de foame. Știi deja că pentru a merge să vedem *Notorious*, căruia noi îi spuneam *Înlănțuiții*, în care Ingrid Bergman, agent secret din iubire, otrăvită de soțul ei aliat în solda naziștilor, e atât de frumoasă în timp ce coboară scările împleticindu-se, zdrobită, strălucitoare, sprijinindu-se de iubitul ei care nu e altul decât Cary Grant răvășit de pasiune, sau *Philadelphia Story*, căruia îi spuneam *Curiozități indiscrete*, cu Katharine Hepburn și iahtul ei atât de *yawr*, pentru a mânca langustine și a bea cocktailuri, pentru a pleca la repezeală în Toscana sau în insulele Dodecanezului, e nevoie de aur cunoscut sub numele de bani. Aș fi preferat să nu fac nimic, să mă abțin de la orice muncă, să asist la ceea ce se petrece atunci când nimic nu se petrece și să mă plimb prin lume, cu nasul în vânt, cum fac astăzi cu tine. Dar a trebuit să am un statut. Predam greaca clasică și filosofia lui Platon, a lui Aristotel, a lui Plotin. Fiecare face ce poate. Maria studiase dreptul pentru a se face avocat și a apăra oameni de afaceri nedelicați și veroși care încercau să treacă drept văduve și orfani. Aceasta era viața. Nu conta. Viața adevărată e în altă parte. Visam la altceva. Plecăm, după cum știi, pentru a scăpa de istoric, de papii Clement, de conetabilul de Bourbon, de Benvenuto Cellini – și pentru a ne reîntâlni cu ei imediat după aceea. Plecăm mai ales pentru a ne schimba viața.

Îmi amintesc de o scară – la mai multe luni de la întâlnirea noastră pe strada Dragonului – când ne duseserăm, eu și Maria, la una dintre acele mari petreceri care aveau loc, la Paris ca și în altă parte, de-a lungul ultimelor veacuri, sub numele de ceai, de concert, de supeu, de cină, de chef, de masă în miez de noapte, de spectacol de binefacere, de bal mascat, de cocktail, de distracție mondenă, și care strălucesc în toată splendoarea în romanele lui Petroniu, ale Doamnei de La Fayette sau ale lui Nancy Mitford, ale lui Maupassant, ale lui Morand sau ale lui Proust, în Memoriile Doamnei de Boigne, ale Doamnei de La Tour du Pin, ale Doamnei de Ciermont-Tonnerre, ale lui Maurice Martin du Gard, în filmele lui Visconti, ale lui Fellini, ale lui René Clair, în piesele lui Oscar Wilde, în vodevilurile lui Feydeau, în operetele lui Ollenbach. Era vorba de un cocktail la un editor stabilit la Paris, pe malul stâng, la întretăierea străzii Universităţii cu strada Sébastien-Bottin. Editorul se numea Gallimard, așa cum cu mă numesc O iar tu A. Publicase multe cărți dintre care câteva cel puțin – fiindcă, sincer vorbind, unci nu fac doi bani – ne vor fi foarte

folositoare pentru raport. El era, în ochii multora, unul dintre centrele lumii.

— Ce-ar fi să mergem să-l vedem? îmi sugeră A.

— Pe cine anume? am întrebat eu.

— Pe editor, îmi spuse el.

La ce ne-ar folosi'." am întrebat eu pe un ton cam aspru.

— La raport, a îngăimat el. L-am privit cruciș.

— Ți-am explicat deja, i-am amintit eu, că raportul e pentru planeta Urql și numai pentru Urql.

— Bine, bine, îmi spuse el. Nu tesupăra. Continuă.

— Era primăvară. Eram tineri și cam nerăbdători. Maria strălucea de frumusețe. Țara în care trăiam era dominată de figura și, poate chiar mai mult, de vocea unui general legendar, detestat de unii, venerat de alții. Iar lumea din jurul nostru, de rivalitatea a doi dușmani asociați care își disputau și împărțeau puterea. Aceasta era marea afacere a epocii, constelația majoră care le domina pe toate celelalte. Fusesse anunțată cu mai bine de o sută de ani mai înainte...

— O sută de ani! zise A. E foarte puțin. Nu e un mare merit în asta.

— Pentru oameni e un interval enorm... de niște genii precum Tocqueville sau Chatcaubriand. Acum era acolo. Și astupa orizontul. Nimeni, ei bine nimeni, din toată mulțimea care se înghesuia în acea căldură aproape insuportabilă din saloanele suprapopulate ale editurii Gallimard, nu ar fi cutezat să presupună că, cu câteva zeci de ani mai târziu, echilibrul planetei avea să fie perturbat de sus până jos de prăbușirea unuia dintre cei doi uriași.

Fiindcă ne aflam în Franța, la sfârșitul anilor cincizeci sau la începutul anilor șaiszeci, fondul spiritelor era tapisat cu o stolă impalpabilă pe care erau brodate numele mareșalului Stalin și ale generalului de Gaulle, secera și ciocanul, crucea Lorenei, vulturul cu aripile desfăcute, și poate un pic jumulit, al Statelor Unite ale Americii și liniile chenarului roșu și negru de pe coperta albă a editurii Gallimard, numită și N.R.F. Pentru a surprinde ceva mai mult și a încurca mințile, așa cum Doamna Verdurin ia numele de Guermantes iar abatele Vautrin nu e altul decât Trompe-la-Mort.

Erau mai multe saloane cu plafoanele destul de înalte, cu bufete unde chelneri în bluze albe umpleau paharele invitaților, care veniseră în număr mare să se vadă unii pe alții, și ofereau melancolicilor torturați de gândul sinuciderii, metafizicienilor absurdului sau ai transcendenței, revoluționarilor

care cereau în cărțile lor un război de clasă necruțător, sendvișuri cu tomate și briose cu pateu de ficat.

— Era ceva bun? întrebă A.

— Nu nemaipomenit, am răspuns eu. Se poate și mai bine. Însă metafizicienii și melancolicii se mulțumeau cu ce li se oferea și nu erau pretențioși. Saloanele se deschideau spre o grădină unde se plimbau la întâmplare, în mijlocul birourilor unde se îngrămădeau manuscrise care ezitau încă, înainte de lectură, între deșeu și capodoperă, toți înalții funcționari ai curții spiritului, toți demnitarii care domneau asupra cărților în epoca industriei și a publicității. Critici copleșiți de contracte, de prefete, de călătorii în Sicilia – sau, mai simplu, de bani lichizi sau de plicuri înmânate și acceptate cu o fermecătoare simplitate. Scriitori de dreapta care făcuseră carieră în dezinvoltură și pe care succesul celor mai tineri îi umplea de amărăciune. Filosofi de stânga preocupați deopotrivă de onorurile pe care le aveau și de cele pe care nu le aveau. Poeți mistuiți de patimă de a reuși și de a nu arăta acest lucru. Doi sau trei tineri ambițioși care își jurau lor înșiși să nu semene niciodată cu acele spectre vii pe care le admiraseră atât de mult când le citeau cărțile înainte de a-i întâlni în carne și oase. Mai mulți miniștri dați la rebut, pândiți de iminenta lor pensionare sau de dezavuarea lor de către alegători și care vedeau în câteva amintiri redactate de negrișori o speranță de supraviețuire în memoria publicului. Și o mulțime de femei de lume, ahtiate după un pic de cultură la umbra geniului și după un deget de șampanie pentru a uita o clipă de sexul care le tulbura mintea sau care le dezamăgise. Lui și Maria rătăceam astfel printre laureații premiilor Broquette-Gonin și istoricii marxism-leninismului.

Câțiva nori alunecau pe cer, deasupra grădinii. Cădeau deja picuri de ploaie. Mulțimea invitaților se retrase atunci în saloane, în căutarea oamenilor iluștri ale căror cărți ne fermecaseră. Îl ascultam pe Paulhan, cel misterios la vorbă, în timp ce prezenta, cu o voce subțire, în care intra o umbră de ironic și de accent din Sud, o operă monumentală de cel mai viu interes, pe care o citise cu pasiune, care semăna cu Biblia și care era urgent să fie trimisă înapoi la Montpellier de unde fusese expediată. Îl puteam vedea pe Aragon, cu un aer stânjenit, cu părul alb, stând de vorbă cu un tânăr îmbrăcat în haine de piele, de o frumusețe copleșitoare. Morand, cu înlațșarc de mongol, se întâlnea cu

Caillois, care semăna cu un Buddha. Caillois povestea cum Morand, împotmolit cu o zi înainte într-un banchet dat în cinstea sa, de unde nu exista puncte de retragere și unde se plictisea de moarte, trecuse până la urmă pe sub masă pentru a-și recăpăta libertatea. Morand povestea că în perioada suprarcalismului și a cafenelei Cyrano, în compania lui Aragon, a lui Eluard, a lui Roussel și a altor câțiva exploratori de regiuni necunoscute, nerăbdători să schimbe viața, Caillois, de acum înainte la adăpost de griji, instalat mai întâi la UNESCO apoi pe Ouai Conți, intrase în dispută cu Andre Breton referitor la fasolea jucăușă adusă din Mexic. În numele rațiunii cuceritoare și a dreptului la adevăr, Caillois propusese să fie deschisă, pentru a se vedea ce e înăuntru, fasolea pe care Breton, în numele poeziei și a dreptului la mister, voia să o lase să joace în pace în noaptea spiritului. Umbrele lui Proust și Valéry, cea a lui Gâde, a lui Saint-John Perse, a lui Claudel, a lui Larbaud pluteau în atmosferă alături de bârfe privind relațiile amoroase ale unora sau altora, de cifre privind drepturile de autor, de speculații, cea mai mare parte dezmințite de realitate, în legătură cu viitorul premiu Goncourt. Intimi, dușmani, certați, geloși, Sartre, Camus, Malraux, treceau cu toții prin fața noastră. Și întreaga armată germană. Și Dricu La Rochelle. Și comunismul militant. Și noul roman. Și cortegiul fără sfârșit al talentelor și al modelor.

— Hai să plecăm de aici, îmi sugera Maria.

Îleșeam afară. Vacarmul străzii ne învăluia în tăcere. Aveam un Peugeot vechi, cu capota zgâriată, pe care lipisem abțibilduri.

— Și acum ce facem? am întrebat-o pe Maria.

— Plecăm.

— Da, dar unde?

— Oriunde. Numai să plecăm de aici.

Așa se face că cu și Maria am plecat din nou, pentru a nu știu câta oară, înspre Sud, într-o mașină descoperită. Am mers toată noaptea. Era o noapte frumoasă. Aerul era plăcut. Pe cerul care strălucea deasupra noastră, am avut norocul să recunosc Ursa-Mare și să i-o arăt Mariei. Ceva mai departe, în întuneric, am ghicit umbra primilor măslini și a primilor chiparoși.

— E bine? o întrebam eu.

— E bine, îmi răspundea ea.

Îi plăceau mult vântul, noaptea, chiparoșii, măslinii, stelele, Ursa Mare.

Din cauza oboselii fără îndoială, sau poate din distracție, sau poate pentru a se proteja de răcoarea plăcutelor ore ale dimineții, se lipea de mine, își lăsa capul pe umărul meu. Viața era foarte simplă și, într-adevăr, era frumoasă. Când am ajuns lângă Portofino tocmai răsărea soarele.

XIX

Moarte, unde ți-e victoria?

Bine, bine, îmi spuse A. Oamenii se trag din alge și iubirea e ocupația lor. Iii râd. Plâng. Cântă. Scriu romane și mici lucruri foarte drăguțe de care te-ai putea lipsi.

— (irosești vorbind astfel, i-am atras atenția.

— Umblă încolo și-ncoace pe Pământ. Se întâlnesc între ci pe câmpul de luptă sau la editorul lor. Banii sunt cea mai funestă dintre invențiile de geniu. Oamenii muncesc pentru a câștiga bani. Niciodată nu ești prea sigur de sensul în care merge istoria. Și ceva obscur, despre care nimeni nu știe nimic, îi atrage pe oameni în altă parte, și mai departe, și mai sus.

— Dragul meu A, am intervenit eu, trebuie să-ți fie milă de oameni fiindcă sunt nefericiți. Și trebuie să-i invidiezi fiindcă au geniu. Istoria e plină de pictori, de muzicieni, de căpetenii de război, de profeți care, de la Moise la Einstein, și înainte și după, au lăsat nume ilustre pe care copiii le învață pe de rost. Și pe bună dreptate. Căci nu există ceva mai bun decât să modelezi lumea, să o înțelegi, să o transformi, să o învingi, să o faci mai frumoasă. Cred că, mai mult decât băcăniile, tratatele, legile, îndulcirea moravurilor, sau chiar invențiile care schimbă viața de zi cu zi – focul, roata, agricultura, orașul –, micile lucruri inutile de care vorbeai adineauri fac viața suportabilă. Nu e nevoie, pentru a supraviețui, să scrii *Oedip rege* sau *Nunta lui Figaro*, să pictezi *Miracolul profanării ostiei* sau *Bătălia de la Sân Romano*, cu crupele și lăncile sale, să scoți la iveală din marmură pavimentul negru și alb al catedralei din Sicna. Nu, nu e nevoie. E vorba de altceva. Ca un fel de chemare sau de avânt. Ca o nevoie de a scoate la lumină. Ca o dorință de a da unui vis tulbure și încă neclar soliditatea și permanența pietrei și a stejarului. Ceea ce era inutil devine atunci mai necesar decât necesitatea însăși deoarece, printr-un mister pe care nu ți-l pot explica fiindcă este inexplicabil, și frumusețea e necesară oamenilor. Un fel de gramatică a visurilor omului se constituie astfel veac după veac.

Operele nu mai trimit doar la lumea reală din care ies: ele trimit unele la altele.

E un strigăt repetat deîmide santinele, Un ordin transmis de mii de portavoce; E un jar aprins pe mii de citadele, E în desişul codrului a vânătorilor voce.

În aceeaşi măsură ca şi religia, tot ceea ce tu consideri inutil cartea sau tabloul, cântată, templul de pe colină sau de pe malul mării este în primul rând o legătură între oameni. Nu există carte dacă nu există cititori. Nu există catedrală dacă nu există credincioşi. Publicul este duşmanul şi condiţia însăşi a artistului. Pentru un scriitor, pentru un muzician, pentru un pictor, e la fel de periculos să cauţi un public sau să nu ai un public. Lucrurile mari pe lumea asta sunt făcute departe de ceilalţi, în ciuda celorlalţi, adesea împotriva celorlalţi. Şi ele sunt făcute pentru ei. Totul sfârşeşte, în această lume, prin a î judecat de ceilalţi. De cei care sunt în jurul nostru, de cei care vin după noi. Toţi au nevoie de altceva decât de lucrurile necesare care sunt atât de inutile şi e suficient să mori ca să-ţi dai seama de neînsemnătatea lor. Există sunete, forme, culori şi cărţi pentru a-i încânta pe oameni. Şi pentru a-i face un pic mai oameni – sau poate un pic mai puţin oameni. Adică, vreau să spun, pentru a-i ridica deasupra a ceea ce erau.

Se discută mult, la noi, despre realitatea progresului. Unii susţin că, da, există un progres la oameni, că ci înaintează spre ceva, nu se ştie foarte bine spre ce, şi că viitorul e cu siguranţă preferabil trecutului. Alţii afirmă că oamenii nu vor face niciodată mult mai bine decât au făcut deja, că ceea ce se numeşte progres este şi o ameninţare şi că e îndoielnic că Hegel sau Picasso ar fi superiori lui Platon sau lui Picro della Francesea, care a pictat, la Arezzo sau la Borgo San Scpolero, îngerii cu sex incert şi împăraţi cufundaţi în visare.

— Şi atunci? întrebă A.

— Şi atunci, am reluat, eu nu dau niciun răspuns. Nu eu, O, dragul meu A, voi da lecţii unui spirit venit de pe planeta Urql. Eu sunt, ceea ce bănuieşti şi tu, de partea neştiutorilor, a scepticilor, a imbecililor.

— Da, zise A.

— Consider că lumea e fantastică. Mă amuză la nebunie. Nu ştiu încotro merge. Şi fiindcă eu sunt un neştiutor, un sceptic, un imbecil, cred, în contradicţie cu opinia cvasitolautăţii contemporanilor mei, că omul nu este stăpânul propriului său destin, că există ceva deasupra lui care dă un sens

universului și că ceea ce are mai bun de făcut...

fi bine, mă întrerupse A cu o aplecare bruscă a capului, acum îmi spui acel secret al secretelor?

liste tocmai să facă ce poale., *Wcr inuner sirchend sicii bemiiht, den können wir crlosen."*

Nu știu unde se află epoca de aur. În fața noastră? Mă cam îndoiesc, în spatele nostru, la greci, unde viața, la Atena, pe vremea lui Socrates sau a lui Paiele, trebuia să fie foarte plăcută când aveai șansa să fii om liber și nu sclav? În Renaștere, pe vremea papilor Clement, sau a papei Leon al X-lea despre care n-ai vrut să știi nimic, sau chiar a lui 1 li 1 ili al II-lea? În epoca clasică sau în timpul Luminilor? Nu sunt prea sigur. Nu mă număr printre cei care gândesc că ar fi fost mai bine să trăiești în epoca războiului focului sau a grotelor împodobite cu desene de bizoni și de cerbi. Mă simt bine unde sunt, accept ceea ce am primit, sunt mulțumit de viața pe care o duc, nu caut răspunsuri decât pentru a răspunde la întrebările tale și îmi repet preceptul unui filosof chinez care a trăit pe vremea mea: „Alături de nobilă artă de a face lucrurile prin intermediul celorlalți, există și aceea nu mai puțin nobilă de a le lăsa să se facă singure.”

Sper, interveni A, că nu ai de gând să lași raportul să se scrie singur, nu? Și că nu-ți trece prin gând să te retragi din moarte și să mi-l pasezi mic?

Contradicția domnește asupra oamenilor și, în primul rând, asupra mea însumi. De ce, de ce oare, când eram cât se poate de mort și de liniștit, am acceptat toată această bătaie de cap pe care o presupune raportul? Probabil că mi-a fost dat să cad în cap atunci când am dat peste tine.

— Gloria pe planeta Urql... îmi aminti A.

Nu cumva râzi de mine? I-am întrebat eu. Cât despre gloria de pe Urql, mă lipsesc cu mare plăcere. Nu, cred mai degrabă că am ținut să-ți explic, ție care veneai de atât de departe și nu știai nimic despre lumea asta, despre ce însemnau viața și oamenii. Fiindcă eu le aparțin și sunt ceea ce sunt și ei. Și tu știi ce sunt?

— Niște genii, răspunse A cu un zâmbet ciudat.

— Fi bine, da: sunt genii. Și degeaba te hlizești. Sunt de acord cu tine că au avut noroc. Ba chiar mult noroc. Ne întrebăm oarecum de ce faimoasa evoluție a mers mereu în sensul cel bun. Nicio mutație nu i-a aservit vreodată.

Niciun impas mortal, nicio eroare de ghidaj. De la alga verde la Tolstoi, la Wagner, la Einstein, drumul tot urcă, e nisipos, anevoios, dar nu se pierde niciodată în dune sau mlaștini. Atunci când erau doar câteva mii preumblându-se în toată lumea, o simplă adiere de vânt putea să le stingă flacăra vieții. Se povestește că diplodocii au fost distruși de o catastrofă a cărei natură nu se cunoaște. Până în prezent cel puțin, nicio catastrofă nu i-a lovit pe oameni. Ceea ce-i amenință sunt chiar ci înșiși, precum și o veche invenție grecească, de vreme ce grecii au inventat totul. Grecii spuneau că cel mai mare pericol pentru oameni este ἡδύς, ul – orgoliul. Numai ὕψος-ul îi mai poate pune pe oameni în pericol. Și vrei să-ți spun ceva?

— Spune-mi, încuviință A.

— Dacă, într-un caz nefericit, oamenii ar cădea pradă ὕψοςului, ci bine, mă întreb dacă acest lucru nu s-ar întâmpla prea târziu. Ei ar fi arătat astfel dovada a ceea ce știau să facă. Au avut noroc, dar au profitat de acest lucru. L-ar lăsa astfel pe Sofocle în spatele lor, și pe Cezanne, și pe Mozart, și pe Maclui Picchu, și templul de la Konorak cu roatele sale de piatră, și Toscana cu viile, măslinii, chiparoșii săi, și Vamă Mării unde ne-am întâlnit noi. Și iubirea mea pentru Maria. Căci adevărata glorie a oamenilor nu sunt geniile, talentele, cei care se deosebesc de ceilalți. Geniile le venerez, iar talentele mă umplu de încântare. N-aș putea suporta să mă lipsesc de Toulet, de Paganini, de Arsenc Lupin, de Lubitsch, de nuvelele lui Somerset Maugham și de *Vremea cireșelor*. Fie ci genii ori talente, adevărata glorie a oamenilor e în altă parte. În tăcere, în muncă, în răbdare, în curaj. Adevărata glorie a oamenilor sunt oamenii înșiși, în diversitatea și totalitatea lor. Miliardele și miliardele de oameni ale căror nume s-au pierdut dar a căror existență, doar ea, a asigurat mersul istoriei. Dacă lumea ar fi măturată pur și simplu, dacă ar fi iremediabil distrusă, și atunci s-ar mai auzi un strigăt: „Moarte, unde ți-e victoria?”

— Dar cine ar mai auzi acest strigăt? Întrebă imediat A. Și mai cu seamă: cine ar scoate acest strigăt?

— Aici e toată problema, i-am răspuns eu. Va mai exista oare cineva, va mai exista oare ceva pentru a-și aminti de lume și de oameni atunci când oamenii vor fi dispărut?

— Cineva...? Ceva...? A! Poate raportul?

— Exact, am încuviințat eu. Raportul.

XX

Povestiri

Oricât de absurdă mi se părea, căci în materie de modestie nu mă întrece nimeni, ideea că raportul, păstrat în arhivele de pe planeta Urql, ar putea constitui într-o bună zi, peste cinci miliarde tte ani, sau peste cincisprezece, sau poate peste cincizeci, singura mărturie despre acest obiect de artă fără seamăn care va fi fost lumea, nu-mi mai ieșea din minte. Am încercat, precum un client de supermarket care caută să îngrămădească în cărucior cât mai multe produse de primă necesitate, să-i pasez dintr-odată lui A principalele comori ale acestui Pământ. Renunțând, cu părere de rău, la *Diciona* și *Enea de Purceii*, desemnat cu absența lui Johann Nepomuk Ilummel și a lui Mare-Antoinc Charpentier, am început să fredonez, așa cum puteam eu, *La Traviata*, *Cantata cafelei*, o bucată bună din *Mesia*, pasaje lungi din *Don Juan*, prologul la *Tannhauser*, *Regele bărbos ce se apropie... bos ce se apropie... bos ce se apropie și Ich bin von Kopf bis Fuss auf Liebe eingestellt*. De vreme ce spiritele și morții, slavă Domnului, sunt mai vii decât cei vii, îi descriam în același timp, cu chiu cu vai, subtilitățile fără număr ale compoziției *Las Meninas*, de la Prado din Madrid, atât de frecvent explorate de mulți comentatori, printre care și Michel Foucault în *Cuvintele și lucrurile*, și *Inventarea corpului Sfântului Mareu*, unde sfântul în persoană arată comandoului de venețieni debarcați la Alexandria pentru a-l aduce la ei acasă amplasamentul propriului său corp. Desenam în linii mari Muntele Sainte-Victoire, nasul frânt al lui Montefeltre, colțișorul de zid galben pe care îl zăriți la dreapta, pe celălalt mai al râului, înspre Delă, lăncile rondului de noapte ce lucesc în contrasens cu sulile aversei. Îi vorbeam despre doamna, stingheră sub voaleta sa, stând, după actul de dragoste, sau poate exact înainte, în fața unui fante cu mustață, un pic cam rotofei, cu canotieră pe cap, un tip sangvin fără îndoială, în genul celor care întorc privirea, în timp ce-și pun cămașa, pentru a întreba: „Așadar, fericită?”, totul într-o barcă pe apă și ocupând întreaga pânză. Îl purtam cu mine peste tot, la Segeste, la Lecce, la Urbino, la Jaisalmer, printre mormintele lycicne pe jumătate scufundate, sau îndreptate spre cer, din golful Kekova, lângă observatoarele din Samarkand sau Fatehpur Sikri, la Bom Jesús din Congonhasdecampo unde domnește gloria șchioapă a lui

Aleijadinho. Îi depanam frumoasele povestiri vesele și triste, înfricoșătoare, romantice pe care oamenii n-au încetat niciodată să le spună oamenilor.

— Poate pentru că fiecare dintre ei este el însuși o poveste, oamenilor le place la nebunie să li se spună povești. Lumea nu e decât o poveste împletită din povești. A ta, a mea, a noastră, povestea mea și a Mariei, cea a lui Don Quijote de la Mancha și cea a lui *Iargantua*, cea a lui Sindbad Marinarul și cea a lui Robin Hood, aventurile lui Arsene Lupin și cele ale Jidovului rătăcitor. Îile încep cu Adam și Eva, cu Ghilgameș, cu *Mahcibhăraia* și *Bagliavad-dită*, cu Ulisc, bineînțeles, și Agamemnon, și Llena din Troia, și Iason și Ocdip. Biblia nu e decât o lungă poveste ai cărei eroi sunt Dumnezeu, timpul trecător, Pământul Făgăduinței și poporul ales. Episoade dramatice și lovituri de teatru se succedă într-un ritm amețitor. Atunci când Eva se naște dintr-o coastă a lui Adam, numărul oamenilor e dublu. Când Cain îl ucide pe fratele său Abel, jumătate din omenire dispare dintr-un foc: cel mai groaznic genocid din toată istoria lumii. Atunci când Potopul se dezlănțuie și ucide toate ființele ce prosperă pe pământ, parțialitatea lui Iehova în favoarea peștilor are ceva revoltător. Unul dintre cele mai scurte poeme din limba franceză relatează, fără detalii inutile, cum Loth, amețit de băutură, a avut ideea consternantă de a se împreuna cu fiica sa:

Bău, deveni iubitor, Apoi, sie însuși peșitor.

Tragedia clasică, romanul de ucenicie, melodrama de bulevard se deschid în mare pompă cu sacrificarea lui Isaac de către tatăl său Avraam. Povestirile de călătorie, care vor ajunge la cea mai mare strălucire cu *O Mie* și *Una de Nopti*, cu povestirile lui Rubroek sau ale lui Jean du Plan Carpin, cu *Milionul* lui Mareo Polo, cu aventurile lui Fa-Xien, ale lui Yi. Ling sau ale lui Huan Zang, pelerini budiști veniți din China, înfruntând deserturile Gobi și Takla-Makan, înfruntând Pamirul, înfruntând Himalaya, în căutarea lui Buddha, cu Cristofor Columb și Magellan, cu epistolele președintelui de Brosses, cu Goethe și Chatcaubriand, cu Stendhal și englezii ce pleacă spre Italia, spre insulele Pacificului, spre defileul Khyber și spre Afganistan în compania lui Byron, a lui Stevenson sau a lui Rudyard Kipling, sunt deja în întregime în *Odiseea* lui Ulise care cade, de la un capăt la celălalt al curcubeului românesc, din geniul lui Homer în labirintul irlandez și turmentat al lui James Joyce.

Există ceva și mai simplu și chiar și mai fecund decât Biblia și *Odiseea*.

Un bărbat întâlnește o femeie, se iubesc, se despart: mai multe milenii ale istoriei lumii se învârt în jurul acestui model cu variații la nesfârșit, reluat întruna, transformat, complicat de-a lungul generațiilor și care ar trebui aruncat, în pachete întregi, în cuptorul raportului tău. Un bărbat, o femeie: ce familie, ce mediu, ce legături de rudenie, ce avere? Cum s-au întâlnit? Datorită cui? de când? În ce loc? întreaga societate e cuibărită în spatele lor. Reguli, interdicții, interese, pasiuni. Cea mai simplă dintre poveștile de dragoste are legături cu religia, cu banii, cu un trecut imemorial, cu istoria în toate aspectele ei ca și cu sexul și cu inima. S-a putut susține ideea că romanul, gen literar dominant timp de multe secole în Occidentul creștin amplu supus influențelor grecilor, romanilor și evreilor, este legat de burghezie, în sânul căreia urmele de sacru se amestecă cu accente de deriziune, iar comunicarea și relațiile de schimb se îmbină cu privilegiile și interdicția. Între bărbat și femeie, croi prin excelență ai oricărei istorisiri pe acest Pământ de când a apărut aici istoria, trebuie, ca să existe istorisire, să se producă o atracție. E nevoie de asemenea de obstacole. Fără atracție, nu există povestire. Și nici fără obstacole.

Toate obstacolele cele mai necugetate pe care le poți născoci, istoria le-a și folosit deja pentru a condamna sexul și, totodată, a-l ridica în slăvi. Familiile despărțite de o ură ancestrală, fratele și sora, tatăl și fiica, soacra și ginerele, preotul, cardinalul, vestala sau călugărița, despărțirea în spațiu, boala și moartea, fidelitatea păstrată dincolo de mormânt, iubirea lui A pentru B care iubește pe e care iubește pe A, impotența, frigiditatea, viciul său ambiția asaltând nevinovăția, inconștientul și crima și fericirea în crimă, atașamentul față de virtute, de tron, de patrie, de mamă, de o situație economică, de un partid politic, de homosexualitate, celebrată la greci sau la amazoane, clandestină ieri, astăzi declarată, mila, remușcarca, tandrețea, bestialitatea și ura de sine și iubirea suferinței, toate acestea au fost folosite în peripețiile inimii care se află chiar în inima istoriei.

Linia norocului se împletește întruna cu linia inimii și cu linia vieții. Jocurile de noroc și jocurile sorții sunt o delectare pentru oameni. Nici să nu mai vorbim de nepotul care se îndrăgostește de femeia pe care unchiul său i-a cerut să o aducă la bordul corăbiei dintr-o țară străină, și nici de femeia care se mistuie de iubire în umbra pădurii pentru fiul soțului ei, nici de adolescentul căruia îi cade cu tronc soția unui soldat plecat la război, nici de văduva care

iubește un bărbat și pe care amintirea soțului său o împiedică să i se dăruiască, nici... Însă lista e prea lungă pentru cele trei zile pe care le avem la dispoziție. Miturile fondatoare se învârt pe întrecute în jurul morții și iubirii care, mai mult decât orice, îi stăpânesc și îi învrăjbesc pe oameni. Cutare, care trebuie să moară, dă bir cu fugiții la Samarkand pentru a scăpa din ghearele morții – care îl așteaptă la Samarkand. Altul, care știe că pruncul căruia i-a dat viață trebuie să-i ia viața, hotărăște că (iul său să piară, iar acesta, scăpând printr-o minune de moartea ce-i era pregătită, se întoarce după douăzeci de ani la locurile copilăriei, ucide într-o încăierare un ins necunoscut care nu e altul decât tatăl său și se căsătorește cu soția acestuia care nu e alta decât mama sa. Un al treilea, căci faptul divers și cronică judiciară se amestecă încontinuu cu mitologia, fiind fața și reversul, cauza și efectul acesteia, curtează ani în șir o femeie care îl respinge, nedorindu-l cu niciun chip. Atunci când, istovit de atâtea eșecuri, deja măcinat de nefericire, își întoarce în sfârșit privirile de la ea pentru a-și trăi ultimele zile cu o alta, femeia i se dăruiește și îl ucide.

În comedie, în tragedie, resorturile sunt aceleași și Feydeau, la urma urmei, nu e atât de departe de Racine. În camerele cu eclipse și repetiție din hotelul Libre-Echange, ușile se trântesc cu mai puțină delicatețe și geniu, dar cu tot atâta rigoare ca și în palatul lui Nero. Resorturile omului sunt asemănătoare mecanismelor Universului: limitate și fără sfârșit.

Aceleași resorturi care funcționează în aventurile lui Moise, ale lui Iosif și Putifar, ale Estherei, ale ciclopului Polifem, în *Britannicus* sau în *Bajazet*, în *Zadig*, în *Roșu* și *Negru*, în povestirile extraordinare ale lui Edgar Poe, bineînțeles, *Scrisoarea furată*, sau *Dublul asasinat din strada Morgue*, conduc la un alt tip de povestire despre care va trebui să vorbești pe Urql și care dă culoare unei zone întregi de lume modernă: romanul polițist, romanul-foileton, *giallo-ul*, thrillerul. Cheia acestora este teamă, surpriza, teroarea, incertitudinea cu privire la ceea ce urmează să se întâmple și care e întotdeauna neașteptat, încă imprevizibil, și deja inevitabil. Cu veșnica întrebare: „Și după aceea?” Metoda aduce cu arta de a tricota, de a desena un labirint, cu cea a artificierului care dispune la momentul potrivit petardele și jerbele. Există întotdeauna un secret, un mister, eroi răi sau buni, o intrigă sub forma unei probleme cu efecte în lanț. Spaimei sacre și admirației pe care o trezeau marile mituri în spatele cărora se agatau ordinea lumii și zeii le iau locul acum teroarea

simulată și căutarea amuzantă a unui vinovat care întotdeauna e un om. Trecând de la zei la croi și de la croi la creaturi, drama Universului a coborât pe Pământ și până la urmă s-a cantonat într-un loc închis: o curte, un oraș, un grup de prieteni, adesea un cartier, o casă, și, în ultimă instanță, o încăpere închisă cu cheia. De-a lungul veacurilor, și pe măsura complicării crescânde a tehnicii și a societății, identitatea asasinului devine tot mai improbabilă: judecătorul, soțul, preotul, polițistul, naratorul însuși, sau cititorul, trei persoane complice, sau zece, sau douăsprezece, sau treisprezece, sau, dimpotrivă, una singură ascunsă sub mai multe măști. Important este să ne jucăm cu destinul nostru pentru a ne distra atenția de la scurgerea timpului și pentru a trece pe o linie moartă spaima proprie condiției noastre, mereu asemănătoare cu ea însăși dar ascunsă în spatele talentului. Sherlock Holmes, Rouletabille, Arsene Lupin, Hercule Poirot sunt preoții laici ai misterelor unei omeniri care a învățat să râdă de ea însăși. Ei sunt, într-o lume tehnică, ironică, blazată, deja cam obosită de a înțelege și de a nu înțelege, străjerii noștri iluzorii în fața terorii ancestrale.

Totul e povestire. Războaiele, bolile, lacrimile, suferințele, cunoașterea, inconștientul, moartea, lumile celelalte și zeii ce coboară pe acest Pământ sfârșesc prin a se transforma în povestire. Există povestiri mai cuprinzătoare, mai închegate, mai coerente decât altele. Există povestiri care trimit cu mai mult stil și mai multă strălucire, la mai multă realitate sau la mai multe mistere decât altele. Acestea sunt numite capodopere. Capodopera cu adevărat desăvârșită, coerentă, completă, este povestea lumii ai cărei croi sunt oamenii. Pe aceasta o vei povesti pe planeta Urql în aclamațiile spiritelor, confrăților tăi.

— Acesta va fi raportul? Întrebă A, cu o umbră de neliniște în glas.

— Acesta va fi raportul, am confirmat eu.

— Și raportul însuși va fi oare o capodoperă? Am șovăit o clipă.

— Te-am prevenit deja că, cu toate eforturile noastre, raportul nu va fi niciodată altceva decât un rezumat al totalității despre care încerc, așa cum pot, să-ți dau o oarecare idee. Va fi o scurtă istorie a infinitului, un rezumat al inefabilului, o biografie a ceea ce e veșnic – sau a ceea ce parcă veșnic în ochii a ceea ce e trecător. El nu va vorbi decât despre imaginea pe care oamenii și-o fac despre ei înșiși și despre veșnicele lor speranțe, mereu înșelate de cealaltă formă a visului pe care ci o numesc realitate și mereu gata să renască la

nesfârșit. Va fi reflexul unui reflex. O aparență înșelătoare. Un eșantion al iluziilor oamenilor care sunt mai mari și mai frumoase decât cele mai reușite opere ale lor.

— Atunci, interveni A, va fi ceva mai bun decât lumea?

— Va face mai puțin rău, i-am răspuns eu. Dar totdeauna va lipsi ceva, un nu știu ce, un mai nimic care e aproape totul, o deschizătură spre altundeva, o fereastră...

— O fereastră...? Întrebă A.

— Da, o fereastră, i-am răspuns eu. O fereastră, o deschizătură, o așteptare de nesfârșire care face astfel încât lumea e lume iar raportul, un raport.

— O! Doamne! sări ca ars A, va ieși mai rău decât lumea?

— Mult mai rău, am mărturisit eu. Dar mai scurt și mai ușor de mânuit. Îl vei putea pune în buzunar și luă cu tine.

ZIUA A DOUA

Nu cumva să se lase cu bârfa. Răposatului i se făcea greață.

MAIAKOVSKI

Călătoria la Roma

— Nu știu de ce, nu știu nici măcar dacă am sau nu dreptate, însă orașele de ieri, când nu erau prea mari și nici prea înalte, când erau împresurate de metereze iar străzile înguste, o adiere amețite, înaintau împleticindu-se, cam la voia întâmplării, fiindcă nu existau mașini și nici prea multă lume în lume, mi se par mult mai plăcute decât orașele de astăzi. Poate, îmi vei spune, pentru că sunt un mort înapoiat. IZ posibil să ai dreptate, Ceea ce îmi plăcea în Italia era faptul că zidurile nu erau noi și că aveau o viață în spatele lor. Și fiindcă erau în culori galbene și ocru.

Lin și Maria ne opream prin scuaruri însorite, unde vorbeam despre orice și despre nimic uitându-ne la trecători și la fațadele caselor, unde era întinsă la uscat lenjerie de toate culorile. Lumea, dragul meu A, înseamnă Ilegel și Giorgione și Ilaendel și aurul sciților. Și mai ales lenjeria atârnată la uscat la toate ferestrele planetei.

— Lenjerie? Întrebă A. Vom scrie în raport că lumea e lenjerie?

— Fără nicio ezitare. Oamenii sunt mai întâi un corp. Iar lumea e mai întâi

lenjerie. Lenjerie, detergenți, cumpărături, comisioane, bucătărie, reparații. Și piețe în plin soare. Am o slăbiciune pentru piețe. Există piețe mari și somptuoase pe unde trec șefii de stat și autocarele cu turiști: ele sunt într-un fel inima și emblema orașelor, pline de afaceri și de crime, și construite în jurul lor. Piața Concorde, Piața Vendôme, Piața Vosges la Paris. Piața Navona la Roma. Piața San Mareo la Veneția. Maydân Châh la Ispahan. Piața Roșie la Moscova. Piața Tj an An Men la Beijing. Preferam piețele cele mai mici, cărora nu li se cunosc numele, peste care dai din întâmplare, cu o exclamație de surpriză, în spatele bisericii sau al pieței alimentare și unde soarele și umbra își dispută teii, băncile pe care dorm oameni ai străzii, lângă măsuțele pline de sticle de vin sau de cești de cafea. Am alergat mult, cu și Maria, după aceste piețe prin orașele în care se ascunde fericirea. Și mi se umplu ochii de lacrimi când îmi aduc aminte de noi doi, ținându-ne de mână, prin piața din Cremona sau cea din Bergamo, acolo, deasupra câmpiei, în La piazza San Ignazio, la Roma, care aduce cu un decor pentru Marivaux sau pentru Mozart, în piața care se întinde în fața vechilor mozaicuri de la Santa Maria în Trastevere, prima biserică creștină deschisă cultului la Roma, sau în acel campo cu trei platani, care înconjoară, la Veneția, San Giacomo dell'Orio, în acel cartier izolat care e atât de departe de Lido și San Mareo și unde nu ajung niciodată turiștii.

În acele piețe atât de liniștite și atât de frumoase, lumea tot ne ajungea din urmă. Mi-aduc aminte că într-o zi, cred că era în luna iunie...

— Trebuie să includem asta în raport? mă întrerupse A.

— Nu sunt sigur, am răspuns eu. Nu... nu cred... Îți povestesc această întâmplare mai curând ca să înțelegi bine care e mersul lumii. O vei putea răspândi tu însuși pe planeta Urql printre spiritele din anturajul tău, pentru a le distra puțin atunci când îți vor vorbi despre raportul care îi va fi surprins peste măsură.

— Și-i va fi lăsat cu gura căscată, adăugă A.

— Și când îți vor împărtăși, clătinând din cap preocupați, stupoarea și neîncrederea lor. Se întâmpla așadar în iunie, la Roma, în La piazza Campitelli, la câțiva pași de Capitoliu și de Teatrul lui Marcellus, dacă nu mă înșel spre Campo dei Fiori și La piazza Farnesc, pe la sfârșitul anilor cincizeci sau începutul anilor șaizeci.

— Ai cui? întrebă A.

— Ai mei, bineînțeles. În inima veacului al XX-lea după Iisus Hristos care, în ciuda budiștilor și a musulmanilor carc-și rumegă furia și crâcnesc fiecare în parte, lucru de înțeles de altfel, ne servește de bornă militară pentru calcularea timpului. Ceea ce înseamnă, într-un alt registru, ceva mai mult de două mii șapte sute de ani după întemeierea Orașului Etern de către Romulus. Sau, dacă preferi, în jurul anilor 1375 sau 1385 ai hegirei. Mi-ar fi plăcut să cunosc Roma, cu vreo două sute de ani mai devreme, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, înainte de intrarea trupelor franceze care exportau Revoluția în vârful baionetelor. Oricum nu era atât de bine ca pe vremea lui Iuliu al II-lea sau Leon al X-lea...

— A! Vărul lui...

— Exact. Cel despre care, din comoditate, n-ai vrut să afli nimic... Existau mai puține genii. Aerul era ceva mai greu. Nu mai era așa de bine. Dar încă nu așa de rău. M-aș fi descurcat eu într-un fel pentru a ajunge în slujba, în calitate de momâic, de valet, de sol, unui pictor, unui muzician, unui cardinal, unui mare senior. În slujba cardinalului de Bernis, de pildă, arhiepiscop de Albi, prieten al Doamnei de Pompadour, ambasador la Veneția, secretar de stat la Afacerile Externe, ambasador la Roma pe lângă Clement al XIV-lea...

— Iarăși! sări A.

— Iarăși, am răspuns eu, calm. Poezii ușor manieriste în genul acesteia:

UNEI MARCHIZE CARE ÎL ÎNTREBA CE ESTE IUBIREA

Iubirea e un copil, e stăpânul meu. Pe cioban și pe rege stăpânește. Seamănă cu dumneata, ca mine gândește. Dar are poate mai mult tupeu.

Îi aduseseră din partea lui Voltaire porecla de *Babet la Bouquetière* înainte de a-i netezi drumul spre alegerea să, la douăzeci și nouă de ani, ca membru al Academiei Franceze. Ar fi fost o adevărată delectare pentru mine să mă pot plimba de-a lungul Tibrului, pe lângă Trinité des Monts sau pe Via Appia, în compania cardinalului. Sau, în veacul de după, adică, pentru mine, veacul dinainte...

— Mai încet, zise A.

— E foarte simplu, am precizat eu. Tot de timp e vorba. Fă un mic efort. Către 1840. Să zicem, ca să mai schimbăm puțin, cu acel ștregar de consul la Trieste, apoi la Civitavecchia, care își permitea să râdă de superiorul său, doar cu câțiva ani mai devreme, viconte de Chateaubriand, ambasador pe lângă

Sfântul Scaun al majestății sale Regele Preacreștin. Nu știu dacă Stendhal – „locotenentul din el”, spunea Albert Thibaudet – care nu-l avea deloc la inimă pe autorul *Martirilor* și al *Geniului creștinismului*, l-a întâlnit vreodată pe Chateaubriand – „viconte din el”. Viconte, în orice caz, nu menționează nicăieri, nici în corespondența sa cu Juliette Récamier – „Ce fericit mă simt departe de toate acestea, și fiindcă te iubesc! Al tău pentru toată viața! Al tău! Al tău!” – nici în *Memoriile de dincolo de mormânt*, numele tatălui lui Julien Sorel și al lui Fabrice del Dongo pe care nu-l citise fără îndoială niciodată. În ciuda disprețului arătat de Chateaubriand pentru relaxarea moravurilor moderne pe ruinele Capitoliului – „Ceea ce este de-a dreptul jalnic aici, ceea ce nu se potrivește deloc cu natura locurilor, este tocmai această gloată de englezi insipizi și de dandy frivoli care se înlănțuie cu brațele ca și liliecii cu aripile” –, nu mi-ar fi plăcut deloc să-i iau pe amândoi de braț, gest atât de aspru condamnat, și să mă plimb cu ei pe sub zidurile castelului Sant’ Angelo, în Isolă Tiberina și în Trasteverc. Ar fi fost nemaipomenit pentru raport. Ar fi fost o mare plăcere.

— Crezi? Întrebă A, cu o ușoară neliniște în glas.

— Sigur că da. Fiecare, la rândul său, mi l-ar fi vorbit de rău pe celălalt.

— E un pozeur, ar îmi murmurat Henri profitând de absența lui Rene care, sprijinit de un zid, ar mai îmi zăbovit aruncând priviri melancolice asupra cupolei de la Sfântul Petru și Sfântul Onufrie unde Tasso își găsisese refugiu. „Lună s-a înălțat în crucea nopții. Îndată a început să răspândească în codri acel mare secret al melancolici pe care îi place să-l povestească bătrânilor stejari și străvechilor țărniuri ale mărilor” sau „Transmite-i mării toată dragostea pe care i-o port. Spune-i că ni-am născut în vuietul valurilor sale, că a fost martoră la cele dintâi jocuri ale mele, că a fost pentru mine izvorul celor dintâi lacrimi și al celor dintâi zbuciumări, că o voi iubi până la ultima mea suflare și că o rog să te lase să ascuți câteva din furtunile sale de toamnă”: ci! cum ți se pare?

— Nu e prea rău, așa fi răspuns eu. Nu e prea rău.

— Ai dreptate, zise A. Nu e prea rău.

— Asta-i bună! Cum așa, nu e prea rău? Cea mai neînsemnată dintre aceste baliverne ar fi de ajuns pentru a mă face să detest întreaga literatură franceză. E un palavragiu, un ipocrit, un mincinos, un părinte al Bisericii înconjurat de femei, un ascet în căutare de bani și însetat de onoruri. Ce își

dorește el oare dacă nu un confesional unde să se culce cu tinere femei care nu-i aparțin și o cabină într-un teatru unde să facă pe mîța blîndă'? Tot ce poate fi mai detestabil. Seamănă întru totul cu unul dintre acei ticăloși pe care îi vei întâlni în *Greața*, în jurul lui Antoine Roquentin, când va fi și epoca gloriei mele. Abia îl aștept pe Henri Guillemin pentru a-l desființa cu totul și îl felicit dinainte pe Jean-Paul Sartre care se va ușura pe mormîntul său.

— Fiindcă Sartre...? întrebă A.

— Da, dragul meu, am confirmat eu. Și chiar se lăuda cu asta.

— Și Sartre unde e înmormîntat'? întrebă A. L-am măsurat cu o privire de gheață.

— Asta nu te privește, am adăugat eu. De altfel, nimeni nu-și mai amintește, în ciuda celor mai frumoase funeralii de care a avut parte un scriitor de la Victor Hugo încoace.

Rene ne-ar fi ajuns și el din urmă, cu acel cap frumos și zbuciumat pe un corp aproape diform.

— Tânărul acesta, mi-ar fi mărturisit el după câteva cuvinte amabile la adresa mea, și pe care le meritam de altfel, are mai puțin talent decât își închipuie, fi lipsii cu totul de principii. Nu are nicio idee despre ce înseamnă demnitatea. Pretinde că iubește deopotrivă și pe Împărat și libertatea: ce poate fi mai absurd? Nu întîmplător va da ochii cu moartea în zona dinspre șosea, acolo unde pîndesc din umbră femeile ușoare. Măcăie în gol și nimic nu mă irită mai mult decât acest succes pe care îl așteaptă de la viitor.

I-aș fi purtat după mine pe amîndoi, bombănind fiecare în parte, până la ruinele Colosseului. Acolo, în inima Romei, printre urmele de sânge ale martirilor aruncați în ghearele fiarelor sau crucificați, ci se succedaseră în zilele vieții lor. Unul ar fi ieșit de la vizită într-un salon de pe Corso, de la o audiență la Sfîntul Părinte, de la recepția, compromisă și iluminată de o furtună violentă, pe care viconte ambador, pair al Franței, fost ministru al Afacerilor Externe, învingător în războiul din Spania, poet cvasioficial al catolicității triumfătoare, tocmai o dăduse, în cadrul somptuos de la Villa Medici, în onoarea mării ducese a Rusiei. Celălalt, încă turist sau poate deja consul, ar fi redactat un ghid al Romei și al patimilor iubirii și s-ar fi cufundat în visare pe grădenelc amfiteatrului. În ciuda onorurilor care îl copleșeau, ambadorul catolic avea mintea și inima tot atît de ocupate de femei ca și călătorul

necunoscut. Și nu numai de soția sa și de marea ducesă.

Cu câteva zile înainte de recepția de la Villa Medici, în Joia Patimilor, a doua zi după o scrisoare celebră și adesea revăzută, căci perfecțiunea e perfecțiune, către Juliette Recamier” Tocmai ies de la Capelă Sixtină, unde am asistat la *Ténèbres* și la cântarea *Miserere*. Ziua era pe sfârșite, umbrele cuprindeau înec-încet frescele capelei și abia dacă se mai zăreau câteva trăsături mai pronunțate lăsate de penelul lui Michelangelo. Lumânările, stinse rând pe rând, lăsau să se înalțe din lumină lor înăbușită un fum ușor și alb. Cardinalii erau în genunchi, noul papă într-o atitudine de prosternare. Admirabilă rugăciune de pocăință și de milostivire, care urmase jeluirilor prorocului, se înălța sporadic în tăcerea nopții. O, dacă ai îi fost și tu acolo cu mine! Când voi termina oare cu grijile mele de viitor și când nu voi mai avea oare altceva de făcut pe lumea asta decât să te iubesc și să-ți închin ultimele zile ale vieții mele? Roma e un lucru atât de minunat pentru a uita de toate, a disprețui totul, și în cele din urmă a muri”...

— Ei bine, interveni A, scrisoarea îmi place destul de mult. A făcut bine că a mai lucrat la ea. Moare cu adevărat?

— Nici vorbă, am răspuns. Un pic de răbdare. Cu câteva zile înainte de recepția de la Villa Medici, în Joia Patimilor, a doua zi după scrisoarea trimisă lui Juliette Récamier, în ajunul prosternării sale la picioarele Sfântului Părinte pentru a comemora moartea lui Ilristos înainte de a celebra învierea sa, Chateaubriand tocmai primise vizita, la recomandarea lui Fortunée Ilamelin – o creolă din Santo Domingo cu aventuri fără număr, poreclită „frumusețea urâtă” – unei tinere fermecătoare, pasionată de scris, care va fi ultima sa iubire: tânăra pedantă se numea Ilortense Allait.

— Nr. 6, îmi suflă A.

— Vezi, i-aș fi spus eu lui Henri, îi plac femeile tot atât cât și dumitale. Un bărbat căruia îi plac femeile la nebunie și căruia îi place și să cânte la acordeon...

— Îi plăcea acordeonul? întrebă A.

— În orice caz, se străduiește: patru ani mai târziu, în vechea caleașca de călătorie a prințului de Talleyrand cu care se întoarce de la Praga unde s-a dus în vizită la Carol al X-lea detronat...

— Chateaubriand în caleașca lui Talleyrand? Se prăbușește lumea cu

mine, zise A. Sau mai degrabă cu tine.

— Fără Talleyrand, am precizat eu îndată. Fără Talleyrand. Răscumpărase trăsura: „Am reparat-o și pregătit-o în așa fel încât să poată merge mai mult decât era în stare: căci, prin natura și obiceiurile ei, nu prea era dispusă să alerge după regii detronați.”

— A, de acord! zise A.

— Pe drumurile din Boemia, în caleașca lui Talleyrand, el va cânta din acest instrument de ultimă oră abia inventat de Buschmann sub numele de *handaoline* sau de *armonică de mână* înainte de a fi botezat *acordeon* de muzicienii austrieci.

— Va figura în anexă la raport, sub rubrica: *Acordeon!* răcni A.

— Despre ce vorbeam? I-am întrebat. A! da: un om care iubește și femeile la nebunie și să cânte la acordeon nu poate fi rău sută la sută.

— Un snob, ar fi mârâit Henri, un înfoiat, un fariseu, un iezuit, un prieten al Bourbonilor, marele nostru ipocrit național. L-am detestat întotdeauna.

— Dar, dacă mă gândesc bine, i-aș fi șoptit lui Henri cu o umbră de invidie, există o legătură între voi doi.

— O legătură? aș vrea s-o văd și eu.

— Ai văzut-o deja, i-aș fi răspuns eu. Era foarte drăguță. Era tână plină de farmec și cu veleități de scriitoare. Era musafiră din Joia Patimilor. Era lortensc Allart.

— lortense Allart? Numele nu-mi spune nimic. Îmi amintesc de Alexandrine, de Angelinc și de Angela, de Malilde și de Alberthe, de Menti, de Cj iul ia...

— Aha! și el... zise A.

— Toată lumea, am adăugat eu. Toată lumea. Scriitorii ca și ceilalți. N-ai locuit niciodată pe strada Richelieu, la numărul 71?

— Bineînțeles că da, ar fi răspuns Stendhal. Dar nu văd deloc...

— Îți adresează o lungă epistolă în care te roagă să te ocupi de ea și de manuscrisul său care nu e nici pe departe o capodoperă: „V-aș ruga să-mi faceți acest serviciu care vă va costa doar câteva cuvinte și pentru care v-aș rămâne veșnic îndatorată.” Garantând păstrarea secretului, la o adică onorarii, sau poate chiar mângâieri drăgăstoase, formula de încheiere este ușor ambiguă: „Nu va ști nimeni, dacă doriți, că dumneavoastră ați fost

intermediarul, iar cu voi accepta toate condițiile.”

— Mai simplu de atât nici că se poate, zise A.

— Se pare că nu ați rămas complet surd la aceste rugăminți de vreme ce, o lună și jumătate mai târziu, ea îi trimite o nouă scrisoare Domnului Bayle (cu o greșeală de ortografie), pe strada Richelieu, numărul 71: „Am primit scrisoarea dumneavoastră alaltăieri, Domnule, și în timp ce-mi saltă inima de bucurie vă spun că sunteți un *om fermecător*...”

— Ptiu, drace! ar fi exclamat Domnul Beyle.

— Ai fi greșit, de altfel, dacă ai fi profitat de marea sa bucurie pentru a încerca să te culci cu ea, potrivit dorinței dumitale secrete, în detrimentul Domnului de Chatcaubriand. Sainte-Beuve își încercase norocul și se alesese, din partea tinerei femei îndrăznețe și totuși credincioase, cu un răspuns mai curând usturător: „Era un om pe care iubirea l-a sedus în aceeași măsură ca și gloria, care a iubit toată viața sa și care era ființa cea mai gingașă de pe lume. Era bun și binevoitor. Era foarte mândru, mai ales cu mine care eram mai tânără decât el. Nu-și închipuia că cineva îl putea iubi atât de mult cu toate că era atât de bun, atât de frumos, atât de supus, atât de iubitor... Așadar fiți cu băgare de seamă la ceea ce aveți de gând să spuneți.”

— Eu nu spun nimic, ar fi replicat Stendhal.

— Și bine faci, ar fi intervenit Chateaubriand care nu era atât de surd și de absent pe cât ai putea crede.

— Eu nu cred nimic, zise A. Și nu spun nimic.

— Și bine faci, l-am asigurat eu. Trebuie să iiii cu mare băgare de seamă când e vorba de oameni, gata oricând să tesurprindă și să facă exact contrarul a ceea ce ar fi normal să teaștepți din partea lor. Îi crezi surzi, dar ei aud foarte bine. Îi crezi cinstiți, când colo sunt niște pungași. Îi crezi lași sau flușturatici, și curajul lor te umple de mirare. E mai bine să recunoaștem acum că psihologia, care nu prezice decât trecutul, e cea mai nefolositoare dintre științele omului, toate la fel de nesigure. De aceea ți-am vorbit prea puțin, pentru raport, de acele sentimente închipuite pe care romancierii de ocazie le pun pe scama personajelor lor. Lumea e deja destul de populată, destul de difuză, destul de incoerentă pentru a nu mai fi nevoie să o completezi, să pui incertitudine peste incertitudine, proliferare peste proliferare. Eu nu cred decât în istorioare și în metafizică. De aceea raportul nostru se va baza pe istoric, care se situează

între faptul divers și filosofic.

— Și Stendhal? se interesă A. Ce facem cu el?

— Nu ne interesează, i-am răspuns. E ca și Chateaubriand. Nu avem de gând să ne petrecem revelionul luându-i la rost, ocupându-ne de caleștile lor, de apucăturile lor, de amorurile lor. Nu-i amintesc în raport decât pentru a temai distra puțin. Sunt companioni de prima mână și de la ci vei învăța mai mult despre lume decât de la bancheri sau de la notari, care se ocupă doar de bani și care tot timpul repetă aceleași lucruri. Cu Stendhal cel puțin, sau cu Chateaubriand, te distrezi mai mult decât cu ceilalți. Când te vei sătura de raport până în gât, vei putea citi în schimb *Roșu și. Negru* sau *Memorii de dincolo de mormânt*. Mult mai bine de atât nu se poate face. Însă noi, aici, tu și cu mine, fiindcă învățăm să cunoaștem lumea, noi nu avem timp, precum savanții, biografii, istoricii, să-i urmărim pas cu pas. Sunt mii și mii de lucruri care ne așteaptă. Ne așteaptă chiar aici, la Roma, și îți aduc aminte că acum ne aflăm, cu ochii ațintiți asupra vieții, în Piazza Campitelli, la doi pași de Forum și de Teatrul lui Mareellus, chiar în inima veșniciei.

Dacă aș fi fost în locul tău, dragul meu A, m-aș fi plimbat tot timpul prin Roma cu nenumărații călători – amanți, artiști, pelerini, cuceritori, comercianți, scriitori sau savanți –, care, de mai bine de trei mii de ani, s-au perindat pe la poalele celor șapte coline. M-aș fi plimbat împreună cu Brennus, cu germanii, cu normanzii, și cu cardinalul du Bellay, și cu Luther, și cu englezii participanți la Marele Tur, și cu Claude Lorrain, și cu Hubert Robert, și cu Byron, și cu Goethe, și cu Maupassant, și cu Zola, și cu dr. Sigmund Frcud căruia, din motive obscure și, cel puțin în sistemul său, cât se poate de clare, i-a fost atât de greu să ajungă până în Orașul Ftern. M-aș fi alăturat grupului lor, aș fi mers cu ci, aș fi ascultat ce spuneau și astfel aș fi aliat despre oameni mai mult decât oriunde în altă parte.

— F tocmai ceea ce fac, zise A.

— Tocmai ceea ce faci?

— Bineînțeles, adăugă el. În timp ce mă aflu aici cu tine, planând deasupra lumii în lilcle raportului, sunt și în altă parte, cu ceilalți. Sunt ceilalți și sunt și tu în aceeași măsură în care sunt eu. Asta fiindcă cu sunt un spirit, dragul meu O. Iar spiritele, după cum știi, sunt peste tot în același timp. Se plimbă în trecut, se plimbă în viitor. Nu ai înțeles până acum că cu sunt toți

oamenii? Mă confund imediat cu cei despre care vorbești, intru în unu, intru în celălalt, și ies cât pot de repede pentru a veni lângă tine.

— Ga să vezi și să nu crezi! m-am mirat eu. Și eu ce rost mai am în afacerea asta? Ai putea foarte bine să scrii raportul de unul singur.

— Nici nu se pune problema, spuse el. F, un fel de magmă a nimănu. Tu, în schimb, o pui în ordine.

— Crezi, într-adevăr? l-am întrebat neîncrezător.

— Sigur că da. Mă ghidezi. Îmi pui niște limite.

— Fac și cu ce pot, i-am răspuns coborând privirea.

— Lumea e o harababură înfiorătoare. Cu toate că nu-i nimic de tine, mic îmi faci un mare serviciu. Îmi explici ceea ce sunt, scrii ceea ce sunt. Dar dacă, într-un fel sau altul, eu nu aș fi toți oamenii, nu aș pricepe o boabă din toate câte mi le povestești.

— Asta le întrece pe toate! am exclamat eu. Așa ceva nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap.

— Mi-ai explicat deja că nimeni nu i-ar putea înțelege vreodată pe oameni decât oamenii. Poate tocmai din acest motiv Dumnezeuul vostru s-a tăcut om. Dar, îndată ce ești om, înțelegi totul despre oameni: Socrate, care era moașa gândirii celor ce vorbeau cu el, povățuia că a ști înseamnă a-ți aminti și că fiecare știe deja totul.

— Atunci, înseamnă că tu știai deja totul?

— Aș fi putut să știu totul. Dar nu știam totul. Partea bună a acestui raport e că mă mir aici, împreună cu tine, de ceea ce aș fi putut să știu. Și nu știam.

II

Nebuna din Riga

— În Piazza Campitelli, la câțiva pași de Capitolio și de Teatrul lui Marcellus – și acum înțelegi că întreaga lume e cuprinsă deja în aceste cuvinte aparent fără vreo umbră de mister tot așa cum e cuprinsă în Edictul de la Milano sau în sacrificiul lui Avraam, după cum e deja cuprinsă în cea mai scurtă privire, în cel mai mic fir de iarbă strivit sub pașii tăi, în primul gând care ne trece dimineața prin minte –, mâncam smochine și șuncă de Parma: *prosciutto con Jichi*. Și beam lambrusco, un vin roșu sifonat din regiunea Modena. Hrana îi

preocupă mult pe oameni, care au făcut din bucătărie o artă fără îndoială minoră, inferioară ca elevație și farmec dansului sau muzicii, dar mult mai prezentă în existența de zi cu zi a celor mai mulți dintre ei. Căci fiecare este tatăl și mama sa, este copilăria și locul său natal, este oamenii pe care-i întâlnește și cărțile pe care le citește. Fiecare este de asemenea ceea ce mănâncă. Tocmai ne beam cafeaua, un *espresso* fierbinte și destul de concentrat, căci vinul, alcoolul, cafeaua ocupă în viața noastră un loc mult mai important decât imperativul categoric sau efectul Ffubbic...

— Și totuși... mă întrerupse A. Efectul Flubble! deplasarea spectrului spre roșu! Cele șaiszeci de mii de kilometri parcurși în fiecare secundă de galaxiile care o iau la sănătoasa!

— ... când un băiat destul de șters, cel puțin în ochii mei, și o tânără blondă cu părul scurt, cum vezi cu sutele pe străzile tuturor orașelor, au venit să se așeze la masa noastră. Maria, spre stupoarea mea și, trebuie să mărturisesc, spre decepția mea, fiindcă între noi tocmai se spărsese gheața și reintram într-o lume de care voiam să ne izolăm, s-a aruncat cu frenezie în brațele Lisei: acesta era numele blondei.

Nu vreau să-ți mai explic, lucru inutil pentru raport, ce fel de legături le unea. Amănunte se pot aduce oricând cu lopata. Ceea ce contează sunt întâlnirile. Viața și romanele nu sunt făcute decât din întâlniri.

— Ca și întâlnirea noastră? întrebă A.

— Ca și întâlnirea noastră, am confirmat eu. Și tot ce decurge de aici. Lisa avea, ca toată lumea, un tată, o mamă, o familie, o meserie, aventuri sentimentale și legături cam peste tot, care ne-ar duce cine știe unde. Că nimeni altcineva, ea era mai ales letonă. Letonia e o țară mică din nordul...

— Din care nord?

— Din nordul Europei, cu o istorie complicată, între Germania și Rusia. În veacurile noastre, dar și în celelalte, era o situație dificilă. Erau landuri, lacuri, mesteceni, reni, ruși, polonezi, finlandezi, suedezi, prusaci ceva mai departe, dar înfricoșător de aproape, Cavalerii Săbiei și Cavalerii Teutoni, cele două bătălii de la Tannenberg, Ivan cel Groaznic și Petru cel Mare, Carol al XII-lea și Lenin, tratatul de la Brest-Litovsk și mareșalul Pilsudski, Eisenstein și Paderewski. Lumea aceasta ilustră stătea cu noi în jurul unei calele *espresso* în Piazza Campitelli.

— S-au reîntors papii Clement, se tângui A.

— Marele necaz cu papii Clement, și cu toți ceilalți, inclusiv cei din Nord, ale căror nume încă mai plutesc în mințile noastre înnegurate, este acela că ci nu conțin să înfigă spini în inimile și trupurile oamenilor. Un spin de toată pomina – și încă o întâlnire –, este pactul germano-sovietic, încheiat între Molotov și Ribbentrop, adică între Stalin și Hitler, la 23 august '39.

— Mă calci pe nervi cu snobismul tău. Fiecare om are damblaua de a se închipui că se află în centrul lumii și al timpului. Precizează cel puțin secolul.

— 1939, am completat eu. Pe atunci existau două mari imperii cu o putere extraordinară, și care l-au moștenit pe Alexandru, pe Iuliu Cezar, pe Carol cel Mare și pe Frederic al II-lea, pe Qin Shi Huang Di, pe Genghis-Han sau pe Tamerlan: Reich-ul german al lui Adolf Hitler, Uniunea Sovietică a lui Stalin. Erau țări unde reținea joncțiunea care constituise marea forță a chinezilor, a românilor, a mongolilor: cea dintre o castă militară atotputernică și mase de oameni dominate, reduse la o supunere care putea trece drept voluntară și în care intra mândria de a aparține unei puteri cuceritoare căreia viitorul îi stătea în față. Mult mai mult decât gelozia, banii, ambiția individuală sau sexul care constituie miezul și materia acelor romane pe care nimeni nu le mai citește astăzi, tocmai politica, istoria, ambiția colectivă sunt resorturile vieții oamenilor. Cel puțin pe vremea mea, supusă imperativelor lui Hegel și ale lui Marx, când statul era totul. Existau închisori imense cu deținuți de ordinul milioanei, poliții secrete, procese judecate dinainte, parade ale tineretului sub soarele strălucitor al fiecărei primăveri sau solemnități cu taciți, noaptea, în catedrale de lumină, o propagandă continuă care până la urmă reușea să distrugă însăși ideea de adevăr, și două armate, cele mai groaznice pe care lumea le-a cunoscut vreodată. Niciun roman de groază, nicio povestire cu fantome, niciun film polițist, nicio piesă de Eschil sau de Shakespear n-a înfricoșat lumea mai mult decât acei S.S.-iști cu cap de mort sau tancurile sovietice sprijinindu-se pe K.Ci.B. Țeava pistolului în ceafă și securea călăului își împărțeau Europa. Comunismul ridicase împotriva capitalismului o impresionantă mașină de război, în care filosofia se împletea cu istoria și cu economia politică. Reich-ul german se clădise împotriva evreilor, învinuiți de toate relele, împotriva tratatului de la Versailles, care pusese capăt unui prim război între națiunile Europei divizate în două tabere, împotriva capitalismului

liberal și împotriva comunismului care pusese stăpânire pe Rusia în 1917. Urmărești ce spun?

— Sigur că da, răspunse A. Mergi mai departe.

— Național-socialiștii lui Hitler detestau comunismul și democrația. Comuniștii lui Stalin detestau național-socialismul și democrația. Democrații detestau comunismul și național-socialismul. Era o partidă de biliard pe trei benzi, un joc de-a baba-oarba cu trei colțuri, un joc de bare cu trei tabere, fiecare dintre ele fiind dușmanul celorlalte două. Pe 23 august 1939, național-socialismul se unea cu comunismul împotriva democrației. Pentru ceva mai puțin de doi ani. Exact atâta timp cât trebuia pentru declanșarea celui mai mare război din istorie.

— Un lucru foarte curios, observă A. Neegalat în privința nebunici și a dimensiunilor, și totuși oarecum repetitiv. Oare Tucidide, Carol Quintul, Napoleon...

— Sunt de aceeași teapă, l-am asigurat eu. Dar cu mai mulți morți, crime cu duiumul, suferințe fără sfârșit, și cu ceva subtil și violent...

— Mai subtil decât politica? Mai violent decât ambiția?

— Cred că da, am confirmat eu. E vorba de ideologie. În numele rasei și al națiunii, al luptei de clasă, al materialismului istoric, al sfârșitului istoriei, ideologia i-a ucis pe oameni cu zecile de milioane.

— E mult? Întrebă A.

— E mult, am răspuns eu. Moartea unui om e o catastrofă.

— Cum așa? insistă A.

— Fiindcă viața e sacră, am replicat eu. Orice viață.' reluă A.

Orice viață. Dar viața oamenilor mai mult decât oricare alta. Căci omul nu e doar o făptură printre toate celelalte. El e într-un totul diferit. Există un fir unic ce străbate existența de la un capăt la celălalt, întreaga existență, oricât de felurită ar fi ea. Există o legătură între pământ și apă, între apă și viață, între țipari și mele, între stele și oameni. Omul e înrudit cu bureții, cu aricii-de-mare, cu rațele sălbatice, cu lamele din America de Sud. Dar el nu e nici burete, nici arici-de-mare, nici rață sălbatică, nici lamă. Și, fiindcă este deopotrivă spirit și corp, el e aproape la fel ca tine.

— Să nu exagerăm de la bun început, zise A.

— În sfârșit, e ceva între un burete și tine. Viața oamenilor este, fără doar

și poale, mai prețioasă decât aurul, decât apa, decât focul. E mai prețioasă decât iubirea.

— Mai prețioasă decât iubirea’.

La fel de prețioasă, dacă vrei. De altminteri e probabil același lucru. Mi-am petrecut timpul explicându-ți că, în ochii oamenilor cel puțin, și, îmi imaginez că și în altă parte, dar în altă parte nu pot să știu, nu există nimic mai prețios decât omul, care nu e nimic și care în același timp e totul, care e un fir de praf în lume și totodată lumea întreagă. Moartea unui om e ca sfârșitul unei lumi. Moartea a zece milioane de oameni e ca un sfârșit de lume înmulțit cu zece milioane. Ceea ce se întâmplă atunci este faptul că poți alege între două atitudini.

— Doar între două? întrebă A. Am ridicat din umeri.

— Între multe, firește. Între o mulțime. Între o infinitate. Dar să simplificăm în continuare și să zicem două pentru moment. Poți lua în considerare marile ansambluri, harta planetei, extinderea germană către Norvegia și Pirinci, către Caucaz și Marea Caspică, către lumea arabă cu Rommel, năvala japoneză spre China, spre Singapore, spre Australia și spre India, strângerea legăturilor între Anglia lui Churchill și America lui Roosevelt pentru a domina mările și petrolul și opune rezistență lui Hitler și, ca o încununare a acestor lucruri, alianța victorioasă dintre democrațiile liberale și totalitarismul comunist împotriva totalitarismelor japonez și național-socialist care în cele din urmă se prăbușesc după ce au fost la doi pași de cucerirea planetei – și înainte de a se transforma la rândul lor în democrații liberale pentru a recâștiga în condiții de pace tot ceea ce pierduseră în război.

— E important pentru raport? întrebă A. Merită?

— E un fapt capital, i-am răspuns. Și la fel de neînsemnat ca războiul din Pelopones sau lupta Romei împotriva Cartaginci. O pagină din istoria lumii – și una dintre cele mai sângeroase. Dar nu mai mult decât o pagină. Ceea ce contează e suferința. De-a lungul istoriei și a peripețiilor sale, ceea ce se conturează încet-încet, în valuri de sudoare și lacrimi, e tocmai chipul oamenilor. Bătăliile, picturile, invențiile, tehnicile nu au sens decât prin om – și pentru om.

— Atitudine umanistă, pot să pariez?

— Nu e atât de sigur. Nu o lua așa de repede. Vom vedea mai târziu. Să

revenim la cele două atitudini de care vorbeam. Poți privi armatele străbătând planeta. Poți intra de asemenea într-o mercerie evreiască din Berlin sau din Vicna unde fiului îi place muzica iar ficei romanele, într-un gulag din Siberia înțesat de trădători și de troțkiști, într-o familie franceză de institutori sau de feroviari, zdrobiți în urma înfrângerii, în care unii se alătură lui Petain în amintirea grozăviei de la Verdun iar ceilalți lui de Gaulle în speranța victoriei de mâine. Singurul lucru care domnește aici este durerea. Marile planuri ale celor puternici se bazează pe nefericirea unei mulțimi de poștași, de cofetari, de mineri din subteran, de grădinari. Familia Lisei, întâlnită din întâmplare în Piazza Campitelli avea șansa și totodată neșansa de a locui la Riga în 1939.

Era o șansă. În trecutul acestei femei letone cu părul blond existau evrei, germani, polonezi, ruși, scandinavi, unguri, italieni. Existau chiar și letoni. Construiseră o casă. Era o casă frumoasă unde locuia dintotdeauna...

— Dintotdeauna? întrebă A.

— Dintotdeauna, în limba oamenilor, are sensul de mult timp, bunica Lisei. Era o femeie remarcabilă. Toată lumea, la Riga, o cunoștea după prenumele său: Anna. Într-o vreme în care femeile stăteau adeseori, atunci când nu erau la biserică, la bucătărie sau la spălătorie – cei trei K, cum spuneau germanii: *Kirche, Kinder, Kiiche*, biserica, copiii, bucătăria, Anna era directoarea celui mai mare și, de altminteri, poate singurului jurnal din Riga. De trei sau patru ori pe an, ea plecă cu ai săi la Berlin, atât de aproape, la Leningrad, și mai aproape, care se numea altădată Sankt Petersburg, apoi Petrograd, apoi Leningrad, înainte de a se numi din nou Sankt Petersburg, la Moscova, la Paris sau la Londra. Vorbea rusă, germana, engleza, franceza. Înțelegea italiană, care era limba mamei sale. Peste tot era ca la ea acasă. Ea singură era întreaga Europă. Farmecul, știința, prosperitatea, lungă durată a Europei. Dar și nepăsarea acesteia în fața tragediilor care se anunțau. Adesea, lua cu ea în călătorie pe cele două fiice, care erau neînchipuit de frumoase și, în holul hotelului Ritz, din Piața Vendôme, la cazinoul din Monte Carlo, la curtea Angliei, la Opera din Berlin, apariția celor trei femei atrăgea toate privirile. Era o fericire, la Riga, între cele două războaie, să lii Anna, sau una dintre fiicele sale, sau una dintre nepoatele sale.

Era o neșansă. Ca și Armenia, ca și Libanul, ca și Kashmirul sau Irlanda de Nord, ca și Israelul în secolul al XX-lea sau Alsacia și Lorena la sfârșitul

secolului al XIX-lea, Țările Baltice erau situate într-o zonă de fractură istorică. Există regiuni de fractură geologică. Există de asemenea regiuni unde istoria a stat multă vreme în cumpănă și unde amestecul raselor, limbilor, credințelor, opiniilor creează frământări sociale. Se întâmplă ca lucrurile, din cauza trecutului lor, să capete deodată un aspect haotic. E destul de neplăcut. Se întâmplă ca oamenii, individual sau în masă, să fie prinși pe picior greșit și împinși fără voia lor, căci nimeni nu e rău cu bună știință...

— Nimeni nu e rău cu bună știință?

— Da, nimeni nu e rău cu bună știință: o spune chiar Platon, În conflicte ucigătoare. Din care ies prin crimă, prin închisoare, prin psihanaliză, prin sinucidere când e vorba de indivizi – sau prin război când e vorba de națiuni.

Și cei patruzeci de mucenici din Sevasta Mai puțin decât viața mea martirizați.

Bunica Lisei cunoștea mai bine decât oricine politica europeană dintre cele două războaie mondiale. Cunoștea destulă lume la Moscova și la Berlin. Îi cunoștea pe Ribbentrop, pe Rudolf Hess, pe mareșalul Goering care o invitase de mai multe ori la vânătoare. Îl zărise în două ocazii pe secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, care era un fost seminarist georgian cu numele de Iosif Visarionovici Djugașvili și care avea să devină curând mareșalul Stalin. Îi cunoștea pe Litvinov, pe Molotov, pe Vâșinski, pe alți câțiva demnitari ai regimului cu care i se întâmpla să vorbească despre Gocring și Goebbels. Cunoștea de asemenea un intelectual cu ochelari care avea să dobândească mai târziu un fel de celebritate anonimă ca sursă de inspirație pentru unul din personajele – un intelectual cu ochelari ce luptă împotriva eroului – unui film de răsunet mondial inspirat dintr-o carte de răsunet mondial: *Doctorul Jivago*. La întoarcerea de la Montecarlo și de la Londra, unde toată familia fusese prezentată reginei în timpul unui bal la care participau novice urâte ca moartea, una dintre cele două fete ale Annci s-a îndrăgostit de comunistul cu ochelari. Vezi cum arată tabloul, camarade?

— Care dintre ele? întrebă A. Acel *prosciutto con jâclu* din Piazza Campitelli? Familia Lisei în capitala Letoniei în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial? Situația planetei pe vremea lui Hitler și a lui Stalin? Sau zbuciumările iubirii pătimase dintre o tânără burgheză din Nord și un comunist cu ochelari trecut în posteritate datorită unui film american despre Revoluția din

Octombrie?

— Toate în același timp, i-am răspuns. Acum ești destul de mare, vreau să spun destul de bătrân pe această afurisită planetă, pentru a înțelege că totul se petrece simultan în această lume în care infinitul este o dimensiune a finitului și în care cea mai mică clipire de geană pune în mișcare întreg universul. Totul se înlanțuie în spațiu și totul se înlanțuie în timp. Fiecare clipă din această lume este rodul trecutului și fiecare fracțiune din prezent poartă deja povara viitorului. Fiecare dintre noi, din aproape în aproape, este ansamblul lumii, și un lanț neîntrerupt, care mătură totul pe suprafața globului, care leagă împreună – lucru poate surprinzător pentru un spirit ca tine, care aterizează din acele spații îndepărtate unde domnește simplitatea veșnicului și a vidului – acel *prosciutto confichi* din Piazza Campitelli, secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și planul cincinal.

Aici se strecoară, în interiorul povestirii decupate cu laserul din visul dureros al totalității suferinde, și care trecea, în crâmpie, de la Anna la cele două fiice ale sale, de la fiicele sale la Lisa, de la Lisa la Maria, de la Maria la mine însumi și de la mine la tine, și poate de la tine la cei de pe Urql, niște personaje subalterne care forțează destinul să se învârtă pe țățânile sale bine unse: un consul general din Germania îndrăgostit de mult de Anna – care a înțeles foarte repede, sau poate chiar a aflat prin relațiile sale la Wilhelmstrasse, că unele negocieri secrete între Hitler și Stal în riscă să rezerve Țărilor Baltice soarta deloc de invidiat a unei monede de schimb sau a unei mize între ruși și germani; un om de afaceri american, de origine armeană, îndrăgostit și el de inepuizabila bunică și cât se poate de ostil, se înțelege, din motive publice și personale, consulului general; și un soi de bătrână scrântită, rudă prin alianță, după spusele ci, fapt cât se poate de îndoielnic, cu ilustrele familii Sobieski și Czartoryski, care își face veacul prin saloanele baronilor baltici din Riga unde este primită din milă și i se spune „ghicitoarea”: citește viitorul în tarot, în palmă și în ceașca de cafea.

Anna, care era văduvă, frumoasă, încă tânără, atotputernică în Letonia, și care își conducea jurnalul cu o mână de fier, dădea în fiecare an, în impunătoarea sa casă din Riga, o recepție la care se îmbulzeau membrii guvernului, corpul diplomatic și consular, toată crema baronilor baltici și tot ceea ce conta în presa letonă. La sfârșitul iernii sau în primăvara anului 1939,

cu cinci sau șase luni înainte de încheierea pactului germano-sovietic, exact înainte sau după invadarea Cehoslovaciei de către Hitler, a dat această recepție că de obicei. Erau prezenți consulul general al Germaniei și omul de afaceri american care șosea de la Erevan, *via* Moscova. Era de față comunistul cu ochelari, adică amantul mătușii Lisei. Se aflau acolo de asemenea doi membri ai familiei baltice care apare în cartea *Lovitura de grație* de Marguerite Yourcenar. Mai era de față și bătrâna scrântită care ghicea în palmă.

Spre sfârșitul recepției, în momentul în care mai mulți invitați se pregăteau să-și ia haină sau bastonul de la vestiar, unde veghea, în bluză neagră și șorț alb, o tânără cameristă de nouăsprezece ani, originară din Polonia, și care tocmai fusese angajată, ghicitoarea se apropie de Anna și îi luă mâna.

— Ei, ce vezi? întrebă Anna.

Femeia se uita în palmă, făcea fețe-fețe, nu scotea o vorbă.

— Ei, ce e? repetă Anna cu o oarecare nerăbdare în glas.

— Văd oameni mulți... văd niște lucruri... Ar fi mai bine să plecați cât mai repede din Riga, murmură ea deodată.

Apoi o podidură lacrimile. Printre invitați se iscă rumoare.

— Nu-i nimic, zise Anna cu glas scăzut întorcându-se către prietenii săi. Nu prea e în toate mințile.

Nebuna se ridică, galbenă ca turta de ceară, și părăsi încăperea.

III

Lumea e un spectacol

— Spusă de Maria așa cum ți-o spun eu acum, povestea Lisei mă cucerea pur și simplu. Așa cum m-ar fi cucerit aventurile lui Genghis-I lan sau ale lui Sindbad Marinarul, sau cele ale unui țăran din Yang-Tsekiang pe vremea Regatelor războinice, sau cele ale unui căpitan din Marea Armată a lui Napoleon trecând Nicmenul sau Berezina în toiul iernii lui 1813, sau cele ale lui Candide la bulgari sau la indienii Orejones. Aș fi dorit să știu totul despre comunistul cu ochelari care ocupa la Moscova posturi din ce în ce mai importante înainte de a fi bănuțit de troțkism și de deviaționism ideologic și de care mătușa Lisei se îndrăgostise. Aș fi vrut să știu totul despre mătușa Lisei care devenise actriță și juca în piese de teatru. Aș fi vrut să știu totul despre cei

doi amorezi care își disputau inima Annei. Aș fi vrut să știu totul despre Anna, la care mă fascina, nu știu de ce, chipul îndepărtat și deja aproape șters. Aș fi vrut să știu totul despre viața la Riga, între Hitler și Stalin, despre care ne vorbea Lisa pe la sfârșitul anilor cincizeci sau la începutul anilor șaiszeci, la doi pași de Teatrul lui Mareellus, devastat și reconstruit de către Orsini sau Barberini – *quod Barbari nan fecerunt, Barberini fecerunt* –, și de statuia ecvestră a lui mare Aurel iu care se înălța încă, pe atunci, în centrul Capitoliului. Știi de unde veneam, eu și Maria, atunci când ne-am întâlnit din întâmplare în Piazza Campitelli cu femeia din Letonia?

— De la Portofino, răspunse A. Și de la un fel de petrecere cu niște tipi ciudați pe strada Universității.

— Nimic nu-ți scapă, am precizat eu. Ai putea jura că, în viața ta, n-ai făcut nimic altceva decât să fii un om printre oameni. Mă întreb dacă nu cumva are să-ți fie greu să redevii un spirit străin de această lume care absoarbe tot ceea ce vine în contact cu ea. Lisa era însoțită de acel tip, ți-aduci aminte? care mi se păruse insignifiant. Era înalt, slab, arăta destul de bine, după părerea Mariei. Și el, la rândul său, avea o poveste, un trecut, o meserie, părinți – ceea ce e destul de obositor la oameni este faptul că, cel puțin până în vremea de azi când totul se schimbă atât de repede iar copiii se nasc din eprubete, toți au părinți – și am putea porni pe urmele sale în parcurgerea vieții și a acestei lumi fără sfârșit care îți trezește interesul. Numele său era Rodolphe.

— A! A! exclamă A.

— Maria l-a întâlnit pe Rodolphe la Roma.

— Maria teiubea, îmi spuse A cu mâna pe umărul meu. Îmi închipui că iubirea aduce puțină ordine în viața oamenilor, nu?

— Aduce și dezordine, am completat eu. O iubeam pe Maria. Mă iubea și ca. A devenit apoi prietena lui Rodolphe. Iar Rodolphe – la urma urmei de ce nu?

— S-a îndrăgostit de ea. El trăia cu Lisa. A părăsit-o pentru Maria. Sau pentru imaginea Mariei care trăia cu mine. Ceea ce s-a petrecut la Roma, la Paris, la Veneția, pe vremea mea și după mine, nu pot să-ți spun fiindcă nu știu. Viața e făcută de asemenea dintr-un vâl fermecat și crud care se numește secret.

— Nu există secret pentru spirite. Vrei să-ți vorbesc la rândul meu despre

Rodolphe?

— Mulțumesc din inimă, i-am răspuns. Nu țin neapărat. Eu îți povestesc viața. Nu mi-o povesti pe a mea. Și cu atât mai puțin pe a altora. Ceea ce este delicios în moarte este faptul că am sfârșit cu viața, adică am terminat cu suferința. Orice viață este amară fiindcă se termină cu moartea. Viața este o boală ucigătoare, sexual transmisibilă, de care ne vindecăm puțin în fiecare zi și care până la urmă ne ia cu totul. Viața e un împrumut gratuit pe care nu-l putem refuza, pe care trebuie întotdeauna să-l restituim, care ne este rând pe rând acordat și retras, și la care ținem mai mult ca la orice. Cel puțin atâta timp cât trăim.

Un singur lucru ar fi mai rău decât cel de a muri: acela de a nu muri. Nu mă arunca din nou în viață: ea nu are preț decât prin faptul că are un sfârșit. Tuturor, sau aproape tuturor, ne e teamă de moarte. Dar odată în sânul morții, în lumea păcii, în uitare, am mai avea oare chef să ne întoarcem pe acest Pământ? Iar tu, căruia îi povestesc cum pot ce înseamnă lumea, viața, și iubirea, și umbrelele, și piețele de la Roma și acele orașe din Toscana și din Umbria unde ajungi, atunci când vii dinspre Franța, prin Valle d'Aosta sau pe lacurile italiene, ai avea oare chef să te transformi în om pentru câteva zeci de ani și să bei un *espresso*, așteptând moartea, în Piazza Campitelli?

— Nu știu, spuse A. Stau în cumpănă.

— Te înțeleg foarte bine, i-am răspuns. Eu, în ce mă privește, mi-am dat deja obolul. Mi-a plăcut la nebunie să cobor spre Italia asemenea lui Hannibal, lui Bonaparte, lui Goethe și lui Byron, lui Chateaubriand, lui Stendhal. Inima mea bătea ca și a lor, dar fără elefanți, fără geniu și fără ambiție. Nu aveam elefanți. Despre geniu prefer să nu spun nimic. Iar ambiție nu prea aveam.

— Nu prea aveai ambiție? întrebă A.

— Nu, am răspuns eu, nu prea aveam. Nu aveam chef să devin consul, nici ministru, nici ambasador. Nu aveam chef să câștig averi, să-mi fac o situație confortabilă, să ajung un mare proprietar sau un industriaș sau un director de întreprindere. Nu aveam chef să comand armate sau liote, să conduc popoare. Nu aveam nici măcar chef să aleg o stare socială. Cu atât mai puțin să reușesc. A reuși e unul dintre cuvintele cele mai mârșave ale timpurilor moderne. Detestam afacerile, dosarele, colocviile, dribleturile, planurile pe termen lung. Îmi plăcea mai degrabă să lenevesc, să nu fac

absolut nimic, să mă uit la soarele sclipind în apa mării. Am adorat pur și simplu viața atunci când în că nu se petrecea mai nimic. Îmi plăceau înserările și zorii dimineții, poemele lui Ilorațiu, ale lui Ilafiz, ale lui Omar Khayyam, ale lui Toulet care cântă vinul și fetele, nuvelele lui Borges cu măștile și cuțitele lor, cu labirinturile lor, cu loteriile lor, cu mașinile pe care le luam pentru a merge cine știe unde și care mergeau foarte repede pe șosele cu arbori pe margine de unde porneau drumuri de pământ, îmi plăcea naivitatea Mariei. Chii că trebuia să îmbrățșez ceva, preferam oricum să nu fie o carieră. A trebuit totuși să le arăt, celor ce mă iubeau și celorlalți, că și cu puteam să mă zbat ca toți ceilalți și să fac ceea ce făceau ei. Am avut, Dumnezeu să mă ierte, idei, opinii, birouri, meserii. Am câștigat concursuri. Am ocupat posturi. Nu puneam mare preț pe asta. Am scris câteva cărți.

— Știu, interveni A. Despre Chatcaubriand. Despre Veneția. Și despre tine.

— Am făcut ce trebuia să fac. Am tăcut mai ales ce am putut face. Sunt mulțumit că acum sunt mort și că pot sta de vorbă cu tine care vii în sfârșit din altă lume. Lumea e fără rost. Eu n-am iubit decât pe Maria.

— Nimic altceva? întrebă A. Nimic altceva în această lume? Căutam printre amintiri ceea ce iubisem.

— Poate lumea însăși, am răspuns eu. Viața, bineînțeles. Dar mai mult lumea. Lumea și spectacolul lumii. Există în viață ceva pretențios, ceva violent, o latură de autosuficiență și de vagă izbândă care nu-mi plăceau decât pe jumătate. Imbecilii repetă întruna că viața e o luptă, că trebuie să lupți pentru a trăi. Aceste sunete de trâmbiță, aceste chemări la arme, pentru mine erau mai degrabă obositoare. Îmi plăcea să privesc lumea de la o oarecare distanță, așa cum facem astăzi, cum făcea și Lucrețiu de pe faleză – „*Suave mari magno...*”, ca și cum aș fi fost doar în trecere. Și eram într-adevăr. Un fel de turist aflat în vacanță pe plajele acestei planete, pe colinele sale, pe câmpiile sale. „Și cât timp rămâneți pe aici?” „O! dacă nu intervine nimic, o nimica toată, ceva mai puțin de un veac.” Vizitați lumea primăvara! Vizitați lumea toamna! Nu o să vă pară rău: șaptezeci și cinci de ani de suferințe și de plăceri amestecate și de delectare garantată! AH Ilie *world's a stage: lumea e o scenă*, 'foți ne improvizăm numărul sub proiectoarele istoriei, ne recităm textul, suntem aplaudați, suntem fluierați și, după ce am lacul o figurație cât de cât inteligentă

în cea mai frumoasă dintre piese – un succes universal, un triumf, o capodoperă: istoria oamenilor pe Pământ –, intrăm pentru totdeauna în lojic uitării și ale veșniciei.

— Cu toate acestea, interveni A, trebuie să existe lucruri care îi frământă pe oameni și îi fac să acționeze...

— Ai dreptate, am încuviințat eu. Există totuși în inima oamenilor ceva la fel de puternic ca și dragostea de viață: curiozitatea. Ei vor totdeauna să știe ce se va întâmpla după, ce s-a întâmplat înainte, ce se întâmplă în altă parte, ceva mai departe, dincolo de mare și de coline. Am simțit în mine toate clanurile obscure ale curiozității. Și, în centrul curiozității, există ceva aidoma sufletului lumii și motorului său: dorința. Dacă am iubit ceva în afară de Maria – și poate că Maria nu era decât imaginea sa întrupată –, acest ceva este dorința. Ea îi aruncă pe oameni în afara lor înșiși. Ea îi face să plece pe mări și până dincolo de deserturi, în căutarea aurului, a sexului, a puterii, a științei. Dacă nu ar exista dorință, nu ar exista istorie și nu ar exista oameni. Nu ar exista decât animale, plante, mașini. Oamenii, dragul meu A, și asta e singura lor măreție, sunt întotdeauna ceva mai mult decât atât.

— La fel și spiritele, îmi spuse A. Tocmai de aceea am venit aici de pe planeta Urql.

— Și tocmai de aceea eu redactez pentru tine și în folosul alor tăi raportul despre Pământ.

IV

Mersul timpului

Anii au trecut. Cedate Uniunii Sovietice prin pactul MolotovRibbentrop, Riga, Letonia, Țările Baltice au fost ocupate de Armata Roșie. Apoi a venit rândul germanilor care, după ce au fost, ceva mai puțin de doi ani, aliații Uniunii Sovietice, deveniseră dușmanii ei. Au rămas trei ani. Din vara lui '41, mai puțin strălucitoare decât vara lui '40 dar încă triumfală, până în vara lui '44, deja prevestitoare a crepusculului zeilor și a apocalipsului. După germani, mai întâi învingători, apoi învinși, s-au întors rușii ca stăpâni pentru ceva mai puțin de o jumătate de veac.

Ceea ce a însemnat ocupația germană, ceea ce a însemnat ocupația rusă, putem alia dintr-o sumedenie de amintiri și de cărți. Războiul e

întotdeauna crud. E întotdeauna asemănător cu sine. Dar, de la Cain și Abel încoace și de la împărații Chinei, tot mai reușește să născocască alte și alte șiretlicuri pentru a provoca suferință, să creeze noi și noi obsesii. Obsesia lui Hitler erau evreii. Obsesia lui Stalin era dușmanul de clasă. Existaseră romanii și cartaginezii, cruciații și musulmanii, aztecii și spaniolii, hunii, mongolii, coloanele lui Turreau în Vendee și expedițiile lui Simon de Montfort împotriva albigenzilor. Toți ucideau cu o mare delectare, pârlăreau, răstigneau, împușcau, ghilotinau, înjunghiau, schingiuiu. Exterminarea evreilor era de o simplitate biblică: evreii erau, fără excepție, criminali prin naștere. Prin Europa circula o anecdotă. Cineva anunță: „Au fost arestați toți evreii și toți frizerii.” Un altul întreabă: „Dar de ce frizerii?” Ceva din istoria lumii și din subteranele ei se află și în aceste cuvinte. Hitler a cucerit Europa. Evreii din Țările Baltice au fost masacrați ca și cei din Polonia. După ce germanii au fost învinși și au venit rușii, a urmat o altă poveste – și cu toate acestea mereu aceeași: bunica Lisei...

M-am întrerupt brusc. Am clătinat din cap.

— Ce e? întreabă A. Ce se petrece? Bunica Lisei...?

— Am impresia că merg prea repede. Trebuie să înțelegi că timpul raportului nu este și timpul vieții. Când îți povestesc mersul lumii, ba încetinesc, ba accelerez, ba scurtez, iuțesc pasul. Mă întorc de unde am plecat, mă năpustesc înainte, târăgănez, insist, selectez, o las baltă. Petrecem mai mult timp în fața ceștii de espresso din Piazza Campitelli decât la Riga în anii întunecați ai regimurilor lui Hitler și Stalin. Fiecare dintre istorisirile noastre e decupată din istoric. Întreaga artă a celui ce le povestește ține de modul său de a decupa. Lași toată lumea la o parte. Pornești pe urma unei iubiri, a unei familii, a unui soldat, a unei case. Depeni un fir roșu. Te joci cu timpul așa cum ai cânta la acordeon. Aș susține cu plăcere că a depăna o poveste e doar o chestiune de timp. În toate sensurile cuvântului: verbele și durată.

Trebuie în primul rând să știi dacă vei întrebuința, în povestirea ta, atât pentru oameni cât și pentru spiritele de pe Urql, prezentul, imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus sau mai-mult-ca-perfectul, ba chiar viitorul sau viitorul anterior, timp metafizic prin excelență. „A se întâlni cu O deasupra Vămii Mării pe 26 iunie către ora prânzului.” Sau: „Pe 26 iunie către ora prânzului, deasupra Vămii Mării, A se întâlnește cu O.” Sau: „A se va fi întâlnit cu O pe 26 iunie pe la ora prânzului deasupra Vămii Mării.” Așadar vezi bine

nuanțele, nu doar de timp, ci și de aspect și de sens pe care le creează alegerea modulației verbului.

Perfectul simplu este vioi, iute, milităresc, romanesc și stendhalian: „Pe 15 mai 1796, generalul Bonaparte își făcu intrarea în Milano în fruntea acelei tinere armate care tocmai trecuse podul Lodi și adusese lumii la cunoștință că, după atâtea veacuri, Cezar și Alexandru aveau în sfârșit un succesor.” Sau: „Când Aurelien o văzu prima oară pe Berenicc, el o găsi pur și simplu urâtă.” Ești îmbarcat fără să vrei. Pleci odată cu ceilalți și toată lumea e a ta.

Prezentul consemnează totul cu un fel de ariditate. E un procesverbal, o constatare, o evidență: „Există doar o problemă filosofică cu adevărat serioasă: ciceasta e sinuciderea.” „Omul s-a născut liber, dar el se află peste tot în lanțuri.” „Familii fericite se aseamănă toate, familiile nefericite sunt nefericite fiecare în felul său.”

Veneția roșie, parcă A adormit; nici hârcă

(trad.: Lazăr Iliescu)

Imperfectul, îndrăgit de Flaubert, este instrumentul pictorului care te face să asști la o scenă deja închisă și pecetluită de veșnicie din care, în opoziție cu ceea ce se petrece la Stendhal, tu nu faci parte și pe care o privești din exterior fără a putea schimba ceva: „în ziua de 15 septembrie 1840, pe la ceasurile șase ale dimineții, nava *Ville-demontereau*, gata de plecare, scotea mari rotoace de fum în fața cheiului Saint-Bernard.” „Cum afară era o căldură de treizeci și trei de grade, bulevardul Bourdon era cu desăvârșire pustiu.” „Acestea se petreceau la Megara, un cartier mărginaș al Cartaginei, în grădinile lui Hamilcar.” Sau: „Rene Dubardeau, tatăl meu, mai avea un copil în afară de mine: era Europa.” Totul e aranjat dinainte. Nu ai altceva de făcut decât să privești destinul deslășurându-se sub ochii tăi.

Perfectul compus e o privire înapoi, cu o nuanță de melancolie:

„Ani de-a rândul, ni-am culcat devreme.”

(trad.: Sorin Mavrodin)

Viitorul anterior, timp cât se poate de misterios, le trimite într-un viitor unde nu ești încă și de unde privești către un trecut care, în momentul în care vorbești, e simții ca prezent și uneori ca viitor. E începutul văzului dinspre sfârșit, e viața văzută dinspre moarte. Trebuie adăugat că timpurile verbale au nuanțe sentimentale cu totul independente de desfășurarea timpului: există afecțiune

în imperfect – ne adresăm adesea la imperfect animalelor domestice și copiilor la o vârstă fragedă –, aventură în perfectul simplu și bănuială, ba chiar amenințare în viitorul anterior.

Mult mai hotărâtoare este alegerea, chiar și în cea mai scurtă povestire – și, bineînțeles, în raportul pe care îl scriem privind starea Pământului –, unui anumit ritm al timpului. Dacă aș fi dorit, dragul meu A, să prezint oamenilor de pe Urql spectacolul lumii în integralitatea sa – *All the world's a stage...*

— Ar fi trebuit, tu și eu, să retrăim, în timp real, de la începuturi, toate miliardele de ani care s-au scurs de la cele trei clipe ale *Big Bangului*. Și doar la *Big Bang*, printr-un paradox incredibil, de vreme ce e singurul eveniment la care știința nu are acces, am fi putut într-adevăr asista în totalitatea sa. Căci, pentru o mică fracțiune de secundă. Universul se reduce, în momentul *Big Bangului*, la un vârf de ac imperceptibil, incandescent, cu o căldură și o masă infinite, și care conține tot ceea ce există. Imediat după aceea, la o secundă, la o fracțiune de secundă după aceea, ar fi trebuit să ne aflăm în același timp în toate punctele spațiului. Și, câteva miliarde de ani mai târziu, ar fi trebuit nu doar să ne întindem la toate orizonturile geografiei și ale istoriei, dar să ne și strecurăm, sarcină imposibilă, în toate ungherele și la toate cotiturile fiecărei conștiințe umane. Atâta spațiu! Atâta timp! Atâta gândire împrăștiată peste tot. Avem de făcut doar un raport. Și el nu trebuie să fie nici prea lung și nici prea greu pentru a-l putea duce cu tine până pe planeta Urql. Avem doar trei zile la dispoziție. Și asta nu e mult pentru a putea rezuma lumea. Iată de ce, după ce am zăbovit atâta la o călea *espresso*, trec cu toată viteza...

— Înainte de a pleca, îmi spuse A.

— Da, am încuviințat eu, înainte de a pleca, peste anii de groază ai Letoniei sovietice imediat după semnarea pactului între Hitler și Stalin la 23 august '39, apoi peste cei ai Letoniei germane și naziste în urma declanșării operațiunii *Barbarossa* în noaptea din 21 spre 22 iunie '41, și, în sfârșit, peste cei ai Letoniei din nou sovietice după victoria lui Stalin asupra lui Hitler și intrarea, în Riga, a soldaților Armatei Roșii mergând, până în Polonia, până la Elba, până la Berlin, pe urmele unei *Wehrmacht* în derută.

Dacă, stimulați de conversația în jurul ceștii de *espresso* din Piazza Campitelli, am începe, tu și eu, povestirea aventurilor bunicii Lisei și am hotărî să le consacram doar lor, așa cum merită – dar cum merită și restul: trecerea în

revistă, de către Ilomer, a trupelor și corăbiilor adunate în fața Troici; evocarea, de către Chateaubriand sau de către Proust, a morților de la Jocky Club sau a morților în urma Congresului de la Verona; lista pălăriilor, la Rabelais, și a obiectelor uzuale ce pot servi pentru șters la fund; interminabilul șir al amantelor lui Don Juan –, patru sau cinci volume din raport, ar trebui să începem cu seara de 23 august. Atunci începe totul.

Ziua a fost mai degrabă liniștită. Vremea e frumoasă. Anna s-a întors acasă de la redacție. Stă de vorbă cu cele două fiice ale sale și cu câțiva prieteni – printre care, desigur, consulul general al Germaniei și americanul de origine armeană – în grădina spațioasă care înconjoară casa. De un an sau chiar de doi – de la episodul Munchen, în orice caz, în septembrie '38, și poate de la *Anschluss*, în martie – climatul politic este foarte apăsător în Europa. La fiecare început de primăvară, la fiecare început de toamnă, lumea se întreabă ce o să se întâmple. Iarna și vara sunt plaje mai senine. Un fel de popasuri într-o cursă cu sufletul la gură. Atunci când sună telefonul, în casa din Riga, în acea frumoasă și deosebit de călduroasă seară de august, nimeni nu se neliniștește. Când stăpâna casei, chemată din grădină de micuța poloneză, se întoarce la fiicele și prietenii săi, toată lumea înțelege îndată, după mersul, după aerul său, că se întâmplă totuși ceva.

— Sper că nu e nimic serios, nu? o întreabă cineva.

— Nu știu, răspunde că. Nu sunt sigură. Ribbentrop și Molotov au semnat astăzi la Moscova un pact de neagresiune.

— Asta înseamnă pace! se auzi un glas.

— Ba asta înseamnă mai degrabă război, zise Anna.

Nimeni nu știe nimic mai mult. Anexele secrete care prevăd împărțirea Poloniei și care cedează Țările Baltice și alte câteva teritorii Uniunii Sovietice nu sunt date publicității. Vestea pactului însuși a ajuns foarte repede la urechile bunicii Lisei fiindcă că conduce un jurnal și ocupă la Riga o poziție cu totul excepțională. Poate și pentru faptul că se numără printre cei care au servit drept legătură între oamenii lui Hitler și oamenii lui Stalin. A doua zi și în zilele următoare, când presa și posturile de radio vor difuza vestea, mulți bărbați și multe femei din întreaga lume vor fi departe de a-i înțelege imediat semnificația și gravitatea. Ea a înțeles deja ce înseamnă apropierea dintre Hitler și Stalin. Ea știe că Franța și Anglia negociau de multă vreme cu Stalin și

cu Litvinov, comisarul său pentru Afacerile Externe, înlocuit în luna mai a anului precedent – și acesta era deja un semn – cu Viaceslav Molotov. Ea știe deja că Stalin gândește că democrațiile au dat, la München, în septembrie '38, măsura slăbiciunii lor. Ea știe că ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler, doar cu câteva luni înainte, în martie '39, i s-a părut urmarea firească a rușinii de la München și nu a surprins-o deloc. Ea ghicește sensul dublei piruete sovietice și germane: înțelegerea dintre cei doi șefi atotputernici și dușmani e dictată, pentru fiecare dintre ei, de o apreciere la rece a intereselor reciproce și ea arată, cât de curând, o acțiune comună împotriva țării care îi desparte și a cărei distrugere îi va uni – Polonia.

În seara zilei de 23 august 1939, în grădina casei unde vorbește cu fiicele sale, bunica Lisei își aduce oare aminte de nebună din Riga? Există altele de făcut, atâtea hotărâri de luat. Toată noaptea, mama și cele două fiice își frământă mintea întorcând planurile și riscurile pe toate fețele.

— Asta înseamnă război, zise mama.

— Să plecăm, sugerează una dintre fiice, care e mama Lisei.

— Cu neputință, zise mama. Jurnalul, casa, familia, lumea. Trebuie să plecați voi amândouă. Eu rămân aici.

— Rămân cu tine, zise mătușa Lisei.

— Nu vreau să rămâi. Trebuie să pleci.

— Nu vreau să plec. Rămân.

Ceea ce stăruia în mod firesc în mintea și inima mătușii Lisei era imaginea comunistului cu ochelari. Nu era prea mare distanță de la Riga la Moscova. Și mult mai mică era distanța dintre Riga și Leningrad unde comunistul cu ochelari se ducea foarte des. A pleca la Londra sau la Paris însemna să rupă pentru totdeauna legăturile cu Uniunea Sovietică – și cu iubirile sale. Mama celor două fețe era o femeie foarte puternică și foarte afectuoasă. Își iubea mult fetele. Voia să le vadă fericite. Avea ca însăși o legătură cu consulul general sau cu armeanul – sau poate chiar cu amândoi? Tu, fără îndoială, știi asta sau ai putea să știi. Dar Lisa nu știa. Și nici eu nu știu. Ilar Domnului, nu știu totul, de vreme ce eram un om.

Consulul general al Germaniei și americanul din Armenia, care trăgeau, ca toți cei ce erau lucizi, concluziile pactului germano-sovietic, au insistat, fiecare în parte, pe lângă femeia pe care o iubeau, ca ea să se pună la adăpost,

cu întreaga familie, de evenimentele ce se apropiau.

— Ce ați dori să fac? le răspundea ca. Să părăsesc jurnalul, redactorii, tipografia, cititorii săi? Să anunț că dau bir cu fugiții fiindcă mi-e teamă? Știți foarte bine că trebuie să rămân aici.

Știau, bineînțeles. Patruzeci și opt de ore mai târziu, pe 25 august, mama Lisei și Lisa, aceasta încă în costumaș de joacă sau în rochiță cu flori plisată, sau poate așezată în ceva ce aducea a leagăn sau a rucsac, plecau cu trenul de seară la Berlin, la Paris și la Londra. Mătușa Lisei și mama sa rămâneau în Letonia fiindcă la Riga exista un jurnal și ceea ce se cheamă o datorie, fiindcă la Moscova exista un comunist cu ochelari și ceea ce se cheamă o pasiune.

O săptămână mai târziu izbucnea războiul în Polonia, pe care germanii și rușii și-o împărțeau între ei. Țările Baltice deveneau un pământ izolat între comunism și național-socialism.

Câteva luni mai târziu, generalul Karlis Ulmanis, deopotrivă *Vadonis*, adică Fiihrer său Duce, prim-ministru, președinte al Republicii, un dictator într-adevăr, care conducea Letonia cu o mână de fier și cu care Anna se afla în cele mai bune relații, era silit să părăsească puterea și, punând în aplicare clauzele secrete ale pactului Molotov-Ribbentrop, trupele sovietice pătrundeau în Țările Baltice.

Fiecare s-a descurcat cum a putut. *Vadonis* a fost deportat undeva în Siberia. Letonia a fost anexată Uniunii Sovietice. Comunismul se instala repede. Jurnalul trecea, bineînțeles, sub controlul K.G.B.ului. Se putea totuși supraviețui. Consulul general al Germaniei era în continuare pe post. Americanul din Armenia își vedea de afaceri. Mătușa Lisei, care interpreta roluri de prim-amoreză pe scena Teatrului Mare, era topită de dragoste după comunistul cu ochelari și-i stătea în gând să se căsătorească cu el. Din când în când sosea, pe căi ocolite, prin intermediul consulului, al americanului, câte o scrisoare de la mama Lisei: mama și fiica erau stabilite amândouă în Anglia, în împrejurimile Londrei, unde riscurile războiului, care dădea deja târcoale pe Marea Mânecii după prăbușirea stupefiantă a Franței, apăreau deodată, printr-un neașteptat paradox, mult mai de temut decât în Letonia. Londra ardea sub bombe. Coventry nu mai exista. Întreaga Anglie se clătina pe malul prăpastiei în care Franța se prăvălise deja.

— Vă mai aduceți aminte, li se adresă bunica Lisei într-o seară prietenilor

săi, vă mai aduceți aminte de bătrâna scrântită care pretindea că citește adevărul în palmă?

Da, da, își aminteau, mai mulți dintre cei de față o cunoscuseră pe ghicitoare. Dar nimeni nu mai știa nimic de ea.

— Voia să plec din Riga... zise Anna pe un ton îngândurat. Tare mă tem că viața fiicei mele e mai grea la Londra decât viața noastră la Riga.

— O, Doamne! rosti cineva, e adevărat. Cine și-ar fi putut închipui? Ceilalți clătină din cap. Aveau noroc în nenorocirea lor. Lumea în jurul lor ajunsese un iad.

Lacrimile urcau încet-încet în ochii Annei care se gândea la Lisa.

V

Ființa este ceea ce este

— Ah! dragă O, exclamă A, nimic nu mă amuză așa de mult ca oamenii.

— Oamenii şuieră, i-am amintit eu.

— Știu. Însă istorisirea necazurilor lor este un prilej de bucurie amară, îmi place să mă înduioșez în fața suferințelor prin care trec. Cred că prietenii mei de pe Urql se vor delecta la fel de mult ca și mine cu războaiele voastre, cu pasiunile voastre, cu eșecurile voastre, cu lacrimile voastre, cu toate nebuniile la care vă împinge dorința. Îmi închipui că povestiri precum cele despre doamnele din Riga cunoști sute și sute.

— Mii și mii, am adăugat eu. Fără a le mai pune la socoteală pe toate celelalte – cele care vor exista într-o zi și care nu există încă. Căci, și acest lucru trebuie bine precizat în raportul despre Pământ, toate povestirile pe care ți le depăn sunt reflectări ale trecutului. Fiindcă eu eram om, nu știu nimic despre viitor. Nu pot decât să-mi aduc aminte de ce a fost. Sau să născocesc pur și simplu. Însă tot ceea ce își imaginează oamenii poartă întotdeauna pecetea trecutului. Ei se mulțumesc, pentru a aduce ceva nou, să organizeze altfel ceea ce există deja. Ca să inventezi cu adevărat, nu există decât istoria în desfășurarea ei, istoria care se face continuu. Iar ceea ce va inventa istoria, nicio ființă vie nu e în stare să imagineze. Viitorul este un monopol al timpului. Tu trebuie să-mi dictezi, pentru raport, ceea ce vor face oamenii și ceea ce va fi lumea peste un milion de ani.

— Dragul meu O, începu A, tu ai fost foarte bun cu mine. Știm, și tu și eu,

și nu e cazul bineînțeles să menționăm acest lucru în raport, care trebuie să treacă drept o capodoperă în ochii tuturor cititorilor săi, că nu prea ești capabil. Dar te-ai străduit să faci lucrurile cât mai bine.

Dacă voi putea, la rândul meu, să te învăț câte ceva ajutându-te să pășești în lumea care va fi după tine, sunt gata și eu să-ți servesc drept ghid într-un viitor care îți este încă și mai străin decât acest trecut despre care deja nu știi mare lucru.

Propunerea lui A mă ispitea din cale-afară. Cântăream avantajele și dezavantajele. Stăteam în cumpănă, ca de obicei.

— Dacă mă gândesc bine, am răspuns eu, prefer să nu știu nimic. E oarecum ca și în cazul lui Rodolphe. Ce va fi după mine nu mă mai privește. Deja sunt sătul până peste cap de acest trecut care se ține iască de mine. Știu, de vreme ce totul se leagă, că nu pot să mă spăl pur și simplu pe mâini cu istoria de după mine. Dar aș vrea să-mi faci acest hatâr, astfel că raportul nostru despre oameni să se termine în momentul morții mele. Vei scrie de unul singur, dacă vrei, scurta anexă necesară privind cele cinci miliarde de ani ce vor veni de acum încolo și care vor face din copiii noștri ceva la fel de străin pentru ființele umane de astăzi pe cât sunt străine ființele umane de astăzi față de alge. Prefer să te las în grija destinului tău, sau al nostru, iar cu să-mi urmez drumul întrerupt de întâlnirea noastră, care mi-a tăcut atâta plăcere, deasupra Vămii Mării. Am avut deja destule necazuri cu propria mea viață, asupra căreia apasă povara întregului trecut al lumii. Renunț la un trecut de care mă simt totuși, într-o foarte mică măsură, legat și responsabil.

Și asta nu pentru că aș fi orb sau mai laș decât alții. Trebuie să privim lucrurile în față. Știu foarte bine că multe lucruri pe care le-am iubit în lumea aceasta riscă să dispară pentru totdeauna într-un viitor destul de apropiat: cărțile, pădurile, un anumit fel de a fi, de a se comporta, de a gândi, Mediterana însăși despre care sunt asigurat că, în câteva milioane de ani, nu va mai fi decât o strălucitoare amintire. Ceea ce se va alege, după mine, din ceea ce a fost lumea mea, nu am cum să știu. Și nici nu vreau să știu. Îmi închipui că tocmai pentru a-i scuti pe oameni de suferințe groaznice au fost sortiți morții înainte ca lumea lor să se schimbe prin exces de violență. Există progrese, succese, izbânzi pe care ei nu ar fi în stare să le suporte. Ți-am vorbit destul de timpul care trece pentru a nu putea uita că trece. Prea am iubit trecerea

timpului și invențiile sale în trecut pentru a nu iubi trecerea și invențiile sale în viitor. Sunt sigur că lumea va fi foarte frumoasă pentru cei care vor veni după mine. Dar sunt prea obișnuit să scriu cu un creion și să mă plimb prin păduri sau de-a lungul mării pe unde navigau Ulisc și Virgiliu și toată suita dogilor la bordul corăbiei *Buccntaure*, pentru a nu fi cuprins deodată de neliniște, nu în fața plecării mele, pe care încă o pot suporta, ci în fața celor ce se vor petrece după mine – și care se vor petrece fără îndoială mult mai bine. Lucruri care vor fi altceva, în orice caz, și cărora nu aș fi în stare să le fac față. Trebuie să mă ierți: eu nu sunt, ca tine, un spirit venit de pe Ljrql. Eu nu sunt decât un om care aparține timpului său. Bietul și dragul meu spirit de-a pururi veșnic, am să-ți spun ceva care o să tefacă să râzi cu lacrimi: ceea ce e un lucru bun la oameni e faptul că ei se contopesc cu timpul și că se duc odată cu el.

Cu un gest de prietenie care m-a înduioșat adânc, A și-a petrecut brațul după umerii mei. Cred că mi-au scăpat câteva lacrimi.

— Nu-ți face prea multe griji, îmi spuse A. Știi bine ce se va întâmpla. Totul se va schimba, însă atât de încet încât totdeauna va exista impresia că nimic nu se schimbă niciodată. Pământul va dispărea, dar atunci când oamenii vor fi părăsit de multă vreme această planetă. Pământul este leagănul oamenilor, dar copiii oamenilor nu rămân închiși pe veci în leagănul lor. Progresele vor fi uluitoare și ele nu vor rezolva nimic fiindcă suferințelor vindecate le vor urma alte suferințe iar după obstacolele învinse vor urma alte obstacole. Este tot atât de greu pentru tine să-ți imaginezi Universul peste cinci miliarde de ani pe cât îi era de greu unei roci în fuziune, sau unei alge albastre, sau chiar lui Lucy, micuța creatură africană descoperită pe vremea ta în sud-estul Africii, să și-i închipuie pe Platou, pe Michelangelo sau pe Darwin. Nu toate problemele pe care ți le pui și pe care și le pun semenii tăi, vreau să spun oamenii din jurul tău de trei sau patru mii de ani, vor fi rezolvate. Însă ele vor putea fi ocolite fiindcă mintea oamenilor va fi inventat altceva iar istoria Universului va inventa și că altceva decât însăși mintea oamenilor. Va fi din ce în ce mai dur – și poate, trebuie să recunoaștem, din ce în ce mai înfricoșător. Atunci când oamenii vor fi părăsit această planetă deoarece căldura sau frigul sau o explozie atomică sau un accident încă neprevizibil o vor fi tăcut nelocuibilă iar ei se vor fi stabilit undeva într-o galaxie sau alta, ei își vor aminti de Pământ ca de un vis de demult. Îndoielile, suferințele voastre, scurtimea

vieții voastre, supunerea în fața unei naturi care va fi dispărut sub forma pădurilor, a mărilor, a animalelor sălbatice, a regiunilor necunoscute, ignoranța voastră, naivitatea voastră vor apărea ca o epocă de aur. Se va vorbi despre Pământ așa cum vorbiți voi de Atlantida sau de Grădina Raiului. Până la urmă va fi pusă la îndoială existența sa legendară. Viața, sau ceea ce îi va fi luat locul, va fi devenit abstractă, teoretică, dominată cu totul, în secolele viitoare, de către știință și tehnică – și, mai târziu, de către altceva despre care nu știi încă nimic și despre care nimeni nu știe nimic și pe lângă care știința, așa cum o venerezi și cum tetemi de ca astăzi, va fi ceva asemănător cu magia din epoca de piatră sau a războiului focului.

Atunci, poate, într-un timp cât se poate de îndepărtat, într-un spațiu necunoscut, un savant venit de pe Urql, căci Pământul va li murit sau va îi explodat, va regăsi raportul. Creaturile din vremea aceea, sau creaturile creaturilor, nu vor mai cunoaște fericirea pe care v-o procurau vouă cărțile. Îile vor comunica uncie cu altele prin canale care nu au încă niciun nume în limbile vorbite de tine. Raportul va apărea ca un obiect misterios și care va provoca puțină teamă. Savantului venit de pe Urql îi va fi greu să-l descifreze și chiar să înțeleagă despre ce e vorba. După îndelungi eforturi și căutări, el îi va descoperi totuși pe papii Clement, pe conetabilul de Bourbon, această ciudată cetate a Veneției construită pe apă și Mediterana care între timp va li dispărut. Va descoperi Parisul, care nu va mai fi decât o amintire în amintirea Pământului, și strada Dragonului, care nu va mai fi decât o amintire în amintirea amintirii. Vă va descoperi, pe Maria și pe tine, dragul meu O, ca pe niște lucruri deosebit de prețioase, în genul primatelor și al diplodocilor.

— Al diplodocilor? am intervenit eu.

— În sfârșit... adăugă A. La o scară mai mică. Poale nu și mai puțin stupide. Înțelegi ce vreau să spun. Lucruri din negura timpului, un pic caraghioase și un pic neliniștitoare. Se va apleca asupra ta, dragul meu O. Și teva găsi de-a dreptul delicios. Va da de Veneția și va căuta să-și imagineze cam ce putea fi Vama Mării. Și palatele dogilor. Și frescele lui Carpaccio de la Sân Giorgio degli Schiavoni. Toate acestea, bineînțeles, i se vor părea niște lucruri cam nesăbuite. Și nu vor lipsi unele spirite cu bun-simț, printre savanți, confrății săi, care să susțină cu încăpățânare că tot ceea ce povestește raportul ține de legendă și de pură invenție. Un singur personaj îi va fi familiar, așa cum

i-ar fi fost familiar unui țăran din Evul Mediu, unui legionar roman, unui hoplit al lui Alexandru, oricărui dintre strămoșii tăi în timp ce șlefuiă o piatră sau un os – și cum îți este și ție: acela sunt eu. Eu, fiindcă eu sunt veșnic. De-a lungul istoriei oamenilor, chiar cei care nu cred în mine, și cu atât mai mult cei care cred din toată inima, înțeleg foarte bine cine sunt eu. Însă tu, dragul meu O, peste cinci miliarde de ani vei fi cu neputință de înțeles.

— Peste cinci miliarde de ani?

— Ba chiar și peste cinci milioane. Eu însă, eu voi fi mereu aici, imuabil, irevocabil, mereu tăgăduit și mereu sigur, și mereu renăscut, într-o lume care se schimbă așa cum te schimbi tu însuși – și în câteva zile, știi foarte bine, te-ai schimbat mult –, e nevoie de ceva care să nu se schimbe. Acela sunt eu. Poate că sunt un vis. Tot un vis ești și tu.

Salut, i-am spus eu. Salut nemurirea.

— Salut viața, răspunse el.

— E un salut adresat morții, am adăugat eu. Viața, moartea nu sunt contrare una față de cealaltă. Îile sunt unul și același lucru care se opune veșniciei. Și totuși...

— Și totuși?

— Și totuși, nu cred că ești atât de departe de mine pe cât crezi și nici că cu sunt atât de departe de tine pe cât mă tem. Noi aparținem, și tu și eu, de ceva imens care e mai mare decât lumea și mai mare decât această viață pe care o privim ca fiind sacră, mai mare decât istoria oamenilor care în ochii mei este totuși atât de sus, mai mare decât Universul din care ai descins deasupra Veneției, mai mare decât mine, desigur, și mai mare decât Maria, mai mare și decât tine.

— Și ce e, mă rog, acest ceva? Întrebă A cu puțină neîncredere și iritare.

— E vorba de ființă, i-am răspuns. Viața care urcă atât de vertiginos de patru miliarde de ani nu e decât un subprodus al ființei. Lumea și Universul sunt fragmente ale ființei. Trecutul și viitorul și timpul în întregime nu se înscriu decât în ființă. Pământul aparține ființei. Urql aparține ființei. Iar spiritele ca tine și toate visurile spiritului nu există decât prin ființă. Chiar încheiată cu moartea, viața e o splendoare. Dar, în nebunia lor, oamenii adoră viața în loc să adore ființa, care este cauza și izvorul și garanția și sfârșitul vieții.

— Dragul meu O, începu A, găsesc că ești destul de temerar dacă te

încumeți să-mi vorbești mic despre ființă. Am venit pe acest Pământ ca să te ascult vorbindu-mi despre viață. Poate – poate că...

— Despre viață și istoric ai avea ceva de spus. Nu mare lucru, de altminteri. Dar despre ființă, sigur nu ai dreptul să spui ceva.

— Dragul meu A, am adăugat eu, trebuie să fii un mare învățat pentru a putea vorbi despre viață. Și pentru a putea vorbi despre istoria ei. Te-am prevenit de la bun început că nu prea știu mare lucru. Data atacului Romei.

— 1527.

— Prenumele lui Molotov.

— Viaceslav.

— Lista papilor Clement, Piazza Campitelli, câteva fragmente răzlețe din existența pe pământ a vicontelui de Chateaubriand, câteva versuri de Aragon, strada Dragonului pe malul stâng al Senei și la ce servește o umbrelă: aici se oprește toată știința mea. Nu puteai găsi, în această lume și în istoria ei, un ghid mai neștiutor decât mine. Însă despre ființă, dragul meu A, află că știu tot atât cât știi și tu. Fiindcă știința ființei, sau mai degrabă lumina sa, se află în fiecare dintre noi. Și că Platon, sau Spinoza, sau Hegel, sau Michelangelo, sau Mozart, sau Tolstoi sau Leonardo da Vinci – sau Iisus Hristos sau Mahomed sau Buddha – nu fac nimic altceva, știi asta ca și mine după tot ceea ce ți-am spus, decât să dezvăluie acest lucru și celui mai ageamiu dintre noi. Și cu cât mesajul e mai important cu atât e mai simplu. Nu toată lumea e în stare să-l înțeleagă pe Aristotel, să-l iubească pe I. I. Newton sau pe Rembrandt. Dar toată lumea e în stare să-l înțeleagă pe Buddha, pe Mahomed, pe Iisus. Ei le vorbesc mulțimilor, celor sărmani, copiilor înainte de a le vorbi savanților. Și tocmai ei ne vorbesc despre ființă cu cea mai mare forță. Viața, această viață unică și de neînlocuit pe care o punem mai presus decât orice, această viață care pentru noi e sacră, această viață care domnește, sub formă de conștiință, de gândire, de știință, asupra lumii și asupra universului, nu este exclus ca această viață să nu ne fi fost dată decât pentru a camufla ființa. Viața e manifestă, vizibilă. Ființa e ascunsă sub viață, sub materie, sub legile Universului. Viața țâșnește de peste tot. Ființa se ascunde în spatele măștilor și tace chitic. Viața se mișcă, se schimbă, evoluează, se transformă, capătă fel și fel de chipuri. Ființa rămâne nemișcată și mereu identică cu ea însăși. Viața trece. Și ființa este. Ființa nu este ceea ce apare, ceea ce se mișcă, ceea ce se schimbă, ceea ce se duce.

Ființa este ceea ce este.

— Dragul meu O, murmură A, eu am venit...

— Știu: ai venit de hăt departe și te-ai întâlnit cu mine deasupra Vămii Mării pentru a căuta să afli ceva mai mult despre lumea asta și despre viață. Și îți închipui că despre ființă știi destul de multe, și în orice caz mult mai multe decât mine care nu eram decât un om purtat de timp și legănat de iluziile sale. Și e adevărat că lumea e un spectacol nesăbuit, seducător și amețitor. Dar nu aș vrea să crezi...

— Să cred...? reluă A.

— ... că în această lume de coșmar, stăpânită de hazard și de necesitate, viața a câștigat, pentru totdeauna, bătălia cu ființa. Viața a devenit atât de bogată, atât de puternică și atât de bogată, încât a împins ființa în abisuri obscure. Peste tot, oriîncotro privești, ne izbim de viață, de invențiile sale de geniu, de puterea sa fără margini. Însă ființa e întotdeauna prezentă, dedesubt, ceva mai încolo, ascunsă privirilor și orgoliului algelor în timp. Nu se vede decât lumea și viața. Nu se aude decât lumea și viața. Doar de ele se vorbește. Numai ele se simt. Nu mai există decât gândirea și cuvintele pentru a-ți mai putea aduce aminte de ființă. Ne este îngăduit să susținem că ființa s-a refugiat în gramatică și în matematică. Și, de asemenea, în suferință, în mirare, în surpriză, în vid. În indigență și în semne.

— A! bravo! spuse A pe un ton acceptabil doar pe jumătate. Foarte bine. Să ne întoarcem cu picioarele pe pământ. Și lumea? Și viața? Și raportul nostru despre oameni?

— Lumea și viața sunt lucruri cu totul neînsemnate, care încep cu *Big Bangul* acum cincisprezece miliarde de ani, care ajung la o dezvoltare deplină odată cu oamenii și care până la urmă vor avea un sfârșit.

— Ah! Oamenii! exclamă A. Micuții oameni de pe Pământ!

— Când plouă... am început eu, când plouă în lume.

— Pardon? mă întrerupse A.

— ... ei trec sub umbrele pe strada Dragonului.

VI

Lumea se clatină

— Din când în când, lumea se dă peste cap. Adesea, ea dă impresia că

doarme. Oamenii se omoară între ei pe ici, pe colo, se iubesc, se urăsc, construiesc mașini, dar prea mare lucru nu se întâmplă. Apoi, deodată, lumea se dă peste cap. Se dă peste cap odată cu primul hohot de râs, cu primul cuvânt, cu primul oraș în care se ridică câteva pietre. Se dă peste cap cu Egiptul. Se dă peste cap cu grecii. Se dă peste cap cu Alexandru. Se dă peste cap, bineînțeles, odată cu moartea lui Iristos, care își pune pecetea asupra ei atât de adânc încât taie istoria în două. Apoi se pare că se dă din nou în cele mai des peste cap. Odată cu adoptarea scării de șa, care întoarce pe dos arta cavaleriei, cu inventarea arbaletelor, care îl înspăimântă pe papă, a tunului, a jugului de cărăușie, a ctamboului cârmei, a tiparului, a mașinii cu abur, a electricității. Cu căderea Constantinopolului. Cu descoperirea Americii, pe 12 octombrie 1492, care duce la decăderea mamei tuturor mărilor și la sfârșitul Veneției. Cu Revoluția Franceză. Cu Pearl Harbor. Cu bomba atomică. Cu automobilul, avionul, televiziunea, pilulă, primul om pe Lună, SIDA, Revoluția din Octombrie și sfârșitul comunismului în patria socialismului.

În noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, lumea s-a dat iarăși peste cap. Până atunci, Hitler, aliat în fruntea armatelor germane, a mers din victorie în victorie. Cu câteva excepții, Europa a devenit germană. De la Cercul Polar la Mediterana, de la Brest la frontiera aisă. Hitler are un aliat care se numește Mussolini și care pentru el e mai mult o povară decât un ajutor. Italienilor le e greu să-i învingă pe greci. Germanii trebuie să intervină împotriva Iugoslaviei și a Greciei, iar rezistența e mai puternică decât se prevăzuse. Ofensiva împotriva lui Stalin, aliatul din vara anului 1939, care trebuia să aibă loc primăvara, e amânată cu câteva săptămâni, până la prima zi de vară. Solstițiul de vară, cu simbolismul său, nu e o dată nepotrivită pentru urmașul lui Siegfried, protejatul lui Wotan, stăpânul Nibelungilor. În noaptea de 21 spre 22 iunie '41, cu milioane de oameni și mii de tancuri și de avioane desfășurate într-un secret ce pare aproape de necrezut, operațiunea *Barbarossa* declanșează cel mai mare război, și cel mai ucigător, din istoria omenirii.

Nimic nu eșuează atât de sigur că succesul. La sfârșitul lunii iunie '41, Hitler, în culmea gloriei, e deja pierdut. El nu știe încă, bineînțeles. Crede, și mulți cred odată cu el, că a câștigat războiul. Împotriva comunismului și a Uniunii Sovietice, trupele germane sunt, cam peste tot, până și în Ucraina sovietică, întâmpinate ca eliberatoare. Curând, masacrele și incendiile vor

atrage asupra lor ură și împotrivire. În primele zile ale ofensivei, ele sunt mai degrabă bine primite. În Țările Baltice și la Riga, vestea atacului cade ca un trăsnet. Ca și în Bucovina sau în Moldova, rușii sunt considerați invadatori și, cu excepția unei minorități de intelectuali marxiști care vor lua curând puterea pentru ceva mai puțin de o jumătate de veac – dar despre care nimeni nu știe încă nimic –, comunismul e urât de toată lumea. În ciuda amintirilor legate de bătălia de la Tannenberg și de Cavalerii Teutoni, o explozie de bucurie cuprinde, pe 22 iunie '41, Lituania, Letonia, Estonia. Când blindatele germane, care înaintează cu toată viteză fără a întâlni multe obstacole, pătrund în Riga, bunica Lisei, care a cunoscut timp de un an o ocupație rusă relativ suportabilă, împărtășește sentimentele imensei majorități a populației. Timp de trei ani, Țările Baltice vor constitui spatele frontului pentru trupele germane care cuceresc orașele Minsk, Pskov, Vitebsk, Smolensk, care atacă fără succes Leningradul și care sunt oprite brusc, așa e istoria, de alianța dintre internaționalismul intonat de Marx și Lenin și naționalismul rus încarnat de Stalin, care, de altminteri, e georgian. La care trebuie adăugat capitalismul american, care furnizează dolarii, tehnică, flota.

Timp de trei ani încheiați e război. De la Marea Nordului la Marea Neagră, prin zăpadă și zloată, pe căldură toropitoare, tunul bubuie iar pământul se cutremură. Nici vorbă să mai pleci undeva. Ca să te duci unde, Dumnezeuule mare? Lumea e despăcată în două. Anna nu mai primește nicio veste de la Londra, de la fiica sa, de la nepoata sa care, peste cincisprezece sau douăzeci de ani mai târziu, va bea lambrusco cu Maria și cu mine, într-o lumină de vară, în Piazza Campitelli. În momentul în care cinematograful și teatrul încep să-i netezească drumul aproape spre celebritate în Letonia, mătușa Lisei nu mai are nicio veste de la comunistul cu ochelari care luptă probabil la Leningrad împotriva ofițerilor germani cu cruce de fier și cap de mort, cu mantale mari cu revere albe, pe care că îi vede la tot pasul în Riga. Cu aproximativ trei ani mai târziu, în primăvara anului 19", cam în momentul în care americanii debarcă în sfârșit în Normandia, se produce catastrofa germană. Și victoria Armatei Roșii. Se instalează rușii. Și comunismul. După crucea găinăța, făcută bucăți și aruncată pentru totdeauna la coșul de gunoi al istoriei, secera și ciocanul încep să-și întindă umbra asupra lumii. Sfârșitul istoriei e aproape.

— Îmi vine cam greu să te urmăresc de-a lungul acestor invazii în

cascadă, mai complicate decât cele ale goșilor, ale sucvilor, ale vandalilor. Și în continuare nu știu ce e acest comunism despre care îmi vorbești fără să dai vreun semn de oboseală. Acum ceva vreme, cred că era ieri, pentru a vorbi ca oamenii, îmi promisesseși că vei reveni asupra a două lucruri care păreau să te frământa serios, nu știu de ce, și care pentru mine erau un pic neclare: cred că unul dintre ele era comunismul.

— Ce memorie ai! am exclamat eu.

— *E și* cazul, mârâi el. Tu, în schimb, nu ai deloc. Uiți, te repeți, spui ce-ți trece prin minte, te pândește boala Alzheimer.

— Nu întotdeauna, am replicat cu triumfător: al doilea dintre cele două lucruri era creștinismul.

— Mi se pare că, oare mă înșel? aproape în aceeași măsură ca și conversațiile tale în Piazza Campitelli și umbrelele de pe strada Dragonului, aproape în aceeași măsură ca, dacă pot îndrăzni să spun...

— Hai, îndrăznește, l-am încurajat eu. Îți dau voie să îndrăznești.

— ... aventurile, poate prea des reluate, ale vicontelui de Chatcaubriand cu frumoasele sale Doamne, își au locul lor în raport și cele două lucruri misterioase. Poate a sosit momentul, însă tu hotărăști, să fiu și cu pus la curent, ce zici?

VII

Nietzsche a murit

Ai dreptate, am răspuns eu. Raportul nostru despre Pământ ar risca să tic incomplet dacă nu ar figura în el un german născut la Trier, în 1X18, sub numele de Kari Marx, și mai cu seamă un evreu despre care nici nu e îngăduit să se spună că avea geniu și căruia îi spunem Iisus Ilristos. Stau puțin în cumpănă, mărturisesc, dacă se cade să abordez aceste capitole. Fiindcă Marx și Iisus se a Hă în miezul a ceea ce gândesc oamenii, a ceea ce simt, a ceea ce cred. Le-au fost consacrate nenumărate lucrări și mulți oameni au murit, fie pentru unul, fie pentru celălalt. S-au dezlănțuit pasiuni în jurul unuia și în jurul celuilalt. Și de două milenii...

— Nu e mult, observă A.

— Mereu aceeași poveste, am replicat eu: nu e mult pentru tine, dar e mult pentru noi, căci, de două milenii și pentru miliarde de oameni, numele lui

Iisus e sacru.

— Și pentru tine? dori să știe A.

— Și pentru mine, am răspuns eu.

— Dar numele lui Marx, întrebă A, e și el sacru?

— Nu, am recunoscut eu. Și nu e pentru nimeni. Însă și-a lăsat amprenta asupra istorici, și acest lucru nu e deloc de neglijat.

— Pentru cât timp? vru să știe A.

— A! am exclamat eu. Nimeni nu știe. Căci, contrar celor susținute de el, istoria nu se oprește. Ea merge înainte. Modifică peisajele și schimbă proporțiile. Numele lui Marx și numele lui Iisus nu pot fi comparate între ele. Nu pot fi puse pe același plan. Nu pot sta alături unul de celălalt. Nu e nici măcar imposibil ca noi să fi suferit, pronunțându-le numele cu același glas, de o eroare de perspectivă care li se va părea stupefiantă celor care vor veni după noi. Căci unul e filosof. Iar celălalt...

— Iar celălalt...? întrebă A.

— E greu de răspuns, am recunoscut eu. Celălalt este, pentru miliarde de oameni, un Dumnezeu.

— A! făcu A.

— Știu că voi, pe Urql, n-aveți nici cea mai mică idee despre oameni. Dar să nu fi auzit voi oare niciodată, pe planeta Urql, de numele lui Iisus?

— Niciodată, răspunse A. O clipă am păstrat tăcerea.

— Asta nu prea mă miră, am reluat eu. Căci acest Dumnezeu este și om.

— Om? întrebă A.

— Da, om, am întărit eu.

— Și totuși Dumnezeu?

— Pentru miliarde de bărbați și de femei care cred în el, Iristos este om și Dumnezeu.

A tăcu la rândul său.

— Asta înseamnă să-i ridici pe oameni foarte sus, zise el, și să coborî divinitatea destul de jos, dacă transformi un om în Dumnezeu și faci din Dumnezeu un om.

Am tăcut din nou.

— Da, am reluat eu. Cu Hristos, Dumnezeu coboară până la oameni. Și, fiindcă fiul omului este și fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu, prin Hristos, îl urcă pe

om până la Dumnezeu. Tocmai această legătură între Dumnezeu și oameni este proprie creștinismului și constituie marea acestuia.

— Cine hotărăște aceste lucruri? Sunt hotărâte de oameni? Sau de Dumnezeu?

— De oameni, am răspuns. Dar inspirați de Dumnezeu tăcut om.

— Văd prea bine, îmi spuse A, că tu nu poți să-mi spui nimic despre Dumnezeu fiindcă nu le este hărăzit oamenilor să știe ceva despre Dumnezeu.

— E adevărat, am confirmat eu. Și totuși...

— Atunci vorbește-mi, ca de obicei, doar despre oameni.

— Din toate timpurile, am început eu - în sfârșit, de când au început să gândească, de când au această nefericire și această fericire de a gândi -, oamenii și-au tăcut tot felul de imagini despre unele puteri exterioare și superioare lumii, care au un potop de nume și pe care, în cuprinsul raportului destinat oamenilor de pe Urql și pentru mai multă comoditate, le vom numi divinități. La greci, la romani, la azteci, la germani, la populațiile din Africa și din Asia, pretutindeni, în culturile cele mai dezvoltate și la barbarii cei mai înapoiați, aceste divinități au existat în număr foarte mare. Dar, acum trei sau patru mii de ani...

— A! făcu A, asta era ieri.

— ... prin părțile Tigrului și Eufratului, apoi pe malurile răsăritene ale Mediteranei, pentru prima dată, un om de geniu, unul dintre cei mai mari, unul dinre cei mai iluștri din toată istoria vieții, adoră un Dumnezeu unic, ascuns, atotputernic, fără început și fără sfârșit, justițiar și răzbunător, al cărui nume inefabil nu poate fi pronunțat și nici scris. Omul, care se numește Avraam, își dă fiul lui Dumnezeu așa cum, două mii de ani mai târziu, Dumnezeu își dă fiul oamenilor. Între aceste două sacrificii se înscriu originile mării alianțe dintre oameni și Dumnezeu și se naște monoteismul. Chiar fără a mai vorbi de islam, care are aceleași legături, aici este întreaga istorie a poporului evreu, atât de evident ales și atât de evident blestemat, ca și a începuturilor creștinismului.

Istovit de atâta efort, m-am oprit brusc, dezorientat, nefiind în stare să merg mai departe.

— Continuă, mă invită A.

— Nu mi-e ușor deloc, am mărturisit eu. Trebuie să te anunț de pe acum că știu foarte puține lucruri despre mecanica ondulatorie, despre navigația cu

pânze, despre cultura porumbului care nu apare în Europa decât după Cristofor Columb, despre geologie, despre medicină, despre fâlosolâa lui Avicenna, a lui Averroes, a lui Maimonide, care au jucat un rol atât de hotărâtor în istoria gândirii, dar că nu știu absolut nimic, nu numai despre Dumnezeu...

— Bineînțeles, zise A. Niciun om nu știe nimic despre Dumnezeu. Dumnezeu nu are de gând să se destăinuiească algelor cu timp în ele.

— ... dar nici chiar despre ideile pe care oamenii și le fac despre Dumnezeu și care alcătuiesc o știință numită teologie.

— E o știință exactă? întrebă A.

— Nu, am reluat eu, nu e o știință exactă. Științele exacte trag concluzii riguroase cu consecințe fără drept de apel din postulate arbitrare pe care nimeni nu le poate dovedi. Și care nu intră în preocuparea lor. Teologia este știința sfârșiturilor de pe urmă și a începuturilor absolute. Lia este știința postulatelor.

— De unde le are? întrebă A.

— Din cărțile sacre, am răspuns eu.

— Îmi închipui că aceste lucrări sunt mult mai importante pentru raportul nostru decât regulile jocului de fotbal care figurează în anexă, și chiar decât *Iliada* și *Odiseea* de care faci atâta caz sau decât *Memoriile de dincolo de mormânt*. Spune-mi, te rog, numele acelor cărți sacre despre care încep să mă întreb dacă nu cumva ar fi suficiente, chiar și numai ele, pentru alcătuirea raportului.

— Toate popoarele își au cărțile lor sacre, am răspuns: aztecii, hindușii, budiștii, mongolii, taoiștii, parșii, și chiar mormonii, sau sfinți ai zilelor din urmă, care cred că indienii din America sunt rămășițele triburilor pierdute ale Israelului, și al căror șef, Joseph Smith, a descoperit, pe 22 septembrie 1827, pe o colină din sfatul New York, câteva plăci de aur gravate cu hieroglife egiptene pe care a reușit, din fericire, cu ajutorul a două pietre menționate în Biblie și care i-au căzut în mod miraculos în mână, să le descifreze în grabă înainte de dispariția lor. Musulmanii își au cartea lor: Coranul. Evreii își au cartea lor: Biblia, din care venerază mai ales începutul sub numele de Tora. Iar creștinii o au și ei pe a lor: Biblia creștină, fie cuprinde Vechiul Testament, care coincide cu Biblia evreiască, și Noul Testament, în centrul căruia se află Evangheliile, care povestesc viața lui Iisus, fiul lui Dumnezeu și al oamenilor,

Mesia anunțat de Sfintele Scripturi. Căci, potrivit propriilor sale cuvinte, Ilristos nu a venit pentru a aboli legea evreiască, ci pentru a o împlini și a o desăvârși.

— Toate aceste cărți, întrebă A, povestesc cumva același lucru?

— Da și nu, am răspuns eu. Povestesc lucruri destul de diferite pentru a alimenta astfel dușmăniile care continuă să existe între evrei și creștini, între creștini și musulmani, între evrei și musulmani.

— E de-a dreptul enervant, zise A. Mi-ar plăcea că raportul să fie cât de cât coerent.

— Și asta în ciuda unor lucruri destul de asemănătoare despre existența lui Dumnezeu, despre fericirea mântuirii, despre rolul rugăciunii și al milosteniei. Adevărata diferență e o diferență de limbaj: Dumnezeu nu poartă același nume în diferitele religii. Și există o diferență de gramatică, de sintaxă și de semne: oamenii nu sunt plăcuți lui Dumnezeu în același fel, ei nu i se roagă după aceleași rituri.

— Tu ești creștin? mă întrebă A.

Da, sunt. Sau eram: îmi închipui că, acolo unde mă duc după ce ne vom despărți, etichetele lumii acesteia dispar destul de repede și că, în lumea morților, nu există deosebire între creștini și ceilalți. Sau mă străduiam să fiu. Părinții mei erau. Și părinții părinților mei. Înainte de a fi dat la școala unor învățători laici și progresiști, care își închipuiau la rândul lor că dețin adevărul, dar care îi dădeau un sens nou asociindu-l cu toleranța, fusesem crescut, fără exces de rigoare, în religia catolică, apostolică și romană. Și dacă ar trebui într-adevăr, în tot decursul veacurilor, să urmez pe cineva până la capăt, cred că pe Iisus aș prefera să-l urmez. Lira fiul unei fecioare, a înviat din morți după ce a fost răstignit sub domnia lui Tiberiu, trupul său se înalță la ceruri sub privirile discipolilor săi și, până la sfârșitul veacurilor, trupul său se preface în pâine, sângele său se preface în vin.

Crezi în toate aceste lucruri? întrebă A.

Nu știu, i-am răspuns. Mi se întâmplă să stau în cumpănă. Ilristos, într-adevăr, nu a propovăduit decât două lucruri: că trebuie să-i iubești pe ceilalți și că trebuie să-l iubești pe Dumnezeu.

Îi iubești? mă întrebă A.

— Îl iubesc mult pe Dumnezeu, i-am răspuns. A iubi pe Dumnezeu e un lucru cât se poate de comod. Îi mult mai ușor decât să-i iubești pe ceilalți.

Dumnezeu e un vis. Ii e departe. Lil e în altă parte. El călătorește mereu. Nu se știe nimic despre el. Seamănă puțin cu tine, dar cu multe trepte mai sus, bineînțeles. Ceilalți sunt aici și mă omoară cu zile. Tot timpul cer câte ceva, ocupă mult loc, fac gălăgie, miros urât. Li se întâmplă, din când în când, să scrie cărți mai bune decât ale mele. Ceilalți mă stânjenesc tot timpul. Dumnezeu nu mă stânjenește niciodată. Când totul merge bine, îi aduc mulțumiri. Când totul merge prost, îi adresez rugăciuni. Știu că Dumnezeu are alte lucruri de făcut decât să se ocupe de niște alge cu timp în ele. El se ocupă de miliarde de stele în miliarde de galaxii și de miliarde de particule în miliarde de molecule. Dar tocmai oamenii îi dau de furcă. Tocmai de aceea, îmi închipui, ni l-a trimis pe fiul său sub numele de Iisus.

El, Iisus, nu se ocupă decât de oameni. El ne ia de mână. El se gândește la noi întruna, de vreme ce s-a tăcut om înainte de a muri pentru noi și știe cum se petrec lucrurile atunci când cari un corp după tine în spațiu și în timp. Datorită lui Dumnezeu a coborât până la suferințele oamenilor. El nu e un șef, un rege, un împărat, un bogătaș, un patron. El e o ființă sărmană, o ființă firavă, un osândit la moarte. Cel care vrea să-și salveze viața o va pierde, spune Iisus cu gura unuia sau altuia dintre discipolii care vorbesc în numele său. E lovitura de geniu a creștinismului și a Bisericii catolice, care a iubit atât de mult, după aceea, puterea și gloria: ceea ce triumfă, cu Iisus, este eșecul, mizeria, suferința. Fiindcă, pe acest Pământ, există mai multă iubire de partea învinșilor decât de partea învingătorilor. S-ar spune că iubirea își ia tălpășița atunci când se ivesc cei puternici, Iisus fuge de putere așa cum alții fug de mizerie. De îndată ce nu mai e un copil, se transformă în victimă. Chiar dacă Iisus nu ar fi decât un mit – iar savanții ne asigură că el nu este un mit în mai mare măsură decât Alexandra sau Cezar sau Cleopatra sau Moise –, mi se pare că atâția bărbați și atâtea femei s-au gândit la el cu atâta iubire încât un pic din iubirea lumii îmi revine și mie sub numele său.

Câteodată îmi spun că, chiar dacă creștinismul și religia catolică, apostolică și romană...

— Sună frumos, îmi spuse A. Merge ca uns.

— Știu, am răspuns. Aici e tot geniul Bisericii... ar ajunge să dispară...

— Vor dispărea oare? întrebă A.

— Habar n-am, am răspuns. Tu trebuie să știi. Nu eu. Dar chiar dacă

creștinismul și religia catolică ar fi să dispară, măturate de timpul care spulberă oamenii și instituțiile lor, religia celor săraci, celor învinși și a celor slabi nu ar dispărea niciodată. Gloria lui Iristos este mai curând în suferința decât în izbânda sa. Izbânzilc trec. Suferința rămâne. De-a lungul veacurilor, cu Inchiziția, cu faimoasa mârșăvie a familiei Borgia și a atâtor altora, cu stupiditatea prelaților legați de trecut, cu un prinț de Bourbon care la opt ani primește pălăria roșie de cardinal, cu pompa și purpura Bisericii pe care o întemeiasă alături de pescari și de prostituate, Hristos a suferit din cauza izbânzii sale. E învingător în suferința sa. Și poate în înfrângerea sa. Îmi imaginez foarte bine, într-o lume bogată și dură care până la urmă s-ar fi descotorosit de absurditățile dogmelor noastre, un mic grup de sceptici, scârbiți de conformism și de prosperitate, însetați în sfârșit de paradoxuri, vag ispitiți de altceva, care s-ar aduna într-o pivniță, ar frânge pâine și ar bea vin în amintirea lui Iisus Hristos despre care ei nu ar mai ști nimic în afară de faptul că el îi iubea pe cei săraci, pe cei învinși, pe cei răzvrătiți, pe cei înlăcrimați. Atunci poate că Iisus, în care nimeni nu ar mai crede, și nici chiar ci desigur, s-ar întoarce printre ei.

Mai mult ca oricare altul, Iisus introduce în istorie ceva sublim despre care va trebui să scriem în raport, fiindcă numai oamenii practică acest lucru sublim care e bunul lor propriu în aceeași măsură ca și gândirea, dar cu o treaptă mai sus: e vorba de iertare. Mai mult decât poruncește și impune, Hristos uită și șterge cu buretele. Dumnezeuului răzbunării și resentimentului din Vechiul Testament îi ia locul un om iubitor și milostiv. Nu întâmplător i se spune Mântuitorul: el mântuiește și el iartă. Odată cu el, crucea încetează de a mai fi un instrument de supliciu pentru a deveni un semn de răscumpărare.

— Nu înțeleg, interveni A. Ce anume răscumpără?

— Păcatele lumii, i-am explicat eu.

— Cum adică, le vândusc?

— Însuși faptul de a fi pe lume e deja un păcat. Pentru Biserică, toți oamenii – cu excepția Fecioarei, mama lui Dumnezeu – se nasc cu un păcat. Acesta e păcatul strămoșesc.

— Oare trebuie să notăm în raport că, cu excepția Fecioarei, bineînțeles, toți oamenii sunt vinovați și că toți sunt înclinați să fie răi?

— Aceasta e o mare problemă, am răspuns eu. Au existat filosofi care au

susținut că omul este bun prin natură. Biserica e mai puțin angelică decât filosofia. Omul nu este decât păcat din perspectiva unei doctrine care urcă până la Adam și în care fiul omului moare pentru a-i mântui pe copiii lui Dumnezeu. Iar el nu e decât iertare. Păcatul se află în centrul tuturor religiilor. Iertarea păcatului se află în centrul creștinismului. Și, mai concret, în inima religiei catolice care îi iubește atât de mult pe păcătoși încât e în stare să ierte, într-o clipă de pocăință, o viață întreagă de crime. Unui om care vine să-i mărturisească: „Părinte, am ucis”, preotul catolic răspunde cu o întrebare: „De câte ori, fiule?” Și un ultim suspin de speranță și de credință e suficient pentru a șterge astfel o întreagă carieră de dezmăț. Tocmai de aceea atâția libertini au fost catolici. Și atâția catolici au fost libertini.

— Chateaubriand, interveni A. Și abatele de Rance.

— Și tot șirul celorlalți. Există o vorbă a lui Luther...

— Era catolic?

— Tocmai aici e problema, nu mai era. Și asta, dintr-o sumedenie de motive care sunt mereu aceleași și dintre care primul...

— ... este acela că tu nu știi nimic...

— Iar tu, tu ghicești totul... nu vom intra în dispute religioase care le-au dat oamenilor de turcă la fel de mult și chiar mai mult decât iubirea sau decât aurul și care au făcut să curgă valuri de sânge pentru niște teze obscure pe care nimeni nu le mai citește, pentru niște fraze ambigue, pentru niște cuvinte contestate, pentru o singură vocală – acel iotă *din* 'opoouaioc, sau din 'oțioioooioc; care declanșa pasiuni pe care nu le mai înțelegem astăzi.

— Poți să-mi spui odată, mă întrerupse A puțin nerăbdător, acea vorbă a lui Luther?

— „*Peccate fortiter. Credite fortius*”: „Păcătuți zdravăn. Dar credeți și mai zdravăn.” Lucrul cel mai frumos în creștinism, care a dat lumii, sub speciile purpură și aur ale Bisericii catolice, apostolice și romane, cel mai impresionant exemplu de instituție reușită și durabilă, cu fastul său nemăiîntâlnit și compromisurile sale, cu voința sa de putere și bogățiile sale nelimitate, sunt fiicele sale pierdute și fiii săi rătăciți.

Cu întruparea, cu Sfânta Treime, cu Duhul Sfânt care face legătura între Tatăl și Fiul, Biserica noastră catolică, dragul meu A, este un lucru atât de mareț, iar creștinismul, care răstoarnă ordinea lumii și care îi îngenunchează

pe regi, pe cei puternici, pe cei bogați în fața unui instrument de tortură care nu e nici mai mult nici mai puțin decât o ghilotină sau o spânzurătoare sau un pluton de execuție, este un simțământ al inimii de o cutezanță atât de uluitoare încât chiar totalitatea raportului, care ar acoperi, dintr-odată, totalitatea omului, le-ar putea fi într-adevăr consacrată. Stau și mă întreb oarecum de ce, de la întâlnirea noastră deasupra Vămii Mării, am putut vorbi despre altceva.

— Dar Dumnezeu? întrebă A. Apare el cumva, din când în când, în aceste palate de idei, în aceste construcții de cuvinte, în această religie a oamenilor concepută de oameni spre gloria oamenilor cel puțin tot atât cât spre slava lui Dumnezeu?

— Oare oamenii vorbesc despre Dumnezeu? Au ei dreptul să vorbească despre Dumnezeu? Ei se roagă la Dumnezeu, asta e tot. I se închină, îi adresează rugăminți, se aruncă la picioarele sale. Ei nu au nimic de spus despre ceea ce nu pot concepe. Dumnezeu are grijă de oameni și le hotărăște soarta. Nu oamenii trebuie să aibă grijă lui Dumnezeu și să lic preocupați de soarta să. Dumnezeu nu există în istorie și în timp de vreme ce este veșnic. Iar oamenii nu sunt decât oameni în istoric și în timp.

Acum câțiva ani, cu prilejul unui congres de filosofic care tinea loc la Moscova, pe atunci capitala unui comunism care, dacă nu avea un stăpân, era cel puțin fără Dumnezeu, președintele ședinței, un profesor de la Universitatea din New York sau din Chicago, după ce s-a uitat la ceas, le-a spus delegaților: „Mai avem cinci minute. Poate am putea aborda acum problema existenței lui Dumnezeu.” Nu prea lua în serios evenimentele ce se petreceau, cam tot pe atunci, prin amfiteatre și prin campusuri universitare. Pe zidurile Facultății de Filosofic atrage atenția o înscripție cu litere uriașe, trasate cu markerul sau cu spray-ul:

DUMNEZEU A MURIT

semnează: NIETZSCHE

O mână misterioasă șterge înscripția și, în locul ei, scrie:

NIETZSCHE A MURIT

semnează: DUMNEZEU

Există o mulțime de lucruri geniale în creștinism și în Biserica noastră catolică. Însă lucrul genial între toate este, cu siguranță, acela de a-l fi coborât pe Dumnezeu, despre care nu e îngăduit să spui nimic, printre oamenii pe care

toată lumea îi cunoaște. E vorba de ceea ce se numește întrupare. Dumnezeu e în afara timpului și în afara istoriei.

Dar iată că el intră în timp și intră în istorie sub numele de Iisus. Poate nu ar fi cu totul nepotrivit să ne gândim că, bunăoară, creștinismul, cu o sumedenie de precauții, și poate fără să știe, în ideea că face din Dumnezeu un om, a făcut din om un Dumnezeu.

Nenumărate erezii, cu răbufniri și lovituri de teatru demne de filmele de la Hollywood, se învârt în jurul acestui mister: Iisus este în primul rând un Dumnezeu sau este în primul rând un om? Toate întrebările anexe, de care se leagă numele lui Arie sau numele nestorienilor, conciliile ecumenice de la Niceea, de la Constantinopol, de la Efes sau de la Calcedon – Fiul este oare de o ființă cu Tatăl? Există oare două firi în persoana lui Hristos? Fecioara Maria e născătoare de Dumnezeu sau doar născătoare de om? Și polemica iscată de formula *Filioque*...

— Toate decurg din această întrebare unde se află în joc, într-adevăr, întregul sens al raportului nostru despre lume și oameni. Răspunsul Bisericii este că Iisus este în mod indisolubil Dumnezeu și om. Un Dumnezeu Tatăl – care este în același timp Fiul și Tatăl de vreme ce Fiul este și Tatăl și de vreme ce cele trei Persoane sunt totdeauna un singur Dumnezeu – domnește mereu necunoscut, inefabil, pe veci imuabil, identic cu sine din vecii vecilor, în afara lumii și a timpului. El s-a trimis pe sine însuși, în întruchipările Fiului, fiu al lui Dumnezeu și fiu al omului, în spațiul și timpul create de *Big Bang* inițial. Pentru a trăi aici ca oamenii. Și pentru a muri aici ca oamenii.

— Cam asta ar fi, întrebă A, ceea ce tu numești teologic?

Între timp zburam peste mări, peste insule, peste lacuri mari de pe insule și peste vulcani, în largul mării.

— Niciodată nu voi îndrăzni să pretind că aceste povestiri în plin zbor ar putea fi asimilate teologice: parcă aud urcând încoace, din augustele locuri în care se întrunesc, hohotele de râs ale teologilor. Însă îmi închipui că teologia trebuie să se ocupe ca și noi – altfel, însă că și noi – de întrupare și de Sfânta Treime.

— Atunci ar putea fi oare, întrebă din nou A, ceea ce tu numești filosofie?

— La așa motiv, așa pedeapsă. Raportul destinat planetei Urql este față de filosofic ceea ce este Courteline față de Shakespeare, ceea ce este Guignol

față de Al Doilea Faust. Dar nu atât de nostim, din nefericire. Raportul e prevăzut cu un mâner, pentru a-l putea duce mai ușor. Știi deja că filosofia se întreabă, cu mirare, de ce există ceva în loc de nimic și ce rost avem noi pe acest Pământ unde tu ai norocul, sau nenorocul, de a nu fi decât în trecere.

— Acum stau în cumpănă, îmi mărturisii A. Să fie oare acesta noroc sau nenoroc? Nu sunt deloc sigur. La început m-am gândit, așa cum știi, că e o mare nenorocire să fii om pe Pământ în inima Universului. Acum încep să mă întreb dacă nu cumva e o bucurie, amestecată cu o umbră de deznădejde, să fii, din veci și în vecii vecilor, aidoma unui erou, ușor nedumerit, de roman polițist sau de roman de aventuri, un fel de enigmă într-o enigmă în sânul altei enigme.

— Iată-ne în sfârșit la subiect! am exclamat eu. Aceasta e filosofia: enigmă, stupoare, disperare, veselie. Aici intră de toate. Filosoful e vesel fiindcă el știe că nu știe nimic și că, spre deosebire de ceilalți, el nu mai așteaptă de la lume decât un pic de mirare. Până când ne vom mira oare de noi înșine? Până unde ne va duce uimirea în fața condiției noastre? Filosoful e la fel de uluit în fața lumii și a oamenilor pe cât erai tu însuși deasupra Vămii Mării.

— Mi-aduc aminte... îmi spuse A. Și nerăbdarea de a cunoaște se amesteca cu uimirea în fața a ceea ce vedeam.

— Iris este fiica lui Thaumás. Cunoașterea se naște din mirare. Toată partea lumii care se întinde în jurul Vămii Mării și căreia îi spunem Luropa – un promontoriu neregulat și minuscul la capătul extrem al Asiei – a fost construită pe doi piloni: filosofia greacă, ce va încerca să răspundă prin tragedie, prin istoric, prin geometric, prin știință – și prin atâtea statui – mirării metafizice în fața acestei minuni care este omul; și teologia creștină, încununare și răsturnare a tradiției evreiești, ce vă cerc iubirii unui Dumnezeu căzut în timp și întrupat în istorie un răspuns acestui mister care este omul și o consolare pentru suferințele sale.

— Ei bine! interveni A.

— Ai de ce să te miri, nu?

— Ceea ce mă nedumerește... începu el.

— Ce nu mai merge iarăși? I-am întrebat eu. Nu totul e scăldat în lumină? Nu totul e limpede ca lumina zilei?

— Ceea ce mă nedumerește încă, reluă A, este faptul că Dumnezeu vine

în lume într-un anumit moment și într-un anumit loc. De ce nu vine mai devreme sau mai târziu? Și de ce nu în altă parte?

— Nu-mi vorbi de asta, i-am răspuns. E o problemă spinoasă. Dumnezeu descinde la evrei – și, cu ajutorul romanilor, e sortit morții de către evrei. Nu-ți poți închipui câte catastrofe a provocat acest omor. E un război al gangurilor la scară planetară. Lucrul cel mai curios este faptul că evreii, care în Vechiul Testament se considerau deja poporul ales prin excelență, sunt confirmați de Noul Testament în acest destin de excepție de vreme ce, pentru a relua o formulă a Monseniorului de Quicn, arhiepiscop de Paris pe timpul Restaurației, predecesor, sub Cupolă, al prietenului nostru Mole...

— Așa și tot așa! exclamă A, care nu se purta întotdeauna cum s-ar fi convenit.

— ... Iisus nu e numai fiul lui Dumnezeu prin tatăl său, el aparține de asemenea, prin mama sa, unei foarte bune și unei foarte vechi familii din neamul lui David. Poporul ales se transformă, desigur, în popor blestemat de îndată ce îl trimite pe Mesia la spânzurătoare, la ghilotină, la plutonul de execuție. Dar ar putea exista vreun mijloc de a intra în istorie și în timp fără a fi prins în tumulturile unei situații politice, economice, sociale, fără a face parte dintr-un popor, fără a aparține unei epoci? Iisus se naște sub Augustus și moare sub Tiberiu, reprezentat de Pilat din Pont pe lângă regele Irod, care colaborează fără rușine cu trupele de ocupație. Și, mai ales, întemeietor al întregului creștinism, părinte al Bisericii catolice, al Bisericilor ortodoxe, al Bisericilor protestante, al tuturor sectelor schismatice sau eretice care se revendică din creștinism, Iisus este în primul rând evreu. Protestanții sunt catolici care s-au îndepărtat de Biserică. Catolicii sunt evrei care s-au îndepărtat de Israel.

— Mi-ai explicat deja că, la voi, copiii înseamnă moartea părinților.

— Iisus se supune acestei reguli. Odată ce a intrat în istoric, și nu știu dacă îți dai seama de excepționala catastrofă – folosesc cuvântul catastrofă în sens de răsturnare – care este intrarea unui Dumnezeu în istoric, el urmează legile istoriei. Le urmează întocmai – cu bobârnacul de rigoare, fiindcă acest om este Dumnezeu. El se naște dintr-o femeie – dar aceasta e fecioară. Trăiește ca toți ceilalți – dar face minuni. Moare – dar înviază.

Pentru ca Iisus să fie Mesia anunțat de Sfintele Scripturi și fiul omului,

trebuia ca Maria să fie o femeie și, de asemenea, ca să poată fi mama lui Dumnezeu: de aici Neprihănită Zămislire care face ca Maria să fie, în doctrina catolică, singura femeie din istoria oamenilor care s-a născut dintr-o femeie fără păcat. Pentru ca Iisus să fie fiul omului și Hristos Mântuitorul, trebuia ca el să fie răstignit de ai săi: de aici trădarea lui Iuda. Dacă Iuda, cuprins de remușcări, ar fi renunțat în ultimul moment să-l dea pe Iisus pe mâinile romanilor și evreilor, nu ar mai fi existat creștinism. Succesul zeloților, al celor ce voiau totul imediat, ar fi însemnat picirca creștinilor în vecii vecilor. Triumful creștinismului – cheia și sufletul său – trebuia să treacă prin eșec; iar viața sa, prin moartea sa. Vezi bine că aici ajungi la ceva care merge mult mai departe decât doctrina religioasă pentru a atinge însăși natura și rădăcina a ceea ce este omul în istoria sa: Moarte, unde ți-e victoria?

Și autorul acestei victorii a eșecului asupra victoriei, este tocmai acela care nu înțelesese că moartea e mai puternică decât viața pentru a asigura veșnicia în amintirea oamenilor: e vorba de Iuda. Trădătorul este piatra unghiulară a intrării lui Dumnezeu în istoric. Dumnezeu pătrunde în istoria oamenilor datorită Mariei care îi dă viața și datorită lui Iuda care îi dă moartea. Răul colaborează cu binele pentru a face din istoria oamenilor ceva divin. Și Iuda, trădătorul, poate singurul om hărăzit de-a pururi iadului veșnic, este, în aceeași măsură ca și Fecioara Maria, așezată în Răi la dreapta lui Dumnezeu Tatăl, care este tatăl Fiului lor hărăzit călăilor pentru a mântui lumea și istoria, autorul întunecat al mântuirii noastre.

Și nu e de ajuns să spunem că Iuda, ca și Maria, ia parte la intrarea în timp, plină de iubire și de sânge, a Fiului lui Dumnezeu. Întreaga istorie o anunță și o pregătește. Adam, înainte de păcat, este deja imaginea lui Iisus, de vreme ce el este fiul lui Dumnezeu. Eva, prima femeie, care nu se naște precum celelalte și care se lasă în voia răului că să se poată împlini istoria, este deja Maria și Iuda deopotrivă. Și Noe, și Avraam, și Isaac, și Moise, și David, și Solomon nu sunt, ca și Sfântul Ioan Botezătorul, decât vestitorii lui Hristos și ai pogorării lui Dumnezeu în istoria obscură a oamenilor.

— Ceea ce mă neliniștește, atunci când vorbești de evrei, de catolici, de protestanți, de musulmani, e diversitatea interpretărilor posibile ale istoriei. Nu aș dori ca raportul să poată fi confiscat de o religie și nici să poată fi acuzat de parțialitate metafizică. Mă întreb dacă aurul, despre care mi-ai vorbit îndelung,

este atât de important pe cât mi-ai povestit și dacă oamenii nu sunt divizați de ideile lor cel puțin în aceeași măsură în care sunt divizați de interesele lor. Să existe oare, la oameni, tot atâtea religii câte limbi?

— Până în prezent există, în orice caz, slavă Domnului, mai puține religii decât limbi. Însă există mai multe, și uncie dintre ele sunt foarte frumoase. Iar cei care cred într-o religie, cred în același timp și în modul cel mai firesc că e singura adevărată. Ei ar fi în stare să-și dea viața pentru ca – și cine i-ar putea condamna pentru asta?

— Mult mai sigur decât ar face-o pentru aur.

— Crezi cumva că religia ta era singura adevărată?

— Nu știu, am răspuns eu. Nu credeam că numai familia mea e bună. Nu credeam că numai patria mea e cea a dreptății.

— Însă ți-ai da viața pentru ele, nu?

— Fără nicio umbră de îndoială, i-am răspuns. Aș fi fost cât se poate de fericit să-mi dau viața pentru religia catolică, apostolică și romană, în care nu credeam pe deplin, după cum aș fi fost foarte fericit să-mi dau viața pentru familia mea care mă irită întruna sau pentru patria mea, despre care vei afla până la urmă, din spusele unuia sau altuia, că e cu neputință de suportat.

— Și de ce te-ai bate, mă rog, pentru niște cauze de care nu crai nicidecum sigur?

— Tocmai fiindcă erau ale mele, i-am răspuns. Știi acum că oamenii au un timp, și un loc, și prieteni, și sentimente. Și că totul e doar o întâmplare îmbinată cu necesitate. Dar mai există și ceva care se numește amintire, onoare, fidelitate, în virtutea cărora oamenilor le place să se bată și să moară pentru ceea ce cred și pentru sentimentele lor. Nu există ceva mai rău pentru un om decât să nu creadă în nimic. Tocmai de aceea unul dintre filosofii noștri cei mai mari, tatăl lui Fichte și al lui Sendling, bunicul lui Icgel, străbunicul lui Marx, a pus limite cunoașterii pentru a face loc credinței.

— Numele! exclamă A. Vreau numele său pentru raport!

— Se numea Kant, am răspuns, Immanuel Kant, și s-a născut la Königsberg, în Prusia Orientală, în Epoca Luminilor, la sfârșitul Vechiului Regim, în ajunul Revoluției Franceze care a întors lumea pe dos poate în aceeași măsură ca și Plistos. El face să se învârtă lucrurile în jurul spiritului în loc să facă spiritul să se învârtă în jurul lucrurilor și revoluția să copernicană este la

fel de radicală ca și cea a revoluționarilor sanculoți: lăsând în beznă secrete de nedezvăluit, arătând că fenomenele au nevoie, pentru a se manifesta, de spațiu și de timp, el întemeiază un sistem extraordinar care prefigurează multe alte sisteme.

— Spune-mi adevărul, mă imploră A. Nu te lăsa orbit de admirația ta pentru Kant, de iubirea ta pentru Hristos. Nu cumva există, în istorie, o sumedenie de filosofi, de savanți, de sfinți, de profeți și de religii care au întors lumea pe dos?

— Bineînțeles că da, i-am răspuns. Ai dreptate. O sumedenie. Einstein întoarce lumea pe dos. Și Mahomed întoarce lumea pe dos. Și Buddha întoarce lumea pe dos. Tocmai fiindcă părinții mei erau creștini, ca și părinții părinților mei, ți-am vorbit de Hristos despre care îmi vorbeau ei înșiși. Există multe alte sisteme, la fel de puternice, la fel de subtile, și despre care discipolii cred neștrămutat că dețin adevărul. Nu știu mai nimic despre mărețiile creștinismului, despre transsubstanțice, despre har, despre parusic, despre Sfântul Duh și despre conciliile fără sfârșii în cadrul cărora oamenii au votat privitor la Dumnezeu aidoma unor deputați privitor la o taxă sau la o lege agrară și din care s-a născut Sfânta Biserică. Abia dacă știu cât de cât că există ceva foarte frumos care se numește, cred, comuniunea sfinților și care permite iubirii și meritelor să circule prin rugăciune printre toți cei ce cred: în starea în care mă aflu, aștept totul de la ajutorul celor pe care i-am iubit și care, poate, m-au iubit și ei. Despre islam sau despre budism, a căror istoric, mai lungă pentru budism și mai scurtă pentru islam, e la fel de complicată ca și cea a creștinismului, cu schisme, și cu erezii, și cu înțelepți, și cu școli în continuă dispută, nu știu absolut nimic.

— Ce ghinion! se vaită A. Ce vom lăcc cu raportul? Nu pot totuși să mă arunc, pentru a umple aceste lacune, asupra tuturor sufletelor morților care-mi ies în calc și dintre care câteva, îmi închipui, sunt musulmane sau budiste, nu?

— Situația nu e atât de gravă, i-am răspuns. Te prevenisem, de la bun început, adică de la stingerea mea din viață, că nu știu nimic despre mai tot. Acesta e mai curând un noroc. Dacă aș fi știut câte ceva despre cearta investițiilor, despre originea operei, despre cultura viței-de-vic, despre precambrian, despre Tucidide sau despre Vivaldi, bietul nostru raport ar fi atins foarte repede dimensiuni monstruoase. Neștiind nimic despre nimic, trec,

alunec, survolez, mă grăbesc – alunecați, muritori, nu zăboviți – și un fel de echilibru dăinuie astfel în subțirenie. Și te vei întoarce pe Urql ușor ca un fulg, ținând între degetele tale de foc umbra unei tentative de încropire a unei schițe de proiect de raport.

Și nu trebuie să-ți faci niciun fel de iluzii – oare trebuie să-ți mai spun asta o dată și să ți-o repet neîncetat?

— Asupra valorii raportului. Nu știu nimic despre viitor: va îmbătrâni foarte repede. Ți-am spus de atâtea ori că oamenii există în spațiu și în timp. Raportul va exista și el în spațiu și în timp. Eu eram alb, burghez, francez, european, creștin. Un muncitor musulman, un țăran budist ți-ar fi dat un raport cu totul diferit. Apoi, eram în primul rând în timp. Un raport, dragul meu A, degeaba vorbește de veșnicie, el nu e niciodată veșnic, liste datat în timp și de către istoria autorilor săi. Îmi place să cred că tu ești veșnic. Însă eu, eu nu sunt veșnic. Dovadă e faptul că sunt mort. Dalele vieții mele vor trebui să figureze în raportul a cărui copertă va purta numele noastre:

AO

RAPORT ASUPRA LUMII ȘI A OAMENILOR

Vezi bine că viața mea, biata mea viață, își pune amprenta pe întreaga noastră lucrare și că în curând o va face caducă. Ar trebui, pentru a face totul cum trebuie, că raportul să fie revăzut și completat, se-nțelege că nu de mine ci de alții, o dată la patru sau cinci ani.

— O dată la patru sau la cinci ani! te-ntreci cu gluma! Nu am numai asta de făcut. Te-ai gândit vreodată, dragul meu O, la durata călătoriei, chiar și pentru un spirit ca mine care se deplasează, har Domnului, ceva mai repede decât viteza luminii?

— Nu vei fi obligat să vii de fiecare dată în persoană. Grosul raportului e deja făcut. Ai putea trimite pe unul dintre asistenții tăi – dacă cumva există, eu n-am cum să știu, asistenți în lumea spiritelor. Un tânăr spirit, poate, la sfârșit de studii?

— Încetează cu prostiile. Raportul trebuie întocmit o dată pentru totdeauna. Eu îl văd ca pe o operă clasică, ca pe Biblie, ca pe *Don Quijote*, ca pe *Iliada* sau *Odissea*. A *t/ung of beauty is joy for ever. Opus aere perennius*. Și *xxfvvia eiț'aei*.

— Această lucrare neperisabilă ar fi bine să fie remaniată la intervale

regulate. Ar fi și mai bine să avem tot atâtea rapoarte câți morți pe Pământ, fiecare mort ar avea astfel raportul său, fiecare mort ar face raport, fiecare mort ar fi un raport. La urma urmelor, e aproape ceea ce se petrece cu istoria lumii, care ea însăși nu e nimic altceva decât un raport scris la nesfârșit de către toți oamenii. Și tocmai fiindcă tu nu poți duce cu tine până pe planeta Urql lumea și trecutul său, cu accept să fiu aici, pentru tine, grefierul istoriei. Dar tu trebuie să știi că, prin forța lucrurilor, conceput fără documente, fără arhive, iară anchete, de către un ignorant cu idei foarte înguste, raportul e mai aproape de opera de imaginație decât de proccsul-verbal. Să spunem lucrurilor pe nume: e un roman ale cărui personaje ar fi algele, timpul, spațiile nemărginite din care ai căzut printre noi, și oamenii.

— Un roman! izbucni A. Ce oroare! Nu cumva să lași, te implor, să se strecoare această vulgaritate în raport.

— O retrag, am răspuns. O șterg. O bifez. Dar asta nu schimbă și nu va schimba nimic: mai mult de-atât nu știu despre islam și nici despre budism.

— Încă un mic efort, se rugă A. Caută să-ți amintești. Există, în budism, un Dumnezeu ce coboară pe Pământ? Iar Mahomed este oare, ca și Iisus, fiul lui Dumnezeu (acut om?

...Nu, nu, am răspuns. Mahomed e doar un profet și nu există decât un Dumnezeu în cerul islamului. Iar numele său e Allah. S-ar putea susține chiar că islamul este un monoteism mai radical decât creștinismul cu Trinitatea sa și o religie mai abstractă, mai pură, mai degajată.

La numai câțiva ani de la moartea Profetului, islamul se răspândește cu o viteză amețitoare din Spania până în Persia. Două dintre cele mai mari bătălii ale istoriei – Al-Qadisiyya și Nehavend – cedează Persia indo-europeană a suveranilor sasanizi arabilor musulmani, sub ordinele lui Omar, al doilea calif al credincioșilor. Tocmai în acel moment perșii se transformă deodată în persani – înainte de a deveni sau de a redeveni iranieni. Și, de cealaltă parte a lumii viței-de-vie și a măslinului, cuceritorii islamului traversează nordul Africii și pun stăpânire pe Spania. Mi s-a dat să înțeleg că această extraordinară cavalcadă, în care erau antrenați fără îndoială un număr restrâns de războinici, fusese posibilă datorită ereziei lui Arie care, punând în discuție, în favoarea lui Dumnezeu Tatăl, divinitatea lui Iisus, pregătea astfel terenul, în Mediterana și în Orient, pentru monoteismul riguros al islamului.

Complexitatea islamului nu provine din doctrina sa, care e mai simplă decât cea a Bisericii, ci se datorează interpreților săi și diviziunilor sale. Istoria islamului este și mai agitată decât istoria creștinismului și ar trebui anexate volume întregi la raport pentru a putea da cât de cât o idee despre ea. Fiindcă chipul lui Dumnezeu, bineînțeles, dar și chipul omului nu au dreptul de a fi reproduse, tu nu vei găsi în islam echivalentul unora ca Tizian, ca Giorgione, ca Michelangelo, ca Leonardo, ca Rafael...

— Din fericire, mormăi A.

— Însă caligrafia, arabescurile, miniaturile, și mai cu seamă comentariile și glosele Coranului, și glosele gloselor, și comentariile comentariilor, ar fi suficiente pentru a ne da de lucru pentru o bucată bună de veșnicie. Și, cu o puzderie de povestiri despre negustori și cămilari, care se îmbină unele cu altele și pe care le deapănă, pentru a nu muri, crudului său soț, frumoasa sultană Șcherazada, cele *O Mie* și *Una de Nopti* sunt o capodoperă în aceeași măsură ca și *Iliada*. Sau *Odiseea*. N-ai vrea să-ți povestesc la rândul meu, pentru a le cuprinde în raport, povestea lui Aladin și a lămpii sale fermecate sau cea a lui Aii Baba și cei 40 de hoți?

— La anexă cu ele! țipă A. La anexă! îți închipui cumva că o să ne pierdem vremea cu povești de adormit copiii și cu hârțoage îngălbenite cu neputință de citit?

— Sunt cât se poate de citește, dimpotrivă, și dacă raportul, printr-o minune, ar ajunge să semene cu ele, nu ai mai avea de ce să-ți faci griji în ce privește întoarcerea ta pe planeta Urql și felul în care vei fi întâmpinat de ai tăi.

— Am alte lucruri de făcut, protestă el enervat la culme. Trebuie să mă duc să văd cum merg treburile la Bursă, să mă întâlnesc cu avocații, să-i văd pe soldați luptându-se în câmp deschis sau de-a lungul marilor fluvii, să dau ochii cu prostituatele, cu medicii, cu arhitecții, cu directorii de cabinet de la principalele ministere, cu patronii de întreprindere despre care aproape că nu suflă o vorbă – nu cumva ai căzut în cap?

— Și care, după cât îmi pot da seama, fac niște lucruri ce merită toată considerația, și să văd de asemenea vitele din Kobe – de care ferească sfântul să fi adus măcar vorba – pe care japonezii le masează cu berc, știu acest lucru din sursă sigură. Pentru tine, după cum văd eu, nu există decât filosofii și oamenii de litere: s-ar crede că lumea a fost construită din șiruri de povești la

șezătoare, din basme, din romane și din sisteme nebuloase. Înțeleg, ascultându-te, că acestea există doar pentru Fericitul Augustin și Sfântul Toma d'Aquino, pentru Finstein, pentru Spinoza, pentru Ilegel și pentru Proust. Și iată că îmi vii acum cu Șcherazada. Frivolitatea asta, bietul meu prieten... În fine... să trecem peste asta... Spune-mi repede, ca să nu mai lungim vorba, câteva cuvinte, dar nu mai mult, după care ne vom despărți de religie, care ne-a reținut atât de mult, pentru a ne întoarce la lucruri serioase, despre Buddha și despre budism.

lui nu cred că budismul este cu adevărat o religie. Mai curând ar putea fi vorba de o înțelepciune. Se poate, se întâmplă în mod curent, să fii șintoist și budist totodată. S-ar putea, la rigoare, să fii deopotrivă creștin și budist. Dintre toate marile sisteme, care constituie fiecare un fel de raport asupra stării Pământului, dar de data aceasta destinat oamenilor și nu celor de pe planeta Urql, mi se pare că budismul este cel mai tolerant. Îmi reproșezi faptul că iubesc povestirile. Toate religiile sunt povestiri minunate. Nu există poveste mai frumoasă decât povestea lui Buddha.

— Bine, bine, spuse A pregătindu-se parcă de somn. Te ascult. Povestește-o.

VIII

Surâsul lui Buddha

— Era odată, într-un ținut de coline unde, la umbra munților înalți cu crestele veșnic acoperite de zăpadă, viețuiau maimuțe, tigri, elefanți și oameni, o mică împărăție în care domnea un prinț deosebit de bogat și de drept. Prințul și prințesa, care, bineînțeles, era nemaipomenit de frumoasă, căci, în povești, prinții au întotdeauna soții foarte frumoase, erau părinții unui fiu pe care îl botezaseră Gautama. Îl iubeau nespus de mult pe acest fiu care, de la o vârstă fragedă, dovedise că are multe virtuți. Se povestea, de pildă, că statuile de piatră dintr-un templu pe care îl vizitase în copilărie îngenuncheascră la trecerea sa. Fanarului prinț îi plăcea viața și îi plăcea să petreacă, așa cum le place tuturor tinerilor. Pentru a-l feri pe cât era cu putință de primejdiile acestei lumi, care e nedreaptă și crudă, de ispitele sale, care sunt nenumărate, tatăl și mama îl creșteau pe Gautama sub supravegherea unor numeroși slujitori devotați, înăuntrul zidurilor unui palat și ale unei grădini întinse, plină de flori,

de plante rare, de fântâni și de pavilioane unde evoluau dansatoare grațioase și te îmbătau sunetele muzicii.

Prințesa era adesea îngrijorată, ca toate mamele, de soarta fiului ei.

— Ah! spunea că uneori, dacă s-ar întâmpla cumva să se îndrăgostească de vreuna dintre aceste dansatoare, nedemnă de el, ce s-ar alege oare de tron și de țară? Și dacă, dus la vânătoare călare pe elefant, s-ar întâlni cumva cu vreunul dintre acei tigri care mănâncă oameni tară a alege între prinți și simpli soldați, asta ar fi, vai! nenorocirea mea!

Și atunci se sfătuia cu prințul, soțul ei, astfel încât gărzile care le supravegheau fiul să fie strunite de căpitani lor pentru a-și spori vigilența și a arăta mai multă severitate.

Or, într-o zi, pe când privea pe fereastra palatului cuprins de o ușoară melancolie, căci i-ar fi plăcut și lui să se alăture mulțimii de tineri de vârstă sa care mergeau la vânătoare sau la dans, Gautama fu martorul unui spectacol în patru scene care îl uimi și îl înduioșa atât de mult, fiind sensibil și bun din fire, încât ochii i se umplură de lacrimi.

Zări mai întâi un bătrân umblând de colo-colo prin mulțime cu un blid în mâna întinsă. Era un milog împovărat de ani. Avea fața plină de bube și îngropată în barbă. Mâinile îi tremurau. Hainele îi erau numai zdrențe. Mergea anevoie, sprijinindu-se pe un toiag. Trecătorii își întorceau privirile de la el, uneori cu un aer scârbit. Unii chiar îl insultau și îl dojeneau fiindcă cerșea în loc să muncească cum făcea toată lumea. Însă povara anilor și infirmitățile de care suferea nu-i îngăduiau să muncească asemenea sacagiilor, țesătorilor, pescarilor din largul mării, conducătorilor de elefanți. Câinii lătrau și mârâiau după el. Din când în când, câte o femeie miloasă îi dădea un bănuț sau îi turnă în blidul de lemn pe care îl întindea spre trecători câteva linguri de orez sau de lapte de bivoliță.

— O, Doamne! exclamă atunci Gautama. Omul acesta ar putea fi tatăl meu, sau bunicul meu, sau străbunicul meu. Cum se poate ca eu să fiu fericit atunci când sunt oameni atât de nefericiți? În fața vieții de mizerie a acestui om viața mea de plăceri e o nișine. Va trebui să vorbesc despre acest lucru cu mama astfel încât eu, care mă bucur de toate într-un palat al deliciilor de tot felul, să pot face ceva pentru a alina suferința bătrânilor și a bieților cerșetori din împărăția tatălui meu.

Abia luase această hotărâre când, aplecându-se din nou pe fereastră, văzu câțiva inși ducând o targă pe care era întins un bolnav. O femeie în vârstă, care era probabil mama sa, îl ținea de mână. La fiecare pas al celor care îl duceau cu multă băgare de scamă, bolnavul scotea strigăte de durere.

— Ah! se văita el, sufăr îngrozitor, sufăr atât de tare încât aş vrea să mor! Omorâți-mă odată! Omorâți-mă sau vindecați-mă!

Iar mama îi ștergea mereu, cu un șervet de mătase, fața scaldată de sudoare.

— E de-a dreptul înfiorător! își zise Gautama. Suferința e o nenorocire atât de mare încât nici toate plăcerile Pământului nu sunt de-ajuns pentru a o face să dispară. O simt plutind deasupra mea că deasupra tuturor oamenilor.

În timp ce era măcinat de aceste gânduri sumbre, afară se auzi un fel de rumoare. Era un alai de oameni avuți, în haine strălucitoare, ce însoțeau un mort spre locul incinerării. În urma defunctului venea întreaga familie vărsând lacrimi de jale, rupându-și hainele și smulgându-și părul din cap. Moriștile și instrumentele de muzică nu izbuteau să acopere bocetele tuturor celor ce jeleau un copil, un tată, un soț sau un frate.

Gautama plecă fruntea și se îndepărtă încet de fereastră. I se părea atât de ciudat să poată trăi fără griji, în mijlocul florilor și al celor mai alese mâncăruri, când moartea bătea deja la ușă! Moartea nu era un accident pe care l-ai putea evita cu o minimă precauție și puțin curaj. Era inevitabilă pentru toți laolaltă și pentru fiecare în parte și se confunda cu viața întunecându-i plăcerile.

Îngrijorarea care îl cuprindea tot mai mult în fața mizeriei, suferinței, scurgerii timpului și în fața morții era atât de copleșitoare încât simți deodată nevoia de a se răcori și de a respira aer proaspăt. Se apropie din nou de fereastră. Și atunci văzu jos, în stradă, un călugăr rătăcitor adâncit în rugăciune. Călugărul nu vedea nimic, nu auzea nimic, nu spunea nimic. Spectacolul străzii, atât de însuflețită, atât de vie, îi era cu totul străin. El privea înlăuntru. Trăia într-o altă lume, care nega lumea de-aici. Radia de fericire, de o fericire care nu datora nimic plăcerii și nici iluziilor existenței. Ieșise din viață și ieșise din lume.

Acea a fost ziua în care Gautama a renunțat la rangul său, la palatul său, la bunurile sale și s-a lepădat de viața sa de până atunci pentru a pleca în

priegie, pentru a propovădui adevărata învățătură și pentru a deveni în cele din urmă Buddha – sau Iluminatul. I s-a spus și Sakya Muni, adică înțeleptul tribului Sakya, fiindcă era fiul căpeteniei tribului Sakya. Astfel că, în Asia dar și în lumea largă, el a zdruncinat existența a multor sute de milioane de oameni, care au hotărât să întoarcă spatele lumii și amăgirilor sale pentru a intra în ei înșiși și a păși pe urmele învățătorului legii.

— Bravo! exclamă A. Bravo ție! E cea mai drăguță poveste pe care mi-ai spus-o vreodată.

— Nu e o poveste, am precizat eu. În afară de câteva amănunte, căci nu aveam cum să mă aflu în palatul tribului Sakya, aceasta e chiar realitatea.

— Nemaipomenit! adică fiul căpeteniei tribului Sakya a trăit cu adevărat? Era un om ca și tine?

— Ca și mine, am răspuns eu. Că Iisus și ca mine. E ceea ce noi numim un personaj istoric.

— Ești cumva și tu un personaj istoric?

— Nu, am recunoscut eu. Trebuie să fi schimbat lumea pentru a avea dreptul la titlul de personaj istoric.

— Raportul... începu A.

— Nici chiar raportul nu va face din autorii săi personaje istorice.

— Ești sigur? întrebă A.

— Mă tem că da, am răspuns eu. Vom fi probabil aclamați de spiritele alese de pe Urql, dar nu vom fi schimbat o lume pe care ne vom fi mulțumit să o descriem după puterile noastre. Alexandru cel Mare și Platou sunt personaje istorice. Și Iisus, de asemenea, este un personaj istoric. Și Mahomed. Și Buddha. Însă înainte de a fi, unul sau altul, personaje istorice, ci sunt în primul rând oameni care au intrat în timp și au trăit pe acest Pământ. Și eu, de asemenea, eram un om. Sunt un ins în genul lui Iisus și al lui Buddha.

A fluiera din nou printre dinți. Această purtare mă scotea din sărite.

— Și cum se poate ști că Buddha a trăit într-adevăr pe Pământ?

— Avem sute, mii, milioane de mărturii.

— Ca pentru Veneția? întrebă A.

— Dacă vrei. Ca pentru Veneția. Dar e cu totul altceva. La Veneția te poți duce oricând, le poți plimba prin oraș, poți admira palatele, poți vizita bisericile. În ceea ce îi privește pe Buddha și pe Iisus, existența lor nu o cunoaștem decât

prin mărturia celor care au trăit și i-au însoțit și au suferit împreună cu ei. Există și savanți – un anume Couchoud, de pildă – care au pus sub semnul îndoielii existența istorică a lui Iisus. Există și iluminați care au pus la îndoială existența lui Napoleon. Ei au văzut în împărat, născut pe o insulă în mijlocul mărilor, mort pe o insulă în mijlocul mărilor, înconjurat, în timpul vieții, de prinți și de mareșali ca de tot atâtea planete, întruchiparea unui mit solar. Unii au stat în cumpănă în legătură cu existența reală a lui Romulus sau a lui Zoroastru – care se mai numește și Zarathustra. Dar nimeni nu se îndoiește astăzi de existența lui Iisus și nici de cea a lui Buddha.

— Și atunci? întrebă A.

— Atunci, ce?

— Iisus și Buddha?

— Ce anume, Iisus și Buddha?

— Ei bine, vorbește-mi puțin despre ei, spune-mi ce știi în legătură cu ei, compară-i unul cu celălalt. Nu mai lua aerul ăsta de prostănac. La urma urmei, și unul și celălalt le propun oamenilor în suferință ceva care seamănă a mântuire. Mi-ar plăcea să am în raport o paralelă ceva mai vioaie între Iisus și Buddha. Nu știu de ce, dar simt că isprava asta ar trebui să-i intereseze pe oamenii de pe planeta Urql. M-am uitat cu atenție la A. Își ascuțea creionul.

— Ia spune...

— Da, ascult, zise el.

Sufla așchiuțic de lemn căzute din vârful creionului pe filele carnețelului de notițe.

— Nu cumva mă iei drept redactorul rubricii culturale a unei reviste de modă? Am acceptat, din slăbiciune, să te însoțesc în plimbările tale printre oameni. Dar nicidecum pentru a relua, pentru a nu știu câta oară, în ideea vagă de a fi pe placul cititorilor de pe Urql, paralela răsuflată dintre Alexandru și Cezar sau dintre Corneille și Racine. Am tăcut-o pentru a mai vedea o dată lumea pe care a trebuit să o părăsesc. Tare mult am mai iubit lumea. Mi-aș fi dorit să străbat, încă o dată, împreună cu tine, câmpia toscană, să parcurg drumurile podgoriilor de chianti înspre Castellina sau între Arezzo și Siena, sau între Montepulciano și Pienza, unde ne-am fi plimbat pe strada Iubirii și pe strada Săruturilor. Sau chiar în Umbria, unde ne-am fi așezat pe treptele scărilor din Todi sau am fi admirat fațada catedralei din Orvieto la asfințitul

soarelui. Sau la Ravello, un oraș atât de liniștit și de frumos...

— Știu, mă întrerupse A, știu asta. Wagner. *Parsifal*. Villa Rufolo.

— Sau la Udaipur...

— Știu și asta. Există acolo un lac. Și o insulă pe lac. Și un hotel pe insulă. Și palatul rajahului pe mai în fața insulei.

— Sau în Sporadice nordice, pline de verdeață și răcoroase și care se numesc Skyros, Skiathos, Skopelos, și pe care nu le voi mai vedea niciodată fiindcă numai cei vii au dreptul să meargă pe mare și să ajungă pe insule la apusul soarelui, sau la Patmos unde a trăit Sfântul Ioan...

— Care dintre ei? întrebă A. Cel cu Irod și Salomeea, cu capul tăiat și prezentat pe o tipsie, sau discipolul îndrăgit care își sprijinea fruntea de umărul lui Iisus?

— Cel cu părul lung și blond, am răspuns eu, și cu fruntea sprijinită pe umărul lui Hristos. Nu mai avea părul acela blond, ce cade jos la piciorul crucii într-un tablou de Masaccio pe care îl admiram atât de mult pe vremea când eram viu, și era deja un moșneag atunci când a scris *Apocalipsa* acolo sus pe Patmos, unde aș fi dorit atât de mult, pentru ultima oară, cum făcusem cu Maria, când cerul era de un albastru intens iar soarele ardea foarte tare și noi eram nespuse de fericiți fiindcă eram bărbat și femeie și ne iubeam, da, aș fi dorit să urc pe jos cu tine. Sau poate călare pe măgari, care ar fi fost mulțumiți să ducă și ei măcar o dată o povară ușoară: un spirit venit de pe Urql și umbra unui mort. Și de acolo am fi privit în jos și am fi văzut strălucind Marea Egec. Marea Egec... Ai auzit? Marea Egee! Sau la Kalymnos, unde casele sunt zugrăvite în fiecare an în bleu, în roz, în verde de către pescuitorii de bureți. Sau poate la Symi...

— Știu, suspină A. Mi-ai vorbit deja de Symi.

— O, dragul meu A! I-am rugat eu, dă-mi voie să-ți mai vorbesc puțin de Symi. Sunetele bieților morți sunt legate de acele locuri unde au fost fericiți și unde și-ar dori să se mai întoarcă. Fără tine, eu n-aș mai fi putut niciodată reveni la Symi. Dacă am fost de acord să-ți fiu călăuză, am tăcut-o cu speranța tainică de a mă mai întoarce o dată la Symi. Pe vremea când eram om, am locuit la Symi într-o casă mare, albă, pe malul unui golful rotund și aproape închis care se numea golful Pedi. Casa avea o grădină. Grădina era împrejmuită de un zid de-a lungul căruia răsună clinchetul de tălângi al caprelor ce coborau

dimineața de pe coline. În grădină era un pom iar sub pom era o masă. Acolo am petrecut, cu Maria, câteva luni din viața mea care, dispărute de mult, veșnice, vor rămâne pe veci cele mai frumoase.

— Și ce tăceați, mă rog? întrebă A jucându-se cu creionul și pe un ton în care suspiciunea se amesteca cu vagi accente de interogatoriu.

— Absolut nimic, am răspuns. Nu tăceam nimic.

— Făceați dragoste? întrebă A.

— Făceam dragoste, am confirmat eu. Dimineața, devreme, după trecerea caprelor, coboram pe jos până în portul Symi unde ne duceam să cumpărăm pâine, vin, apă, miere, orez, paste, șuncă presată. Ne întorceam acasă tot pe jos. Dormeam pe săturate. Făceam baie în golf. Apa era liniștită și albastră. Vedeam nisipul și pietrele la câțiva metri sub noi. Când ne opream din înot, ne întindeam pe galeții de pe mal, lipiți unul de altul ca niște statui, și priveam în largul mării, la orizont, pe unde treceau vapoare, de cealaltă parte a grumazului ce închidea golful nostru. Iar deschizătura era atât de îngustă încât trebuia, pentru a le surprinde o clipă în dreptul crenelului, să pândești trecerea velierelor liniștite sau detunăturile de pe ambarcațiile pescărești care lăsau pe cer rotocoale de fum: abia își făceau apariția încet, aproape cu un aer de solemnitate, în acel unghi îngust ce se deschidea spre larg, că și începeau să dispară.

— Există ceva despre care nu mi-ai vorbit, ceva care, asemenea râsului și iertării, mi se pare specific omului: e vorba de plictiseală. Oare nu vă plictiseați deloc?

Am început să râd ușor.

— Întrebarea ta mă face să zâmbesc fiindcă ne-a fost pusă adesea mic și Mariei. „Cum e cu puțință? eram întrebați, ca fiind atât de departe de presă și de prieteni, fără a fi la curent cu nimic din cele ce se petreceau în lume, cum de nu vă plictiseați?” Ei bine, nu, nu ne plictiseam. Trăiam din plin. Eram tineri. Contemplam lumea. Ne iubeam. Ne feream să facem ceva. Eram întru totul mulțumiți de noi înșine. Aveam două sau trei cărți pe care le citeam seara, în grădină, înainte de a merge să luăm cina, formată din *suvlaki*, din *tzatsiki* și din ardei copti, la bistroul din colț, unde veneau pescari, un cuplu de suedezi, o franțuzoaică cam trăsniță, care trăise multă vreme, la Paris și la New York, cu un pictor aproape celebru, și necunoscuți care se iveau de nicăieri, pentru o

seară sau două, înainte de a pleca din nou spre nicăieri. Cărțile erau bune. Erau romane engleze de Wodehouse în care un *butler* cu numele de Jeeves se afla cu patronul său, elegantul Bertram Wooster, în relații cu neputință de descris și care ne tăceau să râdem cu lacrimi, povestiri de călătorie de Eric Newby – *O raită prin Hindu Kuch* – sau de Leigh Fermor – *Vremea ofrandelor* –, *Cronicile italiene* de Stendhal sau *Memoriile* lui Dumas. Celelalte cărți, cele care figurau de săptămâni întregi pe lista succesorilor, publicată de hebdomadarele pariziene, și pe care le luascrăm cu noi din distracție sau din lașitate, le abandonaserăm în toaleta vaporului cu care călătoriserăm.

Într-o zi, cuprinși de o frenezie pe care nu o mai puteam stăpâni sau de mania grandorii, am închiriat o barcă pescărească pentru a face turul insulei. Eram trei: pescarul, Maria și eu. Barca era micuță. Motorul făcea un zgomot îngrozitor. Peste tot erau pete de ulei. Trei zile la rând, în timp ce marinarul dormea în barcă, noi am dormit sub cerul liber, pe stâncile de pe mal. La celălalt capăt al insulei, pe o înălțime abruptă, se afla o mănăstire unde am ajuns în a treia zi. Ne-am cățărat până sus pe niște scări deosebit de frumoase pe unde urcă pelerinii. După două zile de singurătate aveam impresia că ne întorseserăm printre oameni. Mănăstirea era albă și curată, cu o bisericuță și o curte mare, năpădită de buganvilea, spre care se deschidea o cămăruță. Poate pentru că și ei fuseseră cucerți de farmecul Mariei, popii s-au oferit să ne închirieze camera. Vederea spre mare era uluitor de frumoasă. Casa noastră din Pedi părea, prin comparație, un coteț de iepuri, o magherniță. Am stat în cumpănă. Am petrecut mai multe ceasuri admirând insula și marea de la fereastra camerei. Însă trusa mea de bărbierit și Jeeves ne așteptau la Pedi. Ne-am întors acasă cu barca pescarului.

— Dar Buddha? mă întrebă A.

— Buddha surâdea, i-am răspuns.

— Cum adică, surâdea?

— Toată lumea știe dintotdeauna că Iristos nu a râs niciodată. A râde nu este un atribut propriu lui Dumnezeu. Zeii greci râdeau, zeii germanici râdeau, iar zeilor azteci li se întâmplă să râdă cu un râs care îți dă fiori. Dumnezeu Bibliei nu râde. Iar Iristos nu râde niciodată. Nici nu surâde. Dacă există un umor al lui Dumnezeu pentru a întreține iubirea de Dumnezeu, acesta este un umor usturător. Râsul Dumnezeului Bibliei nu radiază în lume, iar

mizeria oamenilor nu e niciodată luminată de vreun surâs al lui Iisus, a cărei iubire, la Matei, la Mareu, la Luca sau la Ioan, este întotdeauna aproape de lacrimi. Peste lucrurile acestei lumi, și peste iluziile sale, plutește surâsul lui Buddha. Darului de lacrimi al lui Iristos îi răspunde și i se opune surâsul lui Buddha.

— Iii bine, îmi spuse A, cam asta voiam să aflu. Vezi și tu că dacă îți dai cât de cât silința...

— Nu mă mai sâcâi atâta, i-am răspuns. Nu e deloc ușor să fii om, sau să fi fost om. Nu căuta să întreci măsura. În ceea ce te privește, tu faci exact ce vrei, ești ba ici, ba colo, pleci, teântorci, plutești în văzduh, spui ce-ți trece prin minte, ca un spirit ce ești, sau ca acest personaj de roman care ai fi vrut să fii. Eu, în schimb, fiindcă sunt om, sau fiindcă am fost, mă zbat cum pot cu amintirile mele, cu regretele mele, cu remușcărilor mele, cu contradicțiile mele. Mă lupt cu dificultățile acestui raport. Mă lupt cu tristețea vieții.

— Cu speranțele tale, adăugă A.

— Într-adevăr. Câtă vreme am fost om, întreaga mea fire era contopită cu ceva minunat, care se numea speranță. O, dragul meu A! Cât de fericit am fost la Symi! Nu-mi doream nimic altceva în afară de iubirea Mariei. Aveam ceea ce doream. Lucrul cel mai frumos în iubirea împărtășită este tocmai acesta: nu-ți mai dorești nimic altceva. Lumea îmi era indiferentă. Ea se reducea la Maria. Și cred că, pentru Maria, lumea se reducea la mine. Strada Dragonului dispăruse cu totul. Nu mai existau papii Clement, chiar și Chateaubriand arăta o discreție care nu-i stătea în obicei. Eram numai noi doi. Și râdeam amândoi la soare.

Viața e tristă, dragul meu A. Acum nu mai sunt la Symi. Și de ce crezi oare că nu mai sunt acum la Symi? Fiindcă există ceva care trece, și care nu e iubirea, ci timpul, în care iubirea e prinsă așa cum sunt prinse toate lucrurile de pe lumea asta. Cred cu toată convingerea că tocmai timpul îl face pe Buddha să surâdă. Și nu există ceva mai trist decât surâsul lui Buddha. Nimic nu e atât de reconfortant ca lacrimile lui Hristos. Fiindcă ele sunt Îngăduința unei alte lumi, unde va domni iubirea. Unde nu va mai fi tristețe, unde totul va fi iertat, unde iubirea va domni peste tot. Nimic nu poate fi mai trist decât surâsul lui Buddha. Fiindcă el ne spune că lumea aceasta și fericirea acestei lumi nu sunt nimic altceva decât o amăgire. Și că singura mântuire se află în neant.

Ceea ce Buddha, după ce părăsise palatul tatălui său din Kapilavastu, descoperise în Iluminare, sub un smochin pippala cu rădăcini masive, aeriene, numit în amintirea sa, *ficus ivligiosa*, este aceea că simplul fapt de a trăi, fie și la Symi, era un lucru de-a dreptul cumplit. Din moment ce, într-o bună zi, suferința apare în viață ca din senin, pe calea bătrâneții, a bolii, a despărțirii, a morții, chiar și existența celor bogați, a celor puternici, a prinților, chiar și existența celor ce se iubesc, chiar și existența zeilor este sortită eșecului. Originea oricărei nefericiri se află în ceea ce ne însuflețea, pe mine și pe Maria, cu o forță de nestăvilit sub soarele din Symi: în neconținută căutare a fericirii.

— Fericirea nu se bucură de o bună reputație, observă A, printre profeții și zeli voștri.

— Asta fiindcă, pentru Buddha, nefericirea este legea existenței iar fericirea nu poate dura. Și fiindcă aceasta se află, potrivit lui Hristos, în contradicție cu iubirea față de cei sărmani și cu milostenia. De aceea, spune Hristos, le va fi atât de greu celor bogați, celor puternici, celor fericiți pe lumea asta, care au ales fericirea pământească în locul iubirii aproapelui, să intre în împărăția cerurilor. Și tocmai de aceea, potrivit lui Buddha, omul trebuie să înceteze de a mai întreține în sine setea de a exista, care se află la rădăcina iluziei fericirii.

— Ei bine, în ceea ce te privește, îmi spuse A, totul se petrece cât mai bine în una dintre cele mai bune lumi – sau mai degrabă în cea mai rea dintre ele, căci ceea ce recomandă înainte de toate atât Hristos cât și Buddha, din motive diferite, este tocmai părăsirea acestei lumi și moartea. Iar tu ești mort. Totul e în regulă. Dă-mi voie să-ți prezint urările și felicitările mele.

— Da și nu, am răspuns eu. Lucrurile nu sunt chiar atât de simple. E adevărat că orice creștin ar trebui să îndrăgească moartea, pe care nu are dreptul să și-o dea singur, dar care este poarta deschisă spre cealaltă lume și spre cealaltă viață pentru care lumea și viața de aici nu sunt decât o prevestire și o făgăduință. Pe cel ce crede în Iisus moartea îl aruncă la picioarele unui Dumnezeu de care îl desparte lumea. Întreaga speranță a creștinilor este în nemurirea sufletului și în viața veșnică. A muri, pentru un creștin, înseamnă a se naște într-o adevărată viață. „Eu sunt, spune I Iristos, învierea și viața.” Iar pe mormântul lui Claudel este gravată următoarea înscripție: „Aici odihnesc cenușa și sămânța lui Paul Claudel.” A crede în I Iristos și în cuvintele sale

înseamnă a crede că cei ce se iubesc se vor regăsi într-o lume în care trupul, în sfârșit, plăcerile sale înșelătoare, suferințele sale, minciunile sale nu vor mai fi o stavilă pentru iubire. Înseamnă a crede că, pentru totdeauna, în veci, la nesfârșit, înțelegi cum vine asta, îmi închipui, o voi revedea pe Maria în slava Domnului, într-un loc de lumină și de pace alături de care Symi va fi asemenea iadului.

Crezi acest lucru? întrebă A.

— Sper să fie așa, i-am răspuns. Credința mea nu e nimic altceva decât forma speranței mele. Ceea ce propovăduiește Buddha e ceva mai complicat.

— Mai complicat decât creștinismul?

— Într-un sens, da. Mai complicat. Îți mai amintești că Reforma se naște din Biserica catolică așa cum Biserica catolică se năștea din Vechiul Testament’?

— Mi-amintesc foarte bine, zise A. Am observat deja că la voi, oamenii, totul se naște întotdeauna din tot.

— E vina timpului. Ei bine, tocmai că budismul se naște din brahmanism, cu multe veacuri mai vechi decât el. El moștenește o idee la fel de neverificabilă ca și viața veșnică sau nemurirea sufletului: ideea ciclului renașterilor. Există mai puține suflete în lume decât fapte ce trec prin lume. Eu mor, apoi renasc sub forma unui om, a unui animal, a unui osândit sau a unui înțelept. Fiecare dintre renașteri și partea sa de fericire sau de nefericire în această lume este determinată, potrivit unei justiții imanente, retrospective și ineluctabile, de către valoarea morală a faptelor săvârșite în viețile anterioare.

— Nemaipomenit! exclamă A. Iată o idee de geniu!

— Acum înțelegi foarte bine că unicul scop al tuturor religiilor este de a explica inexplicabilul. De ce există bogați și săraci, lacrimi și suferințe, oameni puternici și oameni sărmani? Hristos îndeamnă la răbdare: veți muri cu toții iar celor bogați le va fi mai greu decât celorlalți să intre în împărăția cerurilor unde suferințele și lacrimile vor fi cel mai bun pașaport. Cei dintâi vor fi cei din urmă, fericiți cei săraci și cei înfometați, vai de cei bogați și de cei puternici căci ei au avut parte pe acest Pământ de ceea ce credeau că este fericirea. Și pentru a arăta mai convingător că lacrimile și suferința sunt cea mai bună garanție pentru viața veșnică, se lasă răstignit și nu râde niciodată. Soluția lui Buddha

este cu totul diferită. Tu nu mai ești răspunzător decât de o parte infimă din destinul tău pe acest Pământ: ceilalți, de dinaintea ta, sunt răspunzători de el. Tu nu trebuie decât să accepți destinul care îți revine și care nu depinde de tine în spirala vremurilor. Tot ceea ce poți face e să te străduiești ca viața care va veni după tine să fie mai bună decât a ta. Vezi cum morală e impusă de religie: de pregătirea și teama pentru viața veșnică în sânul vieții fiecăruia, în cazul creștinismului; de ciclul renașterilor succesive în cazul budismului. Dacă îi voi supune pe ceilalți la cazne, dacă mă voi culca cu propria mea mamă, dacă am tăcut avere din hoție și dacă sunt creștin, voi fi lipsit în veci de viața veșnică, unde sufletul curat al Mariei mă va aștepta în zadar la umbra Sfintei Treimi și a lui Iisus Hristos și a Fecioarei, maică să. Dacă vei măcelări oameni nevinovați, dacă îți vei viola fiica, dacă îți vei trăda prietenii și dacă ești budist, vei fi transformat în broască râioasă.

— Nemaipomenit! repetă A.

— Nu lua scama prea mult la concilii, la bule papale, la lungă listă de erezii și de schisme care conferă o bună parte din măreția și complexitatea sa Bisericii catolice, și nici nu ține cont de acele vocabule obscure precum karma, dharma, kalpa, samsara, care sună atât de bine pentru urechile noastre. Hristos îți spune doar să iubești cu aceeași iubire pe Tatăl, pe Fiul, pe Sfântul Duh care nu sunt decât un singur Dumnezeu și să-i iubești pe ceilalți ca pe tine însuși pentru a intra pe veci în viața veșnică. Buddha îți spune doar că totul e trecător, amăgitor și schimbător, că nu există nici suflet nemuritor, nici Dumnezeu veșnic, atotputernic, creator, și că trebuie să ai grijă să nu cumva să strivești vreo furnică pentru că în că ar lî putut trece inima fratelui tău.

— Mi se parc, interveni A, că ritmul budistului este mai domol decât cel al creștinului și că respirația sa spirituală cere ceva mai mult timp.

— Dacă vrei, i-am răspuns. Destinul creștinului se hotărăște în timpul unei vieți. Acesta e pariul lui Pascal: veșnicia în schimbul unui mănunchi de ani. Și soarta unui suflet în suflul căinței. Destinul budistului se întinde pe durata unor vieți fără număr. Scopul lanțului de vieți este de a ajunge la momentul stingerii setei de a exista. „Stingere”, în sanscrită, se spune *nirvana*. Calea eliberării nu prea poate fi urmată decât de călugări cerșetori care sunt numiți *biksu*. După o viață de sărăcie, de sacrificii, de înălțare spirituală, acel biksu, în loc să se mai transforme o dată în libelulă sau în tigrul, va intra în sfârșit în

neantul urmărit cu atâta ardoare. Sfântul și călugărul biksu se abțin de la rău și lac numai bine. Și unul și celălalt au un vis care se numește mântuire. Mântuirea sfântului creștin este viața veșnică. Mântuirea biksuului budist este sfârșitul oricărei vieți.

Zburam prin văzduh. Pământul se rotea sub noi.

— Mă întreb, îmi șopti A întorcându-se către mine, dacă această risipă de idei, dacă aceste jocuri atât de savante nu au în primul rând drept scop să-i facă pe oameni să accepte lumea în care trăiesc.

Am păstrat din nou câteva clipe de tăcere. Eram sătul să tot vorbesc întruna, să iau note în vederea raportului, să-l văd pe A enervându-se și jucându-se cu creionul. Lumea se perindă pe sub ochii noștri. Întrezăream orașe, câmpii, munți și mări. Acesta era Pământul. Era albastru și frumos. Era cât se poate de mic. Oamenii se succedau aici cu talent, cu geniu, fără a ști nimic despre ci înșiși. Erau prinși în plasa spațiului și a timpului, a efectelor și a cauzelor, Iisus nu se putea naște în sudul Nepalului. Buddha nu ar fi putut niciodată să vadă lumina zilei printre rabinii din Israel. Și unul și celălalt se iveau în necesitatea mediului și a timpului. Pâinea și vinul lui Hristos aparțineau țărâmului viței-de-vie și al grâului, al chiparoșilor și al măslinilor. Ciclul renașterilor era legat de popoare la care viața în comun apăsa ca o povară strivitoare asupra indivizilor.

— Între sfârșitul copilăriei și ultimii săi ani, i-am spus cu glas șoptit lui A, există o lungă perioadă din viața lui Iisus despre care nu știm nimic. Unii au pretins, fără multe probe de fapt, că fiul Fecioarei plecase în India unde, de cinci sute de ani, budismul era în continuă înflorire.

— Ei bine, zise A, întinzându-și picioarele – ghicind momentul în care avea să-și aprindă pipa –, va trebui să revenim asupra acestor lucruri.

Am tăcut din nou.

— O, Symi! m-am trezit eu murmurând. O, Symi... Symi!

IX

Sfârșitul istoriei

— Nu cumva am rămas la momentul în care Armata Roșie tocmai pătrundea în Riga?

— Exact, am confirmat eu.

— Iar Kari Marx și comunismul, despre care mi-ai vorbit adesea într-un mod tot atât de aluziv ca și despre Iisus Hristos, nu se ascundeau cumva în spatele Țărilor Baltice?

— E cât se poate de adevărat, am încuviințai eu.

— Oare va trebui să consemnăm în raport că, bunăoară, Kari Marx, ca și Iisus, ca și Mahomed, ca și Buddha, ca și Joseph Smith, era și el, acum vreo sută cincizeci de ani, un întemeietor de religie?

— „O, suflete al meu, nu năzui la viața nemuritoare, ci epuizează domeniul posibilului!”

— Ce mai e și asta'? mormăi A.

— Pândar, am răspuns eu. Sau Hesiod, nu mai știu. Ba mai curând Pândar. Și tradus de Valéry, al cărui nume ți-e deja cunoscut. Toate se repetă ca într-un ecou. Geniul lui Iisus, al lui Mahomed, al lui Buddha se datora faptului că aceștia făceau să se înalțe speranțele oamenilor spre alte vieți decât cea de aici. Geniul lui Kari Marx a făcut să coboare cerul pe Pământ. Religiiile promet întotdeauna că totul va fi mai bine în altă parte și mai târziu. Strigătul de război al lui Kari Marx, care avea să străbată lumea că o torță aprinsă, este: „Aici și acum!”

Niciodată nu a mai avut parte filosofia de o astfel de sărbătoare. S-a putut afirma că Hegel încheie marele cerc al filosofiei care fusese deschis de către presocratici și inaugurat sub aclamațiile mulțimii de către Platon și Aristotel. Cu Husserl, cu Jaspers, și în primul rând cu Heidegger, se mai produc câteva numere drăguțe după închiderea oficială. Există mai cu seamă două jerbe orbitoare ce încheie focul de artificii: prima e trasă de către Marx, cea de-a doua de către Nietzsche. Lovitura de geniu a lui Marx, care a făcut să se clatine din temelii Bisericile și statele, a constatat în fapt că de a fi înțeleș că, până la el, filosofia nu făcuse decât să gândească lumea și că acum era vorba de a o schimba.

Să schimbi viața! Să schimbi lumea! Oamenii nu-și doreau altceva. De când oamenii sunt oameni, lucru pe care mă tot străduiesc să ți-l explic, ei năzuiesc la altceva. Acest preaplin de energic, acest supliment de speranță, religia îl deturna către lumea de dincolo, cea a vieților renăscându-se sau a vieții veșnice. Kari Marx vine și ți spune celor săraci: „Chiar în viața aceasta și chiar în lumea aceasta veți fi fericiți.” Cum ai vrea atunci ca mulțimea muncitorilor și

a țăranilor să nu se precipite pe urmele sale? Filosofia, până la Marx, se adresa unui mic grup de bogătași și de cărturari, printre care se amestecau împărați precum mare Aureliu sau Frederic al II-lea, ultimul Ilohenstaufen, cel numit *Stupormâindi*, papi, călugări, institutori, cerșetori și nevoiași la limita anarhiei și la capătul extrem al individualismului precum Diogene în butoiul său, sfinți precum Francesco d'Assisi. Geniul lui Kari Marx constă în descoperirea unui adevăr de o simplitate fulminantă: bogații sunt din ce în ce mai bogați iar săracii sunt din ce în ce mai numeroși. Odată cu el, filosofia țâșnește ca un uragan din cabinetele de lucru și din biblioteci: ea pune în mișcare mulțimi enorme ce capătă numele de mase. Marxismul nu e nimic altceva decât masele populare conduse de filosofic la cucerirea acestei lumi care face obiectul raportului tău destinat autorităților de pe planeta Urql.

— Foarte bine, zise A. Datorită ție, am trecut de la o convingere la alta. Am fost puțin creștin. Am fost puțin budist. Islamul m-a impresionat. Stoicismul m-a ispitit. Epicureismul de asemenea. Nu am arătat vreun resentiment față de școala de dezinvoltură pe care ai făcut-o să se perinde sub privirile mele. Iată că acum mă simt și marxist. Poate că aș putea chiar converti la materialismul dialectic un anumit număr de spirite pure...

— Nu e deloc exclus, am răspuns eu. Nu au lipsit afinitățile între marxism și spiritele pure.

— ... și să întemeiez astfel pe Urql prima democrație populară din ceea ce voi numiți o galaxie îndepărtată.

— Te felicit din toată inima, i-am urât eu. De la Spartacus, șeful gladiatorilor și al sclavilor răzvrățiți împotriva Romei, la Pancho Villa și la Emiliano Zapata, revoluționari mexicani care, pe la începutul acestui veac, atrag după ei, purtați de mari speranțe, zeci și zeci de mii de țărani exploatați, trecând prin taboriții din Bocmia, Icvellerii din Anglia, babușiții din Franța, și prin nenumărate mișcări mai mult sau mai puțin mesianice cam peste tot în lume, săracii, năpăstuiți s-au răzvrătit tot timpul împotriva celor bogați și celor puternici. Ceea ce le lipsea era tocmai o justificare, o teorie, un aparat ideologic, un corpus universitar. Tocmai ceea ce Kari Marx le oferă din plin.

Le oferă toate acestea fiindcă el are talent, are o viziune despre lume, o formidabilă capacitate de muncă. Le oferă aceste lucruri mai cu seamă fiindcă

el apare la momentul potrivit. Grecii aveau un mic zeu pe care îl numeau Kairos. Era zeul oportunității și al momentului potrivit. Micul zeu Kairos intervine adesea în lume. Kari Marx se situează la răscrucea a numeroase curente care parcă îl duc de mână – dar să nu fim prea marxiști pentru a-l explica pe Kari Marx și să-i recunoaștem, pe deasupra, un pic de ingeniozitate și de libertate individuală – până la teoriile sale. El își face apariția la capătul faimoasei genealogii despre care ți-am vorbit deja...

— *Kant qui genuit Flchteqiu gemul Schelling qui gemut llegal qui gemut Marx*, îngână A.

— E de ajuns să-l răstoarne pe l legal și să-l pună din nou în picioare pentru ca idealismul absolut să se schimbe deodată – așa cum aurul se schimbă în plumb sau cum plumbul se schimbă în aur, la alegere, potrivit părerilor tale – în materialism dialectic. Există faimoasa filiație a economismului englez. Există filiația socialismului francez. Există mai ales materialul uman necesar pentru a introduce masele în filosofie și pentru a permite cerului să coboare pe Pământ: proletariatul industrial și urban, creat de mașinism, ci însuși tiu al științei și al progreselor tehnice. La confluența dintre proletariat și filosofie, cu aportul râurilor economiei politice și mișcării socialiste, se află imensul fluviu al marxismului. El duce cu sine întreaga tinerețe a lumii.

Nu-ți poți închipui ce a însemnat pentru oamenii din vremea mea revoluția comunistă. Prezența oamenilor pe acest Pământ căpăta o altă înfățișare. Era ca și cum ai fi distrus și aruncat la ladă de gunoi a istoriei toate rapoartele vechi despre lume pentru a redacta unul nou. Cel nou era constituit din *Capitalul* și din *Manifestul partidului comunist*. Lumea se schimbă din temelii, viața își schimbă sensul. Poate că ar trebui să consemnăm în propriul nostru raport, sub o rubrică de genul „Gropari”, sau – mai puțin sinistru, văzută din față – „Spre noi țărâmurii”, sau – poetică și îmbietoare – „Pământul tremură sub pașii lor”, numele a cinci nesăbuiți, printre alții, care au rupt-o definitiv cu bunele maniere și cu tot ce se tăcea până atunci în cele mai bune familii: Darwin, care pustiește trecutul omului și înlocuiește mâna lui Dumnezeu cu niște lighioane dezgustătoare; Marx, care răstoarnă ordinea lucrurilor, aruncă vesela pe fereastră și introduce proletariatul în palatele filosofilor, arhiepiscopilor și regilor; Freud, care cotrobăie prin alcovuri și prin infirmerii pontai a aduce la lumină cât mai multe secrete cu putință; Picasso, care

desfigurează și distruge chipurile lumii și ale omului; Linstein, care năruie evidența, atât de armonioasă și atât de simplă, a unui spațiu și a unui timp jucând fiecare în colțul său, pentru a înlățișă o lume absurdă în care niște observatori lipsiți de scrupule urcă deodată în timp îndepărlându-se totodată în spațiu. Chiar și A se schimba la față ascultând asemenea grozăvii.

— Mă tem că am sosit într-un moment nepotrivit pentru o fotografie de familie a afurisitei tale planete. Totul se năruie.

— Totul se năruie. Niciodată nu a înaintat lumea așa de repede, într-un ritm atât de vioi, cu atâtea speranțe. Și tot ce credea lumea, acum e praf și pulbere. Dacă ai fi venit, dragul meu A, pe vremea lui Voltairc, sau chiar a lui Chateaubriand, și dacă am fi întocmit atunci un raport despre starea Pământului, acesta ar fi tocmai bun, ca majoritatea cărților pe care cu și Maria le adusesem la Symi, de aruncat în closet.

— Crezi, cel puțin, că raportul de față...?

— Tare mă tem, dragul meu A, și ți-am tot spus acest lucru în fel și chip, că acest raport are tot atâtea șanse să se poarte, ca să folosim limbajul negustorilor de haine, câte a avut și funestul raport de care am scăpat acum o sută cincizeci sau două sute de ani. Totul se năruie. Totul o ia la sănătoasa. Totul se prăbușește la nesfârșit. Fiindcă totul s-a prăbușit mereu și continuă să se prăbușească. Și însuși marxismul, care făcuse să se prăbușească lumea veche de altădată, a ajuns să fie o lume veche prăbușită la rândul său. Orizontul de nedepășit a fost depășit și se târăște în spatele nostru precum decorul dislocat al unui vechi film de groază fără succes. Istoria a sunat sfârșitul a ceea ce trebuia să sune sfârșitul istoriei.

Secolul lui Einstein, al lui Picasso, al lui Frcud, al lui Stalin și al lui Hitler a cunoscut multe drame. Două drame gemene îl încadrează și îi marchează cu un semn de foc anii de tinerețe și maturitatea. În 1917, Revoluția din Octombrie, sub conducerea lui Lenin, aduce la putere, la Moscova, filosofia lui Kari Marx, care era făcută mai curând pentru a cuceri capitalele marilor țări industrializate, Anglia sau Germania. Tocmai la Moscova, în orice caz, filosoful înarmată pune stăpânire pe un stat modern. Nu e vorba, precum în cazul lui Hitler, de începutul unei ere noi ce trebuie să dureze o mie de ani. E un alt capitol al raportului și al istoriei oamenilor – sau, mai degrabă, e vorba de un alt raport. E o etapă nouă care întoarce o filă pentru totdeauna, li o altă lume, de

acum și pentru totdeauna, care se va întinde încet-încet pe tot cuprinsul planetei. Șaptezeci și patru de ani mai târziu, în 1991, comunismul se prăbușește în patria socialismului. Prin el însuși. Din interior. Timp de trei sferturi de veac, marxism-leninismul, încarnat și deturnat de către Stalin, va acumula întruna victimele și ruinele. El va rezista, triumfător, dușmanilor săi externi – armatele albe, *Wehnnacht*-vvv hitlerist, democrațiile occidentale – și va cădea sub loviturile singurului dintre adversarii săi cu care nu se putea lupta: el însuși. După Lenin, Stalin, Irușciiov, Brejnev, Andropov și Cernenko, partidul comunist al Uniunii Sovietice ajunge să se lase în scama lui Mihail Gorbaciov, care își înscrie pentru totdeauna numele pe dublul tablou de onoare al partizanilor lui Kari Marx și al celor mai înverșunați adversari ai săi, închipuindu-și că sistemul se va putea vindeca de bolile sale și va începe să funcționeze în transparență și libertate. Abia desprins de teroarea care îl ținea în picioare, comunismul se prăbușește chiar în țara în care fusese victorios, antrenând în căderea sa pe cel de-al șaptelea și ultim secretar.

Filosofia se sprijinea pe tancuri. Potrivit unei formule celebre, dictatura proletariatului se transformase în dictatură asupra proletariatului. Intelectualii din Vest erau încă marxiști în intimitatea sufletului lor, în timp ce proletariatul din Rusia nu mai era de mult. Niciun pumn, oricât de mic, nu s-a ridicat în Uniunea Sovietică în apărarea comunismului. Regimul care trebuia să schimbe lumea, să marcheze sfârșitul istoriei și să deschidă o eră nouă, dispărea astfel fără a lăsa vreo urmă. Stalin, care fusese adulat ca un împărat roman de către tot ceea ce conta în lumea asta, era târât în noroi. Iar statuile sale erau demontate. Lenin murea a doua oară. Kari Marx, care hrănise generații în șir de discipoli extaziați și de comentatori entuziaști, se trezea căzut la nivelul lui Paul Bourget, al unui om de literă de mână a doua, al unui profesor de morală surprins într-o casă de toleranță – aceasta era U.R.S.S.

— Și fluierat de propriii săi elevi. Toată lumea fusese comunistă și nimeni nu mai era. S-a putut spune despre Hitler că nu va lăsa în istoric decât imaginea unui agitator din vremea lui Stalin. Iată însă că Stalin și Hitler apar amândoi, ca niște șefi de bandă rivali într-o epocă de propagandă, de minciuni de stat, de iluzii pulberate și de sânge.

În primăvara anului ' „comunismul e triumfător. Americanii debarcă pe plajele din Normandia. Stalin l-a învins deja pe Hitler. Cea mai puternică mașină

de război din toate timpurile, armata germană a lui Hitler, a fost învinsă de spațiu, de mașinile capitalismului servite de către soldații nenumărați ai marxism-leninismului, de iarnă, de zăpadă și de ger, de căldura verii, de praful câmpiilor întinse la nesfârșit, întreaga Europă de Est și Centrală ajunge la cheremul lui Stalin. Ceea ce a însemnat ocupația germană în Europa, precum și masacrul evreilor, al comuniștilor, al țiganilor, al homosexualilor, este scris în istorie cu litere de foc și de sânge. Năvălirea Armatei Roșii, aliată din vina lui Hitler și prin cruzimea istoriei cu democrațiile liberale, cu americanii lui Roosevelt, cu Anglia lui Churchill, istovită de războiul pe care l-a dus de una singură, în insula să, timp de optsprezece luni, împotriva germanilor atotputernici, cu Franța liberă a Generalului, care se opune Mareșalului și statului de la Vichy, este pentru toți cei care au trăit-o o amintire de coșmar. Asia se năpustește asupra Europei. Iadul se dezlănțuie peste tot iar popoarele nu mai știu, prinse între ciumă și holeră, în ce parte să-și caute salvarea. Pentru bunica și mătușa Lisei e deja prea târziu. Ele asistă, ferecate în casa lor din Riga, la întoarcerea Armatei Roșii.

Armata Roșie! întreaga speranță a unei lumi se întemeiază pe aceste două cuvinte în care radiază triumful filosofiei și istoria pe cale de a se încheia. Armata Roșie! Umbrele lui Karl Marx, Lenin, Troțki, Stalin îi însoțesc pe mongoli, pe kalmuci, pe tătari, pe kirghizi, care se năpustesc asupra Țărilor Baltice, asupra Poloniei martirizate, asupra Prusiei Orientale unde totul a început cu plimbările la ore fixe pe aleile din Königsberg și sistemul fără falie al realismului practic și al idealismului transcendent, inventat, pornind de la Hume și de la somnul său dogmatic, de către un profesor obscur cu numele de Immanuel Kant. Armata Roșie! O șapă de plumb o înlocuiește pe cealaltă iar cortina de fier, botezată astfel de Churchill, cade cu un uruit de sfârșit de lume, peste jumătate din Europa.

Consulul general al Germaniei la Riga fusese ucis la Stalingrad, unde ajunsese din cauza ideilor sale cam timide despre nazism. De la Washington, de la Moscova, unde mergea deseori de vreme ce Statele Unite și U.R.S.S. erau de acum înainte aliate cu toată ura pe care și-o purtau reciproc, americanul de origine armeană a tăcut tot ce i-a stat în putință – dar în zadar – pentru a salva femeia pe care o iubea. Intelectualul comunist cu ochelari din *Doctorul Jivago* căzuse în dizgrație și fusese împușcat pentru deviaționism și activități

fracționiste. Bunica și mătușa Lisei au fost arestate de K.G.B. Și trimise în Siberia. În gulag, aproape de Irkutsk, unde aveau să-și găsească moartea amândouă, Anna dădu nas în nas, într-o frumoasă dimineață în care temperatura se apropia de - 30 de grade, cu o bătrână necunoscută.

— Nu mă recunoașteți? o întrebă bătrâna.

— Deloc, răspunse ea. Cine ești dumneata? Era nebună din Riga.

X

Cinci povestiri și un idiot

— Viața... Începu A.

— Viaja, bietul meu prieten, am zis eu, e ca timpul, ca totul, ca nimic. E prea evidentă. Și prea aproape, e prea goală, e prea plină pentru că raportul să poată fi în măsură să vorbească despre ea.

— E de-a dreptul trist, zise A. Dacă raportul nu e în stare să vorbească despre viață, atunci noi ce facem?

— Depanăm povestiri pentru a încerca să le oferim celor de pe Urql, pe drumuri de pământ șerpuind prin câmpie, o vagă idee despre ceea ce sunt oamenii. Aș putea, cât de cât, iar dacă tu ai chef să ieși și să te relaxezi un pic nu trebuie decât să ridici mâna, aș putea să-ți povestesc *îndură Bebe!* sau *Ai grijă de Amelie!* care te fac să teprăpădești de râs sau Războiul celor Două Roze, care e ceva mai puțin comic, între casa de York și casa de Lancaster, un fapt divers, o anecdotă, descoperirea Americii sau a penicilinei, o carte, o trădare, catalogul Manufacturii franceze de arme și (bi) cicluri de la Saint-Etienne, o conversație, seara, într-una dintre acele casc coloniale din Atlanta pe la sfârșitul verii anului 1864, sau pe terasa unei cafenele de lângă muzeul din Cairo în ajunul ofensivei mareșalului Rommel, deja la El-Alamein sau la Marșa Matruh și așteptat cu atâta nerăbdare de naționaliștii ce confecționau drapele cu crucea gamată, sau chiar, la rigoare, să-ți spun povestea algelor și a primatelor, sau pe cea a bunicilor mei. Ți-am vorbit despre marxism cu ceva mai multe amănunte - și poate chiar cu prea multe...

— Ba nu, zise A cu multă curtoazie, n-au fost deloc prea multe.

— ... fiindcă el a constituit pentru oamenii din vremea mea ceea ce se numea în mod obișnuit un orizont de nedepășit și fiindcă el a fost depășit. Aș putea decupa din povestea vieții oricât de multe povestiri ai vrea pentru

încântarea populațiilor de pe Urql. Viața pur și simplu, lumea întreagă, e cu totul altceva. Viața nu se povestește. Lumea nu se povestește. Suntem în interiorul lor. Asta e tot. Viața e suma torțelor ce rezistă în fața unei morți care până la urmă tot vine, iar lumea e totalitatea a ceea ce există și se petrece sau nu se petrece la suprafața acestei planete pe care ai aterizat tu.

— În loc să-mi sucești mintea în fel și chip și să mă amețești cu amănunte care nu-mi spun nimic, poate că ai putea totuși încerca, sugeră A, dacă nu cumva îți cer prea mult, căci bunăvoința nu parcă să-ți prisosească, să-mi spui în câteva cuvinte cam cu ce semăna lumea pe vremea când trăiai în sânul ci, ce zici? Mi-ai vorbit de cinematograful, de Iisus, de Stalin și de Hitler, de bani, de farmecul zorilor, de două sau trei piețe vechi de la Veneția sau de la Roma. Trebuia să mai lăe și altceva. Dar ce anume? E o întrebare atât de simplă că mi-e și rușine să ți-o pun. Îi suficient să-ți aduci aminte ce vedeai atunci când deschideai ochii și ce auzai atunci când treceai printre oameni pe vremea când crai în viață.

— Nu e chiar așa de simplu, l-am asigurat eu. Nu e suficient să auzi, trebuie să înțelegi. Nu e de ajuns să vezi, trebuie să alegi, să construiești, să organizezi. Nu e de ajuns să povestești, trebuie să dai un sens la ceea ce povestești. Fără acest comandament lăuntric ce transfigurează haosul, lumea, așa cum purcede ea în propria-i istorie și în spațiile necuprinse, riscă să le apară locuitorilor de pe Urql ca o poveste spusă de un idiot...

— Evident, murmură A, există și riscul acesta.

— ... plină de zgomot și de furie și lipsită de semnificație. Cheia raportului este tocmai sensul. Căci universul nu are sens, însă lumea îi dă un sens. Căci lumea nu are sens, însă viața îi dă un sens. Căci viața nu are sens, însă gândirea îi dă un sens.

— Ceea ce povestești e foarte frumos, îmi mărturisi A, dar cu nu înțeleg ce povestești.

— Am să încerc să-ți explic, l-am liniștit eu.

Un bărbat în propria sa casă. E îmbrăcat în robă cu centură și epoleți destul de mari, ca niște aripi. Are o sabie la șold. Primește un sol, îmbrăcat în haine strălucitoare, abia sosit în curtea impozantei case de lemn cu acoperiș lăcuit și răsfrânt, coborât de pe calul său, ținut de dârlogi de slujitori, pentru a-i înmâna un obiect, de formă alungită, învelit cu grijă într-o ștoafă prețioasă.

Dezvelește obiectul și descoperă o spadă destul de scurtă, mai curând un pumnal lung, cizelat cu o splendidă măiestrie și împodobit cu pietre prețioase. Pumnalul e însoțit de o scrisoare pe care solul i-o întinde cu ambele mâini, așa cum tăcuse și cu pumnalul, piccându-se până la pământ. Scrisoarea vine de la împărat. E scrisă cu caractere superbe, fiecare reprezentând un desen, într-o limbă rafinată. Se apropie de fereastră pentru a cili cu respect misiva imperială. Aceasta e doar elogii și complimente. Ar fi nevoie de multă bunăvoință – sau mai curând de rea-voință – pentru a descoperi cea mai mică rezervă printre atâtea cuvinte de curtoazie: „Ați ajuns atât de departe cu virtuțile de curaj și de supunere față de împărat, care sunt tradiționale în familia dumneavoastră, încât nimeni nu va mai putea, după dumneavoastră, servi cu atâta onoare...”

— Vă mulțumesc, i se adresă el solului. Binevoiți a închina toată gratitudinea și fidelitatea mea Majestății Sale huperiale și a-i recomanda bunătății sale, despre care îmi oferă încă o dovadă, pe toți cei care îmi sunt dragi.

Solul se retrage cu spatele, înclinându-se de trei ori. Omul își cheamă soția, copiii, soldații, slujitorii. Le spune câteva cuvinte într-o limbă guturală. Toată lumea ascultă, cu privirile în pământ. Câteva lacrimi se preling pe furiș din ochii soției. Aceasta le șterge îndată pentru a împăca un copil care se pornește pe plâns. Toată lumea se îndepărtează în tăcere, femeile și copiii cu pași mărunți și grăbiți, soldații și slujitorii cu pași mari ce răsună în casa de carton și de lemn în care tocmai se lasă seara. Bărbatul rămâne singur într-o încăpere aproape goală. Se așază pe jos, nemișcat, cu picioarele strânse sub el. Fără să scoată vreun cuvânt sau să facă vreun gest, cu mâinile pe genunchi, e cufundat în gânduri. Prin fața ochilor săi se perindă bătălii în zorii zilei, incendii, marșuri prin pădure, dimineți de mari izbânzi alături de împărat.

În curtea casei, sub un portic cu coloane, câțiva slujitori aștern o rogojină groasă, peste care întind un cearșaf roșu. Se înnoptează. Peste tot e liniște. Se aprind câteva lumini. Stăpânul casei își face apariția dezbrăcat până la brâu. E îmbrăcat în pantaloni. Și-a tăiat coada care îi cădea pe ceafă și s-a răs în cap. E urmat de un însoțitor, prietenul său dintotdeauna, care poartă o sabie încovoiată. Ține cu amândouă mâinile, cu palmele întoarse spre cer, pumnalul împăratului. Pășește pe rogojină acoperită cu cearșaful roșu pentru a estompa

sângele. Apucă pumnalul împăratului cu amândouă mâinile, stă o clipă în cumpănă, apoi apasă pe plasele din toate puterile și-și spintecă încet pântecul.

Celălalt, în picioare în spatele lui, ridică sabia spre cer. Așteaptă. Când sângele începe să curgă șiroaie pe cearșaf, îi taie capul stăpânului cu o mișcare iute ca fulgerul.

Iată o femeie al cărei soț a murit alaltăieri scară. E o căldură înăbușitoare. Toată lumea așteaptă să plouă. În fața oglinzii, cu slujnicele în jurul ei, femeia se gătește ca pentru o sărbătoare. Nu-și iubea soțul. Acesta era bogat, puternic și bătrân. Avea cu patruzeci și opt de ani mai mult decât că. A murit destul de repede și corpul său s-a înnegrit cu totul. Și-aduce aminte de căsătoria ei, cu mai puțin de patru ani în urmă. Abia se desprinsese de lumea copilăriei. Făcuse, și de data aceea, ceea ce îi impuneau părinții, cei doi unchi și frații săi. Cortegiul, cu elefanții, trecuse prin fața zidurilor roșii ale orașului, cele pe lângă care va trece din nou peste câteva clipe. Tot timpul a avut sentimentul că era alături de propria sa viață, că nu pășise niciodată înăuntrul ei. Avea în minte sărbătorile, plimbările, ceremoniile, nopțile de groază. Apoi a fost cavalerul acela, venit de la Jaisalmer, cu care schimbase câteva vorbe în grădina cu trandafiri. Erau mai ales cei doi copii, un băiat și o fată, pe care tocmai se dusesse să-i îmbrățișeze.

Coboară în grădină unde o așteaptă o mulțime de lume. Cortegiul se așază în ordine și se pune în mișcare. E o abundență de culori, în care domină galbenul și roșul, un tumult întretăiat de tăceri bruște. Preoții merg în fruntea cortegiului, precedați și urmați de un mare număr de cântăreți. Apoi vin elefanții, gărzile a căror uniformă atrage toate privirile, baiaderele, vestite de-a lungul și de-a latul țării. Sicriul e purtat pe brațe de bărbați. Ea înaintează în urma coșciugului, sprijinită de fratele și de unul dintre fiii defunctului. Fratele, pe jumătate idiot, e măcinat de ambiție. Fiul, care și-a pierdut mama, a detestat-o dintotdeauna. Oare la ce se gândește pe tot parcursul ceremoniei?

Spectatorii sunt din ce în ce mai numeroși. S-au adunat de pe coline, de pe malurile fluviului, din orașe atât de îndepărtate precum Gwalior sau Chittorgar, poate chiar din Ranakpur – poate și din Jaisalmer. Oare acel cavaler din grădina cu trandafiri nu se ascunde cumva pe undeva? Cortegiul se oprește brusc. Apare rugul, sub privirile tuturor, în mijlocul pietrelor ușor înclinate, ce servesc drept perne pentru elefanții adormiți. Se așterne o tăcere desăvârșită.

Căldura zilei pare să fi devenit insuportabilă. Targa e înălțată deasupra grămezii de surcele și de lemn înmiresmat. Peste corpul defunctului lumea aruncă petale de trandafir. Văduva, amețită de licorile sacre cu care au îmbiat-o preoții, urcă la rândul său pe o scară șubredă, pentru a-i da o ultimă îmbrățișare soțului ci, pe care l-a urât atâta vreme. Fiul defunctului aprinde rugul din care se înalță îndată un fum gros, cu miros plăcut și amețitor. Flăcările țâșnesc cu putere. Ea nu coboară.

Era un țăran cam simpluț care trăia departe de oraș. Cei din familia sa muriseră cu toții. Cu un cuțit de obsidian, preoții îi tăiascră pieptul și-i smulseseră inima unuia dintre fiii săi. Singurătatea și mizeria îi luaseră mințile. Până la urmă, autoritățile îl lăsaseră în voia sorții, să rătăcească sus pe platou, unde se hrănea cu rădăcini și bea apă de izvor. Din când în când, i se întâmpla să-i iasă în cale războinici, pelerini, țărani ca și el ce se întorceau de la piață și-i lăsau câteva roșii și câțiva știuleți de porumb. Îngâna cuvinte fără noimă și o rupea la fugă.

Într-o dimineață, a avut parte de o întâlnire care l-a lăsat fără glas. În depărtare înainta o trupă cum niciodată nu mai văzuse de când se știa. În frunte, călare pe trei animale fabuloase care l-au încremenit de spaimă, mergeau trei personaje care aduceau oameni, dar atât de nefirești încât a trebuit să-și treacă mâna de mai multe ori prin fața ochilor că pentru a alunga o vedenie. Unul dintre ei avea barbă albă, ceilalți doi aveau barbă neagră, iar trupul lor era închis într-un corset de metal ce strălucea în lumina soarelui. Pe cap purtau pălării mari de fetru împodobite cu pene în timp ce o sabie lungă atârna pe coasta lighioanei înspăimântătoare ce le servea drept animal de călărie. În spatele lor mergeau vreo douăzeci de soldați, cu sulița pe umăr.

Se aruncă la pământ. Privi cum trece pe sub ochii lui acea trupă ieșită din iad și înțelese îndată că a trăit prea mult de vreme ce era martorul unei groaznice catastrofe. Ideile i se învârteau în cap cu o viteză amețitoare. Își aminti deodată ceea ce îi povestise un preot din Tenochtitlân, într-o seară de furtună, cu mulți ani în urmă: Quetzalcoatl plecase pe mare spre soarerăsare și făgăduise că se va întoarce. Acum era sigur de un lucru: ființele pe care le văzuse, care nu semănau cu nimeni și cu nimic din ceea ce cunoștea el, și care se pierdeau deja în depărtare cu un zornăit de metal ce-ți îngheța inima în piept, erau mesagerii zeului. Doar dacă... abia îndrăzne să-și mărturisească în

cuvinte ceea ce îi trecea prin cap... doar dacă nu cumva personajul din fruntea trupei, mai măreț și mai tulburător decât ceilalți, copleșit cu semne de respect de către toți însoțitorii săi, nu era chiar zeul în persoană. Mai așteptă acolo multă vreme, pitit în spatele unei tufe de spini, între două pietre care îl fereau de privirile și de furia zeului. Apoi sări în picioare și porni într-o fugă nebună sub soarele arzător, strigând cât îl ținea gura:

— S-a întors Quctzalcoatl! S-a întors Quctzalcoatl!

Verdunul continua să reziste. Prestigiul coroanei impunea succesul ofensivei germane conduse de Kronprinz. Pentru a rezista, francezii tăceau mari sacrificii. Fiecare unitate angajată în luptă avea să piardă un om din doi, uneori chiar doi din trei. Pentru cei doi adversari, care vor lăsa pe câmpul de luptă morți, răniți, dispăruți, adică un milion de oameni că cifră rotundă, Verdunul devenise simbolul războiului și însăși inima Franței.

Reduta 304 căzuse. Căzuse și Mort-Homme. Fortul Douaumont își schimbase stăpânul de mai multe ori: fusese cucerit de germani, recucerit, pierdut din nou. După ce rezistase mai bine de șase luni, colonelul Raynal, care era sufletul fortului Vaux, fusese nevoit să capituleze. Zăvoarele Verdunului cedau unele după altele. Doar fortul Souville mai ținea piept bombardamentelor, apărând astfel Verdunul.

— Alo! Mangin? Petain la telefon.

— Nu se aude bine, domnule general. Încerc să vă fac legătura cu domnul general.

— Repede, dragul meu. Nu am timp.

Se scurg câteva secunde. Paraziți pe fir. În depărtare se aud bubuituri de tun.

— Alo! Mangin la telefon.

— A! Mangin! Cum stau lucrurile la Souville?

— Situația e disperată. Toate legăturile sunt întrerupte. Alo! Mă auziți? Nu ne mai vin întăriri. Suntem bombardați încontinuu.

— Cine comandă acolo?

— Aproape toți au fost omorâți. Alo! Acum e la comandă locotenentul Dupuy.

— Dupuy?

— Alo! Da. Kleber Dupuy.

— A! Kleber Dupuy. Da... da... Am auzit de pezevenghiul ăla... Alo! Mangin! Alo! Alo!

Kléber Dupuy ura războiul. Îi detesta pe generali, pe militari. Era institutor. Făcea parte dintr-o familie în care cu toții erau republicani, laici, socialiști din țată-n fiu. Singurii militari care se bucurau de trecere în ochii lor erau soldații Anului II. Tocmai din acest motiv, așa cum alții se numesc Mareeau, i se dăduse prenumele de Kleber. Străbunicul lui Kléber fusese ghilotinat împreună cu Gracchus Babcuf. Bunicul fusese amestecat în Atelierele naționale. În timpul Comunei din Paris, tatăl său trecuse de partea lui Rossel și a lui Clemenceau. Kleber fusese crescut, nu numai cu vechile metode și cântecele, cu accente surprinzător de moderne, ale institutorilor de stânga:

L-ai cunoscut pe Kléber Kléber Kléber

Când mergea kilometri întregi L-ai cunoscut pe Kléber Kléber Kléber

Călare pe un cangur galben cu verde Kléber Kléber Cu chipiul pe cap Kléber Kléber

Călare pe un cangur galben cu verde... dar și în cultul lui Proudhon, al lui Marx, al lui Jaures, al Internaționalei Socialiste în care milita tatăl său. Era prieten cu Barbussc, care încă nu scrisese Focu/ și, când fusese surprins în timp ce împărțea oamenilor broșuri și ziare pacifiste, avusese necazuri serioase cu Nivelles și Mangin, care voise să-l trimită în fața plutonului de execuție. Îl salvase Pétain. După o muștruluială de pomină, câteva săptămâni de arest sever și un pic de închisoare, fusese trimis pe front în prima linie, pentru a da piept cu moartea, la fortul Souville.

Socialist, pacifist, antimilitarist până în măduva oaselor, Kléber Dupuy nu știa ce e frică. Ura războiul. Bombardamentele îl amuzau grozav.

— Tâmpenii peste tâmpenii, îl auzai spunând. Poziție de drepti, salut militar, înălțarea steagului, *Marsilieza* lu' Pește și, imediat după asta, șrapnelele și *Die Grosse Bertha*.

Când ofițerii de la fortul Souville, complet izolat, părăsit de Dumnezeu și de oameni, fuseseră uciși până la ultimul, el luase comanda cu gradul de locotenent. Rămăseseră șaptezeci și șase de oameni. Cea mai mare parte dintre ei erau soldați senegalezi, spaima germanilor.

Atunci s-a petrecut ceva oarecum neașteptat. Să se fi legat oare afectiv locotenentul Kleber Dupuy de vlăjgarii aceia negri care porneau la asalt râzând

cu gura până la urechi și slobozind un potop de obscenități pe care nimeni nu le înțelegea? Să-și fi spus el cu înțelepciune că nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut decât să joace rolul la care îl îmbia destinul, atât de drag acelor stoici din care avea totdeauna un volum în buzunar și pe care îl citea bucuros, sprijinit în coate în cazemată, între două bombardamente? Sau să fi avut parte, precum Saul pe drumul Damascului, de o adevărată revelație care să-l facă să ardă ceea ce adorase și să adore ceea ce arsese? Dintr-un motiv sau altul, în fața trupelor de asalt ale Kronprinzului, locotenentul Kleber Dupuy, socialist, pacifist, de meserie institutor, se transformă pe neașteptate în erou național.

Atunci când generalul Mangin, în fruntea trupelor de întărire franceze, izbuti în sfârșit să descicșteze lălcilc menghinei Kronprinzului și să despresoare Souville, în fort se mai aflau, care răniți, care buimăciți, care scuturați de friguri, care în pragul nebunici, paisprezece soldați senegalezi – și locotenentul Kleber Dupuy. Ținuseră piept întregii armate germane. Generalul Mangin își smulse Legiunea de Onoare și o fixă pe pieptul celui pe care voise să-l condamne la moarte. Institutorul plângea.

— Peste douăzeci și cinci sau treizeci de mii de ani...

— Adică mâine, preciza A.

— Adică mâine, am confirmat eu, Parisul, Londra și Veneția nu vor mai fi decât fabule în memoria oamenilor. Ceva precum Efes, Lfalicarnas, Babilon, Kadesh sau Karkemiș. Catastrofe nemaipomenite vor fi spulberat totul. Atlantidelc vor înflori. Între Alexandru și Hercule, Carol cel mare și preotul Jean, nimeni nu va mai ști care dintre ei e realitate și care e legendă. Cele trei mari războaie franco-germane, care au frământat atâtea spirite, vor ajunge să fie unul singur, și poate vor fi puse la un loc războaiele lui Napoleon și cele ale lui Ludovic al XIV-lea. Poate că era cărților, a războaielor, a pădurilor nu va mai fi decât un singur capitol, și gata! asta-i tot! nu are rost să mai vorbim de manualele viitoare – sau de ceea ce le va înlocui. Vor fi atâtea lucruri de aflat despre o istorie a omenirii cu dimensiuni copleșitoare încât, din motive diferite, oamenii epocii respective vor ști despre trecut, în ciuda tuturor casetelor și a arhivelor, tot atât de puțin cât știm și noi astăzi. Poate că, dragul meu A, și mă cutremur la aceste cuvinte, vor fi uitat chiar și raportul destinat oamenilor de pe Urql asupra stării Pământului și pe ilustrații săi autori.

— A! Dumnezeu! exclamă A.

— Nu face nimic. Să continuăm. Peste douăzeci și cinci sau treizeci de mii de ani, cercetători veniți din altă parte...

— Și de unde anume? întrebă A. Habar n-am de unde, i-am răspuns eu. Din altă parte. Să zicem că de pe Urql, de pildă.

De pe Urql? întrebă A.

— Ei bine, da. De ce nu? Se vor agita pe ruinele New Yorkului sau ale Parisului. Vor fi ruine minunate. Tot ceea ce ni s-a părut atât de urât în comparație cu Partenonul sau cu Persepolis va purta pecetea unei măreții despre care nu ai nici cea mai mică idee.

— Nici tu nu ai, îmi spuse A.

— Nici eu nu am, bineînțeles. Empire State Building sau Grand Central din New York sau Centrul Pompidou sau Maison de l'Unesco din piața Fontenoy vor face obiectul unor săpături cât se poate de savante, realizate cu mijloace pe care nici măcar nu ni le putem închipui și prin care se va încerca să se înțeleagă cum erau oamenii din vremea noastră, cu ce se îndeletniceau și în ce credeau.

— Cam cum încerc și eu, zise A.

— Așa cum este și pentru tine astăzi, și pentru mine va fi o sarcină supraumană. Însă, de vreme ce peste treizeci de mii de ani oamenii vor fi supraoameni, nu fiindcă vor fi superiori în raport cu ce vom fi fost noi, ci pentru că vor fi renunțat să mai tic oamenii în beneficiul unor mașini din ce în ce mai rafinate și din ce în ce mai eficace, ce vor face din ei supraoameni, misiunea supraumană va fi totuși îndeplinită. Bazându-se pe roboți și pe tinichigeria lor nucleară, supraoamenii care vor face săpături, arheologii, epigrafiștii, istoricii, filosofii vor descoperi că din Grand Central plecau trenuri și că niște funcționari de stat, plătiți de la buget, ocupau birouri la Maison de l'Unesco și la Centrul Pompidou. Ceea ce făceau la UNESCO sau la Centrul Pompidou funcționarii de stat – sau de state – va fi deja mai greu, peste treizeci de mii de ani...

— Peste treizeci de mii de ani?

— Da, am întărit eu, peste treizeci de mii de ani, de stabilit cu certitudine. Dar în sfârșit, îți poți închipui că spirite dintre cele mai mari, gen Champollion, gen Lévi-Strauss sau gen Dumézil, vor emite ipoteza că exercitau funcții la jumătatea drumului între magie și comerț, între bancă și religie, într-un domeniu cât se poate de obscur, pe care le va fi greu să-l delimiteze și care

purta numele de cultură. Unii vor susține că era vorba de călugări, adesea iluminați, care repetau la nesfârșit aceleași incantații și aceleași litanii despre intercultural și despre toleranță; iar alții că erau niște cinici și niște profitori ce constituiau, precum haruspicii pe vremea Imperiului Roman de Apus, o clasă de exploatare ai poporului nevoiaș și care pufneau în râs când se priveau în față. Le va fi greu să înțeleagă la ce puteau servi arhivele impunătoare păstrate în locuri numite altădată biblioteci – o expresie desuetă ce venea, potrivit savanților, de la vechiul cuvânt βιβλίον. Floar: „care însemna carte, vechi mijloc de difuzare al faimoasei culturi, ea însăși obiect al atâtor speculații contradictorii. Nenumărate sisteme, de o complexitate neamaiântâlnită, vor fi construite unele după altele. Pentru unii, cultura va aparține definitiv domeniului religiei. Pentru alții, ea va aparține unei cunoașteri acumulate de mandarini în scopul menținerii lor la putere. În timp ce pentru alți câțiva va fi vorba doar de un joc, de o mistificare sau de un sport în care învingătorii, aclamați de mulțime, primeau medalii de aur și cununi de lauri.

În toiul acelor divagații frenetice și al acelor investigații, doi arheologi, unul foarte tânăr și celălalt mai în vârstă, se vor afla într-o bună zi, aproape simultan, din pură întâmplare, pe ruinele de la Grand Central și de la Maison de l'Unesco, pe așa-zisul sit din New York și pe așa-zisul șantier din Paris, la originea unei duble descoperiri, destul de neînsemnată, și totuși capitală, care va face mare vâlvă în mediile savante.

Va face mare vâlvă fiindcă va fi înconjurată de un mister. Trenurile, se știa limpede: oamenii urcau în ele pentru a merge în altă parte pe vremea când aveau timp de pierdut și când, în loc să se dezintegreze aici și să se reintegreze dincolo, săreau ca puricii, pe același corp, între un oraș și celălalt. Cărțile, se știa limpede: oamenii își stricau ochii citind aventuri, adesea de o ineptie rară, tipărite pe hârtie în caractere care, fiecare în parte nu înșenina nimic, dar care luate în ansamblu constituiau un sistem de o dificultate infernală, cunoscut sub denumirea de alfabet. Scaunele, birourile, scările, ascensoarele, parkingurile auto, până la urmă li se înțelesese rostul. Singura necxplicată, și poate inexplicabilă, va rămâne dublă și neînsemnată, dar fără îndoială hotărâtoarea descoperire a celor doi arheologi ai noștri.

Va fi un disc de format mic. Aproape același la New York și pe malurile Senei. Printr-o minune pe care știința nu o va binecuvânta niciodată îndeajuns,

cele două exemplare vor fi descoperite într-o stare de conservare aproape perfectă. În centru, discul va fi străpuns de o gaură. Marginea exterioară a două treimi din suprafața să va fi colorată o parte în verde, o parte în roșu.

Reproduceri ale discului vor fi trimise, peste tot în Univers, la toate parcurile de atracții și la bazele folclorice ce vor servi de muzee pentru principalele galaxii. Se vor putea vedea chiar și în cooperativele de aprovizionare unde vor fi stocate pilule nutritive precum și în centrele spațiale unde vor deveni o temă pentru animațiile muzicale și jocurile nucleare. Din ele se vor confecționa broșc, sigilii, motive decorative. Femeile le vor purta la gât sau la haină. Bărbații le vor folosi drept cuțit de țigări sau portchei. O colonie spațială nouă, vecină cu galaxia noastră, va lua discul drept emblemă și îl va orna cu o deviză, împrumutată de la Michelangelo, care va fi înscrisă de jur împrejur cu litere de aur: „Dumnezeu i-a dat o soră amintirii și a numit-o speranță.”

Datorită dezvoltării mijloacelor de comunicare, venerarea obscură a unei istorii despre care nu se va mai ști mare lucru se va răspândi în toate colțurile Universului. Obiectul va deveni simbolul trecutului omenirii. De asemenea, simbolul cunoașterii acestui trecut – și al necunoașterii sale. Va fi mai cunoscut, în acele timpuri îndepărtate, decât sunt pentru noi vasul de la Vix sau *Pariziana* de la Cnossos cu nasul ci răsfrânt sau chiar războiniciei de la Xian, din lut ars, ale căror reproduceri au circulat din mări magazine în mari magazine. Va fi, la scară mai mică, echivalentul Piramidelor, al Acropolei, al Picții Capitoliului, al templului de la Angkor Vat sau de la Borobudur, al catedralei din Chartres, al jocului de pelotă de la Chichen Itza.

— Al Vămii Mării, interveni A.

— Al Vămii Mării, am încuviințat eu.

Școlarii îl vor desena odată cu imaginea acestui Pământ de unde va îi venit. Discul va deveni un nume propriu, miezul și esența unei povești care se va răspândi și va prolifera peste tot – și până la urmă se va cufunda în uitare. Va face obiectul admirației mulțimilor și al unui fel de cult. Și nimic nu va li mai familiar pentru acești oameni ai viitorului decât forma Discului, de o simplitate perfectă, reprodușă la nesfârșit pe toate zidurile, pe hârtie, pe țesături, pe obiecte, multipli-cată continuu de mașinile electronice și nucleare. Semnul cel mai răspândit al istoriei omenirii va li de asemenea și cel mai înconjurat de

mister. Se vor înmulți teoriile în jurul culturii și a rolului acesteia în societate. Îile vor înflori cu atât mai mult în jurul Discului și a semnificației sale.

Ani de-a rândul, poate chiar mai multe veacuri, întemeiată pe o epigrafie despre care nu avem nici cea mai mică idee și pe un mare număr de texte, de regulamente, de circulare, de manuale administrative ale timpului nostru, descifrate neîncetat de calculatoarele noastre, va domni o teză clasică, numită „teoria comunicațiilor”: Discul va apărea ca un semnal utilizat de două mijloace de locomoție de multă vreme dispărute – calea ferată și automobilul. Va li limpede ca lumina zilei că mențiunea de „lumină verde” și cea de „lumină roșie” era frecventă în milioanele și milioanele de tone de arhive repertoriale în marile centrale electronice ale spațiului. Lumina verde permitea circulația vehiculelor, lumina roșie o interzicea.

Primul atac îndreptat împotriva teoriei funcționaliste a comunicațiilor va veni din partea unor specialiști ai mărilor organizații internaționale – Sfântul Imperiu Romano-Germanic, iezuiți, francmasoni, Tribunalul de la Rote, Inchiziția, Societatea Națiunilor, aristocrații și socialiștii, Mafia, comerțul cu femei albe, Națiunile Unite, UNESCO...

— Care vor afirma că, dacă existau într-adevăr multe trenuri la Grand Central din New York, în schimb nicio urmă de calc ferată nu fusese descoperită vreodată în ruinele din piața Fontenoy de la Paris. Pe de altă parte, Discul va fi de dimensiuni atât de modeste încât conductorii ar fi trebuit să aibă ochi de vultur pentru a-l putea vedea de la o distanță ceva mai mare. Câțiva filosofi și savanți vor propune atunci o ipoteză revoluționară, care va face mare vâlvă și vă mărea o reîntoarcere, salutată de multă lume, la spiritualitate. Discul nu va mai avea nicio legătură cu circulația automobilelor sau a trenurilor: el va căpăta – ca și cultura însăși – o semnificație religioasă și, în mod necesar, ambiguă. Unii vor presupune că era vorba de o farfurie liturgică unde erau depuse alimente spirituale – probabil o legumă verde și vin roșu. Alții, că Discul era o ruletă rusească de care depindeau viața și moartea și pe care împărații o consultau înainte de a ridica sau a coborî policarul în semn de grațiere a gladiatorilor sau de osândire a acestora la moarte.

Interpretări dintre cele mai subtile vor li altoite pe această teorie. Unii vor vorbi de o activitate religioasă și magică, în mod ciudat amestecată cu preocupări financiare, care purta numele de politică și în care, potrivit unor

texte vechi destul de greu de descifrat, se regăseau într-adevăr, în jurul unui pivot central numit *democrație* și reprezentat de gaura din mijloc, *Roșiii* și *Verzii*. Alții, sprijinindu-se pe pergamente-obscure, vor stabili o relație între discul verde și roșu și semnul yin-yang din Illosolâa tao. Iar alții vor atrage dezbateră spre literatură și vor dezgropa amintirea unei lucrări celebre...

— Raportul cumva? întrebă A cu un zâmbet larg.

— Nu, am răspuns eu. *Roșu* și *Negru*. Ei vor ști că literatură, prin acele timpuri, devenise o ramură a publicității. Își vor închipui că discul era o vitrină sau un motiv de vânzare pentru o lucrare al cărei titlu ar fi fost *Roșu* și *Negru*, care va deveni atât de cunoscută încât ar fi trebuit să fi văzut cândva lumina zilei cu adevărat și ale cărei urme de negăsit vor fi căutate pretutindeni și mereu în zadar. Oameni și femei de litere vor lansa pe ecranele nucleare seriale intitulate *Romanul Roșului și Verdelui*, *Aventurile Roșului și Verdelui*, *Întoarcerea Roșului și Verdelui*, în care viața intelectuală a timpului nostru va fi reprezentată sub aspecte halucinante. Vor inventa un conținut pentru neant și îl vor numi literatură. Savanți erudiți vor descoperi, pe cele două maluri ale Senei, urmele unor sărmani bătrâni îngropați sub puzderia de documente putrezite, expuși ironici și sarcasmului public sub numele de oameni în verde. Iar un arhivistpaleograf va dezgropa o dramă a cuiva cu numele de Hugo în care va exhiba un vers – un „verde”, după o nouă școală de critici și de filosofi – care îi va aduce tot atâta glorie ca și cum l-ar fi conceput el însuși:

Priviți cu toții! Priviți cum trece omul roșu!

Discul va fi cunoscut, timp de un secol sau două, sub numele de „Discul oamenilor verzi și al oamenilor roșii”.

Istoria unui trecut imens va continua să furnizeze, în jurul discului de la Grand Central și de la Maison de l’Unesco, materialul multor edificii de o minunată fragilitate. Vor fi evocate jocurile de la Deauville, de la Monte-Carlo, de la Las Vegas unde, la masă verde, ieșeau de jurâmprejur numere roșii. Se vor descoperi cursele de care de pe hipodromul din Bizanț, unde se întreceau Albaștrii, Verzii, Albii și Roșiii. Atunci când unele spirite mai meticuloase vor semnala că între împăratul Justinian și Maison de l’Unesco, între împărăteasa Teodora și Grand Central de la New York se scurseseră un mileniu sau două, se va apela la Nostradamus, ale cărui *Centurii*, traduse în limba nucleară, vor fi tot timpul la modă, vor fi invocate mistere și societăți secrete ce vor li dăinuit

veacuri și veacuri de-a rândul – în timp ce tu știi foarte bine că singura societate secretă cu adevărat este istoria oamenilor de-a lungul mileniilor – și obiecția va fi măturată cu un simplu gest.

Discul roșu și verde va cunoaște în continuare, de-a lungul veacurilor, nenumărate avataruri. Gramaticieni – „a vedea roșu”, „a nu avea verde”, „roșu de rușine”, „verde de furie”, „a duce la roșu”, „a se face verde” – mistici, fizicieni, psihanalisti farsori – „verde de Pământ” și „mamă roșie” –, jucători, nebuni, militari la pensie, cercetători și spirite curioase își vor da fiecare cu părerea. Niciunul nu va descoperi cheia, atât de simplă, a enigmei. Discul verde și roșu – însă acest secret va fi pierdut pe veci pentru oameni – comanda...

— Respectul? sugeră A.

— Fără îndoială, am confirmat eu. Fără îndoială. Altceva?

— Tăcerea?

— Vorbește fără teamă.

— Retragera?

— Nu e greșit ce spui. Dezvoltă puțin. Inventează, imaginează, ta presupuneri.

— Accesul la ceva?

— Ești pe-aproape! Arde!

— Nu știu, mărturisi A dând din cap. Nu știu.

— Ușa de la closet, l-am lămurit eu.

XI

Eu și A ne certăm

— Îți pierzi timpul tot repetând că timpul este întotdeauna timp și că timpul se schimbă tot timpul.

— Am spus cu astfel de lucruri? l-am întrebat.

— Le-ai spus. Le-ai și scris. Île figurează deja în raportul în care oricine le va puca citi. Pe mine, care am spiritul cel mai simplu de vreme ce nu aparțin istorici și sunt veșnic, tocmai schimbarea asta mă umple de mirare. Mă miră diversitatea lumii. Mulțimea evenimentelor, a perspectivelor, a privirilor. Această legătură între unul și altul prin imaginație și amintire. Și faptul că putem trece, în mintea noastră, de la samurai la azteci și de la viitor la trecut.

— Așadar ai înțeles că e vorba mereu de același circ? Oamenii succedă algelor, iar românii succedă grecilor, și Bizanțul succedă Romei, însă efectul provine întotdeauna dintr-o cauză și istoria e mereu prezentă. Lumea e întotdeauna lumea, nimeni nu ar putea să o confunde cu altceva și că rămâne asemănătoare cu sine.

— Am înțeles de asemenea că mereu e altfel. Oamenii nu mai sunt alge, iar românii nu sunt greci, după cum Bizanțul nu este Roma. Lumea se mișcă întruna.

— Ca și cuțitul lui Jeannot. Îi schimbă lama. Îi schimbă mânerul. Și e mereu același cuțit: cuțitul lui Jeannot.

— Nu există oameni printre cei despre care mi-ai vorbit deseori, precum Tucicide, Xenofon sau Tacit, care se interesează în lucrările lor de lama și mânerul cuțitului lui Jeannot și de schimbările survenite în istoria oamenilor?

— A! acum văd la cine te gândești, am replicat eu: la istorici. Ei scriu rapoarte despre oameni în particular așa cum noi întocmim un raport despre oameni în general. Ei explică de unde vin francii, hunii, mongolii lui Genghis-Han, și Genghis-Han însuși, sau Lawrence al Arabici, sau Annette von Droste-Hulshoff, și ceea ce au sperat și au îndeplinit înainte de a dispărea. Iar noi, noi explicăm de unde vin oamenii și ceea ce speră și îndeplinesc înainte de a dispărea.

— Istoricii povestesc bătălii, vorbesc de tratate, de căsătorii, de cariere...

— Ce oroare! I-am întrerupt eu. Să lăsăm palavrele la o parte.

— ... de răzmerițe și de revoluții, de inundații, de timpurile de foamete, de cărți și de piese de teatru, de prețul grâului și al aurului, de originea furculiței și a velei latine, de dezbaterile clericilor și ale savanților despre credințe și instituții...

— Despre papii Clement, am adăugat eu.

— Între alții, încuviință el. Și e cam prea mult. Ceea ce aș dori cu să pun în raport e tocmai ceea ce nu pun istoricii în lucrările lor: culoarea lucrurilor, mirarea de a exista, familiaritatea universului și îndepărtarea sa, felul de a fi, de a vorbi, de a gândi, imaginea pe care v-o faceți despre o lume căreia îi aparțineți și care vă aparține, melancolia, plictiseala, ambiția, dezgustul, speranțele ascunse ale tinerilor. Tot ceea ce se petrece în taină, și fără ca cineva să bănuiască ceva, în minți și în inimi. Înțelegi ce vreau să spun: pulsul

vremii.

A venit rândul meu, abia așteptam, să şuier printre dinți.

— Ai cu ce te distra, am replicat eu. Abia dacă reușesc să înțeleg ce simțea Maria în curtea cu buganvilca a mănăstirii Symi. Abia dacă reușesc să înțeleg ceea ce gândeam eu însumi. Și cu atât mai puțin să traduc și să explic aceste lucruri. Cum vrei atunci să înțeleg și să explic în raport sentimentele și gândurile unui samurai, ale unui boșiman, ale soției unui războinic aztec sau ale unui bancher din timpul Renașterii, ale unui astronom din Samarkand, ale lui Uccilo, la Florența, în atelierul lui Ghiberti, sau ale lui Carpaccio, la Veneția, în timp ce pictează curtezanele?

— Până la urmă ajung să-ți dau dreptate, mârâi A: am dat peste un incapabil ca tine.

— Să nu ai nicio îndoială în privința asta, i-am răspuns eu.

— Dacă, în locul tău, l-aș fi întâlnit pe Tucidide, sau pe Hugo...

— Ah! am murmurat eu, o să-mi vorbească acum de *Lucruri văzute*...

— Sau pe Samuel Butler, sau pe Pepys, sau pe Dumas, sau pe Mérimée...

— Sincer vorbind, i-am spus eu, e imposibil de găsit cineva mai bun.

— ... problema ar fi deja rezolvată, iar eu mi-aș lua zborul spre Urql cu o capodoperă care mi-ar atrage stimă și admirația tuturor spiritelor, confrății mei. Din nefericire...

— Din nefericire...

— Din nefericire, tu nu ai nici cea mai vagă idee despre ceea ce ar trebui să punem în raport pentru a trezi în ochii oamenilor de pe Urql o licărire de interes.

— Știi ce, i-am spus atunci, raportul tău...

— Ce-i cu el? mă întrebă mirat.

— Poate să-l ia naiba.

— Ce formulare delicată! spuse el. Nu mă miră deloc din partea ta. Te știam un neisprăvit. Acum aflu că ești un derbedeu. Îmi recunosc greșeala; ar fi trebuit să fiu cu ochii în patru chiar de la primele tale vorbe, care lăsau să se vadă un spirit de talie mediocră și să nu-ți încredințez niciodată o sarcină de anvergura acestui raport. Aproape tot ceea ce povestești, cu un talent moderat, nu are nicio noimă, iar lumea, ascultându-te vorbind despre ea, ar fi o adevărată harababură. Bălmăjești vrute și nevrute, te împleticești în vorbe, te

împotmolești, bați pasul pe loc, spui ce-ți trece prin minte. Mă tem că lectura raportului, care ar fi trebuit să fie o adevărată încântare, asemenea, de pildă, lucrării despre Sirius a confratelui meu Urxulzkromicch...

— Să-i spunem U, am sugerat eu.

— ... impregnată de știință și de bun-simț, se va dovedi de-a dreptul decepționantă. Niciun spirit de pe Urql, de asta poți fi sigur, nu va putea înțelege ceva, iar oamenii, din vina ta, vor trece, în ochii noștri, drept ființe misterioase pline de mândrie și de contradicții. Ar fi fost mai bine să mă adresez unei instituții serioase unde lucrează oameni cu experiență și cu greutate: poate Harvard University, sau Polytechnicum din Zurich, sau Academia de Științe morale și politice, care ține, cred, de Institutul Franței...

— Excelentă idee, i-am spus eu. Ea te va invita cu siguranță, în schimb, să susții o comunicare despre problemele monetare de pe planeta Urql și despre valorile sale etice.

— ... sau chiar UNESCO, care a întocmit, pe bani grei, cu sprijinul guvernelor din lumea întreagă, o *Istorie culturală a omenirii*, care trebuie să facă inutile, îmi închipui, toate celelalte lucrări de acest gen.

— Nu ezită nicio clipă, l-am îndemnat eu.

— Sau Massachusetts Institute of Technology, sau London School of Economies, sau Institute for Advanced Studies din Princcton, a căror reputație a ajuns până la mine.

— Mulțumită cui? am murmurat eu.

— În ceea ce teprivește, tu nici măcar nu ești în stare să răspunzi la întrebarea pentru copii de grădiniță pe care ți-am pus-o adineauri și să-mi spui prin ce anume lumea în care ai trăit tu se deosebea de cea a lui Esop sau a lui Horațiu, a lui La Fontainc, a lui Voltaire, a scumpului tău Chatcaubriand, care toți au vorbit atât de nostim și cu atâta talent despre ceea ce văzuseră. Și chiar de lumea bunicilor tăi, care au evocat, probabil în fața ta, în ciuda stupidității tale ce le pricinau poate o mulțime de griji, amintiri din propria lor viață.

— Ascultă, i-am spus eu, nu avem prea mult timp la dispoziție. Să nu ne mai certăm. Nu ți-am ascuns niciodată faptul că nu știu aproape nimic. Mi-am petrecut vremea pe acest Pământ tăcând ceea ce îmi plăcea și de aceea viața a fost atât de delicioasă pentru mine.

Suntem micuții iepurași, Străini complet de scriitură Și încălțați cu adidași

Primiți în dar de la natură.

Cum Dostoievski n-am citit. Nu ne purtăm cu superbie și sigur că nu ne-am gândit Să învățăm psihologie.

Suntem micuții urecheați Din blană avem și cizmulițe Dar carnețele nu ne dați, Că noi nu vrem să luăm notițe.

— Ce te-a apucat? izbucni A. Nu cumva ți-ai pierdut mințile?

— Tu mă faci să-mi ies din minți. N-ar fi trebuit să te ascult niciodată. Atunci când te-am întâlnit acolo sus, la Vama Mării, m-am lăsat ispitit de ideea de a retrăi, în moarte, împreună cu Maria și cu tine, ceea ce iubisem atât de mult în zilele vieții mele. Dar acum văd cât se poate de limpede că raportul nu poate reda cu niciun chip tot ceea ce era mai bun pe această planetă pe care m-am plimbat atât de mult: o măreție, un anumit farmec, o veselie, o afecțiune... Ai dreptate: nu sunt la înălțimea sarcinii mele. Vei transmite scuzele mele celor de pe Urql. Spunc-lc să coboare data viitoare împreună cu tine și să aprecieze ei înșiși. Nu e deloc ușor să explici cuiva care nu are nici cea mai vagă idee despre ceea ce înseamnă trecerea timpului, mirosul de fân cosit deasupra lacurilor din Bavaria, culoarea apei la Naxos sau în golful Felhyie, căderea Imperiului Roman de Apus în timpul lui Alaric, al lui Odoacru sau al lui Teodoric precum și râsul Mariei.

Acum, înainte de a ne despărți și de a pleca fiecare către ceea ce ne așteaptă, tu în direcția planetei Urql iar cu nu se știe unde, o să încerc totuși să-ți explic în două cuvinte, dacă am să pot, și fiindcă îmi ceri acest lucru, cum era lumea pe vremea când trăiam eu. Mulțumesc, îmi spuse A.

Și îmi întinse mâna.

Era un băiat drăguț.

XII

Stăpânirea lumii

M-am tras mai aproape de el. Am coborât glasul ca să nu fiu auzit din 1 Ionshu sau din Shikoku pe care tocmai lc survolam:

— De vreo trei sau patru secole, niște făpturi misterioase au ajuns stăpânii lumii. Au pus mâna pe lume, au pus stăpânire pe ea. Liste cel mai mare dezastru din istoria universală.

— Drace! exclamă A așezându-se și sprijinindu-și bărbia cu o mână. Și pe

cine cade bănuiala?

— Ghicește! i-am spus eu.

— Pariez că e vorba de invadatori veniți din altă parte și care îi fac să viseze pe oamenii cumsecade? Sau niște extraterestri coborâți din farfuriile lor zburătoare? Sau niște tipi cam în genul meu?

Mi-am dus un deget la buze. Am privit în jurul meu.

— Nicidecum, i-am șoptit eu. Sunt niște tipi în genul meu. Sunt oamenii înșiși.

— Oamenii înșiși! exclamă A.

— Întocmai, am adăugat eu. E oficial. Oamenii au fost multă vreme mai presus, sau mai degrabă, dincoace de orice bănuială.

— Atunci când erau alge, zise A.

— Și chiar mai târziu, am adăugat eu. Viața țâșnește din lume, oamenii țâșnesc din viață, și între lume și oameni se încinge o luptă pe viață și pe moarte.

De douăzeci de ori, de treizeci de ori, ne putem gândi că lumea, care și-a dat un nume fals și își spune natură...

— Asta e uzurpare de identitate! exclamă A.

— Ei nu dau înapoi în fața a nimic, am precizat eu, îi va învinge pe oameni așa cum a învins diplodocii, arheoptericii, cum a învins triburile rătăcite din Israel, cum a învins tot ceea ce a pierdut pe parcurs. Nu s-ar putea pune nici cel mai mic pariu pe oameni, aceștia fiind mai slabi, mai prost înarmați pentru a dăinui decât atâția alții dintre confrății lor în istoria vieții. E o bătălie în toată regulă, o luptă de gladiatori, o cursă în genul lui Ben-Ilur. Acolo, în lume, gâfâind, puțin aplecat în față, lcuiești la oamenii care se luptă cu lumea sub nasul ei fals de natură.

— A! Chiar îi văd! exclamă A.

— Urcă, coboară, câștigă, pierd. E Potopul, care îneacă pe toată lumea, sau aproape; e Atlantida, care dispare; e Marea Ciumă, care, iei sau colo, ucide aproape un om din doi.

— Precum Cain și Abel.

— Oamenii se luptă. Scapă. Când începe istoria...

— Stai puțin! Nu mi-ai povestit că a început cu *Big Bangul*!

— Vreau să spun istoria oamenilor, adevărata istorie, istoria scrisă, cu

documente și arhive, cea care vine după caverne și după piatra cioplită, fiindcă atunci când începe această istorie, omul a ieșit deja din încurcătură. Ii se uită în jur. E încântat de propriile sale puteri. Și, asemenea unui speculant din America sau din Orientul Apropiat, care se bucură bătând toba la primul său milion de dolari, asemenea unui scriitor care-și sărbătorește premiul Goncourt, omul își permite sărbători cu surle și trâmbițe pentru a-și celebra izbânzile.

— Sărbători cu surle și trâmbițe?

— Grădinile suspendate de la Babilon sunt o sărbătoare. Piramidele sunt o sărbătoare. Templul Artemidei din Efes e o sărbătoare. Olimpia și Delphi și Panatencic sunt sărbători. În ochii celor care vor veni după aceea, întreaga Grece e o sărbătoare. Grecia este balul de la logodnă istorici cu omul. O! desigur, chiar și în momentul logodnei, există trageri la sorți și drame. Nu totul este roz pe vremea cetății Atena, pe vremea lui Pericle, a lui Alcibiade, a Erechionului, a ivirii filosofici, a strălucirii tragicilor greci. Însuși Socrate e condamnat la moarte pentru coruperea tinerilor. Tucidide este istoricul unui război care abundă în masacre, pe care îl numim războiul din Pelopones. Iar în Grecia clasică, pentru a dansa după poftă la marele bal al istoriei, e mai bine să fii un om liber decât un străin și, mai ales, decât un sclav. Și perșii sunt deja la pândă. Și Alexandru al Macedoniei. Și Roma, ceva mai departe. Însă, mai târziu, când oamenii răsfoiesc albumul cu fotografii de familie, imaginile din timpul logodnei păstrează un parfum de fericire. Dacă i-ai întreba pe oameni care e amintirea cea mai plăcută din lungă lor existență...

— Lungă? Întrebă A.

— Sau scurtă, dacă preferi, la alegere, îmi închipui că mulți ar răspunde: Grecia.

— S-ar putea face un sondaj? sugerează A.

— Așa că la jocurile de la televiziune, seara? Cea mai frumoasă amintire a omenirii? secolul al XIX-lea: 7; Primul Imperiu: 5; Revoluția: 10; secolul al XVIII-lea: 6; Renașterea italiană: 23; Grecia antică: 37; nu știu: 12. Întreaga familie se năpustește în fața camerei pentru a-l îmbrățișa pe învingător. Asistența aplaudă. Animatorul e copleșit de emoție simulată. Confuzie. Pălăvrăgeală. Cunoașteți bine Grecia? Nu, însă cumnata mea... Bravo! Sunteți formidabil. Ați câștigat un cuptor cu microunde și un bilet pentru două persoane cu destinația Epidaur.

Mai simplu spus: Grecia e tinerețea lumii. De aici surpriza, mirarea, grația, tot ceea ce am povestit până acum. Însă esențial este faptul că, în Grecia antică, omul face încă parte din natură. E o minune, dar o minune a naturii. Cea mai mare, cea mai frumoasă, cea mai rară minune a naturii. Omul e un miracol. Dar un miracol al naturii.

Momentul în care lumea trece de la natură la oameni nu-l cunosc. Știu însă când lumea se învâрте în jurul axului său și când centrul lumii trece de la Veneția și de la Mediterana pe cele două maluri ale Atlanticului...

— 1492, zise A. Octombrie 1492. 12 octombrie 1492.

— Bravo! Un televizor în culori. Și un bilet pentru Hollywood. Nu știu când se rupe echilibrul instaurat de Grecia între lume și om. Presupun că undeva, între Renaștere și mașina cu abur. Atunci se naște lumea modernă, care, în momentul în care cu mor, e deja îmbătrânită. Această lume modernă poate fi definită într-o sută de feluri. Una dintre cele mai bune definiții este dată de cel mai mare filosof francez...

— Descartes? sugeră A.

— Bravo! Un calculator.

— Numărul lor nu e prea mare, adăugă el.

— Al calculatoarelor?

— Nu, răspunse el. Al filosofilor francezi.

— E mai mare decât crezi, l-am asigurat eu. Ar fi nedrept să uităm, pentru raport, numele lui Malebranche, care este rigoarea însăși într-un transport divin, sau pe cel al lui Bergson, care are fluiditatea experienței imediate. Dar cel despre care vorbim e Descartes. El ne face să vedem în oameni stăpânii și posesorii întregii naturi. Ieri, lumea îi domina pe oameni. De acum încolo, oamenii vor domina lumea. S-a vorbit mult, pe acest Pământ, de un veac și jumătate, de un sens al istoriei. Istoria nu prea a urmat sensurile obligatorii care îi erau arătate de gânditori și de autorități. Ea s-a aventurat mai degrabă, stricând regulile, în sensuri interzise. Marx nu e mai prejos de Inchiziție și tocmai răzvrătiții împotriva ideologiei dominante au arătat căile ce duc spre viitor. Dacă, cu toate războaiele și catastrofele fără cea mai mică importanță...

— Nu și pentru cei morți, observă A.

— Și pentru cei care le iubeau... dacă există totuși o direcție pe care

istoria a urmat-o cu îndărătnicie, aceea duce către o răscruce plină de mașini și de oameni ce se foiesc încolo și-ncoace într-un vacarm infernal. Răscrucea poartă un nume: stăpânirea lumii. Oamenii au cucerit lumea în care ei erau doar un fruct, o floare, un mugure, o excrescență printre altele.

Într-un timp mai lung sau mai scurt, natura din care s-au ivit oamenii va fi distrusă de oameni. Fiindcă ei sunt cei care au câștigat războiul. Cunoști deja situația pădurilor, a animalelor sălbatice, a petelor albe de pe hartă care se șterg până la dispariție, a Mediteranei care nu o mai duce mult timp.

— E adevărat, zise A. Doar câteva milioane de ani.

— Acolo unde omul prosperă, natura se ofilește. Omul merge înainte: în fața lui se află pădurea; în spatele lui, deșertul. Să mergem până la capăt: omul devine atât de puternic încât aruncă planeta în aer. Cercul se închide: natura l-a tăcut pe om iar omul desface natura.

Omul era o ramură a vieții, care era o ramură a naturii. Iată că acum el domnește asupra vieții după cum domnește și asupra naturii. Domnește cu atâta putere încât întregul regat se reduce doar la persoana regelui. Stăpân și posesor al naturii întregi, omul este acum singur pe un Pământ pe care l-a redus la sclavie și din care face ce-i pofteste inima.

Așa arăta lumea în care am trăit. Ți se va vorbi de mari războaie, de obiceiri dispărute, de credințe care se ofilesc, de Revoluția Franceză, de mașinismul industrial. Toate aceste lucruri, deosebit de importante, sunt consecința unei singure cauze: luarea în stăpânire a universului de către om. Omul, atunci când mai era o parte din natură, se sprijinea pe natură. Veacuri de-a rândul strălucește un simbol al acestei naturi care îi aduce omului un sprijin zilnic, de care nici Alexandru, nici Hannibal, nici Cezar, nici Cicero, nici Montaigne, nici Chateaubriand, nici Stendhal, nici chiar Flaubert sau tânărul Maupassant, dar acesta e un caz limită, nu se pot lipsi: acesta e calul, îndată ce omul a reușit să pună stăpânire pe lume, el nu mai are nevoie de cal. Se desparte de el. Secolul în care am murit cu este cel dintâi, după atâtea milenii, în care omul înaintează fără cal spre cucerirea planetei.

Ceea ce s-a substituit calului îți este bine cunoscut. E vorba de ceea ce a înlocuit orice. E chiar sunetul lumii de astăzi despre care îmi ceri să-ți vorbesc. E ceea ce ai venit să cauți tu însuși luându-mă de mână deasupra Vămii Mării. Este...? Ia spune! E rândul tău acum să arăți că pricepi mai repede decât alții și

că știi aproape totul. Este...?

— Eh... îngăimă A.

— E vorba de știință, i-am spus eu. Știința învinge calul. Calul capătă numele de cal-putere. Lumea nu mai e decât știință. Și, în cea mai mare parte a timpului, o știință despre o știință. Natura s-a subțiat ca zahărul de orz în ultima fază. E ca pădurile pe care oamenii le traversează în mașină pe făgașele autostrăzilor: e transparentă până la inexistență. Știința a preluat ștafeta și a dat-o la o parte. Victorioasă asupra naturii din care a țâșnit ca o floare înainte de a o masacra, știința este, în epoca modernă, veste, așteptare, promisiune – dar și amenințare. Ea este numele pe care l-a căpătat istoria în timpul vieții mele și imaginea spaimelor ca și a speranțelor noastre.

Ea marchează triumful omului. Și, printr-un formidabil paradox, începutul sfârșitului său. Știința îi vine omului de hac. Ea îl înalță pe culme și se pregătește deja să-l prăvălească în hăuri. Omul e transformat, operat, modelat, înlocuit. Roboții vin spre noi în rânduri strânse de dincolo de orizont. Astfel s-a ajuns să se intoneze moartea omului după moartea lui Dumnezeu. Între natură și știință, între zei și mașini, domnia omului de unul singur nu va fi fost de lungă durată.

A mă trage de mânecă.

— Ia spune, nu ar trebui oare că raportul nostru despre om să sosească chiar în momentul în care omul își ia rămas-bun?

— Știi ce, am început eu, cred că omul e în stare de orice. Mă cam îndoiesc de faptul că el le-ar face pe plac celor care vor să-l alunge. Omul e un rod al naturii, știința e un rod al omului; omul a alungat natura, deci natura îl alungă pe om: nu sunt întru totul sigur că evenimentele se supun acestui paralelism și urmează acest drum croit dinainte. Cred că omul este altceva decât o simplă etapă într-o istorie. Cred că el este finalitatea acestei istorii. Și tocmai din acest motiv viața sa e sacră.

— Există un Dumnezeu care s-a tăcut om, zise A. Și, în schimb, omul s-a tăcut Dumnezeu.

— Dacă vrei, am murmurat eu, extenuat.

Și, cu mâinile în buzunare, fluierând aria trompetelor din *Aida*, am început să fac câțiva pași. A alerga după mine.

— Cum adică: „Dacă vrei”? Tu ai spus-o. Nu mai lua aerul ăsta de om

exasperat. Eu nu fac decât să repet ce ai spus tu.

E adevărat, am mărturisit eu. Am să-ți explic ce se petrece: consider că există multe cuvinte. Sunt aproape două zile de când încerc să-ți arăt lumea. „Căci, scrie Calvin în comentariul său despre Facere, Moise a vrut pur și simplu să spună lumea.” Cu toată modestia, eu sunt un alt Moise în folosul tău personal. Și tot ceea ce reușesc să fac e să adun mormane de cuvinte. Dacă ai fi sosit de pe Urql acum zece sau douăzeci de mii de ani, sau poate doar acum cinci mii, am fi vorbit mult mai puțin. Te-aș fi luat cu mine la vânătoare sau la pescuit. Am fi admirat copacii, lacurile, munții, norii. Am fi fugit de animalele sălbatice. Am fi adus ofrande sau chiar sacrificii câtorva divinități având ca atribute ploaia sau fecunditatea. Am fi tăcut multă vreme, însă de câtva timp, de câteva mii de ani încoace, și mai ales de două sau trei sute de ani, oamenii cărora ai bunătatea să le arăți interes...

— Fără atâtea fraze, interveni A. Te plângi de cuvinte, în schimb te pierzi în fraze.

— ... oamenii au început să comenteze lumea și să se comenteze pe ci înșiși. Lumea a fost înlocuită de această cunoaștere a lumii despre care îți vorbeam adineauri și pe care o numim știință. Despre lume și despre noi știm din ce în ce mai multe lucruri, știm aproape totul. În afară de esențial, bineînțeles, care rămâne la fel de ascuns ca în vremurile cele mai obscure și mai îndepărtate: de unde venim, încotro mergem, ce rost avem pe acest Pământ. În această privință, dragul meu A, astăzi ca și ieri, astăzi ca și mâine, raportul va rămâne mut.

XIII

Ruperea vrăjii

— Ești fericit, cel puțin? mă întrebă A.

— Aici e o mare problemă, i-am răspuns. Într-un fel sau altul, toată lumea aspiră la fericire. Epicureul, în mod firesc, ambițiosul, avarul, masochistul, răufăcătorul, omul mediocru din colțul străzii, dar și soldatul, sfântul, martirul, mama ce se sacrifică pentru fericirea fiului său. „Toți oamenii caută să fie fericiți”, ne spune Pascal, care a scris un nemaipomenit raport sub titlul *Cugetări...*

— Un confrate! exclamă A.

— Exact, am întărit eu. Un confrate... „Și asta fără excepție, oricât de diferite sunt mijloacele la care recur. Cu toții tind spre acest scop. Acesta e motivul oricăror fapte ale tuturor oamenilor, până și al celor ce merg la spânzurătoare.” Dar, în această căutare fără sfârșit a unui vis ce nu se arată, oare oamenii își ating ținta? Eu mă cam îndoiesc. Ceea ce au oamenii de astăzi la dispoziție i-ar fi lăsat cu gura căscată pe oamenii de ieri. Însă nu e de-ajuns, pentru a-și asigura fericirea, ca oamenii de astăzi să dispună de ceea ce ar fi făcut fericirea oamenilor de ieri. Căci nebunia oamenilor este aceea de a crede că fericirea e legată doar de succes, pe când ea e legată și de vis. „În pofida a ceea ce cred bogații, a scris un autor din vremea mea, banii aduc fericirea săracilor. În pofida a ceea ce cred săracii, banii nu aduc fericirea bogaților.”

Știința răspunde unei dorințe, unei curiozități, unor nevoi. Ea a dat totul peste cap. Intri, de pildă, într-o casă. Învârtești un robinet sau apeși pe un buton: apa curge, lumina strălucește, hainele tale sunt curățate, farfuriile sunt spălate, nu-ți este nici cald, nici frig, știi ce se petrece la Tokyo, la Sydney, la Rio de Janeiro, în satele cele mai îndepărtate și în văile cele mai izolate. Mergi din ce în ce mai repede de la un capăt al Pământului la celălalt. Iar mașinile nu te ajută numai în viața de fiecare zi și în deplasările tale. Ele te ajută să și gândești. Dacă te-ai mai întoarce peste douăzeci de ani...

— Nu merită osteneala să pleci.

— ... nu i-ai mai cerc unaia ca mine să te ajute, ci unei mașini. Ea n-ar avea nevoie pentru asta de trei zile: în doi timpi și trei mișcări ți-ar și întocmi raportul despre Pământ și oameni. Însă ea nu ar face nimic altceva, firește, decât să-ți restituie, transformat, dezvoltat, accelerat, într-un alt ordin și alt ritm, ceea ce i-ai fi dat deja dinainte. Deviza științei, strigătul ei de război, refrenul ei, este succesul. Ea se pricepe la succese. Tot ce atinge îi reușește. E o pârghie formidabilă. Dar e o pârghie oarbă. Știința e în măsură să urmeze orice drumuri și să traseze altele noi. Dar fără să știe unde duc ele și nici cât de atractive vor fi. Vor merge drept înainte și cât se poate de departe. Însă nu vor mai merge de-a lungul râurilor, nu vor mai avea platani pe margine, nu vor mai străbate podgoriile sau plantațiile de chiparoși. Nu se vor mai pierde în zori prin luminișuri neștiute. Tragedia științei constă în faptul că ea găsește ce caută. Fericirea oamenilor provine adesea din păcatele lor, din erorile lor, din neașteptata descoperire a Americilor pe care nu le căutaseră. Mașinile

inventate de oameni sunt în stare să facă totul și să dea totul – în afară de fericire. Căci fericirea nu prea locuiește în casele succesului.

E îndoielnic că oamenii, care au tăcut, de câteva milioane de ani, și ceva mai mult de câteva mii, și ceva mai mult de câteva sute, și ceva mai mult de câteva zeci de ani, progrese uimitoare, și într-adevăr zdrobitoare, ar fi mai fericiți astăzi decât erau alaltăieri. Nu le mai e la fel de foame. Nu le mai e la fel de frig. Nu mai mor atât de repede. Se deplasează ceva mai ușor. Și au mai mulți bani.

— Toți? întrebă A.

— Nu. Nu toți. Însă un număr destul de mare. E deja mult. Ba chiar enorm de mult. Și prima obligație a oamenilor este aceea de a-i împiedica pe alți oameni – fiindcă viața e sacră – să mai sufere de foame, să mai sufere de sete și să moară atât de tineri. Prima datorie a oamenilor și de altminteri probabil singura, este aceea de a ne aminti de *Big Bang*, de alge, de firul care străbate existența, și de a încerca să înțelegem că fiecare dintre noi este și puțin din ceilalți și că ceilalți sunt și ei puțin din noi. Pentru cei care nu au nimic, fericirea constă în a avea ceva. Dar lucrurile sunt astfel făcute pe acest Pământ, dragul meu A, și de altminteri nu sunt tăcute prea rău, încât cei care au deja totul nu au și fericirea pe deasupra. Fericirea e altceva decât o sumă de satisfacții, o acumulare de succese și de plăceri. Totul se petrece ca și cum fericirea ar fi mereu ceva mai departe.

Niciodată speranțele nu au fost atât de mari și atât de justificate ca pe vremea când eram cu în viață. Muribunzii erau readuși la viață, se mergea pe Lună, mașinile trebuiau să muncească în locul nostru. Mulți își închipuiau că suferința și războiul vor fi eliminate. Puterea științei nu cunoștea limite. O lume nouă se năștea în locul celei vechi. Și deodată oamenii începeau să ducă dorul celeilalte.

După cum binefacerile tuturor zânelor poftite la o naștere sunt anulate de blestemul unei singure vrăjitoare care fusese uitată, speranțele aduse de istorie și de ceea ce numim progres sunt măcinate pe dinăuntru de o neliniște pe care o trage după sine. S-ar zice că lumea nouă nu mai are același farmec ca lumea veche. Nu era atât de bine înainte, desigur. Lumea merge înainte, lucrurile merg mai bine, nu am vrea să dăm înapoi pentru nimic în lume și nici să ne întoarcem în trecut. Ținem la butoanele și la robinetele noastre. Dar până

și în nefericirea lumii există ceva pe care științele și tehnicile, cu puterile lor nelimitate, nu sunt în stare să ni-l ofere. Ce anume? Poate pur și simplu speranța. Printr-un formidabil paradox, știința a fost multă vreme un alt nume al speranței. Va trebui cumva să spunem că speranța succesului era mai frumoasă decât succesul? „Aurora” este unul dintre cuvintele care revine cel mai des sub pana lui Hugo. Liste și cuvântul cu care se încheie una dintre cele mai vestite piese ale unui anume Jean Giraudoux, care cucerise cu farmecul său lumea de dinainte de al Doilea Război Mondial.

— Merge pentru raport? întrebă A.

— Ei bine... cred că da, deși Giraudoux era, când am murit eu, aproape uitat:

FEMEIA NARSES: Unde am ajuns, biata mea Electre, unde am ajuns!

ELECTRE: Unde am ajuns?

FEMEIA NARSES: Da, explică-mi! Nu înțeleg niciodată atât de repede. Simt firește că se petrece ceva, dar nu-mi dau prea bine seama ce.

— Ah! exclamă A. Sută la sută eu însumi.

— Nu-i așa? am adăugat eu. Am să reiau:

FEMEIA NARSES: Da, explică-mi! Nu înțeleg niciodată atât de repede. Simt firește că se petrece ceva, dar nu-mi dau prea bine seama ce. Cum se numește asta, când se ivesc zorile ca astăzi, și când totul e ratat, când totul e distrus, și când aerul e cu toate acestea respirabil?

ELECTRE: întreabă un cerșetor. El știe sigur.

CtîRȘETORUL: Arc un nume foarte frumos, femeie Narses, se numește aurora.

Astăzi, s-ar zice că aurora nu mai atrage după sine același simțământ de bucurie, același avânt de speranță. Asta fiindcă am cunoscut prea multe aurore care nu au adus cu ele decât nopți. S-ar spune că lumea în care am trăit, și cu atât mai mult cea care îi așteaptă pe oamenii de după mine, este la fel de plină de deziluzii ca și de speranțe împlinite. S-ar spune că, în spatele lor, știința și tehnica vin agale, precum o remușcare, precum un revers al succeselor lor și ca propria lor negație. Lumea, care e tânără, e deja cam bătrână. Dinspre viitor, cu progresul său, nu mai vede decât amenințările. Dinspre trecut, cu erorile sale, nu mai vede decât farmecul. Lumea, plină de știință și de oboseală, pășește în etapa pierderii iluziilor.

— Însă nu cumva lumea, întrebă A, a pășit dintotdeauna pe calea pierderii iluziilor? Nu și-a petrecut ca oare existența mergând din catastrofe în catastrofe, care s-au produs de altfel fără a o împiedica vreodată să-și urmeze drumul? N-a regretat ca oare întotdeauna un trecut care o umplea de spaimă atâta timp cât era încă un viitor? N-a înclinat ea oare întotdeauna între teamă și speranță? După cele ce mi-ai povestit, se parcă că, de la Eden și Amenophis al III-lea încoace, pentru a nu mai aminti de Talleyrand și de deliciile veacului tău, viitorul nu mai este ce a fost, iar plăcerea de a trăi se conjugă la timpul trecut.

— Ai dreptate, i-am spus. Lumea n-a încetat niciodată să regrete un trecut din care se gândea cum să scape mai repede și să se teamă de un viitor de la care aștepta totul. Dacă vreodată ne vom reîntâlni, într-o bună zi, după terminarea raportului, ne vom putea înhăma amândoi la o carte care va rămâne de pomină în lumea oamenilor.

— A! aceea nu va mai fi destinată numai populațiilor de pe planeta Urql?

— Nu. Aceea va fi pentru toată lumea. Și în primul rând pentru oameni. Va avea un titlu foarte frumos. Se va numi *Istoria viitorului din cele mai străvechi timpuri*.

XIV

Un monstru rece

— Acum, când ți-ai tăcut deja o idee despre viața pe acest Pământ, a venit momentul să-ți dezvălui o taină despre care nici oamenii înșiși nu prea se sinchisesc și care se află totuși în inima acestei lumi pe care ai venit s-o cercetezi.

— Ei bine, zise A, te ascult.

— Știi că oamenii trăiesc la răscrucea a două regate care, de altminteri, formează doar unul singur, dar pe care, deocamdată, e mai simplu să le deosebim unul de celălalt. Cel dintâi este nemărginit. Și e cât se poate de simplu. E material și sensibil. Se întinde sub privirile noastre. Îl poți vedea și atinge, îl poți cutreiera în lung și-n lat și te poți întoarce de unde ai plecat după ce l-ai străbătut astfel. Oamenii îl cuceresc, îl domină și, cu fiecare zi ce trece, devin stăpânii și suveranii săi. Acest regat este spațiul.

— O.K., tăcu A.

— Ce de-al doilea regat e un regat mistic.

— Mistic? se miră A.

— E impalpabil ca și tine. Moartea îl cruță ca și pe tine. E pretutindeni în același timp. Este invizibil pentru toate privirile, nimeni nu l-a văzut vreodată, nu l-a simțit, nu l-a atins. Și totuși el există, se confundă cu existența și tot ceea ce are viață îi aparține. Nu-l parcurgi decât o singură dată, nu te întorci niciodată de unde ai plecat. Celor care îl străbat, el le oferă totdeauna o singură șansă, astfel că prima trecere este și ultima. Cei care se prezintă la hotarele sale sunt siliți îndată să meargă până la capăt, fără răgaz, fără oprire. Nimeni nu l-a cucerit vreodată până acum. Însă el a dominat, a aservit, a devorat oameni de tot felul care porneau pe dramurile sale. Acest regat e timpul.

E de-a dreptul ciudat să vezi că niște oameni care trăiesc în timp și-au putut închipui o clipă că lumea în care locuiau ținea în primul rând de materie. E greu să atribui timpului, atât de sprinten, atât de subțirel, și totuși inuzabil, un caracter cât de cât material. Însuși spațiul, în care se întind substanțele și corpurile, se revarsă peste tot dincolo de materie: spațiul poate cuprinde vid. Timpul, care e țesătura din care e tăcut universul, și care ocupă în orice viață un loc mult mai hotărâtor decât oricare altă combinație a oricăror substanțe, nu este nici corp, nici substanță, nici materie, nici chiar viață. Ar fi mai aproape de o radiație, de o energic, de un suflu, adică de orice, sau mai aproape de un spirit ca tine, decât de materie. S-ar zice că timpul, care e lumea însăși și universul, și fără de care nu ar exista nici viață, nici lume, nici univers, nu aparține nici lumii și nici chiar universului însuși.

Despre timpul însuși, ca și despre Dumnezeu, nimeni nu poate spune nimic. Pentru a-l mânui, oamenii au trebuit să treacă prin spațiu: nisiparnița, cadranul solar, mersul limbilor pe cadranele orologiilor noastre. „Dacă nu mă întrebi ce este timpul, scria Fericitul Augustin, știi ce este. Îndată ce mă întrebi ce este, nu mai știi.” Tot ceea ce pot face e să-ți vorbesc despre imaginea pe care oamenii și-o fac despre timp. Ea e simplificată de o evidență, cât de banală cu putință, care pentru ei se confundă cu viața, cu lumea, cu universul, cu ei înșiși, cu totul, și care este ceea ce îți poți închipui că poate fi mai complicat și mai simplu totodată: prezentul.

Îndată ce e vorba de oameni, totul, absolut totul, fără nici cea mai mică excepție, este întotdeauna dat la prezent. Niciun om n-a văzut, n-a auzit, n-a

simțit, n-a făcut, n-a gândit vreodată ceva decât la prezent. Un om nu iese niciodată din prezent. El se hrănește în prezent, doarme în prezent, se luptă în prezent, se gândește la treburile sale, la iubirile sale și la Dumnezeu în prezent. Oamenii, care se plimbă în voie prin toate punctele unui spațiu pe care pun stăpânire încet-încet, trăiesc pentru totdeauna într-un veșnic prezent.

Timpul trece totuși. Există lucruri care erau și care au încetat să mai fie. Există lucruri care nu sunt încă și despre care ne putem închipui că vor exista. Există amintiri și există planuri. Însă omul nu e ca tine. El nu se întoarce niciodată la ceea ce a fost și nu mai este, el nu se plimbă niciodată în ceea ce va fi și nu este încă. El își petrece timpul în prezent. Își amintește de ce a fost. Dar își amintește de asta în prezent. El anticipează ce va fi. Dar anticipează asta în prezent.

Nimeni nu știe unde s-a dus ceea ce a încetat să mai fie. Nimeni nu știe unde stă ascuns ceea ce va fi mâine. În regatul timpului nu împărătește decât prezentul.

Din turnul atât de abrupt al veșnicului prezent în care este prizonier, omul zărește, în două direcții opuse, doi monștri formidabili a căror poftă nesățioasă – fie că viața e vis sau realitate – nu poate fi pusă de nimeni la îndoială. Cel dintâi este viitorul. Am zice că e în fața noastră. Celălalt e trecutul. Am zice că e în spatele nostru. Din clipa în care sosește pe lume, chiar de la naștere sau poate chiar din clipa zămislirii sale – și această dezbatere e departe de a nu-și avea importanța sa – fiecare om are un trecut. Până în clipa în care moare, și care marchează pentru el sfârșitul oricărui viitor în spațiu și timp, fiecare om are un viitor. De-a lungul întregii lor vieți, și de la înălțimea prezentului lor, oamenii au un trecut după cum au și un viitor. Și cei doi monștri sfâșie prezentul și și-l împart între ei.

— Și care dintre cei doi monștri, întrebă A, este cel mai amenințător? Trecutul său viitorul?

— Iată o întrebare bună, am spus eu. Răspunsul pare să vină de la sine: viitorul. Viitorul este locul așteptării, dar și al pericolelor. Trecutul este un cimitir în care morții îngroapă morții.

Totul se joacă în viitor fiindcă acolo oamenii, cu fiecare clipă ce trece, își pun în gând să petreacă restul zilelor. Din trecut urcă imagini, amintiri, regrete, remușcări care până la urmă ajung să se topească în melancolia și nostalgia

universurilor dispărute: un fel de afecțiune moartă și de farmec desuet. Viitorul e mai viril, e aproape militar: el trezește trupele în sunete de fluier și bătaii de tobe, el vestește pornirea la asalt, merge la luptă cu steagurile în vânt. E plin de speranțe. Dar și de amenințări.

Trecutul e de partea serii, a femeilor, a lungilor șezători la vatră focului, a parfumurilor și a trandafirilor, a pălăriilor mari de altădată, a evantaielor, a colonialelor, a sclavelor negre de la tropice. Viitorul e de partea dimineții, a bărbaților, a bătăliilor îndârjite sub potopuri de foc, a săbiilor, a Bursei, a profeților de pe coline. Trecutul are tristețea și mirosul călduț al paturilor desfăcute în grabă și al focurilor stinse în vatră. Viitorul e un ghețar ce strălucește sub soare.

— Înțeleg asta, îmi spuse A. Trecutul e cât se poate de pașnic. Viitorul e cu mari riscuri.

— Așa crede lumea, i-am răspuns eu. E ceea ce repetă cât e ziua de lungă cei care nu pot vedea mai departe de vârful nasului. Trecutul doarme. Viitorul dă în clocot. Navigația cu pânze, lămpile cu ulei, bunele maniere, plăcerea de a trăi, presele manuale, trăsurile, ghetetele cu vârf întors în sus, incunabilele, templele dorice, animalele preistorice care nu mai sperie pe nimeni și toate fosilele Pământului somnolează în trecut. Mașinile infernale sunt depuse în viitor. Nerăbdarea, poate fi ceva mai evident? aparține viitorului. Catastrofele de asemenea. Ne agităm în viitor, suntem bogați în viitor, suntem fericiți în viitor – și murim în viitor. Trecutul toarce. Viitorul e tot ce așteptăm ca să facem mai bine ca în trecut. Trecutul este un abolit bibelou de inanitate sonoră. Triumful este al viitorului.

— Hi bine, da, zise A. Nimic mai clar.

— Nimic mai fals, am replicat eu. În înfruntarea dintre cei doi monștri pe care îi contemplă prizonierul de la ferestrele celulei veșnicului său prezent, cel învins este viitorul. Triumful este al trecutului.

— Aș vrea să văd și eu asta, mormăi A.

— Așteaptă puțin, i-am spus eu.

Și am tras aci' în piept ca un alergător gata de start, ca un scufundător pe trambulină.

— Pentru Pământ, ca și pentru oameni – căci întotdeauna vorbesc de oameni –, există ceva care se numește început. Oamenii se nasc. Pământul se

formează. Și Universul însuși, așa cum îl cunoaștem noi, începe cu *Big Bangul*. Îndată după început, trecutul și viitorul își iau avânt împreună.

Potrivit legii Universului, acolo unde există un început, există și un sfârșit. Întrucât ne naștem, viața noastră nu este veșnică. Ne naștem, așadar vom muri. Nici viața Pământului nu va fi veșnică. Nimeni nu se îndoiește că într-o bună zi Soarele se va uza iar Pământul va dispărea. Nu știm când, după cum nu știm, grație Domnului, nici ora exactă a morții noastre. Dar știm că va exista un sfârșit pentru lume, după cum există un sfârșit pentru viața noastră. Astfel, pe de o parte, trecutul lumii și al nostru nu încetează niciodată să crească și, pe de altă parte, durata viitorului, oricât de nedeterminată poate fi, nu încetează niciodată să scadă.

— A! Dumnezeu! exclamă A. De când lumea e lume, viitorul nu încetează să bată în retragere în fața invaziei trecutului, o adevărată nenorocire!

— Tocmai aici e problema! am sărit eu. Nu viitorul, ci trecutul este cel care ne scufundă. În lupta pe viață și pe moarte dintre cei doi balauri, monstrul cu adevărat amenințător nu este viitorul. E trecutul. Contrar aparențelor, tocmai el conduce atacul. Cu aerul său absent, cu ochii închiși, el câștigă teren pas cu pas, centimetru cu centimetru, în fața unui viitor focos, aducând cu un ofițer de cavalerie care s-ar arăta mai degrabă falnic și frumos și ar face pe viteazul, dar care ar da mereu înapoi sub presiunea dușmanului, bătând până la urmă în retragere. În viața acestei lumi, ca și în viața fiecăruia, presiunea trecutului e de o regularitate, de o putere, de un tragic irezistibil. Nu există decât două tragedii în lume. Cea dintâi e individuală: suferința. Cea de-a doua e colectivă, și mult mai mult decât colectivă: faptul că universul cade neconținut în trecut.

— Asta e o tragedie? întrebă A. Nu e mai curând o șansă să vezi lumea dispărând dar și mergând totodată înainte?

— E într-adevăr o șansă. Dar și o tragedie. Pentru universul care se îndreaptă spre sfârșitul său și pentru fiecare dintre noi, care se vede, clipă de clipă, minut cu minut, alunecând într-un trecut care ia chipul morții sale. Într-o bună zi, în viața fiecărui om, rezerva de viitor ia sfârșit. Trecutul a acoperit totul. Viitorul moare.

Până în clipa morții, atâta timp cât o redută de viitor continuă să reziste

în fața asaltului dat de batalioanele trecutului, atâta timp cât pata trecutului nu s-a întins asupra întregii hărți a unui viitor măcinat încetul cu încetul și izolat într-un colț, atâta timp cât valurile trecutului nu au acoperit totul, un pic de libertate tot mai flutură pe suprafața mării, asemenea unui înotător pe calc să se înece și din care se mai zăresc, printre valurile care până la urmă îl vor înghiți, capul ce parcă să strige după ajutor și brațele ridicate deasupra apei. Căci libertatea oamenilor, despre care am vorbit atâta și care le aparține ca un bun propriu, în așa măsură încât unii filosofi au putut susține că libertatea este omul însuși și că omul nu e nimic altceva decât libertatea în luptă cu lumea, această libertate nu se exercită decât pe linia de întâlnire deosebit de subțire dintre trecut și viitor.

Propriu trecutului este absența libertății. Trecutul este un monstru rece din care niciun element nu mai poate fi modificat. Ai încă dreptul, la o adică, să-i transformi sensul acționând asupra viitorului. Dar nu mai ai puterea să modifice ceva din structura sa și nici din evenimentele care l-au constituit. Lumea întreagă, ceilalți, planetele îndepărtate, universul, veacurile viitoare, nimic nu scapă oamenilor și ambițiilor lor. Trecutul, în schimb, le scapă.

Oamenii păstrează din trecut imagini inevitabile și forțate în care libertatea nu mai intervine și pe care ei le numesc amintiri. Poți să-ți alegi amintirile, poți încerca să le îmblânzești, să aștepti să dispară, să construiești cu ajutorul lor universuri de ficțiune. Asta nu folosește însă la nimic: trecutul e o masă imensă ce se întinde neconținut în timp, așa cum Universul însuși, cu galaxiile sale în expansiune, doritoare să se îndepărteze tot mai mult, se întinde neconținut în spațiu. Și e vorba de un bloc înghețat și încremenit, de un vis *ne varietur*, asupra căruia nicio forță, niciun Dumnezeu atotputernic nu mai e în stare să acționeze. Cei ce cred în Dumnezeu îi atribuie o putere asupra viitorului. Nimeni nu atribuie vreodată lui Dumnezeu o putere, fie ca cât de mică, asupra trecutului.

— Știi că mă cam sperii? îmi mărturisi A. Vrei cumva să mă faci să înțeleg că trecutul e cel care domnește asupra universului?

— Nu vreau să spun asta. Trecutul nu este rege. El nu exercită niciuna dintre puterile legate de domnie. Nu poruncește, nu hotărăște nimic, nu ia nici cea mai mică inițiativă. Dacă ar fi rege, ar fi un rege leneș. Tot ceea ce e în stare să facă, fiindcă nu există viitor care să nu fie comandat de trecut, este să

nu dea voie viitorului să fie orice.

— Nu e un lucru lipsit de importanță, observă A.

— Nu e un lucru lipsit de importanță, am reluat eu, dar nu e destul. Trecutul se mulțumește să înmagazineze viitor schimbai brusc în prezent, condamnat imediat la dispariție și dat la rebut. Și să-l distrugă.

— Să-l distrugă? întrebă A.

— În sfârșit... Într-un fel, să-l distrugă. E o problemă atât de gravă încât nu o vom putea rezolva acum. Poate să-l distrugă și să-l și păstreze totodată. Să-l pună deoparte, să zicem. Unii au putut vorbi despre univers ca despre o mașină de fabricat zei morți. Dar el e mai degrabă o mașină de fabricat trecut.

— Asta merită reținut, interveni A: lumea e o mașină de fabricat trecut.

— Acesta e un fapt, am întărit eu. Și nu e adevărat doar pentru fiecare dintre ființele vii care au trecut pe acest Pământ...

— Ce-ar fi să subliniem cuvântul *trecuți* sugeră A.

— Ar fi o idee trăsnet, am încuviințat eu... Înainte de a se cufunda pentru totdeauna în trecutul imobil. E adevărat și în ceea ce privește Pământul, lumea, Universul însuși. Universul e o mașină ce se aruncă în trecut.

— Oare ar trebui să înțeleg, întrebă A, că acele galaxii pe care voi le numiți îndepărtate, vor fi și ele înghițite de trecut?

— Te îndoiești cumva de asta? l-am întrebat eu.

— Nu se poate! Vrei să spui că chiar Urql...

— Sunt puțin mirat că îmi revine sarcina să-ți dau această veste. Oare ce învățați voi în școlile voastre de spirite? Ca și Roma, ca și Parisul, ca și New York-ul, ca și Pământul, Urql va fi transformat bineînțeles în trecut. Singura problemă care se pune este fixarea datei. Ne putem închipui că ea este destul de îndepărtată.

— Câteva miliarde de ani? sugeră A într-o doară.

— N-am nici cea mai vagă idee, i-am răspuns eu. Poate zeci, sau sute, sau mii de miliarde de ani. Dar la capătul lor e sfârșitul. Iar trecutul așteaptă. Are o răbdare nemărginită. Dar nu cunoaște mila.

— Dar eu? întrebă A.

— În ceea ce te privește, am început eu, nu știu ce să spun. Spiritele pure îmi scapă. Urql, în orice caz, nu va face excepție de la regulă. Urql nu va scăpa nicicum de monstrul rece care este trecutul. De vreme ce Universul întreg, care

s-a născut din *Big Bang*, se îndreaptă, încet dar sigur, către sfârșitul său necesar. Ceea ce mă întreb eu...

M-am întrerupt o clipă. Dacă aş fi fost încă viu, aş fi băut cu plăcere un pahar cu apă sau poate un pic de şampanie cu o picătură de zmeură.

— Ei bine? întrebă A, puțin aplecat în faţă.

— ... este ceea ce se va întâmpla atunci când trecutul va cuprinde totul. Când un om pătrunde, la rândul său, în trecut, există alţi oameni pentru a-şi aminti de acest lucru.

— Sau femei, sugeră A.

— Sau femei, bineînţeles. Una dintre obsesiile oamenilor a fost, veacuri de-a rândul, milenii de-a rândul, de a face în așa fel încât amintirea lor să nu dispară imediat. Au tăiat coada câinelui propriu, au dat foc la temple, s-au aruncat în craterul vulcanilor, au cucerit imperii, au măsurat distanţa de la Pământ la Lună, au zugrăvit şi sculptat chipuri şi corpuri, au pus laolaltă sunete care ni se par armonioase, au pus cuvinte cap la cap astfel încât oamenii de după ei să le mai păstreze amintirea. Chiar şi cei care nu făcuseră mare lucru mai sperau că iubirea pe care le-o purtau cei vii le va permite să supravieţuiască ceva timp. „Amintiţi-vă, în rugăciunile voastre, de Sosthene de Plessis-Vaudreuil, sau de Albert Remy-Michault, sau de Jean Christophe Comte...”, suna o înscripţie care se vedea adesea, pe vremea mea, pe mormintele din cimitire sau sub rubrica necrológica a ziarelor, sau pe imaginile pioase pe care credincioşii le strecurau, unele în spatele altora, în cărţile lor de rugăciuni. Atunci când lumea va fi dispărut, când va fi fost prinsă în gheţurile trecutului, cine îşi va aminti de lume?

— Tiii! zău că ai dreptate, exclamă A. Cine oare? Poate că nimeni.

— Posibil, am întărit eu. E o întrebare care îmi stăruie în minte.

— Aceeaşi cu a şti dacă trecutul va fi distrus, astfel că totul se petrece ca şi cum el n-ar fi existat niciodată.

— Da, am recunoscut eu. Întrebarea e aceeaşi. Lumea a fost, este, va fi. Într-o zi, lumea va fi fost. Asta e sigur. Oare nu va fi într-adevăr nimic şi nimeni pentru a-şi aminti de ea? Nu ştiu de ce, dar îmi vine greu să cred acest lucru. Mă alin cu speranţa, care e poate o amăgire, că amintirea lumii va fi păstrată undeva, așa cum amintirea unui mort nu pierde întru totul din mintea celor care l-au iubit.

— Dar raportul? sări A. Ai uitat raportul! Raportul va exista.

— Asta nu rezolvă situația. Ar trebui ca cineva să-l citească. Atunci când universul va dispărea, raportul, vai! e mai bine să te împaci de pe acum cu ideea, va dispărea odată cu el. Nu, ceea ce ar trebui...

— Cineva ca mine, spuse răspicat A, cu o simplitate fermecătoare.

— Exact! am confirmat eu. Cineva ca tine. Un fel de spirit pur, eliberat de spațiu și de timp, mai iute ca lumina. În plus, nici nu știu dacă tu nu cumva ești legat, într-un fel sau altul, de universul din jurul nostru. Nici măcar nu este exclus ca vreo legătură de care nu știu să te facă să depinzi de mine.

— Câtă mândrie pe tine! exclamă A.

— Distanța infinită care mă separă de tine să existe oare, înmulțită cu o sută, cu o mie, cu milioane și miliarde, cu cifre infinite, și între tine și cineva care ar fi pentru tine ceea ce ești tu pentru mine, și pentru care tu nu ai fi, tu care ești miracol pentru ceilalți, enigmă pentru tine însuși, mizerabilă puzderie stelară aruncată ca și mine în valuri de necunoscut, decât ceea ce sunt eu pentru tine?

— Acestea sunt secrete, îmi mărturisi el, despre care nu am dreptul să vorbesc.

— Nici chiar cu sufletele morților?

— Nici chiar cu sufletele morților.

— Bănuiam eu ceva, i-am răspuns.

XV

A fi în ceea ce nu este

— Există un lucru care îmi scapă și pe care trebuie să mi-l explici. Acum îmi vorbești despre trecutul care se precipită asupra viitorului și-l consumă la foc mic: totul se mișcă. Acum îmi vorbești de turnul veșnicului prezent: nimic nu se clintește din loc. Oare timpul e pentru oameni, ca și pentru mine, un ocean încremenit pe care ne deplasăm? Sau, dimpotrivă, el aleargă și înaintează fără oprire?

— Se mișcă tot timpul. Aleargă întruna. Istoria oamenilor și a lucrurilor nu încetează niciodată să meargă înainte. O ființă vie care nu ar face absolut nimic, care nu ar mișca un deget, care și-ar petrece zilele și nopțile dormind, ar fi totuși împinsă spre moarte cu aceeași viteză uluitoare ca și un cuceritor de

imperii sau un artist de geniu care ar fi schimbat imaginea pe care ți-o poți face despre viață. Asta fiindcă niciodată nu încetează bătălia dintre cei doi monștri rivali care asediază prezentul. Ei se împung unul pe celălalt și întregul teren abandonat în fiecare clipă de către viitor e ocupat îndată de trecutul învingător. Linia frontului se deplasează mereu, cu o regularitate implacabilă, pe care nimic nu o poate contraria, care e sursa oricărei dezamăgiri, și care nu mai lasă loc la nimic. Există viitorul, există trecutul, iar între cele două nu există nimic.

— Nu înțeleg, zise A. Între trecut și viitor nu există nimic?

— Absolut nimic. Trecutul mușcă neconținut din viitor și ceea ce nu mai e viitorul e deja trecut.

— Nu înțeleg, reluă A. Atunci unde mai e prezentul?

— Nu mai e nicăieri, l-am lămurit eu. Unul dintre secretele acestei lumi pe care ai venit să o cercetezi este faptul că prezentul nu există. Nimeni n-a putut izola vreodată prezentul. E o substanță mai volatilă decât gazul cel mai ușor, un spațiu mai îngust decât punctul geometrilor care nu are nicio grosime, o realitate mai evanescentă decât quarcul cel mai nesecabil. Borges, care ar fi fost pentru tine o călăuză nesperată...

— Borges? întrebă A ridicând privirea cu o mișcare bruscă.

— Un argentinian cosmopolit care povestea lumea printr-o mulțime de paradoxuri. Lui Borges îi plăcea să citeze versul unui poet francez, căruia un găscan furios îi înfulecase sexul în anii copilăriei, și care avea să lă fie în același timp maestru și prieten lui Racine, lui Molière, lui La Fontaine, precum și multor alora.

— Mi-ar plăcea tare mult ca numele său să figureze în raport. Mai întâi fiindcă m-ai asigurat că Racine, Molière, La Fontaine sunt poeți foarte mari. Dar mai ales fiindcă locul unui om al cărui sex a fost înghițit de un găscan este, cu siguranță, într-un raport.

— L vorba de Boileau, am precizat eu.

— Și versul?

— L foarte simplu, dar te face să visezi:

Momentul în care vorbesc e deja departe de mine.

Prezentul e o ființă fugară ce nu se lasă niciodată oprită din drum. Această nerăbdare de a dispărea cât mai repede a servit drept temă, pe lângă Boileau, unei puzderii de poeți care s-au plâns mai ales de durata efemeră a

iubirilor lor, dar care ar fi putut la fel de bine să verse lacrimi pentru soarele care răsare, pentru apa care curge, pentru noaptea care se așterne sau pentru orice altceva, de vreme ce totul pe lumea asta nu apare decât pentru a dispărea și fiindcă e întotdeauna prea târziu ca să prinzi din zbor ceea ce este și care, deja, nu mai este.

Există, în istoria noastră, o serie de mari mituri dintre care cea mai mare parte sunt grecești și dintre care fiecare reprezintă un fel de raport despre lume și despre pasiunile oamenilor: Oedip, Ahile, Ulise, Iason, Hercule, Medeea, Ifigenia și atâtea altele. Specificul epocii în care am trăit, în care domnește, după cum știi, nemărginita tristețe a pierderii iluziilor, este absența miturilor. Există, cu toate acestea, două sau trei mituri care au marea lumea modernă: Don Juan, care, sub privirile unui Dumnezeu pe care îl sfidează, domnește asupra frontierelor neguroase dintre iubire, plăcere și transgresiune, Dr. Faust, imagine a științei cuceritoare și a științei despre știință, Isaac Laquedem, pe care îl numim Jidovul rătăcitor. Germanii, care au avut mari soldați, mari filosofi și mari muzicieni, au de asemenea mari poeți. Ei se numesc Goethe, Novalis, Hölderlin sau Heine – pentru a nu vorbi de Otto Julius Bierbaum, care nu făcea doi bani, dar care mie îmi plăcea la nebunie și care scria poezioare în genul acesteia:

Charlotte, Lotte, Lotte tieisst meine Wäscherin. Sie bringt mir meine Wäsche Weil ich ihr Liebling bin. Und hat sie nichts zu bringen. Da kommt sie ohne Was. Kein Tag geht ohne Lotte. Auf Lotte ist Verlas **S**.

— E povestea unei spălătorese? întrebă A.

— Bravo! E vorba de o mașină de spălat. De o spălătoreasă. De o spălătoreasă îndrăgostită. Goethe, care avea geniu, scrie un *Faust*, ba chiar doi, pe care raportul nu-i poate lăsa să treacă sub tăcere. Dr. Faust e un fel de filosof, un intelectual, un cercetător care își vinde sufletul diavolului în schimbul științei și puterii. Într-o poveste cam încurcată de ale cărei amănunte tescutesc, e vorba deodată de a opri mersul timpului și de a cere clipei trecătoare: „Oprește-te! ești atât de frumoasă!” Clipă, bineînțeles, nu ține deloc scama de aceste rugăminți și continuă să treacă. Căci întreg Universul, lumea în special, și mai cu seamă oamenii, care sunt fără îndoială singurele făpturi conștiente de dubla catastrofă, sunt antrenați neconștient într-un spațiu care se dilată și într-un timp care merge înainte.

Atât de plin de amenințări și de speranțe, viitorul așteaptă în fața noastră să fie secerat de un prezent cu lama fină până la inexistență și să fie astfel transformat în trecut. Îngropat sub ghețuri și pândit de uitare, trecutul își întinde întruna regatul în spatele nostru, în așa măsură încât peste câteva milenii, istoria, excesiv dilatată de actori și evenimente noi, va fi cu neputință să fie mânuită și predată copiilor în totalitatea ei. Și, la mijloc...

— La mijloc...? întrebă A aplecându-se în față.

— Absolut nimic. Nu există nici măcar grosimea unei foi de țigaretă între terenul abandonat de viitor și terenul ocupat de trecut. Niciun fir de păr. Nicio adiere.

— Nicio adiere?

— Da, nicio adiere.

Momentul în care vorbesc...

Nimeni n-a putut înfige vreodată un steag cât de mic pe teritoriul prezentului. La fel și cu trecutul. Fi explorăm, îl studiem, vorbim despre el, îl îndrăgim. Întregul trecut al Universului este aidoma acelor fluturi, dragi lui Junger, lui Nabokov, lui Caillois, ținuiți în sfârșit în cutia și veșnicia lor, și printre care teplimbi revărsând valuri de cuvinte ce nu sunt lipsite de farmec. Viitorul, de asemenea, fie la viitor sau la condițional, în modalitățile irealului neintrat încă în funcție, poate fi jalonat, măsurat, visat îndelung pe colinele sau plajele sale, de o frumusețe care îți taie respirația, iar în câmpiile sale virgine și aparent indestructibile se pot înălța – dar acum tu știi cum stau lucrurile – adăposturi, hanuri, castele iluzorii și fortificații, a căror viitoare fragilitate nimeni nu o ghicește încă, cu atâția ani înainte. Nu există decât prezentul despre care e interzis să spui ceva. De vreme ce el nu există.

A se uita la mine cu acea privire pe care începeam să o cunosc și care nu-mi voia nicidecum binele.

— Te-am prins! exclamă el. De o bună bucată de timp te bănuiesc că îmi îndrugi verzi și uscate. Adineauri m-ai asigurat că prezentul nu există.

— Încearcă să-l sesizezi, l-am îndemnat eu.

— Nu mi-ai spus tu cu aceeași cutezanță că omul este închis pe veci în turnul imobil al veșnicului prezent?

— Încearcă să ieși din el, l-am îndemnat eu.

— Atunci, izbucni el, cum împaci tu aceste două propoziții: prezentul nu

există și omul se instalează în prezent?

Dacă ar fi existat un pian deasupra insulelor Pacificului pe care le survolam în momentul acela, cred că m-aș fi sprijinit de el.

— Dragul meu A, am început eu, aici tu pui degetul pe unul din misterele cele mai adânci ale acestei lumi pe care ai venit să o cercetezi. Nu puteam să-ți vorbesc despre asta chiar de la începutul Întâlnirii noastre: m-ai fi luat drept un iluminat. De aceea te-am amuzat mai întâi cu papii Clement...

— Amuzat? Întrebă A.

— În sfârșit... am reluat eu, cu strada Dragonului, cu descoperirea Americii, cu o mulțime de amănunte fără importanță care te puteau introduce, fără a te tulbura prea mult, în simplitatea abisului pe care îl privești cu stupoare și pe care îți va fi greu să-l pătrunzi: omul e instalat în ceva care nu are nici cea mai mică existență.

Unii cred că lumea este o realitate solidă, alții susțin că e un vis. Lumea nu este un vis – sau dacă da, atunci că este acest vis pe care îl numim realitate. Suferința, tristețea, lacrimile, amintirea, speranța, constituie un sistem de o coerență fără cusur. Mergi și explică-i unui om căruia îi e foame sau sete, care i-a pierdut pe cei dragi, care tocmai e măcinat de o boală periculoasă sau care și-a pierdut jumătate din corp, că viața e un vis.

Te va trimite la toți dracii. Lumea e o realitate. Iar realitatea e crudă.

Însă această realitate nu are nici cea mai mică consistență. La e prinsă într-un vârtej. E în echilibru deasupra unei prăpăstii. Fiecare clipă din viața noastră e un paradox, un miracol, o lecție de metafizică. Cum să susții că lumea nu e făcută decât din materie, când ea este, de la un capăt la celălalt, traversată de timp? Și că oamenii locuiesc pe veci în splendoarea unui palat, ce se definește în primul rând prin faptul că el nu există? Oamenii nu trăiesc decât în prezent. Și nu există prezent. Iată imaginea cea mai simplă pe care o putem da, în raport, despre această făptură plină de orgoliu pe care ai venit să o studiezi.

XVI

Elogiul corpului

— Tot nu se leagă lucrurile, începu A. Deja, cu papii Clement, nu înțelegeai cine știe ce. Iată că, din cauza timpului care o străbate și o duce cu

el, viața zilnică a unui țăran din Beauce, a unui broker din New York, a unui călăraș din Iloarda de aur, a unui vopsitor din Bruges sau din Veneția mi se pare un joc de o cruzime care face să se ridice părul măciucă pe capul unui spirit venit de pe planeta Urql.

— Viața e foarte simplă, am precizat eu. E miracolul cel mai banal dintre toate. Pe vremea mea, viața era complicată de războaie ucigătoare și de o proliferare de hârtii numită administrație, care era mai degrabă enervantă decât dureroasă. Ea a fost vitregă pentru Cartagina distrusă de romani, pentru romanii măturați de marile invazii, pentru germanii înfometați de Războiul de Treizeci de Ani, pentru evreii și țiganii masacrați de germani, pentru țăranii chinezi sau pentru populațiile indiene de la un capăt la celălalt al istoriei, pentru cei care erau așezați pe șevalete de tortură, sau rățăciți în deșert, sau asediați într-un oraș fără a putea spera într-un ajutor. Dar întotdeauna și pretutindeni, ea a purtat pe valurile sale câtă fericire tot atâtea lacrimi. Faptul că prezentul nu există nu are nici cea mai mică importanță pentru oamenii care se bucură de el: nici măcar nu le trece prin minte așa ceva. Pentru a parcurge existența nu e nevoie să-ți pui întrebări. Mă tem că tot încercând să-ți explic ce înseamnă lumea și oamenii să nu cumva să-ți dau o idee care să nu fie întocmai în favoarea lor.

Viața e un sistem, un cod secret, un mister în plină lumină. E și un camuflaj. „Oamenii, care sunt nefericiți prin esență”, scrie Leopardi, un poet italian, pesimist și savant, de la începutul veacului al XIX-lea, „vor să creadă că sunt printr-o întâmplare”. Oamenii, care nu sunt fericiți, fac tot posibilul mai ales să uite și să ascundă viața, adică suferința și moartea, sub o avalanșă de plăceri. Ei dispun, în acest sport care se confundă cu ei înșiși, de un instrument uimitor: corpul.

— A! da, sări deodată A, începând să-și dea aere și să se strâmbe în toate felurile tăcându-se ghem, vorbește-mi puțin de corpuri. Nimic nu e mai simplu pentru voi. Nimic nu e mai plin de taină în ochii unui spirit pur.

— Nu există om fără corp. Pe acest Pământ, cel puțin, nu există suflet fără mașinărie. De la Virgiliu la Maria, de la Iisus la Mareel Proust, toți oamenii despre care ți-am vorbit, fără nicio excepție, dispuneau de această mașinărie pe care noi o numim corp. Corpul oamenilor care, după cum știi, e o invenție destul de recentă, abia dacă e mai veche cu câteva milioane de ani decât

literatură, muzica, agricultura sau focul, are numeroase întrebuințări. El servește la așezat, la mers, la mâncat și la băut, la reparat alte mașini, la fabricat copii, la purtat războaie, la dansat. Servește mai ales la suferit. Servește de asemenea și la plăcere. Plăcerea nu valorează cât fericirea. Dar o înlocuiește destul de bine.

Tu ai șansa, dragul meu A, de a nu avea corp. E un avantaj imens. Nu mergi la dentist, nu te îmbolnăvești de râie, nu suferi de cofiză spasmodică, de reumatism, de *zona de colici nefritice*, nimănui nu i-ar trece prin cap să-ți amputeze vreun picior, poți fi pretutindeni în același timp. E o mare fericire. Dar e și o infirmitate.

„Eram foarte atașat de corpul meu”, scrie, referitor la anii de tinerețe, un Chatcaubriand devenit ambasador, ministru, academician, pair al Franței, poet oficial al tronului și al altarului, „care se cufunda în plăcere până peste cap”. Plăcerea corpului îmbracă forme nenumărate, în ciuda misticilor și a teologilor, ceea ce este mai material în om e plin de subtilitate și de contradicții. Efortul e o plăcere, odihna e o plăcere. A te îmbrăca e o plăcere, a te dezbrăca e o plăcere. A bea când ți-e sete și a dormi când ți-e somn sunt plăceri pe care îți este la fel de greu să le explici celor care nu știu nimic despre ele ca și parfumul trandafirilor sau spectrul culorilor ori trecerea timpului.

Corpul oamenilor, după cum știi, e constituit dintr-un trunchi, din patru membre prevăzute cu extremități pe care le numim picioare și mâini și dintr-un cap legat de trunchi printr-o scurtă coloană, uneori ceva mai lungă la unele femei care se pot mândri cu această elongație, și pe care o numim gât.

— Știu asta, zise A, știu: am văzut-o pe Maria dormind.

— Capul e prevăzut, în partea dinainte, cu o față. În spate, în partea de sus, crește părul. Acesta e atât de des, cel puțin în tinerețe, încât nimeni, după câte știu eu, nu cunoaște numărul exact de fire de păr pe care le duce pe cap. Fața se bucură, la oameni, de multe privilegii. Aici este concentrat esențialul instrumentelor ce ne furnizează informații despre lumea exterioară și pe care le numim simțuri. Fața e în primul rând un fel de tablou de bord. Vedem cu fața, auzim cu fața, respirăm cu fața, mâncăm și bem cu fața. Instrumentele se numesc ochi, urechi, nas, gură. Se întâmplă ca ele să cadă în pană. Orbii și surzii sunt luați în grijă de însoțitori care îi ajută să treacă strada, de organisme de binefacere publice sau private și de psihologi care se interesează de cazul

lor și trag de aici învățăminte pentru mașina umană.

Fața oamenilor nu e doar o consolă de calculator. Ea exprimă sentimente, emoții, pasiuni. Ochii și gura joacă, în stadii diferite, un rol esențial în iubire. La fel și urechile, și nasul, ca tot restul de altminteri, dar într-o mai mică măsură.

— Într-o mai mică măsură? întrebă A.

— Cu uncie excepții, am adăugat eu. Dar cred că nu ți-ar plăcea să-ți vorbesc prea mult despre aceste lucruri.

— Și de ce, mă rog? întrebă A.

— E vorba de sex, am precizat eu.

— A! murmură A.

— Fiindcă atâtea lucruri importante se înscriu pe fețele oamenilor, o făptură umană e în primul rând chipul pe care îl arc. Toate chipurile se aseamănă. Și toate sunt diferite. Dacă te-ai plimba prin lume arătând acest desen, oricine ți-ar spune imediat că e vorba de portretul unui bărbat. Care bărbat? Oricare.

— Seamănă cu Chateaubriand? întrebă A.

— Bineînțeles, am răspuns eu. Sau aproape. Și cu Mole.

— Și cu tine? continuă A.

— Și cu mine, am răspuns eu.

— Dar cum reușeau oamenii să vă deosebească unii de ceilalți?

— Fără nicio greutate, am răspuns. Există întotdeauna doi ochi, două urechi, un nas, o gură, și cu toate acestea oamenii se recunosc între ei iară cea mai mică dificultate. Nimeni nu va confunda vreodată chipul lui John Wayne cu cel al lui Gary Cooper, care nu se deosebește de primul decât prin câteva detalii infime. Nu e exclus să fie doar o problemă de obișnuință. Europeanii cred de altfel că toți chinezii seamănă între ei și e posibil ca și chinezilor să le fie greu să deosebească un alb de un alb sau un negru de un alt negru. De altfel, aș fi ispitit să cred că în spatele fiecărui chip se ascund abisuri de metafizică și întreg misterul lumii.

Surpriză, teroarea, dorința apar pe chipul omului. Ceea ce spun chipurile nu e chiar la fel de clar ca tabla înmulțirii și nici ca paleta de culori a unui Gauguin sau a unui Veronesc. Orice chip este ambiguu. Nu e sigur că ai fi în stare, din exterior și fără nicio altă informație, să descoperi cu adevărat pe un

chip sentimentele care îl însuflețesc. Nu numai că oamenii, bărbați și femei deopotrivă, învață să ascundă ceea ce simt, însă plăcerea extremă se poate confunda cu durerea. Și un exces de bucurie cu disperarea. Contemplând, la Roma, în capela Cornaro de la Santa Maria della Vittoria, extazul Sfintei Tereza în viziunea lui Bernini, președintele de Brosses, despre care ți-am vorbit deja, exclamase: „Dacă aceasta e iubirea divină, atunci o cunosc!”

Un chip singur e deja complicat. Două chipuri față în față ar fi pe deplin suficiente pentru a ilustra raportul și poate chiar pentru a-l constitui. Dacă lumea întreagă e deja cuprinsă în Capitoliu sau în Teatrul lui Mareellus, ea este cu atât mai mult cuprinsă în chipul unui bărbat – sau al unei femei – care privește un bărbat – sau o femeie – care tocmai îl privește. Am putea susține poate, cu un pic de exagerare poetică – însă vei recunoaște că eu nu am abuzat de lirismul marilor spații și de marile sentimente –, că odată cu fiecare privire schimbată între două dintre aceste ființe vii pe care le numim în mod obișnuit oameni și care târăsc după ei, în lumina conștiinței sau în bezna inconștientului, atâta trecut, atâtea amintiri, atâtea imagini, atâtea speranțe, se re-erează însuși universul.

— Mă întreb, murmură A, dacă nu ar fi fost mai simplu să iau cu mine și să duc, printre confrății mei de pe Urql, două exemplare din acești oameni care și-ar fi putut petrece timpul privindu-se în fața noastră și povestindu-ne lumea prin chipul lor, așa cum încerci tu să o faci cât de cât în raportul tău.

— Nu poți face asta, l-am asigurat eu. Pe lângă faptul că trupul oamenilor putrezește foarte repede, acestuia nu îi este îngăduit, până în prezent cel puțin, să se îndepărteze de Pământ și de periferia sa imediată. Poate că, peste mii și mii de ani, căci nimic nu e cu neputință pentru puterea spiritului și de altfel noi ne plimbăm deja puțin prin împrejurimile imediate, unul dintre noi va debarcă pe Urql așa cum mi-ai apărut și tu deasupra Vămii Mării. Tot ceea ce îți cer este să păstrezi atunci un gând pentru vechiul tău prieten O, care făcea tot ce-i stă în putință pentru a înțesa raportul cu toate lucrurile pe care nu le știa.

— S-a iacul, răspunse A. Însă, atenție, fără emoție. Cred că pe Urql emoția ar fi considerată ca deosebit de vulgară. Acum continuă.

— De acord, am suspinat eu. Pe vremea când trăiam eu, corpurile erau legate de Pământ. Exista un fel de acord între Pământ și corpul oamenilor. Corpurile trăiau din pământ și se reîntorceau în pământ. Și se plimbau la

suprafața Pământului. Corpurile oamenilor se așezau pe terasa cafenelelor. Ele beau, mâncau, se întindeau pe plajă de-a lungul mării. Și făceau sport. Într-o veselie generală, ele săreau, alergau, urmăreau, potrivit unor reguli arbitrare și fixate dinainte, mingi sau baloane care fuseseră aruncate de alții și pe care ci, la rândul lor, le aruncau din nou.

— Chiar așa? îacu A.

— Chiar așa. Urcau pe căi ce nu mai serveau la altceva decât la alergat cât de repede cu putință printre rânduri de spectatori care strigau cât îi ținea gura. Urcau pe plaiurile munților, apoi coborau în mare viteză pe scândurele lungi și destul de înguste ce alunecau pe zăpadă.

— E foarte ciudat, observă A.

— Era o fericire, l-am asigurat eu. Noi am schiat, eu și Maria, pe flori, primăvara, printre pârlăie subțiri care ieșeau din gheață. Zăpada strălucea sub soare. Eram copleșiți de o fericire vecină cu amețeala. Oamenilor le place amețeala. Pe timp de război sau de pace, ei se servesc adesea de corp pentru a luptă unii împotriva altora și a ajunge astfel la o amețeală care îi face să uite de toate. Ca și teatrul, dansul sau literatură, sportul e un fel de joc care nu e necesar pentru continuarea vieții, dar în timpul căruia, pentru motive care au fost deseori studiate de filosofi și de savanți, oamenii simt plăcere. Partea corpurilor e mai mult sau mai puțin însemnată în funcție de jocurile la care participă. Ea e foarte mică în jocuri precum bridge-ul, gin rummy, la cuvintele încrucișate, în scrierea unei nuvele sau a unui roman. E considerabil de mare în ciclism, în tenis, în fotbal, la rugby, în toate formele de atletism, și în sporturi în general, care nu sunt nimic altceva decât o încercare de reabilitare a bietului nostru corp, atât de calomniat de sufletul nostru.

Corpul este pentru oameni o sursă de delicii și de satisfacție. Îți mai aduci aminte de Symi?

— Dacă e vorba, începu A, să-mi amintesc de Symi, ci bine, îmi amintesc foarte exact. Mi se întâmplă să mă întreb dacă spiritele de pe Urql, citind raportul, nu vor vedea cumva lumea exclusiv sub speciile reprezentate de papii Clement, vicontele de Chatcaubriand și insula Symi.

— E o formă de idiotism, i-am explicat eu, și de idiosincrazic. Toți oamenii pe care îi vei întreba îți vor vorbi despre aceeași lume în termeni diferiți și fiecare va vedea în ea ce a iubit el cel mai mult. Despre papii Clement nu știu,

Însă eu l-am iubit mult pe Chatcaubriand și rai-a plăcut foarte mult Symi. Când eram, cu și Maria, pe malul golfului Pedi, soarele ardea puternic fiindcă era vară.

— Știu asta, zise A. La voi, iarna e rece, vara e caldă.

— Și era foarte cald. Era căldura aceea, erau corpurile noastre, și era marea. Era o mare legendară, pe unde trecuseră atâția navigatori și cuceritori. Trecuseră pe acolo Ulisc, și Iason, și vențicnii, și Andrea Doria în fruntea genovezilor săi și teribilul Khayr al-Dân pe care noi îl numim Karaddine sau Carradine sau Barbarossa și care comanda galerele flotei otomane. Prea puțin ne păsa nouă de toți aceștia. Toți papii Clement erau dați uitării. Exista doar marea și existam noi. Iar noi eram propriile noastre corpuri.

Alergam spre mare. Ne aruncăm în apă. Soarele pe mare, ca și soarele pe zăpadă, e imaginea unei fericiri care le este necunoscută spiritelor. Înotam unul lângă celălalt. Apa, care pentru tine e o taină, este poate cel mai puternic dintre toate locurile de fericire. Ne strecurăm în apă, ea ne acoperea cu totul. Ne întorceam la mare ca la sânul mamei, ca la originea noastră. Dacă m-ai întreba ce am făcut în viață înainte de a te întâlni, nu ți-aș vorbi nici de posturi, nici de funcții, nici de studii, nici de lupte. Aș vorbi de câteva cărți, de Maria, de soare, de zăpadă, de mare. M-am scăldat în mare fiindcă eram un corp.

— A! exclamă A, mi-aș dori să am un corp, să mă bucur de soarele strălucind pe zăpadă și să mă scald cu tine în marea zeilor și a oamenilor.

— Nu te pripi cu vorba, l-am prevenit eu. Aproape întotdeauna, la oameni – privește puțin istoria lor și această istorie degradată pe care ei o numesc politică – rezultatul este exact contrarul a ceea ce sperau ei. Fiindcă timpul e forma contradicției. În corpuri mai ales, contradicția e la ea acasă. Corpul, care e fericire, e și suferință. Corpurile sunt tăcute pentru a suferi. Corpul e o mașină. Mașina se strică. I se întâmplă să nu mai fie nimic altceva decât un aparat de produs durere. Corpul care aluneca pe zăpadă și se strecura în apă este pândit de cancer, de suferință, de moarte.

Cu puțin înainte de întâlnirea noastră, te bucurai de suferința care îi ține pe oameni înrădăcinați în acest vis fără consistență pe care îl numim realitate. Tocmai corpul ne leagă de acest Pământ pe care ai descins tu. Iii ne leagă de Pământ prin plăcere, ne leagă de el și prin suferință. Dacă tu ne vezi ca pe niște mașini, noi suntem oameni fiindcă suntem și spirite. Dacă tu ne vezi ca pe

niște spirite, noi suntem oameni deoarece corpul nostru ne leagă de Pământ.

— Nu mai știu, zise A. Nu mai știu dacă mi-ar plăcea sau nu mi-ar plăcea să fiu un om.

— Nici noi, l-am consolat eu, nici noi nu știm. Tocmai de aceea iubirea, în care corpul joacă un rol atât de mare, ocupă atâta loc în viața noastră. Corpurile nu sunt decât plăcere, corpurile nu sunt decât suferință. Iubirea e plăcere și suferință. Corpul, la oameni, este locul iubirii deoarece, în iubire ca și în corpuri, suferința se amestecă cu plăcerea. Corpurile oamenilor sunt în primul rând făcute pentru iubire fiindcă ele sunt făcute pentru suferință după cum sunt făcute și pentru plăcere.

— De notat asta în raport! exclamă A.

— Dacă vrei, am spus eu. Poți menționa în raport că oamenii sunt corpuri legate de Pământ prin suferință și prin plăcere.

— A! foarte bine! îmi spuse el.

— Și lăsându-se purtate de iubire.

— Purtate unde? întrebă A.

— În suferință, am precizat eu. Și în plăcere.

— Ce oroare! murmură A.

— Dincolo de plăcere, am adăugat eu. Și dincolo de suferință. Căci nu suntem aruncați pe Pământ nici pentru suferințe nedemne de noi și nici pentru o biată fericire.

XVII

Statemi de aur

— Dar atunci, începu A, dacă nu sunteți nici pentru nefericire, nici pentru fericire, de ce mai sunteți oare pe Pământ?

— Cât despre asta, dragul meu...

— Dragul meu? reluă A ridicând o sprânceană.

— Iartă-mă, am spus eu cu limba împletită, e din cauza entuziasmului, a temerii, a îngrijorării de a fi om – sau de a fi fost... nimeni nu-ți poate spune de ce. Mulți cred că așa stau lucrurile și că ne aflăm aici din întâmplare. Alții susțin că există un Dumnezeu – sau poate mai mulți, un Tată, un Fiu, un Olimp, o întreagă familie de zei – care a pus totul la calc și care ne lasă să credem, pe drept sau, nu se știe, pe nedrept, că acționăm prin noi înșine. Culmea culmilor

este că această capeană este întinsă cu atâta iscusință iar mașina e montată cu atâta rigoare și precizie încât nimeni nu are vreo posibilitate de a hotărî cu certitudine dacă suntem propriii noștri stăpâni sau jucăriile altcuiva. În această privință, geniile știu la fel de puțin ca și proștii satului și toți, pe Pământ, se află în aceeași situație. Cred că ți-am vorbit deja de toate aceste lucruri care îi frământă pe filosofi și pe teologi și căroră restul oamenilor nu le acordă cine știe ce atenție.

— Cum îți explici faptul că oamenii se sinchisesc prea puțin de originea lor și de soarta lor viitoare pentru a profita doar de cele câteva luni pe care le au de petrecut pe acest Pământ? E ca și cum un călător aflat într-un tren ar uita deodată de unde vine și încotro merge.

— Fiindcă au altceva de făcut, i-am răspuns eu.

— Și ce anume? întrebă el.

— Grădinărie, am precizat eu.

— Grădinărie'?

Și întinse mâna după carnețel. L-am oprit cu o mișcare a mâinii.

— Grădinărie. Drumuri de colo-colo. Operă bufă. Pateuri de rață. Modificări de frontieră. Statui de marmură. Jocuri de cuvinte. Toate acestea se înlanțuie la nesfârșit în angrenaje subtile pe care le numim destin. Vrei să-ți spun o poveste din care ies la iveală meandrele destinului?

— De ce nu? încuviință el. O poveste despre Chatcaubriand și despre una dintre Doamnele sale? Povestea unui aztec sau a unui samurai? O poveste despre Benvenuto Cellini și despre una dintre solnițele sale, despre unul dintre prețioasele sale bibelouri pe care le cizela pentru papă, pentru împărat sau pentru familia Medici?

— Nu, nu, l-am asigurat eu. E vorba de alta. O poveste cât se poate de simplă. S-ar putea petrece la Franklîn sau la Londra. Dar se petrece la Paris, la cotitură veacului.

— Care veac? întrebă el.

— Tot același. Veacul meu. Sau puțin înaintea mea. Pe la finele veacului trecut. Când triumfă burghezia. Sprijinită pe mașinile aservirii și deziluzionării lumii, ea pune stăpânire pe Pământ. Bani contează mult. Ii capătă cele mai diverse forme. Terenuri, ferme, păduri, case, uzine, acțiuni, obligații, colecții de obiecte rare. Se colecționează aproape orice: tablouri, vase, statui, monede,

timbre. Am putea petrece mai multe ore ocupându-ne de timbre... Ce zici? Dar să vorbim mai degrabă de monede. Sunt mai drăguțe. Sunt rotunde. Datează din timpuri străvechi. Și îndeamnă mai mult la visare.

— Să alegem monedele, îmi zise el. Mi-ai spus de atâtea ori că banii guvernează lumea...

— Nu o guvernează, am precizat eu. Nu, nu o guvernează. O copleșesc. Domnul marchiz de Chamilly provenea din ceea ce numim de obicei o veche familie. Știi foarte bine că nu există o familie mai veche decât toate celelalte, fiindcă toate urcă pe firul timpului până la Lucy, strămoșul nostru din Africa de Est din care ne tragem cu toții, până la primate, până la lemurieni și, în sfârșit, până la *Big Bang*. Există însă familii ale căror vârstă au câștigat cândva bătrăni sau au avut demnități importante, au purtat haine frumoase, au tăcut parte din suita prinților, au luat în căsătorie prințese. Și ele păstrează amintirea trecutului lor. Există familii în sânul cărora copiii sunt ajutați atât de mult de trecut încât viitorul le este asigurat sau li se pare asigurat. Domnul marchiz de Chamilly aparținea uneia dintre aceste familii numite familii bune sau vechi.

— De ce nu spui din capul locului că sunt oameni bogați?

— Fiindcă nu ar fi adevărat. Domnul de Chamilly, desigur, nu ducea lipsă de nimic. Dar nu banilor le datora Domnul de Chamilly atâta împăcare sufletească și seninătate. Le datora educației sale, familiei sale, trecutului său. Existau în Franța, între războiul din 1870 și Primul Război Mondial, o mulțime de proprietari, de industriași, de comercianți, de bancheri care erau mult mai bogați decât Domnul de Chamilly. Însă numele Domnului de Chamilly figura deja în *Memoriile* lui Saint-Simon. El nu apare aici sub aspecte dintre cele mai măgulitoare: „Vârsta și tristețea, scria micul duce despre acel Chamilly din vremea sa, tăcuseră din el aproape un imbecil.” Nu contează. La capătul unui anumit număr de veacuri, stupiditatea însăși continuă să lăcească o onoare. O forță. O moștenire cu care e cazul să te mândrești. Mulți bancheri și industriași ar fi dat jumătate din aurul lor pentru a avea viața pe care o ducea marchizul, care nu era nici pe departe atât de bogat ca ei, sau pentru a se căsători cu una dintre fiicele sale. Domnul de Chamilly purta favoriți, un guler scrobit, o redingotă. El prezida cu eleganță o societate de bibliofili și una de numismați, care se întruneau pe rând, la două sau trei luni, într-un mic hotel de pe strada Chancelles.

De unde îi venise gustul pentru monedele vechi, care se transformase repede în pasiune, n-am de unde să știu. Până la urmă dobândise, în cercul numismaților, o anumită reputație care îi satisfăcea orgoliul. Avea o monedă din Corint cu Pegas în efigie, o drahmă a lui Alexandru, bătută cu un boț de leu, un denar al Republicii Romane care îl reprezenta pe Apollo, doi sesterți ai lui Augustus, un solidus de aur al lui Teodoric cel Mare, o tetradrahmă de argint de Naxos, din Sicilia, pe aversul căreia figura un cap bărbos al lui Dionysos, iar pe revers un satâr itifalic așezat și bând dintr-un cântar. Biblia sa era celebra lucrare a lui Mionnet, *Descrierea medaliilor antice*, care nu părăsea niciodată masa sa de lucru, și se mândrea cu existența, în biblioteca sa, unei ediții originale din *Doctrina numorum veterum* de Eckhel și mai ales a studiului, mai degrabă economic decât morfologic, de Guillaume Bude: *De asse*.

Domnul de Chamilly legase prietenie cu cei trei frați Reinach, care se numeau Iosif, Solomon, Teodor și care se aleseseră toți trei cu porecla *Eu-Știu-Tot*. Domnul de Chamilly privea cu oarecare nemulțumire deseale lor vizite pe strada Chanaleilles. Marehizul, căruia îi plăceau lucrurile spiritului și care se va împrieteni de asemenea, în diferite momente ale existenței sale, cu Robert de Montesquiou, cu Robert de Flers, cu David Halevy, cu Mareel Proust, puneă conveniențele cu mult dincolo de plăcerea pe care i-o ofereau știința și conversația celor trei frați. Cel mai mare dintre ei făcea politică și susținea cauza lui Dreyfus. Cel de-al doilea era absolvent al Școlii Normale Superioare, titular al unei agregatii de gramatică, membru al Școlii din Atena, arheolog și filolog. Al treilea, Teodor, era istoric și numismat. Adesea, în tinerețe, Domnul de Chamilly, al cărui prenume era Edouard, cobora împreună cu Teodor, a cărui companie o prefera, spre malul mării, care era atât de frumos între Marsilia și Monaco. Li se întâmplase să navigheze amândoi pe iahtul unui tânăr scriitor de talent, ceva mai în vârstă decât ei, căruia îi plăceau la fel de mult Sudul, Corsica, Algeria, Italia. Tânărul scriitor se numea Guy de Maupassant iar iahtul său, *Bel-Ami*. Teodor Reinach avea o predilecție pentru capul Ferrat și pentru Beaulieu unde îl bătea deja gândul să construiască, în stil grec, o casă care mai târziu va fi vila Kerylos.

Într-o scară în care Teodor Reinach cina pe strada Chanaleilles, felul principal de mâncare era o becață de toată frumusețea trimisă celor doi de prietenul lor Guy de Maupassant. Au început să vorbească despre *Casa Tellier*,

despre *Bel-Ami*, despre *Pierre* și *Jeun*, despre Afacerea Dreyfus, despre Boulanger, despre ducesa de Uzes, despre familia Brissac. Apoi despre familiile Rothschild și Cphrussi, care erau aliate cu frații Reinach. În sfârșit, conversația a ajuns, ca de obicei, la medalii și monede. Reinach vorbi despre cuvântul medalie, care nu e folosit curent în Franța decât prin secolul al XVI-lea, susținând că acesta nu vine, cum s-a afirmat, din latinescul *metallia* sau *metallum*, metal, ci din italianul *meduglia*, care la rândul său vine din latinescul *medius*, jumătate, și însemna *jumătate-denar*. *Monedă*, în schimb, este un cuvânt francez foarte vechi, pe care îl găsim în textele de pe la o mie o sută și ceva și care e legat de cuvântul latinesc *Moneta*, „Sfătuitoarea”, poreclă dată zeiței Junona, al cărei templu servea în același timp, în Antichitatea romană, de atelier monetar.

— Apropo, zise Reinach, există la Angouleme un tânăr despre care am auzit numai cuvinte de laudă. A lucrat la Bordeaux împreună cu Waddington și Blanchet. Tânărul ar avea pasiunea monedelor, de care se ocupă cu multă pricepere și onestitate.

— Cum se numește tânărul? întrebă Chamilly.

— Esticnnc, cred. Charles Estienne.

— Ei bine, zise Chamilly, poate că într-o zi îl vom putea avea ca oaspete. Și trecură la alt subiect.

După un oarecare timp, Teodor Reinach primește un răvaș de la Chamilly, scris pe o hârtie mov și pe care era imprimată o coroană de marchiz:

«Dragă prietene,

Am acum în mână o piesă rară, deosebit de rară, care mi-a fost încredințată pentru câteva zile de cumnatul meu, prințul Makinski, conservator al Cabinetului de medalii de la palatul Ermitaj din Sankt Petersburg. A cumpărat-o la Berlin și mi-a lăsat-o în grijă pe durata șederii sale la Monte-Carlo și la Nișa. Nu-ți spun acum mai multe pentru a-ți lăsa plăcerea surprizei. N-ai vrea să vii să-mi vezi comoara miercuri sau joi?»

Teodor Reinach răspunse imediat că invitația prietenului său îl tăcuse să ardă de curiozitate și propunea, dacă marchizul avea să fie de acord cu ziua respectivă, să vină în vizită joi seara, când ieșea de la biblioteca Mazarine, unde lăcea cercetări. Cerea îngăduința de a-l aduce cu el pe tânărul Esticnnc despre care vorbisera la întâlnirea trecută și care se alia din întâmplare la

Paris.

Joi, la orele șase după-amiază, Charles Estienne s-a întâlnit cu Teodor Reinach la biblioteca Mazarine. Au luat o trăsură și, la orele șase și jumătate fix, și-au anunțat sosirea la micul hotel de pe strada Chanaileilles printr-un valet îmbrăcat în livrea franțuzească. Marehizul de Chamilly le veni imediat în întâmpinare.

— E o mare plăcere pentru mine, i se adresă el curtenitor companionului lui Reinach, să fiți oaspetele meu în această casă unde prietenii lucrurilor vechi sunt întotdeauna bine-veniți.

Charles Estienne era un om la vreo treizeci sau treizeci și cinci de ani, mai curând scund, îndesat, nu prea arătos, ale cărui gesturi neîndemânate și haine neîngrijite contrastau cu înfățișarea și distincția marchizului și ale marelui burghez cultivat. Nu pășise fără îndoială niciodată într-o reședință particulară din foburgul Saint-Germain și părea intimidat atât de decor cât și de interlocutorii săi.

— Ei bine, începu Reinach adresându-se marchizului, poți fi mândru de arta dumitale de a păstra efectul surprizei. Stau ca pe jar de la primirea scrisorii dumitale și sunt măcinat de curiozitate.

— Înainte de a merge în cabinetul meu, propuse Chamilly pe un ton malițios, îmi veți face plăcerea să beți o ceașcă de ceai sau un păhărel de porto.

Se așezară toți trei în fotolii, în mijlocul salonului. Și, ascunzându-și nerăbdarea sub farmecul manierelor, începură să vorbească despre lucrările lui Reinach și despre îndeletnicirile lui Estienne la Angouleme și la Bordeaux, unde își tăcuse studiile și unde acum făcea comerț cu antichități.

Era sfârșitul toamnei. În timp ce toți trei erau absorbiți în conversație începu să se înnopteze. Marehizul sună și îndată fu adusă o lampă. Domnul de Chamilly le mai arată oaspeților câteva tablouri de familie și câteva cărți vechi. În sfârșit, toată lumea trecu apoi în cabinetul de lucru al marchizului.

Pe masă, într-o cutiuță de catifea albastră, se afla una dintre cele mai frumoase piese pe care Teodor Reinach le văzuse vreodată. Era un stator de aur de la sfârșitul veacului al VI-lea, având o formă rotundă neregulată și uzat de timp, și care reprezenta o mască contorsionată și grotescă.

— O! O! exclamă Reinach. Iată, într-adevăr, ceva care îți taie pofta de

râs.

Ceru permisiunea de a examina staterul.

— Cu mare plăcere, răspunse marchizul.

Reinach se apropie de piesă într-o stare de excitație și cu o pornire de om lacom la care îți făcea plăcere să asști. Luă piesa, o cântări, o mângâie, o privi îndelung.

— Ei bine? întrebă Chamilly.

— O adevărată splendoare, zise Reinach. Din secolul al VII-lea. Din Atena, sau poate Egina. Sau poate Efes. Da... mai curând Efes. Într-o stare de conservare remarcabilă. O piesă unică.

I-o întinse lui Estienne.

În clipa aceea, Estienne, sub imperiul emoției, făcu o mișcare cam bruscă și răsturnă gheridonul pe care se afla lampa ce lumina cabinetul. Lampa căzu pe jos și se tăcu țândări. Preț de câteva clipe, cabinetul rămase cufundat în beznă. Alertat de zgomot, valetul venea deja în fugă, aducând o altă lampă. Așeză gheridonul la loc și puse lampa pe el.

— Iertați-mă, bâlbâi Estienne, stânjenit la culme. Am... am...

— Nu-i nimic, zise marchizul cu delicioasa sa curtenie.

Și, adresându-se valetului:

— Auguste, vrei să iei de aici lampa spartă? O să faci curat mai târziu.

Valetul s-a înclinat, s-a strecurat afară din cabinet închizând ușa după el. Cei trei își reluară locurile. Mâna lui Reinach se sprijinea pe umărul lui Estienne când marchizul, pălind brusc, strigă deodată:

— Statorul de aur!

Piesă nu mai era nici pe masă, nici în mâinile lui Reinach, nici în cele ale lui Estienne. Dispăruse.

Toți trei s-au repezit să caute pe jos, s-au uitat sub masă și sub gheridon, au ridicat covorul persan care era întins pe parchetul de lemn. Nimic. Au căutat în șanțulețele parchetului, într-un sertar rămas deschis, prin colțuri, sub perdele. Nimic.

— Valetul...? murmură Reinach.

— Nici vorbă! Reinach! protestă marchizul pe un ton cam sec. Sunt gata să pun mâna în foc pentru el. Auguste se află în serviciul familiei noastre de patruzeci și doi de ani. Îi încredințez tot ce am. E dincolo de orice bănuială.

L-au chemat totuși pe Auguste. Marehizul l-a întrebat dacă văzuse piesa de aur.

— Care piesă? a întrebat Auguste.

— Cea care se alia în cutiuță.

— N-am văzut absolut nimic, bodogăni Auguste. N-am intrat în cabinet decât atunci când am auzit zgomotul.

L-au lăsat să se retragă.

— Domnilor, zise atunci marchizul, îmi pare nespuse de rău de acest incident. Veți înțelege însă în ce încurcătură mă aflu acum. Dacă ar fi vorba doar de mine, aș trece această situație în contul profituri și pierderi. Dar nu e vorba de mine. Piesa aceasta nu îmi aparține. Ea este proprietatea cumnatului meu, prințul Makinski, care a cumpărat-o pentru Cabinetul de medalii al palatului Ermitaj. Răspund de ea în fața lui. Voi fi nevoit să recurg la un procedeu aparent foarte neplăcut. E posibil ca piesă să se fi strecurat în hainele unuia sau altuia dintre noi. Fără voia cuiva, bineînțeles. Vă propun să purcedem cu toții la un control amănunțit al hainelor noastre. Și se înțelege de la sine că eu mă voi supune ca și dumneavoastră acestui control.

— Cum să nu! exclamă Reinach. E cât se poate de firesc. Și începu îndată să-și scoată haina neagră.

În clipa aceea îl văzu pe Estienne în picioare, nemișcat, palid ca turlă de ceară, tremurând din toate încheieturile.

— Ei bine? îl întreabă el. Ce se petrece?

— Nu se poate, murmură Estienne cu vocea sugrumată. Nu sunt de acord. E nedemn. Eu sunt un om cinstit.

— Nimeni nu se îndoiește de asta, zise Reinach. Nu vreau să fiu controlat. Urmă o lungă tăcere.

Domnul marchiz, de Chamilly era un gentilom de școală veche. Educația pe care o primise îl făcea să se simtă superior majorității celor din jurul său. El avea de asemenea un mare respect pentru ceilalți, pentru știința lor, pentru demnitatea lor. El era acum gazda acestui om pe care nu-l cunoștea. Stătu în cumpănă. Se gândi o clipă dacă avea să-l cheme pe Auguste și să-l controleze cu forța pe Charles Estienne. Îi aruncă o privire lui Reinach.

Reinach depărta brațele, nu pentru a se pregăti de control, ci într-un gest de neputință. Estienne, sugrumat de emoție, în pragul leșinului, se lăsase să

cadă pe un scaun.

Tăcerea se aşternu iarăşi asupra cabinetului unde acum lampa împrăştia o lumină sinistră pe masa de lucru unde se afla, deschisă şi goală, cutiuţa de catifea albastră, văduvită de statorul său de aur.

— Cum doriţi, zise Chamilly.

— O clipă... zise Reinach cuprins de agitaţie.

— Nu e nimic de (acut, zise Chamilly. Dacă Domnul refuză să se lase controlat, cu nu-l voi controla cu de-a silă.

Estienne se ridică. Mergea împleticindu-se.

— Mulţumesc, zise el. Şi părăsi cabinetul.

Întâmplarea a făcut mare vâlvă. Prinţul Makinski şi marchizul de Chamilly au luat în sarcina lor suma care fusese consacrată, în Germania, cumpărării stalerului de aur. Era departe de a fi neînsemnată. Teodor Reinach a propus să contribuie şi el la cheltuială şi să împartă pierderea în trei. Însă Chamilly a refuzat.

Teodor Reinach şi fraţii săi reprezentau, în Franţa de la finele ultimului veac, o putere reală. Ei au pornit o campanie necruţătoare împotriva lui Estienne. În ceea ce-l priveşte, Chamilly i-a pus în gardă pe oamenii din cercul său. Cariera lui Estienne a fost distrusă dintr-odată.

Prietenii i-au întors spatele. A trebuit să-şi vândă întreprinderea. Soţia sa, care era fiica unor negustori de vinuri foarte onorabili din Bordeaux, în cele din urmă l-a părăsit. Estienne a plecat în Indochina, care devenise franceză. Dispăru fără urmă.

Anii trecură. Izbucni războiul. Au venit apoi automobilul, telefonul, tratatul de la Versailles, nebunia anilor douăzeci, marea criză din '29, jazzul, cinematograful, romanele lui Proust şi ale lui Morand. Susţinându-se unul pe celălalt, Teodor Reinach şi marchizul de Chamilly deveniseră membri ai Institutului Franţei. Pe la sfârşitul anilor douăzeci, după ce a ridicat la Beaulieu, într-un peisaj fermecător de lângă capul Ferrat, vila Kerylos pe care oricine o poate vizita, Teodor Reinach s-a stins din viaţă. Domnul de Chamilly era un bătrân venerabil. Numele lui Charles Estienne căzuse în uitare şi nimeni nu-şi mai amintea de el.

La începutul anilor treizeci, puţin înainte de venirea lui Hitler la putere, consecinţele Jorii Negre de pe Wall Street s-au resimţit serios în Franţa. Domnul

marchiz de Chamilly a trebuit să facă față unor serioase dificultăți financiare. El și-a păstrat obișnuita atitudine elegantă și a preferat să se despartă mai curând de locuința sa de pe strada Chanalcilles decât de monedele sale. Și-a vândut casa și s-a instalat într-un apartament din Passy sau din Autcuil. În momentul în care își golea casa și-și muta de acolo comorile, a făcut o descoperire care i-a înghețat sângele în vine. În tivul uneia dintre perdelele groase de la cabinetul său de lucru, el a descoperit staterul de aur.

Îmbătrâni brusc. Vârsta, necazurile, războiul, problemele financiare îl lăsaseră rece. Bănuielile nedrepte pe care le avusese în privința lui Charles Estienne i-au zdruncinat sănătatea. A trebuit să stea la pat. Medicilor care veneau să-l îngrijească, le spunea:

— Nu e nimic fizic. E vorba de o remușcarc.

Remușcările Domnului de Chamilly au ocupat atenția timp de câteva seri pariziene. Apoi au fost date uitării. Însă el continua să rumege o durere care îl măcina întruna. Pentru a încerca să-l regăsească pe Charles Estienne, care dispăruse fără urmă, și care probabil că și murise între timp, el s-a adresat uneia dintre acele firme de detectivi particulari la care recurgeau soții geloși și victimele șantajelor.

Pentru el a fost un demers cât se poate de penibil. S-a pomenit în fața unui individ dubios și obtuz căruia i-a vorbit, fără mari speranțe și fără a intra în amănunte care riscau să pară de necrezut, despre o vagă problemă de moștenire și de despăgubire. La trei săptămâni după aceea, spre marea sa mirare, individul dubios și obtuz, pe a cărui hârtie de corespondență erau imprimate o mască și o lupă, îl informă că dăduse de urma lui Charles Estienne: era crescător de oi în Alpii Provenței.

Domnul de Chamilly i-a scris o scrisoare. Acesta a fost, din toată existența sa, actul care l-a costat cel mai mare efort. Îi mărturisea că era măcinat de supărare, că se alia la sfârșitul vieții și că avea să moară. Dar că nu voia să dispară fără a-i spune adevărul și fără a-i cerc iertare: staterul de aur fusese găsit.

Îi mai spunea că era conștient de acea reparație morală care venea prea târziu. Distrusese o viață. Nu știa ce să facă pentru a obține o iertare la care nu îndrăznea să spere. Avea să-și consacre restul zilelor pentru a îndeplini poruncile pe care ar binevoi să i le dea Charles Estienne. Căruia îi revenea și

ceea ce mai rămânea din averea sa.

„Îmi e din cale-afară de greu să vă scriu ceea ce vă scriu acum. Până în momentul în care veți accepta să-mi acordați iertarea, eu trebuie să mă socotesc un fel de asasin, mai crud, mai odios decât cei ce ucid cu un cuțit în mână. Ați pierdut totul. Din vina mea. Și cu toate acestea, eu sunt cel care vine să vă ceară să aveți milă de mine.”

Apoi așteptă. Nu multă vreme. După vreo zece zile primi, din I laules-Alpes, răspunsul lui Charles Estienne. Hârtia era de proastă calitate iar scrisul șovăitor.

„Domnule marchiz,

Vă mulțumesc pentru scrisoare. Vine târziu. O aștept de patruzeci și cinci de ani. E adevărat: am pierdut totul. Soția, meseria, prietenii, onoarea. A fost cumplit, fiindcă eram nevinovat. Despre ce mi-a fost dat să trăiesc din clipa în care am ieșit din casa dumneavoastră în seara aceea de toamnă când totul s-a oprit în loc, nu e cazul să vă povestesc: știți totul. Acum mi-am recăpătat liniștea. Să dea Domnul să v-o recăpătați și dumneavoastră. Curând am să mor. Dumneavoastră la fel. Muriți în pace. Altceva nu vă pot spune. Eu nu vorbesc mult. Și nu mai știu să scriu.”

Ochii marchizului se încețoșau. Îi era greu să continue lectura. Își scoase ochelarii, și-i puse din nou, încercă să citească mai departe.

„Aș vrea totuși să vă explic de ce am refuzat să fiu controlat. Nu am tăcut-o din simțul onoarei. Ci fiindcă nu puteam. Și de ce nu puteam? Fiindcă aveam în buzunarul hainei staterul de aur din Efes.”

Inima marchizului bătea să-i spargă pieptul. Crezu că o să i se facă rău. Se ridică. Se duse să bea un pahar cu apă. Se așeză la loc. Își puse din nou ochelarii.

„Piesă pe care ne-ați arătat-o nu era unică, așa cum credea domnul Reinach. Mai exista un exemplar. Printr-o întâmplare, oricât de neînchipuită mi se pare, o aveam în buzunar. O cumpărasem cu cincisprezece zile înainte de la un englez cam trăsnet, care avea nevoie de bani. O adusesem de la Angouleme pentru a vă face o surpriză, domnului Reinach și dumneavoastră. Cât despre surpriză, a fost una de pomină. Când am văzut piesa dumneavoastră m-au trecut amețelile, am crezut că leșin pe loc și am răsturnat lampa. O! cele două monede nu erau într-un tot identice: a mea era uzată pe partea opusă și se

deosebea prin câteva detalii. Dar cine și-ar fi dat seama de asta în agitația de atunci? Nu puteam să mă las controlat fără a risca să trec drept un hoț. Acum nu știu cui – dumneavoastră? mie?

— Acest adevăr venit prea târziu ar putea face un pic de bine. Vă relatez întâmplarea fiindcă e adevărată și fiindcă, de-a lungul întregii existențe pe care am dus-o cu chiu cu vai de atunci înapoi, mi-am spus-o de-atâtea ori și mie însumi cu un fel de spaimă, fără a cuteza să o spun vreodată cuiva, căci nimeni nu m-ar fi crezut – și fiindcă pot în sfârșit, datorită dumitale, să împart această povară care, numai din pură întâmplare, a atârnat atât de mult asupra vieții mele.

Vă rog să binevoiți a accepta, Domnule marchiz...”

Însă marchizul de Chamilly scăpase scrisoarea din mână. Și, ca atâtea bătrâni care se frământă dintr-o nimica toată, plângea.

— A? făcu A mirat. Plângea?

— Oamenii râd mult, i-am spus eu. Și, uneori stai să te întrebi de ce își petrec timpul plângând.

XVIII

Bazilici și buburuze

— Văd prea bine cum stau lucrurile, zise A. Adevărul e trist. Moartea e o ușurare. Eu aș fi făcut mai bine să nu vin aici. Lumea ar fi lacul mai bine să nu existe niciodată. Și fiecare dintre voi ar fi tăcut mai bine să stea departe de acest iad de orgoliu și de complicații căruia îi spuneți viață. Chiar când sângele nu curge, chiar fără a avea vreun picior lipsă, chiar fără un biet ochi scos, chiar fără suferință fizică, tot ce-mi povestești tu nu e decât oroare și eroare. S-ar spune că până și plăcerile nu sunt pe lume decât pentru a se ofili și a servi drept scrin, înainte de a dispărea cu totul, pentru durere și lacrimi. Ar fi trebuit să-mi spui de la bun început, din primul moment al întâlnirii noastre deasupra Vămii Mării, că lumea e o mașină de fabricat durere. Ar fi fost ceva mai simplu. Ar fi fost mai corect. Și am fi câștigat mult timp.

— Dacă asta e imaginea pe care ți-o dau eu despre lume, înseamnă că sunt cel mai nepregătit dintre ghizi și cel mai neloial. Viața e binele suprem la care oamenii țin mai mult ca la orice și, pierzându-și viața, ființele vii pierd totul. Oare trebuie să-ți mai spun acest lucru o dată și să ți-l repet pe toate

tonurile: lumea e frumoasă? Da, lumea e frumoasă. Ea îi adună laolaltă pe cei care se iubesc, ea e locul plăcerii, al talentului, al geniului, al fericirii. Aici și numai aici întâlnești oleandri, buburuze, basilici romane, ciocolată cu alune și carne de rață la borcan, vin chateau-lafite 1961, *clas Lob des zweiten Tages* exact în miezul *Creațiunii* lui Llaydn, dulăpioare de Boule, de Jacob, de Riesener, golfuri cu pini ce coboară spre mare, și nimic nu poate fi mai presus decât lumea căci nu există nimic altceva sub soare.

— Câtă îndrăzneală! exclamă A. Câtă mândrie! Câtă înfumurare!

— Suntem oameni, i-am replicat eu. Și nici spiritele însele nu au demnitatea noastră. Și nici plăcerile noastre. Suferim, e adevărat, ne înșelăm, nu știm nimic, ne petrecem timpul zbătându-ne în bezna istorici. Însă avem o idee despre fericire și despre perfecțiune și în asta constă măreția noastră: în contrastul dintre mizeria noastră și aspirațiile noastre. Ne însuflețește o speranță. Întotdeauna credem că vom face lucrurile ceva mai bine.

— Iluzie! mormăi A. Iluzie!

— Și ce dacă? am replicat eu. Dacă iluzia e frumoasă? Și dacă iluzia și realitatea nu ar fi decât un singur și același lucru văzut din două părți opuse? Sau poate că, de altminteri, nu e vorba de nicio iluzie iar noi nu încetăm să urcăm, dincolo de deșerturile și de mlaștinile pestilențiale, pe cărări de munte de-a lungul prăpăstiilor, către ceva necunoscut. De la Lucy la Platon, de la alga verde la Einstein, sau la mine, cum dorești...

— Voi n-aveți niciun amestec aici. Nu voi mergeți. Ori dacă într-adevăr voi mergeți, nu voi sunteți cei care vă croiți drumul. Nu voi vă hotărâți itinerarele pe hărți despre care nu se poate spune nimic, și nici în legătură cu misterul și cu visul. Totul se petrece în afara voastră și mai presus de bietele voastre capete.

— Dar împreună cu noi, în orice caz. Dacă nu am fi aici, nu numai lumea noastră, dar nici întregul tău univers nu ar avea niciun sens. Fiindcă nu ar fi nimeni pentru a-i căuta un sens. Hărțile tale despre care nu se poate spune nimic nu ar mai fi citite de nimeni. Noi suferim, plângem, ne petrecem timpul tăcând greșeli peste greșeli pentru ca Universul să capete un sens. Căci oamenii sunt cei care dau sens primatelor din care se trag, algelor din care se ivesc, *Big Bangului* care a creat totul.

— Un sens... un sens... Dar, bietul meu prieten, voi nu aveți nici cea mai

mică idee despre ceea ce a fost înaintea voastră și despre ceea ce vă înconjoară. Nu aveți nici cea mai mică idee despre ceea ce vă așteaptă. Înaintați pe bâjbâite, sunteți ca niște orbi mergând în beznă, niște idioți care nu pricep nimic, niște înfumurați care își închipuie că sunt singuri în Univers și că spațiul și timpul se rotesc în jurul biluței lor din care au făcut centrul a tot ce există și unica referință.

— Nicidecum, am intervenit eu. Eu nu cred că oamenii sunt centrul lumii și dacă există un cuvânt pe care îl detest – și o distincție la care renunț –, acesta este cuvântul umanist. Știu doar că e bine să fi trecut prin această lume și să fi luat parte la această viață atât de plină de sânge și de suferințe și în care staterelc de aur au tendința neplăcută de a se ascunde în tivurile perdelelor, cu tot ceea ce decurge de aici. Există puțină demnitate, există puțină onoare în faptul de a fi fost, la bine și la rău, un om printre alți oameni. Onoare, dacă mă gândesc bine, e poate prea mult spus. Și demnitate, de asemenea. Există o oarecare emfază în această formulă, ceva pompos. Să zicem pur și simplu că mi-a tăcut plăcere. Și e deja un câștig.

— A! îmi spuse el atunci, dacă e vorba că alergi după plăcere, dacă tu tocmai plăcerea o cauți...

Am iubit tare mult plăcerea, am mărturisit eu plecând fruntea. Nu e întru totul sigur însă teprevenisem asupra acestui lucru – că tocmai cu aş lî omul nimerit pentru pregătirea raportului. Îmi lipsește demnitatea și îmi lipsește seriozitatea.

— *Charlolte, Lolli, Lotte...* murmură A.

Vai, da! am exclamat eu. Și iepurașii... Ți-am dat deja numele celor care au încercat să scrie un raport. Biblia e un raport bun. *Divină Comedii'* e un fel de raport.

— A! interveni A rânjind. Cu D și V.

— 1) și V?

— Danie și Virgiliu, ce naiba! Și Beatrice în rolul Mariei... Am înălțat din umeri.

— *Cugetările* lui Pascal, *Etica* lui Spinoza, *Memoriile* lui Saintsimon, *Fenomenologia spiritului*. *Memoriile de dincolo de mormânt*, *Comedia umană*, *În căutarea timpului pierdut* au ceva dintr-un raport. Poate că și *Edda* scandinavilor și *Popol Vuh* a poporului maya-quiche.

— Biciul meu prieten, spuse A.

— Desigur, am reluat eu. E vorba de lucruri mult mai mici pe care ar fi trebuit și mi-ar fi plăcut să le fac: în genul *Nu mai există un mâine*, de pildă, sau *Prietena mea Nane*. Acestea nu sunt rapoarte, dar...

— Bietul meu prieten, repetă A.

Mă străfulgera gândul, și nu era deloc plăcut, că tocmai spuseseam o gogomănie.

— Sau poate chiar în genul *Molinoff, Indre-et-Loire*, am adăugat eu în grabă, ori *Parfum din insulele Borromee*. Unul dintre acele romane englezești pe care nimănui nu i-ar trece prin cap să-l păstreze în bibliotecă și să-l recomande altora, dar pe care nu le poți lăsa din mână până nu le termini de citit.

— Din când în când, îmi spuse A, mă bucur pentru tine că ești mort. Crede-mă: e mai bine așa.

— A! chiar crezi? I-am întrebat eu.

— Mult mai bine. Și poate acum, că tot ești mort, ai mai putea să-mi spui vreo poveste din timpul vieții tale? Nu că ar fi doar poveștile tale. Dar, în sfârșit, sunt povești. Și cred că, asemenea oamenilor înșiși, și mie îmi plac poveștile oamenilor.

XIX

Portofelul

— Lumea e Unită. Și e infinită totodată. Labirintul ei nu e decât limite, dar ea nu are limite.

— E greu de înțeles, murmură A, pontai un spirit venit de pe planeta Urql.

— Și pentru oameni, I-am asigurat eu. Și totuși e o evidență care sare oricui în ochi. Sentimentele, emoțiile, pasiunile, toate aceste frământări suletești care îi agită pe atâția oameni sunt în număr limitat. Așa cum sunt în număr limitat cifrele de care ne servim sau literele alfabetului. Nelimitate sunt combinațiile lor. Poți spune totul cu douăzeci și șase de litere, poți calcula totul cu nouă cifre având zero lângă ele. Oricât de uriaș ar fi un număr, întotdeauna putem obține un număr mai mare ca el. Și nicio carte nu epuizează lumea.

— Nici chiar raportul? Întrebă A.

— Nici chiar raportul, i-am răspuns eu. Și numai pentru descrierea unui

eveniment unic sau a unui singur și același om, oricare ar fi el, și pe care l-am avea la îndemână, ar trebui să consacram multe ore și multe volume. O infinitate de volume și o infinitate de ore. Căci fiecare om e închis în sine însuși. Dar pentru a se deschide către o lume ce se întinde la nesfârșit.

Temperamentelor, întâlnirilor, întâmplărilor existenței, trebuie să le adăugăm tot ceea ce e legat de istorie și care dă culorile sale unui mediu, unei țări, unei epoci. Starea științei, bineînțeles. Știința, tehnică, drumurile, comunicațiile. Comerțul, industria, situația economică. Religia. Cultura. Chiar și evoluțiile modei care joacă un rol decisiv. Nu poți gândi, în vremea lui Hegel sau a lui Nietzsche, cu mașini cu aburi și curând cu trenuri, cum se gândea pe vremea lui Leibniz sau a Sfântului Toma d'Aquino. Există un climat al ideilor așa cum există un climat al perioadelor geologice și al geografiei. Există straturi, cruste, curenți, dominații și regnuri. Episteme, ca să vorbim pedant. Prejudecăți, locuri comune, obișnuințe, ochelari de cal.

În fiecare epocă supraviețuiesc urme din epocile precedente și se ivesc deja semnele epocilor următoare. În miezul unui fel de ghiveci care nu mai are niciun sens astăzi, găsim la filosofii greci de dinainte de Platon prefigurarea științei moderne, iar la un al-Ghazālī, care introduce dialectica greacă în ideile islamice și care, înainte de a se converti la misticism și de a deveni derviş rătăcitor, își face cunoscută învățătura la Bagdad, în veacul al XI-lea, un spirit critic foarte apropiat de scepticism, ceva care sună deja precum îndoiala lui Descartes. O parte din geniul oamenilor constă în a ghici și uneori în a inventa resorturile timpurilor viitoare. Spiritelor care rămân în urmă și care își întemeiază toată măreția pe fidelitate li se opun cele ce sunt în față și care răstoarnă obișnuințele, tradițiile, confortul, continuitatea. Toate acestea provoacă mari tulburări și câteodată fac mult rău. A trece de la ziua de azi la ziua de mâine și din prezent în viitor e la fel de greu, pentru oameni, ca și cum ar veni pe această lume. Odată ce intrăm în prezent, și îți amintești că a ne naște înseamnă a intra într-un prezent de care nu vom mai scăpa până la moarte, prezentul ne cufundă în el. Nimeni nu poate gândi decât așa cum se gândește în timpul său. Aristotel, Fericitul Augustin, chiar și Bossuet, care sunt spirite de o forță excepțională, nu sunt în stare să se ridice până într-acolo încât să condamne sclavia: câteva secole mai târziu această va apărea ca o evidență chiar și pentru spiritul cel mai obtuz. E nevoie de un efort suprauman

pentru a gândi puțin dincolo sau deasupra mediului său și a timpului său. Și este de-a dreptul cu neputință pentru un om să gândească altceva decât gândesc oamenii. Aici e întreaga învățătură a acestui geniu despre care ți-am vorbit deja și care se numește...

— Immanuel Kant, murmură A coborând privirea.

— O mașină de prelucrare a textului! am exclamat eu în culmea entuziasmului. Și un bilet de două persoane la Königsberg, care a căpătat numele de Kaliningrad atunci când, după căderea lui Hitler, orașul a devenit rus. Omul este un miracol fragil și care se strică dintr-o nimica toată. El se confundă cu conștiința sa, cu judecata sa, cu voința sa, cu libertatea sa, care nu cunosc limite, care sunt precum pasărea cerului, aproape ca tine pe planeta Urql, și e aruncat într-o lume din care nu poate ieși, care îi impune regulile sale și căreia i se supune.

Scena se petrece la Paris, în ultimii ani ai veacului al XX-lea după trecerea lui Hristos pe acest Pământ. Ea s-ar putea petrece la Londra, la Roma, la Frankfurt, la Marsilia. Însă trebuie să se petreacă în Europa sau într-o țară ocupată de multă vreme de creștini privilegiați, sau mai mult sau mai puțin privilegiați, care se simt amenințați de venirea unor timpuri noi. Și e cu neputință ca că să aibă loc într-o altă epocă. Sau, dacă nu, atunci trebuie schimbate personajele și cadrul acțiunii. Căci aceleași sentimente și emoții comparabile capătă chipuri diferite de-a lungul timpului.

E un om încă tânăr. Îi vom spune Jean-Louis. El s-ar fi numit Amedeu sau Arthur pe la începutul secolului, Victor cu o sută de ani mai târziu, Oskar, sau Gerhardt, sau Raincr-Maria de cealaltă parte a Rinului, Abigail, Algernon, Alistair sau Evelyn dincolo de Marea Mânecii, Mareus Tullius, sau Lentulus, sau Tiberiu sub împăratul 1 Iadrian. Jean-Louis nu mai este soldat, țăran, buticar, seminarist cum ar fi fost în ajunul sau ulterior Revoluției. E ceva în genul unui cadru mediu sau al unui tehnician cu înaltă calificare. E în șomaj fiindcă afacerile merg prost. E o perioadă de criză. Are apartament, telefon, o soție, o mașină și pleacă în vacanță, vara, în Spania sau în Grecia. Însă el nu are o slujbă din motive ceva mai complicate, care sunt legate de progres, derivă din acesta și care îi dau bătaie de cap. Arc un tată care la vârsta de douăzeci de ani a trăit momentele de iluminare ale rezistenței împotriva ocupanților și o soție al cărei tată a colaborat cu germanii. Numele ci e Yvonne. Fratele tatălui

lui Jean-Louis era militar de carieră. A luptat în Indochina. A luptat în Algeria. A murit într-un accident de mașină, lângă Avallon. Fratele Yvonnci a murit de curând de cancer. Din când în când, Jean-Louis o duce pe Yvonne la cinema. Caută mai ales de lucru. Și nu e deloc ușor. Din fericire, soția sa lucrează. Cu jumătate de normă, însă lucrează. El, în schimb, citește anunțurile de publicitate din *Le Figura* și *Le Monde*. I se întâmplă să citească și *Le Point*, *L'Express*, *Le Nouvel Observateur*. E mai degrabă de stânga. Veștile îl irită adesea. Serile sunt lungi: stă în fața televizorului.

Jean-Louis fumează *gauloises*. Într-o seară, în timp ce se uita la televizor, constată că nu mai are țigări. Atunci își pune haina, pe care o avea deja pregătită pe spătarul unui scaun în fața micului ecran. Acestea sunt gesturile zilnice ale oamenilor din vremea mea. A sosit primăvara. E noapte. Speră că tutungeria e încă deschisă. Cam la jumătatea dramului dintre casă și tutungerie, între două felinare, îl oprește un bărbat. Foarte brunet, nu prea înalt, cu o țigară în gură. Cere un foc, cu o umbră de accent străin ce aproape că nu se observă. Jean-Louis are la el una dintre acele mici folii de carton care au înlocuit vechile cutii de chibrituri. El scapără un chibrit, îl adăpostește cu ambele mâini, îl apropie de țigara pe care celălalt o ține în gură. Omul are un miros destul de neplăcut, e foarte aproape de corpul lui Jean-Louis, aproape că se sprijină de el, și acest contact atât de apropiat îi provoacă silă. Deodată îi trece prin gând, e o evidență, un fapt, nu e o judecată de valoare și niciun verdict, că omul e arab. Arabul se îndepărtează cu pași mari, repede, alergând aproape. Punctul esențial este că Jean-Louis nu se gândește la nimic. Își vede de drum. Se duce să-și cumpere pachetul de *gauloises*. Și, tot cu gândul în altă parte, își palpează, cu un gest mașinal, buzunarele hainei. Simte cum i se oprește sângele în loc: i-a dispărut portofelul.

Înțelege imediat totul. Nu stă o clipă în cumpănă. Se întoarce din drum, pornește în direcția inversă, pe urmele arabului care nu trebuie să fie prea departe. Aleargă cu sufletul la gură. Zărește undeva o siluetă îndepărtându-se. Luțește pasul. Îl ajunge din urmă pe omul care merge cu pas vioi, dar care nu mai pare grăbit. Furia îl orbește pe Jean-Louis dar nu-l împiedică să-l recunoască pe arab care, cu două minute mai devreme, sau poate trei, sau patru, îi ceruse un foc. El este. Da, el este. Se aruncă asupra omului, îl scutură zdravăn, strigând:

— Portofelul!

Celălalt, ferindu-și ochii cu brațele, cu o față fără expresie, nu schițează nici cel mai mic gest. Atunci Jean-Louis se înfurie cumplit, îl lovește pe arab în bărbie și în burtă. Îl doboară la pământ. Un fir de sânge se prelinge de pe buzele omului prăbușit la picioarele sale.

— Portofelul!

Arabul face o mișcare, duce mâna la buzunar. Jean-Louis intuiește că omul caută o armă, un cuțit, poate un revolver. Atunci îi expediază un picior în față și omul își pierde cunoștința. Louis se apleacă, îi scotocește buzunarele, nu găsește nicio armă, însă dă de portofel, negru și cam uzat. Îl ia în grabă și-l pune în buzunar.

E puțin amețit, îl lasă pe arab întins în șanț, își ia adio de la țigările pe care plecase să le cumpere, și se întoarce acasă într-o stare de agitație pe care nu reușește să și-o potolească. Tremură atât de tare încât cu greu introduce cheia în broască. Se năpustește înăuntru pentru a povesti ce s-a întâmplat și strigă:

— Yvonne! Yvonne!

apoi aude vocea soției dinspre bucătărie:

— A! tu ești. Ți-ai uitat portofelul pe televizor.

XX

Începutul sfârșitului

Se scurseseră două zile. A treia era pe drum. Asemenea acelor tineri cărora nu le vine să se mai despartă și care se conduc unul pe celălalt după ieșirea de la liceu, eu și A, tot llecărind, tot oprindu-ne, luând-o de la început, zburând în loc, tăcuserăm de mai multe ori înconjurul lumii.

— Cât de mic este! exclamă A în timp ce se îndepărta de Pământ, apoi se întorcea cu un fâlfâit de aripi. Atenție! Nu cumva să trecem pe lângă el!

Iată că, apiccându-se puțin, el recunoștea Elveția, ascunsă la poalele Alpilor, de-a lungul lacurilor și al ghețarilor, în nodurile autostrăzilor, în tuncic și schimbătoarele sale de circulație, apoi China cea atât de întinsă și jalonată de zidul ci, Canada, Brazilia între mare și pădure, Australia singură în colțul ei. El nu se mai mira de aceste forme și aceste culori care ar fi putut fi diferite dar care, cel puțin pentru o vreme, pentru câteva zeci sau câteva sute de mii de

mileni, și pentru fiecare dintre făpturile antrenate de planetă în cursa ei veșnică, adică temporară, erau ceea ce erau, sau ceea ce păreau să fie: necesitatea însăși, o hotărâre luată de undeva de foarte departe, un destin o dată pentru totdeauna. Nu puteai decât să fii de acord cu el: așa stăteau lucrurile. Mediterana, cu porturile și insulele ei, cu templele, cu marinarii, cu vapoarele ei, cu piețele ei în plin soare, îl amuza din plin.

— Totul e atât de vesel! se bucura el.

— Fii cu băgare de seamă, îl sfătuia eu. E marea zeilor. A profeților. A cuceritorilor. Și a morților.

Orașele mari îl amețeau. Deserturile îl reconfortau. Oceanele, de asemenea. Fiindcă, liniștite sau agitate, era ceva în mare, în apă și în transparența lor, ceva care aducea cu nimic.

— Se apropie momentul, dragul meu A, în care va trebui să te părăsesc. Cât de curând, ne vom despărți și fiecare dintre noi își va continua drumul singur, tu din galaxie în galaxie prin imensitatea despre care oamenii nu știu nimic, iar eu în această tainică umbroasă unde sfârșim cu toții. Iată că acum, după surpriza întâlnirii cu tine, mă simt cuprins de melancolia despărțirii, deja pitită într-un viitor dinspre care umbră se așterne asupra noastră. Căci tu ai căzut pe un Pământ unde totul sfârșește prin a avea un sfârșit. Eu nu aș îndrăzni să spun că noi am trăit împreună de vreme ce tu, tu nu trăiești, iar eu, cu nu mai trăiesc, însă noi am străbătut unul lângă altul întinderi de spațiu și de timp care nu sunt deloc o glumă.

— Crezi? În sfârșit... dacă vrei tu...

— Mă obișnuisem cu tine. Îmi ești tare drag. Dacă va mai exista ceva, acolo unde mă duc, care să mă poată ajuta să-mi amintesc, atunci mă voi gândi deseori la tine.

— Și eu te iubesc, îmi spuse A. Gândești ca o cizmă, nu pot să nu-mi aduc aminte de Virgiliu servindu-i de călăuză lui Danie, nici de Ariadna în labirint venindu-i în ajutor lui Tezcu, și nici de toți acei maeștri care își călăuzesc discipolii prin vicisitudinile existenței, iar lumea pe care mi-ai zugrăvit-o tu îmi apare mai degrabă ca o paparudă. Însă ai lacul tot ce ți-a stat în puteri și rezultatele nu sunt de dat la coș. Și păstrez o amintire deloc neplăcută despre acest bob de nisip în spațiu, despre această otheadă în timp pe care tu o numești viață. Dacă am să pot spune, în sferele înalte, câteva

cuvinte despre lume, și chiar despre tine, îți sigur că o voi face. Și, după atâtea iluzii sub rubrica existență, îți doresc o mie și una de drăgălășenii în neantul în care pășești.

— Mai vrei cumva să-mi pui vreo întrebare cu privire la iluziile acestei lumi?

— Nu știu, îmi răspunse el. Oare nu e mereu același lucru? Încep să înțeleg cam cum merg toate. Lumea e exagerat de înfumurată și de complicată. Și e proastă ca noaptea. Crește, se dezvoltă, o ia la vale, ajunge dincolo. Și asta continuă veacuri de-a rândul, în șir indian. Mai bine hai să bem ceva. Și dacă am putea cumva să ne întâlnim cu Maria, nu ar fi un lucru prea rău.

ZIUA A TREIA

Ei balie, o să rămână de pomină planeta asta.

BARBEY D'AUREVILLY

Hanul Marelui Văl

— Lumea e o (arsă tristă și o splendoare obscură pe care o numim realitate. Oamenii locuiesc în lume și nu înțeleg nimic. Tu nu ești primul, nici ultimul care își pune întrebări privind istoria sa, tainele sale și sensul său. Gândirea iese din lume, dar că cuprinde lumea. Lumea face gândirea, gândirea face lumea. Nu ar exista gândire dacă nu ar fi existat materie, un Soare, oceane, alge, primare și oameni. Ar exista oare o lume dacă nu ar exista gândire? Nimic nu epuizează lumea și nimic nu epuizează gândirea. Oamenii se distrează și plâng, ei sunt țesători și brutari, se plimbă încolo și-ncolo pe Pământ, scriu tragedii, aleargă după bani fiindcă trebuie să mănânci pentru a trăi și ai nevoie de un acoperiș pentru a dormi, ci ajung miniștri, vagabonzi, ambasadori, pictori de curte, asasini, muzicieni, se îndrăgostesc de cineva, scriu rapoarte și mor.

— Sunt preocupați de fericire, dar și de pasiune. Niște mecanisme nesigure îi incită unii împotriva altora și adesea împotriva lor înșiși. Nefericirea îi trage la fund, ci suferă nespuse, nu mai înțeleg nimic, mintea li se tulbură, urăsc, le e teamă, trag nădejde că mâine va fi mai ușor decât ieri. Altceva le ațâță curiozitatea. Și-ar dori tare mult să știe de unde vin și încotro se duc. Ei

construiesc sisteme. Știința e un sistem. Religia e un sistem. Artă e o specie de sistem dintre cele mai subtile.

Moise, Platou, Aristotel, Buddha, Confucius, Mahomed, Sfântul Toma și Descartes, Spinoza și Hegel construiesc sisteme. La fel și Ptolemcu, și Copernic, și Kepler, și Galilei, și Newton, și Albert Einstein care a ajuns celebru fiindcă a scris că *E me'* și pentru că, idee de geniu, a scos limba la un jurnalist care îl fotografia. Fiecare dintre ei își închipuie că descoperă adevărul. Or ei nu fac decât să ridice, unul după altul, un alt colț al marelui vâl.

— Ridici cumva și tu un colțișor din marele vâl?

— Glumești? I-am întrebat eu. Eu nu ridic absolut nimic. Nu fac decât să te plimb prin lume așa cum alții se plimbă pe Champs-Elyscs, în grădinile Boboli sau pe colina Pincio, pe Zatterc sau prin Central Park. Eu sunt oricine, sunt primul venit, sunt ultimul sosit. Îți povestesc ce se petrece pe acest Pământ unde oamenii vin și pleacă unii după alții și unde tu ai ajuns după o lungă călătorie, asemenea unui călător care se oprește, la ieșirea dintr-o pădure sau de pe nesfârșitele poteci de munte, într-un han necunoscut.

— O ciudățenie de han! spuse A.

— O ciudățenie de han, am reluat eu. Un han familiar și despre care nimeni nu știe nimic. Sosești. Te instalezi în el. Aproape că te-ai crede la tine acasă. Totul parc simplu și liniștit, lucrurile par să meargă de la sine. Apoi iată că, deodată, ceva începe să scârțâie. O! nu mare lucru. Aproape nimic. Un robinet care nu se închide bine. O crăpătură în perete. Un zgomot imperceptibil în camera de alături. Mai puțin grav, bineînțeles, decât atunci când casa s-ar prăbuși sau ar lua foc. Dar enervant. Insidios. Curând insuportabil. Intri la gânduri, tecuprinde panica. Te întrebi unde te afli. Apare o stare de indispoziție. Unde ne aflăm oare? Ce facem? ce e cu clădirea asta ciudată unde toate sunt anapoda? E hotelul Amețelii. E hanul Marelui Vâl.

Nu stăm prea rău aici. Țipăm, urlăm, facem tărațoi, ne plângem la direcție: perele nu mai sunt ce au fost odată, căpșunile nu mai au același gust. Suntem asigurați că nimic nu merge cum trebuie și că hotelul s-a schimbat mult: și-a pierdut cele trei stele, e amenințat de faliment și de desființare. Însă, îndată ce ai ajuns aici și te-ai instalat cu bagaje cu tot, parcă nu ți-ar mai surâde ideea de a încerca în altă parte. Pentru un motiv foarte simplu: acest în altă parte nu există. Nimeni nu mai știe de unde venim, nimeni nu mai știe

Încotro mergem. Am uitat totul. Nu există nimic altceva nicăieri. Există într-adevăr o grădină care, din veac în veac, datorită unei administrări înțelepte care trece din tată în fiu, se mărește încet-încet și în care poți face câțiva pași, sub soarele arzător al verii, sub stelele nopții. Întreaga grădină aparține hanului. Hanul e confortabil, nu știi unde te afli și un altundeva nu există.

Patronul nu e niciodată la han. Îi lasă pe clienți să se descurce între ei. Călătorii care trag la han, sosesc aici unii după alții. S-ar spune că nou-veniții îi alungă pe cei care sunt aici și că încearcă să le ia locul, să se instaleze în camerele lor. Întrebi cu glas tare: „E cineva aici?” dar nimeni nu răspunde. Nimeriți peste cei dinainte, care se întrec în a fi serviabili și încearcă, care mai de care, pentru a se arăta oameni cu experiență și bunăvoință, să vă strecoare la ureche informații confidențiale, de cele mai multe ori răsuflăte, în legătură cu ceea ce se petrece la han. Apoi dați cu ochii de subrete. Acestea sunt de-a dreptul fermecătoare, cu aerul lor de îndrăzneală. Și timiditate. Surâd, sunt pline de amabilități. Vă duceți la barul hotelului să beți un pahar în compania lor. Nu sunt bune la mare lucru, nu știu mai nimic. Vă ies în calc liftieri, portari cu galoane ce se iau în serios, boy, contabili. E cu neputință să obții de la ei informații cât de cât serioase despre han și conducerea acestuia. Ei vă arată tarife, meniuri, pliante. Vă îmbată cu vorbe. Dar nu pricepeți nimic. Clromii vă iau bagajele, vă conduc la cameră, vă dau de băut. Toți vă asigură că vorbesc în numele proprietarului. Nu toți spun însă același lucru, e acolo un talmeș-balmeș de nedescris. Atunci călătorii – călătorii, adică dumneavoastră, adică noi toți, adică dumneata – se resemnează și încep să se organizeze singuri. Încearcă să-și ocupe timpul liber. Unii joacă tenis.

Joacă tenis! protestă A. Eu unul nu joc tenis.

— Nu-i nimic, l-am liniștit eu, călătorii joacă și în locul tău, ceilalți fac box sau scrimă, unii se ceartă la crochet în timp ce alții se duc să înoate în piscina hotelului. Poți face alergări prin pădure. Îți poți încerca norocul la șah. Unii se închid în camera lor și scriu un raport despre starea hanului.

O venerabilă doamnă cu pălărie mare, câțiva tineri hirsuți pictează în acuarelă sub arborii de pe alee. Cei mai rezonabili întocmesc devize pentru înălțarea unor clădiri noi. Scara, toți se adună laolaltă pentru a recita versuri, a cânta la pian, a face puțină muzică. Viața se scurge astfel, delicioasă, inutilă, necesară, contradictorie. Cătorva li se face rău, îi doare capul, îi doare ficatul, îi

doare inima. Câțiva, firește, sunt mai simpatici decât ceilalți, mai nostimi, mai inventivi. Fetele îi admiră. Se improvizează jocuri. Se organizează concursuri. Spectacole de loterie, de tombolă. Învingătorii obțin premii și cântă din fluier, sub pălării de hârtie. Se schimbă priviri, mâinile se ating în treacăt. Se stabilesc întâlniri în grădină, sub elarde lună, printre tufele de trandafiri din parc. Cei mai înfierbântați cântă la trompetă. Se pot vedea copii certându-se între ci sau cu puștanii veniți acolo din sat.

Lucrul cel mai amuzant e poate acela că fiecare are propria sa idee despre povestea hanului. Unii povestesc anecdote despre călătorii din trecut, unii născocesc basme, fabule, legende, iar alții scotocesc prin pivnițe sau se cațără prin poduri pentru a încerca să descopere cine a construit casa și cum se numește patronul. Nimeni nu știe vreodată ceva definitiv sau sigur. Dar se întâmplă ca unul sau altul să dea peste câteva piese de aur îngropate sub un copac sau peste vreo hartă veche a domeniului, deja roasă de viermi.

Se pot vedea câțiva maniaci ocupați cu măsurarea distanței dintre ușă și fereastră, dintre planșu și plafon. Sau îndrăgostiți plimbându-se în jurul lacului. Auzi glasuri de femei cântând romanțe vechi sau nimerești peste inși ce se bat în duel. Niște străini veniți de departe ar putea crede că pătrund într-o casă de nebuni. Însă bucătăriile sunt în funcțiune, în fiecare baie curge apă iar în vatră arde veșnic, cu vâlvătai, un foc de vreascuri.

Clienții se plâng tot timpul. De calitatea mâncării. De servicii. De ascensorul mereu în pană. De tariful pensiunii ce tinde să crească întruna. Dar, în afară poate de câțiva bolnavi care se aruncă pe fereastră, toți caută să stea aici cât mai mult cu putință. Se bat pe cele mai bune camere, pentru o vedere spre grădină, pentru apartamentele princiare, pentru cabinete particulare și pentru un telefon în stare de funcționare. Există și nebuni, bineînțeles. Aceștia vă iau de mână, vă trag după ei, vă deapănă ore întregi povești de adormit copiii, vă șoptesc în taină la ureche că hotelul e bântuit și că, cu o noapte în urmă, au putut vedea fantome și ființe venite din altă lume.

— A, bun! zise A. Aceștia sunt prin urmare nebuni?

— Firește, am confirmat eu. Mulți dintre ci nu fac absolut nimic. Stau întinși pe gazon sau pe lângă piscină, beau câte ceva și așteaptă să treacă timpul. Și timpul trece. Unele doamne ronțăie fursecuri și beau o ceașcă de ceai. Ele mărturisesc că la han timpul e întotdeauna frumos și temperaturile

sunt plăcute. Și e într-un totu adevărat. Grădina, piscina, întregul complex se bucură de un microclimat favorabil. În altă parte, e prea cald, altundeva e prea frig. La han, în schimb, te simți bine. Clădirea e climatizată. Ea le oferă călătorilor ceea ce numim de obicei condiții ideale. S-a reparat acoperișul, s-a zugrăvit fațada. În zadar protestează familiile, verișorii, întregul cerc de relații, căci micul grup de oameni se perindă prin aceste locuri fermecătoare cu cea mai mare plăcere. Până la urmă ajungi să crezi că nu te simți bine decât la han.

Fiecare face în așa fel, la hotel, încât să-și ocupe tot timpul. Oamenii se plimbă în voie, meșteresc câte ceva, se deghizează, se ocupă de copii, dau o raită pe la bucătărie. Există o moschee pentru unii, o sinagogă pentru alții, o biserică pentru ceilalți, unde merg vinerea, sâmbăta sau duminica. Fiecare își organizează viața cum vrea și, adesea, cum poate. Până la urmă toată lumea se pregătește de plecare.

Sosește momentul în care trebuie să ceri nota de plată. „Nota, vă rog.” Sau: „Chelner! Nota de plată.” Se poate întâmpla ca aceasta să tic piperată. Ce naiba! Doar nu călătorești în fiecare zi! Trebuie să știi să te distrezi atâta timp cât ai norocul să te bucuri de o mâncare bună, de confortul saloanelor, de piscină, de terenurile de tenis, pe bună dreptate renumite, de hanul Marelui Văl. Inima nu prea îți dă ghes să pleci: peisajul e atât de frumos! Unii pleacă în mod elegant, împărțind bacșișuri, strângând mâinile tuturor. Alții sunt cuprinși de neastâmpăr și li se umezesc ochii de lacrimi. Plecarea e cel mai greu de suportat pentru copii, pentru cei mai tineri. Ei au chef să se distreze, să se mai arunce în apă de pe trambuline, să se plimbe prin pădure, să se întâlnească cu prieteni pentru a merge împreună seara la dans, în fața tonomatului de la hotel. Însă aici nu există clienți permanenți, de aceea, vrei nu vrei, sejururile se succedă într-un ritm susținut. Trebuie să pleci, aceasta e regulă. Iar cei care se pregătesc să urce în tren, în micuța gară nu prea îmbietoare, se întâlnesc cu valurile de nou-veniți ce par, la rândul lor, ușor buimăciți în fața a ceea ce îi așteaptă la hanul Marelui Văl.

— E cât se poate de amuzant, îmi zise A. Dacă mi-ai fi povestit toate aceste lucruri ieri sau alaltăieri, nu aș fi înțeles nimic. Acum însă mi se pare că văd destul de bine ce se întâmplă la hanul Marelui Văl și cum se descurcă oamenii acolo.

— Asta fiindcă acum cunoști codul, l-am lămurit eu.

II

Râsul Mariei

— De vreme ce acum cunoști codul, trebuie să începi să înțelegi câte ceva din ceea ce se petrece pe această planetă pe care noi o numim lume și care nu e decât o părticică din necuprinsul univers pe care l-ai străbătut pentru a ajunge la Vama Mării, etravă triumfătoare față în față cu Piazzetta, gheretă a istoriei la intrarea în Marele Canal. Sau poate că, dimpotrivă, și pe bună dreptate, nu mai înțelegi absolut nimic, fiindcă și tu faci parte, la rândul tău, dintr-un mecanism care se închide în sine și nu mai lasă niciun loc pentru o privire din exterior? Ai început să intri și tu în sistemul din care nu mai poți ieși, căzând astfel prizonier acestui cod universal și totuși atât de limitat, construit în jurul timpului, al gândirii, al vieții. Una dintre cheile sistemului, și unul dintre paradoxurile sale, constă în aceea că, cu cât sfera cunoașterii se extinde, cu atât se lărgeste și cercul a ceea ce rămâne încă necunoscut. E vorba să înțelegi că, cu cât înțelegi mai mult, cu atât înțelegi mai puțin.

— Atunci, ripostă el cu o umbră de umor, să ne oprim aici. Raportul e gata.

— Cu neputință, l-am contrazis eu. Sistemul vrea să mergem înainte. Codul nu se oprește niciodată. El funcționează, înghite mereu, se reproduce, progresează. Tragedia noastră, acum, este aceea că nu ne este îngăduit să tragem dintr-un condei cuvântul *Sfârșit*. Dorința oamenilor nu știe ce e odihna. Mătură totul în calc. Nimeni nu știe cum ar putea fi stăvilită. De aceea e atât de bine – atât de greu și atât de bine – să existe termene provizorii, obstacole, încercări necesare în existența fiecăruia: acestea sunt foamea, setea, boala, durerea, somnul, insuccesul. Și mai cu seamă moartea. Moartea e o oroare. A nu muri ar fi și mai rău: o nebunie sigură într-un timp nemilos. Pentru a supraviețui, oamenii au nevoie de borne unde să se poată opri. Alături de borna cea mare pe care o numim moarte, există o bornă mică pe care o numim iubire. Cât despre borna mea, aceasta avea ochii albaștri, părul negru și se numea Maria.

— O bornă? Întrebă A.

— În sfârșit, ceva unde să te poți odihni. Un capăt de linie. Un tampon. Ceva care nu oprește scurgerea orelor, fiindcă nimic nu le oprește, dar care le

organizează. Cineva care să pună un pic de ordine în curgerea timpului. Maria magnetiza lumea și timpul. Ea le dădea un centru, o direcție. Suspenda istoria și fărâmițarea ei. Poți pune în discuție orice, cu excepția durerii, a morții, a iubirii. Pentru mine, Maria era în afara oricărei discuții. Ce sentiment de ușurare! Ce fericire pe mine! Era învingătoare în lupta cu istoria. O împiedica să curgă printre degetele timpului.

Oare există vieți, dori să știe A, care să nu se fi oprit niciodată? Oare sunt vieți în care să nu existe iubire?

Nu știu, am recunoscut eu. Îmi închipui că banii sau puterea, sau știința, care nu pot opri lumea în loc dar care contribuie dimpotrivă la precipitarea ei într-o cursă fără sfârșit, pot ține loc de iubire. Iubirea mea pentru Maria era un sfârșit al istoriei. Nu aveam ce căuta mai departe. Nu voiam mai mult de atât. Lumea îi săruta picioarele. Eu intrasem în port.

— Te prindea somnul, zise A.

— Poate că da, am mărturisit eu. Sau poate că nu. Ea pune capăt istoriei. Dar nicidecum viselor, amintirilor, imaginației. Lumea continua să se învârtă: se învârtea în jurul ei. Cel puțin în măsura în care era un sfârșit era și un început. Mă întreb chiar dacă raportul nu e scris pentru ea: pentru a duce astfel pe planeta Urql câte ceva din imaginea ei și câte ceva din frumusețea ei. Pentru a i se face auzită vocea. Pentru a vorbi de mâinile ei. Pentru ca hohotele ei de râs să aibă răsunet și dincolo de acest Pământ pe care, ca noi toți de altfel, că se simțea închisă. Tocmai pentru a vorbi de Maria pe ocolite, prin Tamerlan, prin dantelăreasa pictată de Vermccr, prin *Big Bang* și prin Symi, am acceptat să scriu împreună cu tine raportul despre Pământ. Atunci când te-am întâlnit, deasupra Vămii Mării, lumea se reducea, pentru mine, numai la Maria.

— Dar ia spune-mi, vorbi încet A, coborând puțin glasul ca și cum vreun defunct sau poate un alt spirit venit din alte galaxii ne putea auzi, n-ai mai iubit niciodată pe nimeni înainte de a o iubi pe Maria?

Am ezitat o clipă.

— Bineînțeles că da, am răspuns apoi. Știi cum merg lucrurile pe lumea asta.

— Și cum merg? Întrebă el.

— Târâș-grăpiș, am reluat eu. Nu e nimic simplu sub soare, nimic care să fie la adăpost de îndoială sau de incertitudine. Mulți dintre noi, aici pe Pământ,

au văzut lucrurile schimbându-se, și din ce în ce mai repede, adevărurile spulberându-se, faptele evidente neluate în scamă și multe iubiri veșnice pierdute în negura trecutului. Trebuie să fim cu multă băgare de scamă atunci când vorbim de durată, trebuie să fugim de cuvintele mari și de sentimentele puternice. În iubire, ca și în politică, angelismul e cel mai mare dușman. Oamenii sunt departe de a fi perfecți, sunt șovăitori, pândiți de miopie și de șchiopătat, poate aproape neterminați. Dacă ți-aș spune că, pentru mine, Maria tușesc dintotdeauna unică pe lume, dacă ți-aș spune că, pentru Maria, nu existam decât cu pe lume, atunci angelismul ar bate la ușă. Nu suntem îngeri. Suntem oameni. Ne întâlnim pe vreme de ploaie, pe strada Dragonului. Pentru noi, inevitabilul se naște din accidental, din fatalitate, din întâmplare. Plecăm spre Todi, spre Symi, spre vilă Rufolo unde Wagner...

— Știu, mă întrerupse A: *Parsifal*.

— Suntem prinși în mrejele pasiunii. Dar nu ne lăsăm păcăliți. Să spunem, mai simplu, că cu o preferăm pe Maria tot restului vieții. Și că Maria mă preferă poate celorlalți.

— Lui Rodolphe? Întrebă A.

— Da, lui Rodolphe, am încuviințat eu. Însă eu am murit, mai ții minte? Iar viața merge înainte. Nu știu ce aș fi făcut dacă ar fi murit Maria. Poți, firește, aștepta cu încredere să mori la rândul tău. Ba chiar te poți omori. Dar, în cazul în care nu te omori, trebuie să-ți ocupi timpul până în ultima clipă. Viața e de o banalitate și de o repetitivitate care te umplu de consternare. Și de o inventivitate ce nu cunoaște limite. Nu îndrăznesc să-mi imaginez ce s-a putut petrece între Rodolphe și Maria.

— Eu ți-am propus deja...

— Nu vreau să știu nimic. Rodolphe are un singur avantaj în preajma Mariei, însă hotărâtor: el e viu. Eu sunt mort. Numai cei vii se înscriu în mersul lumii, pentru a face ca istoria să continue. Nu vreau să spun că noi ceștii alți, dragul meu A, spiritele și morții, noi nu am fi absolut nimic. Noi suntem altceva. Și poate e mai bine cum suntem noi. Nu e întru totul exclus ca noi să fim mai aproape de ființă, de profunzimea ei, de necesitatea ei – de veșnicia ei, desigur: când ești mort, ești mort de-a pururea – decât bietele ființe vii, prinse în vârtejul lor sfârșit, și cu toate acestea limitat, al iluziilor, al aparențelor și al contradicțiilor. Însă tocmai cei vii fac acest lucru abject și totuși minunat pe

care îl numim istoric. Tocmai cei vii trăiesc.

Rodolphe este cel ce se plimbă acum alături de Maria – fapt pentru care mă cuprinde o tristețe ce aproape că mă împiedică să vorbesc și să mă gândesc la raport – prin acele orășele ale Italicei și prin salba de insule grecești pe care le ghicești sub ochii tăi dacă teapleci un pic.

— Unde anume? întrebă A.

— Acolo... jos... spre stânga... Pentru el, pentru ei amândoi, strălucește acum marea sub razele soarelui la Amorgos, la Symi, la Castellorizo care a aparținut cândva cavalerilor din Rhodos și ai cărei locuitori au plecat cu toții în Australia. Pentru ei a scris I laydn acel *Lob des zweiten Tages care îmi plăcuse* atât de mult. Iar Benozzo Gozzoli a reprezentat, la Florența, pe câțiva dintre membrii familiei Medici...

— Clement al-VII-lea, murmură A.

— Bravo! am exclamat eu... de la Pictro de Medici, poreclit îl Căottoșo, la Lorenzo Magnificul, fără a se uita pe el însuși, cu numele său înscris pe bonetă, în fresca atât de veselă care zugrăvește, pe pereții capelei zidite de Michelozzo la primul cât al palatului Mediciriccardi, procesiunea Regilor Magi. Rodolphe este cel care – ah! încă nu simt această durere – pășește acum pe străzile din Saint-Germaindes-Pres sau din Trasteverc, ținând-o pe Maria de mână. El mănâncă acum langustinc sau crab cu maioneză și bea un pahar de vin alb cu Maria în fața lui, de cealaltă parte a mesei, în timp ce că aprinde o țigară înainte să vină cafeaua și începe să râdă.

— Te simți bine? întrebă deodată A, cu o voce cam îngrijorată care mi-a încălzit inima.

— O, dragul meu A! am oftat eu. Râsul acela al Mariei... Închipuie-ți că se vor duce, amândoi, să vadă, pe strada Christine sau în Cartierul Latin, pe Lauren Bacall explicându-i lui Flumphrey Bogart, în *To Have and Have Not*, alias *Portul spaimei*, cum să învețe să fluiere – *You know how to whistle, don't you? You just put your lips together, and you blow...*

— Său *Casablanca*, îmi vine să leșin, cu Ingrid Bergman.

— Acum suferi, îmi zise A. Dar tu ai trăit toate astea.

— Ai dreptate, am recunoscut eu. Tu, în schimb, nici măcar nu ai știut că viața e frumoasă.

Dumnezeu e în amănunte

— Cărțile, filmele, muzica, pictura, dansul, arhitectură, bucătăria de asemenea, precum și plantele, animalele, stelele, fizică și metafizică, totalitatea naturii și totalitatea istorici deschid un câmp destul de cuprinzător pentru ceea ce va fi acest raport care se confundă cu lumea însăși. Timpul trece, dragul meu A, și curând va trebui să te părăsesc pentru alte țărâmurii.

— Nu mă părăsi! exclamă A cu un glas plin de deznădejde. Ce o să mă fac fără tine? O să rătăcesc ca un suflet de pripas pe nesfârșitele coridoare ale hanului Marele Văl, în lumea asta de coșmar pe care, cu toate străduințele tale, mi-e încă destul de greu să o înțeleg. Din când în când, prin străfulgerări, mi se pare că înțeleg câte ceva. Ajung la mine unele licăriri. Ghicesc că timpul trece și că nu se poate spune nimic despre trecerea lui. Simt trecând printre cei vii o mare legătură de iubire care salvează din mizeria în care se află ei ceea ce poate fi salvat. Îmi amintesc că ci se ivesc din nimic doar pentru a se prăbuși într-o prăpastie despre care nimeni nu știe nimic. Simt pentru oameni și pentru tot ceea ce au făcut ei...

— Se spune: opera lor, am precizat eu. Oamenii se îmbată oarecum astfel: operele oamenilor. Îl citează pe Bach și pe Michelangelo. Și pe Leonardo da Vinci. Nu e deloc de prost gust să-l adaugi pe dr. Freud. Se spune de asemenea: cultura. Sau: civilizația. Și deseori: progresul. Cultură e opusă naturii: e mult mai comod astfel.

— ... o imensă curiozitate și o compasiune fără margini. Nu voi ști nicidecum, dacă tu o să mă lași baltă, cum să le prezint oamenilor mei acest ghiveci de evidențe arbitrare și de divagații organizate cu o îngâmfare și o subtilitate de necrezut pe care voi o numiți lumea. Când mă voi întoarce pe planeta Urql...

— Când te întorci? l-am întrebat eu pe un ton ușor monden.

— Nu știu încă, îmi răspunse el contemplându-și unghiile. Nu știu dacă nu cumva, după ce ne despărțim, nu-mi voi petrece câteva zile în Toscana sau în Rajasthan. Am de asemenea o mare dorință de a merge să dau o raită prin Grecia lui Pericic, la Tenochtitlân de pe vremea aztecilor și pe la Friedrich al II-lea.

— Care dintre ci? am întrebat eu.

— I Iohenstaufen, bineînțeles. Prusacul e de-a dreptul odios. Rival al sfântului Francisc din Assisi, prieten și dușman al papilor, sicilian și german

deopotrivă, fascinat de islam, nepotul lui Barbarossa și al normandului Roger al II-lea este cât se poate de fermecător. Dar dacă tu vei pleca, cum o să mă descurc fără tine?

— Credeam, am murmurat eu, că în ochii tăi sunt pur și simplu un cretin, nu?

— Nici vorbă! îmi spuse el. Nu că m-ai impresiona prin capacitățile tale...

— Nu bineînțeles, am încuviințat eu.

Însă ai călătorit mult, cunoști multă lume și e atât de comod cu tine!

— Adevărat? am întrebat eu.

— Da, mi-a răspuns. Fără tine, nu exista nicio șansă să văd raportul ieșind la lumină și căpătând formă.

— Poate că ai dreptate, i-am spus eu. Dacă acest raport va exista vreodată, el îmi va datora fără îndoială și mic ceva. În multe privințe îmi ești cu mult superior mie. Însă eu am un mare avantaj de care nimic și nimeni nu m-ar putea lipsi: am fost un om, am trăit, am fost rostogolit ca o piatră de râu de câteva valuri ale istoriei.

— Cam puțin, observă A.

— Chiar foarte puțin, am precizat eu. O viață nu e nimic în lumina toiiului. În ochii noștri, acest nimic este totul. Orice ar putea acum să-mi cadă în cap, eu am trecut totuși prin această lume în care tu ești doar în vizită. Tu ești afară, eu sunt înăuntru. Tu vii din altă parte, eu plec de aici. Eu spun despre oameni și despre viață lucruri adesea fără noimă și poate inexacte, dar tu, care ești atât de scriitor, tu nu poți spune absolut nimic fiindcă nu faci parte din lume. Tu știi tot atât de puține lucruri despre Pământul pe care am trăit eu câte știu și eu despre planeta Urql de unde ai venit tu. Dacă nu m-aș fi aflat acolo, deasupra Vămii Mării, pentru a-ți face cunoștință cu fluviile, cu geometrii, cu patimile iubirii, cu umbrelele, te-ai fi întors poate pe planeta Urql fără să fi înțeles nimic din Veneția și din Herodot, iar lumea ar fi rămas pe veci opacă pentru tine.

— Nu mi-e prea clară, într-adevăr, mormăi A, dar în sfârșit, datorită ție, îmi fac cât de cât o idee.

— Mai mult decât o idee, am replicat eu. Știi că, prin corpul lor, oamenii se înscriu în spațiu la fel ca o piatră, un arbore, un burete, sau un struț. Și că, prin gândirea lor, ei se pot plimba, dacă nu pretutindeni, cel puțin prin alte locuri. Ei au noțiunea imposibilului, a absolutului, a infinitului. Ei merg prin

ploaie, pe străzile marilor orașe. Mănâncă alune de pământ. Făuresc imperii. Compun concerte. Se iubesc. Mor. Și timpul îi duce cu el. Îmi închipui că, bunăoară, cu un astfel de bagaj, pe care niciun spirit nu l-ar fi putut inventa vreodată, poți pleca liniștit pentru a te întoarce pe planeta Urql.

— Din când în când, observă A, lumea pare foarte simplă. Și, din când în când, lumea se complică într-un grad de nesuportat. Mi se parcă că raportul s-ar putea limita la câteva cuvinte. Și că s-ar putea extinde la dimensiunile universului și ale istorici sale fără sfârșit.

— Raportul e ca și lumea: pornește în toate direcțiile. Se coboară până la nivelul moleculelor, al atomilor, al protonilor, al neutronilor, al electronilor, al quarcurilor. Se urcă până la Imperiul Roman și la ideea pe care oamenii și-o fac despre istorie și despre Dumnezeu. Te poți consacra lingvisticii, scufundărilor submarine, arheologici, golfului, muzicii concrete, picturii în ulei. Poți să bei și să dormi. Lumea, ca și Dumnezeu, este în amănunte.

— Tocmai aceste detalii, zise A, aș vrea să le cunosc.

— Pentru aceasta ar trebui să fii om, i-am spus eu. Ar trebui să știi să nu faci nimic și să te plimbi pe străzi frământat de visuri nesăbuite și de griji legate de bani.

— Și dacă aș câștiga bani? sugeră A.

— Dacă ai suferi de un cancer, am reluat eu, dacă ai fi părăsit de o femeie, dacă ai fi copleșit de tristețe, dacă ai avea nepoți, strămoși, un avocat, creditori, dacă ai conduce o mașină, dacă te-ar interesa înscricțiunile de la Ebla sau de la Dura-Europos și bucătăria din Sndvest, atunci ai fi un om. Ar trebui să suferi, să ai speranțe, să uiți, să nu știi nimic. Ar trebui să înțelegi măreția eșecului.

— Nu pot, îmi spuse A. Sunt un spirit pur.

— Oamenii sunt spirite închise într-un corp. Când corpul lor dispare, dispar și ele odată cu el. Oamenii sunt foarte mari fiindcă sunt foarte mici. Cred că Iisus, despre care ți-am vorbit atât de mult, înțelesese că gloria oamenilor se află în smerenia lor. Și că ci câștigă în măreție atunci când încetează să dorească mai mult decât au.

— Îi destul de complicat, zise A.

— Li foarte complicat. Și foarte simplu totodată. Moartea pune capăt la toate. Și totuși, ultimul cuvânt nu e niciodată al morții.

— Li cumva al vieții? Întrebă A.

Pământul era ca o portocală albastră. Obosisem puțin tot învârtindu-mă în jurul lui. Zarva oamenilor ajungea până la noi.

— Nu știu, i-am răspuns eu, nu sunt prea sigur. Viața e o minune. De când am părăsit-o mă cam obosește. Iată că acum imensitatea nu mi se pare mare lucru. Iar istoria, doar un amănunt.

— Iarăși amănunte, spuse A cu o voce rugătoare. Mai degrabă istorisiri. Ceva din viață.

— Nu mai spune! am replicat eu. Să fie despre sex? Despre sânge? Despre hazard? Despre pasiuni?

— Dacă trebuie... suspină A.

Sex, minciuni și compasiune

— Ce mai e și cu drăcovenia asta? bodogăni Pierre Domberies. Ținea într-o mână două fișe, în cealaltă două pașapoarte, iar privirile sale alunecau iute de la cele două pașapoarte la cele două fișe și de la cele două fișe la cele două pașapoarte. Un rid vertical se tot adâncea deasupra nașului său. Era comisar de bord pe *Vilie-de-Murscille* care tocmai ridicase ancora în direcția Genova, Palermo, Taormina și Coi fu.

Unul dintre cele două pașapoarte purta numele lui Paul Dave/.y. Iar celălalt, pe cel al lui Hélène Fourmes, soția lui Davezy. Paul Davezy locuia la Salon-de-Provence, pe șoseaua Camerone, numărul 22. Printr-o stranie coincidență, adresa lui Hélène Davezy era aceeași: șoseaua Camerone, numărul 22, Salon-de-Provence. O legătură de rudenie între Paul și Hélène părea inevitabilă.

— Mamă și fiu? murmură Pierre.

Această soluție genială era din nefericire imposibilă: Hélène Davezy avea cu trei ani mai puțin decât Paul Davezy. O probabilitate dezolant de simplă se impunea din ce în ce mai mult spiritului logic al lui Pierre Domberles care făcuse studii serioase și obținuse o licență în Drept la universitatea din Aix-en-Provencc: Paul Davezy și Hélène Davezy prezentau toate aparențele pentru a fi soț și soție. Tulburător era însă faptul că Paul era instalat în cabina 123 iar Hélène în cabina 42.

Pierre Domberies se lăsă să cadă pe un scaun. O greșeală de genul acesta era cât se poate de supărătoare. Era încă o gafă a însoțitoarei de bord,

proaspăt ieșită din școala hotelieră și pe care Compania o angajase fiindcă era drăguță la față și, se pare, la recomandarea unui naș sau al unui unchi care juca probabil bridge cu Președintele. Marina nu mai era ce fusese odată. Pierre Domberies ridică receptorul telefonului interior și o sună pe Monica.

Fata sosi aproape imediat. Avea un aer deosebit de vioi și părul strâns în coadă de cal.

— Monica, urlă la ca Pierre Domberies, nu mai suport, nu mai suport!

— Dar ce se întâmplă? dori să știe Monica.

— Se întâmplă că iar ai tăcut o tâmpenie. Uită-tela cabinele 42 și 123 și spune-mi ce crezi.

Și în acest timp flutura cele două fișe și cele două pașapoarte pe sub ochii căprui ai însoțitoarei care se simțea strânsă cu ușa.

— Dumnezeule! se sperie Monica.

Cercetă din priviri un sul destul de lung de care era nedespărțită, care ieșise probabil dintr-o mașină și care se citea cam în felul manuscriselor din Antichitate din mâinile oratorilor sau ale poezilor tragici, așa cum se pot vedea în filmele lui Cecil B. De Mille.

— 42... 42... murmură ea urmărind cu degetul rândurile imprimate care îi jucau în fața ochilor. Nu înțeleg...

Mare idioată, bodogăni el. Și luă hârtia din mâinile fetei.

Ceea ce văzu nu a fost de natură să contribuie la scăderea ritmului său cardiac și nici a tensiunii arteriale. Dl Paul Davezy era instalat într-adevăr în cabina 123, iar Dna Ielene Davezy în cabina 42. Diabolic era însă faptul că aceasta din urmă, care era o cabină mare și frumoasă, fusese atribuită și numitului Robert Peyrimont. Ceea ce era și mai rău venea acum: Dna Roselync Peyrimont fusese expediată, nici mai mult nici mai puțin, decât în cabina 123, cea a Dlui Davezy.

— Pe toți dracii! se trezi înjurând Pierre. O să iasă un scandal de toată frumusețea. Trebuie să aranjăm lucrurile numaidecât.

Exact în momentul acela, Pierre Domberies văzu înscriindu-se ceva în cadrul ușii de la cabina pe care Monica, în graba ci, o lăsase deschisă: era un cap cu privirea fixă ce părea să iasă dintr-o veche peliculă de groază de pe vremea filmului mut.

— Da, vă rog...? începu Pierre, pe un ton scorțos.

- Îl caut pe comisarul de bord, gângavi figura aceea cu ochii ficși.
- Eu sunt, răspunse Pierre continuând să cerceteze lista pasagerilor.
- A! dumneavoastră sunteți, zise figura.

Aceasta se lăsă să alunece într-un fotoliu de piele care mobila cabina comisarului și se șterse cu o batistă.

— Cu ce vă pot fi de folos? întrebă comisarul care, de-a lungul celor treizeci de ani de carieră, dintre care douăzeci și doi în Extremul Orient, văzuse multe la viața lui.

- Sunt Dl Robert Peyrimont, zise figura. Pierre Domberles ridică privirile.
- Ei bine, zise el, ați căzut la țanc!
- Așa credeți? reluă Dl Peyrimont.
- Tocmai voiam să vă văd, zise Pierre.
- Și eu, răspunse Dl Peyrimont.

Avea un chip rotund și roșcovan, o bluză sport de culoare verde cu un pantalon de stofa, și transpira abundant. Ca întotdeauna, aerul obosit și aproape șleampăt al pasagerului aliat în vacanță contrasta cu ținuta foarte strictă a comisarului și a adjunctei sale care, în principiu, erau la dispoziția sa.

Urmă o tăcere lungă.

- Am o problemă, începu Dl Peyrimont.
- Știu, zise comisarul. Se lăsă o altă tăcere.
- A! zise Dl Peyrimont, știți deja?

— Asta ne este meseria, răspunse Pierre, vizibil ușurat că scapă de o scenă și de o puzderie de insulte care intrau în obiceiul pasagerilor potrivit cărora Compania nu le oferea servicii corespunzătoare pentru banii pe care-i încasa. Și aș dori înainte de toate să vă prezentăm scuzele noastre.

— Dumneavoastră nu aveți nicio vină.

— În sfârșit... zise comisarul care începea să creadă că celălalt exagera cu o curtoazie și o modestie pline de afectare.

— Nici măcar nu sunt sigur de... Dna Davezy... doamna cu care sunt în cabină...

— Știu, zise comisarul, știu. Îmi pare foarte rău.

— A! murmură Peyrimont. Atunci are dreptate!

— Cum? zise comisarul. Nu înțeleg bine ce...

— Dnci Davezy - toate astea, firește, trebuie să rămână între noi - 1 s-a

părut că-l zărește pe soțul ei pe puntea principală... mai întâi am crezut că visează... dar a insistat atât de mult! De aceea am venit să vă întreb dacă, din întâmplare, un oarecare Domn Davezy... Paul Davezy... figurează pe... După ceea ce îmi spuneți, vai! se pare că...

Comisarul își trecu mâna peste frunte. Monica deschidea niște ochi cât cepele.

— Nu mai înțeleg nimic, zise el.

A fost nevoie de îndelungi explicații pentru a se ajunge în sfârșit la dezlegarea enigmei. Dl Paul Davezy, care locuia la Salon-de-Provence, era amantul Dnei Peyrimont. Dl Peyrimont, care locuia la Lambesc, era amantul Dnei Davezy. Și toți cei patru, doi câte doi, fără să știe ceilalți doi, fiecare spunând în familia sa minciuni pe care celălalt le înghițea cu atât mai ușor cu cât el însuși mințea la rândul său, se îmbarcaseră, pentru o croazieră de vis, pe *Ville-de-Mar. Seille*. Toți patru au debarcat, doi câte doi, la prima escală. Genova e un oraș superb, cu palate neasemuit de discrete, cu un cimitir surprinzător.

La cinci sau șase sute de kilometri spre vest de orașul Cheyenne, capitala Wyomingului, mergând către Idaho sau Utah din apropiere, la sud de celebrul parc național din Yellowstone, orașelul Green River, pe râul cu același nume, duce o existență destul de liniștită, ritmată mai ales de exigențele, obișnuințele, riscurile crescătorilor de bovine. Ziua în care se răspândi zvonul că Sue Lyons era însărcinată a iscat un mic cutremur printre crescătorii de animale și proprietarii de garaje din Green River și din împrejurimi. Trebuie să spunem că Sue Lyons aducea cu acele imagini de publicitate care laudau, la televiziune, calitățile alimentelor pentru câini și pisici sau pe cele ale mașinilor de spălat. Avea părul blond, ochii verzi și niște sâni – vă vine să credeți?

— Numai buni să-i împingă la păcat pe cvangheliștii care veneau din când în când, înconjurați de un adevărat circ din Plymouth și din Cadillac, să propovăduiască sfârșitul lumii și necesitatea unei vieți virtuose.

Sue Lyons avea șaisprezece ani. Mama ei era mormonă și originară din Salt Lake City. Mama tatălui ei venise din Polonia în vremurile marii crize. Toți erau oameni cumsecade, cu principii mai degrabă stricte, fără bani prea mulți, bucurându-se de stimă vecinilor, iar Sue fusese crescută după vechile metode. În ziua în care tocmai împlinea șaisprezece ani, în timp ce tăia tortul în

aplauzele tuturor – *Happy Birthday to you!*

— Fata izbucni în hohote de plâns. Mama o luă în brațe și o rugă să-i mărturisească motivul unei nefericiri atât de bruște și neprevăzute. Fata murmură, printre lacrimi, că aștepta un copil.

Dacă mareșalul Stal în în persoană ar fi intrat în încăpere repezindu-se să ia o felie de tort, surpriza și consternarea familiei nu ar fi fost mai mari. Suc! Micuța Suc! Prima întrebare pe care și-au pus-o mama și tatăl letci, bunica și cele două mătuși, și, două sau trei zile mai târziu, totalitatea populației din Grccn River, care nu era prea numeroasă și care, prin canale misterioase, aflase totul aproape imediat, era aceasta: „Cine e tatăl?” Și asta cu un accent, din partea tuturor, de uimire și aproape de incredulitate. Fiindcă nimeni, la Grccn River, unde nu domnea dezmațul care lăcea ravagii la Denver sau la Fort Worth, pentru a nu mai aminti de Dallas, nu era mai cuminte, mai înțeleaptă, mai cuviincioasă, mai frecvent dată ca exemplu de către bătrânele doamne din Grccn River, cu care nu era de glumit, decât tânăra Suc Lyonns.

Zilele treceau. Și săptămânile. Tânăra Suc Lyonns, care se obișnuise cu starea sa și se pregătea să lăe mamă fără vreun aer de afectare sau de teamă, refuza cu încăpățănare să dezvăluie numele seducătorului. Vicleșuguri, capeane, rugăminți, reproșuri, amenințări, toate acestea nu au dat niciun rezultat.

— Spune-mi cine e, o imploră mama sa. De ce să nu te căsătorești cu el? Vremea lacrimilor trecuse. Suc surâdea și tăcea în continuare.

Între școală, unde nu strălucea, altfel decât prin farmec și bună-ereșterc, și serile în care lucra ca babysitter la fermele din regiune, nu atât pentru a câștiga bani cât pentru a le fi de ajutor vecinilor, Suc ducea aceeași viață ca și înainte de mărturisirea pe care o tăcuse. Era greu, totuși, să pui lacăt la gura lumii. Toți bărbații din oraș și din împrejurimi, inclusiv bătrânii, logodnicii, păstorii, infirmii, au fost suspectați rând pe rând că ar putea lî tatăl copilului pe care îl aștepta Suc.

În timp ce Sue se rotunjea, atmosfera era din ce în ce mai încărcată în căminele liniștite din Grccn River. Nevestele își bănuiau soții. Familiile se certau. Vreo doi sau trei vagabonzi în puterea vârstei au fost luați la întrebări. Autoritățile religioase și municipale au fost nevoite să cerceteze cazul. Doi membri ai clubului Rotary, un pastor, un colonel în retragere, o candidată,

învinsă ce e drept, la Congresul Statelor Unite, au stat de vorbă cu Suc Lyonns. Tot în zadar.

Sue Lyonns nu era niciodată singură. Nu prea mergea la cinema. La dans nu ieșea niciodată. Făcea călărie cu fratele ei care nu o scăpa din ochi. La piscină, la tenis, nu vorbea niciodată cu nimeni. A fost analizat cazul paracliserului, la templu, al garajistului unde se ducea din când în când pentru a umila camerele bicicletei, al băcanului și al ajutorului de farmacist. Totul era limpede ca apa de izvor.

Singurele locuri unde, prin definiție, Sue petrecea câteva ore tară martori, erau cele două ferme unde lucra ca babysitter la niște prieteni ai părinților săi. Tații lui Jane și ai lui Jimmy au trecut prin momente neplăcute. Nu le-a fost prea greu să arate că la plecarea și la întoarcerea lor acasă nu se aflau niciodată față în față cu Suc și că soțiile lor erau mereu acasă. Jane, care avea zece ani, stătea singură cu Suc. Însă, în casa lui Jimmy, de unsprezece ani, exista un grădinar care era francez și originar din Bourgogne. Se numea Jean-Pierre. Avea douăzeci și cinci sau douăzeci și șase de ani. Lira fermecător. Juca mingea cu Jimmy. Accentul său le înnebunea pe toate femeile din (ircen River. Îi plăcea să bea.

Într-o seară, Jean-Pierre, care băuse mai mult decât trebuie, a fost luat la rost de câțiva locuitori din (ircen River. Mulțimea și-a îngroșat repede rândurile. S-au dus cu toții în piața mare unde, la început în glumă, apoi ceva mai în serios, s-au constituit în tribunal. Jean-Pierre se împleticea pe picioare din cauza oboselii și a beției. Acela fiind drumul ei obișnuit, Suc Lyonns tocmai trecea pe acolo. Era pe bicicletă. S-a oprit o clipă. A dispărut imediat. După douăzeci de minute, s-a întors, cu fața ușor îmbujorată. În piață, temperatura urcase cu câteva grade. Jean-Pierre era încolțit. În momentul în care au auzit răsunând soneria bicicletei lui Suc Lyonns, toți judecătorii de ocazie și-au întors privirile spre ea. Oprise bicicleta și se uita la oameni, care nu-și mai dezlipeau ochii de la ea, așa cum stătea acolo, proptită pe cele două picioare, care nu aveau nimic respingător. În spatele ei, pe portbagaj, stătea un băiețel pe care câțiva îl recunoscuseră imediat: era puștiul Jimmy Carpenter, fiul lui John Carpenter și al frumoasei Barbara.

— Terminați odată, le spuse Sue. Lăsați-l pe Jean-Pierre în pace. *Le ave Jean-Pierre atone.*

Ea pronunța „Jean-Pierre” cu un accent american care era la fel de neobișnuit ca și accentul lui Jean-Pierre însuși când vorbea englezește.

— Eu sunt tatăl, spuse Jimmy cu o voce de copil.

Se așternu o lungă tăcere.

Izbucniră câteva râsete. O tânără bătu din palme. Apoi un bărbat. Apoi cinci sau șase.

Atunci Suc lăsă bicicleta jos și se întoarse spre Jimmy, care îi ajungea la unui*. Se apropie de el și îl sărută pe obraz.

Dacă nu ar exista autobuzele, troleibuzele, automobilele, motocicletele, care se ivesc de pretutindeni într-un vacarm internai, Bologna ar fi unul dintre orașele cele mai delicioase din Italia. E frumos, rotofei, roșcovan, savant, împânzit cu turnuri și campanile, și se mănâncă foarte bine aici. *Don Chisciotte, Danie, Notai*, și mai ales *Al Pappagallo* sunt locuri pe care ți le recomand din toată inima.

— Vai! Regretă A. E prea târziu.

— Atunci data viitoare, l-am consolată eu. Orașul nu te lasă chiar cu gura căscată, precum Veneția sau Sicna. Nu am de acolo aceleași amintiri pe care le am de la Positano sau de la Trani, de la Castellina în Chianti, de la Soglio...

— De la Syini. De la Sambuco. De la Udaipur. De la Bitonto.

— Într-adevăr, am încuviințat eu. Însă aici au studiat și au lacul școală Rossini și Donizetti. Iar fântâna lui Neptun, datorată lui Jean de Bolognc, un flamand născut la Douai, Palazzo comunale, bazilica San Petronio unde Carol Quintul a fost încoronat împărat de papa Clement al VII-lea.

— Nu! exclamă A.

— Ba da! am precizat eu... și cele două turnuri înalte din Piazza di Porta Ravegnana nu arată deloc rău. Avvocato Mărio Rospogni este una dintre luminile orașului Bologna.

E ceea ce numim un bărbat frumos, cu o mustață neagră. Are ceva din Vittorio Gassman în // *Sorpasso*, pe care francezii îl traduc prin *Le Fanfaron*. Numele soției sale e Paola. Și că este o femeie frumoasă. Și că are o umbră - doar o umbră - de mustață. Este originară din Sicilia și seamănă cu una dintre acele femei pe care Vittorio de Sica le cară adesea după el, în filmele sale, fără prea mare entuziasm.

Acest avvocato Rospogni este adesea prost dispus. El seamănă, în

această privință, cu acei francezi mereu recalcitranți, în care Cocleau vede niște italieni arțăgoși. Sunt ani buni de când – *an ni fă* – dintr-un motiv sau altul, relațiile dintre Mărio și Paola au început să se răcească. Cred, cum să-ți spun... că ceea ce Paolei îi place cel mai mult la Mărio nu mai e nicidecum prezența sa.

— Văd despre ce-i vorba, zise A. Cunoscc bărbații. Cunoscc și femeile.

— Viața lui Mărio, din fericire, e luminată de câțva timp încoace de nurii unei tinere blonde care nu ar tî deloc opusul Silvanei Mangano, atât de frumoasă în *Orez amar*. Sau poate, dacă vrei, al Anitei Ekberg în *La Dolce Vită*. Îți dau aceste detalii tocmai pentru a te ajuta să-ți fixezi ideile.

— Înțeleg, spuse A. Îți mulțumesc mult.

— Nimic nu merge niciodată prea rău în această lume care ți-a devenit familiară. Și nimic nu merge niciodată așa cum trebuie. Lui Mărio i se parc că, de câteva săptămâni, frumoasa Caria începe, la rândul ei, să se îndepărteze de el. Nu e vorba chiar de o grijă. E vorba de o neliniște. Simte în continuare plăcere în patul amantei sale, însă uncie semne, pe care le recunoaște, par să reprezinte pentru el un semnal de alarmă: Caria nu mai arc pentru el acele priviri pe care le are Alida Valii pentru Fairley Granger la începutul filmului *Senso*, nici cele pe care le arc Claudia Cardinale pentru Alain Delon – sau poate pentru Burt Lancaster? Ah! Acel schimb de priviri între Burt și Claudia...

— La sfârșitul valsului, plutitor și faimos, din timpul balului în *// Gattopardo*.

În acea după-amiază de miercuri, după o masă de prânz într-o ambianță plicticoasă, față în față cu o Paola mai țâfnoasă ca oricând, Mărio parcurge drumul până la cabinetul său pe jos, trecând prin Piazza del Nettuno. S-a descotorosit de soția sa care, din fericire, a dat în patima jocului de cărți și s-a dus, ca de obicei, să joace bridge la o prietenă cu numele de Cristina, la celălalt capăt al orașului. A fumat o *toscani*, și-a clătit gura cu apă de Floris, pe care o stagiară, cu numele de Pia, îndrăgostită de el, i-a adus-o de la Londra, și-a pomădat părul negru ca pana corbului, iar acum merge pe stradă tăcând cu ochiul femeiuștilor blonde și scandinave care dau năvală în Bologna la apropierea verii. Adie un vânt ușor. Vremea e foarte frumoasă. Ce păcat că trebuie să se ferece în cabinetul său cu acele dosare dezgustătoare! Deodată îi vine ideea să se ducă să-i facă o surpriză Cariei.

Coteștela stânga în loc să cotească la dreapta. Simțindu-se brusc mai tânăr cu câțiva ani, mai străbate câteva sute de metri. Și se pomenește la intrarea imobilului în care locuiește amanta sa.

Urcă scările pe care le cunoaște treaptă cu treaptă. Se oprește la etajul al treilea. Înainte de a apăsa pe butonul soneriei, scoate din servietă un spray și apasă în fața gurii, de care nu e destul de sigur din cauza țigărilor *toscani*, mecanismul salvator. În timp ce se privește în micuța oglindă de care nu se desparte niciodată, îi ajung la urechi niște voci care se ceartă. Recunoaște îndată vocea mamei Cariei. E o adevărată scorpie. O împroașcă pe fiica ei cu tot felul de ocări.

Prinde din zbor cuvintele de „târâtură”, de „curvă”, de „rușine a familiei”. Își lipește urechea de gaura cheii. E cuprins de oroare auzind-o pe mamă reproșându-i fiicei sale că primește în pat, îndată ce-și închipuie că e singură, „acea scârbă de dragon”. Un dragon? Care dragon? Abia are timp să se lipească de perete când vede ușa dându-se în lături și țâșnind afară ca o furie, o făptură cu părul în neorânduială care se aranjează în grabă. E vorba de dragon, bineînțeles. E aruncat în stradă de mama amantei sale. Avocatului nu-i este deloc greu să-l recunoască imediat de vreme ce chiar Paola, soția sa, e cea care iese din patul Cariei.

Dacă contesa Bathory e o unguroaică însetată de sânge, Dracula, potrivit legendei, este un crai din Carpați. El bântuie prin Transilvania. Tratatul de la Saint-Germain nu lasă loc la niciun fel de îndoială: astăzi cel puțin, Dracula e român. Românii sunt irezistibili. Sunt latini get-beget care se trag din romani, care s-au luptat cu turcii, care au avut de furcă cu rușii și printre care se amestecă și unguri. Ei se nasc divorțați, antisemiți și francofili. A fi român nu este, după Paul Morand, o naționalitate ci o profesie. Paul Morand are geniu. El introduce în literatură viteza, jazzul, cinematograful, boxul, cabrioleta decapotabilă. Cade dintr-o greșeală într-alta. Spune vrute și nevrute. Românii sunt fermecători.

Marika Vulcaresco, sau Vulcărescu, dacă vrei, avea aerul unei fecioare coborâte dintr-o icoană. Era blândă și timidă. Prietenii săi îi spuneau Bambi. Puțin după sfârșitul lui Carol al II-lea, rege al României, care nu tăcea multe parole și care avea o amantă cu numele de Lupesco, pe care multă vreme jurnaliștii americani l-au distins cu greu de UNESCO, cu puțin înainte de venirea

la putere a lui Nicolae Ceaușescu, un monstru având alături o femeie care era mai rea decât el și care se numea Elena, că locuia într-un oraș de vreo sută de mii de locuitori, în inima Transilvaniei, în marginea Carpaților: Târgu-Mureș.

Bambi a avut parte de o întâmplare îngrozitoare: inima, ficatul, creierul, nu știu, dar a căzut lată pe stradă. Au ridicat-o câțiva trecători și au dus-o la morgă. Se întâmpla scara, ceva mai târziu. La morgă se mai afla doar un paznic cu mintea dusă cu sorcova, care se numea Radu Brabesco, sau poate Brăbescu. Acesta era îmbibat cu țuică. Țuica este, în raport cu vodea sau cu șlibovița, ceea ce mămăliga este în raport cu polenta sau ceea ce căciula, calota de blană a românilor, este în raport cu venerabila noastră șapcă.

Radu Brabesco, sau Brăbescu, o așeză, cum se cuvine, pe Marika Vulcaresco, sau poate Vulcărescu, în camera frigorifică prevăzută în acest scop. O dezbracă cu gesturi neîndemânătice. O întinse pe un cearșaf alb. Se jucă câteva clipe cu frumosul ei păr blond. O acoperi cu un alt cearșaf alb. Apoi se întoarse la iubirea sa care avea gustul acriu al țuicii de prună.

Rămase multă vreme visător asupra paharului care avea tendința supărătoare de a se goli și de a se umple înainte de a se goli din nou. Vaporii de alcool se ridicau din acest pahar sub aspectul șuvițelor blonde de pe frumosul cap al Marikăi. Repetă, în limba țării sale: „Șuvițele mă fac șuvițe”, și se pornea pe un râs de om nebun. În cele din urmă se ridică, se îndreptă spre camera frigorifică și o violă pe tânăra moartă.

Ceea ce se întâmplă atunci nu se putea întâmpla decât în țara lui Dracula, a castelului din Carpați și a Vampirului Nosferatu. Moravurile, în acea parte a lumii evident înapoiată, nu erau încă cele de la Londra, de la Roma, de la Frisco, de la Paris: Marika era fecioară. Când, într-un fel de amețeală ce se transforma în voluptate, după ce i-a mângâiat părul, chipul de înger, sânii perfect rotunzi, pânțele netede, coapsele calde încă, Radu Brabesco, sau Brăbescu, o penetra cu brutalitate, moartă deschise ochii și scoase un țipăt.

Părul lui Radu Brabesco, sau Brăbescu, se făcu măciucă. Cu ochii scoși din orbite, cu mâinile ridicate în față într-un gest de oroare, se trase îndărăt. Capul blond cu ochii mari și negri se legăna de la dreapta la stânga și țipa: „Nu! nu!” Radu rămase câteva clipe ținut locului, clătînându-se pe picioare. Pe urmă, fantomă se ridică în capul oaselor murmurând: „Unde mă aflu?” Ținându-și cu ambele mâini pantalonii care îi cădeau pe genunchi și-l împiedicau să

fugă, Radu Brabesco, sau Brăbescu, se repezi în stradă ținând ca din gură de șarpe.

— A! Dumnezeule! exclamă A. Voi aveți fantome?

— Nicidecum, am replicat eu. Bambi era cât se poate de vie. Șocul o lăcuse să revină din adâncurile în care coborâse. Privi decorul din jur, nu prea atrăgător și necunoscut pentru ea, și începu să plângă. După ce a plâns pe săturate și, cu cearșaful pe care era culcată, și-a șters sângele care i se prelingea dintre coapse, și-a dat seama că bestia care abuzase de ea lăsase, din fugă, toate ușile deschise. Atunci ieși și se întoarse acasă.

— Cum s-a întors? întrebă A. Cu taxiul, cu metroul, făcând autostopul, pe jos?

— Mare sâcâitor mai ești! am izbucnit eu. Cred că nicio întreprindere franceză nu s-a gândit încă să sape un metrou în măruntaiele orașului Târgu-Mureș. Iar taxiurile de noapte, căci ne aflăm în toiul nopții, nu pot fi prea numeroase pe străzile întunecate ale orașului. Să zicem că se întoarce acasă pe jos și să încheiem cu acest capitol.

Radu rătăci toată noaptea prin micul orașel. În zori, se repezi în prima cârciumă deschisă pentru muncitorii de la prima oră. Și bău, bău zdravăn. Striga întruna: „Moartă vorbea! Moartă vorbea!” A trebuit să vină poliția. Doborât de alcool și de spaimă, povești cu de-amănuntul întreaga sa noapte de coșmar și că moartă înviase din morți.

Întâmplarea, chiar și în România obișnuită cu tot telul de orori, a stârnit un scandal enorm. Presa română, bineînțeles, și chiar presa internațională, și mai cu seamă gazetele cam îndoielnice care pun în aceeași oală ghicitul norocului și scandalurile, prințesele și pornografia, au consacrat coloane întregi violului de la Târgu-Mureș și nopții morților-vii.

A avut loc un proces, bineînțeles. Familia lui Bambi, care era minoră, s-a constituit parte civilă. Au venit jurnaliști din toate colțurile lumii: sângele, moartea, sexul, votca sau țuica, toate astea le plac la nebunie. Au fost văzuți francezi, germani, spanioli, italieni, americani și chiar japonezi, străbătând străzile din Târgu-Mureș, care niciodată nu mai avusese parte de o asemenea sărbătoare. Sala era prea mică pentru a-i primi pe toți înăuntru. Procesul a durat două zile. Radu Brabesco, sau Brăbescu, risca o pedeapsă aspră. Violul comis asupra unei moarte aliate în grijă să și care, culmea ghinionului, nici

măcar nu era moartă, cumula crima cea mai îngrozitoare și greșeala profesională cu neputință de iertat. Către sfârșitul celei de-a două zile, înainte de rechizitoriu și pledoarie, președintele se întoarse către Marika, care nu scosese niciun cuvânt în timpul procesului, și îi prezentă, alegându-și cuvintele, întreaga compasiune a juriului. Apoi o întrebă dacă are ceva de adăugat la ceea ce auzise până atunci.

Bambi se ridică în picioare. Da, avea ceva de adăugat. În sală se așternu o tăcere de mormânt. Oamenii se ridicau pe vârfurile picioarelor și se răsuceau în fel și chip pentru a putea zări ceafa sau profilul de înger al Marikăi Vulcaresco, sau Vulcărescu. Acuzatul privea în pământ. Țuica nu-l mai purta pe brațele ei fermecate. Se auzeau zburând toate muștele scandalului și ale morții.

Cu o simplitate care încerca în zadar să lupte cu emoția, Bambi declară că Radu Brabesco, sau Brăbescu, o violase în stare de beție și că aceasta era o crimă greu de iertat. Dar că, în același timp – și în acel moment în sală au apărut zâmbete curmate imediat de ciocanul președintelui de juriu – el o salvase de la o moarte sigură. Și că niciodată și nicăieri nu a existat vreodată ceva mai bun decât viața care învinge moartea.

Apoi se așeză la loc. Toată lumea era cu ochii în lacrimi. Și Radu. Și ea.

Radu Brabesco, sau Brăbescu, care violase o moartă și o readusese la viață, a fost achitat de tribunal.

— Nu-l ia cumva în căsătorie? șopti A cu un fel de lăcomie care m-a nedumerit puțin.

— Despre asta, i-am răspuns cu cu multă demnitate, despre asta povestea nu spune nimic.

— Văd prea bine, îmi mărturisi A, și aveam eu o oarecare bănuială, că ceea ce te amuză pe tine e sexul. Ceea ce te interesează e doar sexul. Restul... Mi-ai povestit deja patru întâmplări pentru a mă lămuri ce e cu oamenii, și toate cele patru se învârt în jurul sexului. Așadar nu mai există nimic altceva pentru a-i stimula pe oameni?

— Există și multe alte lucruri, i-am răspuns eu. Cele mai frumoase sunt curajul, spiritul de sacrificiu, mila față de aproapele.

— Însă sunt gata să pariez că tu nu cunoști întâmplări în care aceste nobile sentimente să joace același rol ca sexul, care face ce vrea din voi toți,

nu-i așa?

— Ba cunosc, bineînțeles, am replicat eu. O sumedenie. Te asigur că nu am decât să aleg... Ascultă! În marele război dintre germani și ruși, care a fost poate, așa cum a fost el dus prin praf și zăpadă, cel mai cumplit din întreaga istoric a lumii, era o mână de francezi. Grupul de aviatori din Normandia-Nicmen. Grupul de vânătoare „Normandie” fusese constituit la Rayak, în Siria, în luna septembrie 1942, sub comanda maiorului Pouliquen, apoi a maiorului Tulasne. A ajuns la Moscova cu avionul. În martie 1943, a fost angajat pe frontul germanosovietic în apropiere de Kaluga. Integrat ca regiment în divizia 303 aeriană sovietică, el a participat la ofensivele de eliberare a Rusiei Albe, iar trecerea Niemenului în octombrie ’ „i-a adus numele, celebru în lumea întreagă, de „Normandie-Niemen”. Formația a părăsit Armata Roșie în iunie 1945. Ea câștigase mai mult de două sute de victorii. Un pilot din doi fusese omorât. Citată de șapte ori pe ordinul Armatei Sovietice, ea a fost decorată, în Rusia, cu ordinele Drapelul Roșu și Alexandru Nevski și, în Franța, cu Legiunea de Onoare, cu Medalia Militară și cu Ordinul Eliberării.

— Felicitări, zise A.

— Locotenentul Aymard de V... era unul dintre piloții grupului „Normandie-Niemen”. Fusese crescut, cu tot tacâmul, într-un castel de pe lângă Anjou. Sabia și sfeștocul domneau asupra familiei sale care reprezenta tot ceea ce îți poți închipui că poate fi mai reacționar. Tatăl său, care era un afemeiat și pierduse la joc două averi la rând – a sa și a soției sale –, era un admirator al lui Maurras și al lui Léon Daudet și citea *L’Action française*. Cele dintâi versuri pe care le învățase Aymard când era copil, erau din La Fontaine:

Voluptate, voluptate, cândva stăpână

Pe sculptorul spirit din Țara Elină,

Nu mă disprețul, caută-ți sălaș la mine;

Unde nu-ți va lipsi tot ce se cuvine.

Îmi place totul: joc, iubire, cărți, muzică,

La oraș și la țară, în fine totul; pentru mine

Totul este suveranul bine,

Chiar și aleanul dintr-o inimă melancolice.

și din Charles Maurras:

Măslina e în teasc, vinul e în bulie. Un zâmbet de copilă cu muscat ne

îmbie. Din urzicuță și izmă boarea a împletit cunună Și ne-a învăluit cu milostiviri de mai an. Prietene, să cugetăm la omenească furtună Ca doi mateloți ce s-au întors la liman.

Tatăl lui Aymard era un prieten al lui Détroyat, care cunoscuse momentele sale de glorie zburând pe spate, spre uimirea mulțimii, și stabilind, în 1928, împreună cu comandantul Weill, prima legătură aeriană de noapte între Paris și Marsilia. Détroyat îl învățase pe Aymard să piloteze încă de la vârsta de cincisprezece ani. Astfel că Aymard de V... era, la Londra, încă din vara anului 1940, cel mai tânăr aviator din Forțele franceze libere. În primăvara anului 1941, trecuse printr-o întâmplare care îi cucerise pe toți francezii de la Londra. Era sfârșitul marelui Blitz *care*, timp de mai bine de un an, cu patru ani înainte de reluarea bombardamentelor cu VI și V2, distrusese o bună parte din oraș. Pe cerul Londrei, V... la comenzile avionului său de vânătoare, se angajase în luptă cu un aparat german. După urmărirea, fentele, acrobațiile tradiționale, la care V... era aș din fragedă copilărie, cei doi piloți, care erau atât de aproape unul de celălalt încât mai că-și deslușeau trăsăturile feței în spatele cabinei și măștii, s-au mitraliat reciproc. Cele două avioane, în flăcări, s-au prăbușit aproape în același timp.

Cei doi piloți au sărit și unul și altul cu parașuta. Vântul i-a împins unul către celălalt. S-au zărit în aer. Germanul a ridicat mâna în semn de salut. Fidel tradițiilor care nu aveau nevoie să lăc reglementate pentru a avea forță de lege, V... i-a răspuns la salut. Au atins solul aproape în același timp, cu o rostogolire impecabilă, la câțiva metri unul de celălalt. Fiecare, potrivit regulilor, și-a strâns parașuta. Apoi s-au îndreptat unul spre altul și au pufnit în râs.

Cei doi piloți căzuseră într-un fel de parc întreținut cu atâta grijă încât ai fi zis că e o grădină. În spatele unui pâlă de arbori înalți era o casă. Din care ieși un ins și se îndreptă spre ei. Purta o haină de tweed și trăgea dintr-o pipă. Când ajunse în fața lor, cei doi au salutat și s-au prezentat.

— Locotenent Gerhardt Weber, țipă germanul luând poziția de drepti.

— Sublocotenent Aymard de V... a spus francezul trăgându-l cuvintele cu un accent de foburg altoit cu unul de Faubourg.

— *Well, well*, răspunse cel de-al treilea măsurându-i rând pe rând cu privirea asemenea unui entomolog pe calc de a examina într-un *herhaceous border* niște insecte sau Hori rare, *a German, a Frenchman...* I assume I have to

play my part as an Englishman. Have a eup of tea?

Michel Detroyat, căruia nu-i plăcea deloc Stalin, n-a fost prea încântat aflând că Aymard avea să lupte alături de Armata Roșie. Tânărul locotenent nu se încurca însă în sentimente. S-a înțeles de minune cu sovieticii. În patria socialismului domnea o disciplină de fier. În comparație cu comuniștii, care nu glumeau deloc cu valorile lor și nici cu mijloacele folosite pentru a le asigura victoria, iezuiții din anii copilăriei sale puteau trece drept niște visători cumsecade, adevărate modele de indulgență. S-a împrietenit cu mai mulți aviatori care o rupeau pe engleză, pe franceză sau pe germană. S-a înțeles foarte bine, dacă se poate spune astfel, mai ales cu un grup de mecanici însărcinați cu întreținerea aparatelor: erau băieți foarte tineri și foarte îndemânatici care nu înțelegeau nicio altă limbă în afară de rusă, pe care Aymard nu o vorbea. Comunicaau prin gesturi și mergeau să se îmbete împreună cu votcă.

Într-o zi în care locotenentul de V... trebuia să efectueze o misiune de rutină spre Voronej și Tuia, un mecanic, care obținuse o permisie și voia să se ducă la familie, i-a cerut să-l ia cu el. Era o practică curentă în armata sovietică. Traseul era scurt. Aymard a fost de acord. Aparatul locotenentului de V... era un avion de vânătoare monoloc, prevăzut cu un fel de ladă în care erau îngrămădite uneltele, munițiile, bagajele. Potrivit obiceiului, mecanicul s-a strecurat în ladă. La douăzeci de minute de la decolare, avionul a fost doborât de un avion de vânătoare german.

Ca prin minune, niciunul dintre cei doi oameni nu fusese rănit. Aymard, bineînțeles, avea parașută. Însă mecanicul, în lada sa, nu avea. În timp ce avionul cădea în vrie, mecanicul rus, prin strigăte, prin gesturi, l-a implorat pe locotenent să sară cu parașuta. Aplecat pe manșa de comandă, Aymard înjura și flutură mâna în semn de refuz. În cele din urmă, mecanicul s-a târât până la cabina de pilotaj și a încercat să-l împingă afară din avion. Aymard se cramponă însă de scaun: nu putea fi vorba să se salveze singur. Printre resturile aparatului, s-au descoperit cele două corpuri, aproape intacte, cel al vicontelui Aymard de V... locotenent în grupul de vânătoare „Normandic-Nicmen”, și cel al lui Serghei Uvlanov, originar din Tuia și strungar la Voronej. Cei doi oameni abia se cunoșteau. Se țineau de mână.

— A! acum înțeleg, zise A. Când nu e sexul la mijloc, e moartea. Și când

nu e iubirea, e prietenia.

— Sau curiozitatea, sau ambiția, sau gustul plăcerii, sau aviditatea, sau generozitatea, sau sfințenia, sau nebunia frumuseții, sau nebunia pur și simplu: există multe motive pentru faptele oamenilor. Și așa avea multe să-ți povestesc despre ei: întâmplări care sunt tot atâtea episoade, tot atâtea fragmente și crâmpene din marea istorie a lumii. Cele mai simple și cele mai scurte sunt adesea cele mai frumoase, iar iubirea și moartea ocupă întotdeauna în ele un loc important.

Mi s-a povestit că, în cursul unuia dintre acele îngrozitoare războaie civile dublate de războaie străine pe care le-a cunoscut planeta noastră, se aflau, într-o închisoare, doi condamnați la moarte. Erau doi tineri, aproape doi copii. Pentru unii erau trădători, pentru alții erau eroi. Erau eroi care, în ochii judecătorilor lor, deveniseră trădători. Întreaga închisoare trăia agonia lor. Există, în închisori, un fel de suflet colectiv care face ca toți să sufere pentru fiecare în parte. Ceea ce transformă închisorile, unde sunt adunați laolaltă asasini și hoți, într-un fel de lăcaș sfânt.

O, Fecioară Maria, maică a Mântuitorului.

În ajunul zilei în care cei doi osândiți la moarte trebuiau să fie împușcați, în celula lor a intrat un preot.

Era un preot ciudat. Un fost sindicalist. Un om plin de patimi și ahtiat după plăceri. Se plimba cu motocicletă. Consumă alcool. Fuma havane. Ierarhia oficială nu-l vedea deloc cu ochi buni. Când veni să se așeze lângă ei, cei doi tineri abia ridicară privirile.

Deodată răsună în celulă un cântec de răzbunare și libertate: era un cântec de război. Era cântat pe trei voci: o voce de bărbat cât se poate de gravă și două voci ca de copii. Întreaga închisoare asculta, uluită.

După cântecul de război se auziră cântece de iubire. Cântece de altădată, romanțe, ritmic de la răscruci de drumuri. În celulele vecine, ucigașii, eroii, cei care îndurau suferința de atâta timp, își aminteau de iubirile și de tinerețea lor fericită. Începură, cu glas scăzut, să cânte și ei împreună cu ceilalți. Un cântec profund străbătu închisoarea.

Paznicii, nemișcați, știau că aceasta era ultima sărbătoare a celor ce aveau să moară înainte de a fi trăit. Nu au reacționat în niciun fel. Poate că și ei cântau, împreună cu ceilalți, propria lor tinerețe călcată în picioare.

Cântecele de moarte au alternat, toată noaptea, cu cântecele de iubire. Întreaga închisoare era un singur cântec. Din când în când, tăcerea se așternea iarăși peste oamenii în lanțuri. Apoi, câte un glas relua un cântec bisericesc sau un cântec de pahar. Și, din celulă în celulă, focul deznădejdiei amestecat cu cel al bucuriei ardea iarăși cu vâlvătași.

Au cântat *Vremea cireșelor* și *Internaționala*. Au cântat *Fetele din Camaret* și imnuri închinare Fecioarei. Au cântat *Cântecul Partizanilor* și *Mareșale. Aici suntem!*

În mai multe celule, chiar și cei mai duri au început să plângă. Le veneau în minte chipuri pe care le ținuseră între mâini în primăverile fericirii, poduri peste râurile unde inimile se aprinseseră, unde corpurile se îmbrățișaseră, zorii unor dimineți de-a lungul lacurilor sau pe străzile din marile orașe.

În închisoare, unde nu răsunau de obicei decât mârșavele zgomote ale găleților și ale ușilor trântite, se auzeau glasuri pure înălțându-se în noaptea încă ferecată:

sau:

Când se va întoarce, vremea cireșelor, Privighetoarea veselă, mierla hazlie...

sau:

Prietene, auzi cumva Sumbrul zbor al corbilor Deasupra, câmpiilor noastre...

sau:

E lupta finală. Hai să ne unim Și, mâine, Internaționala...

sau:

La noi, fii Regină...

Fii Madona adorată

La care în genunchi ne rugăm

Care surâde și iartă

Și la noi, la noi o așteptăm...

Când se făcu ziuă, epuizată, la capătul puterilor, închisoarea tot mai cânta. Cei doi tineri au plecat împreună, radioși, spre moartea care continua să cânte. Un glas se înălța singur, pentru a-i însoți în ultima lor călătorie în această lume vrăjită. În numele tuturor acelor brute, care își întindeau, printre zăbrele, mâinile goale în semn de adio, el făcea să răsună cântecul de slavă,

Mă. Gnificat-vvv.

— A! da, zise A. Oamenii sunt o inimă rătăcită într-un corp.

— Nu, l-am contrazis eu pe A. Sunt corpuri din care iese deodată o inimă.

V

Asediul

Orașul continuă să reziste. Apa se împuțina în fântâni. Femeile înălțau privirile către cer pentru a vedea dacă cumva niște nori aveau să aducă ploaia. Însă cerul era în continuare senin, dureros de senin, iar soarele strălucea în voie deasupra orașului asediat unde nu mai era nici carne, nici grâu, nici lapte și unde aurul, devenit inutil, nu mai servea la nimic.

Cum se întâmplase că orașul, de atâția ani atât de puternic și de bogat, ajunsese în acea stare, mulți aproape că nu-și mai aminteau. Armatele orașului fuseseră multă vreme victorioase. Ajunseseră până în Caucaz, până la Indus, până în deșerturile de dincolo de Nil și tăcuseră să domnească ordinea și pacea în țări foarte îndepărtate. În toate familiile din oraș era cel puțin un soldat care luase parte la acele expediții fabuloase din care unii nu se mai întorseseră niciodată. El, căpetenia, generalul, stăpânul orașului, prințul mai câștigase câteva victorii fulgerătoare în care geniul său se manifestase, o dată mai mult, în toată amploarea sa. Însă norocul armelor obosise până la urmă. Forțele dușmanului crescuseră întruna. Îi veniseră întăriri de peste tot. Tăiase drumul spre mare. Obosită, victoria trecuse în tabăra cealaltă. Trebuiseră să bată repede în retragere și până la urmă să se repleze în spatele zidurilor orașului. Și astfel începuse asediul.

Acesta dura de mai bine de trei ani. Avuseseră parte de zăpadă, de ploaie, de un soare mistuitor și din nou de frigul care îi omora pe cei mai săraci, precum și de căldura aducătoare de ciumă. Autoritățile mențineau o ordine aspră pe care toată lumea o accepta fiindcă era singura șansă de supraviețuire. Întregul oraș asista, ca altădată, la marile sărbători religioase și civile, la care mizeria și spaima erau mascate oarecum de riturile respectate dintotdeauna. Preoții, și mai ales marele preot, care era unchiul prințului, erau înconjurați de venerația generală: mulți, în oraș, nu mai sperau decât într-o minune.

Unii, altfel deasupra oricărei bănuieli – și chiar fratele prințului însuși –, își pierduseră orice speranță: trecuseră la dușman. Doi sau trei dintre transfugi

fuseseră prinși asupra faptului și arestați la timp, unul pe când încerca să trimită mesaje dușmanului, printr-un porumbel călător sau prin focuri aprinse pe vreun turn sau vreo colină, celălalt exact în momentul în care se strecura, dis-de-dimineată, spre o trecere secretă care dădea în câmp liber aproape de oraș. Trădătorii fuseseră aduși în fața unui tribunal militar care nu trăgănese lucrurile: în mai puțin de douăzeci și patru de ore fuseseră judecați și arși de vii în piața publică.

Foamea, setea, teama domneau, alături de prinț, asupra orașului asediat. Pivnițele și podurile erau, din fericire, pline nu numai cu arme și haine, dar și cu semințe, cu vin, cu legume uscate și cu ulei. În adăposturi, în interiorul meterezelor, erau găini, capre, oi, boi și vaci care, la început în număr mare, ajunseseră înecet-încet să devină adevărate comori. Proprietarii lor tăcuseră avere – dar la ce le puteau servi oare, în orașul sub asediu, munți de monede de aur?

— Până la hotărârea autorităților de a trece sub control direct tot ceea ce putea servi la hrana locuitorilor. Pe măsură ce libertatea se subția în oraș, egalitatea și fraternitatea începeau, încet-încet, să domnească nestingherite. La răscruci de drumuri apăreau iluminați care le dădeau trecătorilor vestea că împărăția cerurilor tocmai avea să coboare peste orașul asediat. Tot mai puține detalii îl distingeau pe senior de valetul său, pe bancher de bărbierul său, pe proprietar de un coate-goalc. Viața este cea care deosebește și stabilește diferențe între oameni. Moartea îi apropia și îi unea.

După un an de asediu, un lucru capital pentru asediați dar și pentru asediatori a fost acela de a ști câte ceva despre sentimentele și moralul dușmanului. Orașul a trimis iscoade printre rândurile asediatorilor, iar asediatorii au trimis iscoade în oraș. Unele dintre iscoade au fost recunoscute, demascate, arestate. Au fost tratate ca trădători. Altele au reușit să se întoarcă acasă și să dea informații despre ceea ce se petrecea în cealaltă tabără. Aceste informații erau, de cele mai multe ori, contradictorii: unii susțineau că dușmanul se află la capătul puterilor și e pe punctul de a capitula. Alții susțineau, dimpotrivă, că el se pregătea pentru înfruntări hotărâtoare.

Esențialul, pentru fiecare din cele două tabere, era să o facă pe cealaltă să creadă că forțele sale erau intacte. Asediatorii bombardau orașul cu legume, adesea putrede, și cu hălci de carne stricată. Asediații revărsau asupra trupelor

adunate sub metereze butoaie întregi de ulei clocotit și de smoală în flăcări. Curând au apărut și proiectile de alt gen: asediatorii au aruncat în oraș, peste metereze, cadavre de ciumați pe care asediații se străduiau să le ardă cât mai repede.

După doi ani și jumătate de asediu, s-a organizat o întâlnire între prinții celor două tabere. Ea a cerut multe eforturi și multe tratative între locotenenți. Câțiva dintre soli și-au pierdut viața cu acest prilej. Dar, în sfârșit, înconjurată de o parte și de alta de o sumedenie de precauții nemaîntâlnite, întâlnirea a avut loc pe marea câmpie din fața orașului. Un număr egal de ostatici fusese încredințat de fiecare dintre cele două tabere celeilalte, iar aceștia răspundeau cu viața lor pentru bună desfășurare a întâlnirii.

În umbra măcelurilor, întâlnirea a fost o sărbătoare la care fiecare s-a străduit să-și impresioneze rivalul și să-l convingă să se retragă dintr-o luptă în mod evident inegală. S-a mâncat și s-a băut la adăpostul unor corturi țesute cu aur, s-au pronunțat discursuri, s-a vorbit despre posibilitatea unor căsătorii între prinții asediatorilor și fețele celor din oraș, și-au făgăduit unul altuia munți de piese de aur și provincii întregi. Au fost turniruri și muzică. Preoții au încercat să se pună de acord fără știrea războinicilor. Veniți dintr-o tabără și din cealaltă, unii negustori au tăcut avere, vânzând blănuri celor asediați, care sufereau din cauza iernii, și icoane sacre, provenind din templele orașului, femeilor asediatorilor și consilierilor acestora. De două sau de trei ori, adversarii s-au aflat pe punctul de a se înțelege și de a pune capăt războiului. Și până la urmă n-au căzut la pace.

Fiecare s-a întors în tabăra sa și s-a angajat și mai vârtos într-o luptă de lungă durată. Profitând de informații culese în timpul armistițiului, trupele din oraș au organizat expediții în afara zidurilor și au luat prizonieri. Atunci asediatorii au început operații pe termen lung. Într-o dimineață, oamenii din oraș au zărit în mijlocul câmpiei, înspre pădurea de stejari din fața porții de vest, un turn de lemn care se înălța văzând cu ochii. Era o mașină de război de pe care aveau să fie aruncate asupra asediaților proiectile în flăcări. În fiecare zi, tot orașul urca pe ziduri pentru a constata progresele amenințării ce avea să însemne sfârșitul său.

Generalii orașului s-au adunat la stat și au hotărât că mașina infernală trebuia distrusă cu orice preț. Au fost postați arcași în turnulețele de pe

metereze: aceștia au tras asupra turnului de lemn săgeți muiate în smoală și aprinse în ultimul moment. Turnul luă foc și se prăbuși.

Asediatorii au reluat lucrările postând arcași și bombarde la fiecare nivel al turnului pe măsură ce îl construiau. Două dintre turnulețele dispuse în consolă au fost distruse de ghiulele. Celelalte au devenit repede cu neputință de apărat. Turnul continua să se înalțe. Un comando sinucigaș, format din bătauși profesioniști, din exaltați, din osândiți la moarte, cărora li se făgăduise că vor rămâne în viață dacă reușeau să se descurce, a fost trimis să distrugă turnul. Oamenii au ieșit noaptea pe una din porți, au înjunghiat gărzile dușmane, au ajuns până la turn și l-au distrus dându-i foc. Doi inși din comando au izbutit să se întoarcă în oraș unde au fost sărbătoriți ca niște eroi.

Dușmanul a încercat a treia oară să reconstruiască turnul. De data aceasta din piatră și din fier. Și chiar mai aproape de ziduri. Oamenii din oraș au doborât vreo patru duzini de muncitori. Însă, după patru luni, turnul domina meterezele. Orașul vedea cum moartea capătă formă sub ochii săi.

Pe toată durata asediului s-au succedat fapte de vitejie și aventuri de dragoste care au inspirat, veacuri de-a rândul, poezii și istoricii dintr-o tabără sau din cealaltă. Doi frați se băteau pentru orașul asediat împotriva asediatorilor. Unul dintre ei a fost făcut prizonier după ce a fost rănit. Celălalt s-a dus după el, i-a omorât pe paznici, l-a adus în spate până la metereze și și-a dat sufletul odată cu el intrând în oraș. Una dintre fiicele prințului orașului fusese reținută câteva zile ca ostatică de către dușman cu ocazia întâlnirii dintre căpitaniile celor două armate. Una dintre căpeteniile asediatorilor simțise, văzând-o, o dragoste la prima vedere din cauza frumuseții sale. Se îndrăgosti și că de el. În fiecare seară, timp de patru luni, ei s-au întâlnit într-o grădină ascunsă sub zidurile orașului de la care prințesa avea chei. Au fost descoperiți într-o dimineață, adormiți după ce tăcuseră dragoste. Cu toate lacrimile și tânguierile ei, oamenii din oraș l-au măcelărit în brațele sale pe străinul pe care încerca în zadar să-l apere cu propriul ei corp. A fost închisă în una dintre mănăstirile din partea de sus a orașului, unde și-a pierdut mințile trei zile mai târziu.

Existau oameni fericiți în orașul asediat. Aventurieri care iubeau războiul și disprețuiau frica, doi sau trei nefericiți care trăgeau nădejde să moară, un mare matematician, care era și geometru, și pe care asediul nu-l stânjenea

nicidecum: trăia în lumea cifrelor, a cercurilor, a triunghiurilor, a sferelor, și își continuă cercetările trasând pe sol figurile sale vrăjite.

Cam în momentul în care turnul de piatră și de fier începu să domine meterezele, orașul începu să ducă lipsă de apă, iar A mă întrerupse:

— La spune, exclamă el, când arc loc asediul tău? Și unde anume? Oriunde, am răspuns eu. Oricând. La Troia, la Cartagina, la Roma, la Paris, la Stalingrad, la Berlin. Armele diferă, spiritele la fel. Peisajul. Clima. Limbajul. Obiceiurile. Deznodământul luptei. Dar situația e aceeași. În loc să-ți povestesc aventurile oamenilor, care decurg la nesfârșit unele din altele, mereu diferite, și mereu identice, aș putea să-ți descriu, pentru colegii tăi, situații și mecanisme care formează, în istoria oamenilor, un fel de constelații ce se repetă la infinit. Am avea astfel războiul, pasiunea, comerțul, toate tipurile de călătorie – cucerirea, pasiunea pentru artă, credința, curiozitatea, interesul –, și apoi nebunia, eșecul, boala, plictiseala...

— Plictiseala? Întrebă A.

— Plictiseala, am întărit eu. Ca și speranța sau istoria, ca și ambiția, ca și minciuna, plictiseala este proprie oamenilor. Și este un zeu sumbru și foarte puternic.

VI

Elogiul plictiselii și al imbecilității

Plictiseala umblă prin lume cu ochi bulbucați și gură de rechin. O vezi lăncezind pe câmpurile de curse, la întâlnirile de familie, prin saloanele la modă, prin preajma marilor bănci și administrații, pe la dezbateri și colocvii, precum și la banchetele de sfârșit de an. E o obișnuită a confortului și a dorințelor împlinite. Cel mai mic necaz o pune pe fugă, așa cum usturoiul și crucifixul sau țărșul înfipt în inimă la răsăritul soarelui spulberă fantomele și alungă vampirii. Ocolește războaiele civile, catastrofele, perioadele de foamete din China și din Sahel, inundațiile din Bengal. Își plimbă mutra în prosperitate. Li un parvenit, un rentier, un epicureu obosit căzut pradă oboselii, un aventurier în retragere, un industriaș fără industrie, o falcă deschisă peste o tribună ațipită, un mandarin sub cupola palatului. Rătăcește pe bulevarde, se închide prin cafenele și cinematografe, ațipește în fața cărților pe care nu reușește niciodată să le citească până la capăt. Istoria e o solă cât se poate de plată, o limandă stricată, un cilindru compresor pe întinsele câmpii din Nord

înecate de ploaie, oglinda unui eleșteu sub negurile toamnei. Și zilele seamănă toate între ele.

Prea puțin îi pasă de trecut, nu așteaptă nimic de la viitor. Iar prezentul e atât de leneș. Din moțăiala să se naște o lume fără contur, fără culori, unde nu se întâmplă niciodată nimic. Nu știe ce sunt pasiunile, crizele de furie, indignarea, tristețea. Ar vrea să-și iasă odată din pepeni. Ar prefera să moară.

Plictiseala șterge cu un deget șovăitor aburul respirației sale de pe geamul ferestrei. Ea desenează cerculețe, pătrățele, inimi străpunse de o săgeată unde nu figurează niciun nume, osândiți atârând în ștreang și în care se recunoaște.

Cântă melodii din copilărie de care își amintește și pe care le repetă întruna:

La ce mă gândesc? Poate la nimic. Privesc vacile păscând și râul susurând.

Istoria, astronomia, fotbalul, lumea finanțelor: doar câteva caravane prizărite la celălalt capăt al deșertului, frânturi de glas îndepărtare și care se pierd pe drum.

Ziua de mâine o copleșește. Ziua de ieri o năucește. Ziua de azi o spulberă cu totul. Trăiește într-un prezent interminabil care se întinde continuu asupra viitoailui și a trecutului. Singura companie pe care o suportă este aceea a leneviei cu care împărtășește multe dintre gusturile sale – și mai ales dintre repulsiile: și una și cealaltă detestă isteria motivelor și a scopurilor, a hotărârilor, a îndemnurilor, a poruncilor, și tot ce este imperativ le întoarce pe dos. Modul plictiselii este interogația: „Ce să ajung?”, „La ce bun?”, „Dar ce caut eu pe lume?” Plictiseala e o nadă în care se lasă prinși toți oamenii, o mașinărie extrem de bine unsă care îi sustrage acțiunii și istorici în devenirea lor.

— Am observat deja, îmi mărturisii A, că ție îți place paradoxul. Aș fi dorit, visez cumva?

M-am înclinat, cu o discretă modestie.

— ... să îmi vorbești de Vitruviu, de Paraccisus, de Auguste Comte, de Garibaldi, de Lenin, de președintele Wilson și de acele mari spirite care le fac cinste oamenilor. Iar tu mă faci să alunec pe cărările plictiselii, asociată cu lenevia și abrutizarea, care îi aduce pe oameni, dacă înțeleg bine, la starea de stridie, de burete, de morcov, de pietricică vag prevăzută cu memorie și

imaginație.

— A! am replicat eu, asta fiindcă, printr-o curioasă răsturnare, și care merită toată admirația, metafizica se instalează uluitor de repede în vidul plictiselii. Istoria și acțiunea nu au probabil alt scop decât pe acela de a camufla prăpastia dezvăluită de plictiseală. Iată că petrecărețul leneș e mai aproape de esențial decât bancherul, ministrul, administratorul cu delegație, exportatorul zelos care reglează turația maximă pentru comerțul exterior și afacerile națiunii.

Plictiseala este omul fără istoric și fără preocupare. El se apleacă asupra lui însuși. E cuprins de îndoială, de deznădejde. Își petrece timpul care îi provoacă silă și pe care nu-l stăpânește pentru a medita asupra lui însuși. El este lălosolia sub forma ci mocirloasă, sub forma mlaștinii. Atunci când dă glas, pe plajele nesfârșite din lungul oceanului, acelei melopei sfâșietoare care i-a adus celebritatea: „Nu am nimic de făcut... Ce-aș putea să fac eu? Habar n-am ce să fac...”, el îngână deja formula acelor sceptici pândiți de misticism: „Ce caut cu pe lume?” Există ceva care iese la lumină în plictiseală: e vorba de ființa în stare pură care s-a săturat de viață și căreia îi e lehamite de istoric. Plictiseala intră cu drepturi depline, pe ușa din spate, în împărăția spiritului.

— Încă nițel, interveni A, și, după ce vei fi mobilat plictiseala ca anticameră a filosofiei, după ce vei fi zugrăvit-o în culorile unei metafizici care nu avea atâta pretenție, vei lăsa baltă raportul, te vei lăsa în voia visurilor de lenevie pe insulele scăldate de soare și vei face din insul ratat, din cel abrutizat, din imbecil – fiindcă îmi dau prea bine seama că ești cucerit de ei – un fel de ideal al năzuinței, un fel de arhetip al omului.

— De ce nu? am replicat eu. Îmi place nespus de mult să tai frunză la câini. Am o slăbiciune pentru oamenii ratați. Plictiseala se ține scai de mine și mă relaxează. Eșecul, de ce m-aș ascunde? Mă interesează mai mult decât succesul. Eu nu-l consider pe imbecilul care până la urmă a reușit mai presus decât imbecilul care a dat chix toată viața. Îi pun pe amândoi în aceeași traistă, la jumătatea drumului dintre grupul restrâns al celor care, toți o apă și-un pământ, se cred din cale-afară de deștepți, și grupul, încă și mai restrâns dar care deține supremația, al celor care sunt într-adevăr deștepți. Nu la înălțimea unui Flaubert, unui Erasm, unui dr. Freud, care aparțin categoriei geniului – și care de altfel aveau o mare afecțiune pentru idioți și nebuni –, dar mai presus

decât un șef, un ministru, o vedetă, un patron, un secretar general, un președinte, un expert, un om important, un îngâmfat, un fandosit: tot ceea ce lumea modernă admiră sub eticheta succes, sub lozinca reușită, sub rubrica putere. Definițiile omului ratat și ale talentului distins mi se par adesea permutabile. E o chestiune de mediu, de situație, de ocazie. Vama Mării, unde ai debarcat tu, are deasupra un glob, susținut de doi atlanți, care reprezintă lumea. Iar în picioare, deasupra lumii, sub aspectul unei giruete, tronează statuia Fortunei. Aceasta e suverană peste destinele celor vii.

*În vântul sprinten al lagunei Care o îndreaptă pe cale Ți-amvăzut rotirea.
Fortunei O Dogana di Mare!*

Multe nume celebre ar fi rămas necunoscute dacă nu ar fi fost favorizate de întâmplare și de noroc. Mulți dintre proștii satului sau dintre vagabonzii tratați cu dispreț ar fi ajuns să se bucure de reputație dacă și-ar fi găsit drumul. La sfârșitul Vechiului Regim, cu greu ai putea descoperi în Franța un căpitan de renume. Îndată după Revoluție, pe toată durata războaielor Imperiului, pășești peste generali de geniu care ar fi rămas fiecare pe ogorul său sau în dugheană sa dacă vremurile nu s-ar fi schimbat. Potcovarii, hangiii, negustorii de faină dau mareșali destoinici și regi care nu sunt mai prejos decât alții.

Căpetenii de război nebănuite de nimeni stau peste tot în adormire pe timp de pace și nu puțini sunt poeții, artiștii, filosofii, savanții care au fost uciși în fașă de convulsiile istoriei. Eu nu tăgăduiesc nici pe departe talentul, inteligența, virtutea, tenacitatea, însă cred că totul este în primul rând o chestiune de împrejurări și că istoria împarte după bunul-plac succesele și eșecurile, pe unii îi trece în tabăra celor puternici, iar pe alții în cea a sărmanilor. Dincotro bate vântul, de-acolo vine totul.

Cheia problemei este aceea că oamenii atârnă la fel între ei. Și în fiecare dintre ei se regăsește câte puțin din toți. Ceea ce strecoară între ei o umbră de diferență este întâmplarea, ocazia. Ogor fertil pentru filosofic, pentru poezie, pentru arte în general, plictiseala nu e nimic altceva decât nuditatea ființei care nu și-a găsit jucăria preferată.

— Mă tem, observă A, că atenția colegilor mei, spiritele de pe planeta Urql, ar putea fi atrasă în primul rând de această umbră de diferență. Plictiseala îi va face să caște unul după altul. Îi vor compătimi pe cei ratați. Imbecilii îi vor călca pe nervi. Ceea ce îi va amuza, și poate la nebunie, sunt

tocmai aceste – bătlăii, dregătorii, instituții, puteri, și poate căsătoriile dintre vedete și prinți – jucării ale istoriei.

— Seamănă cu oamenii, i-am răspuns eu. Oamenilor le plac jucăriile la nebunie.

VII

Jucărioarele

— Lucrul cel mai important, pentru oameni, este în primul rând să intre în lume. Să se nască. Atâta timp cât nu te-ai născut, atâta timp cât nu ți-ai ocupat locul în spațiu și timp – și începi să știi că spațiul nu e decât timp degradat –, nimic nu s-a tăcut și nimic nu e de făcut. Abia te-ai născut însă și circul își deschide ușile. Lampioanele se aprind. Publicul dă năvală. Tobele încep să bată. Și spectacolul începe. Fiecare om e un poem recitat de destin. Și toate viețile oamenilor sunt numere de circ mai mult sau mai puțin aplaudate de mulțimea de gură-cască.

Oamenii, până astăzi – și mă întreb dacă nu cumva lucrurile sunt pe calc să se schimbe destul de repede –, au un tată și o mamă. Regula – există desigur și excepții – este că tatăl și mama se îngrijesc încă de la naștere de viitorul copilului lor pe scena de teatru a lumii. Multă vreme, ei i-au fixat dinainte rolul pe care avea să-l joace în lume. În realitate, nici măcar nu exista un rol de definit: totul era reglementat dinainte de climă, de regiune, de ceilalți, de istorie. Și, de cele mai multe ori, rolul copilului era același ca și al părinților. Oamenii nu aveau alt destin decât cel al speciei lor. Tocmai din aceste motive istoria a părut multă vreme imobilă.

Un progres hotărâtor s-a realizat în momentul în care mersul istoriei și schimbarea obiceiurilor – noi spunem mai degrabă, cu acel simț al emfazei care ne caracterizează: evoluția moravurilor – i-au ajutat pe părinți să-și închipuie vag că destinul copiilor ar putea fi diferit de destinul părinților. Libertatea câștiga teren în fața fatalității. Un pas, apoi încă unul, și părinților le-a venit ideea cutezătoare că ar fi într-un tot posibil să-și consulte copilul în legătură cu ce avea de gând să facă cu timpul care îi era acordat pentru a se amuza pe scenă înainte de a ieși din teatrul în care tocmai intrase. Un refren binevoitor și sinistru, care este unul dintre resorturile marelui roman al lumii, a apărut atunci în acel cântec lung al părinților adresat copiilor: „Ce ai de gând să faci cu viața ta?” O opțiune de neînchipuit acum trei mii de ani. Un progres. Și o

tragedie.

Majoritatea copiilor nu au nici cea mai vagă idee despre ceea ce vor să facă mai târziu. Și nimic nu e mai frumos, mai frumos și mai înspăimântător, decât îndelungile tatonări ale copiilor, apoi ale tinerilor, în confruntarea cu viața. Acestor strădanii și acestor descoperiri li s-a dat un nume: au fost numite studii.

Apariția școlii, a universității, a studiilor este unul dintre semnele distinctive ale lumii moderne. Ele constituie, de la Platon încoace, de la Aristotel, de la Virgiliu și de la Horațiu, și de la Carol cel Mare, una dintre temele dominante ale planetei pe care o studiezi acum. Cu cât studiile sunt mai orientate spre universalitate, cu cât sunt mai lungi și mai deschise, cu atât mai mult se instalează progresul în lume.

— Dar copiii, întrebă A, sunt ei dornici să facă studii?

— Eu cred că ei detestă studiile, i-am răspuns eu. Ar prefera să facă ce facem și noi, adică aproape nimic. Și să se plimbe prin lume.

— Aproape nimic! exclamă A mirat. Ai haz, nu glumă! Și raportul? Îl consideri cumva nimic sau aproape nimic? Crezi că efectul pe care aștept să-l aibă asupra spiritelor, colegii mei, și asupra populațiilor de pe Urql ar fi nimic, sau aproape nimic?

— Liniștește-te, am adăugat eu. Raportul este lumea însăși. Lumea nu e poate mare lucru, însă, cu siguranță, ea nu este nicidecum nimic. Și nici raportul nu e chiar nimic. E puțin lucru poate, dar nu nimic. Există, e aici, și toate spiritele de pe Urql vor avea, într-o zi sau alta, fericirea de a-l răsfosi. Și eu știu prea bine că munca noastră pentru a face o prezentare a acestei lumi cere multe eforturi. Și că seamănă oarecum cu studiile copiilor: e vorba de o atenție, de o răbdare, de o cercetare fără sfârșit.

— Foarte bine, zise A.

— Însă tu ești un spirit venit din altă lume. Iar eu mă aflu în acea stare delicioasă, atât de aproape de odihnă, de plictiseală, de somn, de aproape nimic, pe care o numim moarte. Copiii sunt în viață. Ei se luptă cu ea. Ceea ce este înfiorător în privința morții e faptul că ea se agață încă de viață. Odată dobândită, moartea e mai liniștită decât viața. Viața este o caracatiță, un vârtej. Noi avem șansa, tu și cu mine, de a fi în afara vieții: tu nu ai cunoscut niciodată viața – și acum ea se află în spatele meu. Ea stă în fața tinerilor. Ei

trebuie să se arunce în ea ca într-un ocean. E o aventură nemaipomenită. Viața îi atrage, le dă bătaie de cap, răscolește în ei acele mari speranțe și acei fiori de teamă ce apar în romanele noastre. Cred că, de multe ori, le-ar plăcea să se plictisească și să se plimbe fără scop de-a lungul fluviilor sau printre coline, să privească în jurul lor și să se lase, ca și noi, în voia farmecului pur al ființei. Însă trebuie să învețe să-și aleagă jucăriile.

— Ce jucării? interveni A.

— Jucării precum banii, am reluat eu, finanțele, administrația, armata, clerul, muzica, balonul rotund, aventura, arheologia, pictura, lucrările publice, politica, furtul din buzunare, bucătăria, teologia și toate celelalte din acest tren fantomă, din această galerie a oglinzilor și acest tobogan rusesc pe care îl numim lumea. Oamenii, dragul meu A, trebuie să facă ceva cu viața lor. Și dacă cumva stau în cumpănă, o fac cu forța. Printr-un verdict divin și uman totodată, ci trebuie să se apuce de muncă. Religiile cer asta, guvernele o impun, societatea o pretinde, egoismul o recomandă. Și dacă cumva refuză, li se pun bețe în roate în viață. Sunt hrăniți dacă muncesc. Sunt îmbrăcați dacă muncesc. Sunt protejați împotriva frigului dacă muncesc. Sunt apreciați dacă muncesc. Și, printr-un sistem minunat de subtil, li se dau bani în schimbul muncii, astfel încât să se hrănească, să se îmbrace, să-și găsească o locuință pentru a se întoarce cu mai mult zel la muncă.

Unii, printre oameni, văzând ci ce rol joacă munca în istorie și banii în cadrul muncii, au luat-o pe drumul cel mai scurt: s-au învârtit în jurul banilor astfel încât banii să se învârtă în jurul lor. Au ajuns bancheri, cămătari, împrumutători pe gaj, finanțiști. Au făcut averi imense, care le-au îngăduit să se dedice muzicii sau bele-artelor, ori au ajuns săraci lipiți pământului și de multe ori s-au sinucis atârându-se de vreo grindă, aruncându-se din tren sau tăindu-și venele atunci când corabia încărcată cu mirodenii naufragia înainte de a ajunge în port sau când se prăbușeau acțiunile la Bursă. S-au văzut jucători trăgându-și un glonț în cap în grădinile din Monte-Carlo fiindcă numerele 6 și 24 nu se grăbiseră să iasă la timp. Însă majoritatea oamenilor nu sunt jucători. Și nu sunt nici bancheri. Ei coboară în mine, construiesc mașini, vând brânzeturi, pălării, biciclete, cultivă grâu, cartofi, viță-de-vie, navighează pe mare. Rar se întâmplă să facă avere. Sunt călăuziți de o regulă generală: cu cât munca e mai grea cu atât câștigă mai puțini bani.

— Îmi vorbiseși deja despre muncă și cu greu înțelegeam ce înseamnă să muncești. Spiritele pure nu muncesc. Ca să existe muncă, trebuie să existe o istorie și corpuri. Eu nu am istorie, nu am nici corp. Îmi dau bine seama că munca e un fel de blestem și că ea înseamnă sufletul și sfârșitul oamenilor. Poate le-am putea semnala spiritelor de pe Urql faptul că timpul i-a tăcut pe oameni și că oamenii își fac munca lor, ce zici?

— E cât se poate de adevărat că munca e un blestem. Există un prim blestem: nașterea. Există un al doilea blestem: munca. Există un al treilea blestem: suferința și moartea. Însă odată ce lumea și istoria s-au angajat în cursă, vântul începe să-și schimbe direcția, blestemul se inversează. Cel mai mare blestem este să nu tenaști pe lumea asta atât de plină de soare și de frumusețe încât chiar și oamenii cei mai oropsiți sunt mai puțin de compătimit decât spiritele...

— Chiar și spiritele de pe Urql? vru să afle A.

— Chiar și spiritele de pe Urql, i-am răspuns eu: ele nu cunosc Vama Mării, nu au văzut-o pe Maria, nu știu nimic despre istorie, despre măcălendri, despre torenții de munte, despre golful Pedi, despre descoperirea îi paiului, despre bătălia de la Waterloo văzută de Fabrice del Dongo, ele nu cunosc nimic despre măslin, despre căldură, despre culoarea albastră, despre cântecul lui Barberine, ele nu au tăcut baie în mare.

— Vor avea raportul, preciza A.

— Mă tem că raportul le-ar putea da o idee prea puțin precisă și o imagine destul de vagă despre această planetă. Ele nu vor simți nici fericirea de a tescula dimineața pentru a merge să teplimbi pe sub pini, și nici rușinea și tristețea care fac parte din această lume și din frumusețea ci fără seamăn. Lumea aceasta e atât de frumoasă și atât de crudă încât cel mai mare blestem, după cel de a nu te fi născut, ar fi acela de a nu muri. Cel dintâi dintre aceste drepturi ale omului cu care timpurile moderne ne-au împuiat urechile este acela de a ne pregăti de plecare și de a ne despărți de această mașină rotundă pe care am iubit-o atât de mult. Toți oamenii, har Domnului! au dreptul să moară. Însă, înainte de a porni spre acele pajiști verzi ale sufletului unde zburdăm de fericire, cel mai mare blestem, pentru oamenii de pe acest Pământ, este acela de a vedea că li se refuză accesul la muncă, a cărei necesitate, totuși, e deja un blestem pe care întregul efort al științei, secole de-

a rândul, a căutat să-l îndepărteze.

— Ce oroare! sări deodată A. De vreo trei sau patru ori deja, mi-ai povestit lucruri odioase care m-au făcut să exclam: ce oroare! Iată că acum o iei din nou de la capăt și îmi explici cu de-amănuntul, pe tonul cel mai firesc, că, în această lume fără cap și coadă, totul e un blestem:

a te naște și a nu te naște, a muri și a nu muri, a munci și a nu munci. De ce ar începe să lipsească munca? Oare nu e nevoie, la voi pe Pământ, din moment ce oamenii au nefericirea de a avea un corp, ca ei să cultive legume, să croiască haine și să înalțe casc?

— Știi foarte bine că lumea e un sistem, sau un lanț de sisteme, și că toate sistemele se dereglează. Vine un moment în care munca, în loc să producă bani, începe să coste bani. Atunci munca nu mai are sens. Și că le este refuzată oamenilor.

— Cine o refuză? întrebă A.

— Cine vrei să o refuze? am răspuns eu. Sistemul, firește. Și apoi, alți oameni, evident.

Mă tem că raportul, suspină A, să nu reprezinte o mare lovitură pentru moralul spiritelor de pe Urql. Fie vor crede că lumea nu e bună de nimic altceva decât să fie aruncată în foc.

— O, nu! am protestat cu vehement. Știi și tu, vezi și tu: lumea e frumoasă. Oamenii iubesc viața la nebunie. Sunt fericiți că s-au născut. Le e teamă de moarte. Se leagă afectiv de ceea ce fac. Și chiar atunci când nu mai au de lucru, tot mai visează la această muncă, chiar dacă că nu e decât un blestem. Ei au găsit un nume pentru brazda care, continuând brazda moștenită de la cei dinaintea lor, pregătind brazda celor care vor veni după ei, le va ocupa toată viața: ei numesc asta o carieră.

— O carieră? reluă A cu un fel de stupoare în glas.

— Da. Au cariere de inginer, de soldat, de avocat, de marinar, de muncitor, de funcționar, de diplomat, de mâner, de instalator, de infirmieră, și atunci când ajung la capătul carierei li se acordă medalii.

— Râzi de mine? mă întrerupse A. Jucării peste jucării?

— Le plac mult jucăriile, i-am explicat eu. Fiindcă, așa cum au nevoie de pâine, de haine, de case, oamenii simt nevoia să se investească în ceva, și poate în orice, care să-i depășească oarecum. Pentru bani, bineînțeles. Și mai

mult decât pentru bani. Nu e întru totul sigur că nu ar exista în muncă un fel de elan obscur spre o formă de mântuire. Banii sunt ceva accidental în istorie, și de dată mai recentă decât muzica, pictura sau literatură. Și atunci când carierele aduc foarte puțini bani se vorbește de vocație. A fi preot e o vocație. A îngriji pe ceilalți e o vocație. A merge la moarte sigură e o vocație. A fi pictor e o vocație. A fi muzician e o vocație. A scrie cărți e o vocație.

— Dar raportul? întrebă atunci A.

— Mă tem, i-am mărturisit eu râzând, că e o vocație. Nici măcar nu sunt sigur, ascultându-te, că acea glorie pe care mi-ai tăgădui ți-o va aștepta într-adevăr numele meu în reuniunile de pe Urql, care nu vor vedea decât aiureli – și poate că au dreptate – în povestea depănată de mine. Tu trebuie totuși să pricepi că această lume atât de complicată e mai simplă decât crezi. Există o fericire legată de efort, de curaj, de munca depusă. Țăranul pe ogorul său, marinarul pe mare după nopțile de iarnă, contabilul în mijlocul calculelor sale, negustorul în dugheană sa: după ce-și termină munca, omul e fericit ca un rege.

— Cu atât mai bine pentru voi, interveni A.

— Spre deosebire de spiritele venite de pe Urql...

— Adică de mine, preciza A.

— Da, am confirmat eu, de tine... oamenii își pun foarte puține întrebări despre spațiu și timp, despre ființă, despre moartea lor. Ei sunt prinși în vârtejul jucăriilor. Jucăriile îi transportă într-o altă lume. Le servesc de pasiune și de uitare. E o salvare derizorie – dar e totuși o salvare. Lucrul care contează, pentru ei, e ca o haină să cadă bine, ca nava să ajungă în port, ca masa să nu se clatine, ca să se extragă cărbunele din mine, ca mașina să poată merge, că pictura să fie frumoasă, ca o carte să fie terminată. Cei mai buni dintre ei și-ar da viața pentru munca pe care o fac. Soldații se omoară între ei pe câmpurile de bătaie, marinarii se scufundă cu navele lor, revoluționarii sunt împușcați în zori cu zâmbetul pe buze, iar poeții mor de foame. Aceasta e viața. E simplă de tot.

— Gata! mă întrerupse A. Am glumit destul. Trecem la raport! Va trebui să pui lucrurile în ordine. Așa cum arată sfidează bunul-simț. E vorba de a mai tăia din el. Și de a nu păstra decât esențialul.

M-am prins cu mâinile de cap.

— Poate am putea lua în considerație ceva de genul acesta: „Oamenii trec din neant în spațiu și în timp pentru a se descurca apoi cum pot în lumea în care s-au pomenit, înainte de a ieși din nou din spațiu și din timp pentru destinații necunoscute.”

— Îmi închipui, zise A ridicând privirile spre cer, că voi fi întrebat de colegii mei în legătură cu „a se descurca apoi cum pot”. „Destinațiile necunoscute” nu-i vor surprinde deloc. Despre acest subiect cel puțin, ei mai știu câte ceva. Însă „a se descurca apoi cum pot în lumea în care s-au pomenit” li se va părea cât se poate de ciudat. Oare ce răspuns le voi putea da?

— Ai puțină răbdare, l-am rugat eu.

VIII

Vârtejul vieții

Lumea se astenica în fața noastră. Am pornit împreună să-i vedem pe oameni prinși în activitățile lor. Am întâlnii preoți, judecători, oameni ai străzii, îndrăgostiți, cicliști străbătând câmpiile și luând cu asalt urcușurile, diplomați lucrând sub bolți pictate de Rubens sau Michelangelo, bandiți la liziera pădurilor, boiangii, curieri, ocași legați de banchetă pe nave în curs de scufundare, brutari, notari, prezentatoare de televiziune, magicieni, cântărețe de operă, femei mânuind otrava în folosul unor împărați, a unor amante părăsite și a clanului Medici. Fiecare se agila în colțul său, preocupat de succesul acțiunilor în care era implicat. Am văzut soldați în munții din Tonkin și în jungla din Laos, legionari romani asediind Massada, franciscani sub corturile Marelui Han, personaje din Kipling la intrarea în defileul Khyber. Am fost de față la tabăra de la Drap d'or, la congresul de la Verona cu prințul Metternich și vicontele de Chatcaubriand, la asasinarea lui Rohm și a S.A. Într-o scară de primăvară pe malul unui lac din Bavaria. Am descins în taverne din Calabria, în palate luxoase la Londra, la Roma, la Dai las, la Calcutta, unde vedeam oameni sărmani murind pe străzi. Am mers alături de greviști în spatele drapelurilor roșii, de Spartacus în Puglia și în Lucania, de Pancho Vi Ha și Emiliano Zapata sub soarele arzător din Durango sau din Cuernavaca, de trupele lui Simon de Montfort la asedierea catarilor și a castelelor lor cocoțate pe stânci. Am aprins un foc în savanele Africii de Est împreună cu câțiva verișori ai lui Lucy, am întreținut un altul în compania vestalelor, ne-am încălzit la un al treilea sub iurtele uigurilor. Am văzut regi în timpul ceremoniei de încoronare în bisericile

din Reims, din Milano sau din Roma, precum și regi fugari în urma unor mari bătălii care lăsau în urmă o puzderie de leșuri pe câmpurile de bătaie unde vedeam rătăcind reginele văduve. Am fost răstigniți pe cruce alături de sclavi, am triumfat alături de împărații ajunși în culmea gloriei înainte de a fi străpunși cu pumnalul și aruncați în apele râului. Am servit drept martori la jurămintele iubiților.

Oamenii îndurau multe suferințe. În fața copiilor care își dădeau sufletul deoarece căzuseră de pe cal sub ochii mamei lor sau fiindcă erau călcați de o mașină, în fața ciumaților de la Jaflă, în fața nomazilor rătăciți în deșert din cauza mirajelor sau a furtunilor de nisip, în fața victimelor marilor masacre ale lui Genghis-I Ian sau ale lui Ililler, A își ascundea chipul îndărătul brațului îndoit în chip de pavăză. I lazardul și necesitatea nu erau suficiente pentru a produce suferință: cu natura și cu accidentele sale se amestecau doctrine ale morții și planuri bine ticluite. Mașinile, bolile, sabia, pușca, gazele, apa și funia, țeapă, ghilotina, securea, pumnalul, ga rota și crucea, roata, cuțitul de obsidian, toate acestea erau bine-venite pentru cei vii pentru a tortura alte ființe vii și a le trimite la moarte. Moartea era chemată cu chiote de cei care nu mai puteau îndura suferințe peste suferințe. Milă și ura își disputau istoria. Răzbunarea, dreptatea, iertarea, cucerirea, remușcarea, speranța tăceau de-a lungul istoriei un vacarm de nedescris.

Ne-am întâlnit cu sfinți, cu oameni drepți, cu croi. Unii aveau inima de piatră, ceilalți iertau totul. Lui A i-a sărit muștarul de vreo douăzeci de ori, spunând că vrea să se întoarcă la el acasă, pe planeta Urql, și să uite de oameni. De vreo douăzeci de ori, aceiași oameni i-au stors lacrimi prin faptele lor de bunătate și de măreție.

Am luat parte la intrigi, la uneltiri, la comploturi, la baluri. Ne lăsam prinși în valsuri, respiram parfumuri, dezlegam enigme, asistam la lovituri de teatru. Se spuneau o sumedenie de anecdote și de calambururi care mai de care cu tâlc. Oamenii se mișcau, doreau altceva, căutau gloria, dreptatea, adevărul, frumusețea. Dar urmăreau și puterea. Și banii. Banii domneau pretutindeni. Cu banii se construiau drumuri, poduri, imobile, mașini, teatre, avioane, mașini de ucis și mașini de salvat vieți. Oamenilor le plăcea să verse sânge și totodată să-l împiedice să curgă. Cheltuiau comori de energic pentru a-i măcelări pe oameni, pentru a răni cu cruzime cât mai mulți dintre ei și pentru a-i îngriji

apoi:’ate.

Iubirea pune stăpânire pe ci sub forme de necrezut și nu-i mai lăsa să scape din mrejele ei. Mamele își iubeau copiii, tații își iubeau ficele, fratele își iubea sora, victima își iubea călăul. Sexul se amesteca cu iubirea, cu ura, cu puterea, cu banii și dansa în compania lor. Obstacolul, interdicția, distanța, sancțiunea erau tot atâtea atracții. Lumea era plină de resorturi și de mecanisme care îi asigurau funcționarea.

Contradicția era prezentă pesle tot. F, a se strecura în simplitatea cerului, a nopții, a apei, în elanurile inimii. Și până la urmă se rezolvă în viață și în timp. Oamenii se luptau între ei și se împăcau. Se iubeau și se păraseau. Noi intrăm prin case, prin buticuri, prin gări, prin muzee, prin școli, mergeam pe stadioane. Dansau, citeau, tăceau sărituri cât mai departe și cât mai sus cu putință, întocmeau legi, se aruncau în taxiuri strigând către șofer: „Urmărește această mașină!”

Erau roși de gelozie, de ambiție, de răzbunare, de aviditate. Cădeau pradă nebunici. O apucau pe căi dintre cele mai subtile și lăceau lucruri obscure pe care nu le înțelegeau. Se transformau. Erau liberi. Erau prizonieri. Își treceau mâna prin fața ochilor și se întrebau în șoaptă, dar destul de tare ca să poată fi auziți, dacă nu cumva visaseră.

Îngenuncheau în fața altarelor. Urcau pe scaune, în grădinile publice, pentru a ține discursuri care schimbau mersul istoriei după care le aruncau în bazine, la discreția peștilor. Sărutau mâna tinerelor femei, a pontifilor, a nașilor, a celor pe care aveau să-i lichideze a doua zi. Zburau în balon. Se întorceau mereu la locul crimei. „Știi dumneata, murmurau ci scara, la lumina lumânărilor și a lămpilor, în saloanele în care dansau tinerii, că cu te-am detestat dintotdeauna?”

Își aminteau de trecut și uitau trecutul. Își închipuiau viitorul. Din negura timpurilor, viitorul era diferit de ceea ce fusese și de ceea ce prevăzuseră ei. Istoria era mai puternică decât oamenii și îi purta pe valurile ei. Nimeni nu putea să-și facă o idee, pe vremea când apăreau focul, agricultura, orașul, despre ceea ce va părea atât de evident în timpul marilor imperii și a mașinismului industrial. Nimeni nu putea să-și facă o idee, pe vremea marilor imperii și a mașinismului industrial, despre ceea ce se va petrece cu o mic de ani mai târziu, care va părea atât de necesar și care nu era încă posibil. Din

când în când, spirite geniale inventau roata, roaba, tiparul, zeroul, parașuta, mașina cu abur, scara de la șa, submarinul, umbrela și transformau astfel viața oamenilor. Iar școlarii învățau cum îi cheamă, învățând în același timp numele întemeietorilor de religii, ale poezilor, ale pictorilor, ale muzicienilor și ale cuceritorilor atunci când aceștia ajunseseră destul de departe și ucisescră mulți oameni.

Am coborât în India, în China, în Mexic, în Peru, în saloanele palatului Hotburg, în castelele din Carpați și de pe Loara, în castelele din Spania și în cele ale regilor Christoph și Ludovic al II-lea de Bavaria, în templele din Efes și din Agrigente, în pagodele din Păgân și din Chiang-mai, în colibeale căutătorilor de aur și ale vânătorilor de animale sălbatice din Klondike și din Wyoming. Oamenii purtau haine. Și niciodată orice haine. În epoci îndepărtate, în regiunile cele mai calde, unii dintre ei erau goi-pușcă. Dar chiar și atunci când corpurile nu erau acoperite cu haine, ele erau împodobite cu imagini pictate, cu bijuterii, cu semne secrete sau vizibile care le deosebeau unele de celelalte. Oamenilor le plăcea să se deosebească de dușmanii lor, și poate, mai ales, de vecinii lor. Vârsta, sexul, rasa, Familia, averea, îi îndemnau să se îmbrace potrivit unor rituri și obiceiuri pe care era greu, și aproape cu neputință, să nu le respecti. Togă, platoșa, roba, pieptarul, pantalonii bufanți, perucă, redingota, gulerul întors, jobenul, melonul, sariul, djcilaba, boubou-ul, haina de twccd, blazerul bleu, pentru a nu mai vorbi de veșmintele mai mult sau mai puțin somptuoase și adesea sacre ale preoților din diverse religii, nici de uniformele militare care constituiau prin ele însele o impresionantă tipologic ierarhică și clasificatoare, toate acestea erau legate fiecare de o epocă a omenirii și de roluri ocupate în societate. De la grottele de la Altamira sau de la Lascaux la turnul Babei, de la ziguratcic regilor din Elam și de la mausoleul din Halicarnas sau de la bibliotecă din Alexandria până la catedralele Evului Mediu și la Empirc State Building, casele oamenilor și monumentele lor ofereau deja un exemplu de continuitate și de mare diversitate. Enumerarea hainelor lor concura, prin lungime și monotonie, cu listele interminabile ale numelor de pești sau de flori. Fiecare dintre aceste case, fiecare dintre aceste haine răspundea unei utilități, unei meserii, unei activități. Oamenilor le plăcea să acționeze așa cum le plăcea să facă dragoste sau să spună povești. În așa măsură încât era îngăduit să susții, la alegere, că esențial în om era sexul, acțiunea sau vorbirea. Erau

gladiatori, notari, ajutori de bucătari, judecători la curtea de apel și la Curtea de Casație, pompieri, coșari, logotheti ai dromosului, scribi, stând uneori pe vine, episcopi, șamani, poștași, marinari, și îi recunoșteai după mers, după limbă și după portul fiecăruia.

Dansau, plângeau, cântau, râdeau, fugeau de incendii, de inundații, de avalanșe, de invazii, se băteau între ei, desenau, pe pereți, pe lemn, pe pânză, bizoni sau sfinți, dar și mere, sau tablouri cu femei la scăldat care ajungeau să se vândă foarte scump unor negustori de arme sau unor bancheri, făureau state care nu năzuiau decât să devină din ce în ce mai puternice și să se extindă cât mai mult înainte de a se prăbuși. După ce se ivise nu se știe prea bine unde, poate în Africa, sau în Mesopotamia, sau poate în altă parte, și după ce s-a răspândit pe întreaga planetă, istoria înainta încet-încet, sub simpaticul nume de entropie, către unificare și platitudine.

Zvonurile se răspândeau peste tot. Gog și Magog sau preotul Jean care nu existaseră niciodată și pe care credința populară îi situa pe undeva în Caucaz sau în Etiopia, sau poate chiar prin misterioasele și îndepărtatele Indii, frământau popoarele în aceeași măsură ca și asasinarea lui Iulius Cezar, moartea lui Alaric, căderea Constantinopolului, descoperirea Americii, bătălia de la Austerlitz, condamnarea lui Dreyfus, tragedia de la Mayerling. Realitatea era ineputabilă, iar imaginarul completa realitatea care nu era probabil decât o idee concentrată și solidificată.

Oamenii se hrăneau cu miere, cu fructe, cu pâine, cu orez, cu oi, cu apă și cu vin. Se hrăneau și cu visuri, cu idei neclare, cu aiurări organizate și cu speranțe nebune. Moartea unui prinț sau a unui rege, căsătoria oamenilor de vază, războiul bineînțeles, jocurile, sărbătorile, performanțele fizice, dansul și muzica, religia evident, și poate în primul rând aurul, banii, raritățile, tot ceea ce era aparte și deasupra celorlalți îi puneau pur și simplu pe jar. Interesul particular și măruntele griji de zi cu zi se combinau cu speculațiile despre mersul istoriei, despre univers și despre Dumnezeu pentru a capta atenția oamenilor și a-i îndemna să meargă tot înainte. Erau ștafete ce plecau din Roma, din Bizanț, din Veneția, din Londra, din Moscova, din Beijing, din Samarkand. Erau navigatori care mergeau dincolo de Africa, spre Indii și spre China. Adolescenți abia ieșiți din copilărie se îndrăgosteau nebunește de soră sau de mama celei care le era hărăzită. Un tăietor de lemne își reteză cu barda

picioarul prins sub copac. Mulți mureau pentru ca alții să poată trăi.

4 a, v

Oamenii vorbeau între ei. Atâta timp cât nu exista limbaj, nu exista nici istorie. În momentul în care limbajul se ridica deasupra lumii, poemele de dragoste, ucazurile imperiale, dogmele religioase, regulile jocului de baseball, secretul, informația, legămintele, istoria își tăceau intrarea pe scena istoriei: istoria întâmpla istoria. Prin limbaj, prin memorie, prin gândire, prin imaginație, lumea înainta triumfătoare, fără gând de întoarcere, spre complexitate. Schimbările se intensificau, conversațiile se încrucișau, popoarele se amestecau, totul circula într-un vârtej care era însuși vârtejul gândirii și al vieții.

Toate se amestecau. Numai ficțiunea izola evenimentele, destinele, statele, perioadele. Scriitorii se deghizau în artileriști, filosofi își pierdeau mințile, Cervantes își pierdea un braț în bătălia de la Lepanto, iar Chatcaubriand, în războiul din Spania declanșat de el însuși, nu se gândea decât la Cordelia. În grădini, la banchete, se țeseau în același timp intrigi de iubire și conspirații. Lumea era condusă deopotrivă de idei, de bani, de sex, de iubire, de forță, de zei sau de Dumnezeu, de întâmplare, de numere, de aștri, de progres, de evrei și de francmasoni după spusele unora, de Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană în mintea altora, de comunism, de stat, de aproape orice, și de nimic.

Puteai foarte bine să nu faci nimic. Sau să faci cât mai puțin cu putință. Nu era nevoie să lași urme pe lumea asta. Ba chiar puteai să le ștergi pentru a încerca să te strecuri prin ochiurile năvodului istorici și ale memoriei oamenilor. Mulți necunoscuți erau aruncați de întâmplare direct în nemurire. Cu toate strădaniile lor, amintirea multor ambițioși dispărea odată cu ei. Lumea nu cunoștea vreo rețetă sau vreun mod de folosire universal. Întotdeauna puteai să o apuci de capătul celălalt. Mulțumită Domnului, interesul personal al fiecăruia pune puțină ordine în această dezordine și depăna un fir în întregul labirint. Universul dispunea de tot atâtea perspective câte spirite întrupate existau în spațiu și în timp. Fiecare dorință, fiecare voință, fiecare conștiință era un centru al lumii.

Oamenii se gândeau în primul rând la ei înșiși. Și în primul rând la corpurile lor. Pentru ei acestea erau cel mai prețios capital. Cu excepția

cazurilor de delir sau tragedie care îi tăceau să se urască între ei, a situațiilor de exaltare națională sau mistică ce îi îndemneau la sacrificiu și la spirit de abnegație, ei se străduiau, în funcție de temperamentul și mijloacele fiecăruia, să păstreze într-o bună stare de funcționare mașina ce le aparținea și căreia, la rândul lor, îi aparțineau și ei. Am văzut cranii și pânțele despicate, picioare și brațe tăiate, artere reparate și viscere cusute la loc. Medicina era una dintre îndeletnicirile cele mai serioase și mai constante ale oamenilor. Ea utiliza aproape aceleași metode ca și tortură. Tăia corpurile, le făcea să sângereze și să sufere, le dezarticula. Însă pentru a le vindeca. De-a lungul istoriei, corpul, starea sa, echilibrul său constituiau pentru oameni, sub numele de sănătate, o preocupare permanentă. Ei îl protejau, îl îngrijeau, se temeau că de ciumă de dispariția sa sau de momentele în care cădea în pană, se străduiau să-l distrugă la cei pe care nu-i iubeau și cărora le dădeau numele de dușmani, iar prietenilor le urau să-l păstreze sănătos cât mai multă vreme.

Un picior, o mână, un ochi, sexul, mai ales la masculi, fiindcă la aceștia era, dacă nu mai fragil, cel puțin mai aparent și mai expus loviturilor și agresiunilor din exterior, inima și capul, erau pentru toți o proprietate exclusivă și fără preț. Oamenii își petreceau timpul cu folosirea acestor unelte care jucau un rol mai mult sau mai puțin hotărâtor, dar întotdeauna considerabil, în ansamblul tuturor ocupațiilor a căror listă îl intriga serios pe A. Oamenii se confundau cu corpul lor și, în această lume cel puțin, un om lipsit de corp nu mai era bun de nimic. Corpul le deschidea oamenilor imensul câmp al istoriei. Ei zburdau aici după bunul-plac, sub toate măștile posibile, mereu îngrijorați la gândul de a vedea și de a simți ceea ce avea să fie într-o zi trupul lor, degradat încetul cu încetul sub efectul timpului, al anotimpurilor, al anilor, liberi și fericiți fiindcă aveau un corp care li se supunea, trebuie să recunoaștem, aproape fără să crâcnească, prizonieri și nefericiți fiindcă aveau un corp căruia îi erau deopotrivă pradă, victimă și zălog. Pe cele mai neașteptate căi, și adesea cele mai nesăbuite, precum gheparzii sau caprele, precum apa, și poate, cine știe? precum pietrele și galaxiile, care le serveau cel puțin de decor, oamenii, suflet și sens al unui univers fără a fi cauza și nici sfârșitul acestuia, întrețineau în ei înșiși, fie ploaie fie vânt, flacăra delicată a unei vieți care ilumina Universul.

IX

Duminica istoriei

— Vai, O! exclamă A, nu vom reuși niciodată. Am vizat prea departe, și prea sus. Degeaba ne plimbăm noi în voie – tu fiindcă ai devenit un spirit, eu fiindcă sunt spirit dintotdeauna –, prin epoci și continente, lumea ta, deși caraghios de mică, e încă prea vastă și prea complicată pentru ca noi să o putem contura și închide în limitele unui raport. Ea ne scapă din toate punctele de vedere. Ne fuge printre bieteale noastre degete. Nici măcar nu știu dacă trebuie să ne includem și pe noi doi, pe tine și pe mine, în catalogul care trebuie prezentat autorităților de pe planeta Urql. Dacă vom renunța să ne includem în el, raportul va fi incomplet de vreme ce noi facem parte din lumea pe care vrem să o studiem și fiindcă nu ar exista acest raport dacă noi nu am fi aici. Dar dacă ne vom include în raport, cum am putea face ca să-l terminăm din moment ce vom avea tot timpul posibilitatea să mai schimbăm câteva vorbe după ce am scris ultimul cuvânt și din moment ce, chiar și după trecerea noastră, lumea va continua să existe? Stau și mă întreb dacă nu ar fi cumva nevoie de un alt spirit pentru a ne gândi pe amândoi, apoi de un altul pentru a ne gândi pe toți trei, și încă un altul după el pentru a ne gândi pe toți patru, și așa mai departe, vai! fără a exista vreodată un sfârșit. Atâta timp cât lumea însăși nu va fi căzut în neant, nu va exista nicio concluzie la vârtejul vieții. Ar trebui să așteptăm să nu mai existe nimic pentru a putea vorbi atunci de tot.

— Tocmai din acest motiv, am precizat eu, nouă, oamenilor, ne plac atât de mult începuturile. Viața e un torent. Din această cauză istoria nu se termină niciodată. Totdeauna ni se pare că, pentru a înțelege câte ceva din valul care ne poartă cu el, trebuie să urcăm până la origini, începuturile sunt simple. În ele vezi limpede. Nu ești distras de sumedenia amănuntelor. Departe de deltele suprapopulate și de șesurile unde se înalță orașele cu pasiunile lor fără număr, noi urcăm pe firul fluviilor până la izvoare, ne îndreptăm către aerul curat și către simplitate, căutăm originea familiilor și a războaielor, începem din nou total de la zero. De aceea ți-am explicat că oamenii se trag din primate, că primatul provine din alge, că algele provine din materie și că, într-un punct minuscul ce conținea Universul, materia provine din *Big Bang*.

În absența *Big Bangului*, oamenii încearcă mereu să înceapă sau să reînceapă ceva. Să redea, printr-un început, un pic de puritate lumii. Se trezesc dimineața. O nouă iubire șterge totul din trecut. Și fiecare dintre noi incarnează, la naștere, noutatea și nevinovăția celei dintâi aurore și a celei

dintâi grădini. Oamenii sunt pradă multor ispite. Una dintre ispitele lor este tocmai ispita începutului. Fiindcă ci sunt întotdeauna doritori să recreeze o lume care nu mai contenește să se complice și să scârțâie din toate încheieturile. Atunci când am început raportul... „Pământul e un globuleț rotund în spațiu și în timp...”

— ... toiul era nou și posibil. Dar acum, după două zile și jumătate de anchetă, și câteva sute de pagini dintr-un raport imposibil, totul e mult mai greu. Timpul trece. Amănuntele ne sufocă. Suntem asaltați de imagini, de idei, de pasiuni, de amintiri. Dar și de regrete și de remușcări. Avem nostalgia plăcerii de la începuturi când totul era atât de simplu și atât de bogat în făgăduințe.

— Toate astea din vina timpului, exclamă A. Camuflat în spatele vieții, el duce cu sine prea multe lucruri amenințate de moarte și care se înmulțesc în zadar pentru a căuta să lupte împotriva ei. Timpul este cel care vă ucide.

— Sigur că da, am confirmat eu. Începi să înțelegi: timpul e totul. De aceea oamenii caută să stăpânească timpul și să-l îmblânzească. Pentru a lupta cu avalanșa a tot ceea ce se naște din viață în direcția morții și pentru a o canaliza, ei au inventat ceva ce se află în centrul existenței lor și pe care, fiind atât de banal, nici măcar nu-l mai observă: calendarul.

Ascultând de poruncile naturii, anii, anotimpurile, lunile și zilele încep și reîncep întruna. Oamenii au adăugat săptămâna pe care au scos-o din mânecă. Ansamblurile de ani, ei le-au grupat în mod arbitrar în secole, în milenii, în perioade și în epoci, pe care le fac să înceapă în virtutea fanteziei și a voinței lor de putere. Căci cine stăpânește timpul stăpânește și lumea.

În Mesopotamia, în China, în Persia și în Indii, în Egipt, în Grecia, la romani și la azteci, calendarul și preoții care îl organizează și îl corectează în raport cu cerul domnesc în atotputernicia și în misterul a ceea ce este sacrul absolut. Unii cred într-un timp ciclic, fără început și fără sfârșit, care se întoarce în sine, alții într-un timp liniar și ivit din neant care aleargă spre nu știu ce sfârșit în chip de catastrofă. Moștenitoare a oricărui sacru, Biserica catolică impune pecetea sa timpului punându-l pe Iisus Hristos la originea calendarului. Împreună eu, la sfârșit, învierea din morți și Judecata de apoi. Lumea, timp de două mii de ani, și ciclul nu e încheiat, n-a avut decât vârsta lui Iristos.

Atunci când, introdus de Mahomed sub numele de Allah, un alt

Dumnezeu s-a ivit din deșerturile Arabici pentru a domni asupra acestei lumi, el aduce, bineînțeles, propriul său calendar care se deschide cu hegira – cu plecarea profetului la Medina, pe care, probabil prin analogic cu fuga Sfintei Familii în Egipt, noi o numim fuga la Medina. Iar sistemul cronologic al hegirei nu coincide cu sistemul cronologic al Bisericii catolice, apostolice și romane. Chiar în sânul Bisericii, cei care hotărăsc sunt în cumpănă: anul începe în martie, apoi în sâmbăta sfântă, înainte de a începe, în mod arbitrar, în ianuarie. Căci natura nu permite ignorarea anotimpurilor, însă ea nu impune anului niciun început obligatoriu.

Un joc subtil se stabilește între mersul astrilor și calendarele oficiale. El se învâрте multă vreme în jurul fixării datei, cea mai sacră dintre toate, privind învierea lui Iisus, „reluare contemporană, potrivit unui istoric al miturilor și religiilor, a unui moment transistoric”, desemnare a unui „destin divin” în scurgerea cenușie a zilelor. Această înviere se înscrie în mod cu totul firesc în calendarul poporului evreu căruia îi aparținea Iisus. Cronologia Patimilor după Sfântul Ioan, discipolul cel mai drag, fixează ziua de Paște pe data de 14 a lunii Nisan din calendarul evreiesc, adică la Pastele evreiesc. Cei care respectau această dată de 14 din luna Nisan, și cărora li s-a dat numele de „quartodecimani”, legau calendarul creștin de calendarul evreiesc din care provenea.

Preocupată de desprinderea calendarului creștin de calendarul evreiesc, Biserica fixează succesiv data învierii lui Hristos în prima duminică de după 14 Nisan, apoi în prima duminică după luna plină din aceeași lună lunară, ceea ce are ca avantaj evitarea oricărei raportări la calendarul evreiesc. Însă, în urma unor calcule nemaipomenit de complicate...

— Nu mă îndoiesc, zise A.

— ... sărbătoarea creștină a Paștilor, desprinsă de Pastele evreiesc, devine o sărbătoare mobilă, distinctă până și ortografic de rădăcina sa ebraică.

Episodul, hotărâtor pentru Biserică, al fixării datei învierii Mântuitorului fiind astfel reglementat cât de cât, o altă încercare cronologică aștepta lumea creștină.

Ca și grecii, ca și chinezii, ca și aztecii, ca toată lumea, romanii își aveau, bineînțeles, calendarul lor. Punctul de plecare al acestui calendar coincidea cu întemeierea Romei de către Romulus, descendent din Eneas, alăptat de

lupoaică, asasin al fratelui său Remus. Însă calculele savanților dau mult de furcă atunci când se confruntă cu legile astrelor și ale naturii. La vreo șapte sute de ani după originea, pe jumătate istorică, pe jumătate mitică – și fără îndoială, până la urmă mai curând istorică decât mitică – a Orașului Etern, sub domnia lui Iuliu Cezar, anul fusese dereglat în așa măsură încât, datorită decalajului dintre natură și calendarul oficial, lunile de primăvară cădeau în toiul iernii. La doi ani după bătălia de la farsala – și această dată ignorată e mult mai importantă decât cea a bătăliei –, cu doi ani înainte de asasinarea sa în plin Senat, lângă statuia lui Pompei, de Brutus și Cassius, Iuliu Cezar, după ce consultase un filosof originar din Alexandria, comentator al lui Aristotel și ilustru astronom, care se numea Sosigenes, a hotărât că anul în curs – care avea să capete în istorie numele de „an de confuzie” – avea să aibă 455 de zile și că toți anii următori vor fi de 365 de zile eu, o dată la patru ani, o dublare a zilei a șasea precedând idele de martie – de unde cuvântul *bisect*. Astfel se născuse calendarul iulian.

La ceva mai mult de o mic cinci sute de ani de la reforma lui Iuliu Cezar...

I-am aruncat o privire lui A: se uita în gol în direcția Tigrului și a Eufratului deasupra cărora tocmai pluteam.

— Te plictisesc cumva? I-am întrebat.

— Nicidecum, îmi răspunse A cu multă curtoazie în glas. Încerc să înțeleg cu ce vă distrați. Poți continua.

— ... papa Grigorc al XIII-lea, al două sute douăzeci și treilea succesor al Sfântului Petru...

— Iarăși papii Clement! sări A. Nu vom scăpa niciodată de ei.

— Ce vrei acum? I-am spus eu. Am intrat în horă, trebuie să jucăm... a constatat că fiecare an din calendarul iulian era cu unsprezece minute înainte față de anul real. Acest exces de unsprezece minute era neglijabil pe durata unui an. Însă peste zece secole, sau, mai mult, peste o sută, el risca să provoace catastrofe sau încurcături de nedescris. Trebuia, cu orice preț, redus avansul calendarului iulian față de mersul astrilor. Trebuia să se mai taie din stofa prea largă a calendarului oficial. Grigorc al XIII-lea a hotărât că ziua următoare de după 4 octombrie 1582 va fi 15 octombrie și că un număr de zece zile, dacă nu din istoria lumii, cel puțin din calendarul oamenilor, vor dispărea în neant.

— Nu se poate! protestă A surescitat la culme și trezit brusc. Zece zile care nu există, care nu au existat niciodată, care nu vor exista niciodată?

— Acesta e începutul calendarului gregorian. Ca toate începuturile adevărate, el se ivește din nimic, dintr-un abis, din neant. Dintr-o ruptură radicală. Nimeni nu se naște, nimeni nu moare, nu se schimbă niciun sărut, niciun legământ, nicio vorbă, între 4 și 15 octombrie 1582. E o pană de viață, o grevă a istoriei. E gaura neagră a cronologiei. De zece ori douăzeci și patru de orc nu au văzut lumina zilei. Îmi închipui ce vești îngrijorătoare, ce piese de teatru minunate, ce bătălii de vis, ce descoperiri de coșmar s-ar putea situa în acele zile care nu au existat niciodată și care sunt cufundate ca un colț de neant și de tăcere în tumultul lumii. Între 4 și 15 octombrie 1582 e marea duminică a istoriei. Dumnezeu ia zece zile de vacanță și face ordine în timp.

— Continui să mă uimești, îmi zise A. Credeam că am făcut deja turul surprizelor de care ești în stare. Dar îmi dau bine seama că istoria nu e zgârcită deloc. Tu nu ești bun la mare lucru, însă lumea e inepuizabilă.

— Nu am avut niciodată pretenția de a te epata prin mine însumi. Nu sunt decât călăuza ta în lume și nedemnul purtător de cuvânt al unei istorii mai mari decât mine. Mulțumită papei Grigore al XIII-lea, mersul istoriei oamenilor intrase în pas cu mersul astrilor în jurul Pământului – sau cu mersul Pământului în jurul Soarelui și cu cel al Lunii în jurul globulețului nostru. Mai rămânea problema celor unsprezece minute pe an. La nimic nu servea potrivirea după ceas a calendarului istoriei dacă bomba celor unsprezece minute rămânea disimulată în angrenajele orologiului. Nu era posibil să reîncepi o dată la zece sau la cincisprezece secole numărul de magie albă destinat spălării timpului murdar care polua istoria. Concomitent cu cele zece zile pe care le ștergea din istoria lumii, Grigore al XIII-lea a decretat, pentru a le veni de hac celor unsprezece minute care dereglaau sistemul, că anii seculari nu vor mai fi bisecți. Se câștigau astfel cele unsprezece minute anuale care aduceau o dereglare în timp. Din nefericire, se câștiga ceva mai mult de unsprezece minute pe an. Trebuia accelerat cu măsură după ce s-a încetinit brusc. Sau trebuia poate să se încetinească mai prudent după ce s-a accelerat în forță. În înțelepciunea sa inspirată, încurajată de savanți sau de astronomi care dublau Sfântul Duh, Grigore al XIII-lea a hotărât că anii seculari nu vor mai fi bisecți – cu excepția celor cu milesimul divizibil cu 400. Anul 1600, anul 2000, anii 2400 și 2800 vor

fi ani bisecți. Însă 1700, 1800, 1900, 2100, 2200, 2300 nu vor mai fi bisecți. Istoria schimba pasul și intră în cadență cu aștrii.

— Așa da, bravo! mă felicită A. Cum au primit oamenii acest hocuspocus cosmic, acest număr de magie de două ori ceresc de vreme ce la el participă deopotrivă Sfântul Părinte papa și bolta constelată?

— Asta e deja o altă poveste, i-am spus eu. Spania, Portugalia, diversele teritorii care formau Italia au adoptat în aceeași zi reforma Sfântului Părinte. Regele Franței – pe atunci Henric al III-lea – a hotărât că ziua următoare după duminică 9 decembrie va fi luni 20 decembrie, în statele catolice ale Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, în Germania și în Țările de Jos, s-a șters, dintr-o trăsătură de condei, cu o fermecătoare dezinvoltură, tot ce mai rămânea din an: 21 decembrie a fost ultima zi a anului 1582. În Bavaria, de-a lungul Rinului, în episcopatele catolice din Malines și din Bruges, prin hotărârea Sfântului Părinte, nu a mai fost Crăciun în anul de grație 1582 după Iisus Hristos.

Aici vezi deja în ce măsură, spre deosebire de luni, de anotimpuri, de ani, care sunt realități atât de exigente încât ele constrâng calendarele să se supună legilor lor, zilele săptămânii sunt invenții arbitrare. Căci dacă nu ar fi fost întrerupt cursul zilelor de suveranul pontif, în Franța ziua de 20 decembrie ar fi trebuit să cadă în mod normal într-o joi. Însă, deoarece erau suprimate zece zile, a doua zi după duminică trebuia să se schimbe neapărat în luni. Îți poți închipui acum și tulburarea celor cu ordinea zilelor și imaginația temporală dată peste cap. Seamănă oarecum cu situația călătorilor care, precum Phileas Fogg și credinciosul său Passepartout, sunt complet întorși pe dos de jocul fuselor orare, cea mai elementară ilustrare a legăturilor dintre spațiu și timp. Însă cazul victimelor din toamnă ucigașă și din iarnă anului 1582 este deosebit de patetic, fiindcă timpul îi copleșește cu sarcasmele sale și îi zdrobește cu loviturile sale fără ca ele să poată mișca un deget. Un martor din epocă dă frâu liber zbuciumului său: „Vreau să spun următorul lucru: că noua eclipsă a celor zece zile ale Papei m-a lovit atât de tare încât nu mă pot pur și simplu acomoda cu ea. Eu sunt din anii în care se socotea altfel. Un obicei atât de vechi și de îndelungat mi se impune fără voia mea. În această privință sunt nevoit să fiu un pic eretic, neputincios în fața noutății, fie și corectivă; imaginația mea, în ciuda dinților, o ia mereu cu zece zile înainte, sau rămâne în urmă, și îmi bâzâie

în urechi.”

— Nu e Chateaubriand, nici Aragon, nici Proust. E cumva Rabelais? E cumva Pascal?

— Niciunul, nici altul, am precizat eu. Însă ai lacul, în trei zile, progrese destul de serioase, lată că începi să faci deja deosebirea între epoci și stiluri. Ești un elev bun. Poți face lucrurile cum trebuie. Nu, nu e Pascal, dar e un maestru al lui Pascal, chiar dacă Pascal nu-l recunoaște. E autorul unui raport despre Pământ și oameni pe care raportul nostru, vai, nu-l va putea da uitării.

— Atunci cine e? Întrebă A nerăbdător.

— E vorba de Montaigne, am precizat eu. O spune în *Eseurile* sale, Cartea III, capitolul X: *Despre menajarea voinței*. Ai reținut aluzia la riscurile de a fi învinuit de erezie. Asta fiindcă ne aflăm, în perioada aceea, la douăzeci sau douăzeci și cinci de ani după conciliul de la Trento, în plină Contrareformă. În statele germane protestante, reforma calendarului făcută de către papa Grigore al XII-lea a fost asimilată cu Contrareforma și respinsă fără drept de apel. Nu exista altă soluție decât să fii dușmanul unui Soare și al unei evoluții a astrilor care pactizau cu Roma. Vor trebui să treacă mai bine de o sută de ani pentru că statele protestante din Germania, strânse cu ușa de un cer care se îndepărta tot mai mult de tablele lor astronomice, să adopte până la urmă, de voie, de nevoie, în ziua de 13 septembrie 1699, pentru a se înscrie exact în ritmul anotimpurilor și al lunilor de care erau legate Patimile lui Iisus Hristos, calendarul gregorian.

Lucrurile nu se opreau însă aici. Bisericile ortodoxe, născute din ruptura doctrinară dintre Constantinopol și Roma, s-au arătat și mai intransigente decât protestanții germanici. Ele aveau motive întemeiate pentru a se feri de tot ceea ce venea de la Biserica catolică, apostolică și romană: în 1204, cea de-a IV-a cruciadă, care își fixase drept scop să recucerească, de la musulmani, Ierusalimul și mormântul lui Hristos, ajunsese să pună stăpânire, din distracție fără îndoială, și în trecere, pe Constantinopol, capitală religioasă a Orientului ortodox, să-l jefuiască de la un capăt la celălalt, să transporte capodoperele sale la Veneția sau în altă parte și să înalțe pe ruinele sale, pentru câteva zeci de ani, Imperiul Latin de Răsărit. După cucerirea Constantinopolului de către turci, în 1453, Bisericile ortodoxe din Orient au rămas despărțite de Roma, nutrind o ură plină de vigilență. Ele nu aveau ce face cu Reforma și

Contrareforma. Deviza lor era: „Mai degrabă turbanul turcesc decât tiara latină.”

Tocmai din aceste motive, legate de o îndelungată istoric religioasă și sacră, de o întreagă seric de certuri și rupturi răsunătoare și, în cele din urmă, de neîncrederea față de Roma și de inițiativele sale, Revoluția din Octombrie, din Rusia, a avut loc în noiembrie. Decalajul dintre calendarul iulian, păstrat de ortodocși, și calendarul gregorian, care era de zece zile la sfârșitul secolului al XVI-lea, ajunsese la treisprezece zile la începutul secolului al XX-lea din cauza celebrelor unsprezece minute care se ascundeau în fiecare an. Atunci când, venit din Elveția printre liniile germane datorită bunăvoinței Berlinului, Lenin coboară din faimosul său vagon blindat, care nu era de fapt decât un compartiment obișnuit separat de restul trenului printr-o simplă linie trasă cu creta, pentru a cerc sus și tare, în *Tezele din aprilie*, taxate drept „delir” de socialiștii revoluționari și de menșevici, pacea imediată, pământul pentru țărani, uzinele pentru muncitori, întreaga putere pentru soviete, acea zi strălucitoare de la Petrograd e 3 aprilie 1917. Și 16 aprilie la Paris, la Londra, la Berlin și la Roma.

În curând, Lenin și Zinoviev trebuie să se ascundă în Finlanda, Troțki și Lunacearski sunt întemnițați, social-democratul Kerenski îl înlocuiește în fruntea guvernului provizoriu pe Lvov, conservator liberal, ostil socialiștilor. Pe 10 octombrie – 23 în altă parte –, Comitetul central bolșevic, format din Lenin și Zinoviev, întorși clandestin în Rusia, din Troțki, eliberat pe cauțiune și ales președintele sovietului din Petrograd, din Kamenev, din Stalin, din Dzerjinski, din Alexandra Kollontaî și din alți câțiva, votează cu zece voturi contra două pregătirea imediată a insurecției armate, încredințată unui comitet militar revoluționar, condus de Troțki. Pe 25 octombrie 1917, atacat cu tunurile din fortăreața Petru și Pavel și de pe crucișătorul *Aurora*, Palatul de Iarnă, sediul guvernului provizoriu, este luat cu asalt de Garda Roșie întărită cu soldați, cu mateloți, cu muncitori instigați de bolșevici. Kerenski reușește să fugă. Treisprezece miniștri sunt arestați. Revoluția din Octombrie înscrie pentru totdeauna – și pentru șaptezeci și patru de ani – numele ci fatidic în calendarul iulian al Bisericii ortodoxe. Suntem pe 7 noiembrie după calendarul gregorian: Revoluția din Octombrie, care schimbă istoria lumii, se desfășoară în noiembrie. Va trebui să se aștepte până la începutul anului 1919 pentru ca

Rusia lui Lenin să adopte oficial reforma gregoriană. Grecia ortodoxă va rămâne fidelă cu tenacitate calendarului iulian până în 1923.

— Dar Anglia? întrebă A.

— Potrivit afirmației lui Kepler, protestanții englezi preferau și ci să fie în dezacord cu Soarele decât de acord cu papa. Hi nu și-au călcat pe inimă pentru a accepta reforma gregoriană decât în 1752. Tocmai acest lucru explică un mister din istoria noastră literară. Două mari genii ale literaturii universale, Shakcspeare și Cervantes, autori, și unul și celălalt, sub formă de teatru sau de ficțiune romanescă, a unor rapoarte într-un tot remarcabile...

— Mai ceva, mă întrerupse A, decât...?

— Da, l-am asigurat eu, mai ceva decât... despre iluziile și pasiunile oamenilor, mor la aceeași dată: pe 23 aprilie 1616. Dar nu mor în aceeași zi: Shakcspeare se retrage de pe scena unei lumi pe care o populase cu numeroase personaje pe 23 aprilie 1616, iar Cervantes i se alătură lui Don Quijote de la Mancha în visurile veșniciei sâmbătă 23 aprilie 1616.

— Oare devin om? se întrebă A. Am impresia că-mi pierd mințile.

— Soluția enigmei constă în faptul că Cervantes moare primul, la Madrid, în inima Bisericii catolice, sâmbătă 23 aprilie 1616, după calendarul gregorian. Iar Shakcspeare moare cu zece zile mai târziu, la Stratford-on-Avon, Warwickshire, în Anglia protestantă și după calendarul iulian, pe 23 aprilie stil vechi, adică pe 3 mai, după calendarul gregorian.

— Cât se poate de amuzant, zise A.

— Dacă vrem, am răspuns eu. Oamenii nici măcar nu știu când mor. Tot ce știu ei este că vor muri într-o bună zi. Mai mult: ei știu acest lucru, dar nu le vine să creadă. Ei știu acest lucru din singurul și evidentul motiv că toți oamenii au murit întotdeauna. Însă viața fiecăruia dintre ei constă în primul rând în a nu ține seamă de moarte și în a sta cât mai departe de fantoma ei. Lucrul cel mai groaznic în cazul bolilor de care nimeni nu se vindecă este acela că fiecare știe, și însuși cel în cauză, că bolnavul va muri. Toți știm că vom muri, dar uităm acest lucru. Și vrem să uităm. De aceea oamenii aleargă după plăcere, după iubire, după putere sau după bani fără a se gândi prea mult la moarte. Li aleargă după distracție pentru a-și schimba gândurile. Printr-o binecuvântare cerească, ci nu știu când vor muri. Aceasta este însăși condiția vieții: ea le permite să trăiască de parcă ar fi nemuritori. Și să moară ca din întâmplare.

— De acum încolo, îmi închipui, după calendarul gregorian, nu? mă întrebă A.

— Sau după alt calendar, am răspuns eu. Ce importanță are? Toate lucrurile pe care le-au tăcut niște oameni, alți oameni le pot schimba, sau cel puțin uita. Tocmai ceea ce nu au făcut ci – moartea, anotimpurile, oceanele, zăpada, ca și pasiunile și visurile – durează cel mai mult și se impune fără drept de apel.

X

Un Te Deum la Notre-Dame

— Ceea ce impresionează în mânuirea timpului și a calendarelor este faptul că aici se combină libertatea, arbitrarul, hazardul – și necesitatea. Pentru oameni cel puțin, prima necesitate, de departe mai evidentă decât evidența și necesitatea matematicii sau a geometrici, care presupun postulate mereu nedemonstrabilc și care devin destul de îndepărtate de îndată ce nu ne mai gândim la ele, este faptul că există timp, și că timpul trece.

În ciuda durtății și a prezenței sale brutale – atunci când mă lovesc, mă doare –, putem oricând pune la îndoială realitatea materiei și să nu vedem în că decât un fel de vis. Timpul, în schimb, nu are nimic îndoielnic. El este de neînțeles, dar nu e îndoielnic. Dacă lumea, după cum ne vine să credem, este o realitate dură, această realitate se lasă purtată pe aripile timpului. Dacă, dimpotrivă, lumea nu e decât un vis, și acest vis zboară pe aripile timpului. Nu e într-un tot sigur că timpul, numai timpul singur, ar fi suficient pentru a alcătui o lume. Însă nu ar exista lume, și nu ar mai exista nimic – dacă nu eternitatea, dacă nu un nimic care ar fi totul – dacă timpul nu ar exista. Înainte de a se întrupa, iei sau colo, în timp, Dumnezeu, care nu există de vreme ce el e veșnic, este absența oricărui timp. Îmi închipui că pentru spiritele de pe planeta Urql există o necesitate divină a veșniciei și a totului care nu e poate decât un nimic în fața ochilor noștri orbi. Pentru oameni, necesitatea poartă numele de timp.

Libertatea oamenilor decupează necesitatea timpului după bunul-plac.

— După bunul-plac? întrebă A neîncrezător.

— Nu chiar după bunul-plac, am precizat eu. Revin asupra afirmației. Știi deja că există zile, luni, anotimpuri, ani și că nimeni nu poate face nimic în această privință. De când lumea e lume, există zi și noapte.

Există primăvară și toamnă. Iar zăpada cade iarna și rareori vara. Dar în ceea ce privește zilele lunii, orele zilei, minutele orei și secundele minutului – la fel și cu secolele, și cu mileniile, la celălalt capăt al evantaiului –, oamenii fac cu ele ce cred de cuviință. Aici e domnia arbitrarului după domnia necesității. Există un timp al naturii și un timp al culturii: oamenii sunt ținuti în frâu de timpul naturii – ziua care răsare, noaptea care se lasă, Soarele și Luna, fluxul și refluxul, căldura și frigul –, dar ci mânuiesc cum li se pare lor că ar fi mai bine timpul culturii.

Anul egiptenilor, care începea, ca și cel al caldecnilor sau al perșilor, la cehinoctiul de toamnă, număra douăsprezece luni solare de treizeci de zile. Fiecare lună era împărțită în trei grupuri de zece zile. Pentru a prinde din urmă Soarele, preoții egipteni instituiseră, cu o știință aproape infailibilă, cinci zile complementare, numite „epagomene” – adică „adăugate”. Grecii aveau luni Lunare compuse din trei serii de nouă sau de zece zile. În schimb, calendarul roman se baza pe luni Lunare în care zilele erau împărțite în trei grupuri. Primul grup se deschidea cu o zi numită *calende* și se încheia cu o zi purtând numele de *none*: *nonele* cădeau în a cincea zi a fiecărei luni, cu excepția lunilor martie, mai, iulie și octombrie, când ele cădeau în a șaptea zi. Al doilea grup se termina cu *idele*, care împărțeau luna în două și care erau fixate la data de 13a a fiecărei luni, cu excepția lunilor martie, mai, iulie și octombrie, când erau fixate la data de 15: *idelc* evitau cu grijă ziua de 14, socotită nefastă. Al treilea și ultimul grup cuprindea restul zilelor, până la *calende* lunii următoare. Cuvântul *calende*, din care provine în mod evident cuvântul *calendar*, provine el însuși din cuvântul *călare*, a chema, deoarece, în prima zi a fiecărei luni, populația Romei era adunată, cu solemnitate, pentru a afla, din gura preoților și a autorităților, datele zilelor de sărbătoare. Cuvântul *none* vine de la nouă, fiindcă *nonele* cădeau întotdeauna în ziua a nouă înainte de *ide*. Iar cuvântul *ide* înseamnă a împărți. Grecii nu aveau nici *ide*, nici *none*, nici *calende*. De aici expresia „a amâna la *calende* grecești” pentru a evoca un eveniment care nu va avea loc niciodată.

— Doamne Dumnezeule! rosti A într-un murmur.

— La Dumnezeu am și ajuns! am exclamat la rândul meu. Tocmai Domnului Dumnezeu, lui Ichova, lui Iahve îi datorăm săptămâna așa cum o cunoaștem, adică frumoasă și rotundă, închisă în ea însăși, aproape veșnică în

ochii noștri, și în orice caz imuabilă cu cele șapte zile bătute pe muchie.

„La început, Dumnezeu a făcut cerurile și pământul.” El le face în șase zile și se odihnește în ziua a șaptea: aceasta e originea săptămânii noastre, a celor șase zile de muncă și o zi de odihnă. Învățăturilor Bibliei li se adaugă contribuții babiloniene, alexandrine, elenistice. De aceea, zilele săptămânii sunt puse, când sub semnul religiei, când sub semnul astronomiei. Luna, Marte, Mercur, Jupiter, Venus se află la originea zilelor noastre de luni, de marți, de miercuri, de joi, de vineri. Biblia își ia revanșa la sfârșitul săptămânii: ziua Sabatului, *sabuto* în italiană, *sabado* în spaniolă, și ziua Domnului, *dies dominica*, nu fac decât să perpetueze astfel lupta dintre iudaism și creștinătate, deja prezentă în antagonismul dintre Pastele evreilor și sărbătoarea Paștilor la creștini. Și aici ca și în altă parte, lumea creștină iese din lumea ebraică înainte de a se opune acesteia și atât caldeenii cât și egiptenii, pentru a nu mai vorbi de greci și de romani, contribuie cu toții la opera comună, atât de greoaie și atât de complicată, de împărțire și de reglare a unui timp asupra căruia se va extinde până la urmă controlul Bisericii.

— Mi se-nvârte capul, zise A.

— Și asta nu e totul, am continuat eu. Pe 20 septembrie 1793, Gilbert Romme, deputat de Montagne, de profesie matematician, fost preceptor, în Rusia, al contelui Stroganov, se urcă la tribună Convenției Naționale: aici prezintă un proiect de reformă al calendarului tradițional. După doborârea monarhiei, îi vine rândul Bisericii. Biserica este atotputernică fiindcă ea este cea care, cu o autoritate arbitrară, impune propriul său ritm timpului: întregul an este organizat pe baza sărbătorilor religioase de la Crăciun și de la Paști, în timp ce duminică, o dată la șapte zile, este ziua Domnului iar sfinții ocupă tot calendarul cu numele și virtuțile lor.

Cu sprijinul unui personaj seducător și dubios, actor, poet, autor de succes, câștigător al Jocurilor Florale de la Toulouse unde a câștigat floarea de măceș de aur pe care a adăugat-o numelui său, creator al romanței populare „Plouă, plouă, ciobănița, mână albele oițe...”, traficant și oportunist, purtând frumosul nume de Fabre d’Eglantine, Romme adoptă calendarul republican, o mare izbândă a Rațiunii și a sistemului decimal.

Calendarul revoluționar, care se substituie nomenclaturii ignoranței și a aservirii, începe cu întemeierea Republicii pe 22 septembrie 1793: aceasta

coincide, printr-o întâmplare extraordinară, cu echinocțiul de toamnă. Calendarul are douăsprezece luni egale de treizeci de zile fiecare, la care se adaugă, pentru completarea anului, cinci zile care nu aparțin niciunei luni și care sunt numite „zile complementare”. Acestea sunt firește, căci Romme era un învățat, zilele epagomene ale vechilor egipteni.

Astrologia era respinsă de Convenția Națională din aceleași motive ca și religia. Nomenclatura planetară a zilelor săptămânii „vulgare” era surghiunită din istoric. Pentru numele zilelor decadei, ca și pentru lunile anului, Romme prevăzuse mai întâi o simplă numerotare ordinală: prima, a doua, a treia... etc, lună a anului; prima, a doua, a treia... etc., zi a decadei. Apoi, pentru numele lunilor, el sugerase denumiri istorice și abstracte: Reunion, Regenerare, leu de Paume sau Bastilia... Însă, ca poet, scriitor, jucător, om imaginativ și sensibil, Fă bre d'Eglantinc a susținut cu succes necesitatea de a se introduce în noul calendar imagini colorate și accesibile oamenilor din popor. Pentru zilele decadei, el a propus și a obținut adoptarea, de către acest formidabil creuzet de idei, de pasiuni, de nesăbuițe care era Convenția Națională, termenii de primidi, duodi, tridi, quartidi, quintidi, sextidi, septidi, octidi, nonidi și decadi. Iar pentru numele lunilor, având ambiția de a indica dintr-un foc anotimpul, temperatura și starea de vegetație, a propus: vendemiar, brumar, frimar pentru toamnă; nivoză, pluviosc, ventosc pentru iarnă; germinai, Horeai, prairial pentru primăvară; messidor, termidor, fructidor pentru vară. Sub aparențele calendarului revoluționar, Ființa supremă a lui Rousseau, cu atmosfera și roadele sale, câștiga în fața Dumnezeului creștinilor, moștenitor al istoriei și al mitologiilor Antichității clasice.

Cele cinci zile complementare care încheiau anul erau numite „sans-culottides”. Ele serveau la celebrarea, fără a se ține prea mult seama de simțul ridicolului, sărbătorilor republicane care erau Virtutea, Geniul, Munca, Opinia și Recompensele. Mai târziu, sub Directorat, dese sărbători comemorative ale unei Revoluții care combina cu nonșalanță vechiul sistem al timpului cu cel nou: 14 iulie, căderea Bastiliei; 10 august, constituirea Comunei insurecționale din Paris; 1 vendemiar, ziua noului an republican; 21 ianuarie, aniversarea executării tiranului; 9 termidor, termenul final impus Terorii de Revoluția victorioasă – și putredă.

„Preoții, scrie Fabre d'Eglantine într-un text remarcabil din mai multe

puncte de vedere și care va lămuri spiritele de pe planeta Urql, preoții atribuiseră fiecărei zile a anului comemorarea unui așa-zis sfânt: acest catalog nu făcea dovada utilității sale și nici a metodei; era repertoriul minciunii, al îmbrobodirii și al șarlatanismului. Noi ne-am gândit că națiunea, după ce alungase acea sumedenie de canonizați din calendarul său, trebuia să aibă acum în față toate obiectele, dacă nu cele de cult, cel puțin ale culturii sale, atât de folositoare produse ale pământului, uneltele de care ne folosim pentru a-l cultiva, și animalele domestice, servitorii noștri credincioși pentru aceste îndeletniciri, animale fără îndoială mult mai prețioase, în ochii rațiunii, decât scheletele beatificate scoase la lumină din catacombele Romei.” În concluzie și în chip de punere în practică a acestui discurs atât de sensibil, lipifania, Sărbătoarea tuturor sfinților, Nașterea Maicii Domnului și Buna Vestire lăsau locul liber pentru găină, pentru salsifi, pentru alune, pentru piatră-de-var.

Duminică, adică ziua Domnului, fusese aruncată de ziua decadi la ladă de gunoi a istorici. La 7 octombrie 1793 – a șaisprezecea zi din prima lună a anului II al erei francezilor Convenția Națională decretează că funcționarii nu vor putea lua concediu decât în zilele de 10, 20, 30 ale fiecărei luni. Însă foarte repede, după patru sau cinci luni, concediul cedează locul uncia dintre fantasmеle majore ale Revoluției, uneia dintre obsesiile sale permanente: sărbătoarea. Toate zilele decadi ale anului vor fi consacrate unor sărbători menite să-i ajute pe toții cetățenii „să prindă drag de natură și de virtuțile sociale”.

Acum tu știi cât de cât cum merge lumea. Poți înțelege că, la câțiva ani de la marile frământări ale Convenției Naționale pe calc să dea naștere unei lumi noi și fascinată de sărbători, un scriitor celebru și subtil, însă monarhist, dar și burghez, moderat, progresist, liberal, egoist, schimbător și contradictoriu până la incoerență, partizan și admirator al împăratului Napoleon, amant al Doamnei de Staël și îndrăgostit lulea de Juliette Recamier, spirit nervos și lin, ușor impresionabil, uscățiv, elvețianul cel mai francez care a existat vreodată, poate mărturisi într-un suspin: „Statul să se rezume la a li un stat drept. Noi ne angajăm să fim fericiți.” Acesta era Benjamin Constant, și nu văd de ce nu s-ar putea ca numele său să figureze alături de cele ale unui I. Lorațiu, unui Degas, unui Oscar Wilde în raportul menit să-i instruiască și să-i distreze totodată pe oamenii de pe planeta Urql.

— Ce li se întâmplă, dori să știe A, lui Fabre d'Eglantine și lui Romme?

— Încearcă să ghicești, l-am îndemnat eu.

— Mor, spuse A hotărât.

— Mare vulpoi mai ești! i-am spus eu. După ce a acordat rămășițelor lui Marat onorurile Panteonului, Romme se așază în fruntea insurgenților în una dintre acele zile revoluționare care continuă să agite Convenția termidoriană. Pierde lupta. R arestat. E osândit la moarte și atunci își înfige un pumnal în inimă. Philippe Fabre, zis Fabre d'Eglantinc...

— Din cauza fiorii de măceș de aur pe care a câștigat-o la Toulouse, îngână A.

— ... e compromis în scandalul legat de Compania Indiilor pe care l-a denunțat el însuși și, acuzat de corupție, este ghilotinat împreună cu clanul Danton, pe 5 aprilie 1794. Calendarul, care era opera lor, a supraviețuit câțiva ani lui Fabre d'Eglantinc și lui Romme.

În 1802 a revenit pacea, atât cu Austria, prin tratatul de la Luneville, cât și cu Anglia, prin tratatul de la Amiens. Napoleon Bonaparte nu e încă la apogeul puterii sale: dar el e în culmea fericirii. Totul parcă să meargă în direcția stabilită de el și totul îi reușește: averea trage la avere așa cum nefericirea trage la nefericire. După doisprezece ani de nesiguranță, încrederea a revenit în forță. Succesele se succed în sunet de fanfară. Ultimii bandiți care bântuiau prin Franța profitând de tulburări sunt arestați în Provența. Pentru prima dată, de ani de zile, renta începe să crească. Prin saloanele Parisului umblă zvonul că în curând va fi creat un ordin nou: acesta va fi Legiunea de Onoare. Pe 8 aprilie, ratificarea Concordatului, semnat deja de un an de zile, pecetluiește împăcarea oficială dintre Franța și Biserica. Pe 14 aprilie apare, ca o lovitură de teatru și de altar, *Geniul creștinismului*. Pe 18 aprilie, zi de Paști, o ceremonie stupefiantă reunește la catedrala Notre-Dame din Paris, pentru un *Te Deum* solemn, pe toți demnitarii unui regim care s-a născut din Revoluție, care a trăit de pe urma ci și care o încheie – care o încununează și o ucide.

Înconjurat de generalii săi, printre care se află cea mai mare parte a mareșalilor și a prinților Imperiului ce va să vină, ba chiar și câțiva regi potențiali, apăruți după căderea și martiriul monarhici legitime, Primul Consul, îmbrăcat în roșu din creștet până-n tălpi, protejat de Roustan și de trupă să de mameluci, coboară din trăsură. Înaintează, sub un baldachin, până la jilțul

fastuos care îl așteaptă în corul catedralei. Însoțit de legatul papei și de Monseniorul de Boisgelin, arhiepiscop de Tours, care va rosti predica, se află aici, pentru a-l întâmpina, arhiepiscopul Parisului. Numele său este Monsenior de Belloy și e cu mult departe de a fi un om tânăr: are aproape de trei ori vârsta Primului Consul de vreme ce s-a născut sub Ludovic al XIV-lea. În jurul acestor vedete în robele lor de un roșu aprins, se află vreo treizeci de episcopi funcționari, ascultând deopotrivă de ordinele Primului Consul și ale Sfântului Părinte. Tăcute de atâta amar de vreme, clopotul cel mare cât și celelalte de la catedrala din Paris bat a mare bucurie și sunetul lor acoperă totul. Câteva draperii ascund, din pudoare, statuile suveranilor decapitați. Sufletele lui Gilbert Romme și Fabre d'Églantinc n-au decât să respecte buna-cuviință. Un vânt puternic suflă vijelios peste resturile împrăștiate ale Rațiunii și ale Ființei supreme: este acela al sfintei Biserici și al tradiției, cel al ignoranței și al aservirii pe care le denunțaseră. În rândul întâi al asistenței tronează un seminarist regicid și un episcop apostat. Printre atâția revoluționari convertiți fără voie și atâția soldați ai anului II și ai Convenției Naționale cărora li se cam învâрте capul, ci sunt aproape singurii în stare să urmărească o slujbă care le aduce aminte de trecut. Aceștia sunt Fouche și Tallcyrand.

Centrii opoziției față de Primul Consul și restaurația religioasă se află în sânul Institutului și printre intelectuali. Membrii Institutului sunt cuprinși de mânie văzându-l pe confratele lor Bonaparte – de la secția de Științe – că „duce Republica la spovedanie”. Dintr-un foc acum mut tura –, au pus în joc elogiul Reformei. Dintr-un foc – acum mut regele –, Primul Consul a extins și la Bisericile protestante beneficiul măsurilor pe care urma să le ia. Femeile joacă un rol important în bătălia dintre moștenirea Revoluției și moștenirea Bisericii: văduvele filosofilor Helvetius și Condorcet primesc întăriri din partea Doamnei de Staël care sună în zadar toaca pentru a încerca să acopere dangătele clopotului mare de la Notre-Dame: „Doar o clipă de răgaz mai aveți, mâine tiranul va avea patruzeci de mii de preoți în slujba sa.”

Opoziția intelectuală, care combate eforturile lui Bonaparte de a redeschide bisericile și a reveni, în pofida lui Fabre d'Églantinc și a Convenției Naționale, la tradițiile religioase și la vechiul calendar, găsește sprijin chiar și în Consiliul de Stat, recent înființat, și chiar în sânul armatei, unde generalul corsican nu duce lipsă nici de adepți fanatici, nici de adversari hotărâți. Pentru

a se duce la Notre-Dame și a asista la *Te Deum*, generalii Augereau, Lannes, Macdonald și Bernadotte s-au înghesuit în aceeași trăsură. Pe tot parcursul drumului, ei au dat frâu liber nemulțumirii lor la adresa organizatorului restaurației religioase.

Cum spiritele se încingeau, au fost cât pe ce să oprească trăsura pentru a face cale-ntoarsă și să continue să bombănească la ei acasă sau, și mai rău, cât pe ce să coboare în mijlocul mulțimii și să încerce să o ridice împotriva mascaradei clericale și a întoarcerii trecutului. Însă rațiunea a ieșit triumfătoare. Ei nu sunt cei mai puternici. Iată-i acum pe toți patru, sub înaltele bolți ale catedralei Notre-Dame care răsună de predica Monseniorului de Boisgelin și de vechile imnuri sacre ce reiau cu îndrăzneală locul cântecelor revoluționare *Ca ira* și *La Carmagnole*. Își rumegă oful în tăcere. Numai Augereau, cel mai îndârjit din grupul celor patru împotriva Primului Consul, bodogănește întruna și nu se sfiește să-și arate fățiș nemulțumirea.

Generalul Morcau, în ceea ce îl privește, strălucește prin absență. Foarte frumos, foarte elegant, adversar declarat al Primului Consul, el se plimbă ostentativ încolo și-ncoace în Palatul Tuileries, fumând o țigară de foi, în timp ce spre rivalul său și spre toată pompa din jur se înalță valuri-valuri efluvii de tămâie ale tradiției și ale nomenclaturii religioase. De o inteligență de temut, Morcau nutrește față de Bonaparte aceeași antipatic ca și Augereau. Cu câteva zile în urmă, pentru a lua în bătaie de joc Legiunea de Onoare atât de dragă Primului Consul, el a decernat cu mare pompă o cratiță de aur bucătarului său. Așadar, cum să vină să ia parte la ceea ce el numește marea maimuțăreală sau fățarnicie? Un alt general, Delmas, rezumă destul de bine opinia opozanților privind acel *Te Deum* de la Notre-Dame: „Mai lipsesc doar cei o sută de mii de oameni care și-au dat viața pentru a desființa toate astea.”

Totul se duce pe aripile vântului. Sub porticul de la Notre-Dame, în timp ce urcă în trăsură, Primul Consul este ovaționat de mulțime. Opoziția nu cântărește prea mult în fața entuziasmului popular. Ceea ce poporul reține mai cu seamă din restaurația religioasă este revenirea la sărbătorirea duminicii. Suprimarea zilei decadi, restabilirea duminicii au o primă consecință: lumea se va odihni o zi din șapte în loc să se odihnească o zi din zece. Progresul e destul de sensibil. Mulțimea din jurul catedralei aplaudă cântând:

Vom prăznui duminica! Aleluia!

Văduvit de săptămâna de zece zile și de ziua decadi, calendarul revoluționar va mai avea o existență teoretică încă vreo câțiva ani. Pe data de 1 ianuarie 1806 – fi nivoză, anul XIV –, el va fi în mod oficial și definitiv abolit de un senatus-consult potrivit căruia calendarul gregorian va fi restabilit pe tot cuprinsul Imperiului Francez. Calendarul revoluționar trăise ceva mai bine de treisprezece ani. Fusesse folosit – în cea mai mare parte a timpului, și mai ales către sfârșit, la concurență cu calendarul tradițional – timp de ceva mai puțin de zece ani.

A reușit să re trăiască, sub o altă formă, datorită geniului lui Stalin. Pe 1 octombrie 1929, la ceva mai mult de zece ani după decretul lui Lenin care înlocuia calendarul iulian cu calendarul gregorian, Stalin suprima în Uniunea Sovietică sâmbăta și duminica și instaura săptămâna productivă de cinci zile. Cele cinci zile ale săptămânii erau numerotate de la unu la cinci, existau șase săptămâni pe lună, douăsprezece luni de treizeci de zile pe an, plus cinci zile libere sovietice – și un cetățean din cinci se odihnea în fiecare zi, când îi venea rândul. Săptămâna de cinci zile nu a trăit prea mult înainte de a se alătura, în mormântul zeilor morți, calendarului revoluționar al Convenției Naționale. Și, din Japonia până la Țara de Foc, de la Washington până la Moscova, de la Barbizon până la Taşkent și la Ulan Bator, calendarul gregorian a început din nou să domnească asupra lumii, asupra execrabilei memorii a lui Stalin și a amintirii șterse a lui Fabre d'Eglantine și a lui Romme, care pieriseră, și unul și celălalt, de moarte violentă. Căci aici, în această lume, nu e deloc bine să te joci cu timpul.

— Uf! făcu A ușurat.

XI

Discursul lui A adresat spiritelor de pe planeta Urql

— M-ai convins pe deplin, îmi mărturisi A: mă voi întoarce pe planeta Urql cu sentimentul că oamenii sunt preocupați cu toții de istoric și de timp.

— Dar nu sunt, am precizat eu. Ei sunt prinși în mrejele timpului și ale istoriei. Însă își petrec viața, viața lor atât de scurtă și de faimoasă, gândindu-se la altceva.

— Dar la ce anume? întrebă A pierzându-și răbdarea. La ce? Iată ce trebuie să știu și să le povestesc celor de pe Urql!

— Mai la nimic, l-am încredințat eu. La bani. La muncă. La confort, la

plăcere. La vremea de afară. La hainele cu care se îmbracă. La oamenii pe care trebuie să-i vadă. La afacerile de rezolvat. La toate regulile jocului. Aproape la nimic. Și la tot. Lumea e o mașină de fabricat hazard după legi riguroase: oamenii înaintează în acest hazard lăsându-se în voia dorințelor lor. Lumea e o conspirație: oamenii se zbat cum pot în mijlocul capeanelor și al dezastrelor care se ivesc de peste tot. Lumea e o taină: iar oamenii, dintotdeauna și în vecii vecilor, se străduiesc să-i afle dezlegarea.

Lumea e mai cu seamă o fericire printre atâtea nefericiri. E o sărbătoare scăldată în lacrimi. E un eșec radios. Eu știam prea bine că într-o zi sau alta aventura mea în această lume avea să se sfârșească destul de rău și că aveam să mor de vreme ce eram un om. Am făcut ce mi-a stat în putință cu această uimire înflăcărată care mi-a fost dată sub formă de zile și de nopți, de păduri prin care să mă plimb, de mări în care să mă scald, de cuvinte pe care să le citesc sau să le scriu, de frumusețe și de râsete de fericire. Într-o zi când ploua, am întâlnit-o pe Maria pe strada Dragonului. Și am fost fericit împreună cu ea în multe locuri de pe acest Pământ. Pentru aceste crâmpene de spațiu, pentru aceste licăriri de timp, este bine că am avut parte de acest lucixi necunoscut care îmi este la fel de obscur privit dinăuntru pe cât îți este și ție privit din afară și pe care noi îl numim viață.

Te poți întoarce pe planeta Urql cu ecuații și formule ce vor dezvălui o parte din taina acestui detaliu din Univers unde s-au ivit oamenii. Te poți întoarce la tine acasă cu imagini care vor putea da o idee despre frumusețea Pământului și despre geniul locuitorilor săi vremelnici. Poți să te întorci acolo cu cuvinte în genul celor din raportul pe care îl întocmim împreună. Cuvinte, imagini, ecuații își vor pierde suflarea tot alergând după acest vis fără sfârșit care este realitatea. E mai bine să te întorci pe Urql cu numele Mariei. Dacă nu vei duce decât un lucru din expediția ta către această planetă stranie dintr-o galaxie îndepărtată unde eu te așteptam di întotdeauna, e bine că acest lucru să fie amintirea încântătoare despre Maria. Vei aduna spiritele, confrății tăi, și, după ce le vei fi distribuit exemplarele din raportul pe care tu și cu mine îl vom fi dus cât de cât până la capăt, vei cere să se facă liniște și vei începe să povestești cu glas șoptit:

„Am întâlnit pe Pământ, deasupra Vămii Mării, un om ca oricare altul: numele său era O. Se născuse, din întâmplare, mai curând aici decât în altă

parte. A trăit, din întâmplare, în anii aceia și nu în alții. A murit, din întâmplare, într-un oraș de piatră și de apă care va pieri și el, undeva între Palatul Dogilor și Isolă di San Giorgio. Și această suită de întâmplări este chiar necesitatea sa: el este O din întâmplare și de-a pururea. El era totul pentru el însuși, fiindcă fiecare om este pentru sine însuși totalitatea Universului și că, cu fiecare om care moare, se stinge din viață Universul însuși. Marea taină a acestei lumi, despre care vă vorbește raportul pe care îl aveți în mâini” – și în acel moment se va produce un mare foșnet de pagini răsfoite și de hârtie îmbotită –, „este...”

— Chiar crezi asta? mă întrebă A neîncrezător.

— Nu știu, i-am răspuns. Îmi închipui. Se va restabili liniștea. Și atunci vei continua: „Marea taină a acestei lumi este aceea că ea nu există decât în mintea oamenilor. Există oameni fiindcă există o lume. Însă nu există o lume decât fiindcă există oameni. Oamenii sunt un fel de zei cufundați de corpul lor în ignoranță și în teamă. Fiecare om își creează propria sa lume despre care noi credem cu o credință neșămutată – dar nimeni nu poate jura – că e lumea celorlalți. Fiecare om este afundat în el însuși și lumea întreagă este afundată odată cu el. Lumea este ansamblul tuturor acestor singurătăți și al acestor închisori.

Oamenii își petrec timpul meșterind tot felul de chei pentru a-și părăsi închisoarea, pentru a pleca în altă parte și a se întâlni cu ceilalți și cu lumile lor necunoscute. Acele chei se numesc cunoaștere, frumusețe, speranță sau pasiune. Există cheia științei: ea explică, prin jocul efectelor și al cauzelor, desfășurarea evenimentelor care se situează în spațiu și mai ales în timp. Există cheia artei: ea precipită sufletele oamenilor în visuri de fericire și uneori de teroare, ea deschide spații întinse imaginației privind sensul, sunetele, culorile și formele. Există cheia religiei: ea promite altceva decât realitatea, că le permite celor care suferă să-și poată îndura suferințele. Există cheia iubirii. Într-o zi, la Paris, pe strada Dragonului, pe la sfârșitul veacului al douăzecilea după Îi sus Hristos, care a ieșit din veșnicie pentru a cădea în timp și a-l face să se rotească în jurul său, O, adăpostit sub o umbrelă, a întâlnit-o pe Maria. Lumea, în ochii lui O, a căpătat înfățișarea Mariei.

În ochii lui O, Maria era mai frumoasă decât războaiele, decât meleii, decât spălătoresele, decât tipăriturile. Ea era mai presus, după părerea lui, de

geometrie, de templul din Karnak, de frumusețile perspectivei la Masaccio sau Uccello, de asediul Troici de către aheii șireți și cu corăbii fără număr, de descoperirea, într-o zi de toamnă, sub Carol al VTII-lea în Franța, sub Ferdinand de Aragon și Isabela Catolică, sub un papă Borgia, simoniac și dezmațat, a oricărui nou teritoriu de un genovez rătăcit. Comoară din inima ei era mult mai prețioasă decât fântânile de la Versailles, decât comorile din valea râului Golconda, decât toți arborii din pădurea din Paimpont, din pădurea Broceliande și din cea din Troncais. Din motive mecanice care sunt legate de plăcere, bărbații, pe planeta Pământ, joacă un rol important pe lângă femei. Și femeile pe lângă bărbați. Și adesea femeile pe lângă femei. Și bărbații pe lângă bărbați. Corpul Mariei era acela al unei femei. Până la urmă el a ajuns să acopere întregul orizont al lui O. Este ceea ce ei numesc iubire, iar iubirea îi preocupă mai mult decât orice altceva pe lume.

O mânca și bea fiindcă avea un corp. Și dormea destul de mult. El stătea de vorbă cu mine fiindcă era un spirit. Și fiindcă, lipsit de corpul său, el nu mai era nimic altceva decât un mort care petrecuse ceva timp, câteva anotimpuri, câțiva ani în memoria lumii. Era legat de Maria, în vecii vecilor, prin acel elan impalpabil, la fel de fluid ca și timpul și la fel de puternic ca și el, care se află în inima lumii și care, în fiecare clipă, îi permite să supraviețuiască.

OENONE Nu se vor mai vedea vreodată.

P1IEDRE

Se vor iubi mereu.

Iubirea se împlinește între corpuri. Și că domnește asupra spiritelor."

— Le voi spune așa ceva? mă întrebă A.

— Tu hotărăști, i-am amintit eu. Nu hotărăsc eu. Le vei spune ce crezi de cuviință. Ce se petrece în afara lumii sau, dacă preferi, în afara timpului, nu mă mai privește pe mine. În ideea pe care mi-o fac eu despre tine, este tocmai ceea ce le vei spune. Însă, odată întors pe planeta Urql unde eu nu voi mai fi decât o amintire topită în timp și în absența de timp, vei face cum vei crede de cuviință. Cât despre ceea ce vor gândi ci despre tine, și despre noi, eu nu am nici cea mai vagă idee. Oamenii trăiesc în lume, ci nu vorbesc despre nimic altceva. Iar lucrurile despre care nu poți vorbi trebuie să le păstrezi sub tăcere. Tăcerea le deschide oamenilor, închiși în lumea lor, închiși în ci înșiși, un tărâm al visurilor fără de sfârșit.

Tăcerea

— N-am fi făcut cumva mai bine, întrebă A, să începem cu tăcerea decât să sfârșim cu că?

— Dacă vrei să-mi atragi atenția că ar fi trebuit să tac de la bun început, n-ai decât să mi-o spui: sunt de acord cu tine fără nicio problemă. Oamenii vorbesc întotdeauna prea mult și aproape tot ceea ce spun ei nu merită să fie spus. Ar fi fost mare păcat ca Platon, sau Spinoza, sau Shakespeare, sau Racine să se fi hotărât să tacă. Tot ceea ce ți-am povestit eu, în schimb, după cum ai observat tu însuși de atâtea ori, nu prezintă prea mult interes. Să zicem că nu am spus nimic. Însă tu voiai să știi totul despre această lume unde tocmai veniseși. Fiindcă eu cunoscusem această lume și fiindcă nu se cuvine să vorbești decât despre ceea ce cunoști, am încercat să ți-o descriu și să te fee s-o înțelegi.

Aș fi putut la fel de bine să o las să se povestească singură. Ne închipuim că noi suntem cei care vorbim, dar în realitate lumea este cea care vorbește prin noi. Lumea e mai elocventă decât Demostene și Flugo, decât discursul lui Mareuș Antonius aplecat deasupra cadavrului lui Cezar. Lumea ne învață totul mai bine ca nimeni altcineva. Noi nu inventăm niciodată nimic: doar transformăm ceea ce există, prezentăm lucrurile altfel. Este tocmai ceea ce fac savanții, poeții, istoricii, filosofii. Și romancierii. Aș fi putut să mă lipsesc de plăcerea de a adăuga propriul meu grăunte de sare la spectacolul continentelor, al orașelor, al bătăliilor dintre oameni, al patimilor iubirii.

— Acum nu exagera, îmi spuse A. Cam întreci măsura. Ți-am repetat de zeci de ori că, chiar așa de doi bani cum ești, pe mine m-ai ajutat mult. Și nu este deloc exclus să cer să ți se ridice pe planeta Urql ceva de domeniul inefabilului, ceva care să semene cu o statuie. Voi avea grijă ca pe soclu să fie gravat, în ceea ce ne servește nouă drept limbă:

LUI O

PRIETENUL SĂU A

— Îți mulțumesc, i-am spus eu, cu vocea sugrumată de emoție, lată într-adevăr o recompensă pentru toate strădaniile mele. Cred că după atâta vorbărie pentru a-ți face intrarea în lume, voi tăcea pentru mult timp de-acum înainte, cu statuia de pe Urql în minte și cu numele tău în inimă.

— Mai încet cu vorbele, mormăi A. Cunoști bine regulile raportului: nu vorbe de clacă, nu sentimentalisme, doar lumina strălucitoare a adevărului.

— O, A! am început cu atunci. Eu țin mult de tot la tine. Sunt un egoist care a iubit-o pe Maria și care l-a iubit pe A. Mi-aș fi dorit atât de mult să-i pot oferi lumea Mariei și să ți-o ofer și ție. E o misiune grea. După ce mi-am târât picioarele pe ici pe colo, fiindcă sunt greoi nu doar din cauza egoismului ci și a leneviei, și cu aș fi vrut să-ți ridic un fel de statuie. Cea mai frumoasă, cea mai trăsnită dintre toate: lumea, sub formă de raport, în centrul căreia ai fi fost tu. Am li pornit astfel amândoi – tu sub trăsăturile lui Socratedin *Dialogurile* lui Platon, cu sub cele ale interlocutorului său, un nătâng cam încuiat la minte, plin de bunăvoință, care spune lucruri ieftine – spre marile spații și spre eternitate. Te rog să mă ierți, dragul meu A. Ai fi meritat ceva mai mult decât sărmanul tău prieten O, pe care-l pândesc deja, slavă Domnului, tăcerea și neantul.

— Vei trăi, îți promit solemn, în amintirea oamenilor de pe Urql.

— Chiar crezi? am îndrăznit eu să întreb.

Și tare mă tem că ochii mei deja începuseră să strălucească în timp ce zburam peste Ispahan și Persepolis, spre Hindu Kuch a cărei siluetă impunătoare se prefira deja în depărtare.

— Sunt sigur de asta, mă asigură A. Nu știu nimic despre oameni, însă pe confrății mei îi cunosc bine: vor găsi că ești de-a dreptul absurd, însă se vor minuna de tine.

— Asta e o mare fericire pentru mine. Ți-o datorez în întregime. Aș putea îndrăzni să-ți mai spun că nu sunt numai un egoist și un leneș...?

— Ce altceva? întrebă A.

— Aș fi vrut... am început eu. Simțeam că roșesc.

— Hai, curaj! mă îndemnă A. Pășește spre logos.

— Aș fi vrut să las măcar o urmă în lumea asta pe care am iubit-o atât de mult. Aici am dat chix. Nu am tăcut mare lucru: nu am ocupat un loc decât în inima Mariei. Datorită ție, poate, departe în spațiu, în afara timpului, la o parte de societățile noastre trecătoare și schimbătoare, care se fac și se desfac întruna, câteva zeci de spirite de pe Urql își vor aminti de mine.

Lumea e prea populată pentru a putea trage nădejde să supraviețuiască aici. La se transformă prea repede. Zarva ci e prea mare. Tocmai din acest motiv nu voiam, dacă îți mai amintești, că raportul să tic cunoscut aici, pe

Pământ. Atunci când Homer sau Virgiliu, și poate Shakespearc și Rabclais, își scriau rapoartele despre pasiunile oamenilor, ei erau aproape singuri în tăcerea lumii. Lumea, și așa stau lucrurile fiindcă tot ceea ce se petrece în istorie, chiar și cele mai cumplite monstruozități, nu poate fi altfel, a devenit un adevărat loc de pierzanie. Totul se petrece aici cu o viteză amețitoare. Totul se uită în clipa următoare. Oamenii strigă toți unii la alții în același timp. Și nimeni nu mai are timp să vadă lumea și frumusețea ei. Și nu e deloc imposibil ca tăcerea să devină singura portiță de salvare într-o lume atât de zorită și de gălăgioasă. Sunt fericit că amintirea mea pornește spre planeta Urql împreună cu tine. O să mai trăiesc ceva timp aici, în memoria Mariei. Apoi voi trăi cu tine, pe veci, printre spiritele de pe Urql.

— Ți-am promis deja acest lucru, îmi spuse A pe un ton cât se poate de natural. Eu îmi țin întotdeauna promisiunile.

— Atunci, l-am rugat eu, dă-mi voie să tac. De când lumea e lume, întotdeauna a făcut zgomot. Există o rumoare a Universului, există o muzică a stelelor. Însă oamenii vorbeau puțin. De când au cucerit puterea și de când au pus stăpânire pe pietre, pe arbori și pe animale, ci nu se mai opresc din piuit. Eu nu prea mai am chef să iau parte la piuitul lor. Cel puțin pentru o clipă, hai să tăcem amândoi. Să coborâm puțin în noi înșine. Să ne pregătim de plecare. De vreme ce tu, spirit de pe Urql, urmează să te întorci acasă. Iar eu, om al acestui Pământ, care ieri eram viu și care astăzi sunt mort, am să plec și eu fără să știu încotro anume.

Nu se mai auzea nimic altceva în afară de talazurile mării, de larma orașelor și de muzica sferelor.

— Mai stai puțin, mă rugă A. Mai spune-mi câteva lucruri despre ceea ce ai văzut. Mai vorbește-mi puțin despre arbori, despre umbrele, despre pasiunile oamenilor. O să taci pentru totdeauna. Câteva orc numai, după care ne vom despărți. Tăcerea te va purta cu că tot atât de sigur în lumea spre care te îndrepti după cum timpul te purta cu el în lumea din care vii...

— Ce fericire! am exclamat cu sincer. După ce am vorbit atât de mult pentru a spune lucruri fără folos...

— Te rog să nu mă calci pe nervi! mă avertiză A scrâșnind din dinți. N-o ține mereu una și bună numai ca să teacopăr cu flori!

Am ridicat mâna în semn de protest.

— N-o țin deloc una și bună. Oricine, de pe acest Pământ, ar fi fost în stare să-ți servească drept ghid. Un miner din subteran a cărui mină și-a închis porțile. Un mic-burghez retras la pensie. Un supraviețuitor din gulag sau din lagărele de concentrare. O indiancă din Amazonia. Un bancher din Hong Kong sau din Singaporc. Un țăran din Yunnan sau din Cuernavaca. Un centurion al lui Pompei, un marinar al lui Magellan, un cavaler al lui Genghis-Han, un tăietor de piatră din Verona, din Konarak sau din Borobudur. Am avut baftă să mă despart de lume chiar în momentul în care soseai tu deasupra Vămii Mării. M-am aflat din întâmplare acolo, asta e tot. Și ți-am vorbit despre aventuri și domenii de cunoaștere trecătoare de care ai fi putut să telipsești în viața ta veșnică. Iar acum, după ce am vorbit despre vrute și nevrute, înainte de a intra la rândul meu în ceea ce nu se mai schimbă, ceea ce nu s-a schimbat niciodată și nu se va schimba în veci, las lumea pradă vacarmului în care se scaldă, iar cu îmi caut refugiu în tăcere. Tăcerea face și ea parte din ceea ce e posibil și din puterile oamenilor.

— Ei bine! interveni A, vorbește-mi puțin de tăcere. Am pufnit în râs. Și am tăcut mîlc.

Între noi a apărut ceva asemănător unui mare spațiu alb.

XIII

Soarele la Sambuco

— Asta nu e totul, îmi spuse A. Ne mai rămân doar câteva ceasuri. Nu mai e nimic de salvat de la naufragiu înainte de a ne scufunda pentru totdeauna? Niciun gând de căință, nicio remușcarc? Nicio scăpare chinuitoare pentru tine?

— Bineînțeles că da, am murmurai eu. Dar el nici nu m-a auzit.

— Nimic esențial de adăugat în raport pentru a oferi oamenilor de pe planeta Urql câteva lămuriri despre o planetă rătăcită printre cele o sută de miliarde de stele ale unei galaxii printre alte galaxii? Îmi închipui că nu ai vrea să mă vezi întorcându-mă la locuitorii de pe Urql cu un raport incomplet care ne-ar face de rușine pe amândoi?

— Dragul meu A, am început cu pe un ton îngăduitor, ar trebui să începi să-ți dai seama că niciun raport despre Pământ nu va putea fi vreodată complet. Singurul raport complet despre lume și istoria sa, este lumea și istoria sa: nici chiar ție, spirit pur, fără limite și fără corp nu-ți este îngăduit să le iei cu

tine pe planeta Urql. Vei pleca de aici cu câteva cuvinte, cu câteva imagini, cu un sentiment de stupefacție și două sau trei scurte priviri asupra lumii. Le vei putea spune celor de pe Urql că pe Pământ se petrece ceva deopotrivă obscur și deosebit de luminos. Și asta va fi aproape tot.

— Aș vrea să-ți dau de veste că într-o bună zi, nu știu exact când, între lumea ta și planeta Urql se vor stabili legături foarte strânse, că pe Pământul vostru vor veni confracții mei cu dușmanii și că apa, gelozia, calendarul și aurul vor fi lucruri familiare pentru noi. Însă am oarecare îndoieli în această privință. Eu, care la voi pe Pământ pot fi; 'ițindeni în același timp, am avut nevoie de milioane și milioane de ani de-ai voștri să ajung până la tine. Atunci când un alt spirit de pe Urql va veni să se plimbe prin părțile Galaxiei voastre și ale Căii Lactee, tare mă tem că Pământul să nu fi încetat să mai existe. Va mai trece ceva timp până când oamenii de pe Urql vor mai avea, prin altcineva decât mine, vești de pe Pământ. De aceea, te implor, încearcă să-mi spui în două cuvinte, pentru a informa la rândul meu spiritele de pe Urql, ceea ce constituie după tine inima și sensul lumii și al vieții.

Am căzut pe gânduri. Această responsabilitate mă copleșea. „Cum așa? mă întrebam eu, mii de spirite de pe Urql își vor face o idee despre lumea în care trăim ascultându-l pe A povestindu-le ceea ce îi voi fi povestit eu? Oare n-ar fi trebuit să mă mulțumesc să-i înmânez un simplu dosar cu date și fotografii, cu hărți geografice, efemeride, casete, cifre și eșantioane?” Mi se părea totuși că niște grafice și niște liste de evenimente erau departe de a putea să le dezvăluie spiritelor de pe Urql secretul vieții. Mult mai mult decât niște simple calcule și planuri, mai mult decât niște genealogii, mai mult decât niște fapte și înlănțuirea lor, viața era o vorbă, o amintire, o speranță, un avânt. O deznădejde, poate, o uitare, o revoltă. Ceva pe care oamenii îl asemuiau cu o flăcără și care era mai curând un foc decât un document.

— Maria! am strigat eu deodată.

Maria era acolo. Lângă mine. Pe balconul camerei 5 de la Caruso Belvedere, de unde ieșea, cu părul răsfirat, pe jumătate adormită. Cu ochii somnoroși, orbită de lumina de afară, se rezemă de mine.

Căldura urca dinspre valea Dragonului. Cobora de asemenea din văzduh. Se lăsa peste vii, peste măslini, peste portocali, peste lămâi, peste migdali, peste oleandri. Peste mare, în depărtare. Peste acoperișurile de țiglă de

culoarea mierii. Peste trandafirii din Ispahan și peste camelii. Eram în luna aprilie. Pe cer nu era nicio umbră de nor.

Sosiserăm la Sambuco cu avionul, cu trenul, cu mașina. Uitaserăm de toate. Lăsaserăm în urma noastră tot ceea ce spiritele de pe Urql nu e nevoie să știe. Merseserăm, de-a lungul unei coaste stâncoase, pe una dintre cele mai frumoase șosele de pe Pământ. Se însera. Se vedeau stânci cu forme neobișnuite gata să se prăvălească în mare. Citisem undeva...

— Poate într-un raport, sugeră A.

— Poate într-un raport, că niște pirați, cândva, se postaseră pe culmile ce dominau văile și pe stâncile de care se izbeau corăbiile. Pirații dispăruseră fără urmă. Noi eram acolo, doar noi doi. Și ne iubeam.

Trecuserăm prin târgușoare de pescari și orășele complet albe, pitite prin golfuri. Întâlneam în dramul nostru plaje, turnuri, mănăstiri, poduri amețitoare peste defileuri sau lunci presărate cu măslini, sate ale căror nume te îmbiau să fredonezi: Sant'Agata sui Due Golfi sau Colli di San Pietro. Vedeam prin porturi nave sosite de la mari depărtări.

Noaptea se lăsase de-a binelea atunci când am luat-o pe drumul în serpentină care urcă, de-a lungul văii Dragonului, de la Scala la Sambuco. Am intrat în Sambuco ca într-o oază de prospețime și de liniște. Mai degrabă ghiceam decât vedeam, în întuneric, vile, grădini, străduțe destul de abrupte, scări, pasaje cu boltă înfipite în pantele prăpăstioase ale văii Dragonului. Ne-a fost cam greu să găsim hotelul al cărui nume flamboiant – Caruso Belvedere – ne cucerise din primul moment sub ploaia Parisului. Ne-am aruncat în pat, un pat *matrimoniale* din fericire, și am adormit unul în brațele celuilalt. A doua zi dimineața, un soare puternic strălucea peste valea Dragonului, peste Scală, peste Sambuco.

O, A! tu știi deja acest lucru: odată întors pe Urql va trebui să vorbești mai ales despre Maria. Și mai ales despre soare. Vei putea lăsa în plata Domnului Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, cretacicul și jurasicul, proiecția Mercator, cele o mie și unu de feluri de aseasonare a tomatei, cele două bătălii de la Tannenberg, poeziile lui Auguste Bărbier și acel Cartel des gauches, jocurile de circ din Bizanț și motorul cu explozie, mașinile de prelucrare a textului și cuptoarele cu microunde. Va trebui să vorbești despre soare. Despre soare și despre timp. De altfel, e același lucru: nu există timp,

pentru oameni, decât pentru faptul că există un Soare. La Sambuco, în acea dimineață de aprilie, timpul se oprise în loc. Soarele era deja sus pe cer. Era atotputernic. Când am ieșit pe balconul camerei 5 de la hotelul Caruso Belvedere unde dormisem în brațele Mariei, soarele învăluia lumea. Lumea toată se schimbase în soare.

El strălucea peste vii și peste pomii fructiferi. Strălucea pe coasta mării. Strălucea pe pantele văii Dragonului, pe mănăstiri, pe capele, pe casele unde locuiau oameni. Strălucea pe fântâni, peste grădini, peste schituri. Maria se strângea la pieptul meu. Lumea întreagă era cu noi. Se încingea la soare. Se contopea cu el. Viața mea plutea în soare și putea să se sfârșească acolo. Fericit că am văzut soarele strălucind la Sambuco.

Era inutil să știu câte ceva despre Sambuco, despre istoria sa, despre oaspeții de seamă și fermecători care se perindaseră pe acolo, despre nenumăratele aventuri cărora valea Dragonului le servise de decor. Mâna Mariei nu se mai desprindea din mâna mea. Soarele zdrobea totul sub razele sale. Mătura trecutul. Ignoră viitorul. Distrugea spațiul. Curăța Universul de tot ceea ce nu era Sambuco. Important, la Sambuco, nu era să-ți aduci aminte de ceea ce se petrecuse la Sambuco, ci să-ți aduci aminte de Sambuco. Mi-aduceam aminte cu atâta forță de acel prezent veșnic, mi-aduc aminte de el cu atâta forță în momentul în care te părăsesc și plec, nici cu nu știu încotro, poate acolo unde nu mai există soare, încât mi-aș dori că spiritele de pe Urql care nu cunosc Sambuco, să-și amintească totuși de el la rândul lor – și poate în locul meu – și să vadă în el, datorită ție, poate un pic datorită și mie, ca o inimă a acestei vieți pe care o trăim amândoi de trei zile-ncoace. O, A! află că lumea nu este nimic altceva decât soarele la Sambuco.

XIV

Inima lumii

— Credeam, murmură A, că e vorba de soarele la Symi.

— Caută să înțelegi... l-am îndemnat eu.

— Asta-i bună! tăcu el.

— Da, am reluat eu, caută să înțelegi. Lumea e soarele la Symi. După cum e și soarele la Sambuco. Așa cum e și toate celelalte. E zăpada, furtuna, violența, crima. E totuna cu zorii dimineții, cu farmecul serilor la umbra teilor. E fericirea sub toate formele. E înmormântarea copiilor plecați la mijitul zorilor și

bătăliile în câmp deschis sau de-a lungul marilor fluvii. E sosirea, cu toate pânzele sus, a oricărui marinar în oricare golf al oricărei insule din oricare ocean. Sau chiar intrarea, pe o ploaie torențială, în portul New York, când vezi acea *skyline*, cu băncile sale, cu asigurările sale, cu consiliile sale de administrație, cu gangsterii săi și cu oamenii străzii, deslășurându-se sub ochii tăi. Lumea este visul Sfintei Ursula și canișul alb al lui Carpaccio care se uită la Fericitul Augustin în momentul în care acesta află, printr-o inspirație divină care îi vine pe fereastră, moartea Fericitului Ieronim. E doamna cu voaletă dintr-o barcă, înaintând pe apă, în compania unui fante despre care ți-am vorbit deja. E *Laudă zilei a doua*, e *Miserere* de Allegri ascultat de un copil care îl transcrie din memorie în camera sa de la han. Și e tot ceea ce copilul, mai târziu, va scrie pentru eternitate – sau, dacă nu pentru eternitate, cel puțin pentru toți oamenii atât timp cât vor exista ei pe acest Pământ.

Lumea înseamnă piramidele egiptenilor precum și cele ale aztecilor, deopotrivă cu mulțimea celor ce au trebuit să moară pentru a putea fi construite. Înseamnă toate monumentele de pe coline sau din văi, înseamnă marile orașe și mizeria lor, înseamnă ceea ce moare și dispare, retorii din vechea Grece, galerele, caravelele, truverii și trubadurii, morarii, țesătorii, țăranii de pe ogoare. Înseamnă ceea ce se naște și se dezvoltă înainte de a părăsi această lume, înseamnă zile după zile, nopți după nopți, cantitatea uriașă de invenții și idei de geniu, dar și de erori, de uitări, de secrete, precum și oazele de frumusețe unde oamenii se retrag să viseze.

Lumea are multe aspecte pentru fiecare dintre noi. Are o mulțime și aproape o infinitate pentru întreaga masă a oamenilor. Există o lume pentru fiecare om și pentru fiecare clipă a fiecărui om. Tocmai fiindcă tu nu ai putut să-i întâlnești pe toți oamenii din toate epocile și din toate țările, te-ai mulțumit să te întâlnești doar cu mine. Lumea mea se află la Sambuco, la Symi, în jurul Vămii Mării, în preajma lui Chatcaubriand, a lui Aragon, a lui Toulet. Există multe alte lumi. Există tot atâtea lumi câte spirite pentru a le vedea și a vorbi despre ele. Și, printr-un fel de miracol, toate aceste lumi diferite fac în așa fel încât să se poată lipi unele de altele pentru a nu forma decât o singură lume. Soarele de la Sambuco este soarele de la Symi. Fiindcă Soarele este unic.

Poți lua aproape totul din această lume: că va rămâne lumea. Poți lua fluviile, munții, pădurile, vai! și mașinile care au devenit una dintre cheile și

simbolul epocii în care am trăit. Poți lua preoții, judecătorii, președinții, soldații. Poți lua cărțile, muzica, tablourile, vinul saintemilion și vinul nuits-saint-georges: lumea va fi mai puțin veselă, însă va fi tot lumea. În ultimă instanță, i-ai putea lua și pe oameni. N-ar mai rămâne nimic – totuși ceva tot ar rămâne: ar rămâne lumea așa cum era ea înaintea oamenilor, ar rămâne lumea care era în așteptarea oamenilor. Există cel puțin două lucruri pe care nu le poți lua din lume fără a distruge lumea însăși. Nu poți lua timpul. Și nu poți lua Soarele.

Dacă ai lua timpul, întregul Univers ar exploda. Dacă ai lua Soarele, catastrofa ar fi ceva mai mică: nu ar mai exista lumea. Lumea și viața sunt anexe ale Soarelui, sunt foburgurile sale, periferia să. El este foarte departe de noi, este deja o etapă pe drumul către planeta Urql și către întregul Univers.

— Mda... zise A neîncrezător. În sfârșit... dacă spui tu...

— Soarele e foarte aproape de noi, este ce avem noi mai apropiat. Noi trăim în el. Atunci când dispare, ne căutăm refugiul în somn, care este un fel de absență. Atunci când apare din nou, ne trezim din somn și intrăm iarăși în lume. Lucrul cel mai natural ce merită a fi adorat sub soare, este Soarele. Popoarele primitive nu s-au privat de acest lucru. Aztecii ucideau oameni pentru că soarele să catadiesească a străluci din nou pe cer. Iar Platon vedea în Soare imaginea supremă a Binelui.

Mult timp și multă istoric au trecut pe sub soare – și peste el. Oamenii aproape au uitat că-i datorează totul. În aceeași măsură ca și apei din care provin și care te umpluse de mirare. Și aproape la fel de mult timpului. Apa, soarele, timpul: iată așadar viața, iată lumea. Focul, bineînțeles, limbajul, roata, muzica, agricultura, orașul, pictura, motorul și mașinile au ajuns să eclipseze soarele. Când ai sosit deasupra Vămii Mării, eu nu te-am întâmpinat cu acea urare de pe afișele agențiilor de voiaj: „Bine ați venit în țara soarelui!” Ți-am vorbit în primul rând despre oameni și despre istoria lor, despre femei, despre sex, despre aur, despre matematică, despre pasiuni, despre putere. Însă, în spatele acestei spume care a ieșit din viață și care a transformat-o, se află Soarele.

Acum fiecare om își arc soarele său. Bani sunt un soare. Literatura e un soare. Statul e un soare. Artă e un soare. Viitorul e un soare, întreaga istoric a oamenilor nu constă probabil decât în încercarea de a camufla Soarele și de a crea alți sori care să-l înlocuiască. Însă dacă Soarele, adevăratul Soare, singurul

Soare al Bunului Dumnezeu, ar dispărea ca prin farmec, nu ar mai exista nici viață și nici lume. Și nu ar mai exista oameni.

XV

Sfârșitul a toate

— Dar, bietul meu prieten, spuse atunci A, tu știi lucrul acesta la Ici de bine ca și mine: Soarele vostru va dispărea.

— Știu, i-am răspuns. Toți știm asta. Știm de asemenea că vom muri. Dar ne prefacem că nu știm. Cred că ți-am explicat deja că există ceva, în inima oamenilor, care se numește dorință. Și această luptă neconținut împotriva morții. Dar lupta pe care o duce e o luptă fără speranță. La capătul vieții fiecărui om se alia moartea. La capătul istoriei lumii se alia moartea Soarelui. Peste cinci miliarde de ani, sau pe undeva pe aproape, nu va mai exista Soare. Și nu va mai exista Pământ. În clipa în care părăsesc lumea pe care am încercat să ți-o descriu, ne aflăm poate cam la jumătatea vadului istoriei Pământului: la câteva milioane, la câteva zeci sau sute de milioane de ani, cinci miliarde de ani deja trași pe răboj, și încă cinci miliarde rezervă. Și, la mijloc, Vama Mării unde am căzut lat într-o dimineată.

Îmi închipui că sfârșitul va fi la fel de greu ca și începuturile. Nu prea ne place să ne gândim la verdele-albastru și la supa primitivă din care au ieșit oamenii. Nu prea mi-ar plăcea să văd Soarele micșorându-se ca o lampă gata să se stingă. Prefer să mă despart de această lume mai degrabă astăzi decât peste cinci miliarde de ani fiindcă știu că viitorul, așa cum a făcut-o mereu în trecut, dar poate și mai mult decât în trecut, ne anunță zile atât de frumoase încât vom muri de spaimă. Căci, pentru a mă exprima precum un cardinal care trăia pe vremea lui Rance, vom vedea lucruri pe lângă care cele trecute nu vor fi decât pășuni verzi și păstorițe.

Ne lemem deja de ceea ce oamenii ne pregătesc pentru secolul următor și pentru cele care vor urma, adică pentru mâine și pentru poimâine: creiere care își vor schimba corpul, corpuri care își vor schimba creierul, amestecuri de porci și de oameni, rezerve vii de plămâni și de ficat, bombe având capacitatea, pentru mai multă siguranță, de a distaige dintr-un foc câteva mii de planete. Ceea ce se pregătește pe termen lung, dintotdeauna, fără ca noi să bănuim ceva, este de-a dreptul cumplit. Nu sunt deloc nemulțumit că plec odată cu tine spre destinații necunoscute înainte de a mă usca pe loc, potrivit

făgăduințelor pe care ni le fac savanții noștri cei mai puțin exaltați, pe de o parte, preasfintele noastre Scripturi, pe de altă parte.

— Ești atât de sigur, mă întrebă A, de sfârșitul Pământului?

— A! am răspuns eu imediat, ai dreptate: nu sunt deloc sigur de acest lucru. Ceea ce e sigur, cred eu, e faptul că Soarele va avea un sfârșit: stelele strălucesc multă vreme, dărele nu sunt veșnice. Soarele, într-o bună zi, se va sătura să tot dea căldură, lumină, energie, frumusețe. Și să asigure viața. Dar există ceva, sau poate cineva care, spre stupefacția generală, mai are încă puterea să schimbe regulile jocului. Acest magician, tu l-ai ghicit deja după tot ceea ce ți-am spus, acest magician...

— E omul! rosti triumfător A.

— Bineînțeles, am confirmat eu. E omul. Peste cinci miliarde de ani, ți-am spus deja câteva cuvinte despre asta, el va fi atât de departe de imaginea noastră de astăzi pe cât e de departe imaginea noastră de astăzi de bacteria sau de algă din care ne-am ivit. Îmi imaginez, nu prea știu cum, că el va fi fost în stare să lanseze în spațiu un soare de rezervă. Sau că va fi știut să modifice corpurile noastre într-un mod atât de radical încât Soarele, vai! nu le va mai fi necesar. Sau că oamenii, așa cum mi-ai sugerat tu, vor fi părăsit Pământul înainte ca Soarele să-i părăsească pe ei. Nu e imposibil ca la sfârșitul sfârșiturilor Soarele să ajungă să se stingă iar Pământul să dispară, dar ca oamenii să fie tot aici – sau mai degrabă în altă parte. Oamenii, sau ceva cu neputință de numit care se va trage din oameni așa cum noi înșine ne tragem din acele lucruri cu neputință de numit care se bălăceau în supă primitivă și în care necunoscutul s-a făcut viață.

— Mă voi întoarce să văd, zise A.

— Întocmai, am încuviințat eu. Bună idee. Nu știu dacă lucrurile de nenumit care vor descinde din noi vor păstra amintirea Pământului și a oamenilor așa cum arătau ei pe vremea mea. Mă tem că peste cinci miliarde de ani chiar raportul, în ciuda speranțelor tale, va fi dat uitării. La o dată viitoare cât mai îndepărtată cu putință, îmi închipui că trecutul, adică prezentul nostru de astăzi, va fi redus la starea de mit sau de legendă minunată. La ceva, poate, asemănător unui paradis pământesc get-beget, unui eden populat cu mulți de-alde Adam și Eva cu nevinovăția lor primitivă și care, cu toată mizeria acțiunii lor asupra universului, vor începe să întruchipeze în ochii amintirii

însăși imaginea fericirii. Vor fi invidiați fiindcă sufereau și mureau cu simplitate, fiindcă știau lucruri inutile, fiindcă nu intraseră încă în epocile infernale ale complexității.

— Chiar în felul acesta, zise A zâmbindu-mi cu indulgență, vezi tu viitorul acestor oameni cărora le aparții?

Am ridicat din umeri.

— N-am nici cea mai mică idee, bineînțeles. Nu știu absolut nimic. Mai puțin decât nimic. Oamenilor le este deja greu să ghicească câte ceva din viitorul lor imediat. Noi am avut, în țara mea, care se numește Franța...

— Știu, zise A cu un gest de nerăbdare, știu: Franța. Numai de Franța vorbești.

— ... un Prim Război Mondial care ne-a costat mulți morți și pe care l-am câștigat. Oare cine ar fi îndrăznit să spună sau să gândească, în 1918, că douăzeci de ani mai târziu, Franța va li învinsă în patruzeci de zile și distrusă complet? Iar lovitura genială a unora – și nu erau mulți – a fost aceea de a susține, încă din primăvara radioasă și sinistră din '40 care asista la triumful acelor *Panzer și Stuku intrând* ca în brânză în Franța radicală și radical-socialistă, că Germania hitleristă va fi la rândul ci învinsă. Și, odată Germania învinsă, Rusia comunistă devenise atotputernică. Ea semăna teroare înjur și domnea asupra spiritelor: profesorii erau comuniști, savanții erau comuniști, poeții erau comuniști. Când mecanismele obscure și aproape misterioase au tăcut să cadă și ca la rând, lumea a fost cuprinsă de stupoare. Istoria arc mai multă imaginație decât toți oamenii la un loc. Un celebru raport...

— Al cui? Întrebă A cu interes.

— Dragul de tine, am reluat eu, al prefectului de poliție... prevedea, la Paris, pe la sfârșitul secolului precedent, o mulțime de dificultăți generate de tăvălugurile tot mai mari de baligă de cal, din cauza intensificării circulației. Câțiva ani mai târziu, problema insolubilă era rezolvată, ca printr-o minune, prin dispariția cailor și invadarea orașului cu automobile. Remediul, bineînțeles, era mult mai rău decât răul. Se va găsi, de asemenea, în timp, atunci când situația va ajunge de nesuportat, un remediu la remediu și istoria va înainta astfel din catastrofă în catastrofă și de la un progres la altul.

— Vrei să spui cumva, dori să știe A, că fiecare progres ajunge încet dar sigur să se transforme într-o catastrofă?

— Nu, am răspuns eu. Sau nu întocmai. Întotdeauna se urcă cu o treaptă, fu cred cu încăpățănare în progres. Eu cred că nu ar exista viață dacă nu ar exista progres și că întreaga istoric a lumii nu e decât un imens progres. Dar nu se știe spre ce.

Tu știi acum că Picasso nu pictează mai bine decât Tizian iar Kant sau Hegel nu sunt mai mari decât Platon. Însă omul a străbătut un drum lung de la Neandertal încoace. Și un drum mult mai lung de la Lucy încoace. Omul merge înainte – dar spre ce? Faptul că înaintăm e în afară de orice îndoială: doar scopul rămâne ascuns. Știi deja că Lucy nu a putut niciodată să-și imagineze, chiar și de foarte departe, ceva precum sistemul lui Aristotel, precum pictura lui Rembrandt sau a lui Tintoretto, precum cucerirea Lunii. Nu-ți pot spune nimic și nimeni nu ți-ar putea spune ceva despre viitorul destin al oamenilor. Cinci miliarde de ani reprezintă un pic prea mult pentru mine. Nici cinci milioane de ani nu m-ar ajuta prea mult. Și cinci sute de ani, adică de zece milioane de ori mai puțin decât cinci miliarde de ani, înseamnă deja mult pentru mintea mea slabă. Nu știu, dragul meu A, unde voi fi peste câteva clipe, când te voi părăsi și voi pleca cu adevărat. Atunci cum ai vrea să știu cu ce se va întâmpla cu oamenii atunci când Soarele nu va mai străluci pe cer? Ceea ce știu este faptul că oamenii, care s-au schimbat atât de mult în câteva milioane de ani, în care lucrurile se schimbau atât de încet, se vor schimba și mai mult și mult mai repede ca până acum în miliardele de ani viitoare.

Ceea ce mai știu este faptul că, printr-un har divin, oamenii nu știu unde se duc. Dacă viitorul ne-ar fi cunoscut, viața ar deveni imediat imposibilă. Știm că vom muri, dar nu știm când anume vom muri. Iar dorința ne poartă pe aripile ei ca și cum am fi nemuritori. Știm că într-o bună zi Pământul va dispărea și el. Dar nu știm cum și nu știm dacă oamenii vor dispărea și ei odată cu el. Avem mai mult decât o simplă bănuială că, dacă oamenii au intrat în timp, până la urmă vor trebui să iasă din el. Dar nu suntem întru totul siguri și, la fel ca și propria noastră moarte pentru fiecare din noi, sfârșitul timpurilor și ororile acestui sfârșit rămân ascunse ochilor noștri. Viitorul e o taină. Iar lumea e o enigmă.

XVI

Enigma și taina

— Stop! sări deodată A. Dacă lumea e o taină, iar noi nu o putem desluși,

ce vom pune atunci în raport?

— Totul, l-am liniștit eu. Absolut totul. Ca și în viață. Arborii, plajele, peștii, gelozia, bicicletele, ofensiva de la Reichshoffen. Absolut totul. Cu excepția tainei. Ca și în viață. Lumea în care ai nimerit e o enigmă care nu va fi niciodată dezlegată înăuntrul acestei lumi. Chiar și celor care susțin cu încăpățănare că nu există taină și că totul e simplu ca bună ziua le va fi greu să-ți explice de unde vine timpul și încotro merge el. Și la ce servesc lichenii, rațele și oamenii.

— Poate la nimic? sugeră A.

— Mă tem, i-am spus eu atunci, că tu îi judeci după mine.

M-am întrerupt câteva clipe pentru a încerca să reflectez la întrebarea pusă de A. Merita să te oprești puțin asupra ei. Dacă rațele nu serveau la nimic, la ce mai putea servi raportul?

— Nu e imposibil, la urma urmei, ca nimic să nu servească la nimic și că universul să fie absurd. Mari spirite...

— Spirite de pe planeta Urql? întrebă A.

— Nicidecum! l-am corectat eu. Spirite de pe Pământ... au explicat cu o forță și o subtilitate admirabile că nu există nicio taină. Au găsit un sens pentru viața lor în această lume tocmai susținând că lumea nu are niciunul. Au dat un sens vieții lor refuzând acest sens lumii. Și au fost copleșiți de aplauze. Ca și gândirea însăși, ca și imaginația, ca și amintirea, spațiul și timpul erau pentru ei proprietăți ale materiei. Iar materia era rezultatul hazardului și al necesității. Iar necesitatea căzuse din cer. Sau mai curând cerul căzuse din necesitate.

A înălță privirile.

— Dar atunci, îmi spuse el, iată-ne în situația unei vârtelnițe. Ne întoarcem mereu la același punct și ne învârtim în cerc: enigma e tocmai necesitatea.

— Mai bine decât atât, am răspuns eu, nici nu s-ar putea pune problema. Nu văd de ce necesitatea ar domni singură asupra absurdului. În orice mod ai privi lumea și viața, aici se ascunde ceva suspect. Există ceva care scârțâie. Lumea merge prea prost față de ceea ce are bun în ea. Și merge prea bine pentru ceea ce are rău în ea. Atunci când o. Albină a descoperit niște flori care ar putea da miere, ea dansează în fața celorlalte albine după un cod anume. Acest cod a fost descifrat, precum limba maya sau liniarul B, mai bine decât

limba etruscilor care e încă străină pentru noi. Acest cod indică distanța la care se află și bogăția comorii meliferc, precum și direcția sa în raport cu soarele. Furnicile, care, ca și albinele, au fost studiate de oameni prestigioși, oferă și ele exemplul unei organizări ireproșabile și mai curând misterioase. La fel și castorii, lupii, caracatițele, florile carnivore care înghit tot ceea ce pot, și toate particulele minuscule care se învârt înăuntrul atomilor, și galaxiile pe care le cunoști mai bine decât mine și care o iau la sănătoasa cu o viteză amețitoare...

— În sfârșit... zise A. Nu cine știe ce: cam a cineca parte din viteza luminii.

— Ai dreptate, nu e cine știe ce. Și totuși: lumina se deplasează cu o viteză de trei sute de mii de kilometri pe secundă. Iar pentru noi, cel puțin, e o viteză record, de vreme ce niciodată și nicăieri nu există ceva mai rapid. La toate întrebările pe care le pun albinele, furnicile, galaxiile, neutronii, se ajunge până la urmă – e vorba de știință și de progresele științei – să se răspundă cum se întâmplă lucrurile. Însă nimeni, niciodată, nu a putut răspunde de ce. Eu pot să-ți vorbesc despre tatăl meu și mama mea, despre inima mea care a încetat să mai bată, despre ceea ce făceam la Veneția, despre Maria și despre Rodolphe și chiar despre alți câțiva, despre algele din care mă trag și despre cărțile pe care le-am citit. Dacă mă vei întreba de ce fac parte dintre acești oameni care fac parte din această lume, nu voi putea să-ți spun nimic. Asta e situația. E o taină. E o enigmă de nedezlegat.

A tăcu o clipă.

— O taină, întrebă el pe gânduri, nu presupune pe cineva care să păstreze taina?

— Ai perfectă dreptate, am recunoscut eu. Ai și de data asta dreptate. De aceea cuvântul „taină”, care este atât de drăguț și de ispititor, este fără doar și poate exagerat. El presupune că problema e deja rezolvată și că cheia misterului este depusă undeva. E mai bine să ne întoarcem la enigmă: există mereu cineva care să dețină taină și nu e imposibil ca enigma să rămână pe veci nedezlegată. Niciun om, înainte de a muri, nu a izbutit să dezlege enigma propriei sale existențe. Există toate șansele, sau mai degrabă un risc, ca lumea să dispară fără să fi lăsat cheia enigmei sale.

— Totdeauna am bănuیت lucrul acesta, îmi spuse A: sunteți pe o cale greșită.

— Mă tem că da, am mărturisit eu. La drept vorbind, te obișnuiești. Oamenilor le place să se plângă de starea corpului lor, de lipsa banilor, de eșecurile lor în iubire, de mersul afacerilor și de politică: toate acestea au mers dintotdeauna prost și au dat naștere la multe probleme. Ei sunt prea puțin preocupați de enigmă lumii și de propria lor existență. Totul se petrece ca și cum ar lî vorba mai întâi de a camufla enigma sub o avalanșă de preocupări. Nu ai timp să meditezi asupra enigmei fiindcă trebuie să stropești grădina. Trebuie să duci scrisorile la poștă, trebuie să treci pe la medic, pe la avocat, pe la bancă, trebuie să aprinzi focul în sobă, trebuie să treci pe la garaj, trebuie să pleci la război, trebuie să prinzi trenul. Ceea ce e urgent continuă să fie mai important decât esențialul. Enigma se îndepărtează până la dispariția totală. Ea este dată la o parte de nevoie și de divertisment.

Eu nu arăt drumul care te poate scoate din labirint. Susțin doar că există un labirint și că există o enigmă. Tocmai fiindcă există o enigmă, există ceva care se numește știință și ceva care se numește artă și încă ceva care se numește religie. Dacă totul ar fi dat dinainte, nu ar exista nici știință, nici artă, nici religie. Cheia lumii e ascunsă. Trebuie neapărat să încercăm să o găsim.

Unii își închipuie că cheia e pierdută. Ceea ce ar presupune că ea exista înainte de a fi fost pierdută. M-aș mira tare mult ca oamenii să o fi ținut vreodată în mâinile lor. Cred pur și simplu că e ascunsă. Mai mult: cuvântului „ascuns” i se poate aduce același reproș evident pe care tu i-l aduceai deja cuvântului „taină”. Poate că ar trebui să ne mulțumim să recunoaștem că cheia nu este aici. Sau poate că nu există o cheie? Sau poate că ea rămâne ascunsă pentru privirea noastră slabă?

Ori poate că e ascunsă tocmai pentru a ne sili să o căutăm? Nu știu. Însă cheia nu e aici.

— E neplăcut, constată A.

— Foarte neplăcut, am întărit eu. Și captivant totodată. Oamenii trăiesc într-o lume a cărei cheie nu o dețin. Acest lucru le permite să fie liberi. Sau să-și imagineze că sunt. Ei caută cheia lumii așa cum căutau copiii cândva ouăle de Paști sub scaunele din bucătărie, în fânul din grajd sau la rădăcina stejarilor din pădure. E o căutare a Graalului care nu se termină niciodată și căreia îi datorăm atâtea concerte, naturi moarte, amfore și tapiserii, dansuri ale morții în cimitire, tratate de metafizică și sisteme ale Universului.

Ceea ce cauți tu însuși, pentru a o duce pe planeta Urql, este cheia acestei lumi. Am încercat să-ți întind o legătură întreagă de chei pentru a deschide câteva uși. Însă cheia donjonului din inima fortăreței nu o vei primi de la nimeni. Lumea nu este un oraș învins al cărui prinț nefericit ar înmâna cheia, ca într-o pânză flamandă, învingătorului său în armură, cu o eșarfă albă, și cu lăncieri în jurul său. Eu nu-ți înmânez absolut nimic în afara unei enigme.

Ceea ce vei duce pe planeta Urql reprezintă chiar inima și esența acestor oameni despre care ai vrea să știi totul cu atâta ardoare: e vorba de o incertitudine, de un disconfort, de o frământare a cugetului. E vorba de îndoială. Acum știi esențialul: faptul că oamenii nu știu. Le scapă atâtea lucruri, pe care întotdeauna le vor urmări fără a le obține vreodată! Însă esențialul nu constă poate în faptul că știința e lară sfârșit și că arta renaște din propria sa cenușă. Esențialul nu rezidă nici măcar în faptul că există ceva care ne îndeamnă să cunoaștem ceea ce nu vom cunoaște niciodată și că alergăm după o dreptate, un adevăr, un bun, lucruri care se îndepărtează mereu de noi și se ascund privirilor noastre. Esențial, în îndoială, nu este faptul că nu știi – ci faptul că există ceva de știut. Lumea e o enigmă despre care există ceva de știut – dar noi nu știm ce.

Nu știm ce. Nu vom ști niciodată. Dar există ceva. Noi nu suntem nici cauza noastră, nici scopul nostru. Cază e în altă parte, iar scopul de asemenea. Cauza este înaintea *Big Bangului* care, pentru a putea scăpa de investigații, este, în jargonul fizicienilor – îți amintești?

— O „singularitate”, adică legile fizicii, așa cum le-am construit noi, nu i se aplică și lui. Și scopul nu e decât în aparență mai întâi să trăiești apoi să mori. Dacă scopul vieții oamenilor nu ar fi decât viața acompaniată de moarte, oamenii nu s-ar putea distinge de algele din care se trag, de bureți, de otarii. Oamenii pictează lucruri drăguțe pe pânză sau pe lemn, ei adună laolaltă sunete sub numele de lieduri, de fugi, de recviemuri sau adună cuvinte sub numele de raport, fiindcă au în mintea lor un fel de tărâm obscur pe care le e greu să-l exprime ca atare. Oamenii au idei despre care nu știu de unde vin. Ei sunt ușor străini de această lume din care nu pot ieși cu niciun chip. Raportul despre lume și oameni, destinat locuitorilor de pe Urql, va fi plin de la un capăt la altul de ceva despre care nu-ți pot spune nimic: altceva decât oamenii și altundeva decât în lume.

XVII

Și blestemat fie numele Domnului!

— Aoleu! exclamă A.

— Aoleu! am răspuns cu ținându-i isonul. Acesta e refrenul oamenilor. Vom muri, aoleu! Ne-am născut, aoleu! Nu mai sunt bani, aoleu! Ficatul nu mai rezistă, inima cedează, plămânii se opacizează, reumatism, febră de fân, aoleu! Iubirile care trăgănează înainte de a se stinge, aoleu! Rar se întâmplă ca oamenii să nu se trezească rostind: „Aoleu!” Între două răsărituri de soare la Symi sau la Sambuco, între *Sfântul Augustin* al lui Carpaccio și *Crea* (lunea lui Flaydn, între un meci de rugby și a doua zi după alegeri într-un club din West-End sau în fruntea unei societăți secrete de la periferia unui oraș precum Chicago sau Napoli, ci își duc mâna la frunte și se tânguie: „Aoleu!” Există un „Aoleu!” al hainei rupte sau pătate printr-un gest neîndemânatic și un „Aoleu!” al suferinței și al despărțirii de ființele iubite. Există un „Aoleu!” al înfrângerilor suferite de amorul-propriu și un „Aoleu!” al accidentelor de mașină. Există un „Aoleu!” al marilor bătălii pierdute și un „Aoleu!” al spaimelor ancestrale în fața apei, a focului, a lupilor, a pământului care se cutremură. Există un „Aoleu!” al celor bogați atunci când se prăbușesc valorile la Bursă și un „Aoleu!” al celor săraci care nu găsesc un loc de muncă. Există un „Aoleu!” al bolnavului îndată ce a aliat din gura medicului numele destinului său și un „Aoleu!” al picoliței de la braserie care sparge o farfurie. Există mai ales acel „Aoleu!” al iubirilor destrămate.

Acesta e mai sfâșietor și mai puternic decât celelalte. E mai aproape de o moarte la care tragi speranță. Iar cărțile de istorie, romanele, poemele, jurnalele intime, scrisorile de dragoste – căci bărbaii, și femeile, timp de câteva secole care se încheie acum, sub ochii noștri, au tot scris și trimis, au rupt, au citit, au sărutat și au aruncat în foc destule scrisori de dragoste – păstrează urmele...

— Pentru raport, îmi tăie vorba A.

— Da, am confirmat eu, pentru raport... acelor „Aoleu!” ale inimii.

— Excelent, zise A aprobativ. Asta înseamnă oarecum o schimbare după taină și enigma de adineauri.

— Nu prea, am reluat eu. Mai curând ar fi vorba de același lucru, întreaga fericire a oamenilor, întreaga lor nefericire, tot misterul destinelor lor, toate

secretele speranțelor lor se află deja în scrisorile cu care își potolesc unii altora dorințele. De-a lungul celor câteva secole care se încheie sub ochii noștri, de la Cicero, de la Seneca, de la Pliniu cel Tânăr la Doamna de Sevigne, la Voltaire, la prințul de Ligne sau la Flaubert, scrisorile sunt oglinda oamenilor și a condiției lor. Și, mai ales când sunt de dragoste, ele nu pot nicidecum scăpa de acea atracție spre uzură și spre zahariscală care e pecetea timpului și a corpurilor. Nimeni nu a vorbit mai bine decât pramatia noastră îndrăgită...

— Pramatia noastră îndrăgită...? reluă A.

— Chatcaubriand, i-am amintit eu, despre funestul lor destin: „La început scrisorile sunt lungi, pline de suflet, scrise una după alta; lumina zilei nu ajunge: scrii la asfințitul soarelui; așterni câteva cuvinte la lumina lunii. Te-ai desprins de ființa iubită în zori și, chiar atunci, pândești cea dintâi licărire a zilei pentru a așterne pe hârtie ceea ce ți se parcă ai uitat să spui în ceasurile de fericire. Nu există vreo idee, vreo imagine, vreo clipă de visare, vreun accident, vreo îngrijorare care să nu-și afle slova proprie.

Și iată că într-o bună dimineață ceva aproape imperceptibil trece peste frumusețea acestei iubiri adoma primului rid pe fruntea unei femei adorate. Scrisorile sunt tot mai scurte, tot mai rare, se umplu cu vești, cu descrieri, cu lucruri străine; încredințat că iubești și că ești iubit, ai devenit mai înțelept; te familiarizezi cu absența. Jurământeale își urmează cursul firesc; se repetă aceleași cuvinte, dar ele sunt moarte; nu mai au inimă în ele: *te iubesc* nu mai e decât expresia obișnuinței, un protocol statornic, acel *am fericirea de a fi* din orice scrisoare de dragoste.”

— Nu e prea rău, recunosc eu A.

— Un fel de curs practic, am adăugat eu: pe fi martie 1833...

— Ce mai e și asta? întrebă A.

— E o întâmplare, l-am lămurit eu.

— Pentru planeta Urql?

— A, da! am încuviințat eu. Pentru Urql.

— Bine, consimți el. Poți începe.

— Pe fi martie 1833, Căcorge Sand îi scrie prietenului său Sainte-Beuve: „Apropo, dacă stau să mă gândesc, nu vreau să-l aduceți aici pe Musset. Arc un aer prea dandy, nu ne-am potrivi și eram mai degrabă curioasă decât interesată să-l văd. În locul lui, așa vrea să vă rog să mi-l aduceți pe Dumas, în

arta căruia am găsit suflet, făcând abstracție de talent.”

Sainte-Beuve aparținea rasei nefericite a criticilor. Suferea mult din cauza asta. Și-ar fi dorit să fie poet, filosof, romancier, să dea viață unor pasiuni și unor personaje, li părea rău, pe nedrept, că nu era un creator, ca și cum marea critică nu ar fi, la rândul ei, un fel de creație. Era un spirit sensibil și subtil, plin de curiozitate și de delicatețe. Avea geniul formulelor și al portretelor literare. El este cel care îi reproșa lui Vigny că face „obelisc separai”. Tot el vorbea despre teatrul lui Ilugo ca despre niște „marionete pentru insula ciclopilor”. Iar în Ilugo însuși vedea un „Caliban care pozează pentru Shakcspearc”. El este cel care spunea despre Juliette Recamier: „Ar fi vrut să încheie orice activitate în aprilie.” Tot el găsisese pentru Chateaubriand expresia fulgurantă: „lira un epicureu cu imaginație catolică.”

— Mi-aduc aminte, zise A.

— Vezi, am adăugat eu: Pământul e o minge rotundă învârtindu-se pe loc. Sainte-Beuve avea fața rumenă a unui heruvim pe care o zână rea, din răzbunare sau din gelozie, l-ar fi transformat într-un canonic. Era rotofei și circumspect ca un călugăr, iar fața sa rotundă, bărbierită, șircată era departe de a fi frumoasă. Îți atrăgea atenția, la el, ceva gras și albicios: parcă era un burete pe care afurisita zână îl cufundase într-o apă deja folosită. Părea concupiscent, era tandru și grosolan. Oricât de ciudat poate părea acest lucru pentru un om care se prezintă pentru totdeauna în fața posterității sub trăsăturile unui bătrân portar cu o tichie neagră pe cap, pe vremea când George Sand îi trimite biletul el avea douăzeci și nouă de ani.

Amator de opere scrise de alții, broască înspăimântată de iubire și adesea îndrăgostită, paracliser al templului din Cnid, Sainte-Beuve se avântase nu o dată în căutarea iubirii prin preajma confrăților săi. Îți aduci aminte de Hortense Allart?

— Bineînțeles, îmi răspunse A puțin agasat, am tot timpul impresia că mă iei drept un ramolit. Chateaubriand. Stendhal.

— Sainte-Beuve i-a făcut curte. Ba chiar a încercat să o influențeze împotriva lui Rene care, cu moartea la orizont – „E o cruzime să-mi vorbești de călătorie. Curând o voi face pe ultima” –, îi trimitea în continuare scrisori pline de deznădeje și de iubire: „Vei fi muza mea cea de pe urmă, ultima mea mângâiere, ultima mea rază de soare. Inima mea îți stă la picioare.” Sau: „Mi-

aș dori să mă iubești mereu un pic în amintire. Nu ar trebui să mă încred prea mult în timpul care m-a înșelat întotdeauna; dar îl iert așa cum te iert și pe tine. Sunt atât de fericit că-mi acorzi încă puțină atenție încât trebuie să-ți mulțumesc în genunchi. Îngăduic-mi să-mi sprijin, măcar și în vis, viața mea de viața dumitale.” Hortensc, care îl înșelase berechet pe bătrânul conte, dar care îi păstra cu sfințenie amintirea, nu s-a lăsat influențată de mârlnăia canonicului, f-a scris o lungă epistolă în care l-a trimis la plimbare și în care îi vorbea de René: „Era un om pe care iubirea l-a captivat aproape la fel de mult ca și gloria, care a iubit toată viața și care era ființa cea mai tandră de pe lume...”

— Cunossc scrisoarea, îmi tăie vorba A.

— E adevărat, am răspuns eu. Știi deja aproape totul. Pus la colț de amanta unei legende, Sainte-Beuve și-a luat revanșa cu femeia unui uriaș. Se strecurase în familia Hugo, se împrietenise cu Adele, îi pusese coarne și îl urâse pe l lugo. Abia devenise, nutrind o pasiune oarecum prudentă, amantul soției lui Victor Hugo, că George Sand a început să-l ispitească.

George Sand fuma țigări de foi. Era o răzvrătită de geniu, „lai nu mă număr, spunea ea, printre acele inimi răbdătoare ce întâmpină nedreptatea cu fața senină.” S-a luptat toată viața. Împotriva altora. Pentru ea însăși. Pentru cei săraci. Pentru femei. A întruchipat vocea femeilor într-o perioadă în care femeile nu puteau alege decât să tacă.

— Da, da, murmură A, încep să înțeleg cum merge înainte lumea voastră.

— Se trăgea dintr-o familie de regi, de soldați, de canonice, de actrițe, din frumoasa Aurore de Koenigsmark și din mareșalul de Saxa, care avea vocație pentru război și care scria epistole delicioase într-o ortografie delirantă: „Ei vrea să mă punnă la Cademie, assta-mi cadde mile ca inellul lla un câne.” Își pierduse tatăl, care avea trăsături din Fabrice al lui Stendhal. Își adoră mama care era dansatoare, sau ceva mai puțin decât dansatoare, și ținea de rasa nestatornică a gitanilor din această lume. Preceptorul ei era smintit. Fiindcă avea o inimă largă, a devenit socialistă și a rămas creștină. A încălcat, în viața publică dar și în cea personală, toate convențiile societății vremii sale și s-a bucurat chiar și de stimă adversarilor săi, căroră l-a impus prin muncă și curaj. „Avea, spune Charles Maurras, care nu e deloc tandru cu că, nu știu ce poftă nesățioasă în manifestarea dorinței.”

George îi abandonase pe rând, fără să mai vorbim de alți câțiva, pe soțul

ei Dudevant și pe amantul ci Sandeau. Cu îndrăzneala ci nesăbuită și cu ochii ei mari și migdalați sub un păr aproape negru, Sainte-Beuve a găsit-o deosebit de atrăgătoare. Trebuie să spunem că ea tăcuse totul pentru a ațâța dorința paracliserului și a-l atrage în micul ei apartament de pe cheiul Malaquais numărul 19: „Dacă sunt cumva prea insistentă, vă rog să-mi spuneți, dar veniți să-mi spuneți asta personal... Puteți veni la orice oră veți găsi de cuviință; voi fi mereu acasă pentru dumneavoastră.”

Sainte-Beuve a fost cuprins de panică în fața acelui torent în care se amestecau pasiunea și o răceală de marmură. În zadar i-a scris ea, cu o doză apreciabilă de naivitate: „Mi-ați spus un lucru care m-a făcut să sufăr: mi-ați spus că vă este teamă de mine. Vă rog să alungați acest gând din minte... Și să nu credeți alât de mult în aerul meu satanic: vă jur că e un gen pe care doar îl cultiv... Dumneavoastră sunteți mai aproape de natura îngerilor: așadar întindeți-mi o mână și nu mă lăsați la voia Satanei”, fratele îngerilor a scrutat adâncurile prăpastiei și a bătut în retragere. I-a propus lui George o prietenie „serioasă”, care excludea orice altceva. George Sand a trebuit să se încline, cu o resemnare amestecată cu ironic: „La urma urmei, dragă prietene, dacă nu vă plac, păstrați-vă libertatea... Nu vă voi mai stânjeni de acum încolo. Sunteți un om fericit? Cu atât mai bine! Binecuvântat iâc cerul, iar cu socotesc că bine faceți că măocoliți.”

Conștient pesemne de o umbră de ridicol, Sainte-Beuve a încercat să-și răscumpere atitudinea prezentând pasiunii sale abandonate diverși candidați la aventură. Din prea multă sete de iubire, George Sand nu putea să rămână o vreme îndelungată fără bărbat. Când lui Sainte-Beuve i-a trecut prin minte ideea năstrușnică de a depune candidatura filosofului Jouffroy, care tocmai susținuse la Sorbona o teză remarcabilă despre Frumos și Sublim, ea se supuse cu modestie și cu o falsă rezervă: „Dragă prietene, îl voi primi pe domnul Jouffroy din mâinile dumitale. Oricât de puțin dispusă sunt să mă înconjur de figuri noi, îmi voi învinge desigur acest prim impuls de sălbăticie și voi găsi fără îndoială în persoana recomandată de dumneata cu atâta căldură toate calitățile demne de stimă.” Cu toate acestea, ca și în cazul lui Musset sau Dumas, nici Jouffroy nu a fost ales.

La trei săptămâni sau poate o lună de la biletul care îl condamna pe Musset, George Sand a început o legătură cu un alt prieten al lui Sainte-Beuve,

despre care ți-am mai vorbit. Era uscățiv, plin de el, ironic, un pic dezamăgit. Scria nuvele și scrisori delicioase. Se numea Prosper Mérimée.

— E adevărat, constată A: lumea voastră se învâрте pe loc.

— Nici nu s-ar putea spune altfel, am confirmat eu. Lumea trimite mereu la ca însăși. Atunci când George începu să depene platitudinile prieteniei din dragoste și să se refugieze în spatele soțului său migrenei sale, și unul și cealaltă doar în închipuire, Prosper s-a prăpădit de râs: „V-aș ruga tare mult să-mi spuneți dacă v-ați însănătoșit, dacă soțul dumneavoastră iese uneori singur, în sfârșit dacă așa putea avea cumva norocul să vă văd fără să vă deranjez...” Mai limpede nici că se poate. Rețeta nu era deloc rea: „Am crezut, îi scria că lui Sainte-Beuve, că deține secretul fericirii și că mi-l va împărtăși și mic.”

„Foarte bine, îi răspunse ca lui Mérimée, sunt de acord să facem așa cum vrei dumneata de vreme ce asta îți face atâta plăcere, căci, în ceea ce mă privește, trebuie să-ți mărturisesc că cu sunt cât se poate de sigură că nu am niciuna.” Nici Mérimée, din păcate, n-a avut. Au urcat amândoi în apartamentul de pe cheiul Malaquais. Mai întâi au luat supeul. Ea și-a chemat camerista pentru a-și pune un dezabie care o tăcea să pară pe jumătate turcoaică, pe jumătate spanioloaică. Mérimée își înghițea supărarea. Va pretinde după aceea că purtarea lui George Sand fusese lipsită de pudoare și de tact și că alungase astfel dorința. A fost unul dintre acele fiasco care îl preocupau pe Stendhal. Lui George Sand, în lacrimi, îi va lăsa un gust înfiorător de cenușă și o amintire amară.

Timpul ne hărțuiește și ne zorește: cu nu mai am dreptul să mă plimb, la întâmplare, prin lumea necuprinsă a albinelor, a galaxiilor, a umbrelor și a amantilor. Trebuie să merg drept la țintă: pe 20 iunie 1833, bunătatea de om care era Buloz, director al publicației *La Revue des Deux Mondes*, îi invită pe colaboratorii săi la restaurantul Lointier, strada Richelieu, numărul 104.

— Cunoști meniul? mă întrebă A. Dacă vrei, am putea să-l punem ca anexă.

— Îmi pare rău, i-am răspuns eu. Nu-l cunosc. Acesta e un exemplu dintre acele uluitoare căderi în uitare cu care lumea se arată atât de generoasă. La restaurantul Lointier, pe 20 iunie, George Sand și Alfred de Musset stau unul lângă altul, așa cum Juliette și René stăteau alături pe 28 mai 1817, acasă la Doamna de Staël, în ultimele sale clipe de viață. E prima dată când se întâlnesc

cei doi. Alfred are douăzeci și doi de ani. Iar George are douăzeci și nouă.

Alfred de Musset era un amestec de Chérubin și de Rimbaud. La șaptesprezece ani era un copil genial și, totodată, un dandy. Avea ochii albaștri, părul lung și blond. Purta o redingotă cu guler de catifea până la centură, un pantalon strâns pe picior de culoare albastru-deschis, un joben lăsat pe o ureche. Modelul său era Byron. Autorul lui *Chilele Harnici* iubea deopotrivă bărbații și femeile și avusese un copil de la sora sa Augusta. Poet și dandy, Musset, fără a se culca cu sora sa, era și el un libertin. Juca, bea, se dedică cu patimă șampaniei, opiului și fetelor de stradă, îl târa cu el prin casc de toleranță pe bietul și speriatul novice Sainte-Beuve – căruia îi spunea Sainte-Bévue înainte că Hugo să-i spună Sainte-Bave. În saloanele din cartierul Marais, de pe strada Clichy și din foburgul Saint-Germain, el era visul tuturor fetelor. Însă mult mai multă plăcere îi tăcea compania prostituatelor despre care spunea pe un ton afectat: „Le poți mângâia și le poți insulta totodată”. El iubea femeile nu pentru a fi fericit, ci pentru a le face să sufere până la moarte.

Un paj tandru și sensibil coabita în el cu acest libertin blazat și puțin ostentativ. Tocmai din acest contrast și din această disonanță se naștea poezia sa. Voia să fie Shakespeare sau să tacă. Fiindcă dragostea se ținea de el ca scaiul, a scris versuri de dragoste care l-au făcut celebru la șaptesprezece ani. În mai 1833, *Capriciile Mariane* era publicată în *La Revue des Deux Mondes*. O lună mai târziu, Musset stătea, la restaurantul Lointier, alături de George Sand.

— Lointier, observă A cu finețe, era pentru ei strada Dragonului, Piazza Campitoli.

— Așa se fac întâlnirile... am precizat eu. Ce fac scriitorii? își petrec timpul vorbind unul cu altul despre cărțile lor. Alfred, în loc de flori, i-a trimis lui George Sand câteva versuri referitoare la un capitol dintr-un roman furtunos și plin de defecte pe care ea îl publicase cu un an în urmă și care se numea *Indiana*:

*Sand, când o sciai, văzuseși tu vreodată,
În acea scenă de groază, pe Noun dezbrăcată.
În patul Indiane cu Raimon căzând beată?
Cine-ți. Dicta ție, acea scenă aprinsă
Unde zadarnic iubirea, stătea cu mâna-nti. Nsă,
Către fantoma scumpă a unei. Iluzii, firești?*

Ai visat scena, George, sau doar ți-o amintești?

George i-a răspuns lui Alfred cu platitudini bine întoarse din condei: „Pe lângă geniul care a fost cheazășia creațiilor Domniei Voastre, aceste creații sunt prin ele însele cu mult mai frumoase decât ale mele...” Și așa și pe dincolo. Însă la sfârșitul scrisorii literare și morale, unde se amestecă o umbră de prostie cu o lingușeală în toată regulă, figurau cinic rânduri ucigașe: „Când am avut onoarea să vă cunosc, n-am îndrăznit să încerc să vă invit la mine acasă. Mă tem și acum ca sobrietatea locuinței mele să nu vă sperie sau să vă stânjenească. Cu toate acestea, dacă într-o zi de oboseală și de lehamite față de viața activă, ați fi ispitit să pătrundeți în chilia unei pustnice, ați li întâmpinat aici cu recunoștință și cordialitate.” Mecanismul infernal este astfel pus la punct.

— Aoleu! se tângui A.

— Iată ce-i scrie ea, în iulie, probabil la cincisprezece zile sau la trei săptămâni de la prima lor întâlnire: „Ați putea să-mi faceți o vizită mâine, sâmbătă, după ora nouă? Dacă aveți altceva de tăcut, scrieți-mi câteva cuvinte ca să nu vă mai aștept și să mă pot cufunda în cerneală fără grijă; astfel ca nimic să nu-mi tulbure augusta continuitate.” Augusta permanență era un laitmotiv familiar care îi amuză pe amândoi și o aluzie transparentă la solemnitatea lui Sainte-Beuve.

Istoria... știi? Istoria...

— Știu, mă întrerupse A.

— Istoria îi ajunge din urmă pe eroi. A treia aniversare a revoluției care i-a alungat pe Bourboni pentru a-i înlocui cu Ludovic Fi lip va fi sărbătorită în iulie. El către Ea: „Mă simt nevoit, Doamnă, să vă fac cea mai tristă mărturisire: joia viitoare sunt de gardă. În oricare altă zi din săptămână, sau chiar în seara asta dacă ați fi dispusă, sunt întru totul la dispoziția dumneavoastră și deosebit de recunoscător pentru momentele pe care veți găsi de cuviință să mi le sacrificați.” Acum vezi cum se pun lucrurile în mișcare la oameni?

— Văd foarte bine, zise A. Dorința, istoria, obstacolele, agitația. Toate acestea sunt foarte obositoare.

— Așteaptă puțin, l-am rugat eu, povestea continuă. La sfârșitul lui iulie, George Sand termină un nou roman, cam în genul peltea, al cărui titlu este *Lélia*. Șpalturile romanului îi sunt trimise lui Alfred. El îi scrie pentru a-i mulțumi

și, după câteva baliverne literare – „Există în *Lélia* câte douăzeci de pagini pe ici pe colo care îți merg drept la inimă...” –, o asigură de prietenia sa și îi declară dezinvolt: „Mă cunoașteți destul de bine pentru a putea li sigură că niciodată propoziția ridicolă: *Vreți sau nu vreți? nu va ieși de pe buzele mele în prezența dumneavoastră... Eu pot li, nu doar prietenul dumneavoastră, ci un fel de companion fără angajamente și fără drepturi, prin urmare fără gelozie și fără motive de ceartă, gata să fumez din tutunul dumneavoastră, să vă șifonez capotul, și să mă aleg cu un guturai tot lâlosofând împreună pe sub toți castanii Europei moderne.*”

George Sand a lacul apel la companionul fără angajamente și fără drepturi pentru a obține de la el un cântec blasfemator pe care unul dintre personajele romanului *Lélia* trebuia să-l declame cu o voce alterată de vaporii alcoolului. Musset i-a trimis câteva versuri pe care le-a introdus în șpalturile romanului.

Cântecul începea cu următoarele cuvinte în care retrăi a tot trecutul libertinului romantic:

Dacă privirea mea se ridică. În toiul orgiei, Dacă buza mea tremurânda sub spuma beției Tot caută după un sărut...

Și se termina cu acestea, care erau premonitorii:

Într-un sărut de adio buzele să ni se frângă, într-un somn înghețat dorințele-mi să. Se stingă, Și blestemat ție numele Domnului!

Alfred șosea în vizită pe cheiul Malaquais, numărul 19. George îl întâmpina în aceeași ținută care îi tăia se pofta lui Prosper Mérimée: capot despicat de mătase galbenă și fileu spaniolesc. Ea îi oferea tutun fin din Egipt și se așeza pe jos, pe o pernă, pentru a fuma dintr-o pipă lungă din cireș de Bosnia, pe care și-o treceau de la unul la altul și din care trăgeau alternativ câte un fum lung, păstrând tăcerea. Alfred îngenunchea la picioarele lui George Sand și îi mângâia papucii turcești, admirându-le, spunea el, broderiile orientale.

„Nu cred nici în prietenia și nici în iubirea dintre o femeie și un bărbat”, îi mărturisea Alfred. „Iar eu, îi răspundea George, simt pentru dumneata interes și afecțiune.” „Eu iubesc toate femeile, exclamă el provocator, și le disprețuiesc pe toate!” Și atunci începea să vorbească despre viermele nesățios care îi devoră inima. Te simțeai înaintând pe marginea prăpastiei când Musset

declara: „Nu lucrez ceva mai bine decât atunci când sunt frânt de oboseală.” Când era frânt de oboseală... Care oboseală? George reflecta visătoare la această enigmă și-și mărturisea afecțiunea pentru „acest copil nefericit și pentru ceea ce ar fi putut el să fie.”

În ultimele zile ale lunii iulie, când Parisul era încins de căldură, doamna brunetă de pe cheiul Malaquais a primit prin poștă o scrisoare de la copilul nefericit:

„Draga mea George,

Trebuie să-ți mărturisesc un lucru prostesc și totodată ridicol. Îți scriu acum, proteste, în loc să fi vorbit despre asta, nu știu de ce nu am făcut-o, după plimbarea noastră. O să mă simt jenat în seara asta. Dumneata o să-mi râzi în nas, luându-mă drept un ticluitor de cuvinte goale în toate relațiile noastre până astăzi. O să mă dai afară pe ușă și o să crezi că sunt un mincinos. Sunt îndrăgostit de dumneata.”

Ea nu i-a râs în nas și nici nu l-a dat afară. Dar nici nu s-a aruncat imediat în brațele lui. A stat în cumpănă. El i-a scris o altă scrisoare:

„Iubiți-i pe cei care știu să iubească, eu nu știu decât să sufăr. Sunt zile în care mi-aș pune capăt vieții, însă mă aștern pe plâns, sau pufnesc în râs, dar astăzi, de pildă, nu a fost cazul. Adio, George, te iubesc ca un copil.”

Mult mai mult decât declarația de iubire care îl precedase, acest bilet puțin incoerent a tulburat-o adânc pe George Sand. Strângea biletul cu mâini tremurânde și repetă: „Ca un copil! Mă iubește ca un copil! Ce poate spune, Dumnezeule! Oare își dă seama ce-mi face?” în ultimele zile ale lunii iulie, George l-a invitat pe Musset la ea acasă, la miezul nopții. Îl aștepta sus, pe scări, pe cheiul Malaquais, numărul 19. Cum l-a zărit, s-a aruncat în brațele lui. A dus-o în cameră, a tras zăvorul și au devenit amanți.

— Aoleu! spuse A cu un geamăt.

— Ei nu bănuiau deocamdată că aveau să fie, cu Samson și Dalila, cu Antoniu și Cleopatra, cu Philemon și Baucis, cu Romeo și Julieta, cei mai iluștri amanți din întreaga istorie a oamenilor. Și nici nu știau că, prin mecanisme dintre cele mai simple și mai necruțătoare, iubirea lor avea să se transforme în iad și că îl vor blestema pe Dumnezeu. „Dacă n-ar fi fost tinerețea ta și slăbiciunea pe care mi-au pricinuit-o lacrimile tale, îi mărturisi ea, am fi rămas frate și soră...” Mai mult decât amanta lui, ea devenise acum și mama lui,

mama copilului nefericit. Scriitorii nu pregetă să amestece iubirile lor cu literatură și literatura cu iubirile lor. La câteva ore după prima lor noapte pe cheiul Malaquais, numărul 19, George i-a dedicat amantului său cele două volume ale romanului *Lelia*, care tocmai apăruse. Pe primul volum, a scris: „Domnului meu puști Alfred. George.” Iar pe al doilea: „Domnului viconte Alfred de Musset, omagiu respectuos din partea servitorului său devotat. George Sand.”

XVIII

Un anotimp în iad

— Ești prost ca noaptea, îmi spuse A. Dar te iubesc mult. O iubesc mult și pe Maria. E mai presus de tine. Îmi plac mult Ilortense Allart și Julietterecamicr. Îmi plac mult viconteale tău, și Rance, și Musset, și chiar Sainte-Beuve și Mole cu care nu ți-ar plăcea să iei masa zilnic, îmi place mult George Sand. Dar de ce naiba trebuie să-mi spui povestea ei?

— Dintr-un singur motiv, i-am răspuns eu. Și care e mereu același. Fiindcă cu îți vorbesc despre oameni. Și fiindcă îți povestesc istoria lor. Ceea ce fac, ceea ce îi frământă, lucrurile de care se tem, lucrurile la care năzuiesc. Nu poți găsi, pentru a ilustra viața oamenilor, un exemplu mai bun decât doamna Sand. E liberă și virtuoasă...

— Virtuoasă? Întrebă A.

— Exact, am întărit eu. Virtuoasă. Iubește viața și e nefericită. Atunci când moare...

— Fiindcă moare?

— Nu face pe prostul, l-am prevenit eu. Atunci când moare, pe 8 iunie 1876, Flugo trimite un mesaj: „Plâng o moartă și salut o nemuritoare... Oare să fi pierdut-o? Nicidecum. Marile figuri dispar, dar ele nu mor... Forma umană este o ocultare. Ea ascunde adevăratul chip divin, care este ideea. George Sand era o idee; că este acum în afara trupului, e liberă; a murit, dar e vie.”

Flaubert și Renan asistau la înmormântare. Textul lui Flugo i s-a părut lui Flaubert foarte frumos. Renan, în schimb, a spus că era o ineptie, un ghiveci de locuri comune. În momentul în care corpul autoarei romanului *Leila* era coborât în groapă, s-a auzit cântecul unei privighetori. Flaubert i-a scris atunci prietenului său Turgheniev:

„Moartea mamei Sand, sărmana, mi-a pricinuit o suferință fără margini.

Am vărsat la înmormântarea ei o mare de lacrimi... Biată, dragă și atât de mare femeie! Trebuia să o cunoști așa cum am cunoscut-o eu pentru a vedea tot ceea ce putea fi mai feminin în marele om, imensa tandrețe din geniul său."

— Vorbește-mi puțin de Turgheniev, mă rugă A.

— Turgheniev, am început eu, era amantul Paulinci Viardot, care era soră cu Malibran. Când Turgheniev... M-am oprit brusc.

— Când Turgheniev...? reluă A.

— Nu, am răspuns eu, nu pot. De data aceasta, sincer, nu mai avem timp. Cum aş putea să-ți vorbesc de Turgheniev (ară să-ți vorbesc de Flaubert, prietenul său, un uriaș printre uriași? Cum ți-aș putea vorbi de Flaubert fără să-ți vorbesc de Louisc Colet care scrisese, sub titlul *EI*, o carte detestabilă despre aventurile trăite de Musset și de Sand și care fusese amanta filosofului Victor Cousin – *Despre Adevăr, despre Frumos, despre Bine* –, a lui Musset însuși și a autorului *Educației sentimentale* înainte de a deveni amanta lui Alphonsc Karr pe care până la urmă va încerca să-l înjunghie și căruia îi va lăsa pumnalul acasă, la vedere, cu următoarea înscripție:

Dăruit în spate de

Dna Louise Colet

Cum aş putea să-ți vorbesc de Flaubert fără să-ți vorbesc de Maxime du Câmp, prietenul său cel mai bun, companionul său de călătorie în Grecia și în Egipt, unde au petrecut amândoi o noapte de febră, pe malurile Nilului, în prezența curtezanei Kuchiouk-Flanem, o făptură înaltă și splendidă, ai cărei sâni tari aveau un iz de terebentină dulceagă, și unde plana tot timpul în aer riscul febrei de izmene? Fără să mai vorbim de Louis Bouilhet, companionul său dintotdeauna, autorul unor versuri al căror ecou, datorită ție, va ajunge poate până la Urql:

Ești mai aproape de inimă când pieptul e plat sau:

Lampa ta a ars din inima-mi înflăcărată. Ca și marele oaspete la nunta din Cana odată, Eu prefăceam în vin curat inima ta necurată, Și de acel ospăț lumea și acum e mirată.

Totdeauna ai fost în zilele tale rare Un banal instrument sub arcușu-mi neînvins Și precum aerul sunând. În. Lemn gol de chitare, Mi-am pus visul să cânte în sufletul tău stins.

— E adevărat? întrebă A, prea puțin încrezător. Sunt pentru Urql?

— Și eu mă cam îndoiesc, i-am răspuns. Însă în lume e loc pentru toate și lucrul cel mai rău poate avea farmec după cum lucrul cel mai bun poate provoca plictiseală. Poate ar fi fost mai bine ca cu să nu cedez nici într-un caz nici în celălalt și să-ți încredințez, pentru a le lua cu tine la plecare, povestea vieții lui Regulus sau a Sfântului Francisc din Assisi, schița manevrelor lui Alexandru cel Mare la Isos sau la Arabela, ale lui Cezar la Pharsala, ale lui Napoleon la Austerlitz, *Predica de pe munte*, opera *Nunta*. Lui *Figaro*, una sau două Fecioare italiene și câteva mere de Cezannc, un dialog de Platon și un buchet de versuri de Racine, de Verlaine, de alți câțiva:

Dă-mi să beau din căușul palmelor tale Dar apa lor nu cumva să topească zăpada.

sau:

Cu inima plină de iubire și melancolie

Și culcat pe flori și sub portocali

Mi-am arătat rana celor două mări ale Italiei

Și am șoptit numele tău ecourilor străine.

sau:

Mi-ai fost drag, ușuratec; cât mi-ai fi fost, fidel!

(trad.: Petru Manoliu)

sau:

Aceste zile, prea lungi pentru mine, îi vor părea prea scurte.

sau:

Era senină zarea în răsăritul lor! (traci: Tudor Mănescu)

sau:

Sosesc udat de rouă pe care-o rece boare Pe frunte mi-a-nghețai-o și inima-mi răci. Îngăduie ca truda-mi să-ți cadă la picioare, Visând la clipe drage, care-o vor hodini.

Pe sânu-ți tânăr lasă-mi deci fruntea mea târzie, Sonoră de săruturi, arzând de ochii tăi, Să odihneasc-o clipă din dulcea, vijelie, Și. Să-ți sărut prin somnu-mi, a inimii, băătăi.

(Verlainc, *Green*, trad.: Nicu Porsenna)

Dar, de vreme ce am început să-ți vorbesc de umbrele, de Piazza Campitcili și de pasiunile oamenilor, acum nu mai pot nici să merg mai departe, nici să mă opresc. Cum să nu vorbesc de Lucreția Borgia, fiica papei, și de

fratele său Cezar care a poruncit să-i fie strangulat soțul sub ochii ei? Cum să nu-ți vorbesc despre acei suverani din Egipt care se însoțeau cu propria soră din porunca zeilor sau, probabil, nu se știe, pentru a uni toate pământurile într-o singură mână și a-și consolida astfel și mai mult puterea? Cum să nu-ți vorbesc despre asasini și despre șiretlicurile lor geniale, despre călătorii prin deșert și prin văile din Himalaya sau din Alpi, despre eroii și sfinții care știu să moară așa cum știu să râdă și, printr-un mister de nepătruns și cu toate acestea plin de lumină, îi preferă pe ceilalți lor înșiși? Și cum să-ți vorbesc despre toate acestea din moment ce nu avem timp?

— Cel puțin caută să duci până la capăt povestea cu Musset și George Sand... sugerează A.

— De ce nu? am încuviințat eu. Acea sau alta...

— Știu, bodogăni el, știu: e totuna. Există însă un fel de farmec atunci când îi vezi pe oameni zbătându-se între pasiunile care nu le dau pace și timpul care îi construiește înainte de a-i distruge.

— Îți stau la dispoziție, am adăugat eu. Îți stau la dispoziție până la capăt. Parisul nu vorbea decât despre *Leï ia*. Întreaga presă s-a dezlănțuit împotriva operei lui George Sand. Cartea nu era genială, dar nu merita atâta onoare și nici atâtea strigăte de indignare. *Le Figaro* din 18 august 1833 avea doar patru pagini. El a rezervat pentru *Leï ia* – ce vis pentru un romancier!

— Toată pagina întâi și jumătate din pagina a doua. Cartea era pur și simplu desființată. „*Leï ia*, decreta *Le Figaro*, te face să roșești până la genunchi.” Într-o altă gazetă, un anume Capo de Feuillide a comparat romanul cu „o carte a dlui de Sade”, căreia, din pudoare, refuza să-i citeze titlul. „În ziua în care veți deschide *Leï ia*, scria el, încuiați-vă în cabinetul de lucru pentru a nu contamina pe nimeni. Dacă aveți o fiică, și doriți ca inima ei să rămână feciorelnică și naivă, trimiteți-o să se joace cu prietenele ei în poiană.” Și, după ce a pronunțat numele lui George Sand și al eroinei sale, a cerut un cărbune aprins pentru a-și purifica buzele.

Dar aceste incidente, aceste pălăvrăgeli nu au nici cea mai mică importanță. Ce fac îndrăgostiții noștri?

— Pleacă! rosti A cu toată convingerea. Și de preferință spre Sud.

— Bravo! I-am felicitat eu. George Sand și Musset au plecat în Italia pe 12 decembrie 1833. E dat ca sigur faptul că o doamnă cu voaletă a trecut într-o

scară în vizită pe la doamna de Musset, mama: aceasta era George Sand care, cuprinsă brusc de scrupule, venise să-i smulgă permisiunea de a-i lua băiatul cu că, în Italia. Doamna de Musset ar fi vărsat câteva lacrimi înainte de a-i fi dat încuviințarea.

În ziua plecării, George schimbase voaleta cu un pantalon griperlat, cizme din piele de Rusia și o șapcă de catifea cu canaf. Lucrurile nu au început tocmai bine. Diligenta în care s-au urcat, pentru direcția Lyon, și care pleca din curtea Poștei, era a treisprezecea din ziua aceea. În momentul plecării, aceasta a agățat o bornă și a răsturnat un sacagiu. De la Lyon s-au îmbarcat și au coborât pe Ron până la Avignon. La bordul navei mai era un pasager, cu care au discutat fără prea mare entuziasm și care nu era altul decât Stendhal.

— Am impresia că exagerezi în mod intenționat, îmi spuse A, pentru a mă amuza și a-mi face mie plăcere, pentru a da spiritelor de pe planeta Urql o idee frumoasă despre lumea ta.

— Nici pe departe, l-am asigurat eu. Chiar așa este viața. Cei doi amanți l-au lăsat pe Stendhal să-și continue drumul pe uscat și s-au îndreptat spre Marsilia. George Sand nu a uitat să-i scrie câteva cuvinte lui Boueoiran, preceptorul copiilor, pentru ca acesta să poată pune la adăpost, de privirile indiscrete, și mai ales de căutările soțului ei, scrisorile, poate compromițătoare, pe care le lăsase în neorânduială în secreterul locuinței de pe cheiul Malaquais, numărul 19. Apoi s-au îmbarcat în direcția Genova.

În timp ce George contempla marea și fuma pe punte, Alfred, bolnav rău, stătea în cabină.

George stă pe covertă Trăgând din țigaretă. Musset. Bolnav săracul Suferă, cu stomacul.

La Genova, apoi la Florența, s-a întâmplat invers: George, care avea de terminal un roman pentru Buloz și care, spre disperarea lui Musset, lucra opt ceasuri pe noapte în camera de hotel, s-a îmbolnăvit de febră și de diaree. Pe jumătate din cauza oboselii, pe jumătate din cauza bolii, l-a refuzat pe Musset. Acesta a făcut-o în toate felurile: plictiseala întruchipată, visătoarea, dobitoaca, pustnica. Ea l-a îndemnat să-i urmeze exemplul și să lucreze la o piesă de teatru care fusese ideea ei și care avea să fie *Lorenzaccio*. Atunci, la capătul nervilor, el a început să umble prin cârciumi și după femei, care nu lipsesc nicăieri.

La Florența, George Sand s-a dus să vadă sculptura *Perseu*, de Benvenuto Cellini...

— A! Dumnezeu! izbucni A. Benvenuto Cellini...

— ... și statuile lui Michelangelo, care reprezintă Ziua și Noaptea, Aurora și Crepusculul, Acțiunea și Contemplația în capela Medici din biserica San Lorenzo. „Mi se părea, în unele momente, scrie că, că cu însămi eram o statuie.” La Florența, au stat în cumpănă, între Veneția și Roma. Au tras la sorți pentru continuarea călătoriei. A ieșit câștigătoare Veneția. Au intrat, în gondolă, în cetatea dogilor și în bazinul San Mareo. Luna lumina domurile vechii bazilici, încovoiată sub povara veacurilor, și palatul ducal, zvelt și masiv. George nu se simțea bine. Domnul de Chateaubriand tocmai părăsise orașul cu palatele roz și alb, unde ei se duceau pentru a-și ascunde iubirea deja în curs de ofilire chiar înainte de a fi înflorit și unde el, pentru a eclipsa amintirea lordului Byron, strălucise în toată splendoarea prin saloanele rivale, cel al doamnei Albrizzi și cel al contesei Benzoni, înainte de a gravă pentru totdeauna pe nisipul de la Lido, unde valurile ștergeau în zadar, unul după altul, cele șaisprezece litere adorate ale numelui Julicctterecamicr.

Gondola i-a dus până la Riva degli Schiavoni și au tras la hotelul Danieli. Li s-a dat o cameră cu o vedere admirabilă spre Isolă di San Giorgio și spre Vama Mării. Era camera numărul 13. George era bolnavă în ultimul hal. Alfred voia să iasă și să se plimbe prin Veneția la care visa de atâta vreme. Era chinuit de acele sentimente violente și adesea contradictorii care pun stăpânire pe inima oamenilor și care îi determină să se pedepsească pe ci înșiși pedepsindu-i pe ceilalți. Se apropie de patul unde zăcea amanta sa, se aplecă puțin spre ea și îi spuse:

— George, m-am înșelat, îți cer iertare, însă nu te iubesc.

— Aoleu! se vaită A.

— Din momentul acela începea iadul. Alfred frecventa teatrele, actrițele, dansatoarele, bordelurile, în compania consulului Franței care îi servea drept ghid. George auzea din pat larma Veneției. Nu o țineau puterile să meargă până la fereastra care dădea spre atâta frumusețe. Totuși, într-o scară, sau mai curând într-o dimineață, situația s-a schimbat din nou. George se restabilise, iar Alfred se întorsese cu fața plină de sânge: petrecuse o bună parte din noapte în încăierări. George a trebuit să-l culce. N-a mai reușit să se ridice din pat: febră,

probabil febră tifoidă, un fel de delir și de nebunie pusese atât de mult stăpânire pe el încât voia să-și pună capăt zilelor. George chemă medicul care o îngrijise pe ea atunci când Alfred frecventa lupanarele și prostituatele din La Fenice. Se numea Pietro Pagello. Avea douăzeci și șase de ani. I-a vorbit acestuia despre Musset ca despre persoana pe care o iubea cel mai mult pe lume și i-a mărturisit îngrijorarea de care era cuprinsă văzându-l în starea în care se afla.

Restul, tot ceea ce va urma, l-ai ghicit deja. Mii de cărți și de articole s-au scris despre amantii de la Veneția. Li s-au răspândit portretele peste tot. S-au făcut filme cu ei. Unii îi ridicau în slăvi, alții îi condamnau văzând în ei imaginea întruchipată a decadentei și a depravării. Unii erau de partea Lui, alții o apărau pe Ea. În timpul atâtor nopți și nopți de delir și de convulsii, George Sand și Pagello l-au îngrijit pe Musset cu dăruire. Pagello admira poetul din care citise câteva pagini. Ea purta o lavalieră, un guler alb gen Byron, și ieșea pe balcon pentru a fuma o țigară. Noaptea stăteau amândoi de veghe la căpătâiul bolnavului adormit, schimbau în șoaptă câteva cuvinte în italiană iar mâinile lor se atingeau în treacăt. În delirul său, lui Alfred i s-a părut că-i vede pe George și pe Pagello bându-și ceaiul din aceeași ceașcă, în care se învolburau valuri de cerneală de toate culorile. Pagello avea amante. George era amanta bolnavului îngrijit de Pagello. Dar, într-o seară, tristețea dovedindu-se a fi un proxenet, doborâtă de oboseală și de deznădejde, George îl dori deodată pe Pagello.

Într-o noapte în care Musset dormea, George se apucă să scrie o scrisoare lungă, compusă din fraze delirante, gâfâite, presărate cu întrebări la tot pasul: „Și tu, tu cum iubești? O să fii pentru mine un sprijin sau un stăpân? Vei ști oare de ce sunt tristă? Cunoști compasiunea, răbdarea, prietenia? Ai fost crescut poate în credința că femeile nu au o inimă. Oare știi că au o inimă? Oare o să fiu compania ta sau sclava ta? Mă dorești sau mă iubești? Când pasiunea ta va fi satisfăcută, vei ști oare să-mi mulțumești? Când te voi face fericit, vei ști oare să-mi spui asta? Când amanta ta adoarme în brațele tale, rămâi oare treaz rugându-te la Dumnezeu și plângând? Nu învăța limba mea... Aș vrea să nu-ți cunosc numele...” Luă foile pe care le scrisese o oră întreagă într-un fel de furie, le strecură într-un plic pe care i-l întinse lui Pietro.

— Dar... bolborosi Pagello, pentru cine e?

În clipa aceea, George, cu o mișcare mai reușită decât întreaga scrisoare,

îi smulse plicul din mână și scrisse într-o clipită: „Idiotului Pagello.”

— Aoleu! zise A, întorcând privirea, cu un suspin aproape imperceptibil.

— Nu există altă poveste, l-am lămurit eu. Există alte versiuni, dar povestea e mereu aceeași. Ea poate căpăta alte forme, dar povestește mereu același lucru. Versiunea amantilor de la Veneția este aproape perfectă prin complexitatea și simplitatea ei. De aceea i s-au consacrat atâtea cărți și de aceea numele lui Musset și numele lui George Sand nu vor fi uitate atâta timp cât vor exista oameni cărora să le placă poveștile.

— Există și alte povești, protestă A: chiar tu mi-ai spus asta.

— Există o sumedenie de povești, am confirmat eu, unde își au locul lor hazardul, curajul, ambiția, răzbunarea. Dar există în primul rând două tipuri de povești, fiindcă există două mari pasiuni care îi frământă pe oameni: cunoașterea și iubirea. Există cunoașterea care se răspândește în toată lumea, care se strecoară în ea și o transformă încet-încet; și există iubirea dintre oameni, despre care e inutil să mai spun ceva fiindcă tu știi deja că ea este inima și sensul vieții. Există savanții și îndrăgostiții.

Restul le ocupă oamenilor timpul, dar nu contează. Puterea, băătăliile, comerțul, banii, vanitatea, lăcomia... nu vei pune, în raport, un mare căpitan sau un director din administrația centrală cu mult deasupra unui bucătar: acestea sunt merite ce țin de instituție și de comoditatea vieții și care nu valorează nici cât cel mai neînsemnat gest de caritate față de ceilalți sau de curiozitate în fața ordinii lumii. Vezi, de asemenea, că ceea ce oamenii numesc artă se situează undeva între știință și iubire, fiind legată și de una și de cealaltă. Există știință și iubire în *Bătălia de la Sau Romano* sau în *Mesa încoronării*, în *dansatoarele* lui Degas, în *Memoriile de dincolo de mormânt*, în *În căutarea timpului pierdut*, în *La Beauce înfățișată la Notre-Dame de Chartres*.

— Și în raport? întrebă A.

— A! da, am spus eu, nu știu. Aș vrea ca el să conțină, în folosul oamenilor de pe Urql, întreaga știință a oamenilor și întreaga iubire a lumii.

Musset s-a vindecat în sfârșit, datorită îngrijirilor amantei sale și ale amantului amantei sale. Au trăit la Veneția câteva săptămâni toți trei. Alfred o rănise adânc pe George. Ea se răzbuna pe el prin Pagello. Sentimentele oamenilor nu sunt în culori alb și negru. Ele oscilează neîncetat între ceea ce

nu e încă și ceea ce nu mai este, între acel nu știu ce și acel aproape nimic, între umbră și lumină, între evidență și contradicție: ele plutesc în incertitudine ca și cuantele. Alfred nu o mai iubea pe George și totuși o iubea în continuare. George îl iubea pe Alfred și îl iubea și pe Pagello. Pagello nu știa, îl admira pe poet, dama îi plăcea și îi tăcea jocul.

Pe 29 martie, vindecat, dar tot suferind, cu un aer de viteaz, un pic laș, Alfred de Musset a părăsit Veneția și a plecat la Paris. Pe George o încredințase dragostei lui Pietro. George l-a însoțit, în gondolă, până la Mestre. După care s-a întors să se arunce în brațele lui Pietro care o aștepta în La Piazzetta. Și au vorbit împreună despre Musset care suferise între ei amândoi, care îi făcuse să sufere și pe care, în schimb, îl făcuseră la rândul lor să sufere.

George, care nu mai avea niciun ban, s-a mutat la medic. Pagello, care era sărac, mergea două leghe pe jos pentru a culege flori din grădinile de la periferie și a face un buchet pe care îl oferea amantei sale. George muncea pe rupte pentru a obține ceva bani de la *La Revue des Deux Mondes* și de la directorul acesteia. Își tăcea timp să și tricoteze, să coasă perdele și să decoreze, cu energia sa obișnuită, interiorul locuinței medicului: avea chemare, cum spune atât de frumos dl Andre Maurois, spre adulterul casnic. Dar cum dispunem noi de această puzderie de amănunte privind viața lui George și a lui Pagello la Veneția? Tocmai fiindcă că își povestea noile cuceriri în scrisorile de dragoste adresate fostului său amant.

George îi scria lui Alfred. Alfred îi scria lui George. Era sublim și ridicol totodată. E vorba de pasaje întregi pe care doamne căzute în extaz și tineri subjugați le vor aplauda frenetic, timp de două sau trei veacuri, în sălile de spectacol cuprinse de entuziasm – „Am suferit adesea, m-am înșelat uneori, dar am iubit. Eu sunt cea care a trăit și nu o ființă artificială născută din orgoliul meu...” –, și care se regăsesc în schimbul de scrisori dintre George Sand și Musset de pe vremea când nu se mai iubeau și când totuși continuau să se iubească.

Iubirile de altădată alimentau aceste schimburi de scrisori de unde se iveau, și mai puternică, o iubire renăscută. „Mi-ai spus să plec, scrie Alfred, și am plecat; mi-ai spus să trăiesc, și trăiesc.” „Adio, adio îngerul meu, scrie George. Adio, pușorul meu drag.” „Te iubesc și acum din dragoste, scrie Musset. Te-ai crezut amanta mea, dar erai doar mama mea.” „Că am fost

amanta sau mama ta, răspunde George, nu contează. Știu că te iubesc, și asta înseamnă totul.”

Musset îi povestea lui George Sand că se cufundase din nou în viața de plăceri din care ea voise să-l scape. „O! te rog în genunchi, îl imploră George Sand, deocamdată nici vin, deocamdată nici fete, nu-i așa? E prea devreme!” „Vorbește-mi de plăcerile *tale*”, îi replică Musset. După care tăia cuvintele și scria în grabă: „Nu, asta nu!”

Pe 24 iulie 1834, George Sand părăsea la rândul său Veneția și se întorcea la Paris. Era însoțită de Pagello, care îi scria tatălui său: „Mă aflu în ultimul stadiu al nebuniei mele... Măine plec la Paris unde mă voi despărți de Sand.”

XIX

La tot ce am iubit, adio!

— Iată cum stau lucrurile, i-am spus în încheiere lui A. Asta e tot. Ne aflăm cu toții, chiar și cei mai tineri dintre noi, chiar și noul-născuții, în ultimul stadiu al acestei nebunii colective pe care o numim viață. Oamenii nu încep niciodată decât pentru a termina imediat. George Sand l-a părăsit pe Musset. Pagello o va părăsi pe George Sand. Iar cu te părăsesc, la rândul meu, dragă A, pentru a pleca nu știu unde. Lumea merge înainte, bineînțeles. George Sand, înainte de a muri având ca o ultimă mângâiere afecțiunea și stima lui Flaubert, mai are în fața ei alte noi aventuri: Chopin o așteaptă în viitor, o așteaptă la Mallorca, o așteaptă pe strada Pigalle, o așteaptă pe strada Taitbout. Și, cu cinci ani înaintea morții sale, la patruzeci și șase de ani, în culmea deznădejdi, distrus de alcool, ruinat, plin de datorii, părăsit de geniul care îi luminase tinerețea, Musset va fi ales membru al Academiei Franceze. George Sand și Musset continuă să se agate unul de celălalt pentru a-și întezi suferința și a-și alimenta pasiunea. Cele trei zile ale noastre s-au terminat. După noi, vor urma alte întâlniri și alți oameni, alte iubiri, alte aventuri, alte înfrângeri și alte victorii. Raporturile noastre sunt pe sfârșite, far raportul nostru, așijderca.

— Nu mă poți lăsa așa, hodoronc-tronc! se tângui A. Mai ai atâtea lucruri să-mi spui despre care n-ai suflat un cuvânt! Nu vezi că lucrarea e departe de a fi încheiată? Mai acordă-mi trei zile!

— Cu neputință, i-am răspuns. Sunt așteptat.

— Nici măcar nu știi cine te așteaptă, mârâi A printre dinți.

— E un motiv în plus, am adăugat eu. Orice întâlnire e o altă surpriză. Dar o întâlnire despre care nu știi nimic și pe care nu știi cu cine o ai e o surpriză în surpriză. Cred că nu ai vrea ca O, prietenul tău, să întârzie din cauza lui A, nu? A ridică din umeri.

— Dacă ai ști tu... spuse el.

— Nu vreau să știu nimic din ceea ce nu face parte din această lume, am continuat eu. Sunt unul dintre acei oameni ale căror limite sunt trasate de spațiu și de timp. Despre ceea ce se află în afara timpului eu nu pot spune nimic. Mi-e total necunoscut. Dar mă-ndrept într-acolo.

— În acest caz, zise A, totul s-a terminat?

— Da, am răspuns eu. Totul s-a terminat.

M-a privit o clipă, tăcut, încremenit. După care, deschise aripile către mine. M-am aruncat între aripi fără un cuvânt, cu fruntea sprijinită pe umărul său.

— E inutil, șopti el, să îndrugi vrute și nevrute pe seama infinitului despre care nu știi o boabă. Oamenii – cu excepția lui Kant, poate – nu spun decât prostii atunci când vorbesc despre acel undeva unde timpul nu mai e suveran. Însă aș dori tare mult să aflu de la tine, fiindcă Dumnezeu este în amănunte și numai acestea contează în ochii unui spirit care scrutează oamenii, ce se întâmplă cu Pagello.

— Ai dreptate, am încuviințai eu, îți voi vorbi de lucruri mărunte până la ultima mea suflare. George Sand s-a ocupat de Pagello la Paris așa cum un cavaler întreține o dansatoare. În timp ce că s-a întors în locuința de pe cheiul Malaquais, numărul 19, pe Pagello l-a instalat într-o cămăruță de la etajul trei al unui hotel din cartier. Prețul camerei era de un franc și jumătate pe zi.

Alfred și George s-au văzut din nou. Ca prietenii. În compania unor prietenii. Musset a anunțat că era hotărât să plece în Spania. Și a plecat la Baden-Baden. Patru zile mai târziu, ca a plecat la Nohant, în Berry, care era pentru ca un liman și o oază de liniște și unde o așteptau soțul, copiii, mama și prietenii, în număr mare și fideli dintotdeauna. Casimir, soțul, care avea să ceară, mai târziu, Legiunea de Onoare lui Napoleon al III-lea pe motiv de necazuri în căsnicie, se arătase atât de îngăduitor încât îl invitase la ei pe doctorul italian. Însă Pagello declinase invitația.

George și Alfred au început să-și scrie din nou. Musset îi povestea lui

George despre încercările unor tinere femei de a-l trage de limbă în legătură cu ei doi: „Cântă, cântă, viteazule cocoș, îmi spuneam în sinea mea, Sfântul Petru tot nu va tăgădui.” Voia să scrie o carte despre ea: „Nu voi muri fără să fi scris cartea despre mine și despre tine (despre tine mai ales). Posteritatea va repeta numele noastre ca pe cele ale îndrăgostiților nemuritori, care nu mai au decât un singur nume pentru amândoi, precum Romeo și Julieta, precum Heloise și Abclard. Niciodată nu se va vorbi de unul fără să se vorbească de celălalt.”

— Ca A și O? sugerează A.

— După câte știu, noi nu suntem amanți, nu? Eu sunt mort. Tu ești un spirit. George Sand și Musset erau ființe vii în puterea vârstei. George împlinise treizeci de ani și îi scria lui Sainte-Beuve: „Sunt tristă până la moarte, și nu știu într-adevăr dacă voi puica ieși din această îngrozitoare criză din al șaselea cincinal de viață.” Acea criză din al șaselea cincinal de viață, Alfred tăcea tot posibilul ca să o atenueze – sau să o exacerbeze. Pe 1 septembrie 1834, el îi trimitea lui George, din Baden-Baden, unde se pare totuși că nu s-a plictisit deloc, o scrisoare pe lângă care epistolele sale precedente par de-a dreptul sobre și aproape seci:

„Voiam să-ți vorbesc numai de iubirea mea. Ah! George, ce iubire! Niciun bărbat n-a iubit vreodată așa cum te iubesc eu. Sunt îndrăgostit lulea, vezi tu, sunt topit, sunt potopit de iubire; nu mai știu dacă sunt în viață, dacă mi-e foame, dacă mă mișc, dacă-mi bate inima, dacă mai am darul vorbirii; știu că te iubesc. Te iubesc, o, trupul și sângele meu! mor de iubire, de o iubire fără de sfârșit, fără nume, nesăbuită, deznădăjduită, răcăcită... Îmi spun unii că ai un alt amant. Știu și cu acest lucru, mor de durere, însă iubesc, iubesc, iubesc, n-au decât să mă împiedice odată să mai iubesc!”

— Cred că e o mare baftă, murmură A, să nu fii un om.

— În această privință, am precizat eu, părerile sunt împărțite. George i-a răspuns, scriind cu creionul, dintr-o pădurice unde se dusesese singură la plimbare și unde a citit, zdrobită de durere, scrisoarea sosită de la Baden-Baden: „Ah! mă iubești tot așa de mult, nu trebuie să ne mai vedem... Nu vreau să mă mai iubești, înțelegi ce-ți spun? Nu mai e nimic de capul meu... Trebuie să ne despărțim, vezi tu, trebuie neapărat de vreme ce te-ai convins până la urmă că nu te poți vindeca de această iubire pentru mine care îți provoacă atâta suferință... Adio, bietul meu copil...”

În aceeași scrisoare ce părea să dea lovitura de grație iubirii nefericite a lui Musset, exista totuși pentru Alfred, care se plictisea de moarte în singurătatea Pădurii Negre, un crâmpei de curcubeu: George se săturase de Pagello. „El care înțelegea totul la Veneția, din clipa în care a pus piciorul în Franța, n-a mai înțeles absolut nimic.” În ce stare de exaltare avea să citească Alfred aceste rânduri în hanul său înnegrit de fum! Dincolo de condamnarea iubirii lui Musset se profila deja condamnarea iubirii lui Pagello: „Totul din partea mea îl rănește și îl irită, și trebuie oare să-ți spun? are de gând să plece, poate a și plecat acum când îți scriu, iar cu nu am de gând să-l rețin.”

Pagello a părăsit Parisul iar Alfred s-a întors. George a tăcut drumul de la Nohant la Paris pentru a-l consola pe doctor și a-l trimite la plimbare. L-a dat bani, într-un mod cât se poate de delicat, pentru drumul de întoarcere la Veneția. „O scrisoare a lui George Sand, scrie acest nătâng de Pagello, m-a înștiințat de vânzarea tablourilor mele contra sumei de o mic cinci sute de franci... Ne-am despărțit în tăcere, l-am strâns mâna. Era vizibil stânjenită; nu știu dacă suferea. Prezența mea o incomoda...”

Pe la jumătatea lunii octombrie, Musset, întors la Paris, i-a scris lui George Sand în chip de răspuns la o scrisoare precedentă:

„Dragostea mea, sunt aici... Cred că ai vrea să ne vedem – iar cu cum aş putea să nu vreau! Așa că, doar un cuvânt, spune-mi o oră. Poate în seara asta? sau mâine? Atunci când o să vrei tu, când vei avea un ceas la dispoziție, câteva clipe de pierdut cu mine. Răspunde-mi într-un rând. Dacă o să fie în seara asta, cu atât mai bine. Dacă se va întâmpla într-o lună, voi veni atunci. Atunci când nu vei avea nimic de făcut. În ceea ce mă privește, eu nu am altceva de făcut decât să te iubesc.

fratele tău Alf1”

Erau frate și soră. Au ajuns din nou amănți. Iadul se deschidea iarăși în fața lor.

— Aoleu! îi compătimi A.

— Oamenii nu știu ce vor. În politică, în iubire, în literatură și în artă, în viața lor de zi cu zi, ei merg pe drumuri de la care sunt nevoiți să nu se mai abată, fiindcă, într-o bună zi, din întâmplare, din distracție, pentru a vedea încotro duc, dar și din convingere sau entuziasm, au hotărât să facă câțiva pași într-o direcție sau alta. Pagello avusese norocul de a se retrage la timp de pe

câmpul de bătălie minat unde se aventurase. Mai rămâneau aici Musset și George Sand. Au tras unul în celălalt fără milă.

Au existat seri pline de lumină, precum cina, pe cheiul Malaquais, către sfârșitul toamnei 1834, când George Sand și Musset s-au înconjurat de un muzician francez de vreo treizeci de ani care se numea Hector Berlioz, de un tânăr pianist ungur de douăzeci și trei de ani cu numele de Franz Liszt și de poetul german Heinrich Heine. Lui Heine George Sand i s-a părut la fel de frumoasă precum Venus din Milo.

Îndată ce a regăsit-o și recucerit-o pe George Sand, Alfred de Musset a dovedit că nu era în stare să-și stăpânească gelozia retrospectivă pe care i-o trezea Pagello, deși acesta dispăruse cu totul de pe scena pariziană. Ceea ce îl frământa mai ales era dorința de a cunoaște momentul în care George Sand și medicul deveniseră amânți. Visase oare atunci când i se păruse că-i vede, în penumbra camerei cu numărul 13 de la hotelul Danieli, pe Riva degli Schiavoni, în fața Vămii Mării, bând amândoi din aceeași ceașcă? Oare ajunseseră amânți înainte sau după propria sa plecare de la Veneția? O supunea la o adevărată tortură, o hărțuia cu întrebări, eu bănuiești, reproșuri, îi cerea amănunte, se delecta cu propria sa suferință.

Ciclul infernal al scenelor de gelozie și al scrisorilor pasionale era amplificat de cercul prietenilor. Sainte-Beuve, Alfred Tattet, Gustave Planche și alți câțiva au fost prinși rând pe rând în cercul de cancanuri. Alfred Tattet, un prieten al lui Musset, devenise un prieten apropiat al lui Pagello. El i-a transmis lui Musset secretele de alcov pe care i le dezvăluise medicul din Veneția. Musset a spus că avea de gând să-l provoace la duel pe Gustave Planche, critic la publicația *La Revue des Deux Mondes*, care răspândea zvonuri provenind fără îndoială de la Tattet. Pe la jumătatea lunii noiembrie, tânărul Jean-Jacques Ampère, fiul inventatorului electrodinamicii, îndrăgostit lulea de Juliette Recamier, care devenise prietenul lui Chateaubriand de la care primea scrisori sublime despre Grecia și despre bătrânețea...

— Asta în anexă! exclamă A.

— Prea târziu! am răspuns eu. Prea târziu. Data viitoare.

— Data viitoare? întrebă A mirat.

— Da, l-am asigurat eu. Peste cinci miliarde de ani. Când te vei întoarce pe Pământ... tânărul Jean-Jacques primea o scrisoare de la Sainte-Beuve:

„Dragă prietene, lucrurile merg ca de obicei și cele mai mari furtuni după știința mea sunt scenele de despărțire dintre Lelia și Rolla care și-au petrecut toată luna din urmă blestemându-se, împăcându-se, sfâșiindu-se, suferind.” Și pe un bilețel pe care i-l trimisese George pentru a-l invita la cină cu copiii la Pinson, pentru cincizeci de centime de căciulă, preabunul Buloz scria în grabă câteva însemnări care nu au ajuns până la noi decât pentru a merge direct pe planeta Urql odată cu tine:

Ceartă cu A. Peripeția Pagello. Taliei îi. Face mărturisiri lui Alf. Scene înfiorătoare Ea mărturisește în lacrimi, agățându-se de genunchii lui Alfred și implorând: Iartă-mă! S-a cumpărat un cap de mort pentru a băga în el Ultima, scrisoare a lui A. Și din nou. Valuri de lacrimi La mine acasă pe 13 nov., S. Beuve intervine între G. și A.

— O, dragul meu O! exclamă A. Aș vrea să mai rămâi câteva zile cu mine pentru a-mi mai povesti despre acești oameni atât de fascinanți!

Am clătinat din cap. A și l-a plecat pe al său, sau ceea ce îi ținea loc de cap.

— La cererea lui Buloz, care (acea portretele colaboratorilor pentru *La Revue des Deux Mondes*, George s-a dus să pozeze la Delacroix, al cărui atelier, situat pe cheiul Voltaire, numărul 15, era la doi pași de locuința sa. Pe jumătate pentru a semăna cu acele femei pictate de Goya și admirate de Alfred, pe jumătate din sacrificiu și protest împotriva cruzimii destinului, ea își tăiasse buclele lungi și negre, precum Mathilde de La Mole din *Roșu și Negru*, și i le trimisese lui Musset. Portretul lui Delacroix prezintă imaginea patetică a unui tânăr paj aiurit și palid după multe nopți de veghe, a unei Ioana d'Arc slăbite de o pasiune nefericită, a unei Maria Magdalena tunse, dar în lacrimi, cu cruce și cap de mort. Ea i-a arătat lui Delacroix – căruia îi spune tot timpul Lacroix – crochiurile albumului pe care i-l lăsase Alfred. Pictorul i-a spus că Musset avea mult talent și că, dacă ar fi vrut, ar fi ajuns un mare pictor. A încercat, în fel și chip, să o distragă pe George de la gândurile ei triste și să-i aline suferința. „Lasă lucrurile în legea lor, o sfătuia el. Eu când sunt în această situație, nu mă țin deloc mândru. Nu m-am născut cetățean roman. Mă las copleșit de deznădejdea care mă macină, mă doboară, mă ucide. Când ea se satură,

Obosește la rândul ei, apoi mă lăsa-n pace.” Dar, vai! tristețea nu o mai părăsea pe George Sand.

Au mai fost și momente plăcute. Într-o zi în care, cum se întâmpla adesea, Musset se îmbolnăvise, George și-a pus șorțul și boneta servitoarei sale, care se numea Sophie, și a dat fuga la familia Musset pentru a-l îngriji pe Alfred care plecase de pe cheiul Malaquais și se refugiase acasă la mămica. Totul s-a petrecut minunat. Sora lui Alfred nu o văzuse niciodată, iar mama sa s-a prefăcut că nu o recunoaște. A stat la căpătâiul lui toată noaptea.

Au fost chiar și momente de mare succes. În decembrie, ajunsă la capătul puterilor, istovită, resemnată, se întorsese la Nohant. Musset i-a trimis acolo – iritat – o buclă din părul ei. A primit, în schimb, o frunză din grădina lui George. Pe 14 ianuarie 1835, revenită la Paris, George îi trimitea un aviz de victorie lui Tattet, unul dintre autorii recentei sale înfrângerii:

„Domnule,

Există operații chirurgicale executate desăvârșit și care fac cinste îndemnării chirurgului, dar care nu împiedică revenirea bolii. În virtutea acestei posibilități, Alfred e din nou amantul meu. Cum presupun că va fi bucuros să vă vadă la mine acasă, vă invit să luăm cina împreună în prima zi liberă de care veți dispune. Dea Domnul ca jignirea pe care am dat-o uitării să poată readuce prietenia între noi. La revedere, dragul meu Tattet. Cu toată prietenia.

George Sand.”

— Aoleu! se vaită A.

— Răgazul de pace și liniște nu a durat mult. Au reînceput scenele, lacrimile, efuziunile pasionale, despărțirile și insultele urmate de bilețele delirante, alternanțele, din ce în ce mai dese, de sărutări și injurii. Pe vremea lui Pagello, Musset era cel care scria epistolele cele mai aiuritoare. Erau frumoase până la insuportabil. Dar acum ea era cea care suferea și se zbătea pentru a evita despărțirea, venise și rândul ei. În corespondența sa cu Alfred, în *Jurnalul intim*, tânguierile ei aduc a icnete de agonie: „Am treizeci de ani, sunt încă frumoasă, cel puțin aș putea fi în două săptămâni dacă aș putea să mă opresc din plâns. Ah! dacă aș putea să încep să iubesc pe cineva! Doamne, dă-mi iarăși acea vigoare feroce de la Veneția, dă-mi iarăși acea aprigă dragoste de viață care m-a cuprins atunci ca un acces de turbare în toiul unei disperări cumplite. Fă-mă, Doamne, să mai iubesc! Dragostea de viață e oare o crimă?”

— Aoleu! scânci A.

— Ceea ce auzi acum, l-am lămurit eu, sunt gemetele vieții. Poți scoate gemete și altfel. Cu mai puțină violență. Cu mai multă reținere. Dar acestea sunt destul de reușite. Cât despre romanele doamnei Sand, tescutesc de ele cu plăcere. Nu vei avea nevoie să figureze *Indiana* sau *Lelia* în anexele raportului. Și nici chiar *Micuța Fadetle*, nici *Balta diavolului*, nici *Francois le Champi*, care sunt niște cărți frumoase: l-ai căra cu tine degeaba. Însă vorbele pe care George i le aruncă în față lui Alfred, care a încetat să o mai iubească după ce îi făgăduise marea cu sarea, asta e chiar viața oamenilor. O vei lua cu tine și o vei duce ca atare locuitorilor de pe planeta Urql.

„Și dacă m-aș duce într-o fugă la el când dragostea mă pune pe jar? Dacă m-aș duce să stau atârnată de cordonul soneriei până o să-mi deschidă ușa? Dacă m-aș culca de-a curmezișul pragului așteptând să treacă el? Dacă m-aș arunca în brațele lui? Atunci i-aș spune: Tu tot mă mai iubești. Vezi bine că cu te iubesc, că nu pot iubi pe altcineva decât pe tine. Sărută-mă, și să nu spunem nimic, să nu discutăm. Spune-mi câteva cuvinte plăcute. Mângâie-mă din moment ce găsești că sunt încă drăguță cu toate că mi-am tăiat părul și în ciuda celor două riduri adânci care s-au format pe obrajii mei chiar de data trecută... Când te vei simți din nou iritat, dă-mă pe ușă afară, bate-mă, dar nu cumva să rostești vreodată acel cuvânt înfiorător: *ultima dată!* Voi suferi cât mă vor ține puterile, dar lasă-mă câteodată, măcar o dată pe săptămână, să vin la tine după o lacrimă, după un sărut care să-mi dea viață și curaj. Dar tu nu poți face asta! Ah! ți-e atâta lehamite de mine! Și ce repede te-ai vindecat de iubire!”

Încerca și ea să se vindece la rândul ei. Dar nu izbutea. Se năpustea asupra lucrurilor pe care știa să le facă. Își făgăduia că va scrie o carte. Pentru prima dată în viața ei, îi era greu să lucreze. Își dădea seama că Franz Liszt se uită la ea cu o oarecare atenție. Ea nu reușea însă să-i acorde atenție. „Oare ce tot îmi spunea ieri Buloz de domnul Liszt? Oare s-a gândit vreo clipă în mod serios că o să mă îndrăgostesc de domnul Liszt? Dacă aș fi putut să-l iubesc pe domnul Liszt de furie, l-aș fi iubit, dar nu puteam... Nu mi-ar cădea deloc bine să-mi placă spanacul deoarece, dacă mi-ar plăcea, aș mânca, dar nu pot să sufăr spanacul.” De altminteri, „Domnul Liszt nu se gândea decât la Dumnezeu și la Sfânta Fecioară care nu-mi seamănă absolut deloc”. Liszt, despre care Fleine scria că îi plăcea „să-și bage nasul în toate oalele în care Dumnezeu

pregătește la foc mic viitorul lumii”, se va hotărî totuși să iubească o muritoare: aceasta va fi Maric d’Agoult. Și fiindcă lumea nu încetează niciodată să ofere material pentru raport, fiica lui Liszt și a Mariei d’Agoult se va căsători într-o bună zi cu Richard Wagner.

— Wagner! gemu A. *Parsifăll*... Ravello! Vi fi a Rufolo! Spune-mi, o să-mi vorbești de Wagner?

Și spunând asta mă trăgea de mânecă.

— Exact, l-am liniștit eu. Poți conta pe mine.

Era cea mai puternică dintre ei doi. Dar era la capătul puterilor. Trebuia să înceteze odată și-odată acea luptă istovitoare cu îngerul care se sfârșea în agonie. Se întorcea din nou la acel Dumnezeu în care nu mai credea: „Ah! Doamne, redă-mi amantul și atunci voi fi o femeie cucernică, iar genunchii mei vor toci lespezile bisericilor.” El continua să scrie: „Te iubesc, te iubesc, te iubesc, adio. Adio, viața mea, binele meu. Adio, buzele mele, inima mea, iubirea mea.” Mai întâi a plecat ea. A fugit la Nohant, pe ascuns. Scrisese, în *Jurnalul intim*, una dintre cele mai frumoase pagini de iubire din istoria acestor oameni de care te interesezi și cărora le aparține, mai mult ca oricine, această femeie cu părul scurt prinsă în mrejele pasiunii:

„O, ochii mei albaștri, nu mă veți mai privi niciodată! O, cap frumos, n-am să te mai văd aplecându-te asupra mea umbrat de acea galeșă tandrețe! O, trupușor suplu și calduț, nu te vei mai întinde peste mine, precum Eliseu deasupra copilului mort, pentru a mă readuce la viață! Nu-mi vei mai atinge mâna precum Iisus atingând mâna fiicei lui Iair și spunându-i: „Fiică, ție zic, scoală-te!” Adio, părul meu blond, adio, umerii mei albi, la tot ce am iubit, adio, la tot ce era al meu, adio! Acum, în nopțile mele fierbinți, voi cuprinde în brațe trunchiul brazilor și stâncile din pădure tot strigându-ți numele și după ce voi trăi plăcerea în vis, voi cădea leșinată pe pământul jilav.”

— Aoleu! suspină A.

— Lumea își urmează cursul. Ea amestecă râsetele cu lacrimile și joshicia cu strălucirea. Conte Rodolphe Apponyi, tânăr atașat la ambasada Austriei de la Paris, ne povestește, în *Jurnalul* său, o scenă care are loc un an sau doi mai târziu. Într-o scară, în salonul literar al doamnei Emile de Girardin, unul dintre „acei tineri mâzgălituri de hârtie care fac sentimentalism ieftin în romanele lor de douăzeci și cinci de bani pagina, și care nu sunt mai puțin deplasați în

conversație decât în scrierile lor” este prezentat ambasadoarci Austriei. E vorba de Alfred de Musset. Poetul are o reputație detestabilă: „Se rostogolește pe canapele, își pune picioarele pe masă, stă acoperit pe cap în salon, fumează țigări de foi.” Dar e unul dintre oaspeții obișnuiți ai prințesei Belgiojoso. De aceea ambasadoarea îl invită într-o seară în care musafirii săi sunt oameni de litere.

În scara respectivă, Musset sosește „duhnind îngrozitor a tutun.” Se apropie de o masă unde se află, în afară de ambasadoare și de contele Apponyi, prințesa de Bethune, marchiza de Jumilhac, prințesa de Craon și alte câteva doamne din cea mai aleasă societate. Subiectul conversației este Veneția, unde tocmai și-a pus capăt vieții, din dragoste pentru prințesa Charlottebonaparte, pictorul Leopold Robert. Musset spune că și el a fost cât pe ce să moară cu un an în urmă la Veneția.

Pentru a arăta poetului un interes cerut de politețe, contele Apponyi subliniază cu finețe că ideea de a muri singur în străinătate, fără vreo rudă, fără vreun prieten, are în ea ceva înfricoșător.

— Fără îndoială, răspunde Musset. Însă eu eram îngrijit, din fericire, mai bine decât de un prieten și mai bine decât de o rudă: aveam lângă mine o persoană adorabilă și credincioasă.

— Și de atunci ați pierdut-o? întreabă ambasadoarea.

— Doamna Musset a murit? întreabă îngrijorată prințesa de Bethune.

— O! nu, răspunde tânărul poet, eu nu am fost niciodată căsătorit. Era doamna Dudevant împreună cu care călătoream în Italia. Ei îi datorez viața. M-a îngrijit cu acea iubire și tandrețe de care doar ea este în stare.

„După aceste cuvinte s-a așternut tăcerea, scrie în *Jurnalul* său contele Apponyi. La această neașteptată mărturisire toate doamnele și-au aruncat priviri pline de subînțeles. Cele care nu știau să roșească abia se abțineau să nu râdă. Iar bărbații, și eu și ceilalți, neputând să ne abținem, ne-am retras în bibliotecă pentru a da frâu liber râsetelor noastre.”

Viața își continuă la nesfârșit arabescurile și contradicțiile sale. Bâiguierile sale. Tăgăduierile sale. Unui prieten care îi spunea: „O! ce frumoase sunt scrisorile adresate lui Musset! Doamna Sand are un suflet atât de frumos!”, Sainte-Beuve, care fusese călăuza iadului în care arseseră cei doi amanți, îi răspundea: „Da, un suflet frumos și o crupă zdravănă.” Fiicei

generosului Buloz, care tocmai contempla un portret al lui George Sand, Jules Sandeau, fostul amant al lui George, pe atunci „cu o frizură precum cea a Sfântului Ioan într-o scenă a Nativității”, deja pornit pe drumul cheliei și al Academiei, îi murmură la ureche: „Uită-te bine la femeia aceasta, puîsor, e un cimitir, înțelege? Un cimitir!” Și pentru ca lucrurile să fie rotunde și bine încheiate, el devenea amantul Mariei Dorval pe care George Sand o iubise atât de mult și o preferase atâtor bărbați: „Dacă-mi vei răspunde imediat, spunându-mi în loc de orice introducere: Vinov voi porni îndată spre tine, chiar dacă aş fi bolnavă de holeră sau aş avea un amant...” – Aoleu! suspină A.

Lovitura cea mai grea era încă ascunsă în viitor. „Femeia Sand, va scrie Baudelaire...”

— Îl cunosc, mă întrerupse A:

Îți las aceste versuri, iar dacă al meu nume...

(trad.: Al. Îiodoș)

— El este, am confirmat eu. „Femeia Sand este un Prudhomme al imoralității. Ea nu a fost niciodată artist. Are faimosul stil curgător și atât de scump burghezilor...”

— A! zise A către mine, aici te recunosc chiar pe tine.

— Crezi? I-am întrebat cu o voce albă.

— Așa mi se parc, adăugă A.

— A, foarte bine! am răspuns cu țăfnos. „E proastă, e greoaie, e vorbă-lungă; cât despre ideile morale, ea are aceeași profunzime a judecății și aceeași delicatețe a sentimentelor ca și portăresele și fetele întreținute. Faptul că s-au găsit câțiva bărbați care să se îndrăgostească în treacăt de această latrină nu e decât dovada depravării bărbaților acestui veac. Nu mă mai pot gândi la această faptură stupidă fără să mă treacă un fior de groază. Dacă mi-ar ieși în cale, nu m-aș putea împiedica să nu-i arunc un agheasmatar în cap.”

— Aoleu! exclamă A contrariat. Iată niște lucruri pe care niciodată nu le-ai putea vedea pe planeta Urql.

— Cred și eu, am răspuns. Acestea sunt vechi specialități ale casei noastre. Ca și tristețea și memoria. La câțiva ani după iubirea sa funestă, Musset s-a întors în pădurea Fontainebleau unde cei doi amanți se plimbaseră împreună, unde el dăduse primele semne ale delirului care avea să-l (intuiască la pat la Veneția și unde se gândiseră să-și pună capăt vieții. A revăzut-o pe

George Sand de departe, la teatru. Râdea cu poftă. I s-a părut frumoasă. S-a întors acasă și a scris dintr-un condei, într-o noapte, *Amintire*:

Chiar trăsnetul în capu-mi de-ar fi ca să răsunе, În suflet amintirea trăi-vă neîncetat. La fel ca marinarul în larg prins de furtună, Mă țin mereu de ea legat.

Nu vreau să știu, câmpia de va-nflori divină. Nici ce se va alege din neamul omenesc; Nici cerurile, mâine, de-or scoate la lumină Tot ee-n lințoliu-azi învelesc.

Ci-mi spun atât: „În ceasul și-n locul ăsta, eu Am fost iubit odată, iubeam; era frumoasă!” în sufletul meu veșnic, comoară prețioasă, O iau, s-o duc lui Dumnezeu!

(trad.: Lazăr Iliescu)

— Ia stai o clipă! mă întrerupse A. Pe Dumnezeu, nu cumva îl blestemase?

— Nu are importanță, l-am liniștit eu. Așa sunt oamenii.

XX

Repetiție generală

— O, A! am exclamat cu către A.

— O, O! mi-a răspuns A ca un ecou.

— Iată că a venit momentul să plecăm fiecare spre destinația noastră. Mă întreb cuprins de îngrijorare dacă ți-am fost într-adevăr de folos. Oare ce imagine le va oferi raportul despre această lume cititorilor noștri, spiritele de pe planeta Urql?

— Nu știu nici eu, îmi spuse A. Nu mai știu. Mi se pare că, tot ascultându-te povestind și plimbându-mă cu tine prin lume, am încetat să mai fiu un spirit și am devenit un om.

— În acest caz, du-te să le povestești spiritelor, confrăților tăi, cum sunt oamenii.

— Asta voi încerca să fac, îmi spuse el. Și cum ci nu au nici cea mai vagă idee despre cum pot arăta viața și oamenii, nu-mi va fi deloc ușor.

— Le vei povesti timpul, istoria, trecutul și viitorul?

— Asta le vei povesti.

— Le vei povesti despre prezent, veșnică agonie, și despre libertatea care se strecoară, împleticindu-se, orbită de orgoliu, ca o preafrumoasă iluzie, între trecut și viitor'?

— Le voi povesti.

— Le vei povesti despre mașina rotundă, despre algele din negura vremurilor, despre nașterea conștiinței, despre uimitoarea putere a gândirii?

— Le voi povesti.

— Le vei povesti despre soare, despre cerul albastru, despre norii de pe mare’?

— Le voi povesti.

— Le vei povesti despre pasiunile noastre, despre bani, despre iubirea care ne macină, despre ambiție, despre remușcare, despre taină, despre iertare, despre tot ceea ce ei nu pot cunoaște fiindcă aceasta e soarta hărăzită oamenilor și numai oamenilor’.

— Le voi povesti.

— Le vei povesti despre imposibilitatea și setea de a cunoaște, despre adevărul și despre dreptatea care se duc mereu ceva mai departe, despre natura înlocuită de puterea oamenilor, despre progresul ineluctabil al ideilor și al lucrurilor, despre cărți, despre unelte, despre speranță și teamă?

— Le voi povesti.

— Le vei povesti despre Maria?

— Îți promit: le voi povesti.

— Le vei spune povestea noastră, Ic vei povesti toate aventurile noastre?

— Voi încerca, m-a asigurat el.

— Bine, atunci du-te! I-am îndemnat eu. Întoarce-te pe Urql. Începu să bată din aripi.

Am vărsat câteva lacrimi. Poate pentru el. Poate pentru mine. Poate pentru lumea în care petrecuscrăm trei zile unul alături de celălalt și care era atât de tristă și atât de veselă în același timp.

— O, Oî spuse el cu regret.

— O, A! i-am răspuns eu pe același ton.

— Iată că acum simt și eu, la rândul meu, ca un fel de teamă de a nu fi la înălțimea misiunii mele și de a mă dovedi incapabil să îngân un singur cuvânt atunci când autoritățile de pe planeta Urql mă vor asalta cu întrebări despre lumea ta.

— Nicio grijă! I-am liniștit eu. Te vei descurca bine. Adu-ți aminte de umbrele, de strada Dragonului, de conetabilul de Bourbon, de Piazza

Campitcili, de algele verzi și albastre.

— Aș prefera... începu el.

— Ce anume? l-am întrebat.

— Să-mi pui câteva întrebări ca să știu și cu cum stau.

Mai aveam la dispoziție paisprezece minute. Mi-a luat un minut ca să mă gândesc la ceea ce aveam să-l întreb. Am tras adânc aer în piept.

— Ce fac oamenii? l-am întrebat.

— Trăiesc, mi-a răspuns el.

— Ce înseamnă a trăi? am întrebat.

Jean d'Ormessoi

— A muri, a răspuns el. Moartea e legată de naștere.

— Excelent, l-am felicitat eu. Între naștere și moarte, ce fac oamenii?

— Caută să-și împlinească dorințele și să-și amăgească pasiunile. Și asta când în sus, când în jos.

— Nu există la oameni ceva obscur și clar totodată care se numește libertate?

— Ea luptă cu viitorul pentru a-l schimba în prezent, iar în trecut capătă numele de necesitate.

— Ce este un om, un brad, o libelulă, un burete?

— Timp, timp pe un suport.

— Trecutul?

— Înseamnă dispărut. Inflexibil și foarte plăcut. Probabil prezent în ceva numit undeva.

— Viitorul?

— Înseamnă absent. Implacabil și flexibil. Nu e încă nicăieri.

— Bine. Banii?

— Merg la cei bogați. Fug de cei săraci.

— Munca?

— Cu cât e mai grea, cu atât e mai prost plătită. Vi mai obositor să fii miner din subteran decât scriitor sau bancher.

— Asediul Romei? am întrebat.

— 1527. Conetabilul de...

— Foarte bine, l-am întrerupt eu. Știu că știi. Aristotel, Avicenna, Averrocs, Kepler?

— Nu vor fi probleme, m-a asigurat A. Și Newton, și Einstein. Și radiația Hubble.

— Perșii, cartaginezii, aztecii, kafirii Siah-Posh și kafirii Amazulla?

— O.K., m-a asigurat A.

— Hortense Allart?

— Chateaubriand. Stendhal. Sainte-Beuve. George Sand. Henry Bulwer-Lytton.

— Ai putea face același lucru cu Mérimée, cu Louise Colet, cu Lucreția Borgia, cu Cleopatra, cu Petroniu, cu Victor Hugo?

— Cred că da, mărturisi A. Am lista completă a operelor lor, a apucăturilor lor, a amanților și a amantelor lor.

— Viteza luminii?

— Trei sute de mii de kilometri pe secundă. Nimic și nimeni nu poate merge mai repede.

— Care e cea mai frumoasă amintire a mea pe acest Pământ? Doar ca exemplu, evident, am adăugat eu modest.

— Aici stau în cumpănă, zise el. Symi. Sambuco. Sosirea ta. Plecarea ta. Aproape nimic. Aproape totul. Zăpada în soare. Câteva cărți. Și Maria, bineînțeles.

— Nu e rău deloc, l-am încurajat eu. Urșii, broaștele, vulturii, scolopendra Reaumur?

— Monogame, mi-a răspuns.

— Surprinzător, am spus eu. Dar exact. Fluturii, termitile, furnicile, albinele: e vreo problemă?

— Niciuna, spuse el. Toate sunt la locul lor.

— Găurile negre?

— Le cunosc mai bine decât tine. Atracția e atât de puternică încât nicio rază luminoasă nu poate scăpa din ele. Nu sunt identificate decât prin efectele lor. Înghit tot ceea ce ating. Fie dau spre o altă lume.

— Gelozia, ura de sine, pofta de altceva, isteria, numenul și lucrul în sine, lupta dintre stăpân și sclav, inconștientul structurat precum limbajul, dorința de catastrofă?

— H la mintea copiilor, zise el triumfător. Simplu ca bună ziua.

— Bine, am spus eu. Să nu cumva să tratezi, când teâtorci pe Urql, cu

prea multă ușurință pe mic-burghezul din Trier care își exploata bonele, pe șarlatanul din Vicna. Nu uita, te rog, că erau niște genii. Ți-aduci aminte de dalii, de tomate, de porumb?

— Provin din America împreună cu sifilisul, cu cartoful, cu tutunul.

— De pastecele făinoase, de mitrele episcopale, de basmul *Cenușăreasa*’’!

— Au venit din China cu Mareo Polo.

— De carnații de Vâre, de biftceul cu cartofi prăjiți, de vinul beaujolais proaspăt recoltat, de vinurile chateau-margaux și nuits-saint-georges?

— De neuitat, recunosc A. Și acestea sunt de la tine.

— Sacrificiul, iertarea, milostenia?

— Lumina e umbra lui Dumnezeu.

— La ce servește lumea?

— Sensul lumii constă, pentru oameni, în a căuta un sens mereu ascuns oamenilor și despre care singurul lucru pe care îl știu oamenii este acela că nu-l vor găsi.

— Vor ajunge oamenii într-o bună zi, înainte de sfârșitul acestei lumi, să-i găsească totuși sensul?

— Bineînțeles că nu.

— Trebuie căutat totuși’/

— Evident că da.

— Didona și Enea?

— Purceii.

— Cavalerul polonez?

— Rembrandt.

— Romanele franceze de după cel de-al Doilea Război?

— N-am nici cea mai mică idee, recunosc el.

— Ei bine, am spus cu atunci, totul merge ca pe roate. Se parcă ai învățat despre lumea asta tot ceea ce trebuia să știi. Mai rămâne o întrebare hotărâtoare pe care cele mai bune spirite de pe Urql nu vor uita să ți-o pună: Ai cumva cea mai mică idee despre rostul venirii tale aici?

— Desigur, răspunse el: să întocmesc împreună cu tine un raport despre această lume.

— Ce fel de raport?

— Un raport exhaustiv care să facă inutilă orice altă expediție înainte de

cinci miliarde de ani.

— Și crezi că ai reușit?

A înghițit în sec. A stat în cumpănă. A tras mult aer în piept.

— Nu știu, a murmurat el.

— Recunosc că ghidul tău are o parte de responsabilitate în eșecul sau succesul expediției tale. Însă greșeala e a ta: a fost o acțiune nesăbuită. Lumea e o totalitate pe care nici măcar un spirit venit de pe Urql nu e în stare să-i dea de capăt și al cărei sens îi scapă așa cum ne scapă și nouă. El scapă peste tot, se ascunde, se împrășteie sub ochii noștri iar tu nu l-ai putea duce decât niște frânturi celor care te-au trimis aici.

Toate spiritele de pe Urql vor năvăli asupra ta pentru a-ți cerc amănunte despre lumea misterioasă și absurdă din care vii. Eu unul aș refuza, dacă aș fi în locul tău, să răspund la întrebări. Le-aș pune raportul în brațe și m-aș retrage la adăpostul muțeniei și a amintirii despre Maria și despre prietenul tău O.

— Știi că mi-a trecut adesea prin gând să distrug raportul și să procedez ca și cum lumea nu ar fi existat niciodată. Nici soare, nici Sambuco, nici umbrele, nici lei-de-mare. Nici nevroză existențială și nici Chatcaubriand. Un eșec al întregii acțiuni. O mare tăcere. O absență. Un secret între mine și tine. Și între lume, oameni, timpul care trece, și poate, de asemenea, Dumnezeu – sau ceea ce ține loc de Dumnezeu.

— Drăguță idee, am recunoscut eu. Și totuși lumea există. Vezi foarte bine: raportul vorbește despre ea.

— Poate voi putea încerca să-i fac să creadă pe cei de pe Urql că numai raportul există și că nu mai există o altă lume în afară de raportul însuși, ce zici?

— A! am exclamat eu, înțeleg unde vrei să ajungi: de vreme ce raportul nu e nimic altceva decât lumea, de ce ar fi așadar lumea altceva decât raportul?

— Da, a întărit A. De ce?

— Mă tem, am început eu, că acest șiretlic nu are nicio șansă. Ei vor bănuși sigur că acest raport nu s-a născut din el însuși și că există, în spatele lui, ceva necunoscut.

— A! interveni el, oare există mereu, în spate, ceva necunoscut? Problema nu e deloc simplă.

— Nu e imposibil, tocmai, ca lumea să fie simplă. Dar noi nu putem să știm acest lucru fiindcă ne lipsește cheia și fiindcă suntem în timp, în timpul care tulbură și complică totul, precum și în acest subprodus al timpului pe care îl numim spațiu.

— Poate că raportul îi va ajuta pe oamenii de pe Urql să vadă lumea mai limpede decât noi, nu?

— Și cu aș vrea acest lucru. Nu sunt deloc sigur. În sânul timpului care distruge totul dar și conservă totul, trebuie să fii atent la cel mai mic gest și la cel mai neînsemnat cuvânt. Căci fiecare gest și fiecare cuvânt, și poate fiecare gând, sunt înscrise undeva pe niște registre necunoscute. Noi am complicat lumea în loc de a o rezuma. Ne-am adus propria contribuție la sparanghel, la efemeride, la Războiul de 100 de Ani, la *Critica rațiunii pure*, care nu aveau nevoie de ea. Am făcut lumea mai opacă în loc de a o face mai transparentă. Lumea era mai simplă înainte de raport. Acum, de când există raportul, e mai puțin simplă.

— Dumnezeule! se tângui A. Simt că mi se-nvâрте capul. Lumea mă amețește. Spune-mi ce trebuie să fac.

— Întoarce-te pe Urql, l-am stătuț eu. Și povestește-le că există undeva o lume neverosimilă care pare să meargă de la sine pentru spiritele care o locuiesc. Lămurește-i că oamenii sunt spirite ca și tine, însă complet debusolați de timpul care trece, de moartea care nu-i scapă din ochi, dar și de corpul pe care îl cară cu ei, care îi ajută să sufere, care îi ajută să fie fericiți, care îi ajută să gândească și fără de care ei nu ar fi nimic.

— Dar dacă ar fi să rămân aici? sări deodată A. Dacă m-aș preschimba în om? Dacă m-aș duce să trăiesc cu Maria?

— Nu poți, l-am calmat eu. Numai în romane se întâmplă ca, prefăcute mai întâi în broască, în liliac, în licorn, spiritele să se transforme deodată în tineri. În lumea în care trăim noi, oamenii, chiar și zeii, nu se nasc decât din oameni.

— Nu aș putea susține cumva că m-am născut dintr-un om? Tu mi-ai putea servi drept tată...

— După care te-ai duce să trăiești cu Maria? De vreme ce voi fi tatăl tău, asta va semăna cu un fel de incest: mai bine nu.

— Cum vrei tu, zise el împăciuitor.

— Mulțumesc mult de tot, am răspuns eu.

M-a privit cu mai multă bunăvoință decât o făcuse vreodată până atunci.

— În privința oamenilor și a lumii lor, îmi mărturisi el, simt că ezit între oroare și un fel de tandrețe. Nimeni nu a făcut mai mult rău decât voi, din moment ce, în întreaga istoric a Universului, nu au existat vreodată alții în afară de voi pentru a face rău și, în momentul în care se lasă cortină, în momentul în care mă pregătesc să vă părăsesc pentru a mă îndrepta spre acea eternitate pe care voi o numiți neant, îmi vine să mă ridic în picioare și să vă acopăr cu aplauze.

— Parcă mă considerai idiot, i-am amintit eu.

— Bineînțeles, a răspuns el. Sigur că ești. Ceea ce e mai măreț în voi se naște tocmai din limitele voastre. Există bine fiindcă există rău. Tocmai fiindcă eroarea e posibilă, adevărul merită să fie căutat. Lumea capătă sens pentru că există ceva ascuns. S-ar spune că totul e reglementat la milimetru, că totul e făcut cu artă. Sunteți niște alge, niște pești, niște primat peste care au trecut, pentru a vă permite să compuneți muzică și piese de teatru, pentru a vă învăța ce e dreptatea, pentru a vă da o idee despre albastru, despre triunghi, despre infinit, despre calambur, câteva milioane de milenii. Sunteți materie purtată de timp. Sunteți ceva care aduce cu o puzderie de stele. Sunteți mai nimic și totuși aproape totul. Sunteți purtați de forța lucrurilor și de generațiile succesive. Sunteți adăpostiți de istorie. Beneficiați de ceea ce oamenii au făcut deja înaintea voastră. Nu știți nimic despre nimic. Cei mai scriitori dintre voi, cei mai vestiți, cei mai mari, nascocesc tot felul de lucruri mărunte, și imediat depășite, în domeniul sunetelor, al imaginilor, al cuvintelor, al evoluției universului. Și se pare totuși că în fiecare dintre voi, în cel mai neajutorat și cel mai idiot dintre voi, există ceva din flacăra care a dat naștere lumii.

Căci e desigur, Doamne, deplina mărturie A demnității noastre, ce-n suflete ne-o legi, Aceste plânsuri care din veac în veac învie Și vin ca să se stingă pe țărmul tău de veci!

(trad.: Ion Pillat)

— Ce mai e și asta? întrebă A.

— Mai nimic. Sunt cuvinte.

— Ar putea fi cumva cuvintele pe care i le spuneai Mariei pe vremea când trăiai?

— Nu, din nefericire, am răspuns eu. Cuvintele mele nu au zburat niciodată atât de sus.

— Îmi închipui că zburau tot atât de sus ca și cele ale lui Chateaubriand către Juliette Recamier, ca și cele ale lui Musset către George Sand sau ale lui George Sand către Musset, nu?

— Să nu crezi asta, l-am prevenit eu. În ultimele zile ale vieții sale, Chateaubriand o întâlnește pe Rachel la Juliette Recamier. Rachel are șaptesprezece ani. Are mare succes în *Athalie*, Parisul e la picioarele ei. Pe jumătate paralizat, Chateaubriand se târăște până aproape de ea și îi spune:

— Câtă tristețe, domnișoară, să întâlnești ceva atât de frumos când trebuie să mori.

Atunci Rachel se întoarce spre el, îi aruncă o privire irezistibilă și, cu aceeași voce cu care recită în fiecare seară visul lui Athalie în fața unor săli în delir, îi spune:

— Dar, domnule viconte, există și oameni care nu mor. Amintește-ți de Sainte-Beuve pe cale să descopere talentul lui Musset care era aproape un copil, amintește-ți de împărat sau de papă ridicând de pe jos penelul pictorului, amintește-ți de Alexandru, de Cezar, de Evariste Galois, amintește-ți de Haydn și de *Creațiunea* sa, de Händel cu oratoriul *Mesia*, și de Mozart, și de întreaga familie Bach, amintește-ți de Vinci, care intuise tot ce se poate intui, și de Giorgione, și de Rembrandt, și de Guillaume, de marele Guillaume:

Porumbelul meu alb rada mea

O, margaretă scuturată

Insula mea de departe, Desiruda mea.

Trandafirul meu cuișorul meu și Maupassant, care făcea capodopere cu capete de ață, și Joubert pe Adige și Mareeau pe Rin...

— Și Flaubert pe Nil, completă A.

— Și Offenbach, și Oscar Wilde, și Heine, și Toulet, și toată cohorta celor care, într-o sută de ani, ne-au schimbat imaginea: raportul nu face doi bani, în ceea ce mă privește, eu am să mor cu totul, însă există oameni, în lumea noastră, care sunt plini de geniu.

— Ciudat lucru, spuse A. Mi se pare că ceea ce-i unește pe oameni e mai puternic decât ceea ce îi deosebește. Mi se pare că fiecare om merită să-ți aduci aminte de el ca de un succes unic și de o comoară demnă de iubire. Mi se

pare că singurul geniu cu putință este geniul oamenilor.

Încă o dată, o ultimă dată, ara reflectat câteva clipe.

— Ei bine, am spus apoi, măcar atât, ce baftă pe mine! ce fericire! am avut norocul să fiu unul dintre acești oameni.

Atunci A a făcut câțiva pași spre mine și m-a luat în brațe.

EPILOG

Spectre de amiază, strigoi în revenire, Stafii ale vieții din vorbe de iubire.

ARAGON

Mulțumesc și iertare!

Mulțumesc. Totul era bine. Totul era simplu. Peste Univers domnea ordinea. M-am pomenit singur deasupra Vămii Mării. Asta se întâmpla pe 26 iunie, cu puțin înainte de amiază. Mi se întâmplase un lucru pe care Maria nu avea să-l mai uite vreodată: murisem. Cât despre restul, e posibil să fi născocit totul. Lumea nu exista. Spațiul și timpul erau o amăgire. Toate celelalte erau ogindiri. Viața era un vis. Marx, Rance, Lenin, asediul Romei, cele două sexe într-o continuă vrajbă, Piazza Campitelli la doi pași de Capitoliu și de Teatrul lui Mareellus, umbrelele de pe strada Dragonului, rivalitatea dintre Mole și Chateaubriand, epistola de dragoste trimisă de Musset lui George Sand: „Scumpa mea George, trebuie să-ți mărturisesc un lucru de-a dreptul prostesc și ridicol: sunt îndrăgostit de dumneata”, staterul de aur al lui Chamilly, ușa closetului de la UNESCO și de la Grand Central din New York, cina de la Lointier pe 20 iunie 1833, și chiar soarele la Symi și în Valea Dragonului de sub Sambuco, toate acestea nu erau decât un vis la dimensiunile Universului, cât se poate de coerent și de plin de surprize, și din care se nașteau, la grămadă, și fericirile și nefericirile.

Mă trezisem: visul se spulberase. Nimeni nu mai știa unde dispăruse. Se prăbușise în neant sub numele de amintire. Nu făcusem decât să visez realitatea în întregul ei. S-ar putea oare ca și alții, după mine, și adormiți ca și mine în spațiu și în timp, să continue același coșmar și aceleași iluzii? În ceea ce mă privea, eu o încheiasem definitiv cu zbuciumările lumii și cu incertitudinile ei. Scăpasem de îndoielile care mă frământaseră atâta vreme. O certitudine se impunea în fața tuturor și în vecii vecilor: ieșisem cu adevărat din timp. Intrasem în timp în sânul mamei mele – binecuvântat fie-i numele! Și mă retrăsesem din el în fața Vămii Mării. Mă despărțisem de corpul meu în care

locuisem preț de câțiva ani. Murisem. Peste Univers domnea ordinea. În sfârșit, acum totul era simplu. Totul era bine. Mulțumesc.

A se avântase în zbor spre tărâmurile de verdeață. Îl văzusem luându-și elan spre înalțuri, nevăzut și radios, în direcția realității: o altă realitate, cea care mă aștepta și pe mine, în afara spațiului și a timpului. Eternitatea are multe nume: pentru unii ea este cerul, muntele Sumeru, gan-aeden, djanna cu huriile sale, Walhalla războinicilor, paradisul sfinților și al îngerilor; pentru alții ea este neantul. Îmi aminteam de A așa cum îmi aminteam de Carpaccio, de Laydn, de Flaubert, de Fabrice del Dongo sau de prietena mea Nane pe care nu i întâlnisem niciodată. Ca și de bătălia de la Adrianopol la care nu fusesem martor. Lumea era un funambul ușor abțiguit, mereu gata să se prăbușească în gol și mereu salvat în ultima clipă de amintire și de ființă: A ținea, ca și lumea, de împărăția visurilor spulberate. Dar oare, la fel ca și Veneția, la fel ca și Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, la fel ca și faimosul *Big Bang* din care se ivise totul, lumea existase ea vreodată altfel decât în bietul meu cap tăcut cenușă și aruncat astfel de Maria în laguna Veneției? Sub ochii mei se perinda întreaga mea viață și totalitatea lumii. Și era ca un fel de miraj care ar fi dispărut ca prin farmec.

Nu mai există decât moartea mea. Tăcerea. Eternitatea. Infinitul care începe atunci când totul s-a sfârșit. Și iubirea Mariei. Tot restul dispăruse. Tot ceea ce iubisem atât de mult, cărțile, fetele trezite în zori, mulțumesc pentru fete, brazilii înzăpeziți, sosirea navelor în port la asfințitul soarelui, mierea, chiparoșii, lăsarea scrii, mulțumesc, timpul care trece, mulțumesc, totul se cufundase în absență, într-un ocean de neant care era totuna cu ființa. Existase alevea ceva trecător, ceva fugitiv, ceva inutil, ceva evanescent: un vis numit realitate. Acum mai existau doar moartea și iubirea Mariei.

Poate că acum A tocmai le vorbea de Maria confrăților săi neîncrezători în fața unei asemenea frumuseți? Nu cumva raportul circula deja din mână-n mână printre spiritele de pe planeta Urql înlemnite de stupoare și de teamă în fața ciudățeniei lumii? În centrul raportului și, prin urmare, în centrul a tot ce există, imaginea Mariei, care continua să strălucească într-o inimă ce încetase să mai bată, se răspândea deodată până la frontierele Universului. Lumea era ceva care semăna cu iubirea, sau nu era absolut nimic.

Ținusem tare mult la A. Petrecusem în compania lui, vorbind de timp, de

spațiu și de ceea ce se ivera din ele, câteva ceasuri de neuitat. Făcuse din moartea mea o vrajă trezindu-mi amintirea vieții. Se făcuse nevăzut ca și întreaga lume. Era o amintire printre alte amintiri. În ochii veșniciei, el nu era nici mai mult nici mai puțin real decât Clcopatra sau Alaric. Nu era nici mai mult nici mai puțin un vis decât întemeierea Romei sau decât Vama Mării. Mărturisesc sincer: mi-era dor de el. Tot ceea ce uitasem să-i spun despre măreția lumii – și aceste lacune din raport erau pentru mine o adevărată suferință – îmi stăruia acum tot timpul în minte.

— Poftim! îmi spuneam în sinea mea, de vreme ce A nu mai era lângă mine, niciun cuvânt despre Bellagio plutind cu etrava pe lac sub soarele atât de strălucitor printre ropote de ploaie, niciun cuvânt despre Peguy:

Ascultă-mă, femeie: când ale morților suflete Vor reveni să caute în vechile locuri, După atâtea bătălii și atâtea bocete, Puținul rămas din bielele lor corpuri...

Niciun cuvânt despre jocul de șah, despre veșnica întoarcere, despre teorema lui Godel și despre cea a lui Fermat, despre bătălia de la Panipat între întemeietorul dinastiei Marilor Moguli care se numea Babur și ultimul vlăstar al dinastiei Lodi, niciun cuvânt despre structură matematică a Universului în virtutea căreia această lume, care era în întregime doar iubire, nu era, de asemenea, de la un capăt la celălalt, decât un șir de cifre, și poate o cifră unică, uriașă, misterioasă și tainică, niciun cuvânt despre Tombuctu, despre Gene Tierney din *Laura*, despre Domenico Cimarosa și a sa *Căsătorie secretă*, despre *Metamorfozele* lui Ovidiu – „Fie că acea zi fatală ce nu are drepturi decât asupra trupului meu să pună capăt, când va găsi de cuviință, cursului șovăitor al vieții mele: partea nobilă a ființei mele se va înălța atunci, nemuritoare, deasupra aștrilor din țării, iar numele meu va fi nepieritor. Semințiile pământului îmi vor citi stihurile și, acoperit de faimă, atâta timp cât vor dăinui veacurile, dacă există vreun adevăr în presimțirile poezilor, eu voi trăi” – nici despre cele ale lui Apuleius, numite și *Măgarul de aur*, modelul ancestral al tuturor romanelor pe care le citim seara, în parcuri, când se îngână ziua cu noaptea. Și cum să nu te miri că așa ceva se numește raport!

Simțeam că îmi crapă obrazul de rușine. Aș fi vrut să trăiesc din nou pentru a putea umple atâtea lacune și a încerca să-i prezint lui A o imagine mai puțin dezastruoasă despre lumea în care descinsese. Dar era prea târziu. A își

luase zborul în direcția planetei Urql cu raportul sub aripă. Astfel că oamenii de pe Urql nu vor ști niciodată nimic despre perșii de pe vremea Sasanizilor, nimic despre Diderot și d'Alembert, nimic despre girafele cu gâtul lung, nimic despre cultura orezului sau despre trestia de zahăr, nimic despre Lucky Luciano și nici despre Jack Spintecătorul. Și își vor face astfel, din cauza mea, o idee greșită despre lume, despre viață și despre oameni. Lumea era așa de frumoasă: eu am ponegrit-o. Lumea era atât de variată: eu am simplificat-o până la caricatură. Lumea avea atâta profunzime: eu am atins-o în treacăt. Din toate aceste motive le cercăm iertare, de la distanță, spiritelor de pe Urql, care tocmai răsfoiau probabil raportul, cu ochii holbați de mirare, buimăciți, cu inima zvâcnind de emoție, și mergeau pe urmele mele la Sambuco, la Symi, în Piazza Campitelli sau pe strada Dragonului, sub o umbrelă impunătoare. Trebuie să recunosc că A avea, din păcate, dreptate: eram un ageamiu, un netot, un neisprăvit, și poate un ticălos. Nu tăcusem nimic, sau aproape nimic, din acest vis țesut de timp pe care îl numim lume, pe care o iubisem atât de mult și pe care o uitasem cu totul.

Îmi ceream iertare. Mă afundam tot mai mult în cer, în cerul limpezit de norii încă agățați de singura planetă care a zămislit oameni, și continuam să-mi cer iertare. Singurul cuvânt care îmi venea în minte și în inimă în clipa plecării era acesta: „Iertare.” Îi cerusem iertare lui A când se pregătea să plece. Mă luase în brațe. Plângeam cu hohote pe umărul lui. Cu aceeași voce cu care încercasem zadarnic să-mi amintesc, de-a lungul celor trei zile, cu gândul la oamenii de pe planeta Urql, de atâtea frumuseți și plăceri care tăceau din această lume un loc de vrajă și de fericire, bolboroseam:

— O, AL. O, A!

Mă bătea prietenește pe spate, ușor distrat, și-mi șoptea la ureche:

— Gata! Gata! Nu are rost să faci atâta tevatură pe motiv că ai intrat în timp pentru o spuză de primăveri și ai fost ceva de genul unui burete evoluat, al unei maimuțe superioare...

Eu boceam în continuare. O țineam una și bună:

— Iertare! O! Iertare...

— Iertare pentru ce? mă întreba el. Nu erai în stare de mare lucru. Ai făcut și tu după puterile tale.

— Iertare! bâiguiau eu printre scâncete. Cer iertare! Iertare pentru lume!

Iertare pentru mine! Iertare pentru raport!

Atunci A, cu un gest de om îmbufnat, m-a mângâiat pe cap.

— Tare prost mai ești! îmi spuse el. Apoi m-a îmbrățișat.

Gata cu toanele. L-am îmbrățișat și cu plângând. El tocmai își lua zborul.

Eu tânjeam după el.

Îl vedeam, aidoma lumii, lopindu-se în zare.

Când A nu mai era decât un punct în spațiul infinit, gândul mi-a zburat către Maria și, cu un junghi în inimă, am pornit la rândul meu, om al tuturor timpurilor, nerod, neisprăvit, amintire în amintiri, suflet printre suflete, spre propria mea veșnicie.

PROLOG

Mor.....1

ZIUA ÎNTÂI

Întâlnirea cu A.....19

Pământul prezentat unui spirit venit de pe altă planetă.. 22

Amintirea Mariei.....26

De ce există totuși ceva în loc de nimic?.....30

Pământul e un corp rotund în spațiu și în timp.....34

Maria doarme.....38

O umbrelă pe strada Dragonului.....42

Numai Pământul.....47

Asediul Romei.....51

Când vom pleca de aici?.....58

Ștergem tot și o luăm de la capăt.....71

A se simte vexat.....77

Așa trăiesc oamenii?..... 84

Sorii scăpătați în noapte.....88

A întinde o cursă..... 108

Diligenta beată..... 115

Tetrarii și păpușa rusească..... 122

Ursa-Mare..... 131

Moarte, unde ți-e victoria?..... 139

Povestiri.....

ZIUA A DOUA

<i>Călătoria la Roma.....</i>	151
<i>Nehuna din Riga.....</i>	°0
<i>Lumea e un spectacol.....</i>	168
<i>Mersul timpului.....</i>	'72
<i>Ființa este ceea ce este.....</i>	'79
<i>Lumea se clatină.....</i>	'86
<i>Nietzsche a murit.....</i>	189
<i>Surâsul lui Buddha.....</i>	208
<i>Sfârșitul istoriei.....</i>	220
<i>Cinci povestiri și un idiot.....</i>	227
<i>Eu și A ne certăm.....</i>	...241
<i>Stăpânirea lumii.....</i>	...246
<i>Ruperea vrăjii.....</i>	252
<i>Un monstru rece.....</i>	...256
<i>A fi în ceea ce nu este.....</i>	264
<i>Elogiul corpului.....</i>	269
<i>Stalerul de aur.....</i>	276
<i>Bazilici și buburuze.....</i>	287
<i>Portofelul.....</i>	...291
<i>Începutul sfârșitului.....</i>	295
ZIUA A TREIA	
<i>Hanul Marelui Văl.....</i>	299
<i>Râsul Mariei.....</i>	...304
<i>Dumnezeu e în amănunte.....</i>	308
<i>Sex, minciuni și compasiune.....</i>	...312
<i>Asediul.....</i>	329
<i>Elogiul plictiselii și al imbecilității.....</i>	334
<i>Jucărioare le.....</i>	339
<i>Vârtejul vieții.....</i>	...345
<i>Duminica istoriei.....</i>	...352
<i>Un Te Deum la Notre-Dame.....</i>	...362
<i>Discursul lui A adresat spiritelor de pe planeta Urql...</i>	371
<i>Tăcerea.....</i>	375
<i>Soarele la Sambuco.....</i>	379

<i>Inima lumii</i>	383
<i>Sfârșitul a toate</i>	386
<i>Enigma și taina</i>	390
<i>Și blestemat fie numele Domnului!</i>	395
<i>Un anotimp în iad</i>	406
<i>La tot ce am iubit, adio!</i>	416
<i>Repetiție generală</i>	428
EPILOG	
<i>! ' Mulțumesc și iertare!</i>	439

Povestea Jidovului rătăcitor continuă!

Pentru prima dată în limba română

Vama Mării este un dialog românesc între două spirite din alte lumi, cel al naratorului, mort chiar la începutul cărții („în ziua de 26 iunie, cu puțin înainte de amiază, mi's-a întâmplat un lucru pe care nu-l voi uita niciodată: am murit.”) și un spirit extraterestru, un fel de Mic Prinț, plecat de pe planeta Urql în misiune de cercetare galactică. Cele două spirite, A și O, se întâlnesc la Veneția, iar naratorul acceptă să redacteze un „raport” succint despre Pământ și locuitorii săi, din care semenii lui A, de pe planeta Urql, să afle că omul este centrul și singurul rost al universului. Acest roman a fost distins cu Marele Premiu LTL Lire și cu Premiul Hassan II des Quatre Jurys (1995).

Premii:

Marele Premiu pentru Roman al Academiei Franceze (1971)

Premiul Scanno (1991)

Marele Premiu LTL. Lire (1994)

Premiul Hassan II des Quatre Jurys (1995)

Ordinul Național *Steaua României*, în grad de Comandor (1999)